



3 1761 05388778 2



AZ 1848-1944  
MACYAR  
ZABADSÁGHARCZ  
TÖRTÉNETE  
GITA GYÖRGI











# HONVÉDTÁBOR.





AZ 1848—49-IKI

# MAGYAR SZABADSÁGHARCZ TÖRTÉNETE.

IRTA :

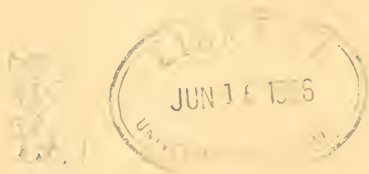
GRACZA GYÖRGY.

I. KÖTET.

A KÉPEK LEGNAGYOBB RÉSZE GROF KREITH BÉLA 1848—49-IKI ORSZ. EREKLYE-  
MUZEUMÁBÓL VALÓ.



BUDAPEST,  
LAMPEL RÓBERT (VODIANER F. ÉS FIAI) KIADÁSA.



1084674

## Előszó.

Hazánk történetének alig van kimagasló eseménye, amely oly élénken és oly hosszasan foglalkoztatta volna a kedélyeket, mint éppen az 1848—49-iki magyar szabadságharc. Egy egész külön irodalom támadt már eddig is erről az emlékezes két esztendőről.

S még most is, egy félszázad múltán, szívesen elmerengünk e csodás napok történetén. Úgy vagyunk vele, mint a festőművészet az őskereszténység legendáival. A nagy Réfaeltől kezdve az ismeretlen falusi pikiorig mennyien, s hány különféle alakban tették vászonra a hitalapítók mártíriumát, s a magasztos tárgy még sem veszített erejéből; mindig akad újabb, meg újabb festő, ki alkotásához e szent hagyományokból merít ihletet.

A 48-iki korszaknak csaknem hasonlatos a hatása, nemcsak a magyar közönségre, de a magyar írókra is. Ez a mély hatás készítette engem is, hogy gyöngé tollammal könnyve próbáljam foglalni a szabadságharc történetét.

Tudom, hogy előttem már avatottabb kezek dolgozták fel e tárgyat s bizonyára utánam is lesznek, akik újra megírják azt, sokkal jobban és sokkal alaposabban. De azt hiszem, hogy talán még sem végeztem egészen fölösleges dolgot; azt hiszem, hogy némi tekintetben ez a munka is hozzá fog járulni a 48-iki hagyományok föntartásához.

Könyvem két főrésze oszlik. Az első kötet a szabadságharc indító okaival foglalkozik, a második kötet a megrázó dráma lefolyását mondja el. Az első részt szélesebb alapokra fektettem, nemcsak azért, mert történetíróink a szabadságharc keletkezésével kevésbé foglalkoztak, hanem azért is, mert csak ez előzmények ismerete mellett látja majd az újabb nemzedék is, hogy küzdelmünk jogszerű önvédelemnél nem vala egyéb.

Talán fölösleges említenem, hogy könyvem megírásához a rendelkezésemre álló összes írott forrásokat felhasználtam; de nem hagytam figyelmen kívül a szabadságharcban részes szavahiűő egyének magánfeljegyzéseit sem.

Magam érzem leginkább, hogy munkámnak sok a fogyatkozása. De ezeket némi csekély részben talán mégis ellensúlyozni fogja annak tárgyilagos volta. Mindvégig arra törekedtem, hogy ne a saját egyéni nézeteimet erőszakoljam az olvasóra, hanem a történelmi események hű és tiszta képe táruljon szemei elé.

Ez a tárgyias szempont vezetett a képek megválasztásánál is. Kreith Béla gróffal, — ki gazdag ereklyemuzeumát bocsájtolta rendelkezésemre, — azon voltunk, hogy lehetőleg csakis egykorú illusztrációk kerüljenek a könyvbe. S ez az oka, hogy egyik-másik kép talán gyarlóbb kivitelű ugyan, de viszont érdekessé teszi jellegzetes korhűsége.

A történelmet a népek oktatója, — úgy mondják. Legyen szabad remélnem, hogy igénytelen művem ez irányban is leszne valamicske szolgálhat. Talán erősíteni fogja a nagy idők nagy alakjai iránti kegyeletet, talán hozzájárul a szabadságszeretlet és a nemzeti öntudat emeléséhez. Vajha úgy lenne!

Isten áldása legyen a hazán.

Budapest, 1894. december 1.

Gracza György.

## A SZÖVEG TARTALMA.

	Lapezám
<b>Előszó</b> . . . . .	3
<b>I. FEJEZET:</b> <i>Az ébredés napjai.</i> Az európai forradalmak. — A pozsonyi országgyűlés reform-törekvései. — A liberális-párt felirata. — A reform-mozgalom hatása az országban és Budapesten. — A márcziusi ifjúság. — A márczius 15-iki események: A 12 pont. — Petőfi nemzeti dala. — Táncsics kiszabadítása. — Szabadsajtó. — A márczius 16-iki események: Az őrsereg megalakítása. — Kivilágítás. — A márczius 17-iki események: A tanszabadság. — Az ország csatlakozása a márcziusi eseményekhez . . . . .	3—80
<b>II. FEJEZET:</b> <i>A pozsonyi országgyűlés.</i> Átpillantás a nemzet háromszázéves történetén. — Az 1800. X-ik törvénycikk. — V. Ferdinánd trónfoglalása, élete és jellemrajza. — Kossuth Lajos feltűnése, életrajzi adatai 1848-ig. — A konzervatív és liberális-párt küzdelme. — Gróf Apponyi György. — István nádor, élete és jellemrajza. — A párisi forradalom hire. — Kossuth 1843. márcz. 3-iki beszédje és annak hatása. . . . .	81—124
<b>III. FEJEZET:</b> <i>A népkaraván diadala.</i> A kamarilla. — A bécsi márcz. 13-iki forradalom. — A császári várak ostroma. — Metternich bukása. — A magyar országgyűlés 72 tagu küldöttsége Bécsben. — Kossuth és a bécsi nép. — A küldöttség a királynál. — A reformok megadása. — Batthyány gróf kinevezése miniszterelnökké. — Visszatérés. — Az ünneplő Pozsony . . . . .	125—184
<b>IV. FEJEZET:</b> <i>Az első független magyar miniszterium.</i> A pesti polgárok küldöttsége a rendek tábláján. — A reform-országgyűlés működése. — Az 1848-iki törvények. — Az első független felelős magyar miniszterium. — Batthyány Lajos gróf, Szemere Bertalan, gr. Széchenyi István, Eötvös József báró, Klauzál Gábor, Deák Ferencz, Mészáros Lázár és Eszterházy Pál herceg élet- és jellemrajza. — A szabadsajtó 1848—49-iki termékei — A reform törvények szentesítésének akadályai. — Vihar az országgyűlésen. — Forradalmi hangulat Pesten. — A király végre szentesíti a törvényeket. — A pozsonyi országgyűlés berekesztése. — A miniszterek megérkezése Budapestre . . . . .	185—250
<b>V. FEJEZET:</b> <i>A felgyújtott ország.</i> Az új törvények életbeléptetése — A kamarilla megkezdí aknamunkáját. — Zendülések az országban. — Zsidóüldözés. — A horvát pártútés kezdete. — Jellasics. — A szerb mozgalom. — Az első polgárvér. — Kiss Ernő élet- és jellemrajza. A karlóczai gyűlés. — Rajasich érsek. — A felvidéki pánszláv mozgalom. — Hurbán. — A szászok — Az erdélyrészi oláhok felbujtása. — A balázsfalvi oláh gyűlés. — Saguna András. Janku Ábrahám. — Wesselényi Miklós pohárköszöntője. — A „Radikál kör” felirata honvédcsapatok szervezése végett. — Toborzás. — Az első honvédek . . . . .	251—312

VI. FEJEZET: <i>Az arnyék- király.</i> Jellasics parlütése. — Királyi biztos Horvátországban. — Hrabovszky Janos báro. Jellasics letetele a báni méltóságrol. — A bécsi miniszterium akadékoskodása. — A sorkatonaság és a magyar hadügyminiszterium. — Verengzes a budai fohadparanesnokság előtt. — A vizsgálat. — A Károly-kaszárnyai összeütöközés a rendes katonaság és a nemzetörök közt. — Bécsben maj. 15-én újabb forradalom. — A király menekülése Insbruckba. — A magyar nemzeti bank megalapítása. — A nemzet csodás áldozatkészsége. — A király Magyarországra valo jövetelét súlyos feltételekhez kotik . . . . .	313—308
VII. FEJEZET: <i>Az első ágyulövesek.</i> Az erdélyi unió. — Az utolsó erdélyi országgyűlés. Küldöttségek. — Jellasics beiktatása a báni méltóságba. — A király szözata a horvatokhoz és a határörökhöz. — Jellasics és Rajasics Insbruckban. — A szerb lazadás kezdete. — A nádor- és Württemberg-huszárok hazatérése. — Görgei Arthur es Klapka György élete és jellemrajza. — A karlóczai ütöközet. — A szerb háború megkezdése . . . . .	309—451

## TÁJÉKOZTATÁSUL.

Néhány füzetbe, — ami ily sok ezer példányban megjelenő munkánál a legéberebb vigyazat mellett sem kerülhető el, — egy-két értelemzavaró nyomdahiba csúszott. Nehogy e hibák zavarólag hassanak a mű összhangjára, a következőkben javítjuk ki azokat:

	18-ik lapon: „Nyirvasváriban“	helyett	<i>Tisza-Büdön</i>	olvasandó.
	86-ik „	„1893“	„	<i>1793</i> „
100 es	102-ik „	„november 17-én“	„	<i>november 7-én</i> „
	208-ik „	„nagyszombati“	„	<i>nagyeczeni</i> „
	258-ik „	„sorban“	„	<i>sokan</i> „
	390-ik „	„30 frt“	„	<i>60 frt</i> „
	411-ik „	„Maderspach Sándor“	„	<i>Maderspach Ferencz</i> „

E helyütt jegyezzük meg, hogy a bécsi csász. udvari levéltár az 1848—49-iki szabadságharczra vonatkozó illusztrációit szintén átengedte e munka részére. E képek közül, melyek eddig még sehol sem jelentek meg, többet közlünk is.



## A KÉPEK JEGYZÉKE.

	Lap		Lap
1. Petöfi a Pilvax-kávéházban bemutatja a Nemzeti dalt . . . . .	3	26. Táncsics Mihály. (Barabás rajza) . . . . .	47
2. Kossuth Lajos (Barabás rajza 1847-ből) . . . . .	5	27. Kard és czopf. (Gúnykép 1848 elejéről) . . . . .	49
3. V. Ferdinánd 1848-iki arcképe . . . . .	7	28. A Talpra magyar hatása. Allegorikus kép. Rajzolta Kollarz . . . . .	51
4. A kamarilla Kossuth Iábainál. A harc megindítása a kamarilla ellen (1848 elején megjelent allegorikus kép) . . . . .	9	29. A helytartósági épület 1848-ban . . . . .	53
5. Pest látképe 1848-ban . . . . .	11	30. Státusfogyok kiszabadítása. (Egykorú eredetije az 1848—49-iki ereklyemuzeumban) . . . . .	55
6. Buda látképe 1848-ban. . . . .	11	31. Táncsics diadalútja 1848 márczius 15-én . . . . .	57
7. A Pilvax-kávéház külseje 1848-ban . . . . .	13	32. A pesti városháza 1848-ban . . . . .	59
8. A Pilvax-kávéház belseje 1848-ban . . . . .	13	33. Hajnik Pál . . . . .	61
9. Rottenbiller Lipót, Pest város 1848-iki polgármestere . . . . .	15	34. V. Ferdinánd álma. (Gúnykép) . . . . .	63
10. A márcziusi ifjúság vezetői (Petöfi Sándor, Jókai Mór, Vasváry Pál, Irányi Dániel, Irinyi József, Vajda János, Bulyovszky Gyula, Degré Alajos, Vidacs János) . . . . .	17	35. Pálffy Albert. (Torzkép) . . . . .	65
11. Petöfi Sándor, mint nemzetőr . . . . .	19	36. Klauzál Gábor . . . . .	67
12. A nemzeti dal Petöfi kézírásában . . . . .	21	37. A pesti nemzetőrség 1848 márcziusban . . . . .	71
13. A bécsi forradalom kitörése 1848 márczius 13-án . . . . .	23	38. A nemzetőr bucsúja. (1848 elején megjelent kép) . . . . .	73
14. Nyáry Pál (Barabás 1848-iki rajza) . . . . .	25	39. Kossuth és Apponyi György. (A bécsi forradalom idején készült allegorikus kép) . . . . .	75
15. Metternich és az ördög. (A birodalmi kancellár bukásakor Bécsben megjelent gúnykép) . . . . .	27	40. Az 1848—49-iki honvéd gyalogság fegyverzete és felszerelése . . . . .	77
16. A bécsi márcziusi forradalomból. (Pallet J. tüzmaster nem akar löni a népre) . . . . .	29	41. István főherceg országos körútjából . . . . .	81
17. Vasvári Pál. (Arcképe) . . . . .	31	42. Széchenyi István gróf. (A 60-as években megjelent kép után) . . . . .	83
18. Jókai Mór. (Arcképe) . . . . .	33	43. A legnagyobb és a legkisebb ember. (A bécsi forradalom idején megjelent allegorikus kép) . . . . .	85
19. Vachot Imre . . . . .	34	44. Kossuth Lajos szülőháza Monokon . . . . .	87
20. A Landerer és Heckenast-czég nyomdája 1848-ban . . . . .	35	45. A tályhai ág. ev. templom. Kossuth megkeresztelésének helye . . . . .	90
21. A pesti nemzeti színház 1848-ban . . . . .	37	46. Kossuth Lajos neje. 1848-iki festmény után . . . . .	93
22. Egressi Gábor . . . . .	39	47. Kossuth gyermekei. Az ötvenes években készült festmény után . . . . .	95
23. A Talpra magyar dallama . . . . .	40—41	48. Az ellenzék vezérei. Batthyány és Kossuth. (Egykori rajz) . . . . .	99
24. A szabadsajtó első példánya . . . . .	43	49. József főherceg nádor . . . . .	101
25. Az első népgyűlés a nemzeti muzeum előtt (a Kálozdi János által 1848-ban kiadott zenemű czímlapjáról) . . . . .	45	50. A kik megtörték az egyetértést. (Gróf Andrássy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból) . . . . .	103
		51. Apponyi György gróf . . . . .	105

52. A pozsonyi primasi palota. Az 1848-iki rendi országgyűlés székhelye . . . . .	107	77. A szabadságharcz írói. (Hunfalvy Pál, Csengeri Antal, Fényes Elek, Szilágyi Sándor, Királyi Pál, Kemény Zsigmond báró, Szalay László, Pálffy Albert, Kovács Pál, Csernátory Lajos.) . . . . .	171
53. Szógyény-Marich László . . . . .	109	78. Az 1848—49-ki honvédség fegyvergyakorlatai. Az 1848-iki honvédoktató könyvből . . . . .	173
54. Jelenetek Kossuth Lajos életéből . . . . .	111	79. Az 1848—49-iki magyar honvédség fegyvergyakorlatai. Az 1848-iki honvédoktató könyvből . . . . .	175
55. Az ország területen osztozkodó nemzetiségek. (A Charivari 1848-iki magyar éleztap képe) . . . . .	113	80. Jelenet a bécsi forradalomból. A Jägerbarrikád ostroma . . . . .	179
56. Az 1848—49-iki magyar honvéd lovasság felszerelése és fegyverzete . . . . .	115	81. Jósika Samu báró . . . . .	181
57. A szövetkezők. (Nyary Pál és Pálffy Albert, Teleky László és Csernátory Lajos.) Gróf Andrássy Manó humorisztikus rajzaiból . . . . .	119	82. Kaszás nemzetőrök. (Pettenkofen rajza) . . . . .	183
58. 1848—49-iki magyar guerilla csapatok felszerelése és fegyverzete . . . . .	121	83. A miniszterium kinevezéséről szóló királyi kézirat felolvasása a múzeum előtt . . . . .	185
59. Az országos küldöttség fogadtatása V. Ferdinánd által . . . . .	125	84. Wesselényi Miklós báró . . . . .	187
60. A bécsi kamarilla. (Kolowrat Lajos főherceg, Latour, Ferencz-Károly főherceg, Zsófia főhercegnő, Metternich, Windischgrätz, Albrecht főherceg, Fiquelmont, János főherceg, Grünne gróf.) . . . . .	127	85. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői. (Ghyecz Kálmán, Lonovics József, Zsedényi Eduárd, Gorove István, Danielik János, Vay Miklós báró, Pulszky Ferencz, Bartal György, Besze János, Szentkirályi Mór). . . . .	191
61. A pozsonyi országgyűlés küldöttsége. Fogadtatott V. Ferdinánd által 1849 márczius 16-án . . . . .	131	86. 1848—49-iki honvédek és nemzetőrök. (Egykorú rajz) . . . . .	197
62. Részlet a prágai márcziusi forradalomból. A diákok fegyverkezése . . . . .	133	87. Az első független magyar felelős miniszterium . . . . .	199
63. Az országos küldöttség elindulása Pozsonyból Bécsbe 1848 márczius 14-én . . . . .	135	88. A szabadságharcz hírlapjai . . . . .	203
64. Jelenetek az 1848-iki bécsi forradalomból . . . . .	139	89. Mészáros Lázár 1848-iki hadügyminiszter . . . . .	205
65. Metternich bukása 1848 márczius 13-án . . . . .	141	90. A pesti rendőrség jelvény 1848-ban . . . . .	206
66. Metternich futása. (Gúnykép a bécsi márcziusi forradalom idejéből) . . . . .	143	91. Honvéd-zászlószentelés . . . . .	207
67. Az 1848-iki bécsi barrikádok térképe . . . . .	145	92. Kossuth-bankó . . . . .	209
68. A magyar küldöttség bevonulása Bécsbe 1848 márczius 15-én . . . . .	147	93. Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben (Három kép) . . . . .	212—213
69. Részlet a magyarok bécsi fogadtatásából 1848 márczius 15-én . . . . .	149	94. Windischgrätz felfalja a szabadság bajnokait. (Bécsben megjelent gúnykép). . . . .	215
70. A pozsonyi jurátusok Bécsbe érkezése 1848 márczius 16-án . . . . .	151	95. A Zichy-uradalom szükségpénze 1849-ben . . . . .	217
71. Kossuth egy gyermekkel ölében beszédet intéz a bécsi néphez 1848 márczius 15-én . . . . .	155	96. Ung- és beregmezei sóbankó 1849-ben. . . . .	217
72. A szabadságharcz költői. (Arany János, Garay János, Petőfi Sándor, Vajda János, Lisznyai Kálmán, Vörösmarty Mihály, Czuczor Gergely, Sárossy Gyula, Erdélyi János) . . . . .	157	97. A zemplénmezei Hegyalja szükségpénze 1849-ben . . . . .	219
73. A magyarok küldöttsége a bécsi egyetemen megköszöni a fogadtatást . . . . .	159	98. Andrássy Gyula gróf 1848-ban . . . . .	221
74. Az első magyar miniszterelnök. Batthyány Lajos gróf . . . . .	163	99. A zemplénmezei Hegyalja szükségpénze 1849-ben . . . . .	223
75. Batthyány Lajos grófné szül. Zichy Antónia. (Barabás rajza) . . . . .	165	100. Losoncz város szükségpénze 1849-ben . . . . .	223
76. Az osztrák lovasság fegyverzete és felszerelése 1848—49-ben . . . . .	167	101. Csányi László . . . . .	227
		102. Kossuth és a honvédsereg vezérei. (Berlinben rajzolt egykorú kép) . . . . .	229
		103. Magyar tábor a szabadságharcz alatt . . . . .	231
		104. Perczel Mór. (A tábornok 1848-iki arcképe) . . . . .	235
		105. Karlócza város pénztalványa 1849-ben . . . . .	237
		106. Teleki László gróf. (1861-iki arckép) . . . . .	239
		107. Osztrák lovasság 1848—49-ben. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban) . . . . .	243
		108. Az 1848-iki törvények ünnepélyes szentesítése . . . . .	245

	Lap		Lap
109. Kossuth megérkezése Pestre 1848. április 14-én . . . . .	247	148. A Földváry testvérek. (Földváry Károly ezredes, a váci hős, Földváry Lajos, Eszék parancsnoka, Földváry Sándor ezredes, a szent-tamási hős.) . . . . .	323
110. Az első honvédtoborzás Pesten . . . . .	251	149. A szabadságharc vezetésesebb szereplőinek kezirása . . . . .	325
111. Zsidóüldözés Pozsonyban . . . . .	253	150. Jósika Miklós báró. 1848-iki arckép. . . . .	327
112. A szabadságharc vezetésesebb szereplői. (Kazinczy Gábor, Rónai Jácint, Ludvigh János, Trefort Ágoston, Bónis Soma, Balog János.) . . . . .	255	151. A szabadságharc vezetésesebb szereplőinek kezirása . . . . .	329
113. A kike a harc minden körülmények közt számíthat. (Gnykép a Charivariból.) . . . . .	257	152. Gróf Guyon Richárd honvédtábornok . . . . .	331
114. Gáj Lajos. (Arckép.) . . . . .	259	153. 1848—49-iki honvéd érdemjelek . . . . .	333
115. Báró Jellasich József . . . . .	261	154. A szabadságharc vezetésesebb szereplői a honvédség köréből. (Bátori Schultz Bódog, Antos János, Gaál László, Kiss Pál.) . . . . .	335
116. A Horvát küldöttség Bécsben . . . . .	263	155. Osztrák tábori posta megalapítása. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.) . . . . .	337
117. Horvát tábor 1848-ban . . . . .	265	156. Alulich Lajos honvédtábornok 1848-iki arcképe . . . . .	339
118. Sztatimirovics György . . . . .	265	157. Részlet a bécsi forradalomból. A Zeughaus megostromlása . . . . .	341
119. A karlócai szerb nemzetgyűlés 1848. május 13. (Zágrábban készült kép.) . . . . .	267	158. Jellasich táborából. Illyr önkéntesek . . . . .	345
120. Rajasich, karlócai szerb érsek . . . . .	268	159. A szabadságharc vezetésesebb szereplői a honvédség köréből. (Asbóth Lajos, Czecz, Gelich Richárd, Perczel Miklós, Inczedy Sámuel, Lukács Dénes, Csapó Vilmos.) . . . . .	347
121. Knizsanin István, szerb felkelő vezér . . . . .	269	160. Knezhich Károly honvédtábornok . . . . .	349
122. Kiss Ernő honvédtábornok . . . . .	271	161. Károly Lajos főherceg. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.) . . . . .	351
123. Cernovics Péter. (Barabás rajza.) . . . . .	273	162. Jellasich táborából: Előőrsi szolgálat a Drávanál . . . . .	353
124. Jellasich torzképe. (Megjelent a bécsi októberi forradalom idején.) . . . . .	275	163. Kincstári kamatos utalvány . . . . .	355
125. Damjanich János honvéd tábornok. (1848-í arckép után.) . . . . .	277	164. Kincstári kamatos utalvány szelvénye . . . . .	357
126. 1848—49-iki rézpénz . . . . .	279	165. 1848-iki magyar arany . . . . .	357
127. 1848-iki ezüstpénz . . . . .	279	166. Csikós guerrillák . . . . .	359
128. Hurbán M. János. (A pánszláv agitátor fiataalkori arcképe.) . . . . .	281	167. Gróf Karolyi István 1848-iki arcképe . . . . .	361
129. Tót küldöttség Ferencz József főhercegnél. (Prágában készült egykoru kép.) . . . . .	283	168. 1848-iki százfórintos magyar bankjegy . . . . .	363
130. Gróf Bathyhány Kazmér . . . . .	285	169. Lahner György honvédtábornok . . . . .	365
131. Osztrák sebesültek szállítása. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.) . . . . .	287	170. Honvéd előőrs . . . . .	367
132. Báró Hrabovszky János . . . . .	289	171. A Württemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból . . . . .	369
133. I. Ferencz József . . . . .	291	172. Gaál Sándor, a székely honvédség szervezője . . . . .	371
134. Honvédtoborzás . . . . .	293	173. Gróf Bethlen Gergely . . . . .	373
135. Saguna András püspök. (Az erdélyrészi oláh mozgalom vezetője.) . . . . .	297	174. Határőrvidéki katona. (Zágrábban készült 1848-iki rajz.) . . . . .	375
136. Janku Ábrahám . . . . .	299	175. Gróf Vécsey Károly honvédtábornok. (Egykoru aquarell után) . . . . .	377
137. Honvédtábor . . . . .	301	176. Gábor Áron honvédekét toborz Kézdivásárhelyen. (Nagy Lázár olajfestménye után.) . . . . .	379
138. Jeszenák János báró. (1848-iki arckép.) . . . . .	303	177. Az osztrák hadsereg főbb szereplői. Egykoru arcképek után. (Augusty György, Götz Keresztély, Alnoch Lajos, Báró Rukowina György.) . . . . .	381
139. 1848—49-iki pecsétek . . . . .	305		
140. Lemény János, erdélyi gör. kel. püspök 1848-ban . . . . .	307		
141. Orosz gyalogság 1849-ben. (Eredetije a bécsi csász. udv. könyvtárban.) . . . . .	309		
142. Kossuth a nép közt . . . . .	311		
143. Illyr igazgató Horvátországban . . . . .	313		
144. Lenkey János honvédtábornok . . . . .	315		
145. Orosz lovasság. (Eredetije a bécsi csász. udv. levéltárban.) . . . . .	317		
146. Görgei Arthur. (1848-iki arckép.) . . . . .	319		
147. Klapka György 1848-iki arcképe . . . . .	321		

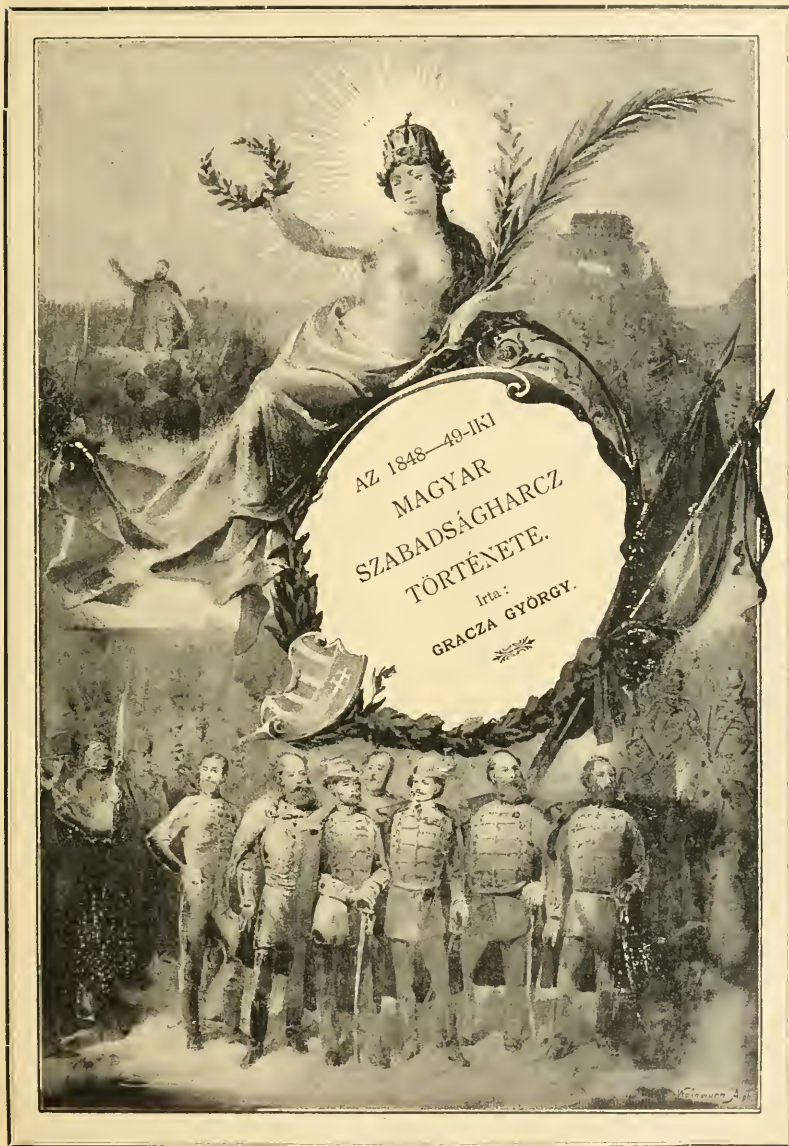
	lap	lap	
178. Bonis Samu kormánybiztos . . . . .	383	191. Haynau Gyula . . . . .	309
179. A bécsi forradalmak idején megjelent gúny- kép . . . . .	385	192. Maderspach Ferencz honvédornagy . . . . .	311
180. Elsorendu vitézségi honvéd érdemrend . . . . .	387	193. Az alibunári ütközet. Damjanich győzelme a szerbek felett . . . . .	413
181. Gaspar Andras honvédtábornok. (Egy- koru olajfestmény után) . . . . .	389	194. Schweidel Jozsef honvédtábornok . . . . .	417
182. Dessewffy Arisztid honvédtábornok (1848-iki arczkép) . . . . .	391	195. Eszék város pénztulványa 1849-ben . . . . .	419
183. Gróf Karolyi Gyorgy . . . . .	393	196. Kmetty György honvédtábornok . . . . .	421
184. Beniczky Lajos honvédezeres (Egykoru aquarell után) . . . . .	395	197. Hauslab Ferencz osztrák altábornagy . . . . .	423
185. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből. (Latinovics György, Sztanyi Stoikovics Péter, Virágh Gedeon, Asztalos Sandor, Rohonczy Gedeon, Fack Oszkár) . . . . .	397	198. Pöllenberg Ernő honvédtábornok . . . . .	425
186. A bator nemzetőrök. (Gúnykép a bécsi forradalmak idejéből) . . . . .	399	199. A Charivariból . . . . .	429
187. Lázár Vilmos honvédezeres . . . . .	401	200. Aradi fogoly faragványa. (Eredeti je az erekye-muzeumban) . . . . .	431
188. Rajasich érsek a szerbek közt . . . . .	403	201. Gróf Zichy Jenő elfogatása. (Eredeti je az 1848—49-iki orsz. erekye-muzeumban) . . . . .	433
189. Nagy Sándor honvédtábornok . . . . .	405	202. Kossuth a táborban . . . . .	437
190. Boczko Daniel aradi kormánybiztos (Egy- koru arczkép) . . . . .	407	203. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből. (Pongrácz István, Kovács Ernő, László Károly, Fornszek Sándor, Forró Elek, Hertelendy Miklos) . . . . .	439
		204. Bayer József tábornokari főnök . . . . .	441
		205. A szerb tábor Szent-Tamásnál. (Térkép) . . . . .	445
		206. Gróf Dembinszky Henrik . . . . .	447
		207. Vitézségi honvédelem . . . . .	449



I. KÖTET.

A SZABADSÁGHARCZ OKAI.

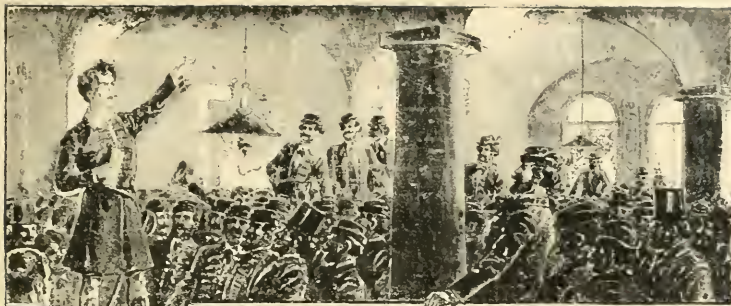




GRACZA GY.: A magyar szabadságharcz története.

Januar.	Februar	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius
1 S. Evar.	1 K. Ignaz.	1 S. Albans.	1 S. Hugo P.	1 H. Filip. Jak.	1 H. Aldoo ●
2 V. A. Urosz e.	2 S. Gy. v. HA.	2 C. Simplic.	2 V. A. 4 Bajt.	2 K. Zsigmond.	2 P. Herman
3 H. Genevra e.	3 P. Balazs pnc.	3 P. Kinga.	3 H. Rikárd.	3 S. Kere I.	3 S. Klótdia
4 K. Titus P.	4 P. Veronika	4 S. Adm.	4 K. Isidor ●	4 F. Florán.	4 V. A. Gily v. u
5 S. Simon.	5 S. Agata ●	5 V. B. Quam.	5 S. Vencz.	5 P. Gotthard	5 K. Naber I.
6 C. J. Kir. d.	6 V. B. Sz. J. K.	6 H. Fridolin.	6 C. Sixtus p.	6 S. Sz. Jan. et.	6 S. Robert
7 P. Nikita.	7 H. Románid.	7 K. Hushagyó.	7 P. Benjam.	7 V. A. 21 v. u.	7 C. Medard.
8 S. Szorény.	8 K. M. János.	8 S. Ilanvaz.	8 S. Dienes.	8 H. Mikály.	8 P. Felha. J.
9 V. B. Sz. J. K.	9 S. Apollonia.	9 C. Cyr. Met.	9 V. A. 5 Bajt.	9 S. Antal.	10 S. Margot.
10 H. Rem. Pál.	10 C. Skolást.	10 P. Attala.	10 H. Ezekiel.	10 S. Bedvitz.	11 V. A. P. Sz. u.
11 K. Hlyg. p.	11 P. Frisina.	11 S. Koszta.	11 K. Leo Pápa.	11 P. Ponczéz.	12 H. Paul. mes.
12 S. Eno.	12 S. Balaha.	12 V. A. 1 Bajt.	12 S. Gyl. p.	12 C. Szentábr.	13 H. Pál. Antol.
13 C. Viduo.	13 V. B. Sz. J. K.	13 H. Rosina.	13 C. Juszton.	13 S. Péter.	14 S. Karol.
14 P. Bodog p.	14 H. Bábó.	14 K. Mathilda.	14 P. Már. 71.	14 V. A. 21 v. u.	15 C. Vula.
15 S. Gáltem.	15 K. Fauszt.	15 S. Kátoz.	15 S. Charis.	16 K. S. János.	16 P. Ferencz.
16 V. P. J. S.	16 S. Heribert.	16 C. Heribert.	16 V. A. 6 Vir. V.	17 S. Bráno.	17 C. Gumd. J.
17 H. Rem. Ant.	17 C. Gerárd.	17 P. Gerárd.	17 H. Rudolf.	18 C. Bodog.	18 V. A. 1 v. u.
18 K. Getra.	18 P. Simon.	18 S. Edward.	18 K. Apoll. ●	19 P. Jó. pápa.	19 H. Gyulás.
19 S. Marcus.	19 S. Gabin. ●	19 V. A. 21 Bajt.	19 S. Antonia.	20 S. Bernadín.	20 K. Sibirv. s.
20 C. Falt. Sz. J.	20 V. B. Sept.	20 H. Joachim.	20 C. N. Gus.	21 V. A. 1 v. u.	21 S. Alajos.
21 P. Agnes.	21 H. Elenmore.	21 K. Beñede.	21 P. N. Pent.	22 H. Júlia.	22 C. Unapp.
22 S. Vencz.	22 K. Peter.	22 S. Octav. K.	22 S. N. Szom.	23 K. Desz.	23 P. Agrippina.
23 V. B. Sz. J. K.	23 S. Siren.	23 C. Viktorin.	24 V. A. 1 v. u.	24 S. Johanna.	24 S. Kei. J. J.
24 H. T. moth.	24 C. Szokómap.	24 P. Gábor.	24 H. Hús. u.	25 C. Orbán.	25 V. A. 2 P. u.
25 K. Pál. Ludol.	25 P. Matyás V.	25 S. Gy. G. B.	25 K. Miklós E.	26 P. Nol. Filip.	26 H. Bán. v. P. J.
26 S. Polybár.	26 S. Vahinova.	26 V. A. 3 Bajt.	26 S. Kolt. J.	27 S. Már. Mag.	27 K. Laszlo.
27 C. Asz. Jan.	27 V. B. Sz. J. K.	27 H. Ilupert.	27 C. Peregrin.	28 V. A. 1 v. u.	28 S. Ásv. J.
28 P. S. Kar.	28 H. Beander.	28 K. Eusták. C.	28 P. Vitalyos.	29 H. Máty.	29 C. Peter. Pat.
29 S. S. Ferenc.	29 K. Renata.	29 S. Kvim.	29 S. Peter. ver.	30 K. Feod.	30 P. Pál. end.
30 V. B. Sz. J. K.		30 C. Guido.	30 V. A. 1 v. u.	31 S. Petr.	
31 H. Nol. Peter.		31 P. Benjam. J.			

Julius.	Augustus	September	October.	November.	December.
1 S. Tr. ad.	1 K. Áas. sz. P.	1 P. Egyed. ap.	1 V. A. 16 v. u.	1 S. Ámbulzen.	1 P. Edgus. p.
2 V. A. 1 v. u.	2 S. Portunk.	2 S. Zeno.	2 H. I. eodegar.	2 C. Hal. end.	2 S. Blonaa.
3 H. Eugénus.	3 C. Istvan v.	3 V. A. 20 v. u.	3 K. Caudl.	3 P. Hóbert.	3 V. A. 1 v. u.
4 K. Isidár.	4 P. Donok.	4 H. Rozália.	4 S. Sei. Fer.	4 S. B. Kár.	4 H. Corháta.
5 S. Domotius.	5 S. H. B. Ász.	5 K. Viktor J.	5 C. Placido.	5 V. A. 21 v. u.	5 K. Szabas.
6 C. Ezsás.	6 V. A. 1 v. u.	6 S. Zakariás.	6 P. Bruno.	6 H. Lenárd.	6 S. Miklós J.
7 P. Vilahald.	7 H. Kajetán J.	7 C. Regina sz.	7 S. Jusztán.	7 K. Engelbert.	7 C. Ambus.
8 S. Kilyen.	8 K. Czjnyak.	8 P. Kíassz.	8 V. A. 17 v. u.	8 S. Gottfried.	8 P. Baz. f. J.
9 V. A. 1 v. u.	9 S. Román J.	9 S. Gorgáo.	9 H. Diénes.	9 C. Trvadar.	9 S. Lrök. d.
10 H. Ámbia.	10 C. Lórnecz.	10 V. A. 13 M. N.	10 K. Bor. Fecé.	10 P. Már. páp.	10 V. A. 2 v. u.
11 K. P. S. pápa.	11 P. Sztána.	11 H. Protus.	11 S. Nikas.	11 S. Matt. p. C.	11 H. Dámasos.
12 S. Henk.	12 S. Klára.	12 K. Tobits.	12 C. Miksa.	12 V. A. 22 v. u.	12 K. Maxent.
13 C. Margit.	13 V. A. 1 v. u.	13 S. Matern.	13 P. Kálmán.	13 H. Szan. szló.	13 S. Luc. J.
14 P. B. ovent.	14 H. Oseb. J.	14 C. + felend.	14 S. Kallás. páp.	14 K. Szecsh.	14 C. Nikázus.
15 S. Apst. elosz.	15 K. N. H. Ász.	15 P. Nikita.	15 V. A. 18 v. u.	15 S. Leopold.	15 C. Miklós J.
16 V. A. 1 v. u.	16 S. Rókus.	16 S. Ludmilla.	16 H. Grál. apát.	16 C. Rómond.	16 S. Anselm.
17 H. Flek.	17 C. Liberatus.	17 V. A. 11 v. u.	17 K. Hedvig.	17 P. Geregy.	17 V. A. 1 v. u.
18 K. Ánold.	18 P. Ilma.	18 H. Tamás.	18 S. Lukács E.	18 S. Odón.	18 H. Karács.
19 S. Vencz.	19 S. Jozsám.	19 K. Kufesán.	19 C. Ferdo.	19 V. A. 23 v. u.	19 K. Nemesius.
20 C. Hlyes. p.	20 V. A. 10 v. u.	20 S. Kírd. J.	20 P. Vencz.	20 H. Éodóg. hit.	20 S. hántor.
21 P. Daniel.	21 H. Bernát. C.	21 C. Mátész.	21 S. Oisolya.	21 K. B. A. be.	21 C. Tamás.
22 S. Már. Mag.	22 K. Timothe.	22 P. Márcz.	22 V. A. 19 v. u.	22 S. Czczela.	22 P. Beata.
23 V. A. 6 P. u.	23 S. Benicún.	23 S. T. kla. J.	23 H. Kap. Ján.	23 C. Belemen.	23 S. Viktor.
24 H. Krisztina.	24 C. Bertalan.	24 V. A. 15 v. u.	24 K. Rafael.	24 P. Fló. a.	24 V. A. 4 v. u.
25 K. Jakab. Ap.	25 P. J. a. jos. kir.	25 H. Kleofás.	25 S. Kriszp.	25 S. Ibatán.	25 H. S. Karac.
26 S. Anna.	26 S. S.immel.	26 K. Justina.	26 C. Demeter.	26 V. A. 24 v. u.	26 K. István. ver.
27 C. Pantal.	27 V. A. 1 v. u.	27 S. Cos. D.	27 P. Szabin.	27 H. Virgil. us.	27 S. Jan. F.
28 P. Incez.	28 H. Ázcsin.	28 C. Vencz.	28 S. Ním. J. da.	28 K. Sostenus.	28 C. Áp. Á. Sz.
29 S. Má. tha.	29 H. János. fey.	29 P. Mihály. f.	29 V. A. 20 v. u.	29 S. Satorm.	29 P. Tamás. J.
30 V. A. 7 v. u.	30 S. Róza.	30 S. Jerom.	30 H. Kólos.	30 C. András. A.	30 S. Dávid. kir.
31 H. Ignócz.	31 C. Rajmond.		31 K. Farkas.		31 V. A. 1 v. u.



Petőfi a Pilvax-kávéházban bemutatja a Nemzeti dalt.  
(Egykoru rajz után.)

I.

## Az ébredés napjai.

# AZ

1848-iki esztendő mindenkor emlékezetes marad  
Európa szabadságszerető népeinek történetében.

A népjogokért vívott küzdelmek dicsőséges éve volt ez.

A francia nagyforradalom maradandó és mély hatása egészen átalakította az egyeduralom önkénye alatt senyvedő népek gondolkodásmódját. Új eszmék, új irányok keletkeztek. A „szabadság, testvériség, egyenlőség“ jelszavának gyakorlati megvalósításáért sóvárogtak a nemzetek. A lánczok megcsörrentek, a szívekben a szabadság vágya lobbant lángra. Előbb csak titokban, konspirálva, később azonban már egész nyíltan eltiprott jogaik visszavívásáról kezdtek beszélni az emberek. S alig köszöntött be az 1848-iki újév: a forradalom szélvészese súvított végig a megvénhedt Európán.

A vihar 1848. február 22-én Párisban tört ki legelőször. A nép a köztársaságot éltetve, torlaszokat emelt. Majd, véres utcái harc után, megostromolván a Tuillériákat, elűzte Lajos Fülöp királyt. A győzelemtias tömeg, hogy a gyűlölt rendszernek még a jelképeit is megsemmisítse, a királyi-trónust a Bastille-téren gúnykacaj közt megégegte; a hermelines biborpalástot pedig, — a melyben annyit kevélykedtek az elűzött Bourbonok, — darabokra tépte és bohóc-sipkákat csinált belőle. Nem áldozott le kétszer a nap és a monarchikus Franciaországból köztársaság lőn.

A párisi események híre es sikere gyors eselekvesre serkenté a forrongó népeket. A forradalom vihára Zürich-től kezdve Olaszországon, Berlinen, Brüsszelen, Prágán, Bécsen, Pesten át egész Lembergig csakhamar végigzigzított egész Európán. A tavaszi fuvalom mindenfelé a szabadság zászlóit lengette. A nép jogait követelve, szétzúzott lánczaiból kardokat kezdett kovácsolni. Sok helyütt vér folyt. A trónok inogtak.

Hazánkba márczius elején jutott el a párisi forradalom híre. A kedélyek nálunk is lázban égtek. Hiszen az új eszmék, melyek egész Európát forrongásba tartották, Magyarországon már jóval előbb termő talajra lettek. Martinovics és társai már ez új szabad eszmék terjesztéséért hurezoltattak vérpadra. A pozsonyi diéták országgyűlési ifjúsága az új eszmékért rajongott. Lovassy László, „a szabad szó vértanúja” ezek miatt került a spielbergi várba, a hol a hosszú börtönélet örökre kioltá lelkevilágát.

E reformvágý még erőteljesebben buzgott, a mint Kossuth Lajos tüneményes alakja feltűnt a közélet terén. Mintha kieserélték volna a magyart: százados aléltságából egyszerre fölriadt. Szíve öntudatra dobbant, régi akaratereje visszatért. Allaméletét törvényadta függetlenségének és a haladó kor szellemének megfelelően akarta berendezni. Kossuth, ki merész hangon, ékes szóval hirdette az alkotmányos szabadság ígét, a legnépszerűbb ember volt az országban. Az országgyűlés liberális ellenzéke őt ismerte el vezérének. Az ifjúság bálványozta. A középosztály köréje csoportosult. A jobbágyság vasvesszeje alatt görnyedő pór nép pedig már is úgy tekintett reá, mint várva várt szabadtórára.

A pozsonyi országgyűlést, — melyet 1847. november 7-én maga V. Ferdinánd király nyitott meg, — erős küzdelmek közepette érte a párisi forradalom híre. Az alsótáblán épp a nemzeti sérelmek képeztek a heves viták tárgyát és központját. A liberális-párt, élén Kossuth Lajossal, elkeseredett harczokat vívott Apponyi György gr. kancellár és szövetségesei: a konzervatívek ellen, a kik főkép a felsőtáblán jól szervezett többséget képeztek. S már-már úgy volt, hogy az ellenzék vereséget szenved, midőn a franczia forradalom híre újabb hatalmas lendületet adott az ébredő közszellemnek, s friss erőt csöpögtetett a csüggedni kezdő ellenzék szívébe.

Kossuth már az országgyűlés elején, a felirati vitánál szóba hozta a parlamentális kormányrendszert; hatalmas beszéd keretében kifejtván, hogy az leend az uralkodóház második megalapítója, ki a birodalom

kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálja és ez által a trónt a népek szabadságára fekteti.



Kossuth Lajos. (Barabás rajza 1847-ből.)

Midőn Kossuth látta azt az átalakító csodálatos hatást, a melyet a párisi forradalom sikere a magyar közvéleményre tett; midőn észre- vette, hogy a reformvágy most még erősebben buzog a nemzetben:

megerlelődött lelkeben a gondolat, hogy az alkotmányos reformra vonatkozó tervét, a közhangulat kedvező hatása alatt, most már minden áron a megvalósulás elé viszi.

De a politikai helyzet más tekintetben is kedvezni látszott terve kivételének. Ausztria népei sem maradtak érintetlenül a párisi forradalom hatása alól. Bécs lakossága hovatovább nagyobb gyűlölettel fordult Metternich kancellár bürokratikus kormányzata ellen. Az uralkodó-ház hatalmi erejét lenyűgözve tartották az olasz háborúk. Hozzájárult mindezekhez a pénzügyi zavar, mely a párisi forradalom hírére támadt. A bécsi bank jegyei iránt a régi bizalom hirtelen megingott. Köztudomású volt ugyanis, hogy a bank az osztrák kormány szükségleteinek pótlása miatt hat milliónyi érezalapjára kétszáz millió forintnál is több papírpénzt boesájtott ki. A közönség, mely e körülményt ismerte, attól tartott, hogy a külföldi zavaros események folytán a bank közforgalomban levő papírpénze csakhamar értékét veszti. Hogy tehát vagyonát a vélt bukás elől megmentse, megrohanta az állampénztárakat és bankjegyeit arany- és ezüstpénzre váltotta be.

Balogh Kornél, Győr vármegye követe, az alsótábla márcz. 3-iki ülésén e tárgyban fel is szólalt, azt indítványozván: „Kéressék fel ő Felsége, hogy a bank állása, különösen a forgalomban lévő bankjegyek mikénti fedezettsége iránt a nemzetet felvilágosítani és megnyugtítani méltóztassék.“

Kossuth,<sup>1</sup> Balogh Kornél ez indítványát használta fel várt alkalomul, hogy az alkotmányos reformok keresztülvitelére az akeziót megindítsa. Balogh után nyomban felállott Kossuth és ekkor tartotta ama híres beszédjét, a mely mintegy prologját képezi a szabadságharc nagy drámájának, s a mely a bécsi nép elégedetlenségét nyílt forradalomná fokozta.

. . . „Mi rajtunk egy fojtó gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából sorvasztó szél fú ránk, mely idegeinket megmerevíti s lelkünk röptére zsbibasztólag hat“ . . . Így jellemezte Kossuth e nevezetes beszédjében a bécsi politikát és szabadelvű reformokat követelt a nemzet számára.

De alkotmányt követelt az osztrák örökös tartományok részére is, mert „büro és bajonet — ugymond — nyomoru kapocs.“

Kossuth e nagyhatású s a lelkesedés hevéből izzó beszédje végén azt indítványozta, hogy az alkotmányos reformok megvalósítása tárgyá-

ban felirat intéztessék a királyhoz. E felirat, — mely tömör vonásokban ecseteli a nemzet sérelmeit a múltban és óhajtásait a jövőre nézve. — szözszerinti szövegében a következőleg hangzik :



V. Ferdinánd 1848-iki arcképe.  
(Eredetije a bécsi császári udvari múzeumban.)

„Fölséges Úr! A legujabb időkben kifejlett események elmulaszthatlan kötelességül teszik, figyelmünket azokra fordítani, miket Fölséged uralkodó-háza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván.

Históriánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeibe képest nemcsak ki nem fejthettük, de sőt leginkább fentartására kellett minden gondjainkat fordítanunk.

Ennek oka, hogy Fölséged birodalmi kormánya nem lévén alkotmányos irányú, úgy kormányunk önállóságával, mint alkotmányos életünkkel összhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta: most úgy látjuk, hogy az, ha tovább is így folytatatik és a birodalmi kormány az alkotmányossággal összhangba nem hozatik, Fölséged trónját és a *pragmatica* sanctiónál fogva kedvelt kapesokkal hozzánk kötött birodalmat ellenállhatatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt áraszthat.

Fölséged minket reformokra hívott össze: mi régi óhajításunkat láttuk ez által teljesedve és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közös teherviselés alapján a nép közterheiben, melyekkel a megyei közigazgatást eddig egyedül fedezi, osztozni fogunk és az ország új szükségleteinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az urbéri viszonyokból kibontakozást kármentesítéssel összekötte eszközöljük, s ez által a nép és a nemesség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával Fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbítése gondjaink főbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük és a népnek is politikai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földművelésünk, műiparunk, kereskedésünk felvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviselési irányban igényel fejlődést; szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek.

Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegyességének alapján gyökeres átalakítást kíván; ez pedig úgy Fölséged királyi széke, mint hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségének számbavételét és felelős kezelés alá vételét tovább nem halaszthatjuk; mert csak így teljesíthetjük azon alkotmányos tisztségünket, hogy Fölséged királyi széke, mint hazánk közsükségeink és minden jogszerű kötelezettségeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fenn, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömet nyujtunk segédkezni.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak az által nyerhetnek életet és valóságot, ha *régrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbízva, mely a többség alkotmányos elvünk legyen felelős*

kifolyása; ezért collegialis kormányrendszerünknek magyar felelős miniszteriummá alakítását minden reformjaink alapfeltételének és lényeges biztosítékának tekintjük.



A harc megindítása a kamarilla ellen..(1848 elején megjelent allegorikus kép.)

Ekként fogtuk fel hivatásunkat. Ezeket Fölséggel egyetértve, az országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott, komoly szándékunk.

Ezt varja tőlünk a haza, ezt varják a nép milliói, ezt sugallja a hűség es ragaszkodás ösztöne, melylyel Főlséged uralkodó-háza iránt tántoríthatlanul visel-  
tetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fektethetjük hazánkban a  
békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan  
eseményviharok meg ne ingassák; s a békének és elégedésnek így biztosításával  
szerezhetjük csak meg az erők azon lelkesült összhangzását és gyarapodását, melyre  
Főlséged uralkodó-háza minden viszonyok között nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde, Főlséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek eszközzésére  
béke kell és kellenek zavartalan, nyugodt viszonyok.

És e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom  
bomladozásának azon jeleit, melyek a pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült  
birodalom némely részeiben mutatkoznak, s melyeknek súlyát a legujabb külső ese-  
mények előreláthatlan fejleményei sokszerűen növelhetik.

Nem akarjuk Főlséged atyai szívét a bomladozás ama jelcének részletes fel-  
emlegetésével szomorítani; nem a pénzvizonyok tekintetében már is érezhető hatást  
fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerít kimondanunk:  
hogy mi, valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét és saját elmaradásunk egyik  
főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk: úgy erősen meg  
vagyunk győződve, hogy Főlséged az elkövetkezendő balesemények legbiztosabb  
óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tarto-  
mányainak legerősebb forrasztékát s mindezek által felséges trónjának s az uralkodó-  
háznak legrendíthetlenebb támaszát abban találandja fel, ha fejedelmi székét minden  
uralkodói viszonyaiban, a kor szükségéi által műlhatatlanul igényelt alkotmányos  
intitucziókkal környezendi.

Azonban, Főlséges úr, az események isten kezében vannak. Mi bizunk a  
gondviselés oltalmában; de érezzük a kötelességet, gondoskodni, hogy Főlséged hű  
Magyarországát a bizonytalan jövődő ne lepje meg készületlenül. E gondoskodás  
halaszthatlan kellékeihez számítjuk mi a fennmiltett átalakulási kérdéseknek még ez  
országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását; és aggódunk, hogy a szokásos  
országgyűlési alkudozások és kormányászéki tárgyalások collegialis rendszer-szülte  
hosszadalmassága a Főlséged atyai szándokának s hazánk méltó várakozásának  
megfelelő sükert veszélyesen késleltetheti.

És ezért a királyi szék iránti tántoríthatlan hűségünk szilárd bizalmával ese-  
dezünk Főlséged előtt: méltóztassék, a felforgó rendkívüli körülmények tekintetbe  
vételével, legkegyelmesebb királyi akaratának teljhatalmú organumai, egyszersmind, a  
fennálló törvények szerint, hazánk legfőbb kormányászékének, a magyar helytartó-  
tanács tagjai gyanánt, a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban, oly egyénc-  
ket az országgyűlésre utasítani; kik, mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvé-  
nyek szerinti alakban gyakorlatára, Főlséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelölt  
alkotmányos organumok, — és kiknek, mint ilyeneknek személyes felelősségük alá  
leszen a hozandó törvények végrehajtása is helyezendő, — országgyűlési tárgyalá-  
sainkban közvetlen részt vegyenek; s Főlséged királyi szándoka iránt az ország  
rendeit tájékozva, s a kellő felvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről  
különösen a pénzvizonyok tekintetében is megadva, a felforgó fontos kérdések

megoldását oly sikerrel mozdítsák elő miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb Főlséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztessenek s általuk a jelen kö-



Pest látképe 1848-ban.



Buda látképe 1848-ban.

rülmények bármi váratlan fordulatának esetére is, biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejthető legyen azon

szellemi erő és anyagi tehetség, melyben Főlséged tántoríthatlan hűségünk mellett a bizonytalan jövőnd minden eseményei közt királyi székének legrendíthetlenebb tamaszát fogja fentalálhatni."

Kossuth páratlan szónoklatának ereje, de maguk a rohamosan fejlődő események is, oly nagy hatással voltak még az akadémkoskodó konzervatívokra is, hogy az alsótábla a feliratot minden ellenvetés nélkül, egyhangulag elfogadta.

Nem így történt a főrendeknél. A liberális-párt, melynek élén Batthyány Lajos gróf állott, itt is lelkesedéssel fogadta a feliratot; az óvatos konzervatív többség azonban nem akart addig annak tárgyalásába belebocsájtkozni, míg a bécsi udvar szándékai felől biztos értesülést nem szerez. Megkérték tehát a nádort: István főherceget, hogy menjen Bécsbe és kérjen útbaigazítást a főrendek további magatartására nézve. A nádor Apponyival együtt menten útra kelt, s visszatéréseig a felirat tárgyalása elhalasztatott.

A főrendek e viselkedése roppant ekkeseredést szült Pozsony város hazafias közönségénél. Az országgyűlési ifjúság zajos értekezletet tartott, a melyen rosszaságát fejezte ki a huzavona fölött.

De az izgalom még nagyobb lett Pesten, a hol lázas érdeklődéssel kísérték a pozsonyi diéta működését.

Pest ez időtájt kezdett kibontakozni százados elhagyatottságából. Széchenyi István gróf nagy alkotásai új, pezsgő életet leheltek a gyors fejlődésnek induló város falai közzé.

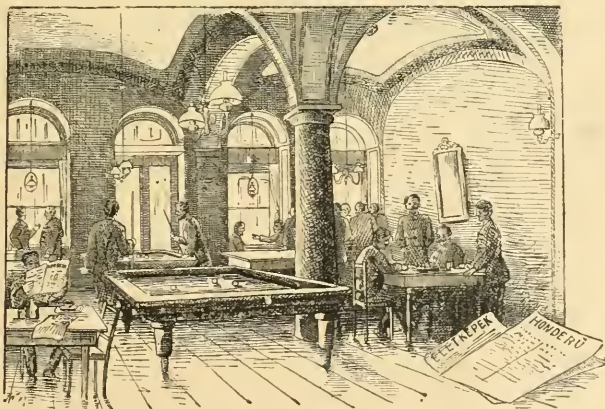
A Dunagőzhajózás tetemesen megnövelte a személyforgalmat, a pangó ipar és kereskedelem felélénkült. A Magyar Akadémia alapítása idevonzotta a tudomány jeleseit. A hírlapírás, Kossuth mesteri útmutatása nyomán, élénk lendületet vett. A szépirodalom virágzásnak indult. Kötűnő veteránok és jeles ifjak vetélkedtek egymással nyelvünk művelésében.

S noha Pozsonyban tartatott a diéta: az ország központja, a honnan a szellemi élet fénye szétsugárzott a haza minden részébe, mégis csak Pest vala. Ide zárandokoltak a fiatal írók, hogy nevet és dicsőséget szerezzenek; ide tódult a jogvégzett ifjúság, hogy a kellő gyakorlat után ügyvédi oklevelét megszerezze.

A fiatalság, — mely nemcsak hajlamainál, de apától öröklött szokásainál fogva is, mindig élénk részt vett a közélet mozgalmaiban, — természetesen lángoló lelkesedéssel kísérte a reform-mozgalmat. Összejöveteleket tartott, vitázott a népszabadság kérdései fölött és kedélyének



A Pilvax-kávéház külseje 1848-ban.



A Pilvax-kávéház belseje 1848-ban.

fogékony-ságával, lelkesedésének hevével s az ifjúkor bátorságával érlelte a reform-eszmék megvalósítását.

S hogy ez összejövetelek ne csak esetlegesek legyenek, mindjárt az 1847-iki országgyűlés megnyitása után, Gál Ernő elnöksége alatt, alapszabályokkal ellátott kört alapított, amely a „Jelenkor“ című lap kiadóhivatalának egyik szobájában tartotta hetenként kétszer: kedden és pénteken üléseit.

A kormány, mely a szabad szellem minden nyilvánulását már esirájában szerette volna elfojtani, neszét vevén az ifjúság ez összejöveteleinek, feloszlatta a kört. Az ifjúság azonban nem engedett. Sőt, hogy szabadelvű törekvéseinek még erőteljesebb kifejezést adjon: összejöveteleit a „Jelenkor“ szűk helyiségéből a Pilvax nevű kávéház tágas helyiségébe tette át.

S ez volt a forradalom legelső lépése. Az ifjúság most már egész nyíltan szállott síkra az alkotmányos reformokért. A Pilvax esténként valóságos parlamenti vitatkozásoknak lett a színhelye. „A kávéház, — jegyzi meg egy kortárs, — a szabadság templomává vált, a melybe a lelkes ifjúság a szabadság Istenének járt áldozni.“

A Pilvax-kávéház, — a melyet még a harminczas évek végén Privorszky nyitott meg, s a mely később Pilvax J., majd Fillingner tulajdonába ment át, — egyáltalán nevezetes szerepet játszott a márcziusi események történetében. A kávéház a belvárosban az úri-utczai (most koronahercezeg-utca 7. sz.), Libasinszky-féle átjáróháznak az úri-utczára néző földszintjét foglalta el. A kávéház berendezése csinos és az akkori kor igényeinek megfelelő volt. Egy nagy tágas négyszögű teremből és egy kisebb mellékhelyiségből állott. A nagyterem boltíves mennyezetét két márványozott oszlop tartotta. Az előtérben tekeasztal állott, a fal mentén és az oszlopok körül pedig apróbb asztalok voltak, elhelyezve a vendégek számára.

A kávéház sötétes háttérében jobbra, közel a szögletfalhoz, egy nagyobb négyszögű faasztal állott, körülötte 8—10 székkal. Ez az asztal képezte központját a Pilvax-beli történeti emléktű összejöveteleknek. Különösen a fiatal írói nemzedék kereste fel már régebb idő óta előszeretettel e barátságos helyet. A „*tízec*“ társaságának, — mely társaság fiatal írókból tudvalevőleg azért alakult, hogy „a magyar nép nyelvét irodalmi értékre emeljék“, — úgyszólván ez az asztal volt a tanácskozó-helye. A „*tízec*“ társaságát a következők képezték: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Tompa Mihály, Kerényi Frigyes, Pálffy Albert, Lisznyay Kálmán,

Pákh Albert, Obernyik Károly, Bérczy Károly és Degré Alajos. De a többi író is: mint Vachott Imre, Berecz Károly, Sükey Károly, Irinyi József, Oroszhegyi Józsa, Kuthy Lajos stb. szintén idejárt. A nemzeti színház tagjai közül is Egressy Gábor, Füredi Mihály, Szentpéteri stb. sokszor ellátogattak ide egy-egy feketekávéra, meg egy kis eszme-cserére. A jurista-ifjúság soraiból Vasvári Pál, Gál Ernő, Magos, Sebő Antal voltak az asztal gyakori vendégei. De a közélet más kitünőségei is



Rottenbiller Lipót, Pest város 1848-iki polgármestere.

szívesen be-benéztek a Pilvax-ba, hogy felmelegedjenek az ifjúság hevén, s meghallgassák tanulságos vitáit. Nem egy eszme, nem egy reformjavaslat, mely később, a mozgalmas időkben testté vált, e kávéházban: a négyszögű asztalnál született. Mint szívből a vérkeringés, innen indult ki akkoron minden hazafias mozgalom. Ez volt a „közvélemény asztala“, a mint találóan nevezték. Sőt a társaság valamelyik tagja az asztal deszkájába bele is véste ez önérzetes szavakat.

A reform-mozgalmak egy másik központját az úri- és a zsidó utcák szögletén levő házban: az „Ellenzéki kör“ képezte. E kör az

1847-iki követválasztások után alakult s az volt a célja, hogy az elvtársak tomortésével a liberális szellemet ébrentartsa és az ellenzékot országosan szervezze. A kör, – melynek első elnöke Battyhány Lajos gróf volt, – a pesti művelt középosztálynak szolgált találkozási-helyül. Ide járt a többi közt *Klauzál* Gábor, az ellenzék egyik vezérférfia, ki a követválasztásoknál Csongrádmegyében a kormány vesztegetései miatt megbukván, kimaradt a diétából; idejárt továbbá *Nyáry* Pál, Pestmegye híres másod-alispánja is, ki nemcsak megyéjében, de a fővárosban is nagy népszerűségnek örvendett. Az „Ellenzéki kör“-t azonban az ifjúság is sűrűen látogatta.

A gőzhajók, melyek Pest, Pozsony és Bécs közt közlekedtek, naponként meghozták részint magánlevelek, részint hirlaptudósítások közvetítésével a pozsonyi híreket. Az ifjúság pontosan értesült az országgyűlés működésének minden legkisebb mozzanatáról. Értesült tehát Kossuth feliratának sorsáról is. S a mily lelkesedéssel fogadta az alsó-tábla egyhangú határozatát a felirat elfogadására nézve: épp oly haraggal fordult az aulikus főrendek ellen, a kik késedelmeskedésükkel akadályt gördítettek az alkotmányos reformok elé.

Az ifjúság lelkesedése és haragja csakhamar átragadt a esöndesebb vérű közönségre is. Egész Pest forrongásba jött. Magánkörben, közhelyeken, utcákon mindenütt csak a Pozsonyban történekről beszéltek. Mohó érdeklődéssel várták a további fejleményeket. A Pilvax délutánonkint zsúfolásig megtelt közönséggel. A lapok szerkesztősegeit ostrom alá fogták. A pozsonyi gőzhajó érkezését naponként nagy tömeg leste. Mindenki híreket várt és híreket hozott.

A forradalom láza fogta el egyszerre a szíveket és az elméket. Az emberek a jövő nagy események sejtésétől megkapatva, abban hagyták esöndes napifoglalatosságaikat és csoportokká verődtek az utcákon. Szinte érezte mindenki, hogy valami nagy, szokatlan, rendkívüli dolognak kell történnie.

A közönség e hirtelen felbuzdulását az ifjúság sietett felhasználni. A háborgó közvélemény erejével akart nyomást gyakorolni a tétovázó országgyűlésre. Elhatározta tehát, hogy a párisi úgynevezett „reform-bankettek“ mintájára a Rákoson egy nagyarányú lakomát rendez, a melyre a polgárságot is meghívja; e lakomát megelőzőleg pedig népgyűlést tart, a melyen petícióba foglalja a nemzet kívánságait.

Az „*Ellenzéki kör*“ látván, hogy e békés tüntetéssel csak hasznára lehet az ügynek, készséggel csatlakozott az ifjúság mozgalmához. Menten



A „márcziusi ifjúság” vezetői.

megtetették az előkészületeket úgy a lakoma, mint a népgyűlés megtartására. A népgyűlést márczius 14-ikére hívták össze az „Ellenzéki kor” helyiségébe, a lakoma pedig márczius 19-ikére tűzetett ki. Biztonság alakult, aláírási ívek boesújtattak ki: szóval, minden előleges intézkedés megtörtént, hogy a nép ez első nagybobszabású tüntetése fényes sikert arasson.

S e mozgalmak közepette mindinkább előtérbe léptek azok a lelkes ifjak, a kik vezetői lettek az átalakulás nagy reformjának és a kiknek nevéhez elválaszthatlanul fűződik e korszakalkotó események felejthetlen emléke.

Ezek között a legelső helyet foglalja el *Petőfi* Sándor, a szabadságharcz e lánglelkű Tyrtæusa. *Petőfi* (szül. 1823. január 1-én Kis-Kőrösön) homlokát ekkor már hírnév koszorúzta. Költeményeit szétítem olvasták, munkásságáért vetélkedtek a kiadók. Szíve választottját: Szendrey Juliát már egészen magáénak mondhatta. Épp ez időtájtt jöttek fel Koltórról, hogy itt a fővárosban, az irodalmi központon rakjanak esöndes családí fészket. A legboldogabb férj, ünnepelelt költő. *Petőfi* hányatott életében ez volt talán a legderűsebb, a legszebb és a legdicsőségesebb időszak.

A márcziusi mozgalmakban *Petőfi*nek legméltóbb társa és osztályosa volt *Jókai* Mór (szül. 1825. febr. 19-én Komáromban), a ki nemcsak mint beszélyíró, hanem mint az „Életképek“ szerkesztője is, 1848-ban már előkelő állást foglalt el a közéletben. *Petőfi*hez, kinek iskolatársa is volt, a legbensőbb barátság fűzte. Mindkettő teli eszményi vágyakkal. Éltök tavaszán levő ifjak, a kik egyformán rajongnak a szabad eszmékért. De *Petőfi* temperamentuma szenvedélyesebb, jelleme erősebb, határozottabb, mint a *Jókai*é. *Petőfi* elhagyva családját, mindent: belédobja magát a harcz fürgetegébe és véres tusa között, mint egy üstökös tűnik el a segesvári csatasíkon: *Jókai* ellenben nem keresi a harcmezőt, sőt megrettenve a forradalom fejleményeitől, a *béke-párt* közlönyének: az „Esti Lapok“-nak lesz a szerkesztője. De bármennyire eltérő volt is e két lánglelkű ifjú további működése: a márcziusi napokban egygyek voltak, együtt éreztek, s a vívmányokért egyformán illeti őket a dicsőség.

A „márcziusi ifjúság“ e két vezéralakja köré csoportosultak aztán a többiek; u. m.:

*Vasvári* Pál, a márcziusi napok kedvelt szónoka. *Vasvári* családí nevén *Fejér*, egy szatmármegyei görög-katholikus papnak volt a fia. Született Tisza-Búdon 1826-ban. Noha a szegényes



Petőfi Sándor, mint nemzetőr.

parochia jövedelméből nem igen futotta, az apa mégis minden lehető megtett, hogy élénk és eszes fiából embert neveljen. Midőn a fiú az ottboni falusi iskolából kinőtt, atyja Nagy-Károlyba vitte, a hol a piarista-atyák gondos és hazafias vezetése mellett kitünő eredménynyel végezte el a középiskolákat. Innen 1843-ban Pestre jött az egyetemre, a hol csakhamar vezérszerepet vilt. Horváth István, a híres egyetemi professzor temetésén 1846. június 15-én már Vasvári tartotta a gyászbeszédet, mint az ifjúság választott szónoka. Vasvári már ekkor kezdett foglalkozni az irodalommal, s főkép alapos történelmi tanulmányai szélesebb körökben keltettek méltó figyelmet. A „Honderű“, a „Pesti Divatlap“, az „Életképek“ több enemű dolgozatát közölték. 1847-ben „Zrínyi, a költő életrajza“ című magvas tanulmányával a Kisfaludy-társaság egyik pályadíját is elnyerte. 1847-ben a gróf Teleki Blanka és Lővey Klára által alapított nevelő-intézetben az irodalom és a magyar nyelv tanára lett. A magyar népnevelés ez úttörő munkájában derekas rész jutott Vasvárinak is, a ki nemes hivatással, s igazi ügyszeretettel oktatta kis tanítványait a magyar nyelv és a magyar haza szeretetére.

Vasvári e minőségében is megtartotta összeköttetését az ifjúsággal, a mely szeretetével környezte a nagy képzettségű, lovagias jellemű pályatársat. De szívesen látták az írók is körükben, a kik közül a legtöbbsel megihitt baráti viszonyban állott. Népszerű levén itt is, ott is, a márcziusi napok előzményeiben aztán Vasvári lett az összekötő kapocs az írók és az egyetemi ifjúság között.

Vasvári, mint a „márcziusi ifjak“ közül valamennyi, tevékeny résztvett a szabadságharc további eseményeiben is. 1848. júliusban titkár lett a pénzügyminiszteriumban, majd mint futár végzett fontos szolgálatokat Kossuthnak, kinek kedveltje volt. 1849-ben szabad csapatot alakított, a melyvel Erdélybe ment, hogy a lázadó havasi mőczok ellen harczoljon. E vakmerő vállalkozása közben 1849. július 6-án a fontineli fensíkon kis csapatját az oláhok orvul megtámadják, bajtársainak legnagyobb részét lekonzolják és magát Vasvárit, kit előbb golyó ér, hősies védekezése után megölik. Állítólag egy Togyer Gavrilla nevű vad mőcz hitvány dárdája oltotta ki a nagy reményű ifjú életét.

*Iriinyi* József hirlapíró, a 12 pont egyik szerzője. Született a Bihar-megyei Albison 1822-ben. Jogi tanulmányai befejeztével hosszabb utazást tett a külföldön, a honnan visszatérve, mint író kezdett működni. A szabad eszméket merész hangú czikkeiben hirdette, úgy, hogy 1843-ban sajtóvétségért fogságba is került. Kiszabadulása után a „Pesti Hírlap“ dol-

Nemzeti dal.

Csopra, megyer, <sup>hij u karny!</sup> ~~nyit egy jón~~ <sup>2</sup>  
 És az id, most vagy jóka!  
 Rabok legyint vagy rabadok!  
 És a kénvés, vátjpcator! -  
 A mag, avól iften ére  
 Effütkünk,  
 Effusint, hogy rabok tovább  
 Nem letünk.

Rabok u kunk mo. tan ing  
 Káshozottak isapünk,  
 Frit pra adon illet keltak,  
 Polgaföthen nem nyughatnak  
 A magyarság!

Schonnai bítang embek,  
 Ki mof, ha kél, halu u eu mes,  
 Kinel a ajabb vagy ilate,  
 Kint a lara besu ee.  
 /:

Fingerebb a linnval a kard,  
 Zoltban ilerit a kard,  
 És mi meg u linnval kordunk!  
 Ide velu, veje kardunk!  
 /:

A megyer né megint veje lesz.  
 Mélti veje vagy hircibek,  
 Kite is kental a praradok,  
 Lemofut, a paláratot.  
 /:

Hol fignak dombonilnak,  
 Kivollakul labonilnak  
 És áldi inattag mellet  
 Kivollakul el pent nvenek.  
 /:

Petöfi kérés

gozó társa lett. 1848-ban, mint a nemzetgyűlés választott tagja, szolgálta a hazát. Midőn Teleki László gróf a magyar ügy érdekében Párisba utazott, Irinyi vele ment. A szabadságharc lezajlása után ő is menekülni volt kénytelen, de bujdosása közben elfogatván, halálra ítéltetett; azonban kegyelmet nyert s vérpad helyett börtönbe hurczolták. A hosszú fogság, mint annyi másnak, Irinyinek is megtörte életerejét, úgy hogy az élete delén levő férfiú 1859. február 20-án, 37 éves korában elhunyt. A „Tamás bátya kunyhója“, Beecher Stowe ma is népszerű ifjúsági munkáját Irinyi fordította először nyelvünkre.

*Irányi* Dániel ügyvéd (családi nevén: Halbschuh). Szül. 1822. febr. 24-én Toporeczon, Szepesmegyében. Középiskoláit Eperjesen, a jogot pedig a pesti egyetemen végezte. 1842-ben megszerezvén a diplomát, továbbra is Pesten maradt és ügyvédeskedni kezdett; e mellett azonban sűrűn írogatott a lapokba is. A szabadságharc elején képviselő lett, majd kormánybiztosi minőségben működött a felvidéken, 1849-ben tagja volt a debreczeni gyűlésnek is, s az ápril 14-iki határozat alkalmával Irányi vezette a jegyzőkönyvet. 1849. ápril 25-én ismét kormánybiztossá neveztetett ki, még pedig ezúttal a fővárosba, a hol Budavár ostroma alatt nagy erélylyel töltötte be fontos állását. A világosi gyásznapi után a külföldre menekült, a honnan sok hányattatás után 1868-ban került vissza a rég nem látott hazába. Visszatérése után előbb Pécs, később pedig mint Békés város orsz. képviselője buzgó tevékenységet fejtett ki a parlamentben, a melynek, puritán jelleme s rendíthetlen elhűsége miatt mindvégig közbecsülésben álló tagja maradt. Meghalt 1892. november 2-án; meggyászolva, nemcsak a közjogi ellenzék által, melynek kitűnő vezérférfia volt, hanem az egész nemzet által, mely egyik leghűbb és legodaadóbb fiát veszté Irányiban.

*Degré* Alajos író. Született Lippán, Temesmegyében 1820-ban. Már 1841-ben kezdett az irodalommal foglalkozni, s mint beszélyíró csakhamar szép nevet vívott ki. Irt több regényt s néhány szindarabot is. Eleven kedélye és eleven tolla igen kedvelté tették a 40-es évek társaséletében. Degré a szabadságharcot mint huszárszázados küzdötte végig. Az alkotmányos élet visszaállítása után több ízben orsz. képviselő volt, majd visszavonulván az izgalmas politikai élettől, mint az „1848—49-iki országos honvédegyesület“ elnöke gondozta egykori bajtársai érdekeit.

*Bulyovszky* Gyula író. Született 1823. szept. 10-én Rákoskeresztúron, Pestmegyében. Középiskolái befejezésével a jogi pályára lépett

s 1847-ben megszerezte az ügyvédi oklevelet, melynek azonban kevés hasznát vette, mert tehetsége és hajlama az irodalmi pályára terelte. Előbb a „Honderű” és a „Divatlap”, később pedig az „Életképek” munkatársa lett, s e minőségében érte a szabadságharcz, a melyben mint honvéd vett részt. Az alkotmányos élet visszaállítása után ismét a szép-irodalommal foglalkozott. Meghalt 1883. ápril 17-én Budapesten.

Vidacs János, jogász, született 1826-ban B.-Komlóson, Torontál-megyében. Fia volt Vidacs Istvánnak, a magyar vasgyár-ipar ez érde-



A bécsi forradalom kitérése 1848 márczius 13-án.

mes megalapítójának. Vidacs Jánost jómódú szülei igen gondos nevelésben részesítették, úgy hogy nemcsak a jogi, hanem a bölcsészeti tanfolyamot is elvégezhette. A márcziusi mozgalmakban mint harmadéves jogász vett részt; aztán, midőn a vívmányokat karddal kellett megvédelmezni, ő is felcsapott a honvédek közzé, a hol századossággig vitte. Világos után külföldre menekült, de a szász határon elfogták, s börtönbe vetették. Kiszabadulván, atyja gyárának vezetését vette át. Az 1867-iki kiegyezés után azonban ismét a közélet terére lépett, s becsült

tagja lett a képviselőháznak. Egy penzintézet bukása, a melynek elnöke volt, azonban magával sodorta a derék férfit. Az élet terhei által megterve, lelkében elesüggedve: 1873. november 10-én öngyilkos lett.

Vajda János író: született 1827. május 27-én Pesten, a hol iskoláit is végezte. Alig rázta le az iskolaport, a művészet által vonzatva, felesapott színésznek. Azonban csakhamar megútván e szép, de viszontagságos pályát, ott hagyta a színpadot és mint nevelő folytatta félbeszakadt tanulmányait. Ez időben kezdett irogatni s hazafias költeményeivel rövid idő alatt jó nevet vívott ki magának. Vajdát nevelői minőségében érte a szabadságharc, melyet mint honvéd szintén végig küzdött. A szabadságharc leveretése után besoroztatott; a katonaságtól megszabadulván, ismét Pestre jött és visszavonultan egészen költészetének élt. Vajda azon kevesek közé tartozott, a kik az elnyomatás alatt a dal édes szavával ébresztgették az ezernyi sebtől vérző nemzetet. Ekkor írta „A virrasztók“ című versét, ezt a komor hangú, de a remény csillámával megaranyozott hatalmas költeményét, a mely az elnyomatás költészetének mindenha egyik legbecsesebb gyöngye marad. Vajda, ki azóta több kötettel gazdagította irodalmunkat, élő költőink között méltán a legelső helyek egyikét foglalja el.

Noha korára nézve talán nem is igen illet már a „márcziusi ifjak“ csoportjába, mindazonáltal e helyütt kell felemlítenünk Egressi Gábort, a budapesti nemzeti színház felejthetlen művészt, ki fiatalos tüzzel, igaz lelkesedéssel vett részt az ifjúság mozgalmában. Egressi Gábor (családi nevén: Galambos) született 1808-ban Lászlófalván, Borsodmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Egressi Kassán kezdte meg színi-pályáját mint tógátus diák. 1835-ben a budai színtársulathoz szegődött. 1837-ben pedig a nemzeti színházhoz szerződötték. Mint ez intézet immár hírneves művészt érte a szabadságharc, melyet mint honvéd, majd mint kormánybiztos szolgált végig hű önfeláldozással. A forradalom után Törökországba menekült, s csak 1854-ben foglalhatta el régi helyét a nemzeti színháznál. Meghalt 1866-ban július 30-án. Épp előadás közben, Midőn „Brankovics György“ czímszerepét játszotta, érte a halál.

Tehát Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál, Irinyi József, Irányi Dániel, Degré Alajos, Vajda János Bulyovszky Gyula és Vidacs János képezték a „márcziusi ifjak“ vezérkarát. Ezek közé csoportosult aztán a jurátusi-kar, élükön Sebő Antallal, Gál Ernővel, továbbá az egyetemi hallgatóság, s a polgári osztály ama része, a mely a szabad-élvű haladás feltétlen híve volt.

A bizottság, a mely a lakoma és a népgyűlés rendezésére alakult, az „Ellenzéki kör”-ben nap nap mellett értekezletet tartott. A márczius 11-iki ülésen Irinyi József azt az indítványt tette, hogy az alkotmányos reformokra vonatkozó kívánságaikat rövid, velős pontokba foglalják és



Nyáry Pál. (Barabás 1848-iki rajza.)

ezt terjesszék elfogadás végett a népgyűlés elé. Irinyi indítványa elfogadtatván, a pontok megszerkesztésére egy öttagú szűkebb bizottság küldetett ki, a melynek tagjai lettek: Irinyi József, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál és Bulyovszky Gyula.

E szűkebb bizottság még aznap este beható eszmecsere után formába öntötte a népgyűlés elé terjesztendő határozati javaslatot, a következő 12 pontban foglalván össze a nép kívánságait:

*Mit kíván a magyar nemzet?*

1. Kivánjuk a cenzura eltörlését.
2. Felelős miniszteriumot.
3. Evenkénti országgyűlést.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az úrbéri terhek megszüntetését.
8. Esküdtszéket.
9. Képviseletet egyenlőség alapján.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra.
11. Magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
12. Az uniot Erdélylyel.

Márczius 12-én az „Ellenzéki kör”-ben a népgyűlésen teendő indítványok megbeszélése végett nyilvános előértekezlet tartatott. Irinyi a bizottság nevében itt mutatta be először a 12 pont szövegezését, s egyúttal azt az indítványt tette, hogy e kívánságok petíció alakjában terjesztessenek az országgyűlés elé.

Az értekezlet élénk eszmecsere után elfogadta Irinyi indítványát. Csupán a 12 pont szövegezésén történt az a módosítás, hogy a 9-ik pontba a „képviselet egyenlőség alapján” helyett a „nemzeti bank” kívánsága vétetett fel.

Márczius 14-én délután 2 órakor csakugyan megtartatott a tervezett népgyűlés. Az „Ellenzéki kör” nagyterme, mely nemzetiszínű zászlókkal volt feldíszítve, már kora délután megtelt válogatott közönséggel. Az elnöki emelvényen Klauzál Gábort, Nyáry Pált, Fényes Eleket, Irányit, Petőfit, Jókait, Egressy Gábort, Bulyovszky Gyulát, Irinyi Józsefet, Vasvári Pált, Oroszhegyi Józsat, Vachott Imrét stb. lehetett látni. Köréjük a jurátusok lelkes csoportja sorakozott.

S míg benne a terebben látható izgalommal várta a közönség a gyűlés megnyitását; azalatt lent az utcán több ezernyi tömeg verődött össze, lesve az eredményre. A kapualja, a lépcsőház, a folyosó telve volt szorongó, nyüzsgő embersokasággal.

Századok óta ez volt az első nyilvános *népgyűlés*, a széttagolt magyar társadalom legelső összeforrása, szabad polgárok szabad gyűlekezete.



Metternich és az ördög.

(A birodalmi kancellár bukásakor Bécsben megjelent gúnykép.)

Végre három óra után *Fényes Elek*, a kör alelnöke rövid üdvözléssel megnyitotta a gyűlést.

Az első szónok Irinyi volt. Az elnöki szék előtti asztalra állva, tömör előadásban tárta fel a válságos politikai helyzetet. Majd ráutalva a külföld reform-mozgalmaira, indítványt tett, hogy a magyar nemzet is határozottan kifejezett pontokban fejezze ki kívánságát, s e kívánságok petíció alakjában terjesztessenek az országgyűlés elé. A népgyűlés percekig tartó éljenzéssel fogadta az indítványt. Erre Irinyi felolvasta a petíciót, mely következőleg hangzott:

„Tekintetes Karok és Rendek!

Egész Európa mozog. Az idő félszázaddal előre rúgott. Egy gondolat rezgi át egész Európát, hogy a létező állapot tovább nem maradhat.

Nincs többé idő hosszas tanácskozáásra, avagy éppen hallgatásra. Az eszmék meg vannak érve, az élet szüksége követeli azokat.

Magyarország pillanatai drágák. Mi máskor hosszú időszak alatt fejlődhetett ki, most rövid úton s haladék nélkül törvénybe foglalandó.

A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel. Egész alkotmányunkat kívánjuk ezúttal tisztába hozatni. *(Következik a 12 pont.)*

Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy ezekben az alkotmányosság — a haza és dynastia minden barátainak kívánságát fejezzük ki. Mi ezekért mindent készek vagyunk áldozni.

Kérjük önöket, hogy ezen pontokat hazánk jóléte és dicsősége végett, még ez országgyűlés alatt kieszközölni méltóztassanak.

Kelt Pesten, márczius hó 14-én tartott népgyűlésen.“

Irinyi csak szakadozva olvashatta fel a kérvényt, mert minden mondatnál megujult az éljenzés. Különösen a 12 pontot fogadta tomboló lelkesedéssel az egybegyűlt közönség.

Erre az elnök határozatilag kimondta, hogy az Irinyi által felolvasott 12 pont a nemzet elodázhatlan kívánságait tartalmazza.

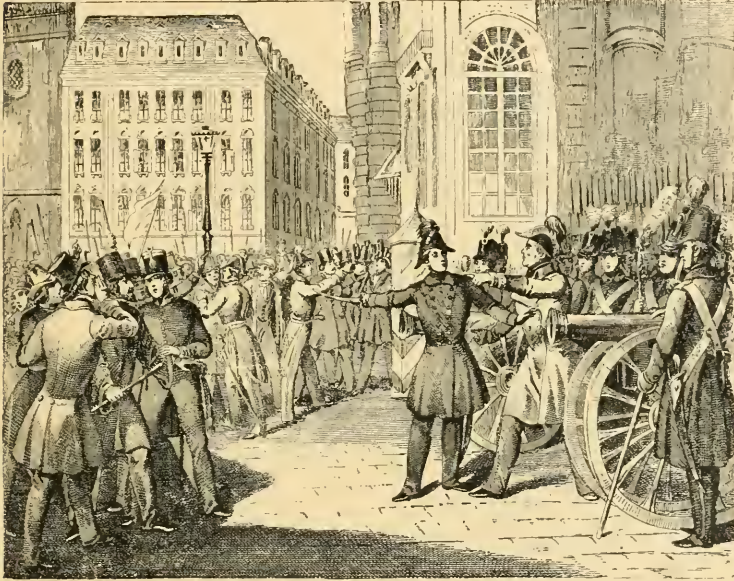
Ezután az ifjúság nevében Vasvári Pál kért szót. Harsány hangon, folyékony lelkes beszédben pártolta az Irinyi indítványát, a melyet még azzal toldott meg, hogy a petíciót lehető sok aláírással ellátva külön deputáció vigye Pozsonyba, sőt ha kell, menjen el a küldöttség egyenesen Bécsbe a királyhoz.

Az indítványnak különben az utolsó részét roppant tetszéssel fogadta a közönség.

— Úgy van! — kiáltották többen. Menjünk Bécsbe! Forduljunk egyenesen a királyhoz!

Vasvári, a huszonegy esztendőös magas termetű, széleshomlokú, tüzesszemű ifjú, — mint egy szentanú jegyezte fel — ez első fellépésével azonnal megnyerte az egész jelenlevő közönség rokonszenvét.

Klauzál Gábor, ki tekintélyével, tudásával és szónoki erejével egyaránt uralkodott úgy a forróvérű ifjúság, mint a higgadtabb közönség fölött, bajt sejdített. Attól tartott ugyanis, hogy ha a küldöttség megbízásában nem jár el a kívánt sikerrel: a mozgalomnak vagy kudarcz



A bécsi márciusi forradalomból. (Pallet J. tüzemester nem akar lőni a népre.)

leszen a vége, vagy pedig a visszautasított nép ingerültsége, ép úgy mint Párisban, zendülésben tör ki. Vasvári után felállott tehát, s az ő higgadt, inkább az elmére, mint a szívre appelláló szónoki modorával kijelentette, hogy helyesli ugyan a petíció minden pontját, de sokkal célravezetőbbnek tartaná, ha az előzetesen Batthyány Lajosnak, az orsz. ellenzéki kör elnökének küldetnék fel, még pedig olyan kérelemmel, hogy terjessze a kérvényt az országgyűlési ellenzék értekezlete elé, s ha az értekezlet, — a miben nincsen kétség — elfogadja: köröztessék a petíció az egész

országban aláírások gyűjtése végett. S csak így, százezrek aláírásával adassék az országgyűléshez, hogy azt lehessen azután reá mondani: ime ez a nemzet kívánsága!

Noha Klauzál közvetítő javaslata sokaknak éppen nem tetszett, a többség mégis elfogadta azt. Csak az ifjúság, mely nem akart többé várni, opponált erősen ellene. Soraikból rögtön fel is pattant Irányi Dániel, hogy a gyűlést Vasvári indítványa értelmében hozandó határozatra bírja, de szavai elvesztek a zajban. Ezzel a népgyűlés este fél hétkor véget ért. A közönség zajongva oszlott szét.

Az ifjúság rendes gyűllyhelyére: a Pilvax-kávéházba vonult, hogy megbeszélje a további teendőket. Ott beszélgettek, vitatkoztak kisebb-nagyobb csoportokba verődve, a mint egyszerre egy 17—18 éves fiatal ember rohan a kávéházba, minden köszönés nélkül felugrik a billiard-asztalra és harsány hangon kiáltja:

— Uraim! Most jöttem a hajóval. A pozsonyi ifjúság küldöttje vagyok. Nagy hírt hozok. Bécsben tegnap kitört a forradalom. Metternich megbukott. A nép barrikádokat emel és fegyverkezik! . . .

Villámcsapásként hat e riasztó hír a jelenlevőkre. Egy pillanatra mély esőnd áll be. Az arcokon a meglepetés. Mindenre készen voltak, csak arra nem, hogy még Bécs is megelőzze őket.

A pillanatnyi esőndet csengő, érezes hang töri meg:

— Ime a forradalom fürgetege már itt zúg a közeli szomszédban. És mi tétovázunk?! Nem! Cselekedni fogunk!

Mindenki odatekint, a honnan a hang jön. És ott állott egy asztal tetején Petőfi Sándor, mellén összefont karokkal. Nyakig gombolt egyszerű fekete atilla simúlt hajlékony termetére. Beesett halvány arczát pirosra füsté az izgalom, mélytűzű fekete szemében szokatlan láng gyúlt ki. Egész valóján, — mint egy szemtanú beszéli — esodálatos, megdöbentő vonás ömlött el. Olyan volt e perczben, mint a közeledő forradalom démona.

— Igaz! Úgy van! cselekedni fogunk! — zúgtak Petőfi után az ifjak.

E közben más oldalról is megerősítést nyert a bécsi forradalom kitörésének híre. A lapok is kaptak róla megbízható hiteles tudósítást.

A hír futó tűzként terjedt el az egész városban, mindenütt a legnagyobb izgalmat okozva.

A Pilvax csakhamar megtelt közönséggel. Az úri-utczát a járókelők sokasága lepte el.



Vasvári Pál.

Az óriási tetszészaj után, mely Petőfi szavait követte, Irinyi szólalt fel:

— Polgártársak! Petőfinek igaza van. Mi nem érünk rá várni. Ne hagyjuk tehát magunkat a formak életelő korlátai közé szorítottani. Miután a helyzet egész váratlanul megváltozott, a délutáni népgyűlés határozata is fölöslegessé vált. Semmi bankettezés, semmi peticionálás többé. Mondjuk ki, hogy mi a 12 pontnak, mint a nemzet kívánságainak azonnali életbeléptetését követeljük.

Erre hosszabb, izgatott vita indult meg. Voltak többen, kivált a korosabbak közül, a kik nem tartották ildomosnak, hogy a népgyűlés elfogadott határozatát az ifjúság ilyen rövidesen megváltoztassa. Ebben az értelemben szólalt fel Klauzál is, a ki értesülvén a történetekről, a Pilsaxba sietett, nehogy valami meggondolatlan lépésre ragadtassa magát az ifjúság.

Erre Sükei Károly, egy jónevű író, a ki azonban abban a szervi hibában leledzett, hogy hebegve beszélt, odaüt az asztalra:

— Nagyon szépen, nagyon okosan beszélt Klauzál polgártárs, de most olyan időket élünk, hogy nem kell az okos emberek tanácsára hallgatni.

Kaczagás támadt e tréfás, de az akkori viszonyokat találóan jellemző közbeszólásra.

Klauzál látván, hogy minden komoly intelem, most a bécsi izgalmas hírek első hatása alatt, ugyis hiábavaló, elhagyta a kávéházat.

Az ifjúság magára maradt és tovább tanácskozott. Végleges megállapodásra azonban sehogy sem tudtak jutni, pedig már éjfélre járt az idő. Sokan türelmüket veszítve, távozni készülnek. Ekkor Vajda János kibontakozik a tömegből, az ajtóhoz rohan és azt becsukja:

— Uraim! — kiáltja — addig önök innen ki nem mennek, míg nem határoznak.

Ez hatott. Az ifjúság vezetői most már egyetértőleg gyorsan határoztak. Abban történt a megállapodás, hogy holnap az egyetemi hallgatóság belevonásával tünetést rendeznek. A nemzet kívánságait tartalmazó 12 pontot, a mennyire lehetséges, azonnal életbeléptetik. Semmi körülmények közt sem tágítanak. Sőt, ha kell, szembeszállnak a szuronyokkal is.

Most elővették még egyszer a 12 pontot, hogy azt a változott viszonyokhoz mérten kellő formába öntsék.

Az átnézés közben Vachott Imre, a „Pesti Divatlap“ szerkesztője arra figyelmeztette Irinyit, hogy a politikai foglyokról egészen megfeledkeztek, pedig különösen egyik íróársuk: Stancsics Mihály, ki tudva-



Jókai Mór.

levőleg szabadszellemű működése miatt most is fogságban ül, megérdemelné, hogy róla sem feledkezzenek meg. Vachott e felszólalására csakugyan elhatározták, hogy a státusfoglyok szabadon bocsájtását

szintén beveszik a nemzet kívánságai közé. A katonaságról szóló 10-ik és 11-ik pontot összevonták tehát, s 11-ik pontnak az államfogyokról szóló kívánságot tették. A 12 pont végleges szövegezésében aztán a következőleg hangzott:

## Mit kíván a magyar nemzet?

*Legyen béke, szabadság és egyetértés.*

1. Kívánjuk a sajtó szabadságát, a cenzura eltörlését.
2. Felelős miniszteriumot Buda-Pesten.
3. Evenkénti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az úrbéri terhek megszüntetését.
8. Esküdtszékeket, képviselőtet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bankot.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre; a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfogyok bocsájtassanak szabadon.
12. Kívánjuk az uniót Erdélylyel.

*Egyenlőség, szabadság, testvériség.*

Midőn a teendőkben legnagyobbbrészt már megállapodtak, Petőfi felszólal és azt mondja, hogy a holnapi nagy napra neki is van valamije, a mi bizonyára lelkesítő hatást fog kelteni; s ezzel egy összehajtogatott iratot vett ki zsebéből, a melyen az ő szép, szabályos betűivel egy vers volt írva. Kérték, hogy olvassa fel, de nem akarta. „Majd holnap.“

A költő egyik barátja: Szikra Ferencz jurátus azonban véletlenül megpillantja a költemény kezdő sorát, mely imígy hangzott:

„Rajta magyar, most vagy soha!“

— Barátom — szól a költőhöz Szikra — előbb talpra kell állítani a magyart, aztán: rajta!



Vachott Imre.

Petőfi, a ki máskor éppenséggel nem szívesen fogadta az avat-  
lanok efféle megjegyzéseit, most nem vette zokon a jóakarató kritikát,  
hanem mosolyogva fordult Szikrához:

— Igazad van. A verset még az éjjel útmutatásod szerint ki-  
korrigálom.

Éjfél elmúlt, mire mindennel rendbejöttek. A szerepeket kiosztot-  
ták. figyelemztetvén mindenkit, hogy korán reggel itt legyen a Pilvaxban.  
A kávéház erre lassanként kiürült. Az ifjak, mint a kik merész, sőt talán  
végzetes dologra készülnek, halk beszélgetés között hazaszéledtek.



A „Landerer és Heckenast” cég nyomdája 1848-ban.

Másnap, 1848. márczius hó 15-én (szerda nap volt) reggel, még  
alig pittymallott, az ifjúság a Pilvaxba máris gyülekezni kezdett.

Komor, nyirkos, hideg idő volt. A látóhatárt szürke föllegek borí-  
tották. A lombfakasztó tavasznak még sehol semmi nyoma. Havas eső  
esett, mely nyomban locsopcsá olvadt.

De az ifjakat e rossz időjárás nem tartotta vissza a cselekvésben.  
Egymásután érkeztek meg Vasvári, Jókai, Bulyovszky, Irinyi, Petőfi,  
Irányi Dániel, Vajda János, Nyári Albert báró, Vidacs, Sükei Károly,  
Gál Ernő, Oroszhegyi Józsa stb. Degré Alajos vidéki tartózkodásából

épp márczius 15-en reggel érkezett vissza a fővárosba; s meghallván mi történik, egyenesen idesietett.

Reggel hat órakor a vezetők legnagyobb része már mind együtt van. Bulyovszky, Jókai, Petőfi és Vasvári még egyszer átnézik a 12 pontot, aztan egy másolatát az úri- és a kigyó-uteza sarkúra kifüggesztik. A forradalomnak az első plakátja írott volt. Nagy, gömbölyű, olvasható betűkkel állítólag Oroszhegyi Józsa írta.

A mint az uteza élénkülni kezdett, a járókelők kíváncsian álltak meg a plakát előtt: olvasni kezdték. Sükei Károly odamegy és hangos szóval magyarázza az egyes pontokat. Egy titkos rendőr, a dadogva kiabáló Sükeit eszelősnek tartván, be akarja őt kisérni; a közönség azonban, mely egyre nő, elűzi a detektivet. Számosan elmulasztják teendőiket és a tömeghez csatlakoznak, mert híre fut, hogy az ifjuság, mely a Piltvaxban már gyülekezik, készül valami nagy dologra. Ezalatt bent a kávéházban mozgalmas élet támad. A kíváncsi közönség csakhamar megtölti az egész helyiséget. Az épület előtt is csoportosulás támad.

Jókai Mór most feláll egy asztalra és lelkesítő beszéd kíséretében bemutatja a kiáltvány alakjában szerkesztett 12 pontot.

— Testvéreim, — így szólt a többi közt, — a pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladnunk és boldogulnunk kell nekünk is.

Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket tőlünk eddig elvontak s kívánjuk, hogy legyenek azok közösek mindenkivel. Majd felolvassván a 12 pontot, e szavakkal végzi beszédjét:

— És ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bízva önerejében és az igaz ügy istenében.

Viharos éljenzés fogadta Jókai beszédjét. Erre felemelkedik Petőfi, s bemutatja a következő legújabb költeményét:

#### NEMZETI DAL.

- |                               |                              |
|-------------------------------|------------------------------|
| 1. Talpra magyar, hi a haza!  | 2. Rabok voltunk mostanáig,  |
| Itt az idő, most vagy soha!   | Kárhoztattak ösapáink,       |
| Rabok legyünk, vagy szabadok? | Kik szabadon éltek-haltak,   |
| Ez a kérdés, válaszzatok! —   | Szolgaföldön nem nyughatnak. |
| A magyarok istenére           | A magyarok istenére          |
| Esküszünk,                    | Esküszünk,                   |
| Esküszünk, hogy rabok tovább  | Esküszünk, hogy rabok tovább |
| Nem leszünk.                  | Nem leszünk.                 |

## 3. Schonnai bílang ember,

Ki most, ha kell, halni nem mer,  
Kinek drágább rongy élete,  
Mint a haza becsülete.

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk.

## 4. Fényesebb a láncznál a kard.

Jobban ékesíti a kard,

És mi mégis lánczot hordtunk :

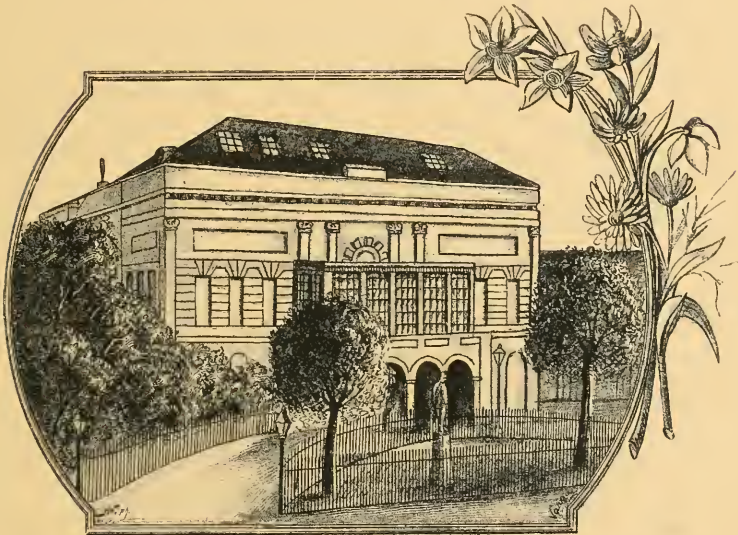
Ide veled régi kardunk!

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk.



A pesti nemzeti színház 1848-ban.

## 5. A magyar név megint szép lesz,

Méltó régi nagy híréhez,  
Mit rákentek a századok,  
Lemossuk a gyalázatot.

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk.

## 6. Hol sirjaink domborúlnak,

Unokáink leborúlnak,

És áldó imádság mellett

Mondják el szent neveinket.

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk.

A hatás leírhatatlan. A költemény, melynek minden szava láng, minden betűje tűz, valóságos extázisba hozza az amúgy is lázas kedélyeket. Az ifjúság elragadtatásában vállaira kapja a költőt s körülhordozza a teremben.

— Most menjünk az egyetemre, hívjuk csatlakozásra a hallgató-ságot! — kiáltja Vasvári.

Az ifjúság a felhívásra zsbongva indul meg a kávéházból. Elöl Petőfi, Vasvári, Jókai és Irinyi. Mellükön kokárda. Előtük egy jurista nemzeti szín zászlót visz.

Eleinte kicsiny volt a csoport, de az útczai közönség csatlakozásával csakhamar hatalmas tömeggé nőtt a tüntetők száma.

— Éljen a szabadság! Éljen az egyenlőség! Éljen Kossuth! — zúgott fel minduntalan.

A menet az orvosegyetemre tartott. Az orvosi fakultás a hatvani és ujjvilág-utczák sarkán levő kétemeletes ódon épületben, — a hol most a felső leányiskola van, — volt elhelyezve. Az előadások épp megkezdődtek, midőn a tüntető menet odaért. A tömeg ellepte a folyosókat és az udvart. Az ifjúság vezetői, legelől Vasvári „Éljen a szabadság!” — köszöntéssel nyitottak a tantermekbe, felszólítván a hallgató-ságot, hogy csatlakozzék a tüntetőkhöz.

Az orvosnövendékek dörgő éljenzéssel fogadták a felhívást. A professzorok természetesen ellenkeztek és azzal a kifogással álltak elő, hogy a tanuló-ifjúságnak nem szabad a politikába avatkozni.

— Testvérek! — hangzott be a folyosóról. — Ne hallgassatok most a professzorokra, mikor a haza tette szólít. Le a tanítói zsarnoksággal! Jőjjetek az udvarra!

— Az udvarra! Az udvarra! — ismételte száz torok.

A tantermek egy percz alatt teljesen kiürültek. A medikusok ott-hagyván álmélkodó tanáraikat, tömegesen rohantak az udvarra, hogy a tüntetőkhöz csatlakozzanak. Itt Jókai felolvassa a 12 pontot; Petőfi pedig, elszavalván költeményét, mindnyájokat megesketi.

Innét a menet az orvosnövendékekkel megszorodva a Feren-cziek-terére indúlt, a hol a mostani bazár-épület helyén a mérnök-iskola volt. Hasonló lelkes jelenetek közt a mérnök-hallgatók is csatlakoznak. Most a tömeg folyton szaporodva, a papnövelde-utczába: a központi egyetemhez vonúlt, hol a jogászokat és bölcsészeket vonta magához. A jogi fakultáson épp egy öreg professzor: Tipula tartott előadást. A mint Vasvári az ifjúság élén beront a terembe, a tanár ijedten kiáltja el magát:

„Jeszus! Kiütött a forradalom!“ S ezzel régimódi nagy czilinderét fejére csapja és elrohan.

Ekkor már az egész főváros talpon állott. A tüntetés híre gyorsan eljutott mindenfelé. A tömeg, mint a hólavina, rohamosan nőtt. Nem telt bele egy óra és a szakadó havaseső daczára, az egész egyetem-tér, egyetem-utca, papnövelde utca, kecskeméti-utca zsufolásig megtelt éljenző, rivalgó lelkes közönséggel.



Egressi Gábor.

Ekkor csatlakozott a menethez több színész-társával Egressi Gábor, a ki az „Életképek“-ben azon frissen így írja le benyomásait:

... „A márczius 15-iki téren nagyszámú rivalgó sokaságot találok, mely mindig növekszik; kérdezem: mi történik itt? Azt felelik, hogy az ifjuságot szabaditják iskoláikból, hol tanítóik bebörtönözve tartják, megtiltván nekik kicsapási büntetés terhe alatt csoportosúlni és politizálni.“

Néhány percz múlva Jókai az ifjak vállain kiemelkedik a sokaságból, a programot felolvassa, mely a nemzet kívánatait adja elő, reámutat az Isten szabadító

## PETŐFI NEMZETI DALA.

ENEK.

Klenken

Talpra magyar, ha a ha-sz' itt az i-dő most vagy so-ha' es-ből te gyant

ZONGORA.

*f* Ped. Ped. Ped. Ped.

vagy szaba-dok? es a kén-des, vá-lasztatok! a magyarok is-te-re-re es-hű-ésünk,

es-hű-szünk, vagy es-ből to-vább nem te-ésünk, nem te-ésünk

1<sup>da</sup> 2<sup>da</sup>

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

A „Talpra magyar“ dallama.

Enekhangra és zongorára 1848. márczius 15-én szerzte Kálozi János

# Nemzeti dal.

---

Talpra , magyar , hi a' haza!  
Itt az idő , most vagy soha!  
Rabok legyünk vagy szabadok?  
Ez a kérdés , válaszokat! —  
•A' magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk , hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,  
Kárhozottak ösapáink,  
Kik szabadon éltek haltak,  
Szolgaföldben nem nyughatnak.  
•A' magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk , hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

Sehonnai bitang ember,  
Ki most , ha kell , halni nem mer,  
Kinek drágább rongy élete,  
Mint a haza becsülete.  
A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk , hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

Fényesebb a' láncznál a' kard,  
Jobban ékesíti a' kart,  
És mi még is lánczot hordtunk!  
Ide veled, régi kardunk!  
A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

A' magyar név megint szép lesz,  
Méltó régi nagy híréhez,  
Mit rá kentek a' századok,  
Lemossuk a' gyalázatot.  
A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

Hó! sírjaink domborúlnak,  
Unokáink leborúlnak,  
És áldó imádság mellett  
Mondják el szent neveinket.  
A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

**Petőfi Sándor.**

## ÉNEK. VOCAL-NÉGYES.

magas.

HANG.

mély.

Talp-ra, magyar, hi a' ha-ra' itt az i - dő, most ongy eo - ha'

Ba - bok legyünk ongy sa - ba - dok? ez a' hér - dős, oa' - lov - sa - tok' a' ma - gya - rok'

is - lo - né - re ce - kü - szünk, ce - kü - szünk, hogy Ba - bok le - báb b near lo - szünk.

A „Talpra magyar“ dallama.

Énekhangra és zongorára 1848, márczius 15-én szerzette Kálozdi János.

kezére, mely a népek felett szemlátomást kiterjeszkedik, tolmácsolja szózatát az időnek. A lelkesedés rémitő rivalgással visszhangoztatik a sokaság részéről.

Ekkor Petőfi fölemelkedik, mint egy túlvilági alak, mint megtestesült népszenevedés, mint ítélet halálangyala, Elűvölti nemzeti dalát! E hangok leírhatatlanok. Most is látom és hallom azokat. És örökké fogom látni és hallani, mert a kép és a hang elválaszthatatlanok. Leírhatatlan e dalnak hatása a népre, mely nőttön nőtt s megesküvők lsten szabad eget alatt. Hangosan dobogott minden kebel, dobogá az érzelmet: „most vagy soha!” . . .

A helytartó tanács ideiglenes elnöke: Zichy Ferencz gróf, hírért vévén a tűntetéseknek, tanácsatlanul állott e nagyarányú mozgalommal szemben. Nem mert tettelesen beleavatkozni, mert attól félt, hogy a megbántott nép haragja, miként Párisban és Bécsben, itt is nyílt zendülésben fog kitörni.

A városi hatóság sem clegyedett a dologba. Sőt a tanácsbéli urak közül többek még örültek a hazafias mozgalomnak. Maga a polgármester: Rottenbiller Lipót, ki német hangzású neve daczára, példás jó hazafi volt, több ízben egész nyíltan fejezte ki rokonszenvét a czélbavett alkotmányos reformok iránt.

A katonai helyőrség azonban megrettenve, a legvégsőre készült. A kaszárnyákban fegyverbe állították a legénységet. A budai vár tüzérsege parancsot kapott, hogy a Pestre irányzott ágyúknál égő kanócczal kezében várja a további parancsot.

De az ifjúság nem rettent vissza a katonaság ez előkészületeitől. Pedig összes fegyvere a 12 pontból és Petőfi költeményéből állott. Ezzel a 30—40 soros proklamációval és ezzel a hat strófás verssel indúlt útnak, hogy felrázza aléltságából a magyar népet és kivívja a nemzet alkotmányos jogait.

Es e proklamáció és e költemény megtette csodálatos hatását. Az ifjúság háta mögött immár tízezernyi fanatizált tömeg állott, mely zúgó áradatként kész volt elsöpörni maga előtt minden akadályt.

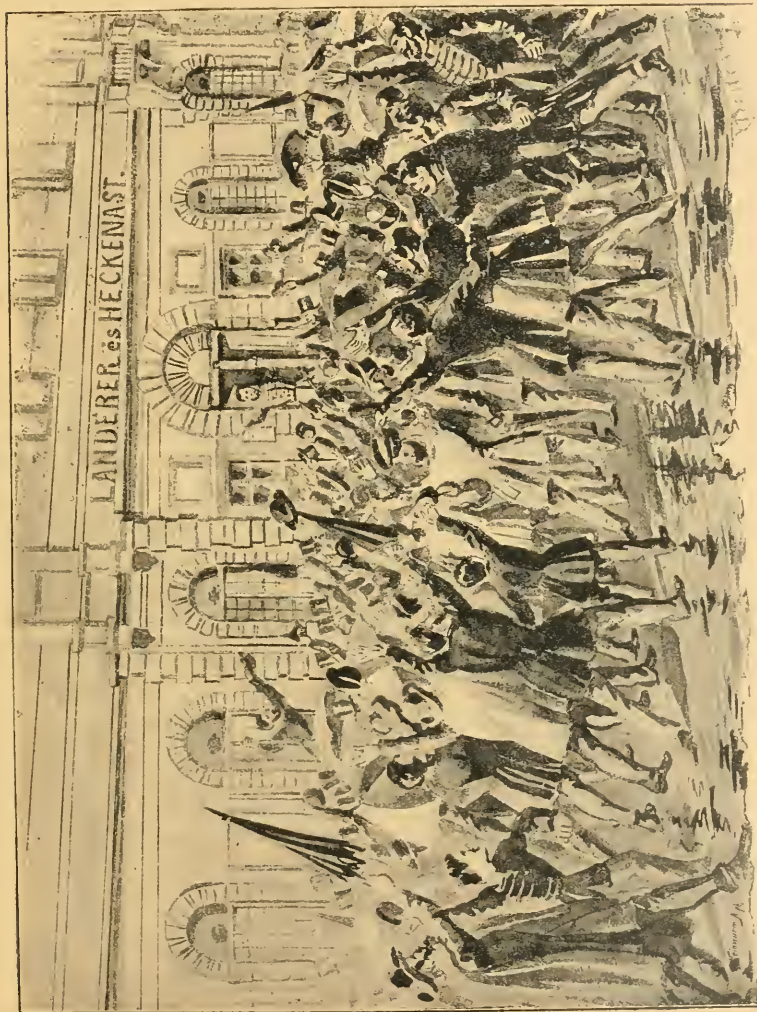
Petőfi elszavalván nemzeti dalát, így szólott:

— Most a programot a nyomdába fogjuk vinni és ki fogjuk nyomtatni.

— Budára kell menni — kiáltotta egy hang a tömegből, — s a cenzort aláírásra kényszeríteni.

— Cenzorhoz nem megyünk! — kiáltotta vissza Petőfi. Nem ismerjük el többé. Tehát fel a nyomdába!

A tömeg erre az egyetem-térről megindúlt a hatvani-utca felé. A hatvani- és szép-utczák sarkán, a mostani gr. Pálffy-házban, a föld-



A szabadsajtó első példánya. (Egykoru rajz után.)

szinten, a hol ez időszert a Mérái-kávéház van, volt a „Landerer és Heckenast“ czég nyomdahelyisége. Abban az időben a főváros hat nyomdája közt ez volt a legjobban berendezve. E mellett a cégtársak: művelt, felvilágosodott emberek.

A mint a nép a hatvani-utczába ért, a havaseső, mely egy kissé szünetelt, újból megeredt. Metsző, hideg szél süvített végig az utcán. De a tömeg sűrű, zárt sorokban, mint a sziklafal állt meg a nyomda előtt. Senki sem törődött most a zordon időjárással. Petőfi feláll a kapú szögletkövére és harsány hangon kiáltja:

— Most egy bizottmány bemegy a műhelybe s a programot kinyomatja. Mindjárt visszatérünk az eredménnyel. Addig itt kint legyünk békével.

— A „Nemzeti dal“ kinyomatását is követeljük! — kiáltották többen a sokaságból.

— Az is meglesz! — felelte Petőfi. Csak legyünk egy kis türelemmel.

Erre Petőfi vezetése alatt Jókai, Vasvári, Degré és Irinyi a nyomdába mentek. Landerer Lajos, az egyik cégtárs, a nyomdahelyiség ajtajában már várta a küldöttséget.

— Azért jöttünk, — fordult Petőfi Landererhez, — hogy a két kéziratot, — s erre a költő előmutatta a 12 pontot és a „Nemzeti dal“-t, — kinyomassuk.

— Lehetetlen uraim, nincs rajta a cenzor engedélye, — felelte Landerer szárazon.

A küldöttség tagjai zavartan összenéznek. Hirtelenében nem tudják, mitévők legyenek most.

Ekkor Landerer odasúgja Irinyi Józsefnek:

— Foglaljanak le egy sajtó-gépet.

E jóakarató figyelmeztetésre Irinyi odamegy a legnagyobb gép-hez és ezen szavakkal teszi rá a kezét:

— E sajtót a nép nevében ezennel lefoglaljuk, követelve kézírataink kinyomatását.

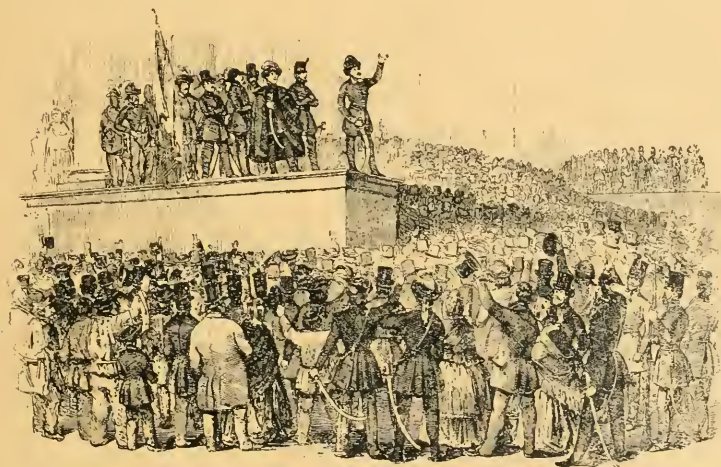
— Az erőszaknak nem állhatok ellent, — felelt meghajtva magát Landerer és nyomban kiadta személyzetének az utasítást, hogy foglaljanak haladéktalanul munkába.

— Éljen a sajtószabadság! Eljen a nép! — kiáltással fogadta a nyomdászemélyzet az utasítást.

A két kéziratot tüstént szétvagdalták és a tíz legügyesebb munkás lázas sietséggel fogott a szedéshez.

Ez alatt odakint a közönséghez Vasvári, Degré, Irányi, Jókai, Egressi Gábor és egy izraelita vallású fiatal orvos, kinek nevét azonban nem jegyezte fel a krónika, tartottak gyűjtő beszédeket. Irányi Dániel az első emeleten levő „Nemzeti kör“ erkélyéről német nyelven is szólt a néphez, megmagyarázván a 12 pont értelmét is.

Mintegy háromnegyed óra múlva, *délelőtt féltizenkettőkor*, a zakatoló nyomdagép alól végre kikerült a szabad sajtó legelső szülöttje: a 12 pont első példánya.



Az első népgyűlés a nemzeti muzeum előtt.

(A Kálozdi Janos által 1848-ban kiadott zenemű czimlapjáról)

Irinyi, ki Petőfivel együtt ott örködött a nyomdában, még azon nedvesen kikapta a gép hengerei közül a nyomtatványt és rohant vele az utcára, hogy bemutassa a népnek. Mint valami diadaljelvényt meglobogtatta feje fölött és messze dörgő hangon kiáltá:

— Márczius tizenötödike délelőtt féltizenkettőre nagy időszak a magyarok történetében. Ime! Itt van a sajtószabadságnak az első példánya, a nép hatalmának első műve. Akármilyen szabadsága fog is lenni egykor a magyarnak, azon dicsőség mindig megmarad, hogy a legnevezetesebbet: a sajtószabadságot magunk vívtuk ki.

Még le sem csillapult az éljenriadal, mely Irinyi szavait követte, midőn örömtől felmagasztosult arczczal Petőfi jelent meg a nyomdajutóban. Magasra emelt kezében nyomtatványt tartott: forradalmi dalának legelső példányát. A közönség minden magyarázat nélkül megértette a költő örömteljes felindulását.

— Itt a szabad sajtó második szülöttje! — kiáltották a közelállók. Éljen Petőfi Sándor! Halljuk még egyszer a nemzeti dalt!

— Halljuk! Halljuk! — zúgta rá ezernyi torok.

Petőfi előlépett és szavalni kezdett. A hatás talán még nagyobb volt, mint az egyetem-téren. A kiknek alkalmuk nyílt e fenséges jelenetet látni, soha sem felejtették el. A költő érczes szava, mint égzengés hangzott végig a megilletődött tömegen; megrengtetve, lábba ejtve a szíveket.

Degré Alajos, ki közvetlen szemtanúja volt e jelenetnek, emlékirataiban ekként írja le a páratlan hatást:

... „Életemben se láttam soha ily gyújtó hatást. Mintha a felhők nem is havat, de villany-szikrákat szórának, s az emberekben az agyvelő, a kebel mint gyúanyag egyszerre lángba csapott volna fel.

A második versszak után a refraint:

A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

A sokaság mint vihar után dörgé.

Nem gondolt többé senki hóval, esővel: esernyőjét mindenki összevonta, s mintha fegyverrel alakult volna át, fenyegetőleg emelte magasra.

Mikor elvégezte Petőfi, darabig még helyén maradt és élvezte a leírhatatlan hatást.“

Az elragadtatás hasonló hangján szólnak e jelenetről az akkori összes laptudósítások is.

A „Talpra magyar“ keletkezéséről maga Petőfi „Lapok P. S. naplójából“ című töredékes feljegyzéseiben a következőket írja:

... „A nemzeti dalt két nappal előbb, márczius 13-án írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság márczius 19-én akart adni, mely azonban szükségtelessé válván, elmaradt. Mig én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának“ . . .

A nyomdában egész délig szakadatlanul működtek a gépek, ezernyi példányban szórva a két nevezetes nyomtatványt. De ez mind



Táncsics Mihály. (Barabás 1848-iki rajza.)

kevés volt. Mindenki akart belőlük kapni, de a jelenlevők tizedrészeknek sem jutott. „Midőn az első nyomtatott példányok a közönség közt szétosztattak, írja a nép hangulatát festve egy szemtanu, — nem lehet állítani, hogy nedvesek voltak-e már a sajtótól, vagy az olvasók örömkönnyei által áztattattak meg, mert leírhatlan azon lelkesedés, melylyel mindenki kebléhez, ajkához szorítá a hatalom legnagyobb tényezőjét, a szabad sajtó első szülöttjét! Mintha a közönség minden tagja egy-egy imádott kedvesét szabadította volna meg sötét börtönéből, oly elragadtatással örvendett a bilincseiből kiszabadított gondolatnak, azon egyetlen kincsnek, mely az embert a teremtés koronájává magasztosítja“ . . . .

A Ferencziek templomában delet harangoztak, a kék blúzós munkások haza indultak ebédelni. A közönség azonban nem tágitott, zajongva követelt példányokat a szabad sajtó ez első termékeiből. Végre is lrinyi, hogy megnyugtassa a békétlenkedő népet, szót emelt:

— Polgártársak! Dél van, a nyomda fáradt munkásai hazamennek ebédelni. De mindjárt ebéd után, már egy óraker megint hozzáfognak a nyomtatáshoz; s a gépek addig meg nem állanak, míg annyi példány el nem készül, hogy mindenkinek jusson úgy a programból, mint a versből. Délután három óraker a nemzeti muzeumnál lesz a kiosztás. Ott legyen mindenki, a ki hazáját szereti, mert egyéb fontos tennivalónk is lesz még. A városházára megyünk és fel fogjuk kérni Pest város nemes tanácsát, hogy velünk érzelemben és kívánatokban egyesüljön és lépéseinkben segítjen. Most térjenek haza békességgel!

A nép hazafias dalok éneklése közben megnyugodva oszlott szét.

Délben az ifjúság küldöttségileg a nemzeti színház igazgatóját: Bajza Józsefet kereste fel, hogy estére ingyenes előadásban, a nap örömeére Katona József „Bánk-bán“ című drámáját adassa elő. Bajza igen szívélyesen fogadta a küldöttséget, megígérve, hogy a nép óhajtságának eletget tesz.

Három óra elérkezett. A közönség a város minden részéből nagy tömegekben tódult a muzeum előtti térre.

A Nemzeti Muzeum impozáns palotáját akkoron még nem körítette vasrács. Lépcsőzetes főbejárata előtt, hol most az Arany-szobor áll, hepehupás térség terült el, várva a rendezésre és a befásításra. A közönség ezt a térséget özönlötte el, az ifjúság pedig a muzeum széles lépcsőzetén foglalt helyet.

A nyomda ekkor már ismét erős működésben volt. Mihelyest egy-kétszáz példány elkészült, Landerer fürge szedőfitúk által azonnal

elküldte a nyomtatványokat az ifjúság vezetőinek, a kik szétosztották azokat a nép között. A 12 pontból német nyelvű példányokat is lehetett immár látni. Az ifjúság vezetői ugyanis a programot németül is kinyomatták, — a fordítást Irányi eszközölte, — hogy a polgárság ama részét, mely nem értett magyarul, szintén megnyerjék a mozgalomnak.

A muzeum előtt összesereglett roppant sokaságot Vasvári üdvözölte, örömeinek adván kifejezést, hogy a magyar nép is megértette végre a kor intő szavát. Ezután Irinyi a 12 pont jelentőségét magyarázta meg,



Kard és czopf. (Gúnykép 1848. év elejétől.)

indítványozván, hogy a szabad sajtó két legelső terméke, a mai nap örök emlékére a muzeum levéltárában helyeztessék el.

Úgy történt. Kubinyi muzeumi igazgató a nép óhajlásához képest azonnal levéltárba helyezte a két történeti emlékű nyomtatványt. Petőfi a saját költeményének szélére a következő sorokat vezette:

„Az 1848-iki márczius 15-én kivívott sajtószabadság után leges-legalább első nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélegzete. Petőfi Sándor.“

Alig helyeztetett el a két nyomtatvány a muzeumban, midőn a közönség Petőfi éltetésével ismét a „Talpra magyar“-t kívánta hallani. A nép nem tudott betelni a hatalmas riadó szépségeivel. Sokan már majdnem kívül tudták, a refrénjét pedig az egész tömeg mindig utána dörögte a költőnek.

Petőfi a lépesőzet baloldali oldalpárkányáról szavalta el immár ötödször forradalmi dalát. Perczekig tartott az éljenzés, a mint a költő szavalását bevégezte. A nép tombolt, ujjongott elragadtatásában. Őszbevegült, komoly férfiak szemében megcsillant a lelkesedés könnye. A nők kendőiket lobogtatták.

Irinyi most arra kérte a közönséget, hogy küldöttséget válaszszon, a mely felhívja a városi tanácsot a csatlakozásra. Irinyi szavait azonban, mint gyermekszót a menydörgés, elnyelte a meg-megujuló „éljen“-rivalgás, mely még mindig Petőfinek szólt. Ismételnie kellett kérelmét.

A küldöttséget kikiáltással végre megválaszthatták. Tagjai lettek: Petőfi, Jókai, Irinyi, Vasvári, Irányi és Egressi Gábor.

A küldöttség azonnal elindult a városházára. A nép, a hatvani-utczán, kigyó-utczán át, mint a tengeráradat hömpölygött a küldöttség után, s ellepte a városház-tért.

A városi tanács, több polgár felszólítására, éppen rendkívüli ülést tartott, megbeszélendő a mozgalommal szemben a teendőket. Résztvettek a tanácsülésen: Szepessy Ferencz polgármester, Rottenbiller Lipót alpolgármester, Kacskovics Lajos főjegyző, Holovics Boldizsár tanácsnok, Staffenberger István szószóló stb.

A küldöttség, melyhez útközben Nyáry Pál és Klauzál Gábor is csatlakozott, egyenesen a tanácssterembe nyitott. Irányi Dániel röviden tolmácsolta a nép kívánságát, s arra kérte a tanácsot: hogy ezúttal kivételesen nyílt közgyűlés tartassék, a melyen ők is, mint a nép küldöttjei, résztvehessenek.

A magisztrátus részéről *Kacskovics* Lajos főjegyző válaszolt, kijelentve, hogy a tanács a nép program-pontjait, kevés különbséggel, magáévá teszi. Majd *Rottenbiller* alpolgármester szólalt fel:

— Üdvözlöm önöket, — mondá, — mint a tavasz első fecskéit. Önök hozzák a teljes szabadság reményeit, önök verték le a sajtóról a bilincseket, s bizton hiszem, hogy az önök oltalma alatt városunk meg lesz óva a rendzavarásoktól.

Harsány üdvözléssel fogadta a küldöttség a polgármester lelkes üdvözlését.



A „Talpra magyar“ hatása. Allegorikus kép. Rajzolta Koltársz.

Most azonban feláll *Holovics* tanácsnok és kijelenti, hogy ő a közjót szíven viseli, de elvek elfogadására nem engedi magát kényszeríteni. Azt kívánja tehát, hogy a nép előterjesztését a tanács előbb zárt ülésben vitassa meg, s csak azután adja tudtára a népnek határozatát.

A lelkesedés hevét *Holovics* rideg és visszautasító kijelentése egy perc alatt kioltotta. A méltatlankodás moraja zúgott végig a küldöttség tagjai közt. A tanácsurak zavartan összenézének. *Rottenbiller* próbálja meggyőzni *Holovics*ot, ki azonban makacsul ragaszkodik nézetéhez.

Eközben a nyitva hagyott terem ajtaján a folyosóról betódul a közönség. Az izgatottság perczről-perczre nő. Ekkor *Irányi*, ki a hosszú zöld asztal felső végén ülő *Szepessy* polgármesterhez sehogy sem tud férkőzni, felugrik az asztalra, miközben egy kalamárist feldönt, s három lépéssel ott terem az álmélkodó polgármester előtt.

— Mi nem érünk rá addig várakozni, — kiáltja ingerülten, — míg a tanácsuraknak tetszik. Kivánjuk a 12 pont azonnali aláíratását.

Ha *Nyáry Pál* higgadt, tapintatos modorával közbe nem lép: baj lett volna a dologból, mert *Holovics* magatartása már az alatt váró tíztizenkét ezeryi tömegnek is tudomására jutott. *Szepessy Ferenç* polgármester megértvén a helyzet válságát, tollat ragadott és minden habozás nélkül gyorsan aláírta az eléje tett program-pontokat, azután épp oly gyorsan ráütötte a város pecsétjét.

*Irányi* az aláírt okmányt a tanácsterem nyitott ablakához rohan és tudtára adja a népnek, hogy a városi tanács épp e perczben magáévá tette kivánságait. Egetrázó éljenzés támad ez örömhírre.

— Hadd lássunk valakit a tanácsurak közül is! — ordítja valamelyik kételkedő. Halljuk *Rottenbillert*!

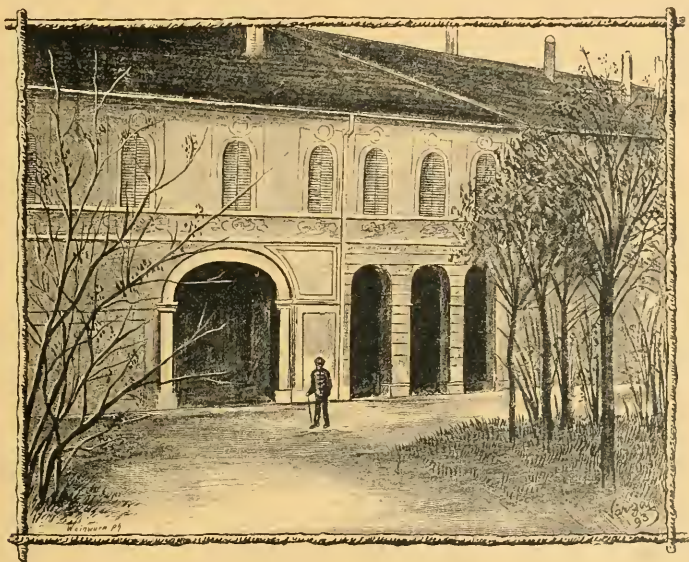
A polgármester enged a hívásnak és a városház erkélyéről lelkesítő beszédet intéz a néphez, maga is megerősítvén *Irányi* kijelentését.

Most *Nyáryt*, majd *Klauzált* akarja hallani a tömeg. Mindkettő gyönyörű beszédben emlékezik meg a mai szép napról, a melynek korszakos jelentősége csak emelkedni fog, ha a nép eddigi rendszeretét megőrizve, szenvedélyes kitörésekre ragadtatni nem engedi magát.

Egyáltalán e két kiváló férfiúnak szintén elévülhetlen érdeme van a márcziusi napok fényes sikerében. Mert míg egyrészt nem zárkóztak el e hővérű ifjúság merész törekvései elől, sőt tekintélyük súlyával még elősegítették azok megvalósítását; másrészt a mozgalom vezetését kellő időben kezükhöz ragadván, mindent elkövettek, hogy a hazafias tüntetés mindvégig megtartsa komoly méltóságát.

Nyáry és Klauzál után még Jókai és Vasvári szóltak a néphez: Petőfi ismétellen elszavalta költeményét, Irinyi pedig felolvasta a tanács által elfogadott 12 pontot.

Ezalatt fontos megállapodások történtek a tanácsülésen. Elhatározták, hogy a 12 pontot petíció alakjában külön küldöttség viszi Pozsonyba az országgyűlésnek. A küldöttség, mely a nép választottjából és a város tisztviselő-karából elegeyen állítatik össze, egyúttal a trónhoz is járul, megkérendő ő Felségét, hogy népképvisélet alapján új



A helytartósági épület 1848-ban.

országgyűlést hívjon össze Pestre. Megkeresik István nádort is, hogy kérelmüket hathatós befolyásával a koronás királynál támogassa.

Elhatározták továbbá, hogy a rend és közbiztonság fentartására külön bizottságot alakítanak, s a polgárságból önkénytes jelentkezéssel e célra külön nemzeti őrséget szerveznek. A „közsendi bizottmány“ 14 taggal nyomban meg is alakult és tagjai lettek: Rottenbiller Lipót alpolgármester, Kacs Kovics Lajos főjegyző, Staffenberger István szószóló, Molnár György szószóló-segéd, továbbá: Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor,

Vasvári Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos és Egressy Sámuel. A bizottmány elnökségét Rottenbiller vállalta magára, a jegyzői tiszt vitelére pedig Irányi Dániel kéréstett fel.

De volt ennél még közelebbi teendő is. A helytartó-tanácsot kellett rászoritani, hogy a nemzet kívánságait a cenzúra eltörlésével és Stancsics státusz-fogoly szabadon-bocsájtásával mielőbb elismerje. Legelőbb részben bevégzett tényeket akartak teremteni, nehogy a hatalom időt nyerve, kijátszhassa a népet. Egyben arra is fel akarták hívni Zichy Ferencz grófot: hasson oda, hogy a sorkatonaság ne avatkozzék a mozgalomba, miután a rend fenntartását külön e célra alakítandó őrség szervezésével maga a polgárság veszi át.

A küldöttség, mely legnagyobbbrészt a „közszendí bizottmány“ tagjaiból állott, Nyáry Pál vezetése alatt egyenesen a tanácsülésből indult Budára, kísérve a nép ezreitől. A helytartótanács az országház-utczában, amaz épületben székelt, ahol most a belügyminiszterium rendőri osztálya van.

„... Határtalan lelkesedés közt vonúltunk fel a várba — írja Degré „Visszaemlékezéseim“-ben, — hol a tüzéséget égő kanócokkal ágyúik mellett láttuk állani. „Éljen a szabadság! éljen az egyenlőség!“ kiáltással vonult el előttük a tömeg.

A helytartótanács éppen ülésezett. Nehányan bementünk a terembe, a sokaság az udvart, lépcsőket és folyosókat foglalta el.

A nagyságos urak helyet kínáltak a zöld asztal körül. Elfoglaltuk. Bemutattuk a 12 pontot, melyek kívánságainkat tartalmazzák. Semmi kifogást sem tettek. Kivántuk, hogy a sajtó felszabadulását a helytartótanács azonnal mondja ki és a cenzorokat mozdítsa el. Ellenvetés nélkül megtették.

... Az államfogylok azonnali szabadonbocsájtását kértük. Azonnal kiadatott a rendelet, hogy az illetők börtönajtajai megnyitassanak.

Soha életemben oly rémült arcokat nem láttam, — mondja tovább Degré, — mint ezeké a nagyságos kir. tanácsos uraké volt. Odryé csak ugy játszott a zöldbe és a sárgába. Nyéky (a cenzor) meg oly szeretetreméltóan mosolygott, mintha sikerült volna egy shakesspearei darabot leszorítani a játékrendről; de hogy az a nyájasság nem szívből jött, mutatta homlokának verejtéke, melyet nem győzött eléggé törölgetni. Pedig csak a kaput kellett volna bezárniok, hát el van fogva az egész forradalom minden vezetőivel és kezdeményezőivel együtt. Szerencse,

hogy nekik velünk, nekünk meg velük volt dolgunk. Csaknem kedélyes társalgás folyt.

Kivülről győzelmi zaj hangzott fel. A foglyok kiszabadítvák. Barátságos kézzsorítással bucsúztunk el a helytartótanács uraitól, mintha csak látogatáson lettünk volna . . .“

Így ír a küldöttség eljárásáról Degré, mint egyik szemtanu. Tény, hogy a helytartótanács csak a rémület hatása alatt adta meg a kért



Statusfoglyok kiszabadítása.

(Egykoru eredetije az 1848—49-iki országos ereklye-muzeumban.)

engedményeket. Attól tartott, hogy vonakodása esetén véres zendülés üt ki, a melynek dühe legelső sorban a kormányzék tagjai ellen fog irányulni. Zichy Ferencz gr., a kormányzék ideiglenes elnöke tehát, a veszélyes játékhoz jó arczot vágván, még azon hevenyében maga fogalmazta meg az engedmények megadásáról szóló határozatot, mely a városi tanácshoz intézett átirat formájába öntetett. Ez az átirat, melyet a küldöttség tagjai nyomban ott átvettek, a következőleg hangzik :

„Pest Szabad Királyi Város becsüendő értelmes és gondos N. N. Fő-Birája,  
Polgármestere s többi Tanácsnokai, hites Polgárai és egész Községének

Pesten,

Nemes Városi Tanács!

E város polgárságának közgyűléséből rendelt választmány oly kérelemmel járulván e kir. Helytartó-tanácshoz, miként e városban mutatkozott ingerültség lecsillapíthatása tekintetéből

1-ször Sztancsics Mihály, ki egy általa közrebocsátott könyv miatt bebörtönzöttetett, az ellene indított perbeli eljárás befejezéseig Nyáry Pál Pestmegyei másod-alispán kezessége mellett, fogságából azonnal szabadon bocsáttassék.

2-szor. Hogy a' megelőző könyvbírálat tüstént megszüntetvén, tökéletes sajtószabadság létesíttessék, az utólagos vagy is repressiv könyvbírálat azonban a' fennálló Törvények szerint egy, az eddig működött könyvbírálok kizárásával olly egyénekből alakítandó testület által gyakoroltassék, melyek a' község bizodal-mával bírnak.

3-szor. Hogy a' katonaságnak beavatkozása mellőztessék — miután az emlitetteknl fogva különben is a' két helybeli hatóság a személy és vagyonsátorság fön-tartásáról kezeskedik — ugyan e királyi kormánysszék e' városi Tanácsnak ezennel tudtul adni kívánta:

az elsőre, hogy Sztancsics Mihály, noha rendelkezése alá nem tartozik e' királyi Helytartótanácsnak, még is közbenvetése folytán valóssággal szabadon elbocsáttatott.

a 2-ra, hogy kebelbeli könyvbírálati főhivatal Elnöke az iránt gondoskodni fog, miszerint az eddig divatozott előzetes könyvbírálat addig, mig e' részben a törvényhozás határozottan nem rendelkezik, helyt ne fogjon, az utólagos könyvbírálat pedig nem az eddig működött könyvbírálok, hanem egy közbizodalommal felruházott egyénekből álló testület által élő törvényeink szerint gyakoroltassék.

a 3-ra, hogy törvényeink értelmében különben is a' közcsend, bátorság és rend fentartása a' helybeli hatóságokat illetvén, azon esetre pedig, ha erre önerejüket elégtelennek látnák, szabadságukban, sőt tisztükben állván, az e végre rendelt katonai erő segedelméhez folyamodni, miután a' helybeli két hatóság az ikérvárosokban fentartandó közrend és bátorság iránt e királyi kormánysszékét biztosítja, a' katonaság közbenjárásának szüksége önkénynt megszűnik.

Minek tudatása mellett nem kételkedik a k. Helytartótanács, miként e Városi tanács törvényes hatóságához képest nem csak az ideiglen felzavart csend helyre-állítására, hanem annak, valamint a közcsend és bátorság folytonos fentartására felett is éber figyelemmel örködendik.

Kelt Budán a' magyar királyi Helytartótanácsnak ezernyolczszáz negyvennyolczadik évi Böjtmás hó tizenötödikén tartott Üléséből.

Ezen városi Tanácsnak

Jóakarói

Gróf Zichy Ferencz s. k.

Nyéký Mihály s. k. "

Azalatt, míg a helytartótanács az átirat megszerkesztésével foglalkozott: az örömittas tömeg a fejevári kapunál levő kazamáta-börtön elé vonult, ahol a népjogok egyik legbátrabb hirdetője, Stancsics Mihály író ült fogságban. Legelső sorban ennek a szabadonbocsájtását követelte a nép.

Stancsics Mihály, kinek neve szintén elválaszthatatlanul fűződik a márcziusi eseményekhez, a veszprémmegyei Ács-Teszéren 1799-ben született, egyszerű földműves szülőktől. Atyjának kora halála után iparos-pályára lépett: előbb takácsinas lett, majd egy szabóműhelybe került.



Tancsics diadalutja 1848. márczius 15. én.

(Egykoru rajz. Eredetije az országos 48—49-iki ereklyemuzeumban.)

De az eszes fiu lelkében oly élénken lobogott az önművelődés vágya, hogy örömejobb forgatta a könyveket az iparosszerszáznál. Otthagyta tehát a szabómesterséget is, s kisebb gyermekek oktatásával foglalkozva, egész erejével neki feküdt a tanulásnak. Csakhamar annyira vitte, hogy módos uriházaknál is szívesen fogadták nevelőül.

Stancsicsban művelt elme eszményies lélekkel párosult. Maga is a nép gyermeke: rajongott sorsosai jogaiért és művelődéséért. Midőn 1825-ben Pestre került, maga köré gyűjté az egyszerű, elhagyatott inasgyerekeket és ingyen tanította őket.

Később tevékeny munkása lett az irodalomnak is. Eszméi terjesztésére több könyvet írt. Ezek közül főképp kettő: a „Nép könyve“ és a „Józan ész:“ keltett szélesebb körökben feltűnést. Merész hangon fejtegeti ezekben az elnyomott nép jogait az államban és a társadalomban, rámutatván a nép szunnyadó, roppant erejére, melylyel akkor törheti szét bilincseit, amikor akarja.

Stancsics, vagy *Tancsics*, (mert kis fia kedvéért, ki nem tudta a nehézkes két mássalhangzót kiejteni, vezetékneve elől később elhagyta az S betűt) e két könyve miatt 1847-ben pörbe fogatván, elzárattott.

Tancsicsot fogságában érte a forradalom. A történekről sejtelmé sem volt. Képzeltetni tehát a rab-író mély megilletődését, amint gr. Almásy Mór és gr. Török Bálint kormányiszéki tagok közbelépésére börtönének vasajtaja váratlanul kinyílt és az utcára lépve, tizezernyi rivalgó tömeg élén az ünnepelt alispánt: Nyáry Pált látta maga előtt, ki őt, mint „a békés forradalom legelső tavaszvirágát“ megkapó szavakkal üdvözölte.

Már beesteledett, mikor az emlékezetes jelenet történt. Az utcá-lámpák kigyuladtak, halvány világoosságot szórva a ködös, nedves időben.

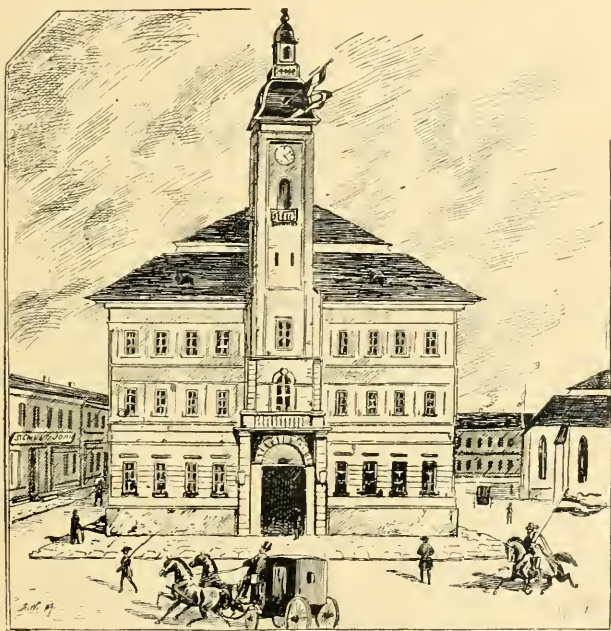
A fiatalság kocsiába ültette a kiszabadított író-t és lobogó fáklya-fény-nél valóságos diadalmenetben vitte át Pestre. A pesti oldalon a lovakat kifogta a nép s maga húzta a kocsit egész a Kerepesi-út torkolatáig.

A nemzeti színházban az előadás már ekkor megkezdődött. A nézőtér egészen megtelt. Hanem a lelkesült közönség ezuttal maga csinálta a műsort. Nem volt türelme végighallgatni a Bánk-bánt. Más repertoárt csinált. Azt kívánta, hogy mindenekelőtt Egressi Gábor szavalja el Petőfi „Nemzeti dal“-át; aztán énekeltesse el „Hunyady László“-ból: „Meghalt a cselszövő . . .“ rész. Ennek befejeztével a zenekar játszsza el a Hymnust, a Hattyudalt és a Szózatot. Végezetül pedig a színház karszemélyzete dalolja el a „Talpra magyar“-t, amelynek szép zenéjét Egressi Béni, de egy másik zeneszerző is: Kálozdi, a lelkesedés hevéből megkapatva, még az nap megcsinálta.

Minden úgy történt, ahogy a közönség kívánta. Egressi Gábor nemzeti színű kokárdával a mellén jelent meg a színpadon és roppant hatással szavalta el a költeményt. Az „esküszünk“ refrént mindig utána dörögte a közönség. A második szám: „Meghalt a cselszövő . . .“ dal hasonló frenetikus tetszést keltett. A közönség együtt énekel a karszemélyzettel.

Ily kitörő lelkesedés közt folyt tovább az előadás, midőn az előcsarnokban egyszerre roppant zaj, lárma támad. Mindenki a kijáratok felé tekint. Az ajtók feltáruznak és uj tömegek iparkodnak behatolni a színházba.

— Itt van Stancsics! Az ifjuság kiszabadította a rab-irót! — hangzik egyszerre a színpadról.



A pesti városháza 1848-ban.

— Hol van? Hol van? Látni akarjuk! — kiáltják mindenfelől. Tancsicsot azonban ezúttal nem láthatják, mert az író betegen fekvő nejéhez sietett.

Az előadásnak azonban egyszerre vége szakad. Minden rend felbomlik. A betóduló nép elfoglal minden zugot. Egy-egy páholyban 15—20 ember szorong. A karzat szakadásig tömve. A közönség, megpillantván a vezetőket, most tudni akarja a történeteket.

— Halljuk a legújabb eseményeket! Mi történt Budán? — hangzik mind sürűbben.

A közönség sürgető kívánságának Degré Majos tesz eleget, ki az egyik földszinti páholyból röviden elmondja küldetésük fényes eredményét. A siker még nagyobb lelkesedésre ragadja a közönséget. A zenekar, Degré jelentése után, rázendít a Rákóczy-indulóra, majd közkivánatra a „Marseilles“-t játssza el.

S a közönség féltikzor a francia forradalom e vérpezsdítő indulója mellett hagyja el a színházat, hogy megszállja a vendéglőket és kávéházakat, ahol boldog meglelégedéssel és csapongó kedvvel késő éjjelig örvendez a nap káprázatos eseményeinek.

Az érkező legújabb hírek, — hogy a főrendiház az alsó tábla feliratát végre elfogadta, hogy a bécsi nép barrikádokról fegyverrel védi jogait, hogy Metternich Apponyival együtt megbukott, — csak fokozták a közönség örömmámorát.

Az ifjuság pedig, őrzáratokra oszolva, bejárta a várost. Egész éjjel résen állott és vigyázott, nehogy rendzavarás szentségtelenítse meg e dicsőséges napot.

Igy zajlott le 1848. márczius 15-ike, a melynek évfordulóját bizonyára mindig ünnepnap gyanánt fogja megülni a magyar nemzet.

Másnap, *márczius tizenhatodikán* az egész főváros szokatlan dísz tőtött. A *sajtószabadság ünnepét* ülte meg a közönség.

A boltok legnagyobbbrésze zárva maradt, a házakat dúsan fellobogózták. Az „Ellenzéki kör“ ablakaiból nem kevesebb, mint 150 zászló hirdette a sajtószabadság diadalát. Még a konzervatív-párt klubbjá: a „Gyűlde“ is kénytelen volt trikolor t kitűzni.

Az emberek, mintha sátoros ünnep lett volna: a legszebb ruháikba öltöztek; s kabátjukra, fővegük mellé kokárdákat tűzve, örömsugárzó arcczal, boldogan, vidáman köszöntötték egymást: „Jó reggelt, jó napot, polgártárs!“

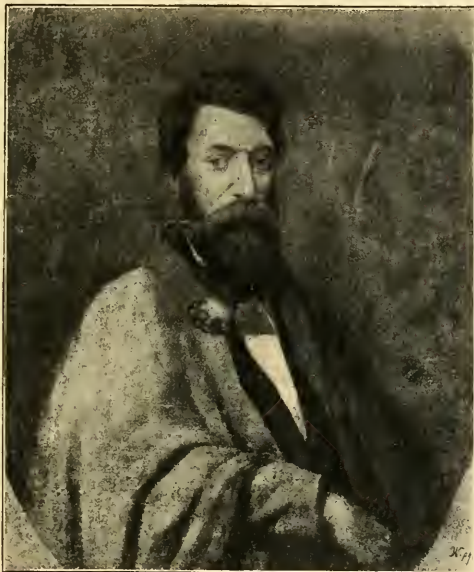
A társadalmi válaszfalak, melyek hosszú századok óta részekre tagolták a nemzetet, im` egyszerre, váratlanul összeomlottak. Egyenlő lett mindenki: „polgártárs“ csupán és semmi több.

A „márcziusi ifjuság“, hogy ebben is jó példával járjon elől, elhatározta, hogy czimzését, nemesi predikátumát leteszi s vezetéknevében a kiváltságos „y“ helyett ezentul a demokratikus „i“-t használja. Jókai volt az első, ki az „y“-t elhagyta és azt, noha régi nemes család sarja, még a későbbi változott időkben sem használta többé. Pestmegye még tovább ment. Saját hatáskörében rövid uton eltörtülte a polgári és hivatali

czimzéseket és kimondta, hogy hivatalos használatban a „tekintetes“, „nagyságos“ stb. mellőzésével az egyszerű „úr“ megszólítás használtassék. Már a kora reggeli órákban két hirdetemény vonta magára a járókelők figyelmét. Az egyik proklamáció — a melyben a „közcsendi bizottmány“ a tegnapi nap vívmányait adja tudtul a közönségnek, — a következőleg hangzik :

*Polgártársak!*

Pest város közönsége nevében alólirottak szerencsések hivatalosan értesíteni a magyar nemzetet, hogy ami más országokban polgárvérbe kerül, — a



Hajnik Pál. (Egykoru olajfestmény után.)

reformot, — Budapesten 24 óra alatt békés és törvényes úton kivívta a törvényes egyetértés. A városi tanács ugyanis a választó polgársággal értesülvén arról, mikép a város polgárai és lakosai vele együtt akarnak értekezni az idő komoly fejleményei felett, a tanácskozási teremnek századokon át zárva volt ajtajait 1848-dik évi márczius 15-kén délután 3 óraker a népnek megnyitá, s miután megértette annak törvényes kívánatait, azokat mint nagyobbbrészt már eddigelé is kebeleben ápolt hazafiui óhajtásokat, egy szívvel egy akarattal elfogadta, magáévé tette; sőt azon tizenkét pontot, mellyeket nagy részben a nemzet 1790-dik év óta törvény-

hozás útján is sürgetett, ezen közgyűlésben az országgyűléshez intézendő kérelmezésként aláírta.

A nemzet öhajításának említett pontjai következők:

1. Sajtószabadság a cenzura eltörlésével.
2. Felelős miniszterium Buda-Pesten.
3. Ezenkénti országgyűlés Pesten.
4. Törvényelőtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdtzék, képviselőt, egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bank.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfogyok szabadon bocsáttassanak.
12. Unio Erdélylyel.

Mellyeknek teljesítéséül alóírt választmány küldetéséhez képest:

a) Tüstént átmenet Budára a Nagyméltóságú magyar királyi helytartótanács-hoz, s ugyanott azon kormányzékí határozatot nyerte, melly szerint a cenzura nyomban megszünttetett, a sajtó annyi százados bilincsei alól felszabadult; s addig is, míg sajtótörvények hozatandnak, a sajtókihágások felet a nemzet bizodalmat bíró s a Nagyméltóságú helytartótanács által a hozandó törvényig idciglenesen kinevezendő egyénck fognak a fennálló törvények szerint örködni. Ime e' lapok is tanusítják a határozat foganatát.

b) Kieszközöltetett, hogy a sorkatonaság nem fog a rend fenntartásába elegyedni, mellynek biztosításául alóírt választmány intézkedett, hogy a pesti polgári őrsereg eddigi száma jelenleg 1500-ra szaporitassék s mint nemzeti őrsereg nemzeti színekkel ékesitassék.

c) Kieszközölte, hogy Stancsics Mihály hazánkfia, ki azért, mert szabadon irt, mint államfogyó Budán le vala tartóztatva, bírói ítéletig nyomban szabadon bocsáttatott, s a' nép kíséretében családjának adatott vissza.

Illy békés és törvényes uton minden vérontás és csendzavar nélkül kivivott nagyszerű reform-dialdal megünnepléseül holnap Budapest ki leszen világítva, s inntentül Pest város, mint a haza szive törvényházának tornyán nemzeti zászló lobogand.

Buda-Pest a törvény és béke korlátait nem sérté meg s miután a rend fenntartása hazafiuí érzelmü lakosainak kezébe tétetett, reményli: hogy az egész haza ebben is követni fogja példáját.

Költ Pesten, 1848-dik évi márczius 15-én.

Rottenbiller Leopold s. k.  
választmányi elnök.

Klauzál Gábor s. k.

Nyáry Pál s. k.

Egressy Sámuel s. k.

Stauffenberger István s. k.

Molnár György s. k.

Irányi Dániel s. k.

Vasváry Pál s. k.

Pelóji Sándor s. k.

Tóth Gáspár s. k.

Gyurkovics Máté s. k.

Karskovics L. s. k.

A másik hirdetmény őrsereg alakítására vonatkozott és imígyen szólott:

*Hazafiak!*

Pest város közönsége alóliirt napon a hozott s más hirdetményben közzéteendő határozatok végrehajtására s a rend fenntartására az alóliirt bizottmányt közértelemmel választván, ez ugyancsak mai napon összeülvén, következőket határozott:

1. A létező polgári őrsereg jelenleg 1500 taggal fog szaporittatni. E végett



V. Ferdinand álma. (A bécsi márcziusi forradalom idejében megjelent gúnykép.)

2. Minden becsületes ember magát mától kezdve a városházán a bizottmány előtt jelentheti s ennek bírálata után fegyvert és ösmertető jelt ingyen fog kapni.

3. A most létező polgárőrsereg ugyanazon ösmertető jelt veszi fel, melly lesz egy nemzeti szallag a balkaron s nemzeti színű rózsa a füvegen.

4. Az ujonnan felveendő polgár-őr a létező osztályok bárnelyikébe állhat be.

5. A bizottmány, ha szükségét látandja, ezen nemzetőrséget még szaporittandja.

6. A bizottmány teljes bizalommal várja minden becsületes hazafitól, hogy a személy- és vagyonbiztonságot nem fogja megsérteni, sem a közbékét és rendet megháborítani.

7. A bizottmány minden becsületes hazafitól megvárja, hogy ennek és az őrsereg tisztjeinek minden egyes intését szívesen követni és teljesíteni fogja.

Polgártársak! jelszavaink: éljen a király! alkotmányos reform, szabadság, egyenlőség, béke és rend.

Kelt Pesten, márczius 15. 1848.

A rendre ügyelő bizottmány elnöke és többi tagjai:

*Rottenbiller Leopold*, s. k.  
választmányi elnök.

*Klauzál Gábor*, s. k.

*Nyáry Pál*, s. k.

*Egressy Sámuel*, s. k.

*Stajfenberger István*, s. k.

*Molnár György*, s. k.

*Irányi Dániel*, s. k.

*Vasváry Pál*, s. k.

*Petőfi Sándor*, s. k.

*Tólli Gáspár*, s. k.

*Gyurkovics Máté*, s. k.

*Kacsorics Lajos*, s. k.

E felhívásnak hamarosan meglett a kívánt sikere. A fiatalság, élén Petőfivel, Vasvárral, Jókaival, Degrével stb., tömegestül kereste fel a városházát, hogy felvétesse magát az őrsereg tagjai közé.

A főváros közbiztonságára azon időben az ügynevezett „polgári őrség“ ügyelt fel. A hatóság által alkalmazott egyszerű emberek voltak ezek, kik részint dárdával, részint bőrhüvelyes kardokkal felszerelve, éjjelenként bezirkálták a város egész területét, hogy őrködjenek a rend, nyugalom és a vagyon fölött. E polgárőrség, — mely nagyrészt már kipróbált és a főváros közbiztonsági viszonyait alaposan ismerő egyénekből állott, — szolgált keretétül az 1500 főből alakítandó nemzet-őrségnek.

A katonai hatóság, a helytartótanács megkeresése folytán, a budai katonai lőszertárból azonnal 500 darab puskát bocsájtott az alakuló polgárőrség rendelkezésére. Allítólag több heverő fegyver nem volt raktáron, mert a készletet már előzőleg Komáromba vitték. Néhány nap mulva azonban még a szükséges többi 1000 darab puskát is kiszolgáltatta a katonai kincstár Rottenbiller kezéhez.

Délben a Nemzeti Múzeum tágas udvarán már megtörtént a nemzetőrség első alakulása és csapatokba osztása. Rottenbiller Lipót, az őrsereg ideiglenes parancsnoka, rövid, lelkesítő beszéd kíséretében mindekelőtt feleskette a csapatokat. Az esküforma a következő volt:

„Én, mint a pesti polgári őrsereg tagja, esküszöm az egy élő istenre, hogy hazának, királynak és az alkotmánynak tántorithatlan híve leszek s a törvényeknek és törvényes hatóságoknak, ideértve polgári fő- és altiszteimet, mindig



Pálffy Albert.

A pesti márcziusi mozgalmak alatt megjelent torzkép.

engedelmes leszek, azokat tisztelni s törvényszerű parancsaikat teljesíteni fogom; zászlómat a haza és városom szolgálatában semmi esetben el nem hagyom; őrhadi szolgálatomban nappal és éjjel férfiasan viselendem magamat és a rend fenntartásában munkás leszek: általában őrhadi szabályainkat törvénykép tisztelve, azoknak minden pontjait teljesítenem s ellenök véteni nem fogok. Isten engem úgy segítjen. Amen.“

Az eskületétel után a tisztek és a kerületi parancsnokok kinevezése következett, végül pedig felolvasta a főparancsnok a rend fenntartására alkotott következő szabályzatot:

1. A rendes polgárőrsereg a város öt részéhez képest öt őrtanyára oszlik.
2. Minden jó hazafi felszólítatik, hogy a rend fenntartásához teljes részvétellel járuljon s e végre magukat lakásaik közelsége szerint bejelentsék.
3. Az őrtanyákon kiosztás végett száz-száz puska fog készen tartatni, melyek a megtett szolgálat után ott ismét lerakandók.
4. Az ekkép fölfegyverzett hazafiak rendtartás okáért a közesendi bizottmány tagjainak és a polgárőrség tiszteinek rendelete alatt állanak.
5. A házbirtokosok felszólítatnak, hogy éjjeken át a rendre és esendre őrködjenek.

Ezzel a megalakulás véget ért. Nemzeti zászlók alatt, dobpergés között, katonás tartással, kísérve az ujjongó nép ezreitől, indultak meg az egyes csapatok a kerületi őrtanyák felé, hogy ott nyomban átvegyék a szolgálatot.

Ez őrsereg, mely mintegy magvát, mondhatnók legelső kifejezett gondolatát képezte a későbbi vitéz honvédségnek, csakhamar háromezer főre szaporodott. Mindenféle csapatok alakultak. Az egyetemi ifjuság saját zászlója alatt külön csapattevé szervezkedett. Külön alakultak a „fekete sereg“ hangzatos elnevezése alatt a főváros ifjú gavallérai. Keletkezett egy „halál-fő-csapat“ is. Fekete Antal nevű orvos pedig az izraelita ifjuságból toborzott össze egy külön zászlóaljot.

Nemzeti színű karszalag, a város czimerével ellátott kokárda, — ebből állott az őrcsapatok közös ismertető jele. De az egyes csoportok elnevezésükhöz képest, külön jelvényeket is használtak; így például: a „halál-fő-csapat“ pléhből készült halál-főt viselt fekete fővegén. Fegyverzetük a legkülönbözőbb volt. A kinek nem jutott fegyver a közös raktárból: az elővette díszkardját, vagy kerített magának puskát, pisztolyt, a kinek, hogy telt. Az Uj-téren, a József-téren s más nyilvános tereken naponkint lehetett látni egy-egy ilyen felszerelésű csapatot, amint gyakorlatait végezte.

De azért e csapatok, minden különlegességük daczára is, híven és önfeláldozóan teljesítették feladatukat: éjjel-nappal őrzáratokat tartottak s felügyeltek mindenütt a rendre.

Az őrsereg megalakításával a „közsendi bizottmány“ teendői is megszorodván, kiegészíté magát, még pedig a következő újabb tagokkal:

Nádasy István, Gross Ferencz, Borsody Endre, Emmerling Károly, Burgmann Károly, Giessriegl József, Beliczay Imre, Müller József, Vécsey Sándor, Aul József, Ilkey Sándor, Emődi Dániel, Csányi László, Kendelényi Károly, Székely Gábor, Bulyovszky Gyula, Oroszhegyi Józsa,



Klauzál Gábor.

Sükey Károly, Sebő Antal, Vidacs János, Degré Alajos, Szegfi Mór, Magyar Mihály, Egressy Gábor, Keleti Zsigmond, Mocsári János, Justh Manó, Számwald Gyula, Sauer Ignác, Bugát Pál, Csauz Márton, Balassa János, Halász Géza, Flór Ferencz, Pólya József, Székács József, Peczelt Ottó, Vörösmarty Mihály, Eötvös József, Kunewalder János, Török Pál, Szántófi Antal, Margó György, Mávromaty Józsa, Hajnik Pál, Aigner Ferencz, Landerer Lajos és Kasselik Endre. A márczius 15-ikén válasz-

tottakkal együtt mindössze 64-en. Az így kiegészített bizottság elnökül ujlag Rottenbiller Lipót kiáltatott ki. Irányi mellé pedig még egy jegyzőt választottak: Degré Alajost.

E „forradalmi bizottság“, amint a közönség nevezte, csak akkor oszlott fel, midőn a miniszterium Pestre költözött; s ezen idő alatt, tehát egész április 11-ig valóban nagy és dícséretes munkát végzett. Ugyszólván állandó permanenciában működött, — szervezve az őrsapatokat, vezetvén a népgyűléseket, végrehajtván a városi hatóság intézkedéseit, életbeléptetve a helytartótanács ujjabb meg ujjabb engedményeit; egyszóval intézkedve mindenütt, a hol a szabadság és a rend érdeke úgy kívánta.

A márczius 16-iki „szabadsajtó ünnep“ befejezést és koronáját a kivilágítás képezte. Alig alkonyodott: itt is, ott is, mindenfelé ezerszámra gyűltak ki a gyertyák és a mécsek a feldiszített ablakokban. Csakhamar tündéres fényözön árasztotta el az utcákat, a melyekben sűrű csoportokban nyüzsgött az örvendező közönség. Az összes városi és állami középületek mind ki voltak világitva, — még a kaszárnyák is. De a budai nádor-palota, sőt maga a királyi várak is fényárban úszott. Az egyes épületek homlokzatán alkalmoszerű felirásokkal színes transparentek ragyogtak. Sok helyütt a transparent központját a Kossuth és Petőfi arcképe képezte, körülövezve nemzeti színű lángkoszorúval. A Landerer és Heckenast-nyomda személyzete lampionos menetet rendezett.

Egy szemtanu: *Kléh* István még akkor hevenyében kiadott röpiratában a következőkép emlékszik meg a kivilágításról:

„ . . . Este az egész Budapest kivilágítási fényben úszott, hű képét tükrözvén vissza felvilágosult korunknak. Nagyobb vendég tiszteletére ez még nem történt soha. A nádori lak, Mátyás palotája is ki volt világitva, mi máskor nem szokott történni. A katonai laktanyák is fényözönben úsztak. Minden ember elhagyá lakát s szakadatlanul éljenző csapatok jártak az utcákon nemzeti zászlókkal. A pompásan kivilágított s talpraesett felirással ellátott ellenzéki kör előtt a csapatok üdvözlőleg álltak meg, az ablakokból a néphez szónoklatok tartattak. Kiténő volt még a színházakon s városházán kívül a Pesti Hirlap kiadóinak laka, hol 20 nemzeti lobogó nagy betűkkel hirdeté a magyar sajtó szabadságát. Landerer és Heckenast magyar ruhába öltözve, kokárdákkal diszítve vezetik nyomdájuk 100-at meghaladó személyzetét, a magyar sajtónak tiszteletreméltó munkáit, kik mindnyájan kék vászon egyenruhát és fejükön sajtóságos alakú fehér papírfőveget viseltek s kezükben lampionos nemzeti zászlókat tartának. Megszámálhatlan néptömeg állt meg e lak előtt. „Uraim — mondá főnökük — szent e hely. Itt kezdé a magyar sajtó első működését s amott (az átellenes ablakban kitett Kossuth arcképére mutatva) amott van a magyar sajtónak egyik nevezetes bajnoka.“ — Majd minden utcában tartattak üdvözlő szónoklatok. Az uri-utcában mondá egy szónok: „misperint neki úgy tetszik, mintha a kövek, melyeket

ma tapodunk, — a megbukott kormány zsarnokságának omladékai volnának,“ — „Dunába velük!“ — rivalgá a néptömeg. — Emich Gusztáv könyvkereskedése előtt Petőfi arcképe állt életnagyságban, kivilágítva; alatta egy sajtó képc e felirattal: „Szabadság, béke, egyetértés!“ Legkülönösebb az volt, hogy a magyar tudós társaság lakásán, hol eddig minden más kivilágítás alkalmával feliratok s transparentek valának láthatók, most, midőn a sajtószabadság ünnepeltetet, semmi sem vala látható. A rend és közbiztonság fenntartására a polgári őrség vigyázott fel. Semmi botrány, semmi rendetlenség nem történt . . .“

A kivilágítás örömjaja közben, este 9 órakor érkezett Pozsonyból az a meglepő újabb hír, hogy a feliratot, a nádor vezetése alatt az országgyűlés külön küldöttsége vitte fel Bécsbe a királyhoz, s alapos remény van reá, hogy V. Ferdinánd, teljesítendő a nemzet óhajait, már ma, vagy holnap kinevezi az önálló magyar miniszteriumot.

E hír, mely szájról-szájra adva, néhány percz alatt szétterjedt az egész városban, a legnagyobb fokig növelte az örömmámort. Kossuth, Batthyány, Teleki László, Deák Ferencz szakadatlan éljenzésétől viszhangzottak az utcák. Nem telt bele egy félóra, s az „Ellenzéki kör“ ablakaiból a következő tartalmu, apró, nyomtatott czédulák szórtak az ódaözönlő nép közé:

Kiket kíván a nemzet felelős minisztereknek?

*Batthyány* Lajos legyen külügyminiszter, *Deák* Ferencz belügy-, *Kossuth* Lajos ipar és közlekedés-, *Pulszky* Ferencz pénzügy-, *Szentkirályi* Mór cultus-, *Szemere* Bertalan növelési-, *Perényi* Zsigmond igazság-, *Nyáry* Pál rendőri-, *Teleki* László hadügyminiszter, *Eötvös* József pécsetőr (kancellár).

Éjfél rég elmúlt, midőn a kivilágított ablakok tündéries fényce lassanként kialudt, az utcák elcsöndesedtek és a lakosság boldogan hazatért, hogy álmódjék a szabad, független hazáról.

A következő napon, *márczius 17-én* délelőtt az egyetemi ifjuság tartott népes értekezletet, amelyen a tanszabadság mellett foglalva állást, az egyetem korszerű reformját követelte. Kívánságaikat a következő kilencz pontba foglalták:

1. A magyar egyetem emanczipációja a bécsi kormány és egyetem gyám-sága alóli s törvény általi biztosítása.
2. Az egyetem kormányának szabadelvű elrendezése, országgyűlési képviseltetése.
3. Az egyetemi jószágok felszabadítása a kollegiális rendszer kezelése alól, s nyilvános, felelősséggel járó kezelése.
4. Tökéletes tanítási s tanulási szabadság.

5. A tanszekek ne kegyelem útján, hanem érdem és nyilvános csődület által töltsenek be.

6. Testgyakorlati intézetek felállítása.

7. A tudományban elmaradt, vagy elaggott tanárok elmozdítása, nyugdíjaztatása.

8. Ezenkénti próbatételek megszüntetése s nyilvános, díjnélküli vizsgálatok behozatala.

9. A tudomány jelen igényeinek megfelelő s a nemzethez illő tantervek felállítása.

Az ifjuság e pontokat kinyomatta s a közönség közt szétosztá; egyúttal pedig küldöttséget menesztett a tanári karhoz, hogy kikérje támogatását. A tanári kar kijelenté, hogy kész örömmel járul e pontokhoz s megígért mindent; ámbátor volt e kivánságok közt egy-két pont, ilyen különösen a nyugdíjaztatásra vonatkozó, amely a professor urak közül bizony többnek éppenséggel nem tetszett. De az ifjuság csak támogatást kért, mert ügyét feljebb: egyenesen az országgyűléshez akarta vinni, azt határozván, hogy kérvényével külön deputációt küld Pozsonyba, mely a főváros küldöttségéhez csatlakozzék.

Ugyancsak márczius 17-én délelőtt adta ki a helytartótanács a sajtóügy rendezésére vonatkozó következő rendeletét:

1. A sajtó minden megelőző cenzura nélkül szabadon működik.

2. Minden könyv, vagy könyomás által kiadott irat, vagy rajz szerzője, az ezekben foglaltakért felelős.

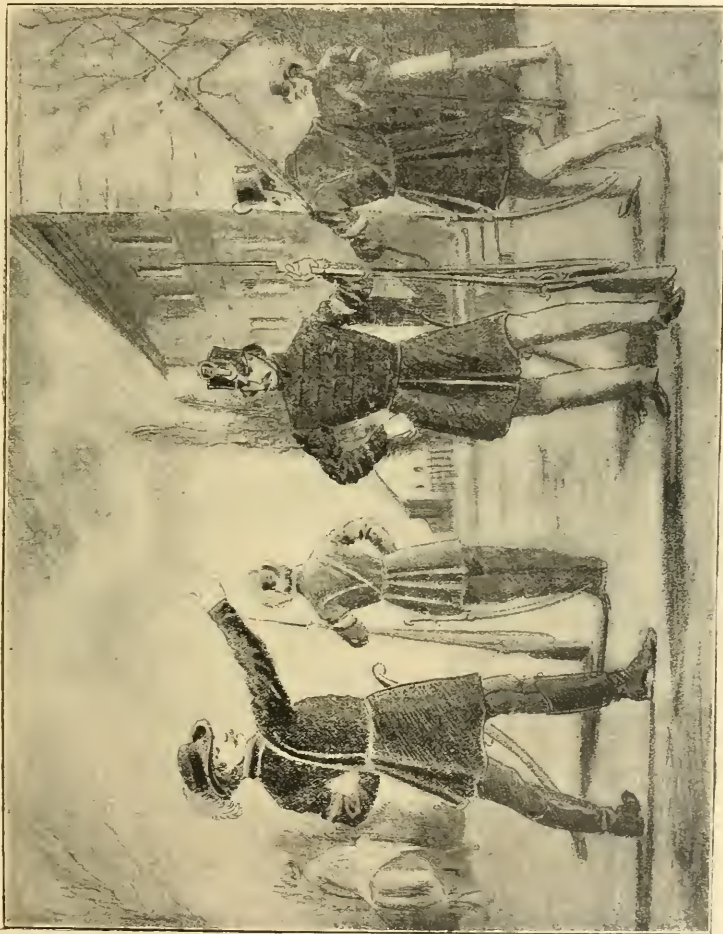
3. Minden könyv- és könyvomó az illető irat, vagy rajz kinyomása s a szerzőnek átadása után, tartozik azonnal a nyomásnak egy példányát az illető hatóság elnökének átadni; ki

4. Köteles azon példányt a kinevezett bizottság elnökének haladék nélkül felelősség terhe alatt azonnal átküldeni.

5. A sajtó útján elkövetendő visszaélések s kihágások megbírálása végett rendelt ideiglenes bizottság következő: Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Deák Ferencz, Patay József, Fáy András, báró Eötvös József, Trefort Ágoston, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Fényes Elek, Szalay László, Balla Endre, Rottenbiller Lipót, b. Kemény Zsigmond, Lukács Móríc, Valero Antal gyáros, Szilágyi István gombkötő, Kappel Frigyes nagykereskedő, Tóth Gáspár szabó, Frölich Frigyes kereskedő, Burgmann Keresztély, Irinyi József, Egressy Samu, Zlinczky János megyei főbíró, Belaag Antal, esküdt.

6. Ezen bizottság a nyomatot megvizsgálva, a benne talált vétség iránt véleményét kimondja és az esetet a vétkes illető bíróságához további elítélés végett átküldi.

7. Ki valamely iratot, vagy rajzot ki akar adni, köteles azt önkezével aláírni és ha a nyomdatulajdonos előtt személye ösmeretes nem volna, köteles ugyanazonosságát a nyomdatulajdonos előtt ösmeretes két tanu által bizonyítani.



A pesti nemzetőrség 1848. márcziusban.

8. A nyomdász tartozik minden nyomatra nevét vagy műhelye címét kinyomni, ha azt, vagy a 3., 4. és 7. pontban foglalt kötelességet elmulasztaná, a kiadott irat vagy rajz tartalmáért szintűgy felelőssé válik, mint maga a szerző,

9. E felelet terhe alá esik azon hatóság elnöke is, ki a nyomdász által nekie átadott nyomtatványt a bizottság elnökének azonnal meg nem küldi.

10. Míg a törvényhozás más intézkedést nem teend, e szabályok állni fognak.

E rendeletet a „közcsendí bizottmány“ mihez tartás végett azonnal közölte az összes nyomdatulajdonosokkal, u. m. a Beimel-féle könyvnyomdával, a Trattner és Károlyi-féle könyvnyomtató intézet igazgatóságával, a Landerer és Heckenast-czéggel, Walzel Agoston, Mandelló J., Frank József és Szerelmey Miklós nyomdászokkal, továbbá Lorber György, Steger Tamás és Katina Antal réznyomókkal.

E rendelet kibocsájtása után indította meg Pálffy Albert „Márzczius tizenötödike“ című lapját. Hirlapirodalmunkban ez az ujság volt a szabadsajtó legelső fecskéje. Érdekes és jellemző az akkori demokratikus hangulatra nézve, amely még a hatóságokhoz intézett beadványok fogalmazásában is megnyilatkozott, az a kérvény, amelyet Pálffy, lapjának postái szállítása végett, a helytartótanács elnökségéhez intézett. Kérvénye így szólt :

*Zicsi Ferencznek, Pesten.*

Polgár, at-elölülő!

Miután szerkesztésem alatt megjelenő lapot a postán is szétküldeni akarom, s miután a póstai szétküldetés elrendelése rövid ideig még a helytartótanács intézkedése alá esik :

Megkérem önt, hogy ezen ügyre vonatkozó rendeletét kiadja és így alkalmat nyerjen arra, hogy hivatalos kötelességének egyik ágát teljesítse.

*Pálfi Albert,*

a „Márzczius 15-ike“ szerkesztője.

Délután két óraker a muzeum előtti téren ismét népgyűlés tartott. Egyáltalán e mozgalmas időkben alig volt nap, hogy egyik, vagy másik helyütt összejövetel ne lett volna. A nép, élve jogával, gyülekezetekben szeretett adni kifejezést nézeteinek, kívánságainak.

A márczius 17-iki népgyűlés, mintegy betetőzendő az eddigi vívmányokat, mindenekelőtt azon kívánságának adott kifejezést, hogy a közélet külső nyilvánulásaiban is magyar nemzeti legyen. Azt követelte tehát, hogy a középületeken a kétféjű sasok helyett eszentül az ország czimere, a sárga-fekete helyett a nemzeti szín használtassék; a királyi kincstár hivatalos nyelve pedig ne az ósdi latin, hanem a magyar legyen.

A bécsi kormánynak különösen két intézménye: a lutri és a trafik ellen fordult a nép haragja kitörő szenvedélyvel. Több szónok éles kifakadása után a népgyűlés egyhangulag kimondta, hogy a trafikok azonnali bezáratását, a lutrinak pedig végleges eltörlését kívánja. A nép ez újabb óhajtásait is küldöttség vitte meg a helytartótanácsnak.

E népgyűlésen indítványozta Petőfi, hogy a márczius 15-iki vívmányok emlékére a hatvani-utcza, hol a sajtó elfoglaltatott, „Szabadsajtó-utcza“, az egyetemtér, hol a forradalom kikiáltatott, „Márczius 15-ike



A nemzetőr bucsuja. (1848. elején megjelent kép.)

tér“, a városháztér pedig, hol a 12 pont proklamáltatott, „Szabadság-tér“ nevet nyerjen.

Még aznap megtörtént az utcajelző táblák megfelelő kicserélése.

De még a Pilvax, a fiatalság e kedvelt tanyája sem maradt érintetlen a forradalmi reformoktól. Új nevet kapott: „Szabadságcsarnok“ lett belőle. S a jó öreg kávé, ki alig törte ugyan nyelvünket, de azért érzelmeire nézve derék hazafi volt, kész örömmel tett eleget a fiatalság

e téren is nyilatkozó reformvágyának s már másnap ékes czégtábla hirdette a kávéház új s büszke elnevezését.

Márczius 17-ikének még egy nevezetes momentuma volt: Buda város hatóságának hivatalos csatlakozása a mozgalmakhoz. Buda abban az időben tudvalevőleg saját municipiummal bíró külön város volt még. Részint szőlőműveléssel, másrészt iparúzéssel foglalkozó német és szerb polgárság lakta, a melyet a politikai élet hullámverése nem igen érintett. A márcziusi mozgalmakban is vajmi kevés részük volt. Átjártak ugyan tömegestől Pestre, rokonszenveztek is a reformtörekvésekkel, de az eseményeknél inkább csak a szemlélő szerepét vitték.

Az ifjúság, melynek minden percét a mozgalom vezetése tartotta lekötve, a lázas tevékenység első napjaiban úgyszólván megfedkezett a testvér-városról. Csak a márczius 17-iki bizottsági ülésen vetette fel Vasvári, hogy a budai hatóságot is csatlakozásra kellene felhívni. A „közsendi bizottmány“ Irányi Dánielt bizta meg, hogy menjen át Budára s hozza rendbe a dolgot az ottani municipiummal.

Irányi, megbízatásához képest, azonnal útnak indult. Lóra ült, s egy nagy nemzeti lobogóval kezében, kísérve az éljenző fiatalság által, ment át a hajóhídon Budára, majd fel a várba, a Szentháromság-utcában levő ódon városháza elé. Itt leszállt a lóról, s néhányadmagával bement a tanácssterembe, hogy előadja küldetését. A tanácsbeli urak azonban, a kik éppen üléseztek, azzal fogadták, hogy a petícióhoz való csatlakozásukat ők már tegnap önkényt kijelentették.

Érdekesen beszéli el maga Irányi ez utját egyik emlékjegyzetében :

„... Márczius 17-én — ugymond Irányi — a „közbátorsági bizottmány“ egy tagja azt indítványozta, hogy szállítsák fel Buda városa a 12 pont elfogadására, a választmány engem tisztelt meg e feladattal.

Az ülésen jelenlevő ifjak hozzám csatlakozván, lóra ültem s nemzeti zászlóval kezemben indultam a testvérváros felé.

Mire a hajóhídhöz értünk, a kísérők száma pár ezerre növekedett, ott azonban sokan elmaradván, vagy öt-hatszáz ember, többnyire ifju követett a várkapun át fel a várba.

Amint a György-terre értünk, a Teleki-ház (most honvédfőparancsnoksági palota) előtt egy csapat gránátost pillanték meg fegyverben felállítva. Az a vakhír terjedt ugyanis el Budán, hogy a pesti nép a fegyvertárt akarja megtámadni. Ezért állított fel a katonaság a fegyvertár szomszédságában.

Noha váratlan volt előttem a katonaság látása, annyival inkább, mert Pesten az említett hírről nem volt tudomásunk, mégis feltalálván magamat, mikor a sorhad elé értem, a zászlót lobogtatva, elkiáltám magamat: „éljen a király, éljen a szabadság, éljen a katonaság!“ A gránátosok némán és mozdulatlanul nézték a nép elvonulását.

A disztéren új meglepetés várt reánk. Míg ugyanis annak közepén mintegy ezer főnyi gyalogság látszott, a tér innenső végén, a főörs előtt néhány ágyú állott s mögötte tüzérek, mint kíséromim egyike-másika állítá, égő kanócczal kezükben. E fenyegető magatartás felbőszíté a tüzezebb vérű ifjakat, amiért is mellém sietve azt kívánták, hogy rohanjuk meg az ágyúkat.

„Ugyan, ugyan! hisz ez a küldöttség tiszteletére történik“, — csendesitém őket, s úgy az ágyútelep, mint tovább a gyalogság előtt elhaladva s az előbbi kiáltásokat hallatva, akadály nélkül értem, illetőleg értünk a városháza elé.

Itt leszállván a lóról, ötöd, vagy hatodmagammal a terembe mentem, ahol a tanács éppen együtt volt.



Kossuth és Apponyi György.

A bécsi forradalom idején készült allegorikus kép.

Megjelenésünkre a tanácsbeliek felállván, majd a polgármester intésére meg leülvén, néhány szóval előadtam küldetésünk célját, mire az elnök szárazon azt válaszolá, hogy a tanács már előtte való nap magáévá tette a tizenkét pontot.

Erre „éljen a tanács, éljenek a budaiak!“ kiáltással visszatértünk Pestre, ugyanazon az úton, a melyen jöttünk, s ugyanazon csapatok előtt elvonulva, a melyeket jövet látni alkalmunk volt.“

A küldöttek távozása után a tanács nyomban külön megkeresésben is értesíté a közcsendbi bizottmányt a csatlakozásról; úgy, hogy Irányi visszatérésével, majdnem egy időben érkezett meg a budai magistratus átírata is.

*Márczius 18-án, szombaton* kora reggel indult el a főváros küldöttsége — mely a társadalom minden osztályát egyesítve, nyolczvanhét tagból állott. — Pozsonyba, hogy az országgyűlésnek megvigye a nemzet kívánságait. A küldöttség vezetője Hajnik Pál ügyvéd volt, egy köz-tiszteletben álló, nagy műveltségű férfiú, ki, noha a zajos szereplést kerülte, de szívvel-lélekkel munkált a reformok keresztülvitelén. E küldöttséghez csatlakozott Szabó János és Balassa János vezetése alatt az egyetemi hallgatóság deputációja is.

A küldöttséget nagy néptömeg kísérte a hajóállomáshoz, hol a polgárőrség két szakasza díszőrségül volt felállítva. Éljenzés, kendő-bogtatás közt indult a fellobogózott hajó.

Ugyanek a nap délelőttjén számolt be a „közesendi bizottmány“ előtt Nyáry Pál, mint a márcz. 17-iki népgyűlés küldöttségének vezetője, eljárásáról a helytartótanácsnál.

Zichy gróf, a kormánysszék elnöke, kénytelen-kelletlen bár, de a nép ez újabb kívánságát is teljesíté.

És megkezdődött a kétfejú sasok repülése a sóhivatalról, a harminczad-épületről, a postáról, a zálogházzól és valamennyi egyéb köz-épületről. A kétfejú sasok helyét természetesen Magyarország három-halmos, négyfolyós czimere foglalta el. De a sárga-fekete színnek sem volt kegyelem. Az összes kincstári épületek kapuit, ablakait s őrhelyiségeit rövid huszonnégy óra alatt nemzetiszínűre mázolták.

A trafikokat becsukták. A dohány-egyedárúság megszűnt. Dohányt, szivart szabad volt elárúsítani ezután bárkinék.

A lottót egyszerűen beszüntette a helytartótanács. Ez intézkedést az akkori lapok a következő lakonikus rövidséggel adták hírül a közönségnek: „*A népcsalásnak vége — a lottériát eltörölték.*“

A délután folyamán érkezett meg a nagyfontosságú hír, hogy a király, a nemzet kívánságai előtt meghajolván, Batthyány Lajos gróft a magyar miniszterium alakításával bízta meg.

A központi bizottmány e hírt a következő plakáttal adta tudtára a közönségnek:

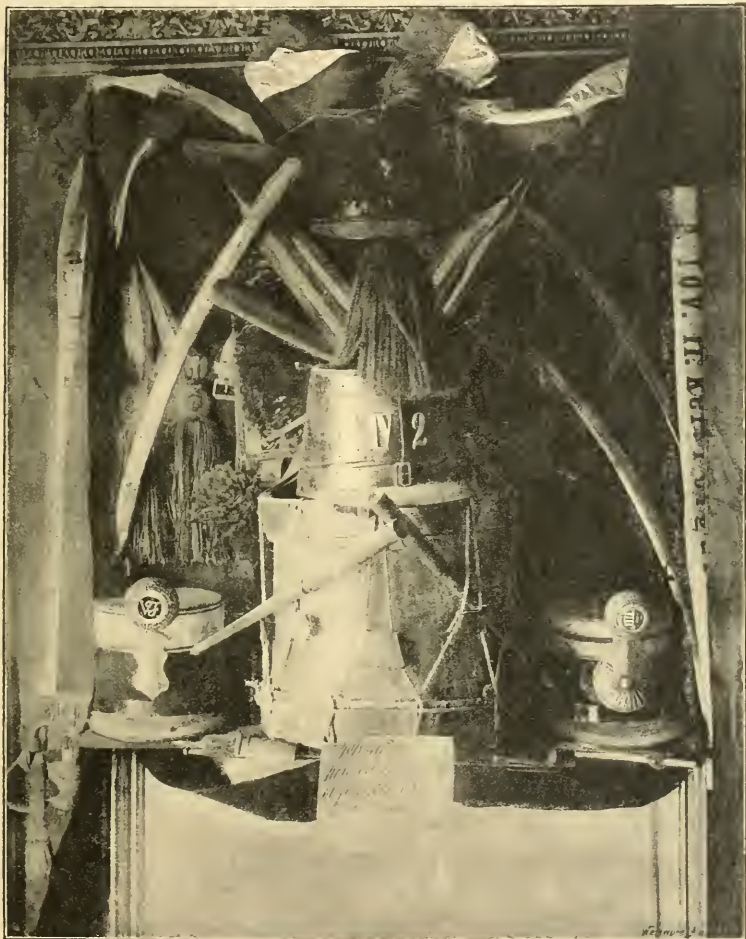
A magyar király az ország minden kívánatait megadta.

István főherczeg, országunk nádora az alábbi levelet intézte Batthyány Lajoshoz:

„Kedves gróf Batthyány!

Ezennel tudósítom önt, hogy ő Felsége, meglevén győződve, miként a fenforgó körülmények sürgetőleg megkívánják, hogy azon felelős magyar minisz-

terium, melynek alakításába ő Felsége mai napon kelt k. k. leirata által beleegyezett, haladéktalanul összeszerkesztették s activitásba lépjen, engem felhatal-



Az 1848—49-iki honvédgyalogság fegyverzete és felszerelése.

(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban őrzött eredetiek fényképfelvétele.)

mazni méltóztatott, hogy önt a törvények értelmében *független magyar miniszterium* elnökévé kinevezvén, ön minisztértársait belátása szerint akként és oly

szemben tegye legfelsőbb királyi megerősítés végett javaslatba, amint azt a miniszterium feladatához a minisztériumai törvények útján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek itéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok Méltóságodnak legszivesebb jóakarója

Istrán,

m. k. nádor.

*Éljen a király!*

*Éljen a független felelős magyar miniszterium!*

*Éljen gr. Batthyány Lajos elnökmiszter!*

Pest, 1848. márczius 18.

A közszendí bizottmány.

Soha sem volt népszerűbb az uralkodóház, mint e napon. Ajkáról-ajkra, utczaról-utzára szállt a szívből fakadó kiáltás: „Éljen a király!” A múlt minden sérelme, összes bűja egyszerre feledvelőn. Az örömittas nép nem látta többé a rossz tanácsadókat, csak magát a jóságos királyt, aki, ime, minden ármány daczára, mégis csak teljesíté hű magyar nemzete kívánságait.

E közöröm hatása alatt másnap, *márczius 19-én*, vasárnap, délelőtt az összes fővárosi templomokban vallásfelekezeti különbség nélkül istentiszteletek, „Te deum”-ok tartattak. A közönség tömegesen kereste föl az Úr e megszentelt hajlékait, hogy imádkozzék a koronás magyar királyért és hálát adjon a Mindenhatónak, amiért a haza alkotmányos szabadságának békés kiküzdését megérnie engedte.

De a fővárossal együtt örült, együtt ünnepelt az egész nemzet. A pesti és a pozsonyi események híre villámszárnnyakon repült szét az ország minden zugolyába. A 12 pontból és Petőfi riadó-jából ezer meg ezer példány került a vidékre. Olvasták, szavalták mindenütt és szerte az országban fellobogott a lelkesedés tüze. Szabadságfák felállításával, zenés körmenetekkel, harangzúgással, hála-istentiszteletekkel ünnepelték mindenfelé a márczius 15-iki vívmányokat. Kolozsvár, Szeged, Debreczen, Székesfehérvár, Pozsony, Pécs, Komárom stb. Pest példájára, fényes kivilágítást rendeztek. Sőt még a nemzetiség-lakta vidékek is velünk örvendeztek. A felvidéken: Lócse, Trencsén, Eperjes, Erdélyben: Gyulafehérvár és Nagy-Szeben, a délvidéken: Temesvár, Zombor, Ujvidék épp oly szépen megünnepelték a nemzet ujjáalakítását, mint a legmagyarabb alföldi város. A temesvári Te-deumon még a helyőrség törzstisztejei is résztvettek. Akkor még nem dobták az izgatás úszkét nemzetiségeink közé; akkor még a tót, szerb, oláh nép is méltányolni tudta a kivított alkotmányos szabadságot, melynek áldásaiban az ország minden lakója egyaránt részesülendő vala.

Kossuth, Batthyány, Petőfi nevének éltetésétől visszhangzott hegy és völgy. A megyék és a városok mindenfelől hála-feliratokat intéztek V. Ferdinánd királyhoz, akit Kossuth szavai nyomán, az uralkodóház második megalapítójának neveztek; István nádorhoz, aki kényes állásában ismét annyi jelét tanúsította a magyarok iránti rokonszenvének. Üdvözölték Kossuthot, mint a korszakalkotó reformok megteremtőjét, Petőfit, mint a békés forradalom lángszavu dalosát; Batthány Lajos grófot, mint a legelső alkotmányos miniszterelnököt.

A lelkesedés annyira ment, hogy Hontmegye törvényhatósága, a híres Hontmegye, mely Luka Sándor adminisztrator befolyásolása által néhány hó előtt egészen pecsovics tisztikart választott, most azt indítványozta, hogy az uralkodó Kossuthot érdemeinek elismeréséül egy uradalommal ajándékozza meg. Monok, a zemplénmegyei kicsiny község pedig saját erejéből emlékszbrot akart emelni nagy szü-löttjének.

Számos megye feliratilag sürgette a 12 pont mielőbbi életbe-léptetését. Zemplénmegye a munkácsi várban sinylődő lengyel politi-kai foglyok amnesztiája mellett írt fel; Beregmegye pedig a szegedi várban elzárt olaszok szabadonbocsájtását követelte.

Legtöbb helyütt, Pest példájára, nemzetőrségi csapatok szer-veztek. A hol még hiányzott a fegyver, fakardokkal gyakorolták magukat a katonai mozdulatokra.

A honi divat visszanyerte ismét régi uralmát. A férfiak kar-dosan, kokárdás kalppal jelentek meg. Az asszonyok nemzetiszin-zallagos főkötőt kezdtek viselni, a hajadonok báját a gyöngyös pártá emelte.

Mintha valami csodálatos varázslat történt volna, az egész társadalom: nyelvében, viseletében, szokásaiban, minden izületében egyszerre magyarrá lett. A politikai átalakulás hirtelen s váratlanul átalakította az embereket is. Öntudatra ébredtek, kevély büszkeség dobogtatta meg sziveiket, hogy magyarnak születtek, s hogy magyar-voltukat külsőleg is nyilváníthatják. De e büszkeség nem fajult döllyfé. Igaz szeretettel ölelte keblére a honfentartó magyar elem az összes nemzetiségeket, mint édes testvéreit a szabadságban.

De az öröm árja még a külföldön élő hazánkfiai sziveihez is eljutott. A Lembergben fekvő magyar huszárok lélekemelő ünnepsé- get rendeztek a márcziusi vívmányok hírére. A párisi magyarok, számra mintegy háromszázan, azzal adtak örömüknek kifejezést, hogy

a francia köztársaságot, mely előmozdítója lón a magyarországi reformoknak, testületileg üdvözölje. Nemzetiszín zászló alatt Páris utcáin felvonulást rendeztek, s felkeresték az ideiglenes kormányt, hogy átadják hódolatukat. A kormány nevében Lamartine, a hírneves író és nagy államférfiú fogadta a magyarokat, kiknek üdvözlételre lelkes, szép beszéddel válaszolt:

„ . . . Ha önök — így szólta Lamartine a többi közt, — szíves kívánatokat hoznak nekünk hazánk új szabadságához: mi önöknek tiszteletünket nyilvánítjuk azon régi szabadság iránt, melyet bölesen és dicsőségesen fentartottak hazájokban. Ezen testvérisége a két szabadságnak, a két népnek, még inkább növekedik azon rokonszenv által, melyet önök tanúsítanak. Ha visszatérnek önök szép hazájukba, mondják annak, hogy annyi barátot számlál Franciaországban, a hány francia polgár van . . .“

Úgy künn, mint bennt a hazában, — mindenütt, a hol csak magyar lakott, általános volt az öröm. A hálás szeretet koszorújával övezték a királyt, rendületlen hűséget fogadva személyének és házának.

Ha Bécsben akkor megértették volna a magyar nemzet e loyális örömét, mennyi keserv, mennyi gyász, mennyi köny marad el. Ha megértették volna! . . .



## A pozsonyi országgyűlés.



István főherczeg országos körútjából. (Egykoru rajz után.)

em kegy, nem ajándék volt az, amit az ébredő nemzet a 12 pontban kívánt, hanem királyi esküvel szentesített kötésekben alapuló jogok folyománya.

A szerencsétlen mohácsi vész óta, a midőn a pártos főurak egyrésze a habsburgi I. Ferdinándot ültette a trónra, a nemzet élete alig állott egyébből, mint szakadatlan küzdelemből a beolvasztási törekvések ellen. A török iga helyett német járom alá került. Nemcsak alkotmányos jogait csorbították untalan, de még faji fennmaradása ellen is törtek. Megfosztották nyelvétől, kivetkőztették ősi jellegéből, hogy így elkorcsosítva, aztán annál könnyebben beolvaszthassák az örökös tartományok keretébe.

A nemzet, melynek erejét a százados harcok elzibbasztották, nem volt képes kellő erélyt kifejteni e törekvésekkel szemben. Egyszer-egyszer feljajdult, kardjára ütött; de jöttek a hóhérok s a porkolábok és ismét csendes lett minden. A nemzet legjobbjai kerültek vérpadra, hurczoltattak börtönbe. Básta, Caraffa valósággal tobzódnak a magyarok vérében. Zrinyi és Frangepán életét hóhérpallal oltja ki. Bocskayt megmérgezik; Thököly és Rákóczy, — dús vagyonuktól kifosztva, a hazából száműzve, — idegen földön halnak

el. A Márvány-tenger partja a magyar bujdosók siralmától viszhangzik. Csupa gyász, csupa mátyromság hazánk történetének ez a két százada.

De a beolvasztás aknamunkája nem pihent. Midőn azt hitték, hogy a nemzet életereje alapján megrendítetett és önérzete már-már kihalt: következett a csábítás korszaka. A magyar urakat Bécsbe édesgették és hizelgő szóval, az udvar fényének káprázatával igyekeztek belőlük hontagadókat formálni.

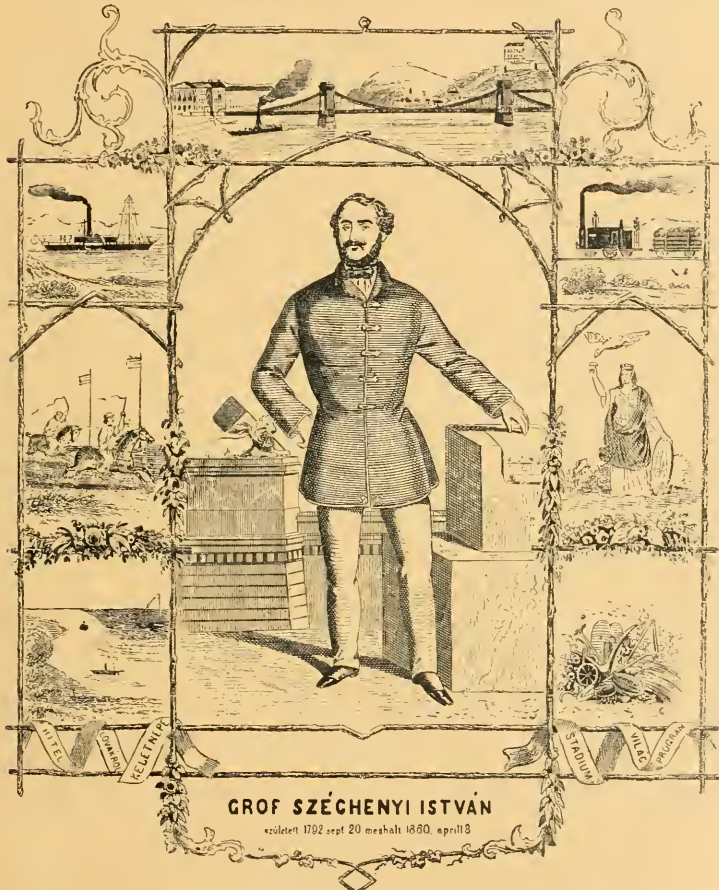
II. József császár végre elérkezettnek látta az időt, hogy Magyarországot végkép kitörülje az élő nemzetek sorából. Egy tollvonással felfüggeszti az alkotmányt, s a megyei önkormányzat felforgatásával új beosztást ad az országnak. Tíz részre tagolja, s a kerületek élére idegenből plántált komisszáriusokat állít. Magyar szónak nem szabad többé sehol hangzania. Hivatalokban, iskolákban, sőt még a templomokban is a német nyelv használatát teszi kötelezővé. Az országot, — teljesen megfosztván azt úgy politikai, mint gazdasági önállóságától, — Ausztria alárendelt gyarmatává süllyeszti. Bécsbe viszi még a szentséges koronát is, amelyre, szerinte, úgy sem leszen többé szükség.

A nemzet, — melyről azt hitték, hogy a legkisebb ellentállás nélkül viseli el a beolvasztást, — e szörnyű ütésre váratlanul felocsudott végzetes aléltóságából. Talpra ugrott, s a törvénykönyvvel kezében oly elszántan védte igazát, hogy József császár élte végalkonyán kénytelen volt visszavonni összes jogtipró rendeleteit. S a nemzet szívós ellentállásának e fényes győzelmével, a százados éjszaka után, végre beköszöntött az ébredés hajnala.

II. Lipót már simulékonyabb politikát követ: összehívja az országgyűlést s apróbb engedményekkel igyekszik a magyarokat kiengeztelni. Utódja: I. Ferencz, Martinovics apátnak s hat társának kivégeztetésével az önállási törekvéseket uralkodása elején igyekszik ugyan szintén vérbefojtani, de utóbb mégis kénytelen számotvetni a jogaihoz ragaszkodó nemzet törekvéseivel.

Egyáltalán nagy és elévülhetlen érdeme eleinknek, hogy a nemzet szabadságának jogáról a legrettenetesebb szorongatások közepette sem mondtak le soha. Igaz, hogy e jog legtöbbször alig vala egyéb írott malasztnál, — de nem mondtak le róla. Sőt mindig arra törekedtek, hogy e szabadságjogok koronázási hitlevelekkel és külön törvényczikkelyekkel még megerősítsenek.

Midőn I. Ferdinánd elfoglalja a magyar trónust: kikötik a rendek, hogy csak abban az esetben ismerik el királyuknak, ha az



Széchenyi István gróf. (A 60-as években megjelent kép után.)

ország ősi jogait tiszteletben tartja. Midőn I. Lipót megállapítja a Habsburg-ház örökösödési rendjét és azt Magyarországra is kiterjeszteni akarja: a nemzet csak azon kikötött föltétel alatt mond le

szabad királyválasztási jogáról, ha a Habsburg-házból származó minden uralkodó a koronázás alkalmával ünnepélyes eskű, s hitlevél által kötelezi magát az ország szabadságának és törvényeinek sértetlen megtartására. Ugyanez történik, midőn III. Károly a trónöröklést a leány-ágra is kiterjeszti. De 1790-ben a X-ik törvényezikkel a rendek még külön is biztosítják a nemzet önállását és függetlenségét. Ez a fontos alaptörvény, — amely az 1848-iki nemzeti törekvéseknek is a fundamentumát képezte, s amely teljes hatályában ma is fennáll, — a következőleg hangzik:

„Ámbár a felséges ausztriai ház női-ágának Magyarországra s kapcsolt részire az 1723-iki I. és II. törvényezikkel megállapított örökösödése ugyanazon fejedelmet illeti, akit, a többi, úgy Németországban, mint azonkívül fekvő s a megállapított öröklési rend szerint elválaszthatlanul birtoklandó többi országokban és tartományokban illet: — *Magyarország mindazonáltal kapcsolt részeivel egyetemben szabad és egész kormányzati alakzatára nézve* (minden kormányzókat is beleértve) *független ország*, azaz semmi más nemzetnek, vagy országnak lekötve nincs, hanem saját önálló léttel és alkotmánnyal bír; következésképen, úgy öfelsége, mint örökösei által saját törvényeivel és szokásaival, nem pedig a többi tartományok módja szerint országlandó és kormányozandó.“

A nemzet szabadsága és függetlensége tehát jogilag mindenkor biztosítva volt; de csakis *jogilag*, mert a bécsi udvar, hol szép szerivel, hol erőszakkal, — legtöbbször: véres erőszakkal, — kijátszotta e szerződéseket. A nemzet pedig, melynek erejét az örökös harcok lenyűgözve tartották, nem volt képes e szabadságbiztosító törvényeket gyakorlatilag megvalósítani. Maradtak egyszerű holt törvények, minden eleven élet és külső tartalom nélkül.

I. Ferencz uralkodása alatt azonban a honfentartó magyar-elem végre mégis öntudatra kezd ébredni. Lassan, de ébredez. Belátja, hogy államéletét csak úgy biztosíthatja a szakadatlan külső támadások ellenében, ha anyanyelvének istápolásával és művelődésének előmozdításával petyhüdt erejét fölfrissíti. És támadnak férfiak, kik csodás példaadással áldoznak a haza oltárán. Festetich György gróf felállítja a keszthelyi gazdasági intézetet, Széchenyi gróf megveti alapját a nemzeti muzeumnak. Egyes főurak és több vármegye áldozatkészségével létesül a Ludovica Akadémia.

Majd jön Kazinczy Ferencz: s munkál, lelkesít, hogy nyelvünket irodalmi polczra emelje. És megzendül, mint pirkadó hajnalon a pacsirta-dal, a Kisfaludyak édes szavú kobza. Aztán előáll

Berzsenyi és hatalmas ódáival segíti felrázni keleti közönyéből a magyart. Élet, pezsgés támad minden téren.

S midőn a nemzet növekvő életereje immár munkakedvtől



A legnagyobb és a legkisebb ember. (A bécsi forradalom idején megjelent allegorikus kép.)

kezd duzzadni: megjelenik, mint egy ragyogó üstökös, gróf Széchenyi István. És elhangzik ajkairól a jóslatszerű íge: „Magyarország nem volt, hanem lesz.“

Széchenyi, a „Magyar Tudományos Akadémia“ létesítésével mindenekelőtt templomot emel a magyar közművelődésnek, aztán lángeszének minden tudásával közgazdasági erőink kifejlesztésére fordítja tevékenységét. Bámulatos az a munkásság, amit kifejt. Mozgalmat indít a dunai gőzhajózás megkezdésére, a testvér fővárost lánczhiddal kapcsolja össze, országos gazdasági egyesületet alakít, a lótenyésztés emelésére meghonosítja a futtatásokat, megkezdí a Tisza-szabályozást, hozzáfog a Vaskapu szirtjeinek a szétrobbantásához, vasutakat tervez. S hogy a magyar társaséletet is élénkítse: megalapítja a pesti nemzeti kaszinót, melynek mintájára csakhamar a vidéken is alakulnak hasonló társaskörök. De a „legnagyobb magyar“ nem elégszik meg csupán e lázas munkával, hanem tollat ragad és cikkekkel, röpiratokkal még erősebb tevékenységre serkenti nemzetét.

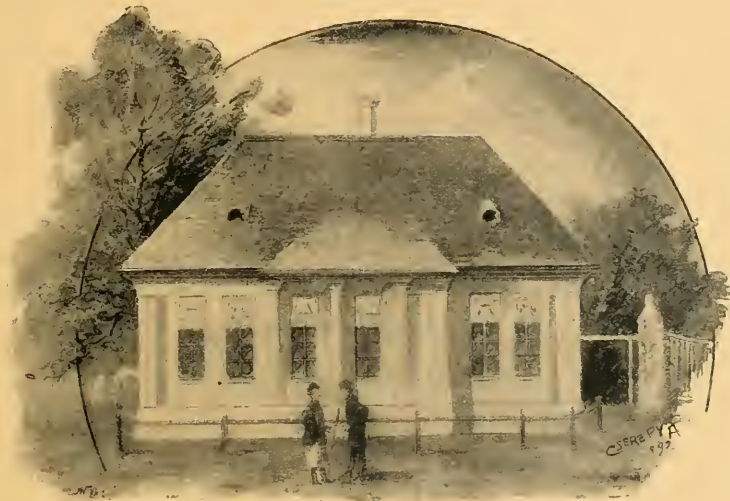
A magyar nemzeti élet illetén örvendetes felpeszdülése között lépett 1835-ben a trónra V. Ferdinánd, kinek uralkodása alatt 1848—49-ben oly rettenetes bonyodalmakba sodortatott hazánk.

V. *Ferdinánd*, (mint osztrák császár e néven I-ső) I. Ferencnek második nejétől: siciliali Mária Thereziától származott fia. Született 1793 ápril hó 19-én Bécsben. Ferdinánd, már mint gyermek folyvást betegeskedett. Ifjukora hasonló örömtelenségek közt folyt le; úgy, hogy csak 1829-ben, tehát 36 éves korában kezdett az államkormányzat némely ágával foglalkozni. Gyöngs beteges szervezétének tulajdonítható, hogy teljes életében majdnem egészen hiányzott jelleméből az akaraté. Alapjában véve jó ember volt, de félnék, habozó és könnyen befolyásolható. Az államügyek egyáltalában nem is igen érdekelték, s mindig szivesebben foglalkozott apróbb ipari s technikai kérdésekkel, mint a politikával. Akkor érezte magát legboldogabbnak, ha nejével: Mária Annával, — ki I. Viktor Emanuel szardina király leánya volt, — zavartalan együttlétben tölthette napjait.

Még atyja életében: 1830-ban koronáztatott meg magyar királylyá. S midőn 1835 ben tényleg átvette a jogart, az alig 42 éves uralkodó egészen elaggva, testben és lélekben megtörve foglalta el a trónt. S ebben leli magyarázatát az a szomorú tény, hogy a jó, de gyöngs király egész uralkodása alatt úgyszólván az akaratnélküli báb szerepét játszotta. Sőt történelmi jelek vannak, amelyekből az következtethető, hogy Ferenc császár még életében, — nyilván féltve beteges utódját az esetleges rázkódiatásoktól, — Lajos főherczeg hall-

gatólagos gyámsága alá helyezte Ferdinándot. Reschauer, a 48-as bécsi forradalom krónikása, — megemlékezvén Lajos és Ferencz Károly főherczegek szertelen befolyásáról az államügyekre, — a többi közt ezeket mondja:

„Még ma is titok, melynek lefátyolozása a jövőnek van föntartva, hogy Ferencz császár haldokló ágyában mily hatalommal és befolyással bizta meg Lajos főherczeget Ferdinánd irányában. Tény, hogy a beteges Ferdinánd nevében Lajos főherczeg oly jogokat gyakorolt, melyeket csak alkotmányos fejedelem gyakorolhat, és a császári családban oly tekintéllyel s befolyással bírt, hogy államügyekbe kivüle



Kossuth Lajos szülőháza Monokon.

másnak szava nem volt. Széltében beszéltek, hogy a reformokra hajlandó főherczegek és főherczegnők előt egyszer ekként nyilatkozott volna :

— Ferencz császárnak haldokló ágyánál megfogadtam, hogy az államrendszeren változás nem fog történni. Fogadásomat megtartom. Soha sem engedem meg a változtatást, amire egyébiránt nincs is semmi szükség.“

S Lajos főherczeg igyekezett Ferencz császárnak tett fogadását minden tekintetben megtartani. V. Ferdinánd viselte ugyan a koronát, de a *tényleges* uralkodó előbb a nagybátya: Lajos főherczeg, később pedig az öcses: Ferencz Károly főherczeg volt. Egy, úgynevezett „államtanács“, — mely Lajos főherczeg elnöklése alatt Metternich

herceg főkanzellárból s Kolowrat grófból állott, — vezette teljességgel a birodalom ügyeit. Magyarországot, a régi osztrák hagyományos rendszer szerint, külön kancellárok útján kormányozták.

V. Ferdinánd trónraléptével majdnem egyidejűleg kezdett döntő vezérszerepet vinni a magyar politikai közélet terén Kossuth Lajos.

*Kossuth Lajos* Zemplénmegyének Monok nevű kis községében 1802-ben született. Születésének *évtel* pontosan tudjuk ugyan, de a *születésnap* dátuma immár a feledésbe merült. A tállyai ev. templom ugyanis, — a hol Kossuth megkereszteltetett, — 1810-ben leégvén, elhamvadt az anyakönyvnek azon kötete is, amelybe Kossuth Lajos keresztelése bejegyezve vala. Maga Kossuth a tállyai ev. lelkészhez intézett egyik levelében 1802 *september 16—19.* közötti időre teszi születésnapját. A közönség szeptember 19-ét fogadta el ilyenül, s rendszeresen e napon szokta volt megünnepelni Kossuth születésének évfordulóját.

A mi származását illeti: Kossuth a köznemesség sorából emelkedett Magyarország sorsának intézőjévé. Atyja: kossuthi és udvardi Kossuth László, ügyvéd volt; s mint ilyen a gróf Andrássy-család zempléni ágának uradalmi intézője. Anyja: Wéber Sarolta, tyringi Wéber András lizkai póstamester leánya.

Maga a Kossuth-család igen régi. Nemességüket még IV. Béla királytól nyerték. A család nemesi czimere: pajzs, kék mezőben ágaskodó zergével. Törzsfészkük Turócmezgye, ahonnan az idők folyamán elszármazva csaknem az egész felvidéken elszéledtek. Később a család két ágra szakadt: az egyik ág megmaradt róm. katolikusknak, a másik ág pedig, melyből Kossuth Lajos is származott, evangélikus lett. A család tagjai, előbb Turócmezgyében, majd később Sárosban és Gömörben, e század elején pedig Zemplénben mindenkor élénken résztvettek a megyei életben.

Kossuth Lajos első oktatását Tállyán nyerte az ottani ev. lelkésztől, ki igen képzett és fenkölt gondolkozású férfiú hírében állott. S az igénytelen lelkész, a keze alá adott ifjunak nemesak szellemi fejlődését mozdította elő jelentékenyen, hanem kedélyét is fogékonynyá tette a szép és jó iránt.

A tállyai lelkész magánoktatása azonban csakhamar kevésnek bizonyult a tudvágyó ifjú továbbképzésére. Atyja tehát Sátoralja-Ujhelybe vitte, hogy nyilvános iskolában folytassa tanulmányait. Hat esztendőtt töltött Kossuth az ujhelyi piaristák gimnáziumában, mely idő alatt, hogy atyja anyagi gondjait könnyítse, magánórákat is adott.

S ezt annál könnyebben tehette, mert osztályában mindig az első volt. Könnyen, játszva tanult. Legkedvesebb tantárgyát a történelem képezte. A nyelvek iránti rendkívüli hajlama már akkor mutatkozott. A latin nyelvet már mint középiskolai tanuló tökéletesen beszélte. Sőt a francia és a német nyelvben is csakhamar otthonos lett.

Az ujhelyi gimnáziumból Kossuth a sárospataki főiskolába került; innen Eperjesre ment, hol jogi tanulmányait fejezte be. Az egyéves törvényes gyakorlatra hazament, hogy atyja vezetése alatt készüljön el az ügyvédi pályára, amelyre lépni óhajtott.

Az egyéves joggyakorlaton túlesvén, Pestre ment jurátuskodni, hogy az ügyvédi diplomát megszerezze. Mint jurátus először báró Vécsey Miklós szeptemvir oldala mellett dolgozott, majd Horváth Tamás kir. ítélőtáblai előadó bíróhoz került. Az ügyvédi diploma megszerzése után ismét hazatért és atyja oldala mellett kezdett ügyvédeskedni. Elérvén nagykorúságát, csakhamar a közélet terére lépett. Mint nemes ember eljárt Zemplénmegye közgyűléseire, a hol alapos törvényismereteivel s feltűnő ékesszólásával rövid idő alatt a vármegye vezérférfiai közzé küzdötte fel magát. Ebben az időben ismerkedett meg Szapáry grófnővel, kinek uradalmi ügyésze lett.

A gyorsan növekvő siker, a melyet a megyei életben elért, csakhamar felköltötte a féltékenységet, s irigykedést. Ármánykodni, vádaskodni kezdtek ellene egyes megyei urak. Kossuth azzal válaszolt ez alattomos támadásokra, hogy lemondott Szapáry grófnőnél viselt ügyészi állásáról s az 1832-iki országgyűlés kihirdetése alkalmával, mint Szapáry grófnő s más mágnások helyettese a „*jelen nem levők*“ követei közt foglalt helyet az országgyűlésen.

Az 1832-iki országgyűlés egyike volt a legérdekesebbeknek. Már forrongani kezdtek a reform-eszmék. A követek sorában több nagyhírű és nagyeszű férfiú foglalt helyet, mint Kölchey Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Felsőbükk Nagy Pál, Deák Ferencz, Palóczy László, Beöthy Ödön stb.

Nagyban élénkítette a diéta működését az „Országgyűlési ifjuság“ is, melynek tagjai mintegy segítségül az egyes követek mellé voltak beosztva, s mint ilyenek napról napra tömegesen jelentek meg az üléseken, ahol nem egyszer hangos szóval adtak kifejezést érzelmeiknek.

Az ifjuság „Társalgási Egyesület“ név alatt egy külön klubot is alakított, ahol estenként összejöttek, hogy megvitassák a napi eseményeket, s feldolgozzák az országgyűlés tárgyalásainak anyagát.

Európa nyugatáról már ekkor szárnyra kelt az a friss, üde légáram, mely később megizmosodva, az 1848-iki forradalmakat szülte. Új eszmék, új jelszavak röppentek széjjel s termékenyítették meg az elméket és a szíveket. Az országgyűlési ifjúság sem maradt érintetlen. A külföld szabad eszméi iránt annál nagyobb fogékonyságot tanúsított, mert lépten-nyomon tapasztalnia kellett, hogy hazánkban alig egyébké üres szólamnál a szabadság és a testvériség. A nép még



A tállyai ág, ev. templom. (Kossuth megkeresztelésének helye.)

a jobbágyság jáрма alatt nyögött. Az adózás alól épp a legvagyonosabb osztály: a nemesség volt fölmentve. A szabad sajtó röptét a cenzura korlátozta.

Az ifjúság kedvvel, élénken foglalkozott e kérdésekkel, s radikális nézeteinek, melyek gyakran egész a forradalom dicsőítéseig mentek, nyíltan adott kifejezést. Később maguk a követek is szívesen felkeresték a „Társalgási Egyesület“ helyiségeit, eszmét cserélve az ifjakkal, s buzdítva őket az alkotmányos reformok melletti kitartó küzdelemre.

E körbe került Kossuth Lajos, midőn mint a „távollevők követe“ a pozsonyi diétán megjelent.

Kossuth beiratkozott az ifjak klubjába, eljárt a diétára, s szorgalmasan kivonatolta az ülések eseményeit. Mert az országgyűlés ugyszólván, a nyilvánosság kizárásával folytatta tanácskozásait. Részt az akkori sajtóviszonyok, másrészt a közlekedési eszközök hiánya miatt az országgyűlés tárgyalásairól alig nyerhetett tudomást a közvélemény.

Mindjárt az országgyűlés elején, a követek, — Wesselényi Miklós báró közbenjárására, — elhatározták, hogy a diéta üléseiről külön naplót adnak ki. E napló, vagy a mint elnevezték: „Országgyűlési Tudósítások“ szerkesztésével Orosz József nevű „országgyűlési ifju“ bízott meg. A napló azonban Orosz szerkesztésében annyira színtelen, oly hézagos volt, hogy sem a diéta tagjainak, sem a közönségnek tetszését nem tudta kinyerni.

Lónyai Gábor zemplénmegyei nagybirtokos, látván, hogy az Orosz-féle napló éppenséggel nem felel meg a hozzáfűzött reményeknek, felkérte a fiatal Kossuthot, kit már régebből ismert, hogy az országgyűlés fontosabb eseményeiről írjon és küldjön neki külön „leveleket“, s ő hajlandó a leírás költségeihez havonként 10 prfttal hozzájárulni. Kossuth elfogadta a megbízást, s küldött „leveleivel“ nemcsak szülőmegyéjében, de magában Pozsonyban is oly feltűnést keltett, hogy a rendek csakhamar teljesen reábizták az „Országgyűlési Tudósítások“ szerkesztését.

Kossuth csak most mutatta meg, mennyire mestere a tollnak. Az országgyűlés tanácskozásairól oly élethű képeket rajzolt, a kormány túlkapasait oly hatalmasan tudta kidomborítani, hogy az „Országgyűlési Tudósítások“ egyszerre népszerű vállalattá emelkedett. Tömegesen érkeztek mindenfelől a megrendelések, úgy annyira, hogy a kellő számú példányokat csakis az országgyűlési ifjuság lelkesedése és ügybuzgalma segítségével lehetett előteremteni. Itt kezdődött Kossuth publicistikai működése, mely hovatovább izmosodva, oly mély nyomokat hagyott a magyar hirlapirodalom történetében.

Az országgyűlés befejezvéen működését, a „Tudósítások“-ra sem volt többé szükség. Kossuth tehát Pozsonyból Pestre tette át lakását. De neve ekkor már ismert volt az egész országban. Remek tudósításai oly népszerűvé tették, hogy előbbi megrendelői közül többen azt a kérelmet intézték hozzá, hogy most már a megyék szá-

mára készítsen hasonló irányu és szellemü lapot. Kossuth engedett a felhívásnak s nem sokára csakugyan meginditá a „Törvényhatósági Tudósítások“-at, a melyben a megyei élet kapcsán hirdette a lelkesedés hevével a reform-eszméket.

A kormány, mely már az országgyűlés tartama alatt növekedő gyanúval kísérte Kossuth tevékenységét, csak az alkalmas ürügyet leste, hogy ujonnan megindított lapját beszüntesse és ezzel az egész reform-mozgalmat elnyomja.

S a keresett ok nem váratott magára sokáig. A kormány, báró Wesselényi Miklós: az ellenzék nagynevü vezére ellen, Szatmármege közgyűlésén mondott liberális beszédje miatt „notaper“-t indított. A jogtalan erőszakoskodás, — a melynek az volt a czélja, hogy Wesselényi politikai működését megbénítsa, — nagy visszatetszést keltett országszerte. Wesselényit a legrokonszenvesebb tüntetésekkel halmozták el mindenfelől. Az ifjuság sem maradhatott tétlen, mely Wesselényi bárót a férfi erények s a hazafiság követendő eszményképeül tekintette. Nagyszerü fáklyás-zenét rendezett hát tiszteletére. A kormány, mely már régóta görbe szemmel nézte az ifjuság sürü összefüveteleit s hazafias tüntetéseit: elfogatta a fáklyásmenet főrendezőit, köztük Lovassy Lászlót, ezt a fényes tehetségü s nagyreményü ifjut, ki a fáklyásmenet alkalmával oly megragadó szónoklattal üdvözölte Wesselényit, hogy neve egyszerre ismert lett az egész országban.

Az ifjak elfogatása roppant felháborodást keltett az egész országban. Majd mindegyik megye fölirt az ifjak mellett, s a közgyűléseken a legélesebb kifakadások hangzottak a kormány ez erőszakos és kegyetlen eljárása ellen.

Kossuth sem maradhatott hallgatagon. A „Törvényhatósági Tudósítások“-ban lendületes szavakkal esetelte azt az elkeseredett közhangulatot, mely a megyékben az ifjak elfogatása miatt támadt. A kormány ezt az ürügyet vélte a legalkalmasabbnak Kossuth lapjának a megszüntetésére. Egyszerüen betiltotta a „Törvényhatósági Tudósítások“ további megjelenését.

Kossuth e váratlan tilalomra Pestmege pártfogásába ajánlotta ügyét. S az ország legelső vármegyéje csakugyan oltalmába vette Kossuth vállalatát, elhatározván, hogy a tiltó rendelet ellen felír az országgyűléshez. Pestmege példáját csakhamar harmincz megye követte; húsz megye meg éppenséggel kimondta, hogy a hézagpótló lapot továbbra is jártni és mindenképen támogatni fogja.

Midőn a kormány látta a közvélemény ez újabb felzúdulását, nehogy a mozgalom még nagyobb arányokat öltjön, döntő lépésre szánta el magát. Elhatározta, hogy Kossuthot, — kinek nagyhatásu agitációja a bécsi udvari köröknek is felköltötte immár aggodalmát, — elfogatja. S csakugyan Eötvös József kir. fiskus és gróf Thurn kapitány vezérlete alatt, 1837 május 5-én éjjel, 48 gránátos rohanta meg Kossuthot zugligeti nyaralójában, s minden tiltakozása daczára



Kossuth Lajos neje. (1848-iki festmény után.)

a budai várba hurczolták, ahol a kazamaták egyik nyirkos czellájába börtönöztetett.

Csak egy hónapi vizsgálati fogság után került pöre tárgyalásra. Az ellene emelt vád a következő három pontban formuláztatott: 1. Titkos társaságokban bűnös principiumok terjesztése. 2. Előbb a nádor, azután királyi parancs által a lap kiadásától eltiltatott, ez ellen azonban protestált, s így de facto resistált. 3. Lázítási gonosz czélból vétkes törekvéssel a közrend felforgatására, a királyi tekintély s a főtörvényszékek lealacsonyítására törekedett.

Kossuth oly kitünő elmeúllel, az önérzet annyi méltóságával védte ügyét, hogy mindenki teljes felmentését hitte. Mindezek daczára azonban mégis elíteltetett. Ugy akarták felsőbb helyen. Három évet kapott.

Kossuth elíteltetésével majdnem egy időben ért véget Wesselényi nótapöre is. A kitünő hazafi, az erdélyi Magyarország láng-lelkü vezére négy esztendei fogságra íteltetett.

Kossuth és Wesselényi elíteltetése még erősebben felkorbácsolta az amúgy is háborgó közvéleményt. A legnagyobb megbotrántkozással beszéltek mindenütt a felsőbbség jogtipró erőszakoskodásáról, mely előbb az ifjakat, most pedig a nemzet két legjelesebb fiát hurezolta börtönbe. Feliratokat szerkesztettek, követelték szabadonbocsájtásukat. De a kormány süket maradt a közvélemény e felzúdulására. S bizonyára módját ejtették volna, hogy az elfogottak egészen ártalmatlanná tétessenek, ha a bécsi intéző-köröknek katonára és pénzre nem lett volna szüksége. Előtérbe tolult a keleti kérdés, a tizenkilencedik századnak e veszedelme. Attól lehetett tartani, hogy kiüt a háború. 1839 őszén összehívták tehát az országgyűlést.

A megyék a külpolitikai helyzet ez alkalmoszerűségét használták fel az elfogottak kiszabadítására. Arra utasították ugyanis követeiket, hogy addig egyetlen polturát sem szavazzanak meg a kormánynak, míg Kossuth és Wesselényi, valamint az ifjak szabadon nem bocsájtatnak.

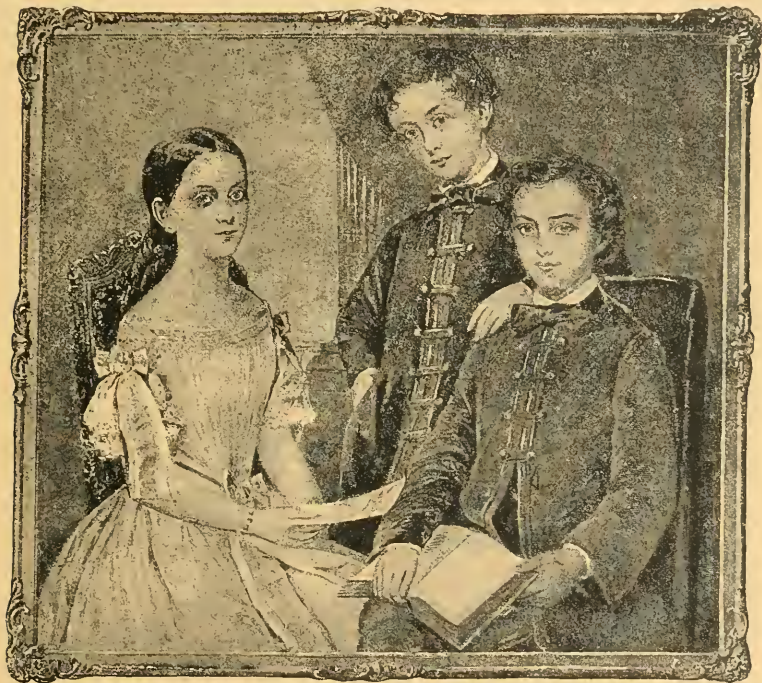
Az ország e forrongása annyira megijesztette a bécsi köröket, hogy 1840 ápril 29-én az összes államfogylok amnesztiát kaptak. Ámde, az óhajtvá várt szabadságot nem élvezhették valamennyien szívük édes vágya szerint. Lovassy László egészen áldozatul esett az önkénynek. Megtört testtel, elhomályosult elmével hagyta el a spielenbergi várat. Megtébolyodott a börtönben.

De szörnyü csapás érte fogságában Wesselényit is. Elveszté szeme világát: megvakult.

Kossuth szintén betege lett a hosszú fogságnak, de szívós természete, szellemének rugékonysága mégis megőrizte minden súlyosabb csapástól.

Kossuth fogságát önképzésre használta. Midőn megengedett neki az olvasás, elővette Shakespeare műveit s megtanulta az angol nyelvet. De más tekintetben is felhasználta magányát. Eszmélkedett, gondolkodott: meghányta-vetette a haza sorsát. Azt lehet mondani,

hogy itt, e komor börtönfalak között alkotta meg politikai programját, mely további működésének alapját vala képezendő. S a börtönlég gyúrta át forradalmi alakká, aki, ha kell, karddal is kész kivívni hazája függetlenségét. Tisztult eszmékkel, megacélosodott akarakterővel, fején a martyr-koszorúval, elszántan a további harcra, — tért vissza Kossuth a közélet terére.



Kossuth gyermekei. (Az ötvenes években készült festmény után.)

Alig pihente ki fogsága törődöttségét, a körülmények ismét a nyilvánosság elé szólították. Landerer Lajos pesti könyvkiadó ugyanis engedélyt nyervén egy politikai napilap kiadására, annak szerkesztésével Kossuthot kínálta meg. Kossuth elfogadta az ajánlatot, s az új napilap „*Pesti Hírlap*“ czim alatt 1840. december 29-én csakugyan megkezdte pályafutását.

A „Pesti Hirlap“, Kossuth szerkesztésében, néhány hét alatt az ország legnépszerűbb ujsága lett. Megindulása után egy hónapra már ötezer előfizetője volt, ami az akkori hirlapirodalmi viszonyok közt valóban páratlan siker. De a lap meg is érdemelte e ritka támogatást. Kossuth, ki a politikai reformok vezérharcosává küzdött föl magát, a magyar hirlapírás terén is reformot teremtett. A száraz, tudálékos stílus helyett az eleven, szípkázó publicisztikai modort honosította meg. Az elvont tárgyak helyett pedig a legégetőbb napikérdéseket vette elő. Minden téren reformokat sürgetett. S a mihez csak hozzá szólt: azt oly szép, választékos, tömör, de mégis világos nyelven tudta megírni, hogy ez időbeli vezércikkjei a magyar prózának valóságos remekét képezik. Dolgozatainak minden betűjéből szinte kisugárzott a tárgy szeretete s a lelkesedés heve, mely elragadta a leghiggadtabb ujságolvasót is. Ily mesterien nem irt még előtte senki.

A lap nemcsak anyagilag erősödött napról napra, hanem a közvéleményre való hatása is rohamosan nőtt. Pedig Kossuth nem mindenben idomult közönségének nézeteihez, melynek zöme éppen a köznemesség soraiból került ki. A közteher viselésében például számos cikket irt, valósággal pellengérré állítván a kiváltságos osztályt, amely az adózás alól minden áron kibujni akar. De ha voltak is egyesek, kik Kossuth nézeteivel nem egyeztek, a nemzet zöme — telve a reformok iránti hő vágygyal, — köréje sorakozott, s követői mint a hógörgeteg napról-napra szaporodtak.

Ez időtájt, — 1841. szeptember 9-én — nősült meg Kossuth, egy művelt lelkű, bájos hölgyet: Meszlényi Terézt vezetvén oltárhoz. Házasságukat három szép gyermekkel áldotta meg a Gondviselés: u. m. Ferenczcel (szül. 1842), Vilmával (szül. 1843 † 1862) és Lajos-Tóddal (szül. 1844).

A boldog családi élet csak növelte Kossuth munkakedvét. A lap még jobb lett, cikkei még erőteljesebbek, még hatásosabbak.

A kormány ijedten szemlélte a „Pesti Hirlap“ e rohamosan növekvő sikerét. Birtalani azonban nem merte, mert félt a közvélemény újabb felzúdulásától. De magát a konzervatív-tábort is elrémitette agitációja; merész modora pedig még oly férfiakban is aggodalmat keltett, mint Széchenyi István gróf, aki pedig sok tekintetben rokonszenvezett az ellenzék törekvéseivel. S ekkor következett a két szellemóriás bajvívása a vezérségért. Mindakettő: úgy Széchenyi,

mint Kossuth nagygyá, hatalmassá s dicsővé akarta tenni nemzetét. Mindakettő rendelkezett a roppant tudás, az olthatlan tettvágy s a népszerűség fegyvereivel. S mindakettőt céljai megvalósításánál a legnemesebb szándék: a haza szent szerelme vezette. Céljuk egyezett, de a kivitel módozataiban egészen eltértek egymástól, Széchenyi a fokozatos haladás híve volt: nem mert kockáztatni semmit, félt a rázkódtatásoktól, félt különösen az osztrák örökös tartományokkal fennálló közjogi viszony bolygatásától; — míg ellenben Kossuth a százados mulasztásokat lehető gyorsan szerette volna valósítani, s a nemzet szerződéses jogait a gyakorlati életbe is átvinni. Széchenyi gróf a nemzetet mindenekelőtt közgazdaságilag akarta erőssé tenni; Kossuth jelszava pedig az volt, hogy előbb politikai önállóságunkat vívjuk ki, mert csak így fejleszthetjük ki teljes erővel anyagi és gazdasági érdekeinket. Széchenyi, — noha az egyenlőségnek elvileg híve volt, — a kiváltságos osztályok, főleg pedig az arisztokraczia segítségével óhajtotta reformeszméit keresztülvinni; — Kossuth viszont egészen demokratikus alapokra akarta államéletünket berendezni; s a közadózás behozatalával, a jobbágyság felszabadításával az egész nemzet összességének közreműködésével vélte legsikeresebben a reformeszmék megvalósítását.

S mikor Széchenyi látta, hogy a közvélemény mindinkább Kossuth eszméit fogadja el: tollat ragadott s „*A Kelet népe*“ című röpiratában szállt síkra Kossuth agitációja ellen. A „legnagyobb magyar“ elkapatva hevétől, kegyetlen szigorral, sértő gúnynyal támadta meg Kossuthot és lapját, melynek nemcsak modora, de iránya és szelleme fölött is kérlelhetlenül pálczát tört. Kossuth, persze, nem maradt adós a válaszszal: „*Felelet Széchenyi István grófnak*“ cím alatt erélyes hangú, de minden személyeskedéstől ment röpiratban védekezett, a legnagyobb tisztelettel emlékezvén meg Széchenyi érdemeiről.

A két lángelme ez összetűzése roppant érdeklődési, mozgalmat s zajt keltett. A közönség, a „Kelet népe“ röpiratnak érdes és kiméletlen hangja által felingerelve százféle alakban tüntetett Kossuth mellett. Mindenfelől, mint a záporosó, úgy omlott Széchenyire a tömérdek válasz, óvás, tiltakozás.

E vita tehát, Kossuthnak nemhogy ártott volna, sőt épp ellenkezőleg hasznára vált. Tekintélye és népszerűsége még nagyobbra nőtt. A közhangulat máris úgy tekinté, mint a nemzet kiválasztott vezérét, ki az általa hangoztatott reformok keresztülvitelére a kellő erővel is bír.

Midőn a kormány látta, hogy Kossuth hírlapírói működésének hatását még a Széchenyi fellépése sem képes csökkenteni: eselhez folyamodott, hogy kiüsse kezéből a tollat. Valami úton-módon lekenyerezte a kiadót: Landerert, aki kicsinyes ürügy alatt összetűzött Kossuthal és szántszándékkal oly fordulatot adott a viszálynak, hogy Kossuth kénytelen volt megválni szerkesztői állásától.

Kossuth most egy új lapot akart indítani, de nem kapta meg hozzá az engedélyt. Családjával tehát falura, a főváros szomszédságában fekvő Tinnyére vonult, azzal az erős elhatározással, hogy egy időre végleg visszavonul a politikai élet idegbontó küzdelmeitől. De népszerűsége már akkor is sokkal nagyobb volt, hogysen egykönnyen elfelejtették volna. Sőt ellenkezőleg, tinnyei háza valóságos gyűlhelyévé lett az ellenzék vezérférfiainak, akik untalan biztatták, hogy ragadja ismét kezébe a zászlót s vezesse újabb győzelmekre azok táborát, akik immár őt vallják s ünneplik vezérük gyanánt.

Kossuth, kiben szintén buzgott a tettvágy, végre is engedett barátjai s elvtársai unszolásának, s eladván tinnyei birtokát, ujlag Pestre költözött, hogy tovább szolgálhassa a nemzet ügyét.

Ezúttal az osztrák vámpolitika kiszípolyozó rendszere ellen szállt síkra. A kérdés éppen napirenden is volt. Az 1843—44-iki országgyűlésen ugyanis élénk viták tárgyát képezte a bécsi kormány vámpolitikája, a melynek segítségével Ausztria úgyszólván potom áron szerezte be Magyarországból a nyersterményeket, míg ellenben a maga iparcikkait méregdrága áron sózta nyakunkba.

Kossuth, hogy a bécsi köröket legalább némi engedményre szorítsa: nagyszabású mozgalmat indított egy *országos védegyelet* alakítására, amely, — az osztrák termékek lehető mellőzésével, — teljes erővel a honi ipart támogatja. 1844. október 6-án Pozsonyban az országgyűlés tanácskozó termében gróf Batthyány Kázmér elnöklete alatt tartott meg az alakuló közgyűlés, melyen a hazafiak színe-java résztvett. A védegyelet megalakítván, elnökké Batthyány Kázmér, igazgató-titkárrá pedig Kossuth választott meg.

Kossuth, mint a védegyelet igazgatója, rendkívüli tevékenységet fejtett ki. Lelkesítő felhívásokat bocsájtott ki; járt-kelt, mindenfelé agitált, hogy e nemzeti szövetségbe lehetőleg bevonja az egész országot. S fáradozását gyors és fényes siker koronázta. Nem telt bele egy rövid év, s a védegyelet több mint százötven fiókkal rendelkezett. A hazai ipartermékek pártolása szinte divattá lett.

A bécsi kormány eleinte ügyet sem vetett a dologra. Talán még örült, hogy Kossuth agitatori erejét efféle ártatlan társadalmi mozgalom tartja lekötve. De midőn látta, hogy a „védegylet“ eszméje hovatovább szélesebb körökre terjed ki, s ez által a bécsi iparcikkek piacot kezdenek veszteni: megrettent és a megyékhez köriratot intézett, amelyben élesen kelt ki „a védegylet államellenes és fölforgató működése“ ellen.



Az ellenzék vezérei. Batthyány és Kossuth. (Egykoru rajz.)

De e körirat vajmi kevés hatást tett, sőt még élesztette az ellenzéki szellemet. A bécsi körök tehát más, hatásosabb eszköz után néztek. A közeledő követválasztásokat gondolták felhasználhatni az ellenzéki törekvések végleges elfojtására. Legott kiadták a titkos utasítást gróf Apponyi György kancellárnak, hogy az ellenzék vezérférfiait, köztük legelső sorban Kossuthot minden hatalmi eszköz felhasználásával buktassa ki a diétából.

Apponyi György (szül. 1808.) kétségtelenül nagyeszű s erélyes férfiú vala. Itthon, dús vagyonánál és családi összeköttetéseinél fogva befolyásos főúr; Bécsben pedig kedvelt egyéniség, ki nemcsak Metternich birodalmi főkanzellár, de a legmagasabb udvari-körök bizalmát is teljes mértékben bírta. Az ó-konzervatív főrendek, még kanzellársága előtt köréje csoportosultak. Az alsótáblán is, noha tudták, hogy aulikus, eleintén — minthogy némi reformoktól nem idegenkedett, — bizonyos rokonszenvvel kísérték politikai működését. Mihelyt azonban 1845-ben alkancellárrá neveztetett ki, egyszerre elvesztette a közvélemény becsülését. Apponyi ugyanis, hogy a reform-szellemet már csirájában megsemmisítse: az ellenzéki megyék élére, a főispánok elmozdításával teljhatalmú adminisztrátorokat nevezett ki.

Ez új „Kreishauptman“-ok, amint Kossuth Pestmegye közgyűlésén találóan elnevezte őket, természetesen alig törődtek a közigazgatás menetével, hanem minden befolyásukkal a kormány korteszéeljait mozdították elé. Több megyében, így Biharban, a hol Tisza Lajos, Hontban, a hol Luka Sándor ült az adminisztrátori székekben: a surlódások, viharos jelenetek s véres összeütközések majdnem napirenden voltak. A súlyos alkotmány sértést még növelte az, hogy az alispánokat, akik eddig a törvényhatóságoknak tartoztak felelősséggel: most az adminisztrátorok fenhatósága alá helyezték.

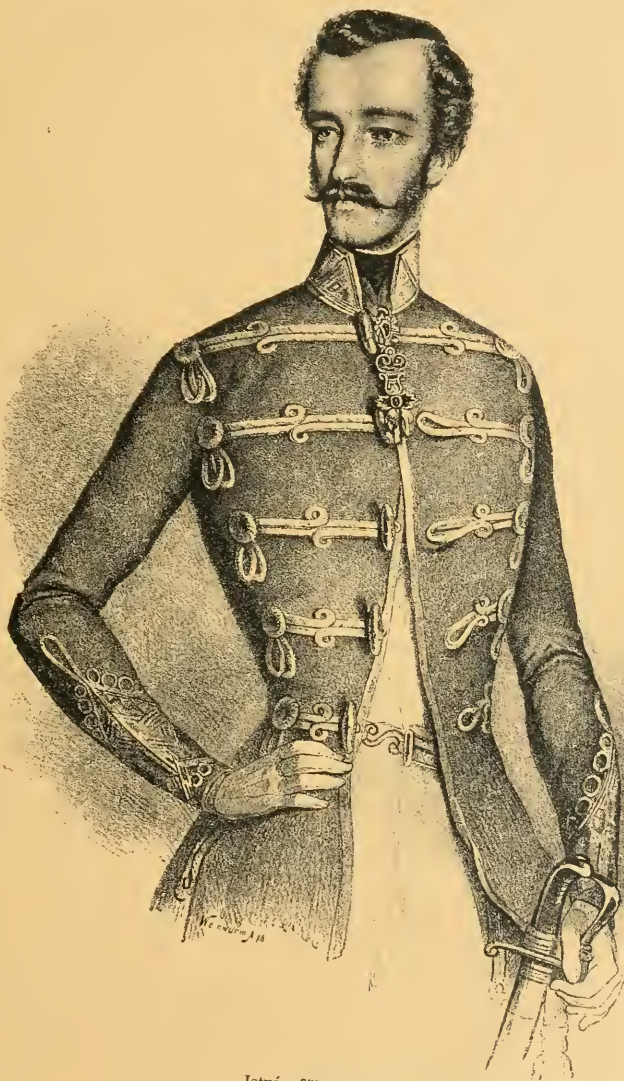
Midőn az országgyűlés 1847. november 17-ikére Pozsonyba összehívott, nem kevesebb mint harminczkét adminisztrátor szolgálta a kormány politikáját s leste a kanzellár parancsait.

A követválasztási mozgalmak már 1847. tavaszán nagy zajjal indultak meg. Sőt Széchenyinek „Politikai Programm-töredékek“ című újabb röpirata, — amelyben a „legnagyobb magyar“ félretevén most már minden kiméletet, fékvesztett haraggal tör Kossuth és az ellenzék ellen, — a szenvedélyeket csakhamar majdnem a kitörésig fokozta.

*A konzervatív-párt programja* lényegileg ebből állott:

„ . . . . . „A konzervatív-párt a kormányt, míg azon ösvényen maradand, melyen az most van, s oly kezekben lesz, melyek arról, hogy a jelen ösvényen megmaradni fog, kezeskednek: mindaddig minden alkotmányos és törvényes úton készek azt, valamint az ő törvényes organumait és törvényes tekintélyét is többségükkel gyámolítani“ . . . . .

*Az ellenzék programja*, — melyet az előleges pártértekezlet megbízásából Deák Ferencz fogalmazott, — a következő pontokban összegeztetett:



István főherceg, nádor.

a) A közterhekbeni osztozkodás.

b) A honpolgárok nem-nemes osztályainak, mindenekelőtt pedig a királyi városoknak és szabad kerületeknek, képviselet alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban valóságos részesítése.

c) A törvény előtti egyenlőség.

d) Az úrbéri viszonyoknak kármentesítés mellett, kötelező törvény általi megszüntetése.

e) Az ösiség eltörlésével a hitel és birtokszerzés biztosítása.

A párt egyszersmind azt is kijelenté, hogy az osztrák örökös tartományokkal fennálló viszony tekintetében, a „pragmatica sanctio” figyelembe vételével, szorosán ragaszkodik az 1791. évi X. törvényezikkezhez.

A követválasztások, roppant heves korteskedések között, október havában zajlottak le. Apponyi, Bécsből vett utasításához képest, minden eszközt megragadott, hogy az ellenzék jelöltjeit megbuktassa.

Kossuth Pestmegyében lépett fel. A kormány természetesen mindent mozgásba hozott megbuktatására, de Kossuth népszerűsége oly nagy volt, hogy még hozzáméltó ellenjelöltet sem tudott keríteni. Előbb Patay Józsefet kínálták meg a jelöltséggel, de ez kijelenté, hogy inkább kiköltözködik a megyéből, mintsem Kossuth ellen föllépjen. Végre, az utolsó percekben, Balla Endre megyei főjegyzőt úgyszólván rákényszerítették az ellenjelöltség elfogadására. A választás 1847. október 17-én folyt le, s persze Kossuth fényes győzelmével végződött.

Kossuth megválasztása nagy ijedelmet okozott a konzervatív táborban. Maga Széchenyi gróf is oly jelentősnek tartotta Kossuth győzelmét, hogy főrendiházi tagságáról lemondván, Mosonban követte választatta magát. Azt hitte, hogy Kossuth agitációját sikeresebben ellensúlyozhatja, ha maga is az alsótáblán foglal helyet.

Az országgyűlés 1847. november 17-én nyitattott meg a pozsonyi primási palotában. V. Ferdinánd maga jött le a megnyitási ünnepségre, mely alkalommal a következő szavakat intézte az egybegyűlt rendekhez:

„Magyarország rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatják. Fogadják bizalommal.”

Néhány szóból állott csupán e megnyitó, az is tört magyarsággal mondvá, mégis a legnagyobb lelkesedést keltette. Hisz századok óta ez volt a legelső eset, hogy Habsburg-házból származott magyar király ajkain az ország rendei előtt magyar szó zendült meg. Az országgyűlés első teendőjét a nádorválasztás képezte. A felcjtthe-



utat tett az országban, mindenütt oly riadó lelkesedéssel fogadtatott, amely ritkítja párját.

„*Addig éljek, míg honomnak élek*“ — mondotta többször a hozzá intézett üdvözlő beszédekre. S e fogadalmát a nemzet annál nagyobb lelkesedéssel vette, mert hitt szavainak őszinteségében.

Nádorrá választását tehát valóságos örömradiállal fogadta az ország. Nem gondolta akkor senki, hogy jöhetnek még olyan idők is, mikor a hazaszeretet és az uralkodóház iránti hűség összeütkezésbe jön, s az ünnepelt István nádor, — megrettenve az összeütkezés személyi következményeitől, — bús sorsára fogja hagyni a nemzetet.

Az országgyűlés, a nádorválasztás után, nyomban megkezdte működését. A kormány, hogy elejét vegye az ellenzék támadásainak, kénytelen-kelletlen maga is több reform-kérdés megoldását illesztette programjába. A bécsi kormány politikáját az országgyűlésen Apponyi György gróf képviselte, aki időközben — 1847. nov. 7-én, — az erélytelen Majláth Antal helyére főkanzellárrá neveztetett ki. Buzgó támogatója volt *Szögyén-Marich László* (szül. 1806. † 1893) alkancellár, ki úgyszólván egész életét az udvar odaadó szolgálatában töltötte.

Az *alsótábla*, — melynek elnöke Zarka János kir. személynök volt — összesen 432 tagot számlált, még pedig a következő beosztással: a megyék 105, a szabad kir. kerületek 7, a városok 72, a káptalanok és apátságok 35, Horvátország pedig 2 taggal voltak képviselve; a mágnások, vagyis a „jelen nem levők“ követeinek száma 189-et tett ki; végül a kir. tábla ülnökei 22 helyet foglaltak el.

A *felsőtábla* 258 tagból állott, u. m.: 32 főispán, 190 mágnás, 10 zászlós úr, 25 főpap, s végül Horvátország 1 küldöttje. Az elnöki tisztet István főherczeg nádor töltötte be, a helyettes elnökök pedig gr. Majláth György országbiró és gr. Keglevich Gábor tárnokmester voltak.

A két tábla természetesen külön tanácskozott, de a kir. leiratok felolvasására, valamint a már elfogadott, s a korona elé terjesztendő javaslatok végleges megállapítására úgynevezett *elegyes gyűlések* tartottak, amelyen mindkét tábla tagjai közösen résztvettek, s a mely gyűlésnek elnöke rendszerint a nádor, vagy országbiró volt.

Az alsótábla tagjai az országos ülések elé terjesztett javaslatokat előleges tanácskozásban, — mely „*kerületi ülés*“-nek neveztetett, — vitatták meg. A kerületi ülésen a megyék kerületei sorszerint

felváltva elnököltek, s a vitás kérdések szavazással döntettek el. A kerületi ülések, épp úgy mint az országosak, nyilvánosak voltak.

Ilyen volt az utolsó rendi országgyűlés szervezete s munka-beosztása.

A konzervatív, — vagyis a kormánypártnak nyíltan bevallott



Apponyi György gr.

vezére nem volt ugyan, de azért úgy a felső-, mint az alsótáblán több kiváló erővel rendelkezett; ezenkívül, főleg a felső-táblán tömör sorokban küzdött a kormány politikája mellett. Az alsó-táblán *Somssich* Pál és *Babarczy* Antal, a felső-táblán pedig *Szécheny* Antal és *Dessffy* Emil gr. vitték a vezérlő szerepet.

A liberalispárt, vagy az ellenzék a felsőtáblán gr. *Batthyány* Lajos, az alsótáblán pedig *Kossuth* Lajos körül tömörült. De az ellenzék, ez elismert vezéreken kívül még számos országos tekintélyű és nagytehetségű taggal rendelkezett, kik tudásuk teljes erejével, lelkük egész hevével küzdöttek a lenyűgözött nemzet alkotmányos jogaiért. Ilyenek voltak a *felsőtáblán*: báró Perényi Zsigmond, gr. Károlyi István, gr. Teleki László, báró Eötvös József, gr. Batthyány Kázmér stb., az *alsótáblán*: Szentkirályi Móríc, Szemere Bertalan, Pázmándy Dénes, Bónis Samu stb.

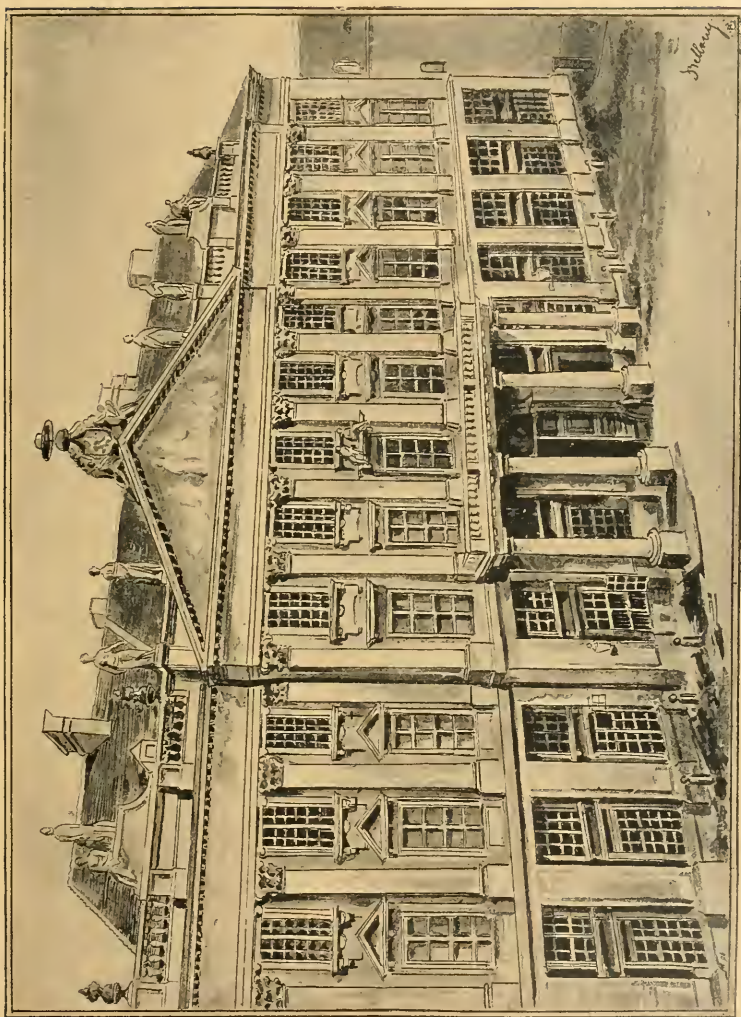
Az alsótábla ellenzékének vezére, mint említettük, Kossuth volt. Nem választották, de kiküzdé magát a vezérségre. Fényes sikerű publicistikai működése, Széchenyivel vívott győzelmes polémiája, az országos védegylet érdekében kifejtett bámulatos tevékenysége, — oly népszerűvé tették országszerte, s annyira megnövelték tekintélyét a diétán, hogy még azok is, akik talán nem rokonszenveztek vele, hallgatagon elismerték fölényét.

De Kossuth, egyéb kiváló tulajdonságai mellett, a szónoklás művészetében is fölülmulta követtársait. Kossuth szónoki tehetsége, úgyszólván az eseményekkel nőtt. Olyan volt, mint az izzó vas, mely annál fényesebb szikrákat szór, mentől nagyobbat ütnek rá. Kossuthnak különben egész egyénisége rátermett a szónoklás művészetére. Daliás szép alakja, érczes csengésű kellemes hangja, mely a szívigyeható légyságtól egész a megremegetető menydörgésig idomult, mélytűzű kék szemei, könnyed tartása, keresetlen gesztusai, — mind közrejárultak szavai hatásának emeléséhez. Ezek mellé járult széleskörű tudása, s elmondandó tárgyának alapos ismerete. S ha mindezekhez hozzávésszük még a reformok utáni lázas törekvést, mely akkor már az egész művelt magyar társadalmat forrongásban tartotta: úgy csakhamar megértjük a gondolataiban merészröptű s szónoklataiban ékesszavú Kossuth rohamosan növekvő tekintélyének és befolyásának titkát. Még az ellenfél is, mintha meg lett volna babonázva, bizonyos félelemmel vegyes csodálással nézett Kossuthra, midőn beszédes ajkain az ígézetes szó megcsendült.

Az alsótábla érdemleges működését a felirati vitával kezdte meg.

A trónbeszéd munka-programmul a következő „királyi előadások“-at tartalmazta:

1. Nádor-választás, 2. Katonai elszállásolási és élelmezési törvény alkotása. 3. Határozathozatal a szabad kir. városok, az egyházi rend és a szabad kerületek országgyűlési szavazata ügyében. 4. A szabad kir. és a bányavárosok törvényjavaslat



A pozsonyi primási palota. (Az 1848-iki rendi országgyűlés székelye.)

nyomán alkotmányszerű szervezése. 5. A birtokszerzési és átruházási törvények módosítása; a telekkönyvezés és állandó megyei törvényszékek felállítása tárgyában törvényjavaslatok alkotása. 6. A jobbágyság örökváltási szabadságának összhangba hozatala a tulajdonjoggal. 7. A belkereskedelem és a műipar felvirágoztatása érdekében az ország és az örökös tartományok közötti vámkérdés rendezése. 8. A közlekedési eszközök, minők a Tisza-szabályozás és a fiumei vasút tárgyában törvényjavaslat készítése. 9. A Részek visszakapcsolása. 10. Büntető törvénykönyv alkotása. 11. Gondoskodás a kamarai kincstár 528 566 ezüst forint és 24.315 váltó forint követelésének visszafizetéséről.

Ezek képezték a „királyi előadások“ főbb pontjait. Az adminisztrátori-kérdés, úgyszintén a nemzet többi sérelmeinek orvoslása egy szóval sem említett.

Hogy miből állottak e sérelmek és kívánságok, — legjobban kitűnik Borsodvármegye tömören és világosan szerkesztett utasításából, melyet követeinek adott.

Ez utasítás a következőkben összegezte a megye törvényhatóságának kívánságait:

I. *Előlegesek*: 1. Nádorválasztás törvényes kijelölések után. 2. Az országgyűlés kiegészítésének, tehát a Részeknek kérdése. 3. A honti, bihari, horvátországi események körüli kormány-eljárásból eredt sérelem orvoslása.

II. *Szellemi érdekek*: 1. A népnevelés rendezése az országgyűlés által. 2. *Sajtószabadság*, az előleges vizsgálat megszüntetése és sajtótörvények mellett.

III. *Anyagi érdekek*: 1. Új vámrendszer a teljes viszonyosság alapján az ország s az örökös tartományok között. 2. Keletkező iparunknak védvámok által való megvédése. 3. A közlekedés eszközeinek javítása: vaspályák, csatornák, közutak státus-költségen, vagy a két elsőbbnek kamatbiztosítás mellett részvények után építése. 4. Hitelintézetek, telekkönyvek behozatala. 5. Az ősiség eltörlése. 6. Kötelező örökváltás a státus segítségével. 7. A papi-tized eltörlése.

IV. *Politikai érdekek*: 1. Közteherviselés mind a hadi, mind a házi-adóra nézve; amaz a fejedelem és a nemzet közt kötendő, ennek az áldozatáért némi kárpótlást nyújtó, a kivétést és behajtást biztosító szerződés mellett. 2. Egy országos pénztár alkotása. 3. A városok és szabad kerületek rendezése, úgy azonban, hogy az országgyűlésen aránylagos szavazatban *belrendezés* nélkül is részesítenessenek, ha választási s törvényhozási függetlenségük biztosítva leendő. 4. Esküdtisékek felállításá. 5. Évenkénti országgyűlés Pesten, három évre választott követekkel. Elnököt a képviselői tábla maga válaszszon magának, a kormánynak felhatalmazott biztos legyen jelen, a királyi tábla maradjon el. 6. A megyei választások rendezése, a követek bölcseége szerint akár előző s gátoló szabályok, akár a képviselőt alapján alkotandó új rendszer behozatala által. 7. Általános népképviselőt úgy a törvényhozás, mint a municipális élet körében az értelmiség és vagyonértéki képesség alapján. 8. Unió Erdélylyel. 9. A zsidók polgárosítása czélszerű törvénnyel, azoknak a szomszéd tartományokból való betödulása ellen.

Igy hangzott Borsodmegye követi utasítása az 1847-iki országgyűlésre. Csaknem hasonló szellemben szólt a többi vármegye is köveiteihez. A sérelmek közt a legelső helyet természetesen az adminisztrátori rendszerrel úzótt visszaélés foglalta el. A második közjogi sérelmet pedig a horvát tartománygyűlés olyatén szabályozása képezte, hogy az abban résztvevő nemesség, egyoldalú kormányparancs által, személyes szava-



Szögyény-Marich László.

zatától megfosztatott. De a sérelmek orvoslásán kívül az összes megyék majdnem egyértelműleg követelték: a sajtószabadságot, az esküdtszéket, a közteherviselést, a népképviselőten alapuló országgyűlést és az Erdélylyel való uniót.

Az alkotmányos reformok utáni vágy, amint ez a megyék utasításaiból is kitűnik, nem ötletszerűen támadt, hanem úgyszólván a század

elejétől benne élt a köztudatban, s hovatovább izmosodva immár formulázott követelések alakjában zörgetett a törvényhozás ajtaján.

A felirati vita az alsótáblán 1847. nov. 19-én nagy élénkség közt indult meg. A kormány azt javasolta, hogy az országgyűlés *hálafelíratot* intézzen a koronához, köszönetet mondván a jótéteményekért, a melyekben a nemzetet a közelmúltban részesíté.

Az ellenzék viszont azt indítványozta, hogy a feliratban sorolassanak fel a nemzet bajai és sérelmei, s az országgyűlés kérje azok mielőbbi gyökeres orvoslását.

Az ellenzék álláspontját egy hatalmas beszéd keretében Kossuth Lajos fejtette ki.

... „Hogy ő felsége, — így szólt a többi közt, — több oly ügyek tárgyalására hívja fel az ország rendeit, melyeknek elintézését a nemzeti közvélemény korunk kitűnő feladatának jelölt ki, én azt méltányló hálával elismerem. De kötelességünk ő felségének nyílt őszinteséggel elmondani, mik azok az akadályok, melyeknek el kell háríttatniok, hogy királyi szándéka teljesedjék. A siker feltételeinek e kijelölésével tartozunk a fölséges uralkodóház iránti ragaszkodásunknak is. Én tehát kötelességemnek érzem országunk állapotának vázolásába bocsájtkozni.

... A kormányunk által képviselt kellő alkotmányos érdekeink, — így folytatá tovább — nem bírnak eléggé nyomatékos befolyással a monarchia közös státuszviszonyainak intézésében. Ámde, hazánk állapotát legközelebről a leglényegesebben azon viszony érdekli, melyben mi az ausztriai monarchia tartományaihoz állunk. E viszony a fejedelem egységének s nem az országos önállás feláldozásának viszonya. S lelkem egész meggyőződésével ismétlem, amit a rendek táblája 1844-ben kimondott, hogy „a magyar alkotmányos élet teljes kifejlődése az örökös tartományok mellett lehetséges.“ Nézetemet mindenkor az a hajlam lelkesítette, miszerint részünkről minden készség meg volt és meg van a különválni látszó érdekek kiegyenlítésére örömet nyújtani segédkezet, csak a' részben legyünk biztosak, hogy azért országos önállóságunk, vagy épen alkotmányosságunk árul nem kívántatik.

A kormányrendszernek saját belügyeinkre is alkotmányellenes befolyásától akarták őseink e hazát biztosítani, midőn az 1791. évi 10-ik törvénycikkben kimondták, hogy hazánk szabad ország s egész törvényhozási és kormányzási rendszerében független, tehát semmi más országnak avagy nemzetnek alája nem rendelt. Azonban, fájdalom, ezen sarkalatos törvénynek az élet, a valóság meg nem felel. Innen az örökös harc a nemzet és kormány közjogi hatalmának korlátai felett, mely ily mértékben a világon sehol sem fordul elő, s nálunk is csak azért van, mert az 1790. évi 10-ik törvénycikk nem valóság, s mert a birodalmi fő-kormányhatalom rendszere az alkotmányossággal összhangzásban nincs. Elannyira nem látom én ezen rendszer fenntartását a felséges uralkodóháznak érdekeivel azonosítva, hogy inkább azon véleményben volnék, miként az *léssen a Habsburg-ház második megalapítója, aki ezen rendszert konstitucionális irányban reformálandja*. De van még egy másik akadály is, mely abban áll, mit őt országgyűlés ismételt, hogy törvényeink is foganatlanok, ha



Jelenetek Kossuth Lajos életéből.

(Az 1848–49-iki orsz. ereklyemuzeum gyűjteményéből)

csak alkotmányos létünknek megrendített talpköve igazságos sérelmeink orvoslásával meg nem erősítették ...

Beszéde további folyamán felhossa, hogy a magyar törvényhozás, a bécsi kormányhatalom rovására most is folyvást mellőztetik, az alkotmány biztosítékát képező intézkedések pedig mindenféle módon folyton-folyvást gyengítetnek. A válaszfeliratban tehát a nemzet óhajainak és sérelmeinek, — ezek között első sorban az adminisztrátori rendszerből folyó sérelemnek, — okvetlenül meg kell említtetniök.

A vita öt napig tartott. Mindkét részről a legkiválóbb szónokok vettek benne részt. De az ellenzék, melynek háta mögött a nemzet közvéleménye állott, több erőt fejtett ki és nagyobb sikert ért el. Érezte ezt maga a konzervatív-párt is, úgy hogy Széchenyi István gróf a vita negyedik napján közvetítő indítványt tett, mely szerint a felirat érintse az ország bajait, de csak *általánosságban*, minden konkrét tény megnevezése nélkül. A heves vitának azonban e közvetítő indítvány daczára, egész váratlanul mégis az lett az eredménye, hogy az alsótábla négy szótöbbséggel az ellenzék feliratát fogadta el.

A felirat, melyet Szentkirályi Móricz szerkesztett, hálával emlékeztén meg a királyi előadásokról, súlyos vádakkal fordul a kormányzás ellen.

„Haladási célzataink főakadályát, — így szól tovább a felirat, — abban látjuk, hogy az 1790 : X. tcz. teljesen életben nincs, mert hazánk kormányzása nem bír azzal az önállással, mellyel a törvény szerint birnia kellene. Súlyosbítja ezen akadályt az, hogy törvényhozásunknak és kormányzásunk rendszerének alapzatában is lényegcs különbség létezik, mert ez az, a mi okozza, hogy országgyűléseinken a kor szükségéből felmerült kérdések megoldásában a nemzet és kormány célzatainak összeegyeztetésére bizonyan nem számíthatunk.

Előleges és egyéb sarkalatos sérelmeink, melyeket országgyűlésről országgyűlésre sok ízben felpanaszláunk, még mindig orvosolatlanok s ez által a hozandó bármily üdvös törvényeinknek fogadata iránt annyival inkább kétség támad, mivel törvényeinknek végrehajtása és kihirdetése sincs teljesen biztosítva. Így az 1836 : XXI. tcz. fogadatba véve még most sincs ; a vallásbeli és váltótörvények az ország határvidéki részeiben kihirdetve sem lettek. Hozzájárul, hogy a törvényhozás alkotmányos befolyása mellőzésének és a kormányhatalom egyoldalú terjeszkedéseinek iránya is tapasztalható. És e részben bizonyosságul szolgálnak már csak azon intézkedések is, melyek a megyei szerkezetnek az 1726 : 56 és 1536 : 36. törvényekben megállapított rendszere körül az eddig kivételes adminisztrátori rendszeresítéssel, úgy szintén a kapcsolt részek közgyűlésére nézve, egyoldalul jöttek közbe . . . Nagy és nehéz a következő idők feladata. A miénk : alkotmányos életünket és erőnket teljes mértékben kifejteni . . . Figyelembe véve az elintézésre váró tárgyak sokaságát és azoknak a sokszertű viszonyaira kiterjedő kapcsolatát : nélkülözhetetlen eszközül

tekintjük, hogy az országgyűlés évenként Pesten tartassék. Kérjük tehát Főlségedet — e szavakkal végződött a felirat, hogy ezen kívánata iránt a nemzetet előlegesen is megnyugtanni kegyeskedjék“ . . .

E válaszfeliratot azonban a felsőtábla konzervatív többsége, több napi szenvedélyes vita után elvetette és a kormány által javasolt hála-



Az ország területén osztozkodó nemzetiségek.

(A „Charivári“ 1848-iki magyar élczlap képe).

felirat mellett foglalt állást. A főrendek e határozatára, az alsótábla, — Kossuth indítványának megfelelőleg, — azzal válaszolt, hogy mindkét felirati javaslatot egyszerűen levette a napirendről; azt határozván, hogy a „kir. előadásokra“ az országgyűlés ezúttal mitsem válaszoljon, hanem alkalomadtán majd egy külön felterjesztésben juttatja a nemzet sérelmeit a trón elé.

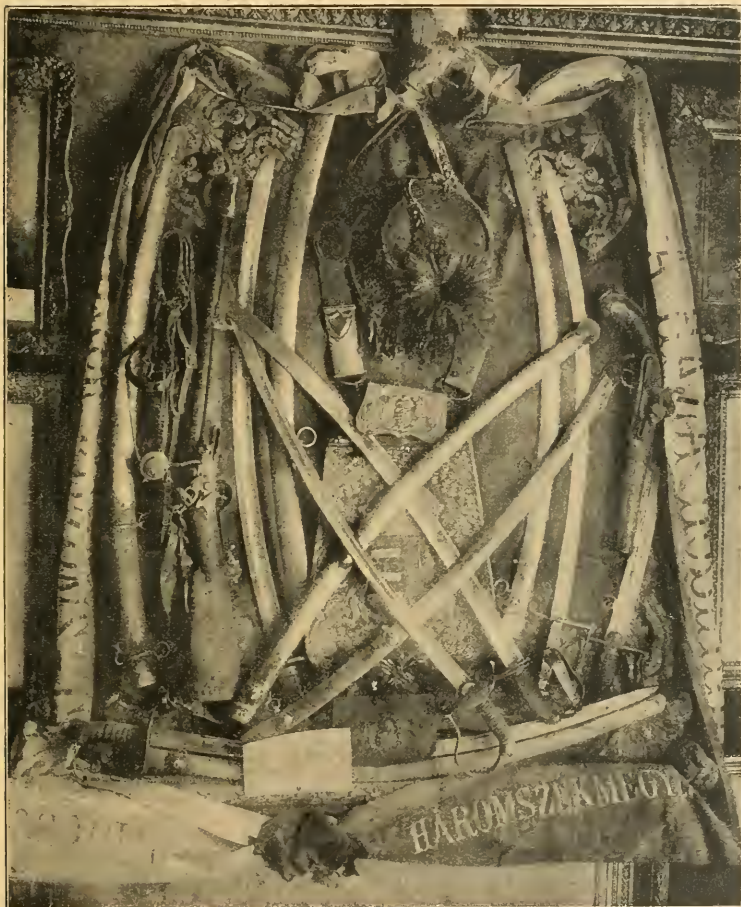
Ez volt Kossuthnak első nagyobb parlamenti sikere, amely azért is méltó a feljegyzésre, mert ezzel ura lett a helyzetnek. Szava immár döntő súlylyal bírt nemcsak a lobbanékonyabb közvélemény előtt, hanem a nemzet választottjainak komoly gyülekezetében is. S noha Apponyi gróf, a konzervatívek segélyével, továbbra is a legszívósabb küzdelmet fejtette ki áldatlan uralmának fentartásáért: a felirati vita illetően kudarczával sorsa eldöntetett. A liberális párt, élén Batthyány Lajossal és Kossuthal, követve a nemzet százezreinek lelkes tábora által, most már ellenállhatatlanul tört előre, hogy az alkotmányos reformokat győzelmesen kivívja.

Az országgyűlés ezután gyors egymásutánban vette elő a közteherviselés, az úrbéri örökváltság, a honosítás, stb. kérdéseit. S míg az országgyűlésen e nagyfontosságú törvényjavaslatok fölött folytak az élénk és érdekes viták: azalatt a kerületi üléseken a nemzet sérelmei hozattak napirendre. Főleg a gyűlölt adminisztrátori-kérdés volt az, amely körül, már a kerületi üléseken is, roppant heves viták folytak. Az ellenzék ezt a súlyos alkotmányjogi sérelmet akarta felhasználni, hogy Apponyi grófot és kormányát végkép megbuktassa. A kancellár megrettenve a sejtett következményektől, Bécsbe surrant és általános meglepetésül, egy *királyi leiratot* hozott magával, amelyben ígéret tételik, hogy az adminisztrátorok kinevezésével a megyék önkormányzati joga nem fog többé csorbíthatni. S miután a Fölség, — így szólt a többi közt az ígéret, — „a főispánokat törvényes hatóságaikba vissza fogja helyezni: megvárja az országgyűléstől, hogy a féltékenységek féltetével, elfogultság nélkül szorítkozzék törvényhozói kötelességének teljesítésére.

A leirat azonban, — amely február 1-jén az elegyes ülésen olvastatott fel, — éppenséggel nem tette meg a várt hatást. A konzervatívpartnak nem tetszett, mert engedményt látott benne a zajongó közvélemény részére, mely e siker által fölbátorodva, ezután majd még nagyobb követelésekkel fog előállani; de az ellenzékét sem elégté ki a leirat, mert nem tartotta egyébnek az ingerült közhangulat lecsillapítására szánt pusztá ígéretnél, amit a kormány nem fog beváltani. Az ingerültség a diétán még nagyobbra nőtt. Ujabb szenvedélyes viták indultak meg. A kancellár azonban a kir. leirat segélyével annyit mégis elért, hogy az országgyűlés simahangú köszönő feliratot intézett az uralkodóhoz; kijelentvén, hogy a sérelem ígért orvoslását a „Fölség királyi, szavának szentségébe vetett legőszintébb bizalommal reménylik.“

Ezzel a kedélyek kissé meghiggadtak. A diéta tárgyalásai valamivel

simábbak lettek. A közjogi harcokról az ország gazdasági bajainak orvoslására irányult rövid időre a rendek figyelme. Széchenyi István



Az 1848—49-iki magyar honvéd-lovasság felszerelése és fegyverzete.

(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban felvett csoport-kép.)

grófnak egy nagyobb szabású vasútépítési terve foglalkoztatta az országgyűlés tagjait. E terv abból állott, hogy Pest Fiumével, — Székesfehé-

váron, Károlyvároson át, — vasúttal köttessék össze. Széchenyi ez összeköttetésével nemcsak Pest forgalmi jelentőségét óhajtotta emelni, hanem egyúttal a magyar nyerterményeknek kiviteli utat akart nyitni a tenger felé. Széchenyi e tervével szemben azonban Kossuth kivihetőbbnek tartotta a vukovár-flumei vasútvonal kiépítését.

E két vasúti-terv körül folytak az eszmecserek, midőn hirtelen, váratlanul, mint az ég cikizzó villáma, közéljük csapott a *párisi forradalom* híre.

A hír leírhatatlan izgalmat keltett a diétán. A kormánypárt, mely már-már azt hitte, hogy talán mégis elterelheti a figyelmet a közjogi sérelmekről, a legnagyobb megdöbbenéssel fogadta azt. Az ellenzék azonban, mintha üde, hús s balzsamos levegőáramlat érintette volna: fel-frissült és megújuló erővel készült a további küzdelemre. Tudta, érezte mindenki, hogy a zivataros menydörgés, mely Lajos Fülöp trónjának összeomlását kísérte, nem áll meg csupán Páris fölött, hanem csakhamar végigzúg egész Európa horizonján. És tudta ezt különösen Kossuth, ki éber figyelemmel kísértén a külföld eseményeit, tudomásával bírt annak az általános elégedetlenségnek és mély elkeseredésnek is, mely majdnem a kontinens összes népeit forrongásban tartotta. Tudta, hogy csak egy szikra kell, a tűz, mint száraz avaron, végigfut egész Európán, nem kimélvén az ausztriai birodalmat sem. S ez a tűzszikra most Párisban kigyúlt.

Itt volt a kedvező alkalom, hogy az alkotmányos reformok, annyi meddő küzdelem után végre-valahára megvalósíttassanak. A százados hosszú éjszaka után im' pirkadni kezd a népek szabadságának hajnala, amelyet a magyar nemzetnek elaludni önmaga elleni bűn volna.

S Kossuth elhatározta, hogy megragadja a sors e ritka kedvezését; elhatározta, hogy most már *tettre* serkenti a reformok után sóvárgó nemzetet. 1848 márczius 3-án megtartotta tehát az alsóházban nevezetes beszédjét, a melynek lángoló heve izzásba hozta a kedélyeket, s amely mint a vészharang kongása felriasztotta nemcsak a magyar nemzetet, hanem Bécs csöndesvérű s nyárspolgárius lakosságát is.

... „Miótán látjuk, — így kezdé Kossuth rövid bevezetés után e híres beszédjét, — miképen az ausztriai pénzügyi viszonyok pénz- és értékviszonyainkra minő hatást gyakorolhatnak: nekünk a bank kimutatásának kívánásánál nem lehet megállapodnunk; mert ez csak egy részlet, mely az egésznek következménye, hanem nekünk a magyar státusz-jövedelmek és státusz-szükségek számbavételét, az ország pénzügyi viszonyainak alkotmányos kezelés alá vételét; szóval önálló magyar pénzügyminiszteriumot kell kívánunk. Különbben a rólunk, nélkülünk intézkedő idegen hatalom

pénzviszonyainkat végtelen zavarokba bonyolíthatja; ha ellenben felelős finanszminiszterünk lesz, a királyi szék díszéről, hazánk szükségleteiről s minden jogszerű kötelességeink teljesítéséről okszerű gazdálkodással gondoskodhatunk s polgártársaink pénzviszonyait minden veszélyes fluktuációk ellen biztonságba helyezhetjük.

A bankviszonyokról tehát csak annyit akarok szólni, miként hiszem, hogy a nélkülözhetlen két lépésre a szükséges lépések már is megtették, melyeknek egyike az, hogy a közönség a bank állapotja iránt hivatalosan megnyugtattassék, másika pedig, hogy a bankjegyeknek ezüstpénzzel beváltására az ország minden részeiben sikeres intézkedések tétessenek és ha ehhez a kormány politikájának iránya okszerűen megváltoztatik, reményilem, hogy a bizalom helyreáll, melyet helyreállítani saját zsebeink érdeke, de a dinasztia érdeke is múlhatlanul megkívánja.

És azért én a bajok kútfejének taglalására s a mentőszerek kijelölésére intézem előadásomat. Már midőn az országgyűlés elején a válaszfeliratot indítványozám, kötelességemnek éreztem hazánk állapotának taglalásába bocsátkozni, úgy saját belügyeink, mint azon viszonyok tekintetében, melyek a *pragmatica santio* következtében köztünk s az ausztriai császári birodalom közt fenforognak. Kimondám meggyőződésemet: miként hazánk alkotmányos jövődjére iránt mindaddig tökéletesen nyugodtak nem lehetünk, valameddig felséges királyunkat minden egyedül uralkodó viszonyaiban is alkotmányos országlási formák nem környezendik. Kimondván meggyőződésemet, miszerint én a nemzet által várt reformok tekintetében sem érezhetem hazánkat arra nézve biztosnak, hogy irányuk alkotmányos s eredményük a nemzeti szabadságnak kedvező leend, valameddig a velünk egy fejedelmet uráló birodalom kormányrendszere az alkotmányossággal egyenes ellentétben áll, valameddig azon státus-tanács, mely a monarchia közös ügyeit intézi s hazánk belügyeire, is, törvénytelenül bár, de túlnyomó befolyást gyakorol, mind elemeiben, mind szerkezetében, mind irányában alkotmányellenes természetű. Kimondám meggyőződésemet, hogy a köztünk s a császári birodalom szövetséges népei közt beforgó érdektalalkozást önállásunk, szabadságunk, jólétünk kára nélkül csak a közös alkotmányosság érzelmrokonító alapján lehet kiegyenlíteni.

Egy fájdalmas pillanatot veték a bécsi bürokratikus kormányrendszer eredetére s fejlődésére; említém, miként emelte fel zsisbasztó hatalmának épületét szövetéségs szomszédaink elnyomott szabadsága romjain és elszámálva e szerencsétlen kormánymechanismus vészterhes következményeit és betekintve az élet könyvébe, hol az események fátumszerű logikája a jövődönék revellatióját hirdeti, az uralkodóház iránti hű ragaszkodásom meleg érzetében jóslatot mondék: hogy az leszen a Habsburg-ház második alapítója, ki a birodalom kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálandja s felséges háza trónusát hű népeinek szabadságára fektetendő le rendületlenül.

E szavak óta híres, bölcsességgel támogatott trónusok dőltek össze s népek nyerték vissza szabadságaikat, miknek ily közel jövőjét három hónap előtt alig álmodók. Mi pedig három hónapon át gördítjük fáradhatlanúl Sisiphus követ és az én lelkemre epesztő aggodalommal borúl a mozdulatlanóság fájdalma; vérző szívvel látom, miként izzad annyi nemes erő, annyi hű tehetség egy háládatlan munkában, mely a taposó malom kínjaihoz hasonlít. Igenis, tisztelt rendek, mi rajtunk egy fojtó

gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából egy sorvaszto szél fú reánk, mely idegeinket megmerevít s lelkünk röptére zsiбbasztólag hat.

De ha ekkoráig csak azért aggódtam e felett, mivel a bécsi rendszer befolyása miatt kifejlődésünket hazánk kipótolhatlan kárával, minden mértéken túl feltartóztatva latni fájjalom, mert látom, hogy haladásunk alkotmányos iránya biztosítva nincs és mert látom, hogy azon divergentia, mely a birodalmi kormányrendszer absolutistikus természete s a magyar nemzet alkotmányos iránya között három század óta fennáll: kiegyenlítve maiglan sincs, s kiegyenlítve egyik vagy másik irány feladása nélkül nem is lehet; most már t. Rendek nemcsak e miatt aggódom, hanem aggódom a felett is, hogy a bürokratikus mozdulatlanság politikája, mely a bécsi státus-tanácsban megcsontosodott, a birodalmat dissolutióba sodorhatja, dinasztiánk jövőjét kompromittálhatja; hazánkat pedig, melynek önmagában önmagával annyi a teendője, melynek saját boldogsága végett minden erejére, minden filléjére nélkülözhetlen szüksége van, sorvasztó áldozatokba, végtelen bajokba bonyolíthatja.

Én a dolgokat ekképen látom, s mivel ekként látom, halaszthatlan kötelességemnek tartom a t. rr.-ket tisztelettel felkérni, hogy figyelmüket ezen állapotra s az e miatt hazánkat fenyegető bajok megelőzésére kiterjeszteni méltóztassanak. Nekünk t. rr., kiket a nemzet azzal bizott meg, hogy jelenje felett örkdőjünk és jövőndőjét biztosítsuk, nekünk nem szabad szembehunyva várni, míg hazánkat a bajok özöne elborítja. Megelőzni a bajt: ez hivatásunk s én akként vagyok meggyőződve, hogyha azt elmulasztanók, Isten, világ s lelkiismeretünk előtt felelősekké válánk mindazon szerencsétlenségért, mely az elmulasztásból következendik. Ha egyszer a politika fontósága miatt a békés kiegyenlítésnek, a fátum megkérlelésének ideje lejárt s a koczka visszavehetetlenül elvettetett, ha ennek megelőzésére a nemzet képviselőinek szabadon emelt loyális szavát mérlegbe venni elmulasztottuk; ha odáig engedtük a bonyodalmakat vitetni, hogy csak megtagadás, vagy áldozatok között lehessen választanunk, melyeknek végét csak Isten láthatja be: akkor a bánat késő leszen, s a tétlenül elfecsérelt perczet s mindenható sem adhatja vissza. Én legalább a késő bánatnak, ha mint hazafi következeiseiben osztolni kénytelen leszek is, mint követ felelőségében osztolni nem akarok.

Méltóztassanak a tek. Rendek a francia háborúk idejére visszaemlékezni; mi közünk volt nekünk magyaroknak a francia nemzet belügyeivel? Országgyűlésünk együtt volt 1790-ben, de figyelmét az internacionális politikára ki nem terjeszté. S mi volt a következes? Az, hogy a nélkülünk, de rovásunkra elkövetett hibának átka 25 nehéz év tömérdek áldozatával súlyosodott szegény hazánkra; a nemzet vére patakokban omlott, értéke, vagyona örvénybe hanyatott s e tömérdek áldozat között me nekvo futásban látták apáink a királyi házat, látták hazánk földén e távol nyugatnak diadalmas fegyvereit, e várost magát, törvényhozásunk székhelyét a győző hatalmában, a monarchiát bomlásnak indulva, a büszke triumfátor kegyelmének fonalan függni és siralmas finanziaális zavarokat, melyek a birodalommal szoros kapcsolatoknál fogva két státus-banquerott irtozatos csapásaival nehezettek szegény árthatlan hazánkra. És e tömérdek szerencsétlenségben még csak azon vigasztalás is meg volt tőlünk tagadva, hogy mondhatnók, miként a fenyegető vész elhárítására tettünk, a mit lehetett, midőn még ideje volt.

Isten ne adja, hogy ez országgyűlésre is ily ítéletet mondjon a história. Isten

ne adja, hogy lelkünkre nehezedjék a bánatos gondolat, miként láttuk közeledni a vést királyunk trónja, láttuk közeledni hazánk felé és nem léptünk fel férfias határozottsággal azt elhárítani, mindenestre pedig emlékezetünket a kötelességmulasztás vádjától megmenteni.

Én hát arra szólítom fel a tisztelt Karokat és Rendeket, emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára. Merítsünk erőt a dinasztia iránti hűség érzetéből, merítsünk erőt a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelességünk érzetéből nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra.



A szeretkezők. (Nyáry Pál és Pálffy Albert, Teleky László és Csernátony Lajos.)  
Gróf Andrassy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból.

Ezen körülményeket miként a monarchián belül és a külföldön vannak, rajzolni nem akarom, mert közönségesen tudvák; de kimondom erős meggyőződésemet, miként a birodalombeli nyugalom bomladozásának és ebből eredhető minden balkövetkezéseknek valódi kútfeje a bécsi kormányrendszerben fekszik, s aggodalommal mondom ki meggyőződésemet, hogy ezen fonák politikához a népek érdekeivel s az okszerű szabadság jogos igényeivel merőben ellenkezőleg ragaszkodni annyit tenne, mint a dinasztia jövődjét kompromittálni.

Természet elleni politikai rendszerek is soká tarthatják fenn magukat, mert a népek türelme s a kétségbeesés közt hosszú út fekszik; de vannak politikai rendsze-

rek, melyek azáltal, hogy soká tartottak, erőben nem nyertek, hanem vesztek és végre elkövetkezik a percz, midőn azokat tovább tartogatni veszélyes volna, mert hosszú életük megérett arra, hogy meghalhassanak; halálban pedig osztozni lehet, de azt kikerülni nem. Tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől: tudom, hogy fáj, darabról-darabra összedőlni látni, mit egy hosszú élet építgetett. De midőn az alap hibás, a dőlés fátuma kikerülhetlen. És mielőttünk, kikre a gondviselés egy nemzet sorsát bízta, halandó ember gyarlóságai befolyást nem gyakorolhatnak.

A nép örök és öröknek kívánjuk a nép hazáját s öröknek ama dinasztia fényét, melyet uralkodónknak ismerünk. A múlt kor emberei egy-két nap után sírba szállanak, de a Habsburg-ház nagyreményű ivadékára, Ferencz József főherczegre, egy fényes trónus öröksége vár, mely erejét a szabadságból meríti, a melyet ősi fényében megőrizni a bécsi politika szerencsétlen mechanizmusával bajosan lehet. A dinasztianak tehát választania kell saját java s egy korhadt kormányrendszernek tartogatása közt.

S mégis félek, hogy ha a nemzetek loyális nyilatkozványai közbe nem jönnek, ama megcsontosult politika az Istenben boldogult szent szövetség egy újabb kiadásában keresend még a dinasztia rovására magának egy-két napi rövid tengődést.

Ők, kik semmit sem szoktak felejtetni, egyet mégis örömet elfelejtének: azt, hogy a szent szövetség első kiadásakor is nem ez mentette meg a trónokat, hanem a népek lelkesedése, egy oly lelkesedés, melynek alapja szabadság-ígéret volt, és ez az ígéret be nem váltott.

. . . Dinasztia iránt, mely népeinek szabadságára támaszkodik, keletkezni fog mindig lelkesedés, mert szívből hű csak szabad ember lehet; a kit nyomnak, az csak szolgálni fog a mint kénytelen, de bürokraciák iránt lelkesedés nem keletkezhetik. Életet és vért adhatnak a népek szeretett dinasztiajokért, de egy nyomasztó rendszer politikájáért egy verébfiúnak sem lesz kedve soha meghalni. És különben is, ha van ember Bécsben, ki rövid napjai hatalmának érdekében a dinasztia rovására abszolút hatalmak szövetségével kaczerkodik, meg kellene gondolnia, hogy vannak hatalmak, melyek mint barátok veszélyesebbek, mint mikor ellenségek. Igenis t. rr., erős meggyőződésem, hogy dinasztiank jövődjéje a birodalom különféle népeinek egy szóbanlélekben egyesüléséhez van csatolva, ezen egyesülést nemzetiségeik respectálása mellett csak az alkotmányosság érzelem-rokonító forrasztéka teremtheti meg.

*Bűró és bajonet, nyomorú kapocs.*

En hát indítványomban dinasztiai szempontból indulok ki, és Istennek hála, hogy ezen szempont hazánk érdekeivel kapcsolatban van.

Ki gondolhatna borzadás nélkül az eszmére, hogy a nép áldozatokba bonyolítottassék szellemi és anyagi kárpótlás nélkül? Ha mi az országgyűlésről szétoszlanánk a nélkül, hogy megvinnők a népnek, mit a törvényhozástól annyi joggal és oly méltán vár, ki merné magára vállalni a felelősséget azokért, a mik következhetnek? Ki merné magára vállalni a jótállást, hogy e lelkesedés és áldozatkészség, melylyel e ház falait megrendíthetjük, az életben is viszhangra talál? . . . A t. Rendek érezni fogják a körülmények súlyát, azért e viszonyokat tovább nem fejtegetem, hanem egyszerűen átmegek indítványomra, a melyet ajkaimra a dinasztia iránti hű ragaszkodás, hazánk s a nép iránti tartozás s felelősségem érzete ad.

De mielőtt ezt előterjeszteném, még csak azon egyet jegyzem meg, hogy indítványomban az országgyűlés némely teendőit elszámlálándván, sérelmeket, mint



1848—49-iki magyar guerilla-csapatok felszerelése és azok fegyverzete.  
(Az orsz. ereklyemuzeumban felvett csoport-kép.)

minők a részek kérdése, a vallásügyi viszonyok és különösen az oly fontos horvát-  
ügy, azért nem említek, mert oly alapkívánatokat fogok előterjeszteni, melyek ha —

mint joggal hiszem — teljességgel, egyszersmind ezen sérelmek orvoslásának biztosítékát is magukba foglalják.

Indítványommal tehát ezen nagyfontosságú kérdéseket is és különösen a horvát kérdést, melyet az országgyűlésen megoldatlanul hagyni nem szabad, a biztos megoldás fokára akarom felemelni, változhatlanul el levén határozva, hogyha a megoldás ez úton, melyen egyszersmind a múltak sebeinek keserű felszaggatása elkerülhető, nem sikerülne, legyen bár a múltak sebeinek felszaggatásával, a horvát kérdést lelkem egész rokonszenvével minden részleteiben felkarolni legsürgetőbb kötelességem között számítom, s hiszem a t. Rendek is hasonlóan vannak iránta lelkesedve.“

Beszédje végén aztán előterjesztette az uralkodóhoz intézendő felirat javaslatát, melyben alkotmányt kér az osztrák örökös tartományok részére; a magyar nemzet számára pedig szabadelvű reformokat, s e reformok alapfeltételül és biztosítékául: „*független felelős minisztériumot.*“

A beszéd oly rendkívüli hatást keltett, hogy az alsótábla márczius 4-iki ülésén egyhangulag fogadta el a Kossuth által javasolt felíratot.

Ezen korszakos események több elbeszélője, — köztük Horváth Mihály a kitűnő történetíró is, — úgy tünteti fel e nevezetes beszéd keletkezését, mintha Kossuth csupán csakis azért mondta volna el, hogy megcsappanó népszerűségét, a mely a vukovár-fiumei vasut indítványozásával állítólag csorbát szenvedett, ez úton visszaszerezze.

Az események logikája mást igazol. Kossuth e beszédje már csak azért sem lehetett ötletszerű, mert az országgyűlés elején a felirati vita alkalmával, más keretben ugyan, de majdnem ugyanezeket már hangoztatá. Alkotmányos reformokat követelt mindig és minden alkalommal: mint publicista, mint magánember, s mint a törvényhozás tagja. Ez adta meg egyéniségének a politikai súlyt, ez növelte meg népszerűségét olyan nagyra. Következetlenség, sőt több: balgaság lett volna tehát tőle, hogy akkor, midőn a világesemények is kezére játszanak: elmulaszsa a kínálkozó alkalmat közel kétévizedes törekvéseinek a megvalósítására. Sőt, tovább menvén, bátran állítható, hogy a márczius 3-iki beszéd Kossuth előző tevékenységének nemcsak logikai folyománya volt, hanem államférfiúi éleslátásának is egyik legfrappánsabb bizonyítékát képezi. Hisz az események úgyszólván nyomon igazolták fellépésének időszerűségét. Beszédje után alig telt el tíz nap s a forradalom tisztító fürgetege már a bécsi Burg ódon falai körül tombolt.

A tétovázó veszteglésre tehát nem volt egy pillanat sem. Meg kellett gyorsan előzni az eseményeket, üstökön kellett ragadni a kínálkozó alkalmat. Ezt tette Kossuth hatalmas beszédje elmondásával; ezt cse-

lekedte az alsótábla, midőn oly ritka egyértelműséggel elhatározta, hogy az alkotmányos reformok megvalósításáért felíratot intéz a koronás királyhoz.

Nem úgy a főrendiek, akik nem akarták megérteni a kor intő szavát. Ijedten, töprengve álltak meg, mint a hogy megáll a vak, ha vezetője pillanatra elereszti kezét. Sem elfogadni, sem visszautasítani nem merték a felírat javaslatot. Dilemma elé kerülve, attól féltek, hogy a felírat visszautasításával a háborgó közvélemény haragját, annak elfogadásával pedig a bécsi udvar kegyvesztését zúdíjtják fejükre. Megkérték tehát a szabadság előtörő fénye, vezetőre volt szükségük. Megkérték tehát a nádort: menjen Bécsbe és ott az udvarnál kérjen útbaigazító tanácsot. A nádor, ki maga sem tudta mitévő legyen, hajolva a szép szóra, csakugyan Bécsbe ment. Vele utazott Apponyi György gr. kancellár is. A felsőtábla ülései visszaérkezésükig természetesen elnapoltattak.

A főrendek e kétkulacos magatartása roppant elkeseredést szült nemcsak a főrendek közt, hanem a nagy közönség körében is. A felháborodás még nagyobbra nőtt, midőn Majláth országbiró, a nádor hívására szintén Bécsbe utazott, nehogy addig is, míg az udvartól az utasítás megjön, ülésre kelljen összehívnia a főrendeket, amint azt az alsótábla kívánta.

S midőn e fondorlatra Kossuth azzal az indítvánnyal válaszolt, hogy a felírat a felsőtábla mellőzésével küldessék a Fölséghez, csak a közhangulatnak adott kifejezést. Az indítvány, mely inkább csak ijesztés akart lenni, nem fogadtatott ugyan el, de az a hatása mégis meglelt, hogy a konzervatív főurak közül éppen az aulikusabbak szétrebbentek Pozsonyból. Egyáltalán nagy volt az ijedség köztük. S mikor Széchenyi egyszer Petőfi versének e szavaival köszöntött közjük: „Dicsőséges nagy urak, hogy vagytok? Nem viszket-e a nyakatok?“ — nem egynek bizonyára sötét sejtetem szállta meg lelkét.

A nádor bécsi utazásának eredményét lázas érdeklődéssel várta a közönség. Nagy volt a türelmetlenség különösen *Pesten*, ahol a párisi forradalom váratlan s meglepő híre a legnagyobb izgatottságban tartotta az amugy is lázas kedélyeket.

Március elején az „Ellenzéki kör“ több befolyásos tagjának megbízásából Irányi Dániel Pozsonyba utazott, a hol felkeresvén Kossuthot, küldetéséhez képest elmondta neki, hogy pesti barátjai sehogy sincsenek megelégedve az országgyűlés eddigi eredményével: gyorsabb eljárásra lenne szükség.

Kossuth e közlésre, — mint Irányi egyik emlékjegyzetében elmondja, — kedvetlenül válaszolt:

— Magam sem vagyok a dolgok menetével megelégedve. Tenni kellene valamit.

— Nem lenne-e jó, — kérde Irányi — ha országos mozgalmat indítanánk meg Pestről a reformok siettetése végett?

— Biz' az nagyon üdvös lenne. — hagyta helyben Kossuth. Próbálják meg, hátha ez által is nyomást gyakorolhatunk a csökönyös mágnásokra.

Irányi Dániel másnap visszautazott Pestre, s az „Ellenzéki Kör,“ az ifjúsággal karöltve, legott hozzáfogott az agitációhoz, mely a márczius 15-iki eseményeket szülte.

A pozsonyi és pesti események ezáltal összhangba jöttek. Pozsonyban a liberális-párt, Pesten pedig a lelkes ifjuság tört előre, hogy a nemzet számára az alkotmányos szabadságot kivívja.

A bilincsek a korszellem búvös érintésére szétpattantak. Résen kellett lenni, hogy az önkény azokat többé össze ne kovácsolhassa.





Az országos küldöttség fogadtatása V. Ferdinánd által.

III.

## A népakarat diadala.

Í az a kamarilla?

Spanyol eredetű szó, mely azt jelenti: *kamarácska*. Politikai értelemben, VII. Ferdinánd uralkodása alatt, a spanyolok kezdték legelőször használni; „kamarilla“ névvel illetvén az udvari-pártot, amely titkos cselszövényekkel és ravasz fondorlatokkal zsarnokoskodott a virányos szép ország felett.

Ez a találó elnevezés aztán szétterjedt mindenfelé, ahol hasonló kottériák hatalmaskodtak a népeken. Így jutott el a „kamarilla“ szó hozzánk is, midőn a negyvenes évek elején a beteges és erélytelen V. Ferdinánd kezeiből egy felelősségnélküli „udvari-párt“ ragadta magához az államkormányzat gyeplőit.

Jókai Mór, a jubiláris író egyik komoly történeti munkájában ekként magyarázza meg a kamarilla szó jelentőségét:

... „Kamarilla. Milyen szép csengésű név! Mintha csak egy pásztor-nyíl naiv hősnője volna. Ez a szép hangzású név volt Magyarországnak és Ausztriának átoknemzője: aki fürdött vérnek tengerében, megemésztett milliárdokat, melegedett égő városoknál, vigadott milliók jajkiáltásainál s széttépett erős láncokat, miket Istenkéz alkotott: testvért testvérhez, apát fiúhoz, nemzetet királyához kötő szeretet lánczait. Alkották a kamarillát mindazok a bukott nagyságok, kiknek kezéből a ha-

talom kiesett a márcziusi forradalom következtében, s akik nem akartak abban megnyugodni, hogy a hajdani önkény uralmát ezentúl a népjog kormányzata váltsa fel. Semmi eszköztől sem riadtak vissza“ . . .

A koszorús író e magyarázata alapjában helyes, csak egy kis időszámítási tévedés eszszott bele. A kamarilla ugyanis nem a márcziusi forradalom után, hanem azt megelőzőleg sokkal előbb, mindjárt V. Ferdinánd trónralépése alkalmával kezdte meg kárhozatos működését. Aknamunkáját már a negyvenes évek elején ugyancsak sínylette a nemzet; 1848 tavaszán pedig, mikor az udvarnál újabb meg újabb akadályokat gördítenek reform-törekvéseink elé, már félig levetett álarczczal dolgozott. Sőt, midőn a bécsi márczius 13-iki forradalmat vérbefojtani akarták: egész nyíltan szállott síkra hatalmi érdekeinek a megvédelmzésére. Ugy Bécsben, mint Pozsonyban és Pesten márczius elején névszerint ismerték már a kamarilla, vagyis a reakzionárius „udvari-párt“ tagjait.

Ez „udvari-párt“ vezetője *Lajos főherczeg* volt, (sz. 1784 † 1864), aki mint az uralkodó nagybátyja, azt hitte, hogy neki nemcsak joga, de kötelessége a birodalom államügyeibe a család érdekeinek megfelelőleg befolylni. *Lajos főherczeg*, mint már említettük, csaknem a tátor szerepét vitte a gyámoltalan V. Ferdinánd mellett. Véleménye, szava, ügyis mint a status konferenzia elnökének, döntő súlylyal bírt mindenben. Midőn az elárult Magyarország áldott földjére a háború üszkét dobták, midőn attól tartott, hogy a rohanó események árját nem lesz képes fön-tartani: 1848 őszén visszavonult és *Ferencz Károly* főherczegre ruházta hatalmát.

*Ferencz Károly* (sz. 1802 † 1878.) főherczeg befolyását még az is tetemesen növelte, hogy, mint a gyermektelen V. Ferdinánd egyetlen fitestvére, reá, illetőleg gyermekeire volt szállandó a korona. Ő volt a törvényes trónutód.

Mindkét főherczeg politikáját természetesen a hagyományos össz-birodalmi eszme irányította. S a magyarokkal, kik oly szívósan ellentálltak a beolvasztási törekvéseknek, már csak ezért sem rokonszenveztek. Azt tartották, hogy a zabolázatlan és forradalmakra hajló magyar fajt csakis szuronyokkal lehet és kell fékentartani. Ujításokról, engedményekről persze tudni sem akartak. A Habsburg-ház jogara alá került országokat egyáltalán úgy tekintették, mintha azok az uralkodó-család egyszerű magánbirtokai lennének, a nép pedig e birtokok tartozéka.

A többi főherczegek, u. m. *János Baptiszt* (1782—1859), *Albrecht* (szül. 1817), *Vilmos* (szül. 1827), többé-kevésbbé hasonló nézeteket vallottak.



A bécsi kamarilla.

De az „udvari-párt“ legtevékenyebb és talán a legbefolyásosabb tagja mégis *Zsófia* főhercezegasszony volt.

*Zsófia* főhercegnő (szül. 1805 † 1872) Miksa-József bajor király leánya volt. Tizenkilenc éves korában ment férjhez Ferencz Károly osztrák főhercezeghez. Házasságukból négy fiú és egy leány született; u. m. Ferencz József jelenlegi uralkodónk, Miksa, az oly tragikus véget ért mexikói császár, továbbá Károly Lajos, s Lajos Viktor főhercegek és Mária Anna főhercegnő, ki azonban még ötesztendő's korában elhalt.

*Zsófia* főhercezegasszony, mint életírói följegyezték, igen éles eszű és magasratörő ambícióval bíró nő volt. Kedvteléssel űzte a politikát, melynek szövevényeiben oly nagy jártassággal bírt, mint a legtekélyesebb diplomata. A családi-tanácskozások alkalmával, melyeken mindig résztvett, még férje, Ferencz Károly főhercezeg is meghajolt nézetei előtt. Azt lehet mondani, hogy *Zsófia* főhercezegasszony volt az „udvari-párt“ láthatatlan feje.

Az uralkodó-család e tagjai köré csoportosultak aztán azok a csinált nagyságok, akik, hogy az udvar fényében sütkérezhessenek, készen állottak bárminő szerep elvállalására. S ezek a derék jó urak, hogy az udvar kegyét megtartsák, még a főhercegeken is igyekeztek túltenni a reakzionárius nézetekben. Eszközei voltak az udvarnak; de öntudatos eszközei, kik önfeláldozó szolgálataik fejében hatalom és fény után áhítottak.

Ezek közt az első helyet *Metternich* birodalmi főkancellár foglalta el.

*Metternich Lothár Venczel* hercege 1773-ban Koblenzben született. Még a század első évében, 1801-ben lépett állami szolgálatba, s gyorsan emelkedett egész a kancellárságig. Öntelt, gögös, középkori feudális nézetekkel telített bürokrata volt, aki az adózó népnek, még természetadta emberi jogát is tagadva, durva önkénnyel közel három évtizedig hatalmaskodott fölötte. Nevét gyűlölettel ejtették ki mindenütt. Állásához a legutolsó pillanatig ideges görcsösséggel ragaszkodott. Ártatlan emberek vérenek kellett folynia, hogy a felzúduló népharag állásából elsöpörhesse.

Az „udvari-párt“ eszközeinek sorában jelentékeny szerep jutott gróf *Kolowrat* államminiszternek is.

*Kolowrat Ferencz Antal gróf* régi cseh főúri családból 1778-ban Prágában született. Még Ferencz császár alatt 1826-ban lett államminiszterré. Ez állásában, melyet V. Ferdinánd alatt is megtartott, a

legjobb segéde volt a főkanzellárnak a bürokrata kormányzásban. De simulékonyabb ember volt, mint Metternich; igyekezett alkalmazkodni a változó viszonyokhoz. Ugy intézte működését, hogy a népszerűtlenség még az ő tetteiért is Metternichet érje. S midőn a bécsi nép oly ellenállhatatlan erővel követelte Metternich eltávolítását: Kolowrat gróf volt az első, aki a kanzellár ellen fordult, lázasan sürgetve, hogy mondjon le. Feláldozta mesterét, csak hogy maga megmaradhasson a hatalmi polezon. S részben célját is érte, mert Metternich után, az első alkotmányos osztrák miniszteriumnak Kolowrat is tagja lett. Ámde, ezen új állásában is a régi reakcionárius bürokrata maradt, úgy, hogy csakhamar őt is lomtárba dobták.

Lajos főherczeggel együtt, — ki egyuttal az elnökséget is vitte, — Metternich és Kolowrat képezték a hírhedt „*allamtanács*“-ot, amelynek tudvalevőleg titkos műhelyében szülemlett meg majdnem valamennyi szabadságtípró eszme és intézkedés.

Ezek valának a „kamarilla“ oszlopos tagjai, akik. — Metternich kivételével, — mindvégig megtartották befolyásukat. Aztán következtek a többiek, mint Windischgrätz, Latour. gr. Fiquelmont, Lamberg, Jellasic, Grüne gróf, báró Kübeck: majd az apróbb népség: Inzaghi, Hartig, Lebzelter, Pilgramm, Sedlniczky stb., valamint azoknak a névtelen elősdieknek a hada, akiket, mint az éjzipillét a gyertyaláng, az ismeretlenség homályából odavonz és fogvatart a fejedelmi udvarok fénye.

A kamarillának természetesen a birodalom minden részében voltak teremtményei és eszközei, akiket céljaira felhasználhatott. Sajnos, akadtak ilyenek Magyarországon is bőven.

A magyar mágnások legnagyobb része kétségtelenül nem igen rokonszenvezett a reformmozgalmakkal. A demokracia támadását látták e mozgalomban az oligarchia ellen. Féltették ősi előjogaikat. dús jövedelmük megcsappanását. De azért e főurak közül a legtöbben, midőn kenyértörésre került a sor, mégsem állták útját a nemzet törekvéseinek. Duzzogva félrevonultak falusi kastélyaikba, vagy külföldre utaztak, míg elvonul a vihar. Ezekben sokkal nagyobb volt az önbecs, hogysen odadobták volna magukat a bécsi hatalom vak eszközéül.

Ámde, volt a magyar arisztokraciának egy másik része. — igaz, csak csekély része, — a mely minden tartózkodás féltetelével mindvégig a kamarilla kezére dolgozott. E grázmagyarok előbb a szabad-elvű alkotmányos reformok megbuktatásán fáradoztak: később pedig, midőn a kamarilla lángbaborítá az országot: egész nyíltan a

gyujtogatók, a haza legádázabb ellenségei közzé álltak. Szirmay István gróf önkéntes csapatot toboroz nemzete ellen. Zichy Ferencz gróf az orosz hordákat vezeti hazája földjére. Aztán a többiek: Forgách Sándor, Pálffy Móritz, Pálffy Lipót, Apponyi Károly, Cziráky József, Zichy Pál, Almássy Móritz grófok. Majthényi László báró stb., kik részint mint muszkavezetők, majd mint eszászári biztosok segítik kintpadra vonszolni ezer sebtől vérző hazájukat. E sötét alakok működése képezi a szabadságharc legszomorúbb részét.

S noha a kamarilla hidrája mindenfelé ilyen erős csápokat eresztett: a közhangulat valódi állásáról a bécsi udvari körök mégsem voltak eléggé tájékozódva. Elemtén számba sem vették a mozgalmakat. Azt hitték, hogy muló láz az egész, amelyet ha éppen kell, drasztikus kúrával gyorsan eloszlathatnak.

Midőn Metternich a párisi forradalom kitörésének és Lajos Fülöp király lemondásának híret vette, így kiáltott fel: *„Leköszönmi, leköszönhet mindenki. Az új kormány törvénytelen ugyan, de ezt végezze Franciaország magával.”* S midőn a Burghan egyik félénkebb főherczegnő szóba hozta, hogy talán mégis kellene némi reformot engedni a népnek, Ferencz Károly főherczeg állítólag egész ingerülten ekként válaszolt: *„Nincs szükség reformra. A nép majd lecsendesedik, az izgatókkal elbánunk.”* Midőn pedig István főherczeg-nádor a pozsonyi diétán történekről számolt be: az volt a vélemény, hogy a rakonezátlanodó magyar országgyűlést rövidesen fel kell oszlatni.

Pedig úgy Ausztriában, mint Magyarországon már sokkal általánosabb és mélyebb volt az elkeseredés a fennálló kormányrendszer ellen, hogyses az eféle erőszakoskodások elfojthatták volna a népharag kitörését.

A bécsi lakosság közt a párisi forradalom híre talán még nagyobb izgalmat keltett, mint nálunk. A francia köztársaság kikiáltása oltahatatlan szabadságvágyat ébresztett a leigázott nép körében, amely szilaj gyűlölettel tordult Metternich rendszere ellen. Már február 29-én, tehát mindjárt a párisi legelső riasztó hírek megérkezése után, az ugnevezett karinthiai kapu egyik oszlopára ismeretlen kéz a következő felírásu plakátot ragasztotta:

„Egy hó alatt Metternich megbukott!  
Eljen az alkotmányos Ausztria!”

Az izgatottságot még növelte a félelem, hogy a külföldi események Ausztriát könnyen pénzügyi bukásba sodorhatják, aminek aztán pénzdevalváció leszen a következménye. Tényleg, a bécsi bank iránti



A pozsonyi országgyűlés küldöttsége.

(Fogadtatott V. Ferdinánd által 1848. márczius 16-án.)

bizalom egyszerre amyíra megingott, hogy a nép immár alig akarta a papírpénzt elfogadni. Emellett nyomon követték egymást az újabb, meg újabb felvillanyozó hírek, hogy a nép itt is, amott is merészen kibontá a szabadság győzelmes lobogóját. Márczius 2-án már a közeli Münchenben ült diadalt a forradalom. De sőt a szomszéd apró német államoeskák népe sem maradt érintetlen az alkotmányos reformok hő vágyától. Márczius 3-án Nassauban, márcz. 7-én Szász-Meiningenben, márcz. 10-én Weimarban és Hohenzollern-Sigmaringenben, márcz. 10-én Oldenburgban, Szász-Koburg-Góthában stb. vívta ki a nép a legszabadelvűbb engedményeket, ugyyszólván minden vérontás nélkül. Csak erősen akarnia kellett: s nyomban teljesültek kívánságai. Ezek mind roppant izgatólag hatottak Bécs lakosságára.

De a pozsonyi országgyűlés heves vitái is élénk befolyást gyakoroltak a bécsi nép fogékony kedélyvilágára. Ámbár a cenzurúnak éber gondja volt arra, hogy a lapok mentől kevesebbet hozzanak a magyarországi eseményekről: a császárváros lakossága azonban, ez örködés daczára, mégis hűen értesült mindenről, ami a pozsonyi diétán történt. Már a közelségnél fogva is, úgyszólván majd minden nap akadt valaki, aki vagy Bécsből Pozsonyba, vagy innen Bécsbe utazott, s értesüléseit odahaza természetesen elbeszélte. Sőt voltak Bécsben olyanok is, akik önként, csupa hazafias buzgalomból közvetlen összeköttetést tartottak fenn a magyar ellenzék vezérférfiaival. Ilyen volt a többi közt egy magyar származásu nagykereskedő, aki a vendéglősök segélyével valóságos titkos rendőrséget szervezett, s aki ez úton jobban értesült Bécs forradalmi hangulatáról, mint maga a hivatalos policzia. E nagykereskedő aztán időközönként kéz alatt bizalmas értesítéseket küldött Pozsonyba is: a liberális-párt vezetőinek, akik e kedvező hírek benyomása alatt persze, még annál szilárdabban álltak követeléseik mellett. Viszont a bécsi nép a magyar nemzet felbuzdulásából merített erőt és bátorságot, hogy szembeszálljon a gyűlöletes rendszerrel, mely oly hosszú idő óta leigázva tartotta. A hatás tehát kölcsönös volt és mint delejes-áram, gyorsabb keringésbe hozta nálunk is, túlnan is, az emberek vérét.

A *bécsi reform-mozgalmak* központját az úgynevezett „Olvasóegylet“ képezte, ahol szórakozás ürügye alatt naponként találkoztak azok, kik a dolgok rendjével elégedetlenek valának, s akik különösen a párisi forradalom sikerén felbátorodva, mind hangsúlyosabban fakadtak ki Metternich ellen.

Méltó a feljegyzésre, hogy a reform-mozgalomnak egyik főveze-



Részlet a prágai márcziusi forradalomból.  
(A diákok fegyverkezése.)

tője Bach Sándor ügyvéd volt, ugyanazon Bach, aki később a reakció zsoldjába szegődve, mint osztrák belügyminiszter nálunk is oly szomorú hírnévre vergődött.

A szabadelvű törekvések másik gyűpontja az egyetem volt. A bécsi ifjuság, épp úgy mint nálunk, szintén túláradó lelkesedéssel buzgott a liberális reformokért. A külvárosok félreeső kávéházaiban s rejtettebb vendéglőiben folyvást gyűlésezett, tanakodott a teendők felett. S ez a titkos forrongás hovatovább szélesebb hullámgyűrűket vetett. A forradalom eddig ismeretlen láza lepte el csakhamar az egész lakosságot. De elégedetlenségüknek *tettekben* még nem mertek kifejezést adni. Csak zugolódtak, csak forrongtak. Vágyaiknak eleintén nem is igen volt más célja, mint a gyűlölt Metternichtől való szabadulás. Tovább nem gondoltak.

Kossuth hatalmas felirati beszédje azonban egyszerre határozott irányt jelölt törekvéseiknek. Mint a sötétben tévelygőre a felbukkanó fény: úgy hatott e beszéd a bécsi népre. Most már látta a végcélhoz vezető ösvényt; most már tudta, hogy mit követeljen, ha Metternichtől sikerül szabadulnia. *Alkotmányt, szabadelvű intézményeket.*

„Leirhatatlan a hatás, — írja egy kortanu, — melyet Kossuth e beszédje Ausztriában, de különösen Bécsben előidézett. Sőt anélkül, hogy a hatást túlbecsülnők, állithatjuk, hogy az európai kontinensen alig volt még beszéd, amely hasonló s nagyobb horderővel bíró benyomást hagyott volna hátra.“

Kossuth e lángragyújtó beszédjét márczius 4-én a reform-mozgalom vezetői már ismerték, s irányt és bátorságot merítettek belőle.

Az „Olvasó-Egylet“ vezetői legott tanácskozásra gyűltek össze s a nép kívánságát a következő 11 pontba foglalták össze:

1. Meghatározott tárczákkal miniszterium s a kormányhatóságok átalakítása és kevesbitése.

2. A közigazgatás teljes reformálása, a községek önkormányzati joga az előjárók szabad választásával; az adók igazságos és egyenlő felosztása, mindennemű birtok szabad birtoklása bárki által; az egyedáruságok, lottók eltörlése, iparszabadság, hitelintézetek felállítása.

3. A rendi alkotmány kiterjesztése a polgári- és parasztosztályokra képviselőlet alapján; az állam évi jövedelmeinek és bevételeinek rendes elszámolása; az adó megajánlásának, avagy megtagadásának joga, az országrendi ülések nyilvánossága stb.

4. Egyesült országgyűlés az egész birodalmat érdeklő indítványok, törvények tárgyában.

5. Szóbeli tárgyalás nyilvánossága, a jelenlegi titkos és inkuiziciószerű törvénykezés megszüntetése.

6. A cenzura eltörlése, sajtótörvények, sajtószabadság.

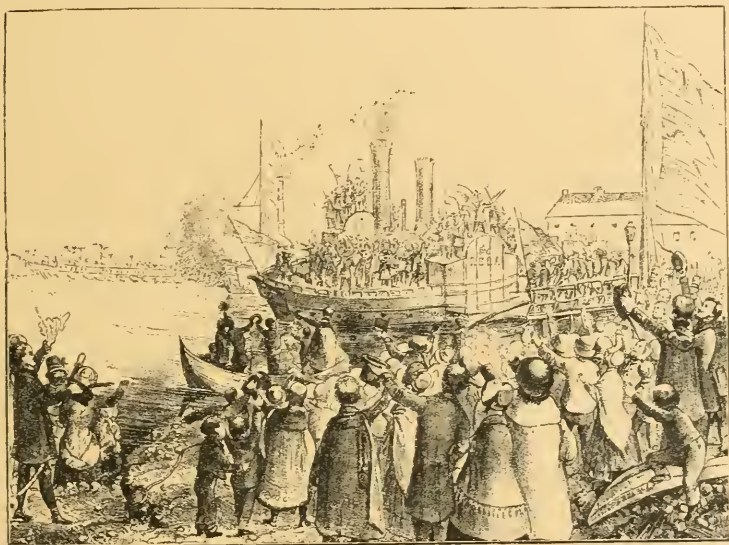
7. Szabad vallásgyakorlat, vallásegyenlőség, egyes vallások kiváltságainak megszüntetése

8. A rendőri önkény korlátozása.

9. Reformok a népnevelésben, tanszabadság, a fönnálló rendszer megváltoztatása, tanügyekben a papi befolyás megszüntetése.

10. Általános népfőfegyverzés, a polgári őrhad rendezése, vagyon és személybiztonság, a fennálló katonaság alkotmányszerű szervezése.

11. Általános kérelmezési jog az országgyűléshez, vagy a trón számolyához.



Az orsz. küldöttség elindulása Pozsonyból Bécsbe 1848, márczius 14-én.

(Az orsz. 48—49-iki ereklyemuzeum egykoru rajza.)

Az „Olvasó-Egylet“ bátor kezdeményezése örömiadallal fogadtatt a császárvárosban. A első határozott szó kimondatván, most már minden habozás és félénkség nélkül nyilatkozni mertek mások is. A bécsi „Iparegylet“ tovább menván, már nyílt ülésen, szemtől-szembe Ferencz Károly főherczegnek, — ki az ülést legmagasabb látogatásával megtisztelni vélte, — hangoztatta a rendszerváltozás szükséges voltát. Erre aztán napról-napra szélesebb arányokat öltött a mozgalom. Petíciók özönével kezdték ostromolni a császárt. Alig volt olyan egyesület, társulat, intézet Bécsben, a mely kérvényével

ne járult volna a trón zsámolyához, esdekelve szabadelvű institúciókért. De a Burgban rideg zárkózottsággal fogadták a nép óhajtatását. A legtöbb kérvény nem is jutott Ferdinánd elé. Engedményekről tudni sem akartak.

Az udvari-körök e rideg magatartása azonban a lakosságot nem riasztotta vissza: sőt a békülekenység helyett most már az elszántság és dacz vert gyökeret a nép szívében. Azért sem tágit. Am, ha esukvák előtte a Burg kapui: kerülő uton, a rendek közvetítésével férközik az uralkodó szívéhez.

Az alsó-ausztriai rendek ülésezése épp küszöbön állott. Márczius 13-ára hívattak össze. A polgárság azt határozta tehát, hogy számos aláírással ellátott kérvényt szerkeszt, s azt küldöttségileg a rendeknek adja át, felkérvén őket, hogy eszközözljék ki a császárnál a nép kívánalmainak teljesítését.

A polgárság petíciója a következő kívánságokat tartalmazta:

1. Az államháztartás költségeinek haladéktalan közzététele. 2. A nép minden osztályát és érdekeit képviselő parlament összehívása. 3. A képviselőház adómegajánlási, ellenőrzési és törvényhozási joga. 4. Sajtóviszonyok rendezése. 5. A törvénykezés nyilvánossága. 6. Hatóságok és községek rendezése. 7. Földmivelés, ipar, kereskedelem és népnevelés fejlesztése.

Hasonló irányu mozgalom indult meg az egyetemi ifjuság körében is. Ezek kérvényt szerkesztettek, még pedig egyenesen a császárhoz intézve. Az ifjuság ezeket kívánta:

1. Népképviseletet, 2. sajtó- és szólásszabadságot, 3. a népnevelés emelését és tanszabadságot, 4. a hitfelekezetek egyenjogusítását és 5. a törvényszéki tárgyalások nyilvánosságát.

A nép elhatározását s bátorságát még növelték a Prágából, Gráczból és Brünnből érkező forradalmi hírek.

Márcz. 13-án már kora reggel szokatlan élénkség volt észlelhető Bécs utczáin. Különösen az Alser-külváros. az orvosnövendékek negyede öltött forrongó képet. A medikusok már hét órakor egészen elözönlötték a városrészenfekvőközkórházkömyékét. A legtöbb tanuló ölmosbotot hozott magával. Helyenként a gyári munkások kezdtek csoportosulni, aztán jöttek az iparos-segédék; különösen a szabók és cipészek közül jelentek meg számosan. Mondják, hogy több műhelyből maga a mester küldte el legényeit, hogy a tanulókhöz csatlakozzanak, s ha tette kerül a dolog, legyenek segítségükre. Úgy tetszett, mintha titokzatos kezek intézték volna a készülő tüntetést. Erre vall az is, hogy már hajnalban a Szent-István templom falára valaki egy nagy plakátot ragasztott, amely a következő felhívást tartalmazta:

„Bécsiek! Szabadítsátok meg jó császártokat, Ferdinándot ellenségeinek kezéből. Ki Ausztria javát kívánja: annak kívánnia kell a jelenlegi kormány bukását.“

Csakhamar óriási tömeg verődött össze az utczákon. Különösen az egyetem körül volt roppant a tolongás. Egy intésre aztán, a tanulóifjúság vezetése alatt megindult a menet a rendek háza (Landhaus) felé. „Le az önkényuralommal!“ „Igazságot akarunk!“ „Éljen a szabadság!“ kiáltások között hömpölygött tovább az emberáradat.

A menet végre megérkezett a rendek háza elé, hol egy fiatal orvos: dr. Fischhof Adolf tartott gyűjtő beszédet. Fischhof, ki kórházi segédorvos volt, épp hazafelé igyekezett, midőn a tüntetők tömege a rendek házához ért. A kíváncsiságtól ösztökélve erre vette útját s pillanatra megállott. Az óriási sokaság ott morajlott sűrű, zárt sorokban az épület előtt. Senki sem tudta, mi legyen most a teendő. Maguk a vezetők is tétovázva álltak meg a döntő lépés előtt. Ekkor Fischhof a pillanat heve által elragadtatva, beszélni kezdett. Először nem hallgatták, de amint erős baritonhangja, mint a harangcsöngés kivált a zsvíjából, lassanként több és több szem fordult feléje. „Halljuk! halljuk!“ kiáltották minden oldalról.

És Fischhof, kit négy fiatalember vállára kapott, gyönyörű beszédben ecsetelte az elnyomott nép vágyait és törekvéseit.

... „Az idő sürget, — így szólt a többi közt, — s talán csak ez a pillanat a miénk. Mondjuk ki azért gyorsan, röviden, de határozottan, mit kívánunk és mi az, amiért el vagyunk készülve a legvégsőre.“

Mindenekelőtt sajtószabadságot kívánunk. Egyesek kívánatai, mig csak elszigetelten mondatnak ki, nem vétetnek figyelembe; olyanok mint a vízcseppek, melyek, ha egyenként hullnak le, a föld beiszsa azokat, homokban elvesznek, a légben elpárolognak, de ha kívánataink a sajtó ezer, meg ezer csatornáin összefolynak: akkor lassanként hatalmas ellenállhatatlan árvává válnak a közvéleménynek, s jaj azon kormánynak, mely az állam hajóját a közvélemény árja ellenében merné vezetni. Azért mindenek előtt a legerősebben hangsúlyozzuk a sajtószabadságot...“

Ezután kifejté, hogy a sajtószabadság mellett népképviselési országgyűlésre is szüksége van a népnek. Továbbá fel kell szabadítani a békóba vert lelkiismeretet és tanrendszert.

A nép fokozódó lelkesedéssel fogadta Fischhof szavait, mely gondolatainak s érzelmeinek oly hű kifejezését képezte. Midőn bevégezte beszédjét, ezer meg ezer ember kérdezte: „Ki a szónok?“ „A nevét!“

— A rendőrség Damokles-kardja lebeg ugyan fejem felett, — felelte Fischhof bátor, elszánt hangon, — de én azt mondom, amit Hutten: „én vagyok ki mertem, dr. Fischhof.“

A fiatal orvos rögtönzött szónoklata lázba hozta a tömeget. Hisz ez volt az első szabad szó, mely hosszú idők óta Ausztriában nyíltan elhangzott. Fischhof egyszerre a legnépszerűbb ember lett Bécsben.

Fischhof beszédje után egy másik fiatal orvos, dr. Goldmark emelt szót és azt indítványozta, hogy most már menjenek fel a rendek házába és ott élőszóval adják elő kívánságaikat: a küldöttség vezetője és a nép szószólója Fischhof legyen.

Ugy történt. A küldöttséget Montecuccoli gr. tartományi marschall és a rendek elnöke fogadta, kijelentvén, hogy a rendek készek a nép kívánságait támogatni és egy külön küldöttség által Ő felsége a császár elé juttatni.

Míg az ülésteremben ezek lefolytak: azalatt a rendek házának udvara, — melyet zsufolásig előzőnlött a nép. — emlékezetes esemény színhelye lett.

Az utcáról egy fiatal ember furakodott az udvaron álló tömeg közé, s kezében papírost lobogtatva, felhevült arccal kiáltotta:

— Kossuth beszédjét hozom! Halljuk, halljuk Kossuth híres beszédjét!

Kossuth felirati beszédje, mint már említettük, rendkívüli hatást keltett Bécsben. Mindjárt annak elmondása után többféle fordításban keringett a közönség közt. s márczius 12-én többeket el is fogott a rendőrség. a mint nyilvános helyeken azt felolvasni merészkedtek. A nép, a nagy tömeg e beszédnek tehát csak egyes lopva olvasott töredékeit ismerte.

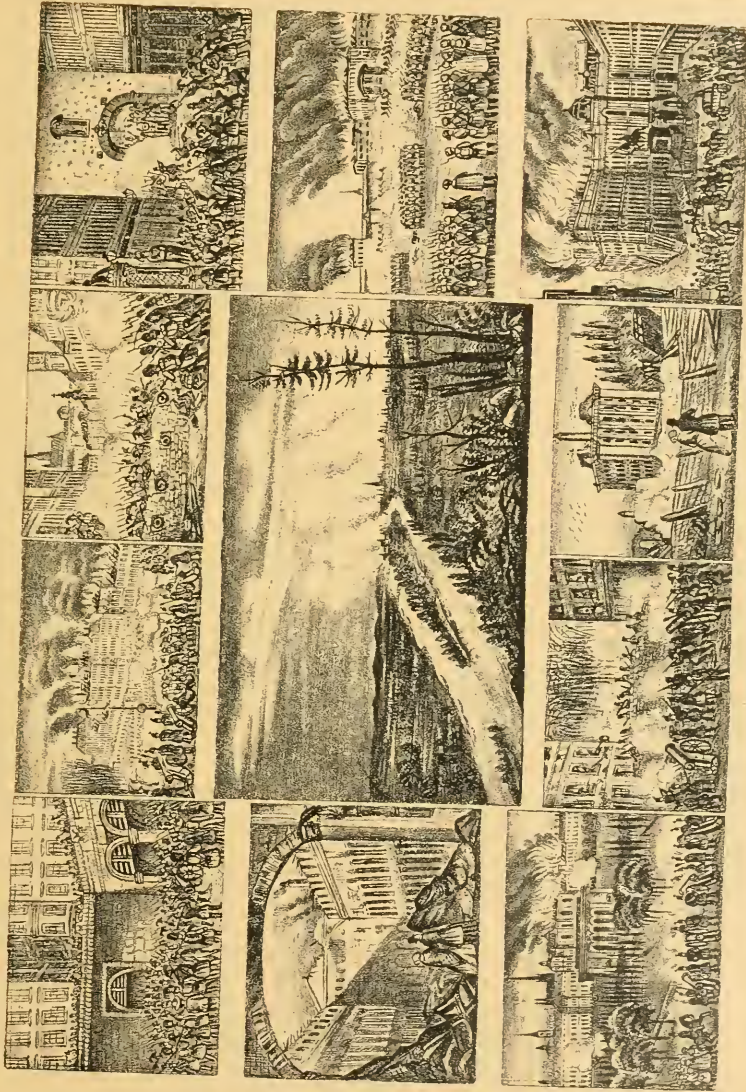
Kossuth említésére mintha megbüvölték volna a tömeget. Előbb csak csöndesen, mintegy félvilágosításul szájról-szájra szállt a neve, aztán egyszerre mint valami varázstsítésre ötvenezer torokból hangzott fel az égrengető kiáltás: „Éljen Kossuth! Éljen Kossuth!”

Az üdvözlő rivalgás lecsillapodásával az iménti fiatal ember, — Goldner Miksának hívták. — szólalt fel:

— Polgártársak. — kiálta Goldner a kezében tartott papírost szétbontva, — felolvasom önöknek Kossuth Lajosnak, a szabadság e dicső bajnokának azon beszédjét, amelyet márczius 3-án a magyar országgyűlésen tartott.

— Halljuk! Halljuk! — kiáltották a körülállók és fölkapva Goldnert az udvaron levő födeles kút tetejére emelték, hogy jobban hallhassa a közönség.

Goldner a beszédet, — a melyet egy Bécsben lakó magyar



Jelenetek az 1848-iki bécsi forradalomból.

fiú: Kálozdi Mór fordított németre, — olvasni kezdte: de az igaztottságtól is fátyolozott gyöngé hangját a tömeg nem értette meg jól. Erre egy husz-luszonkét éves orvostanhallgató: Putz, mint az evet a kút földelén termett és Goldnertől átvette a kéziratot.

Most tehát Putz olvasta a beszédet. Érezes, csengő hangja az udvar minden zugában tisztán hallatszott, egész azon pontig, midőn Kossuth az osztrák örökös tartományok számára alkotmányt követel, esőndes figyelemmel hallgatta a felolvasást a közönség. E pontnál azonban oly óriási tetszés-zaj tört ki, hogy percekig tartott, míg Putz az olvasást folytathatta.

A hatás innentől perczről-perczre nőtt. A tömeg, mely még soha sem hallott ily merészen kimondott igazságokat, nem tudott betelni a beszéd szépségével. Egyes pontok felolvasását kétszer-háromszor kellett ismételnie Putznak.

Midőn a felolvasó a beszéd végén eme ponthoz ért: ... „tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek, nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől.” — az ittasult tömeg tombolva követelte annak újabb meg újabb elmondását.

Az „elvénhedt ember“-re tett célzás lázig fokozta a szenvedélyeket. És felhangzott az első forradalmi kiáltás:

— Le Metternichkel! Le Lajos főherczeggel! Le a kormánnyal! Kossuth beszéde rövid félóra alatt átgűrta, átalakította a népet. Nem volt ez többé a policzajtól remegő jámbor polgárság, mely egy kis utczei demonstrációban is nagy dolgot lát, hanem fanatizált forradalmi tömeg, a mely jogaiért kész vérét is ontani. Kipirult arczezal, láztól égő szemekkel követelte most a nép Metternich eltávolítását a kormányrúdtól. S ezt a csodálatos, átalakító hatást Kossuth beszéde okozta.

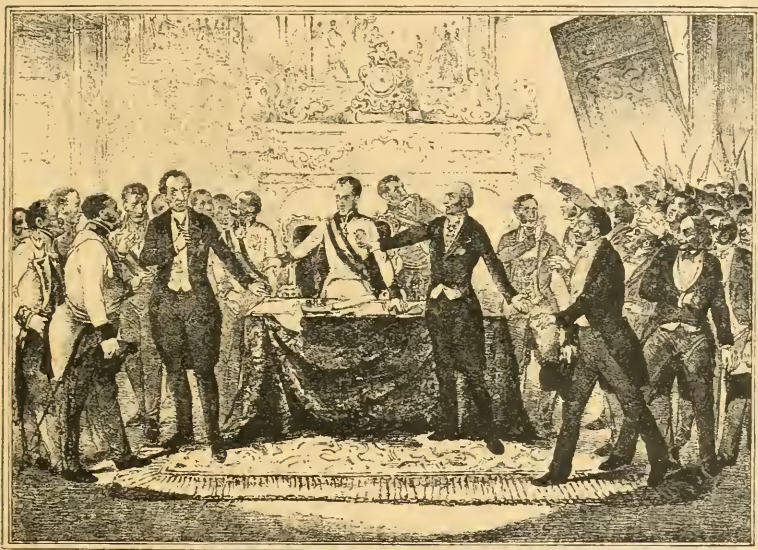
Liechtenstein herczeg, midőn Kossuth beszédének felolvasása után az ülésterem ablakából az udvarra tekintett, állítólag ezt a találó megjegyzést tette:

— Ezek többé nem bécsiek, ezek forradalmár magyarok.

A Burgban a nagyarányu tüntetés hírére sietősen megtettek minden intézkedést, hogy az esetleges zendülés a legerélyesebben elnyomassék. Albrecht főherczeg, Bécs katonai parancsnoka, különben már 12-én megtette az első intézkedéseket egy eshetőleges kitörés ellen. Az egyes csapatparancsnokok rendeletet kaptak, hogy a kaszárnyákban az összes csapatokat készenlétben tartsák. A gyalogságnál minden egyes közember hatvan darab éles töltést kapott. A Burg

védelmére két zászlóalj granátos, egy zászlóalj gyalogság és egy üteg tüzérség rendeltetett ki. A kincstári épületek, mint az állampénztár, fegyvertár, zálogház stb. erős katonai fedezet alá helyeztettek.

Ez előleges intézkedésekkel, — úgy hitték, — a császári lak és a középületek eléggé megvédenek ugyan, de a forrongó tömeg megfékezésére mégis a legerélyesebb rendszabályok alkalmazását határozták el. Albrecht főherczeg tehát a megállapodáshoz képest menten kiadta a parancsolatot, hogy a kaszárnyákból az összes



Metternich bukása 1848. márczius 13-án. (Egykoru rajz.)

katonaság harcckészen vonuljon ki, szállja meg az élénkebb forgalmu utcákat és tereket, — s ha szükséges: használja fegyverét.

A rendek-házához, ahol legnagyobb volt a csoportosulás külön zászlóaljat vezényeltek, azzal az utasítással, hogy a tömeget üzze szét.

A rendek ép felfüggesztették az ülést, midőn a katonaság az udvart megszállta. A nép óhajtásához képest ugyanis egyenesen az ülésből a rendek egy küldöttsége ment a Burgba, hogy kihallgatást kérve a császárnál, előadja a nép kívánságait. A közönség, amely a

legnagyobb izgalommal várta az audiencia eredményét, a katonaság váratlan felvonulására egy pillanatra megdöbrent, de már a másik percben annál nagyobb erővel tört ki haragja és elkeseredése. A tömeg éktelen lármával: füttyüléssel, kújongatással, püsszegéssel fogadta a katonaságot. Az előcsapatot kövekkel kezdték hajigálni. A vezénylő százados egy tégladarab által homlokon találva, véres fővel bukott a kövezetre. Erre a katonaság sortűzet ad, majd szurony-szegezve rohan a menekülő népre. Roppant zűrzavar támad. A haldoklók, sebesültek jajszava közé a düh kiáltása vegyül. A közönség védekezni kezd. A találékonyabbak felrohannak a rendház üléstermébe s az összezuzott butordarabokat dobálják a katonaságra. Közbe pisztolylövések durammak. Egy marcsona, óriási természetű munkás, akit lábikrán szűrnak, visszafordul: az utána rohanó katonát torkon ragadja, magasan a levegőbe emeli s megfojtva, mint a békát a földhöz csapja.

A véres összeütközés egész Bécsben roppant izgalmat keltett. A rémület, düh és a bosszu kiáltásai hangzottak mindenfelé.

— Polgárvér folyt! — orditozták utczáról-utczára. — Fegyvertelen népre lőttek. Ez bosszuért kiált. Le a hóhérokkal, kik védtelen népet gyilkolnak! Átok reá, ki ezt parancsolta!

És a bosszuállás fékvesztett őrzöngése szállta meg a népet. Ki mit kaphatott a kezeügyébe: dorongot, kést, fegyvert stb., azzal rohant az utczára, hogy megboszulja az ártatlanul ontott vért.

A forradalom lángja lobogott fel egyszerre egész Bécs városában.

A düh oly nagy volt, hogy egy öreg tábornokot egy hasábfával ütöttek le a lováról. Hasonlókép járt volna Albrecht főherceg is, ha sarkantyuba nem kapja lovát s idejekorán el nem menekül. Közápor hullt nyomába, egy darab fa arczon is találta, úgy hogy összetört a szemüvege. Erre azután a város több részén megindult az utcai harc a nép és a katonaság közt. Egy helyütt a tömeg tégladarabokkal verte vissza az előszáguldó dragonyosokat; más helyütt hevenyészett torlaszokból védte magát. Egyik csapat ostrom alá fogta a fegyvertárt, véres tusát folytatva a védő katonasággal. Egy másik csoport a Burgba igyekezett behatolni. A komor császári laknak az udvari színház melletti részén egyetlen ablaktáblája sem maradt épségben. A vasrostélyokat kiszaggatták, s ezzel fölfegyverkezve nyomultak előre, megrohanva az udvari gyógyszertert, amelyből a fal áttörésével egyenesen a császár lakosztályába lehetett volna jutni. Ez eshetőséggel azonban, ügylátszik, számot vetettek a Burg-

ban, mert a gyógyszerház szobáit már eleve eltorlaszolták. A tömeg, mely roppant izgalomban nem ért rá a torlaszok széthányásával foglalkozni, zúzva-törve mindent ami útjában állt, tova vonult, hogy más oldalról kísértse meg a bejuthatást.

A Burgban most már csakugyan megijedtek. Az ijedelmet még növelték a beérkezett újabb, meg újabb hírek, hogy a katonaság immár nem bír a feldühödt nép titáni erejével. A császár láztól gyötörve, betegen zárkózott lakosztályába. Az uralkodó-család férfi



Metternich futása.

(A bécsi márcziusi forradalom idején megjelent gúnykép.)

tagjai pedig Lajos termeiben gyűltek össze, ahol Metternich, Kolowrat s a többi udvari méltóságok meghallgatásával az állantanács úgyszólván permanenciában ülésezett. Iderendelték Latour és Windischgrätz tábornokokat is, hogy a katonai intézkedésekre nézve szolgáljanak utbaigazítással.

Lázás izgalom közt folyt a tanácskozás, melyet meg-megszakított a felhangzó rémes csatazaj, a puskaropogás, a harcoló nép ideg-

rázó üvöltése. Eközben tisztok, lakájok tarka egyvelegben jöttek-mentek majd hírekkel, majd parancsokkal. Időnként rémült arccal, kisírt szemekkel egy-egy főherezegnö is benézett, hogy vigaszt és megnyugtatót merítsen.

A tanácskozás folyamán Metternich herezeg azt javasolta, hogy a katonaság csak a Burg védelmére szorítkozzék s kerüljön addig minden kihívást, míg gyors futárok által Csehországból és Morvából kellő számú hadesapatok nem rendeltetnek Bécsbe. Ekkor aztán minden kimélet fölhételével kell elbánni a zendülőkkel.

Windischgrätz herezegnek viszont az volt a nézete, hogy a meglevő katonasággal is lehet rendet csinálni, ha nagyobb eréllyel lépnek fel. *„Csakhogy, — úgymond, — a forradalmakat nem pusztával, hanem ügyvel szokás leverni.“*

A többség azonban nem osztozott Windischgrätz nézetében. Az agyonbombázástól nem annyira a népet sajnálták, mint inkább az épületeket. Hosszu izgalmas vita után végre abban állapodtak meg, hogy előbb a polgárőrség kirendelésével próbálják lecsillapítani a népet; s csak akkor, ha ez nem sikerülne, nyulnak a Metternich és Windischgrätz által javasolt végső eszközökhöz.

Ámde, elkéstek e mentő eszmével is. A polgárőrség — mely bizonyos katonai szervezettel bírt, s így fegyverrel is el volt látva. — már ekkor szívvel-lélekkel a néphez csatlakozott. Sőt parancsnokuk vezetése alatt külön küldöttséget is menesztettek a Burgba, hogy szószólói legyenek a nép kívánságainak.

A polgárőrség küldöttsége már ott találta a rendek és az egyetemi ifjuság deputációját. De egyiket sem engedték kihallgatásra. A rendház tizenhéttagu küldöttsége már a délelőtt óta ott ögylegett Lajos főherczeg előszobájában, anélkül, hogy szóba álltak volna vele.

— Ő felsége a császár, — szólt durva nyerseséggel egy udvari tanácsos a küldöttség tagjaihoz, — semmit sem enged magától kiesikartatni. Nagyon tévednek, ha azt hiszik, hogy Ő felsége hasonló helyzetben van mint a francia király, vagy pedig olyan alkotmányt erőszakolhatnának reá, aminőt Lajos bajor király három óra alatt megadott.

A polgárőrség küldöttségének vezetője e goromba visszautasításra azonban nem hátrált meg, hanem erélyesen követelte, hogy ereszszék a császár elé a nép küldöttjeit. Erre azt felelték, hogy a császár fékvő beteg, s így senkit sem fogadhat; de Lajos főherczeg hajlandó meghallgatni őket.

A küldöttség kelletlenül bár, Lajos főherceg fogadótermébe vonult. A szomszéd szobában egyre folyt az izgalmas tanácskozás, melyben az összes főhercegek résztvettek; sőt később a polgárőrség küldöttségének néhány tagja is behivatott.

A tanácskozást újabb rémhír zavarta meg. Egy tiszt azt jelenté, hogy a csőcselék betört a Mihály-templomba és ott mindent össze-



Az 1848-iki bécsi barrikádok térképe.

rombolt. Majd egy másik hír érkezett, hogy a tömeg felgyújtotta Mária-hilfét. E hírek a legnagyobb rémületbe ejtették a tanácskozókat. „Lajos főherceg, — írja egy szemtanú, — e hírekre, melyek később valótlannak bizonyultak, szótlánul rogyott egy támlászekbe. Ferencz Károly kezeit tördelve rémülten így kiáltott fel: „Istenem, mi lesz még ennek a vége!” Albrecht főherceg földre szegezve tekintetét, heves léptekkel járt föl és alá a teremben; a többiek

mintha megkövültek volna, némán, elmélyedve bámultak maguk elé. Csupán János főherceg és Kolowrat gróf látszottak lélekjelenlétüket megtartani. A csendet a polgárország egy tisztjének Kolowrathoz intézett szavai törték meg:

— Kegyelmes uram, sürgősen szükséges, hogy most már törjék valami, ami a népet lecsendesíti!

— De hát mi történjék? — kérdi gr. Kolowrat.

— Miután excellenciád kérdezi, hát felelek, — felelé a tiszt. — *Ha Metternich herceg el tudja magát határozni, hogy lemond, jót állok a nyugalom gyors helyreállításáról.*

A polgárország többi tisztje szintén Metternich lemondásában látta az egyetlen mentőeszközt.

Metternich e jelenet alkalmával a szomszéd szobában valami rendelet szerkesztésével volt elfoglalva. A főhercegek bementek hozzá. Hogy mi történt köztük, azt ma is a titok fátyola borítja. annyi tény, hogy Metternich az utolsó pillanatig göresösen ragaszkodott állásához.

Midőn János főherceg tudára adta a küldöttségnek, hogy a kancellár a nép óhajtásához képest leköszön, Metternich, ki a nyitvafelejtett ajtón keresztül meghallotta e szavakat, a terembe lépett és a keserűség hangján kiáltá:

— Hogyan? Ez volna a köszönet a birodalomnak és az uralkodóháznak tett félszázados hű szolgálatomért?

A küldöttség tagjai. — mint egy szemtanu beszéli — e szavakra gúnyos nevetésben törtek ki, amely porig sujtotta a kancellárt. Vége lett egyszerre. Ez a kaczagás ölte meg.

— Herceg, — válaszolt szavaira a küldöttség egyik tagja, — csak lemondásával mentheti meg ön az uralkodóházat.

— Ha önök gondolják, hogy visszalépésem a nyugalmat helyre állítja. — felelte Metternich renegett hangon, — úgy állásomat Ő felsége kezeibe teszem.

Ezzel megfordult és lassu, imbolygó léptekkel hagyta el a termet.

Néhány percz múlva a tanácskozó szoba ajtai ismét kinyíltak és Metternich körmeze az összes főhercegeektől, lépett az elfogadóterembe. Levetség, komor hangulat uralkodott mindnyájok arcán; Metternich sápadt-fehér volt, mint a meszelt fal. A kiállott izgalmak megtörték gögös alakját. De azért nyugodtságot erőltetve lépett elő s fordult a küldöttséghez:



A magyar orsz. küldöttség bevonulása Bécsbe 1848. márczius 15-én. (Egykoru rajz.)

— Önök a polgárság nevében. — így szól, azon óhajttát fejezték ki, hogy leköszönjek. Kérdem: mi kifogásuk van személyem ellen?

— Herczezséged személye ellen semmi, de rendszere ellen tömérdek. — felelt bátor, szilárd hangon a polgárörség küldöttségének vezetője.

Pillanatnyi nyomasztó esend állott be. Metternich mereven maga elé tekintett, majd lassu hangon töredezte:

— Ha így van, örömmel teszem le állásomat ő felsége lábához. — s ezzel könnyed fejbólintással eltávozott a teremből. \*

A főherczegek hallgatagon követték, mintha csak egy halottat kísérték volna ki. A küldöttség tagjai azonban szinte akaratlanul „Hoch“-kiáltásokban törtek ki, s örömsugárzó arcczal köszönttek egy jobb korszak hajnalát.

A hivatalos „Wiener Zeitung“ márczius 14-iki száma következőleg adta tudtára a világnak az óhajtvá várt örömhírt:

„A titkos házi, udvari és államkancellár, herczeg Metternich hivatalát Ő felsége kezébe letette.“

Egy rozsz és ósdi rendszer bukott meg ezzel, mely közel fél-századon keresztül súlyos átok gyanánt nehezedett Ausztria népeire, s melynek sorvasztó hatását oly sokáig sinylette hazánk is.

Metternich bukása gr. Apponyi Györgyöt is magával sodorta. Leköszönt. Helyét ideiglenes minőségben Szögyény-Marich alkancellár foglalta el.

*Istrán nádor márczius 13-án,* — tehát épp a diadalmaskodó bécsi forradalom kitörésekor, — *tért vissza Pozsonyba,* ahol a legfeszültebb érdeklődéssel várták küldetésének eredményét. Első perczben az a hír kelt számyra, hogy a nádor hiában járt Bécsben. A legfelsőbb körök tudni sem akarnak engedményekről s így Kossuth felirati javaslatát még tárgyalásra sem bocsájtják a felsőtáblán.

A szállongó hír természetesen nagy izgatottságot keltett a közönség körében. De a beavatottabb követekre is lehangolólag hatott a bizonytalanság. Pedig a hír nem volt igaz. Ugylátszik, a nyugtalanság szülte és a kétkedés hordta szét.

Maig is titok leple fűdi, hogy mit végzett a nádor a Burgban. Sok jel azt mutatja, hogy szilárd akarattal és őszinte szívvvel szállott síkra a magyar ügy érdekében. Az udvarnak, mint tudjuk, először az volt a szándéka, hogy a kellemetlenkedő országgyűlést rövidesen feloszlatja s ez uton szabadul meg a reformkövetelésektől. A politikai

látóhatár sötétülése, a gyülemelő viharfelhők, de legkivált a bécsi nép növekedő forrongása utóbb mégis más nézetekre terelte az intézőkört. Elállottak első tervüktől, amelynek végrehajtása, a bizonytalan viszonyok közt, esetleg végzetes következményeket vonhatott volna maga után. Időt akartak nyerni. Valószínű tehát, hogy István főherczeg szabad kezet nyert a teendőkre nézve. Azt az utasítást kaphatta, hogy a Kossuth-féle felirat tárgyalásának ne állja útját; sőt ha Bécsből aggodalmas hírek érkeznének, fogadtassa azt el a



Részlet a magyarok bécsi fogadtatásából 1848. márczius 15-én.

(Az ereklye-muzeum képgyűjteményéből.)

főrendek által is. Legalább lecsillapodnak a kedélyek. A reformok visszautasítására majd találnak később alkalmas ürügyet.

A bécsi forradalom híre márczius 14-én reggel terjedt el Pozsonyban, mindenütt a legnagyobb izgalmat támasztva. Este már Pesten is tudták a hirt.

Az alsótábla nyomban ülést tartott. Kossuth a meleg rokonszenv hangján emlékezett meg a bécsi nép bátor elhatározásáról. örömmel

vette tudomásul Metternich hercegnek s vele a magyar udvari kanczellárnak, Apponyinak a bukását, majd így folytatta:

... „Nekünk most azon nagyszerű feladat jutott, hogy a mozgalmakat böleesen vezessük, s azon kell lennünk, hogy a gyeplő kezeink közt maradjon, mert addig alkotmányos uton haladhatunk; de ha egyszer a gyeplő kezünkől kirántatik: akkor a következeseket az Isten tudja csak. Kivanatos ennél fogva, hogy a felirat korábban jusson fel a trónhoz, mint az események hire az országban elterjed. Senki se engedje magát tulragadtatni a kellő vonalon, de ezen vonalig mindent! . . .”

Azt indítványozta tehát, hogy a nádor szólíttassék fel a félsőház ülésének azonnal való összehívására. Továbbá, minthogy a bécsieknek a sajtószabadság megadatott, küldessék ki egy bizottság, mely a sajtótörvényről szóló törvényjavaslatot dolgozza ki. Végül „mint-hogy váratlan körülmények fejlődhetnek ki, hogy a belnyugalom az ország jóakaratu polgárainak védelme alatt maradjon: küldessék ki egy másik bizottmány is, amely nem napok, hanem órák alatt a hon védelme iránt teljeszsen elő javaslatot.“

Kossuth mind a három indítványát egyhangulag fogadta el az alsótábla. Az események ily meglepő alakulásán általános lett az öröm. Csak egy ember nem osztozott az örömben, csak egy férfi arca maradt komor: Széchenyi István grófé, aki megfélemtelen, csodás sejtésektől megkapatva, így szólott:

„Sokan örülnek, sokan búsulnak az események felett. Én még nem tudtam magamat elhatározni: örüljek-e, avagy búsuljak? Mert felfogásom szerint éppen annyi lehetőség van arra, hogy Magyarország egy szebb jövőnek indul elébe, mint arra, hogy önmagában s magával küzdve, végöráját érje. Ezt mutatja más nemzetek példája, melyek ily pillanatokban vagy nagyra nőttek, vagy kimultak az élők sorából. A gyógyszer azonban kezünkben van. Nekem régi kedves óhajtásom, hogy Magyarország saját tengelye körül forogjon, mert e nélkül oly haladás lehetetlen, mely után a nemzet sóvárog. És azon hihetőség, hogy ez most megtörténhetik, örömmel tölti el szívemet. De aggasztja az, hogy a szomszédság tüze lobbant, s mi magyarok szalmakörülményeink: — heves vérünk, könnyű fellobbasunk mellett, — oly közel vagyunk e tűzhöz. Vagy reform, vagy anarchia: ezek közt kell választani . . . Nemzetünk feladata, hogy az alkotmányos kifejlésnek basisa a dynastiának támasza legyen . . . Most, mindenek felett rendre van szükség. És nincs senki, aki jóviselete által jóltevőjévé ne lehessen a nemzetnek; de senki sincs oly kicsiny, hogy az ellenkezővel ne árthatna. Nincs ország a világon, melyben oly kevés politiaális rend lenne; de nincs nemzet, melyre jobban hasson a becsületes őszinte szó . . . Szűnjék meg minden párt, minden kaszt. Én eddig is csak a modorra nézve ellenkeztem, de a célra nézve nem, s annak tisztaságát mindenkor elismerém.“ . . .

Széchenyi e jóslatszerű intelmével kétségtelenül Kossuthra célezott, a kinek törekvései ellen eddig is oly erős küzdelmet folytatott.

De Kossuth páratlan népszerűsége, úgy látszik, lefegyverezte a „legnagyobb magyar“-t is, mert e szavaiban már az engesztelődés hangja rezdül meg. Egyetértésre int, s aztán nyomban menti magát, hogy ő csak Kossuth modorát kifogásolta, de szándékának tisztaságában soha sem kételkedett. Helyesli immár a célt is, amelynek elérésére Kossuth törekszik, csak kellő óvatosságot ajánl.

Széchenyi e beszéde azért is emlékezetes, mert itt nyilatkozik meg először aggódo lelkének végzetszerű borúja és tépelődése, mely hovatovább növekedvén, nemsokára oly szörnyű örvénybe sodorta.

Tény, hogy Kossuth, kit az események oly csattanósan igazoltak, már ekkor feltétlen ura volt a helyzetnek. Népszerűsége



A pozsonyi jurátusok Bécsbe érkezése 1848. márczius 16-án. (Egykoru kép.)

és tekintélye annyira megnövekedett, hogy még leghatalmasabb ellenfele: Széchenyi is, bár hallgatagon, de kénytelen volt meghajolni előtte. Nemesak az alsótábla, de az egész magyar társadalom immár a megingathatlan bizalom lelkesedésével követte kibontott lobogóját. Kossuth egyszerre a nemzet sorsának intézőjévé lett. Alakja egészen az előtérbe került, s a nagy dráma további eseményei csaknem kizárólag személye körül összpontosulnak.

István főherczeg, mihelyt híret vette a bécsi forradalom kitörésének: azonnal, még a reggeli órákban magához hívatta gróf

Keglevich Gabort, Majláth György országbíró, báró Vay Miklós és gróf Széchenyi Istvánt és felvilágosítá őket a helyzet válságáról. Az értekezlet eredménye az lett, hogy a nádor még az nap, — márczius 11. — délutánra a főrendeket sürgető s ülésre hívta össze, amelyen az alsótábla felirata lesz tárgyalandó.

Széchenyi elborult kedélyvel jött ki a nádor szobájából.

— Tengerként fog ömleni a vér és a haza el fog pusztulni, — mondá gr. Zichy Edmund főlovászmesternek.

Az alsótábla. — miután most már kétségtelemek látszott, hogy az ökonzeratív főurak ellenzése a nádor intésére megszűnik, — a felíratot a változott viszonyokhoz képest módosította. A felíratnak ugyanis több olyan pontja volt, amely csak általánosságban érinté a közvélemény óhajait. E homályos részeket az alsótábla, — Kossuth indítványára. — világos és határozott szavakkal helyettesítette. Kimondta, hogy „a szellemi kifejlődés ápolásának szükségé” alatt: a *népnevelés*, a *vallásgyenlőség*, az *esküdszék* és a *sajtószabadság* értendő; „a nemzeti erőnek egyesítése” pedig az *Erdélygyel való unióra* vonatkozik.

Ily értelemben kiegészítve került a Kossuth-féle felírat-javaslat a főrendek elé. Rég volt oly nevezetes ülése a felsőtáblának, mint ez. Most kellett kitűnnie, hogy a szabadelvű eszmék utat törtek-e maguknak a mágnások gyülekezetébe: most kellett eldölnie, hogy a főurak a nemzet ellen vagy a nemzet mellett foglalnak-e állást? Az ülésterem karzatai szakadásig megteltek érdeklődő közönséggel. Megjelentek, persze, csak mint hallgatók, — az alsótábla vezérérőriai is, köztük Kossuth, akit éljenzéssel fogadott a karzati közönség. Künn az utcán zibongó tömeg leste az eredményt.

Az ülésnek egyetlen tárgyát: a *felírat* képezte. De vitára, mint sokan hitték, nem került sor, mert annak felolvasása után nyomban felállott István főherczeg-nádor és a következőleg szólott:

„A felolvasott felírási javaslat felvételének mai napig elhalasztásáról azon eredményt merem reményelni, hogy a méltóságos főrendek magokévá teszik abbeli javaslatomat, miszerint a felíratot egész terjedelmében elfogadni szíveskedjenek”. . . .

Csoda történt. A nádor szavait zúgó éljenzés szakítá félbe. „Elfogadjuk!” kiáltották a legaulikusabb főurak közül épp azok, akik egy hét előtt még csak tudni sem akartak a reformokról.

A nádor néhány másodpercnyi szünet után ekként folytatá beszédjét:

. . . „Midőn tehát a felíratra nézve a főrendeknek, mint látom, egyhangu határozatát kimondom: nyilvánitom azt is, miszerint az, hogy ez országgyűlés eredmény-

dúsan végződjék, szilárd óhajtásom, forró kívánatom. Mit ma ígérhetek : az, hogy e tekintetben személyes és hivatalos befolyásomat önálló szilárdsággal használni is fogom. Biztosítom arról is a főrendeket, hogy alkotmányos kifejlődésünkre az országos rendekkel kezet fogni, a jövőben is tisztelnék tartom.“

A nádor beszéde után újra felhangzott az „éljen“. De most már a karzat lelkes tüntetése is belevegyült. A kiengesztelődés meleg hangján üdvözölte a közönség a főurakat, akik végre mégis meghajoltak a nemzet akarata előtt.

A főrendiház határozata azonnal közöltetett az alsótáblával, ahol Kossuth azt az indítványt tette, hogy a feliratot a nádor vezetése alatt, az országgyűlés egy külön küldöttsége vigye Bécsbe és nyújtsa át a királynak.

A főrendiház az alsótábla ezen határozatát is elfogadta, s az országgyűlés mindkét házában azonnal megtörtént a küldöttségi tagok választása. Az elegendő küldöttség 72 tagból állott, a melyben az alsótábla 59, a főrendek táblája pedig 13 taggal képviseltette magát. A küldöttség tagjai lettek :

*A mélt. FŐRR. táblája részéről*: báró *Vay* Miklós koronaőr, *Lonovics* József esanádi püspök, *Rajacsics* József karlóczai érsek, herczeg *Eszterházy* Pál örökös sopronyi főispán, báró *Perényi* Zsigmond ugoicsai főispán, gróf *Károlyi* György békési főispán, *Tihanyi* Ferencz temesi gróf, ifj. *Majláth* György baranyai főispán, gróf *Batthyány* Lajos, gróf *Cziráký* János, gróf *Szapáry* Antal, gróf *Teleki* László és végül báró *Wenckheim* Béla.

*A tek. KK. és RR. táblája részéről*: *Zarka* János királyi személynök, *Ghyczy* Kálmán nádori ítélőmester, *Bernáth* Zsigmond Ung, *Szemere* Bertalan Borsod, gr. *Andrássy* Manó Torna, *Szentiványi* Károly Gömör, gr. *Andrássy* Gyula Zemplén, *Schnee* László Heves, *Gabriel* István Abauj. *Radics* Miklós Heves, *Darvas* Pál Gömör, *Bükk* Zsigmond Borsod, *Bónis* Sámuel Szabolcs, *Bohus* János Arad. *Papszász* Lajos Bihar, *Biró* Imre Arad. *Babarczy* Antal Csongrád. *Rónay* János Csongrád, *Rónay* János Csanád, *Mánn* József Mármaros, *Kállay* Menyhért Szabolcs, *Tomcsányi* József Békés, *Asztalos* Pál Mármaros, *Dessewffy* Jób Nógrád, *Tarnóczy* Kázmér Nyitra, *Kossuth* Lajos Pest, *Szentkirályi* Mórícz Pest, báró *Révay* Simon Turóc, *Olgay* Titusz Pozsony, *Ruttkay* István Zólyom, *Justh* József Turóc, *Kubicza* Pál Trencsén, *Rakovszky* Mórítz Liptó, *Pázmándy* Dénes Komárom, gr. *Széchényi* István Moson, *Madarász* László Somogy. *Vidoss* József Vas. *Hunkár* Antal Veszprém, *Csúzy* Pál Zala, *Somssich* Pál Baranya.

Horrath László Fehér, Szabó Miklós Vas, Gaál Eduárd Tolna és Tolnai Károly Zalamegye követe; továbbá: *Josipovich* Antal türmezei gróf, *Fogthay* János Hajdukerület követe, *Máriássy* Gábor az egrői, gr. *Forgách* Agoston a pozsonyi, *Daróczy* Zsigmond a pécsi és *Mericzay* Antal a vázei káptalan követei; végül *Hazmán* Ferencz Buda, *Haader* Pál Székesfehérvár, *Hergessel* Eberenz Győr, *Martini* Fridrik Sopron, *Pitroff* János Nagyszombat, *Rényey* Ferdinánd Szeged, *Komlóssy* Lajos Debreczen, *Toth* Lőrincz Breznóbánya, *Staniczky* András Szatmár-Németi és *Károlyi* István gr. Pestváros követe.

A felirati javaslat győzelme élénk örömet keltett a hazafiás érzelmű pozsonyi lakosság körében. Este az ifjúság Kossuthot, mint az alkotmányos reformok rettenthetetlen előharcosát, fátklyázenével ünnepelte.

Az országgyűlés küldöttsége, másnap, márczius 15-én reggel külön hajóval indult Bécsbe, hogy a királynak megvigye a nemzet kívánságait. A hajóállomásnál ott tolongott ugyszólván az egész Pozsony. Számosan, különösen a követek és az országgyűlési ifjúság köréből, önkényt csatlakoztak a küldöttséghez kíséretül. A Dunapartot előzönlő közönség éljenzéssel, kendőlobogtatással üdvözölte a távozókat. A lelkes tüntetést egy ritka és érdekes természeti tünemény az elragadtatásig fokozta.

Mint rendesen az ébredő tavasz e szakában, most is esős, borongós idő volt. A mint azonban a hajó a parti állomásról a Duna sik tükrére fordult, mintegy varázsütésre, egyszerre kiderült az égbolt és egy gyönyörű szép *szivárvány* tűnt fel a kéklő távolban. A nap kibontakozott felhő-fátyolából és sugárözönével be-aranyozta a hajót. E megkapó természeti tünemény láttára a közönség ujjongó lelkesedésben tört ki.

— Szerencsés jel! — kiáltották. Ime az Isten ujja, mely megjelöli utunk irányát. Fel tehát Bécsbe! Bizonyosan győzni fogunk.

A hajó már messze járt, kerekeinek kattogását már rég elnyelte a távolság, midőn a közönség még mindig elragadással szemlélte a tarkaszínű szép szivárványt: hazafiás törekvései megvalósulásának ez égi jelét.

István főherczeg még előző este kocsin utazott Bécsbe, a hová gyorsfúttárral szállították. A Burgban ugyanis a legnagyobb aggodalommal voltak eltelve a magyarországi események iránt. Mindenféle rémhírek keltek szármayra. Így márczius 13-án éjjel azt az érte-

sitést kapta Lajos főherceg, hogy Magyarországon szintén kiütött a forradalom, s István nádort királynak kiáltották ki. Pozsonyban már alakulóféiben van az ideiglenes kormány Kossuth elnöksége alatt.

Ez izgalmas napokban, midőn annyi váratlan esemény történt.



Kossuth egy gyermekkel ölében beszédet intéz a bécsi néphez 1848. márcz. 16-án — (Égykoru rajz után).

a legképtelenebb hír is litemre talált. Elhitték ezt is. A bécsi nép örömmel ujságolta egymásnak, az uralkodó család körében pedig a legnagyobb rémületet támasztotta. Zsófia főherceggasszony e hír hallatára állítólag sirásra fakadt és így kiáltott fel:

— *Rottenetes! Magyarországot elvesztették!*

Ezekről a rémhírekről akart az udvar teljes bizonyosságot szerezni, s ezért hívták külön gyorsfutárral István főhercezeget Bécsbe, ahol a forrongás nemhogy csillapult volna, de perezről perezre nőtt.

A bécsi lakosság ugyanis keserűen csalatkozott, midőn azt hitte, hogy Metternich bukásával megnyerte az alkotmányt. Nem úgy történt. Elboesáttatott ugyan Metternich, ki a nép dübe elől éj idején álruhában szökött meg Bécsből; de a remélt konstitúcióról szó sem volt. Sőt ellenkezőleg. A Burgban a legerélyesebb intézkedéseket tették meg a forradalom véres elnyomására.

A várt alkotmány-pátens helyett márczius 14-én reggel az utcasarkokon a következő hirdetmény volt olvasható:

„Szilardul elhatározva, trónja alapjának megrendítését nem engedni, Ő felsége a császár a rend és a csend helyreállítása végett elhatározta, hogy herczeg Windischgrätz Alfred altábornagyot polgári és katonai teljhatalommal felruhazza, kinek minden katonai és polgári hatóságot alárendel. Megvárja Ő felsége az összes polgárság minden időben tanúsított ragaszkodásától, hogy vitéz hadseregével egyesülten a közrend helyreállítására irányzott törekvéseket és intézkedéseket teljes erejével támogatni fogja.

Herczeg Windischgrätz altábornagy,  
teljhatalmu katonai és polgári kormányzó.“

Alkotmány helyett tehát *ostromállapot*. Képzelní lehet a csalatkozott bécsi nép keserűségét, mikor a plakátokat olvasta. Elkese-redése még fokozódott, látván a tűzérség felvonulását dübörgő ágyuival. Vad dühhel újult meg ismét a harc. A külvárosok egy-némely része valóságos csatamezővé változott.

Jellemző e rendkívüli idők közhangulatára, hogy a császári katonaság közül számosan nemcsak rokonszenveztek a nép törekvéseivel, hanem lehetőleg kimélték is azt a kényszerült összeütközéseknél. Így a többi közt egy *Pillet* nevű tűzmester nyíltan megtagadta az engedelmességet, midőn századosa ágyutüzet vezényelt a szemben álló tömegre.

— Én nem lövök a védtelen népre, — válaszolt daczosan, s az égő kanóczot a földre dobta.

A felbőszült nép e szívós és makacs önvédelme roppant lehangolólag hatott az uralkodóház tagjaira. Újabb tanácskozások kezdődtek. Ismét keresték a mentő eszközöket. Valaki felvetette, hogy talán csillapítólag hatna az izgatott kedélyekre, ha a császár sétakocsizást tenne a belvárosban, s mutatná magát a népnek.

V. Ferdinánd erről először tudni sem akart. Félt, hogy esetleg



A szabadságharcz költői. -- (Egykoru arczképek után)

merényletet intéznek ellene. Végre mégis rábeszéltek, hogy délen Ferencz Károly és ennek legidősebb fia, Ferencz József főherczegek társaságában kikocsizik. Mielőtt azonban elindultak volna, meggyónt és megáldozott.

Aggodalma azonban nagyon is tulzott volt. A bécsi nép, — jól tudván, hogy az agg császár az erőszakoskodásoknak nem oka, — rokonszenves tüntetésekkel fogadta. Az uralkodót meglepte e nem várt fogadtatás. Elérzékenyülve hajtogatta fejét jobra-balra s ismételten mondogatta:

— Mindent megadok nektek, mindent!

Mig a császár sétakocsizását végezte: azalatt Lajos főherczeg lakosztályában tovább folytak a tanácskozások a népnek teendő engedmények felől. Az értekezleten résztvett *István* főherczeg is, aki egyáltalán a leglelkesebb tüntetések központja volt bécsi időzése alatt. „*Éljen Magyarország nádora, ki megváltásunkra jött!*“ — e szavakkal üdvözölte mindenütt a bécsi nép.

De *István* nádoron kívül, az uralkodócsalád majdnem valamennyi tagja résztvett e nagyfontosságú tanácskozáson. Ott volt *Zsófia* főherczegasszony is. Ezeken kívül több magasrangú hivatalnok, tábornok, mágnás; szóval az udvar kegyeltjei.

A tanácskozás most is rendkívül élénk és izgalmas mederben folyt. A kamarilla hívei Lajos főherczeg körül csoportosultak; mig azoknak, kik hajlandóságot mutattak az engedményekre, *István* főherczeg volt a szószólójuk. *István* főherczeg csodálkozását fejezte ki, hogy egyáltalában még lehetőknek hiszik az absolutismus fenntartását. A bécsi forradalmat, — így szólt tovább, — könnyen megelőzhetne volna az udvar, ha kellő időben szabadelvű institúciókat léptet életbe. A főherczeg a magyarországi helyzetet is rendkívüli komolynak főté, ahol a háborgó közvéleményt szintén csakis engedményekkel, első sorban felelős miniszterium kinevezésével lehet lecsitítani. Ha tehát elkerülni akarják azt, hogy Magyarország a legnagyobb bonyodalmakba sodortassék: úgy arra kell rábirni Ő felségét, hogy Magyarország kormányának vezetését *Batthyány* és *Kossuth* pártjából választott férfiakra bizza.

*Kossuth* nevének említésére a szörnyülködés hangja morajlott végig a termen.

— Csak ezt a nevet ne említsék itt, — jajdult fel *Zsófia* főherczegasszony és finom, fehér kezeivel betakarta füleit.

Lajos főherceg alig tudott uralkodni magán. Kipirult arczczal fordult István főherceg felé és indulatosan kiáltá:

— Ha ez megtörténik, minden el van veszve. S a császári család legjobban tenné, ha Angliában előre menedéket keresne.

A kamarilla többi tagja, különösen gróf Hartig és báró Pilgram



A magyarok küldöttsége a bécsi egyetemen megköszöni a fogadtatást.  
(Egykoru rajz.)

szintén konokul ellenezte az István nádor által ajánlott engedményeket, azt mondván, hogy ezek megadása Magyarországnak Ausztriától való végleges elszakadására fogna vezetni.

E közben híre érkezett a rokonszenves fogadtatásnak, amelyben a császárt a nép részesíti. Ez a kedvező körülmény István nádor

reszére billentő a mérleget. Azt hozta föl ugyanis, hogy a nép e kedvező hangulatát, mely a császár fogadtatásában nyilvánul, meg kell ragadni a nyugalom helyreállítására; ez pedig csak úgy érhető el, ha a kiváut alkotmány megadatik. Ez az egyetlen módja a forradalom gyors és sikeres lecsendesítésének. S noha Lajos főhercege továbbra is mereven ragaszkodott visszautasító nézetéhez: ennek daczára az egybegyültek egyrésze, köztük János főhercege, mégis megfontalandónak tartotta a nádor indítványát. Ujabb heves vita után végre abban történt a megállapodás, hogy az alkotmány engedélyezésére vonatkozó okmányt megszerkesztik és a császár elé terjesztik. Am, döntse el ő a teendő lépések irányát. Bár vonatkozva, ebbe Lajos főhercege is beleegyezett, nyilván azon hiedelemben, hogy a császár vissza fogja utasítani az alkotmány-pátens aláírását.

Végre a császár kocsikázásából visszaérkezett, de az ijedségtől annyira elgyöngült, hogy környezete ágyba akarta fektetni. Oly izgatott volt, hogy egyre *sirt*. Alig tért egy kissé magához, az összes főhercegeket és a tanácskozásban résztvett urakat magához hívatta.

„Nem bírnék ez alkalommal tartott nagy tanácskozásról hiteles adatokkal. — írja Reschauer, — csak magasrangú egyének szóbeli hagyománya után közöljük, hogy a császár, midőn az alkotmány engedélyezésére vonatkozó leíratot vele közölték, azonnal késznek nyilatkozott azt aláírni. A császári-család több tagja, továbbá gróf Kolowrat, gr. Montecuccoli, gr. Latour, gr. Hoyos a pátens aláírása és kihirdetése mellett nyilatkoztak; Lajos főhercege, Hartig, Pilgram azonban most is ellenkeztek.“

A császár egy pillanatig habozva állott, majd hirtelen elhatározás által megkapatva, kezébe ragadta a tollat, hogy a nagyfőntosságu államokiratot aláírja. E perczben Lajos főhercege a császár elé lépett, hogy még egy végső kísérletet tegyen.

— Mielőtt az aláírásra elhatározná magát felséged, — szólt ünnepélyes hangon, — figyelmeztetem dicsőült atyja Ferencz császár végperceire, ki mielőtt szemeit örök álomra hűnyta volna, meghagyta, hogy a birodalom kormányzását az ő szellemében folytassuk.

E szavak épp az ellenkező hatást tették Ferdinándra. Mintha egy másodperczre fellobbant volna lelkében a szunnyadó akaraterő: beteges, sápadt arcza haragra gyúlt, bágyadt tekintete megvillant, s telve méltatlankodó haraggal kiáltá:

— Császár vagyok-e én. vagy nem? Aláírom, így határoztam! S ezzel gyorsan alájegyezte nevét az alkotmány-iratnak. A reform hívei „Hoch“ kiáltásokban törtek ki, a császár szemében pedig köny csillant meg s mint aki nagy dolgot végzett, midőn legyőzte gyöngeségét, kimerülten rogyott a karosszékebe.

Lajos főherczeg halotthalványan nézte végig a nevezetes cselekményt, majd megfordult, s fejét daczosan fölvetve, szó nélkül távozott a teremből. Pártja leverve, hallgatagon sompolygott utána.

A régi rendszer csak most bukott meg valójában, s úgy tetstett, hogy Ausztriára egy jobb korszak virradt.

Az alkotmány engedélyezésének hírért végtelen lelkesedéssel fogadta a nép. A bosznúért libegő harag helyét egyszerre az engesztelékenység hangos öröme váltotta fel. A barrikád-harczoknak hírtelesen vége szakadt. Az ostromállapot megszűnt. A katonaság legfelsőbb parancsszóra a városon kívül ütött táborn, s az őrszolgálatot mindenütt a polgári nemzetőrség vette át.

Az egész Bécs öröm-mámorban úszott, midőn a *magyar országgyűlés küldöttsége Bécsbe megérkezett*. Leirhatatlan az a lelkesedés, a melylyel a bécsi nép a magyarokat fogadta. A Jägerzeile, merre a bevonulók történt, csak úgy nyüzsgött a roppant embersokaságtól. Az ablakok megnyíltak: a férfiak kalapjaikat csóválták a levegőben, anők kendőiket lobogtatták. Éljenrivalgás, virágdobálás, a fékevesztett örömmel százféle nyilvánulása fogadta lépten-nyomon a magyarokat. Számosan odatolongtak Kossuthhoz és csókolták kezét, ruháját.

A Fetzter-féle kávéház előtt már olyan torlódás támadt, hogy a magyarok kénytelenek voltak leszállani kocsijaikról. Itt tartotta Kossuth első rövid beszédjét. Természetesen a bécsi nép nyelvén: németül szólt, erősen magyaros kiejtéssel ugyan, de oly folyékonyan, annyi hévvel, hogy a közönség elragadtatással fogadta minden egyes kiejtett szavát.

Kossuth, a maga és társai nevében megköszönte e nem várt nagyszerű fogadtatást, majd a szabadságszerető bécsi nép hősie küzdelméről emlékezett meg magasztalólag. „Ausztria népei között még évszázadok múlva is, — mondá a többi közt, — nem lesz szív, mely titeket, bécsieket a felszabadítás körül kifejtett dicsőséges munkátokért áldólag ne említene.“

S midőn beszédje végén arra kérte a közönséget, hogy az út fáradalmaitól elcsigázott küldöttséget engedje át már most további feltartóztatás nélkül belvárosi szállására: azonnal helyet engedett a

tömeg és a tengernyi nép éljenző sorfala közt vonultak a magyarok egész a Szent-István templomig. A menet élén nemzetiszín zászló alatt a küldöttséggel jött jurátusok haladtak; utánuk pedig a bécsi egyetemi fiatalság aranyhímzésű selyem vánkoston a megkoszorúzott alkotmány-pátenst vitte. A lelkes tüntetés lépten-nyomon megújult. Boldog volt, ki a magyar küldöttség egy-egy tagjával kezét szoríthatott. A jurátusok összeölekeztek, összeesőkelőztak a bécsi diáksággal. Számos hölgy, kinek nem volt kezeügyében virág, leoldotta nyakáról vagy hajából a tarka, színes szalagot és azt hajtotta az elvonuló menetre.

A szakadatlan tüntetések ily frenetikus kitörései közt érkezett a küldöttség szállására: a „Ferencz Károly“ vendégfogadóba, ahol már a bécsi egyetemi ifjuság díszőrsége várta.

Ámde, a küldöttség tagjainak vajmi kevés idő jutott a pihe-nésre. A tömeg körülvette a fogadót. A mint híre futott a magyarok megérkezésének, a messze külvárosokból újabb meg újabb csapatok özönlöttek a vendéglő elé, hogy lássák a magyarokat, de legkivált Kossuthot: az ünnepelt szónokot. Kossuth a felhangzó éljen-rivalgásokra a vendégfogadó ablakából intett köszönetet. De a tömeg nem elégedett meg csupán látásával, hallani is akarta őt. Kossuth végre kénytelen volt meghajolni a közönség sürgető kívánsága előtt és a népek testvériségéről oly elragadóan szép szónoklatot rögtönzött, aminőt a bécsiek még nem hallottak.

Hasonló hatású beszédet mondott még Kossuth a bécsi egyetemen is, a hol a magyarok testületileg jelentek meg, hogy az ifjuságot, mint a reformok bátor kezdeményezőjét üdvözöljék. „E beszédek emléke — jegyezte fel egy jelenlevő, — örökké fennmarad Bécsben.“ „Kossuth e két szónoklata, — mondja emlékiratában Löhner, — olyan volt, mint a harmonikus zuhatag.“

S míg a nép ily lelkesen tüntetett a magyarok mellett: azalatt a Burgban ismét megindult a eselszövés. A kamarilla csak az imént szenvedett veresége daczára sem adta fel a játszmát. Most a magyarok ellen fordult titkos befolyásának erejével. Előbb azt mondták, hogy a király beteg: az utóbbi napok izgalmai annyira kimerítették, hogy semmiféle küldöttséget sem fogadhat. Majd azzal a kifogással álltak elő, hogy a magyarok kívánságait összhangba kell hozni az örökös tartományok alkotmánykérdésével: ez pedig időt igényel. Menjenek tehát csak a deputátus urak szép nyugodtan haza, a felíratot majd átadja Lajos főherczeg Ő felségének.

A nádornak egész tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a fogadtatást kieszközölje, amely márczius 16-án déli egy órára végre mégis kitüzetett.

Az országos küldöttség felvonulása a Burgba újabb várt alkalmul szolgált a bécsi népnek a magyarok melletti tüntetésre. Az utcázák,



Az első magyar miniszterelnök.  
(Batthyány Lajos gróf.)

a hol a küldöttségnek kellett elvonulnia, zsúfolásig megteltek közön-séggel. A nép lelkesedését csak növelte az a ragyogó fény és páratlan pompa, a melyet a magyar urak ez alkalomból kifejtettek. Ősi magyar díszbe öltözött a küldöttség majdnem valamennyi tagja. A bogláros kal-

pagok, az aranypaszomántos menték, a drágaköves kardok szemképráztató látványt nyújtottak. A menet élén, szintén díszbe öltözve, a jurátusok mentek. Legelől Szarvady Frigyes, — ki később, különösen az emigráció idején oly nagy szolgálatoakat tett a magyar ügynek, — egy nagy selyem trikolorot vitt. A küldöttég előtt, harsány dobpergés között, a bécsi nemzetőrség egy díszszázada haladt, utat törve a tömegben a menetnek.

A menet csak lépést haladhatott. Sőt a Mehlmarkton a torlódás olyan nagy lett, hogy kénytelenek voltak egy perczre megállani. A közönség ezt az alkalmat arra használta fel, hogy Kossuthot újabb szónoklásra bírja.

Kossuth mellett egy fiatal bécsi polgárasszony állott, karján mosolygós arczu, kedves, szőke gyermekkel.

Kossuth, egy hirtelen támadt ötlettől megkapatva, kivette az anya karjaiból a gyermeket, s azt megcsókolva magasra emelte.

— Ime, — szól — a szabad Ausztria jövendő polgára. A mi hivatásunk, — így folytatá tovább, — szabadságért küzdeni, gyermekeink hivatása lesz e szabadság áldását élvezni, de azt fenn is tartani. Nézzétek e gyermeket! Ha felnőtté válik, akkor a szabadság már régen az összes emberiség közös birtoka leend. E gyermeké, az ifjuságé a jövő. Azért éljen a jobb jövő!

E megható jelenet, — a mint a fiucska édes mosoly közt kis kacsóival körülfonja a beszélő Kossuth nyakát, — kivált a nőkre oly mély hatást tett, hogy nem egynek köny gördült ki szeméből. Aztán körülözönlötték Kossuthot, kérve kérvén őt, hogy csókolja meg ennek is, annak is a gyermekét, mert az ő csókja bizonyára áldást hozó leend.

Csak nagynehezen, mintegy negyedórai feltartóztatás után indulhatott tovább a küldöttség és a közönség szakadatlan tüntetése közt ért a császári-lakhoz.

V. Ferdinánd a trónteremben fogadta a küldöttséget, amelynek vezetője és szónoka István főherczeg volt. A nádor átnyujtván a feliratot, lendületes beszédben kérte a királyt, hogy teljesítse a hű magyar nemzet kívánságait.

... „E kívánatok — így szól a többi közt, — a nemzet alkotmányos életének, szellemi és anyagi javának, a kor igényei és a körülmények sürgős volta által szükségelt kifejtését tárgyazván, ez által a szellemi és anyagi erők azon lelkesült összhangzásának élénkítésére vannak irányozva, amelyben a jövendő minden eseményei közt a királyi szék rendíthetlen támaszát találndja fel.

A magyar nemzet, — így szól tovább, — teljes bizalommal teszi le hő kívánságait a trón zsámolyához, meg levén győződve, hogy Felséged bizalmat tanúsítand a nemzet iránt, mely valamint eddig törvényes fejedelmei hatalmának és dicsőségének



Batthyány Lajos grófné szül. Zichy Antónia.  
(Barabás 1848-iki rajza.)

mindenkoron a legszilárdabb oszlopa volt, úgy a jövőidő viszontagsága között is mindig azon változatlan hűség és szeretet erzetétől lesz lelkesítve, melylyel alkotmányos szabadságaert s honáert hevülni soha meg nem szünik. . . .

V. Ferdinánd a felirat átvétele után, töredezett magyarsággal, halk hangon ekként válaszolt:

„A magyar nemzet hűségi biztosítását köszönöm és kívánságait mielőbb sikeresíteni óhajtom. Szeretett Magyarországomban mindig biztam és annak hűségére ezentúl is számot tartok.“

E rövid válaszra, amelyben semmiféle *határozott* ígért nem volt, felhangzott ugyan a hágyományos „éljen“, de a távozó küldöttségi tagok lelkében akaratlanul félmerült az aggodalom, hogy a nemzet kívánságainak teljesülése elöl az akadályok még most sem háruáltak el egészen.

És ez az aggodás csakugyan jogosult volt, mert a főherczegek tényleg felhasználták minden befolyásukat, hogy a magyar küldöttség törekvéseit meghiúsítsák.

És megindult ujólag a harc a kamarilla és a kívánságaikhoz ragaszkodó magyarok közt.

István nádor törekvése odairányult, hogy a felirat még bécsi időzésük idején nyerjen kedvező elintézészt s királyi kézírattal hatalmaztassék fel az alkotmányos reformok keresztülvitelére. A nádor el is készíté a királyi kézirat vázlatát, amelyet mindjárt a kihallgatás után Szögyény-Marich alkanczellárnak adott át, hogy azt közölje a főherczegekkel.

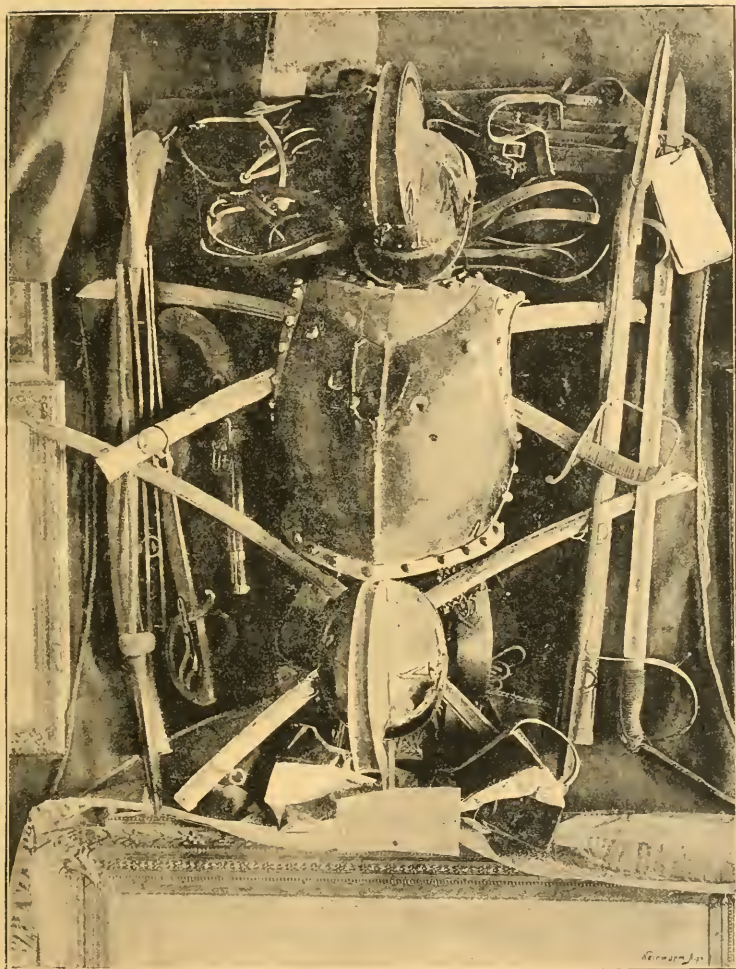
Batthyány, Széchenyi, Eszterházy Pál herczeg, kiknek már előző időből magas összeköttetések voltak az udvarnál, szintén sokat fáradoztak az ügy érdekében.

Hogy mennyire feszült és ideges volt a hangulat ez emlékezetes napok alatt, — élénken jellemzi Eszterházy Pál herczeg esete.

Eszterházy ugyanis kihallgatást kért Lajos főherczegnél, hogy ha lehetséges, engedékenységre bírja őt. A bejelentés után a főherczeg egyik segédtsiztje által kiüzentette, hogy várakozzék.

Erre a dúsgazdag magyar főúr, haragra lobbanva, odafordul a segédtsiztthez és hangosan, hogy a belső termekbe is behallatszott, imígy félel:

— Mondja meg a fenséges főherczeg úrnak, hogy most, midőn a korona megtartásáról, vagy elvesztéséről van szó, nincs ideje az udvari etikette formaságaihoz ragaszkodni.



Az osztrák lovasság fegyverzete és felszerelése 1848—49-ben.

(Az orsz. ereklyemuzeumban felvett csoportkép.)

Ez hatott. A másik pillanatban kinyílt a belső-terem ajtaja és a főherczeg maga jött Eszterházy elé.

A délután folyamán Ferencz Károly főherczegnél hosszas értekezlet tartatott, amelyen résztvett Szögyény és báró Jósika Samu erdélyi kanczellár is. A tanácskozás folyamán Szögyény előterjeszté a nádornak a királyi kéziratra vonatkozó szövegezését. Valamennyien ellene szóltak. Leghevesebben Jósika Samu, aki azzal állott elő, hogy a magyar országgyűlés kívánsága összeférhetetlen a *pragmatica sanctio*val. Az értekezlet azzal a határozattal végződött, hogy az összes erre vonatkozó iratok tétessenek át véleményadás czéljából a kanczellária országgyűlési bizottságához.

Szögyény rögtön összehívta a bizottságot, amely kivüle Bartal, Zsedényi és Torkos tanácsosokból állott. Az értekezleten megjelent Jósika is, ki előbbeni merev álláspontjából engedve, most már azt tanácsolta, hogy a nádor kézirat-szövegezését vegyék csak tárgyalási alapul, de a *pragmatica sanctio* helyes értelmezésének megfelelő módosítást tegyenek rajta. Épp e fölött tanakodtak, midőn az ülésterembe lépett Vay Miklós koronaőr, kiről köztudomású volt, hogy éppenséggel nem rokonszenvezik Kossuth politikájával. Amde, Vay is azon nézetének adott kifejezést, hogy helytelen dolog volna most, ez izgatott hangulatban visszautasító választ adni a küldötségnek, mert az a visszautasítás könnyen leterelhetné a magyar országgyűlést a törvényesség teréről. A bizottság tehát most már minden tétovázás nélkül abban állapodott meg, hogy a feliratban foglalt kívánságok *teljesítése* ajánltassék Ő felségének. Bartal György mindjárt meg is szerkesztette az István nádorhoz intézendő királyi kézirat szövegét, a melyet Szögyény nyomban közölt Ferencz Károly főherczeggel.

Ujabb értekezlet indult meg tehát, amelyre István nádor is meghivatott. A főherczegek meglepetve hallgatták végig a királyi kézirat szövegezését, aztán szemrehányásokat tettek Szögyénynek ez engedékenyséért.

— Midőn István főherczeg Ő fensége állását kötötte e kívánságok teljesítéséhez, — válaszolt mentegetőleg Szögyény — a kanczellária nem adhatott más véleményt.

Lajos főherczeg most a nádorhoz fordult s tele keserű szemrehányással mondá:

— Neked fogjuk köszönni, ha elvesztjük Magyarországot.

— Belátom, hogy talán hibáztam, — válaszolt nyugodtan

István főherceg, — amiért öntől, kedves nagybátyám és Ő felségtől bocsanatot kérek, de nem tehettem másként. Egyébiránt most is megmaradok azon elhatározásom mellett, hogy visszautasítás esetén állásomat Ő felsége rendelkezésére bocsájtom.

— Bármí történjék is, — pattant ki erre Ferencz Károly főherceg, — én mint praesuntiv-örökös ez engedményekhez nem adhatom beleegyezésemet.

Eközben egy újabb, meglepő, váratlan dolog hozta ijedtségbe az udvart. Megérkezett a pesti márczius 15-iki események hirteljes híre. A bővebb részletek még hiányoztak ugyan, csak azt tudták, hogy a tömeg önkényüleg eltörölte a hírlap-cenzurát, kiszabadítá börtöneikből a status-fogyokat, demonstrál és fegyverkezik; de ez is elég volt, hogy a főhercegek makacs ellentállását megtörje.

E riasztó hír hatása alatt azt határozták tehát, hogy a kívánt kézirat kibocsátását fogják ajánlani a királynak. Később alkalomadtán, majd keresnek és találnak rá módot, hogy az engedmények teljes egészükben vagy legalább részben visszavonassanak.

Az udvar ezen időbeli izgatott hangulatáról, úgyszintén a magyar küldöttség bécsi időzéséről, érdekesen ad számot maga Kossuth ama felolvasásai egyikében, amiket az ötvenes évek elején a magyar ügy érdekében Angliában tartott.

... Amint korszerű politikai javításaink Pozsonyban az országgyűlés mindkét tábláján keresztül mentek, — így szól Kossuth e felolvasásában, — országos küldöttség lett István főherceg nádor vezetése alatt Bécsbe menesztve, hogy a királyi szentesítést kieszközölje. Tagja voltam e küldöttségnek. Gőzökre szálltunk a parton ezernyi ezer nép örömköltésai között, mely minket magyar argonautáknak nevezett, kik utrakeltünk az igazság aranygyapjának keresésére. Amint gőzösünk a Duna hajjait szelve, előre tört, felséges szivárvány-ív tárult fel a légben hajónk előtt, mintegy diadalkapu-boltozat a sokat zaklatott magyar nép soká késett boldogságának templomához. Az írás ama mithikus tüneményére emlékeztetett, melyet örök szövetség jelének mond a hitrege isten és a föld élő teremtményei között. A természet is ünnepelni látszott a magyar nép loyálisát, melylyel békeszövetségre nyújtá ki kezét az öt századokon át méltatlanul sanyargatott fejedelmi ház felé.

Bécs forradalmi állapotban volt. A polgárvér kiontása miatt feldühödött nép kényszerítette az udvart, hogy a Windischgrätz parancsnoksága alatt állott harmincezer főnyi hadsereget a várostól több órai távolba elparancsolja. A város kapui a nép kezében voltak s a főlfegyverzett polgárok nagy vigyázattal őrködtek minden ki- és bejárat felett. Ilyen volt Bécs a magyar „argonauták“ idején.

De én még csak nem is álmodtam a dolgok felől, mik reám Bécsben vártak. Idegen földön idegen voltam, kit személyesen a császári városban alig ismert valaki, de még hangzott a húr a felvillanyozott bécsi nép szívében, melyet

szamara szabadságot követelő szavaim rezgésbe hoztak, — s én, az igénytelen idegen, oly hatartalan ragaszkodással lítottam magamat körülvéve, mely a válságok perceiben a gyenge kéznek is hatalmat ad: hajtva vagy visszatartva, de belemarkolhatni a történelem kerekének küllőibe.

Lázasan ingerült százezer ember kíséretében érkeztem szállásomra. Este a nép frenetikus ujjongásai között miriad lámpa fényénél szemlét tartottam az utcákon felállított ötvendeznyi polgári katona felett, s a mint a császári lak elé értem, melynek sötét, halgatag ablakai mögül a büszke császárok ivadécai remegve lesték a vegzet ítéletét, — végig czikázott agyamon a gondolat, hogy mi történhének a Burgnak ügyefogyott gazdáival, kiknek minden oltalma a Burg udvarán tanyázott két dragonyos századból állott s kik előtt az elzárt városból minden kimenet elvágva volt, mi történhének velük egy negyed óra alatt, ha én a körültem tátongó puskaporos aknába az élő szó szikráját vetném bele, ott a hol az írott szó is lángot gyújtott, mely az abszolutizmus százados épületét elhamvasztotta. De engem, ki csak igazságot jöttem keresni hazámnak, nem vitt kísérletbe az alkalom.

Vártunk. Nap múlt el nap után s ők ott a Burgban a kamarilla ármányainak habjai által hányatra határozatra jutni nem birtak. Megtagadni tőlünk az igazságot még nem volt bátorságuk, — megadni nem volt erkölcsük. Haboztak, lesve amaz ostoba valószínűtlenségek egyikét, melyekkel a sors szeszélye a Habsburgokat oly sokszor megmentette, s ezt lesve forralták a gonoszságok terveit. Én megsokallottam a kínos bizonytalanságot, mely az általános forrongás közben Magyarországon a hosszútűrés fonalát megszakíthatná (minek az ország fővárosában már is jelei mutatkoztak) és felmentem a Burgba egyedül, kíséretlenül, s híven előadva a helyzetet, kijelentettem, hogy határozott választ kívánok: akarnak-e hazámnak igazságot szolgáltatni, vagy nem? — mert ha ily választ nem kapok, megyek oda, ahová követi kötelességem hiv; s ha én elmegyek megmondani nemzetemnek, hogy igazságra nem számíthat: tudhatják, hogy mi lesz a következés.

Erre a gyermektelen császár trónörökös testvére, a hatalmat kezelő Ferencz Károly főherczeg azt felelé, hogy „Öfelsége elismeri kívánságaink igazságát, szívesen is teljesítené, csak Bécs nyugodt volna, nehogy úgy látszassék, hogy nem szabad akarattól, nem atyai szívének sugallatából, hanem forradalom nyomása alatt szolgáltatott hű magyar nemzetének igazságot.“

— Adja nekem fenséged becsületszavát, — felelé — hogy meg is adják s becsületesen meg is tartják, a mivel jog s igazság szerint nemzetemnek tartoznak, s én nyugalmat szerzek az osztrák-háznak Bécsben.

— És az osztrák-ház önnek örök hála lesz kötelezve, — mondá a főherczeg és szavát adta, és adott szavát meleg kézzorítással kísérte.

— Az egyedüli hála, melyet kívánok: igazság nemzetem iránt, — válaszolám. Főlemelt fővel mondhatom, hogy ez nap az osztrák-háznak leghívebb, legönzéstelenebb támasza én valék, s mert hittem a jó erejében a gonosz felett, tettem nekik szolgálatot, minél nagyobbat ember nem tehet.

És az igazság, melyre szavukat adták?

Szegény, szegény hazám! mire jutottál! — Azonban szavukat adták: én elmentem a várból számot adni az országos küldöttségnek eljárásom felől s helyeslését kapva, értekezésbe bocsájtkoztam a bécsi mozgalom vezetőivel, kiket



A szabadságharcz írói. — (Egykoru arcképek után.)

nem volt nehéz meggyőzőm, hogy a magyar reformok szentesítése Ausztria alkotmányos életének érdekében áll. Megtétettek a rendelkezések, hogy Bécsben nyugalom legyen. Én felkértem a császárt István főherceg által, hogy másnap tegyen nyílt kocsi- és sarkkocsizást a városban, fejemmel állván jól, hogy öröm és lelkesedés kitérésével fog fogadtatni.

Ugy történt. — Aztan gróf Batthyány Lajos kijelölt miniszterelnökünk (kinek loyális hűséget később golyóval fizettek meg!) és herceg Eszterházy és én késő éjjel az udvarhoz hívatunk. István főherceg a császárhoz vezetett, ki Ferencz Károly főherceg jelenlétében tudtomra adta, hogy nemzetünk kívánságai teljesítenek, masnap a királyi szentesítés ünnepélyes alakban megtörténik s gr. Batthyány Lajos a független magyar felelős miniszterium megalakításával megbizatik.

És ugy lón. A királyi szentesítés megadatván, hazánk alkotmánya és függetlensége intézvényes biztosítékokkal lett körülvéve; mi őszinte magyarok egy barátságos búcsúsztól intézve Bécs lakosaihoz, melyben őket az uralkodóház iránti hűség érzetere buzdítottuk, azon bizalomban hagytuk el a császári székvárost, hogy hazánk közigazdászati tekintetben nem leszen többé idegen érdekek áldozata.\*

Amint Kossuth ezen elbeszéléséből is kitűnik, az udvar csakis a forradalomtól való félelem hatása alatt adta beleegyezését a magyar miniszterium alakításához.

A főhercegek különösen Kossuth személye ellen viseltettek legvívóhatatlan ellenszenvvel. Őt okolták, hogy a magyar nemzet ily követelésekkel áll elő: sőt a bécsi forradalom kitörését is csaknem kizárólag Kossuth agitációjának tulajdonították. S midőn az események kényszerű hatása alatt végre mégis meghajoltak: legalább azt kötötték ki, hogy az alakítandó új kormány tagjai közé Kossuth ne vételessék fel.

A nádor magára vállalta, hogy a főhercegek e kívánságát közölni fogja magával Kossuth Lajossal.

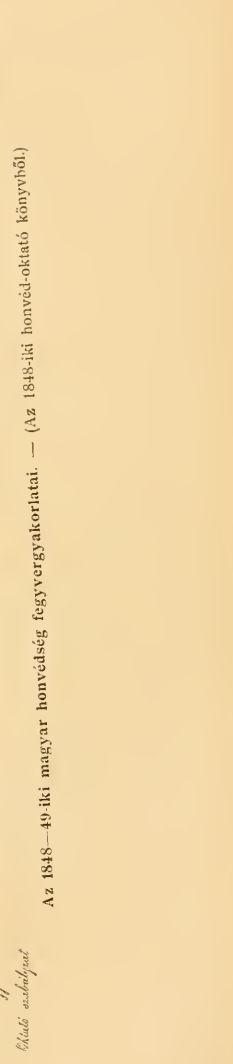
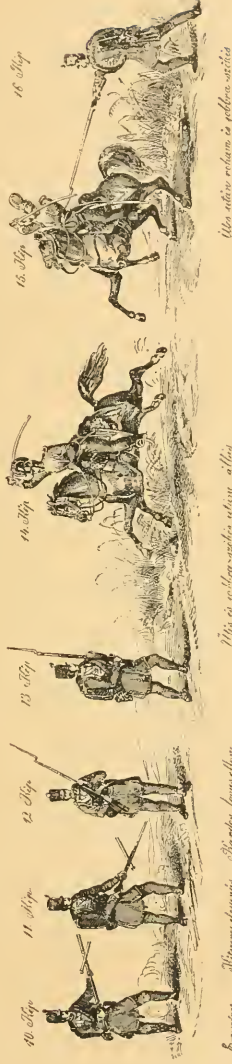
István főherceg este nyolcz órákor csakugyan magához kérette Kossuthot, aki elátogatását és annak eredményét, egy alkalommal, már turáni visszavonultsága idején, maga beszélte el Ábrai Károly írónak.

Kossuth megérkezésekor, — így írja le Ábrai egyik emlékjegyzetében Kossuth e visszaemlékezését, — a nádor komoly arczán valamely bánat felhője látszott borongani. Lassan, mintha maga is röstellené, adta elő, hogy a császári család tagjai bizonyosan téves információk alapján félnek Kossuthtól, hogy a kezébe adott hatalmat esetleg szenvedett üldöztetései megtorlására fogja felhasználni.

Kossuth sietett biztosítani a nádort, hogy éppenséggel nem akar a kormány tagja lenni: egyedüli jutalmul azt óhajítja, hogy mint a szabad hazának független polgára élhessen.

A nádor arca pillanatra felderült.

IV Tábó



Az 1848—49-iki magyar honvédség fegyvergyakorlatai. — (Az 1848-iki honvéd-oktató könyvből)

— Tehát ön csakugyan nem kíván miniszter lenni? kérdezte szinte csodálkozva.

— Biztosítom királyi főnségedet, — válaszolta Kossuth, — hogy ez lenne a legnagyobb áldozat, amit hazámnak hoznom kellene.

— Ez esetben kérem, legyen szives még kevés ideig várni, mert Batthyány Lajos grófot is magamhoz kérettem.

Batthyány grófot néhány percz mulva csakugyan bejelentették. A nádor arra kérte Kossuthot, hogy a szomszéd teremben várja be beszélgetésök eredményét.

Nem sokáig kellett várnia. Alig tíz percz mulva a nádor egyik belső segédtszjtje által már hívatta.

— A gróf, — e szavakkal fogadta Kossuthot a nádor, — lehetetlenek tartja, hogy ön nélkül miniszterium alakítható legyen.

— Bármily kabinet, főnség, — szólalt meg Batthyány, — Kossuth nélkül huszonnégy óráig sem tarthatná fönn magát, mert hazánkban az alkotmányos szabadság és ennek biztosítóka most a Kossuth nevével van összeforrvva.

Kossuth ellenvetéseket próbált tenni, de Batthyány kijelentette, hogy nála nélkül meg sem kísérli a kabinet-alakítást.

— Akkor nincs más mód, — mondá a nádor, — mint hogy megteszem az utolsó lépést: s vagy megnyerem még ma a miniszterium alakításához a szükséges legfelső beleegyezést, vagy visszabocsájtva állásomat Ó felsége rendelkezésére, mint hazám egyszerű polgára fogok önökkel visszatérni, hogy résztvegyek a nemzet jogainak kiküzdésében. Most térjenek szállásukra s várják be, míg üzenni fogok.

Remény és aggodalom közt hagyták el a nádort, a lázbeteg nyugtalan türelmetlenségével várva vendéglői lakásukon az események végkifejlesztét.

Mintegy másfélórai kínos várakozás után végre a nádor egyik segédtszjtje kopogtatott be hozzájuk, azzal az üzenettel, hogy jöjjenek azonnal a főherceghez a Burgba. A nádor mindjárt belépésük alkalmával hevesen ragadta meg Batthyány gróf kezét.

— A nemzet óhajtása teljesült, — mondá örömteljes arccal. S én a legnagyobb jutalomnak tartom, hogy ennek eszközlésében nekem is volt némi részem. Jöjjenek, — folytatóá, — a király várja önöket.

Eszterházy Pál herceggel együtt, ki megérkezésük alkalmával már ott volt, a király elé vezették őket.

Esti tíz óra már elmúlt. A Burg folyosóinak titokzatos csöndjét csak a szolgálatra kirendelt őrség halk lépteinek zaja zavarta meg.



V. Ferdinánd dolgozó-szobájában fogadta a belépőket. A császári család tagjai közül egyedül Ferencz Károly főherczeg volt jelen.

Ferdinánd a nádor felé fordulva, kijelenté, hogy a magyar nemzetnek független magyar miniszterium alkotása iránti kívánságát elfogadja, s hogy már holnap meg fog jelemni az erre vonatkozó, s a nádorhoz intézett kézirat.

A magyarok mélyen meghajolva fogadták e kijelentését; a nádor pedig meleg szavakban köszönte meg a király jóakarátát, biztosítván őt a magyar nemzet hűségéről és hódolatáról.

A hivatalos fogadtatás után, az úgynevezett cerele alkalmával olyan jelenet játszódott le, amely mindennél jobban jellemzi V. Ferdinánd félénk természetét és naiv kedélyvilágát.

Mint a csintevő gyermek, ki büntetéstől tart, kezeit összetéve fordult István főherczeghez, s panaszos, esdő hangon, sajátos bécsi népszólással könyörögte:

— Aber i' bitt dich, nimm mir meinen Thron mitt!... (Kérlek, ne vedd el a trónomat!)

S midőn a nádor biztosította, hogy ő továbbra is csupán leg-hűségesebb alattvalója akar maradni: boldog mosoly jelent meg sápadt beteges arcán. S most már egész vidáman, mintha egy nagy kő esett volna le szívéről, szólott Kossuth Lajoshoz:

— Ugy-e ha ön lesz finánczminiszter, majd sok pénzt fog adni nekem?

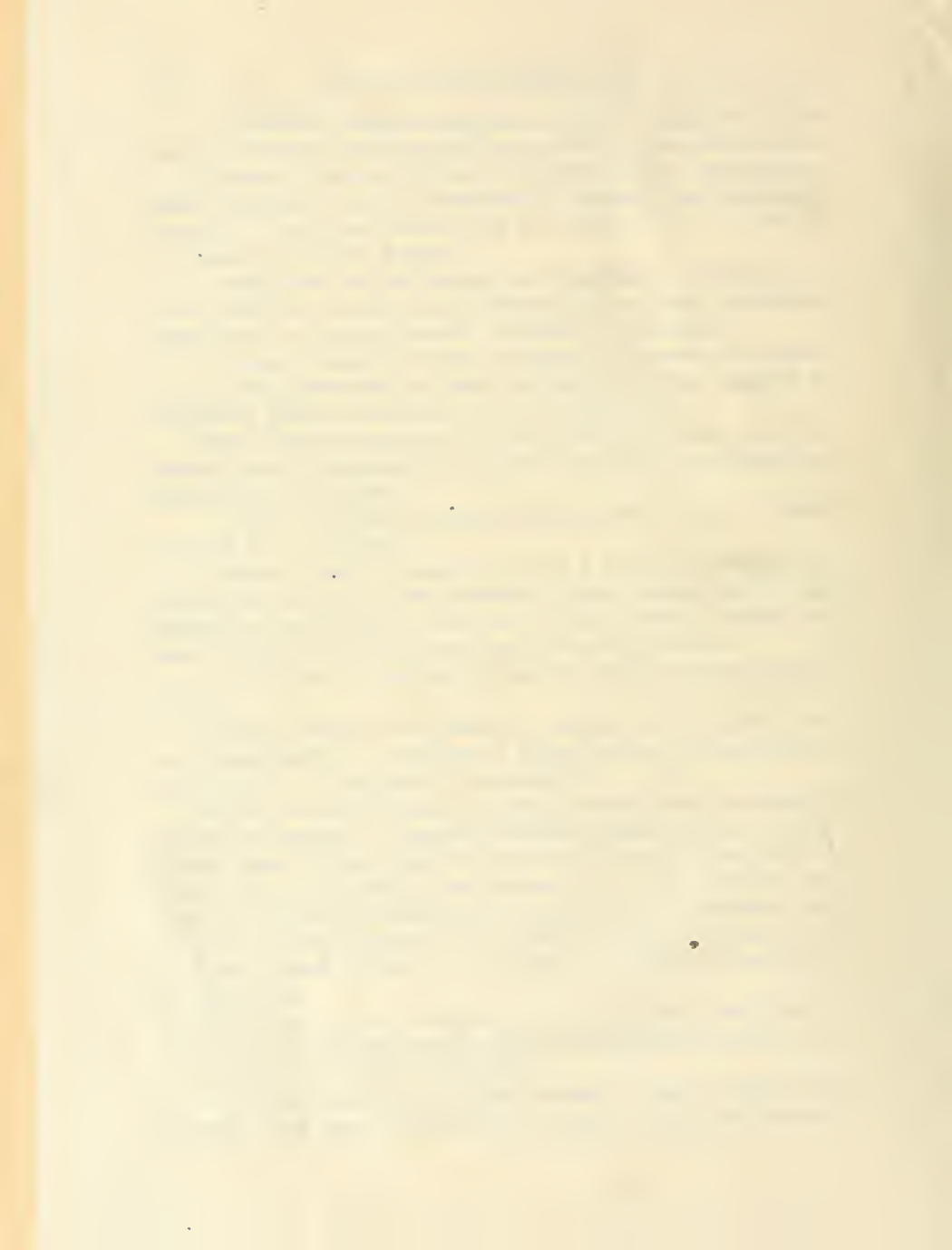
„Kitörni készülő mosolyunkat, — jegyezte meg Kossuth e jelenet elbeszélésekor, — elfojtotta a fájdalom érzete. „Szegény gyermek-király!“ — sóhajtánk fel magunkban.

Bécs közönsége a legnagyobb érdeklődéssel kísérte azt a szívós küzdelmet, amelyet a magyarok küldetésük sikere érdekében kifejtettek. Egész délután nagy tömegek hullámozottak a Burg előtt. A közönség nyugtalanságát még fokozta az a sok különféle hír, amely a délután folyamán szárnyra kelt. Majd azt újságolták, hogy a császárt a nagy izgalmak miatt ideggöröcsös-roham lepte meg; majd meg annak terjedt el a híre, hogy a küldöttségi tagokat el akarják fogni.

Este végre minden kétséget eloszlatott Kossuth, Batthyány és Eszterházy visszaérkezése a Burgból, akik bécsi barátjaikkal nyomokban tudatták a kivívott eredményt.

A bécsi nép együtt örült a magyarokkal. „Éljen a császár! Éljen Batthyány Lajos magyar miniszterelnök!“ hangzott végig Bécs utcáin.







GRAZA 1848 49-iki szabadságharcz örökéne

## AZ ELJENÉSÉG TÁBORÁ.

Az osztrák és orosz hadsereg, továbbá az oláh, szerb és harbanista lázadók fegyverzeté és felszerelésé 1848 49-ben

Fegyver, eredeti jelmezek után festett. Kis. L.



Ugyanezen este még egy csomó jurátus érkezett Pozsonyból, akik fáklyafény mellett a Rákóczy-induló harsogása közt tartották bevonulásukat a császárvárosba. Szállást nem kaphatván, a Lipótváros kocsmáiban széledtek el. Az „Arany bárány”-nál egész éjszakán szólt a vidám cigánymuzsika. S úgy itt, mint a többi vendéglőben, a bécsi nép pitty-mallatig együtt mulatozott a jókedvű magyar fiúkkal, éltetvén a népszabadságot és testvériséget.

Másnap, márczius 17-én István főherceg a király következő kéziratát vette:

Kedves öcsém, főséges főherceg, Nádor úr! Azon alázatos felírásból, melyet Magyarországom rendei nevében Kedveltséged által kezemhez vettem, megértvén a hű magyar nemzet kívánságait, semmit nem kések atyai szivem tiszta sugallatából kijelenteni: hogy mindazon kívánságoknak teljesítésére, melyektől kedvelt Magyarországom boldogsága és alkotmányos felvirágzása már most feltételezve van, szívesen fordítandom gondjaimat. És ez okból tudtul adom Kedveltségednek, hogy miután Kedveltséged, mint az ország rendleinek egyhangú akaratával elválasztott s általam megerősített nádor *s királyi helytartóm* a törvények értelmében teljes hatalommal fel van ruházva, ezen országot a hozzákapcsolt részekkel együtt, a korona egyiségének és birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett, az országbóli távollétem alatt, a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni; én a hű karok és rendeknek egy, a honi törvények értelmében független, felelős miniszterium alkotása iránti kívánatát elfogadni hajlandó vagyok; — Kedveltségedet egyszersmind felhatalmazván, miszerint e végre a Kedveltséged által előttem megnevezett férfiakból nekem teljesen alkalmas egyéneket jelöljön ki; egyúttal pedig oda munkálkodjék, hogy ezeknek hatásköre iránt czélszerű tövényjavaslatok, — a karok és rendek által is helyes és kedveltnek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásával, mely a *pragmatica sanctio* által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim között létezik, — az országos felírásban érintett egyéb tövényjavaslatokkal együtt a karok és rendek által terveztesse és további elhatározásom alá mielőbb terjesztesse. Adja Kedveltséged e soraim foglatatát, mely kedvelt Magyarországom mindenkor atyailag ápolott boldogsága iránti atyáskodó indulatomból származik, mint a Kedveltséged által elémbre terjesztett kívánságokra tett legfelsőbb válaszomat, az ország rendleinek tudomására.

Bécs, böjtmáshó 17-én 1848.

*Ferdinánd, s. k.*

Az országgyűlési küldöttség tehát célját érte. A biztosíték, hogy az alkotmányos reformok, annyi küzdelem után, végrevalahára mégis megvalósulnak, immár ott feküdt a nádor kezében. Most már csak a nemzettől függ, — úgy hitték legalább az öröm e perczeiben, — hogy a király ígérete mielőbb valóságga legyen, az írott szó tetest öltön.

A nádor, mint királyi helytartó, kapott meghatalmazása alapján Batthyány Lajos grófot legott a független magyar miniszterium elnökévé nevezte ki, s egyúttal megbízta őt a kormány alakításával.

A küldöttsegnek nem volt tovább mit keresnie Bécsben. Sietett haza, hogy az újjáalakítás korszakalkotó nagy munkájához mielőbb hozzáfoghasson. Mielőtt azonban hajóra szállt volna, megleghangú bucsúszózatot intézett a bécsi néphez, mely a magyarokat a rokonszenv anyyi jelével halmozta el. E bucsúszózat a következőleg hangzott:

*Bécs polgáraihoz!*

Ausztria népeinek szabadsága feltámadt. Azon veszélyes irány, mely a népek közötti egyenlenséget ápolta, nem létezik többé. Ezentúl a kapocs, mely mindnyájunkat a szeretett uralkodóház jogara alatt egyesít, nem a közös szolgaság, hanem a közös szabadság köteleke, mely tartós, állandó, elszakíthatatlan mindnyájunkra nézve, mert mindnyájunk által ápolatik.

Testvérek! A mi kívánságaink teljesítvék. Felelős magyar miniszterium, a nemzeti képviselők többségéből alakítva, — a szabad sajtó és a közvélemény által ellenőrizve, fogja Magyarországot ügyeit vezetni. Ez kezességül szolgál, hogy a ti kívánataitok sem maradnak teljesítetlenül.

Testvérek! Mi egygyek leszünk a szabadságban, erősek az egyetértésben, hatalmasak az összekötetésben, melyeket kölcsönös vonzalom, őszinte bizalom és az uralkodóház iránti közös szeretet még inkább megerősíteni fognak.

Testvérek! Ti éreztétek, hogy ügyünk közös. A szives fogadtatás, melyben részesítettetek bennünket. örökre szívünkbe vésvé marad. Üdvkiáltásaitokra a feleletet hazánk földjéről fogjátok visszhangozva hallani.

Testvérek! Köszönjük a szives fogadtatást, a melyre az uralkodóházra, a közös szabadságra, Auszria népeinek testvériségére szívünkben fakadó háromszoros „éljen”-nel felelünk.

Bécs, 1848. márczius 17-én.

*A magyar országgyűlés küldöttsége.*

A bécsi egyetemi hallgatóságához pedig Szarvady Frigyes intézett a magyar ifjúság nevében hasonlóan megleghangú bucsúszót.

A küldöttség bécsi útját természetesen az egész ország a legfeszültebb érdeklődéssel kísérte. Tudta mindenki, hogy az alkotmányos reformok sorsa forog kockán. S amely aggodalommal volt eltelve a közönség a bizonytalanság első napjaiban: épp oly kitérő örömmel fogadta a kedvező híreket. Különösen Pozsonyban és Pesten lesték lázas türelmetlenséggel a Bécsből érkező tudósításokat. Pest különben már ekkor benne volt a forradalomban. Épp azon a napon, midőn az országgyűlés küldöttsége a legjobb reménységgel eltelve vígan hajókázott a császárváros felé: Pesten a márcziusi ifjúság, — merész elhatározással megelőzván az eseményeket, — maga csinált egy darab történetet. S mikor a küldöttség aggódva járta az audienziákat, hogy a nemzet kívánságainak teljesítését kiesdekelje: maga a türelmét vesztett nép részben már megvalósítá azokat.

Midőn az országos küldöttség útra kelt, hogy a kivított reformokat elhozza a nemzetnek: a pesti váratlan események csodálatos lefolyását már ismerték az egész országban. Ismerték Pozsonyban is. De a pozsonyiak eleve értesültek már a Bécsben történt dolgokról is.

A pozsonyi hajóállomásnál tehát a visszaérkező küldöttségi tagokat a győzelmes forradalom hevétől lelkesedésre gyuladt újjongó tömeg üdvözölte. Különösen Batthyány és Kossuth ünneplésével nem tudott betelni az örvendező közönség. Sűrű csoportokban, rivalgó éljenzés közt kísérte a két vezérférfiút a Zöld-fába, a hol szállva voltak.



Jelenet a bécsi forradalomból. (A Jäger-barrikád ostroma.)

Kossuth a vendéglő erkélyéről rögtönzött beszédben köszönte meg a rokonszenves tüntetést.

. . . Mint a magyar szabadság hírnökei, — így szólt többi közt Kossuth, — üdvözöljük Magyarhon szabadságának napját.

Megjöttünk Bécs falai közül, hol az absolutismusnak századokon keresztül tartogatott rendszere összedőlt.

Testvéri szeretettel fogadtattunk azon nép által, mely a szabadság kivívásának tetteire Pozsony falai közül kapta a biztató szót. A mi közelségünknek híre

Ausztria számára az alkotmány magadásának perceze volt. Hiszszük és reméljük, hogy a szomszéd birodalom népei azon alkotmányt, mely most szóban van, tetté fogják érlelni.

Mi minket illet, még nem sok hetek előtt az volt kívánságunk, hogy reformjainkban, tövényeinkben, közigazgatásunkban nem Bécs, hanem Buda felé haladjunk. Most már nem Buda felé haladunk, hanem törvényhozásunkban, szóval a nemzet jövődjének intézésében *Budán benn vagyunk*.

A magyar megtartotta és megtartja e nehéz napokban is hűségét a király iránt s a király nevében István főherceg, teljes hatalommal felruházott királyi helytartó fogja a független felelős magyar miniszterium által Budáról kormányozni az országot. . . .

Most Kossuth bemutatta a közönségnek az első független felelős magyar miniszterelnököt, Batthyány Lajos személyében, s kezét a gróf vállára téve, imígyen folytató:

. . . . Ime! Itt azon férfi, kit a nemzet kívánsága következtében a király akarata a nemzet felelős miniszteriumának első alkotója és elnökévé kinevezett. Azt gondolom, hogy az ő személyisége, az ő élete, az ő lelke biztosítják a nemzetet, miszerint az, aminek ennek következtében történnie kell — magyar földön, magyar lélek által, magyar kezekkel, — kevés napok alatt végre lesz hajtva.

Mi más törvényeket Bécsből nem hozánk, nekünk más törvények nem kellettek: nekünk felelős miniszterium kellett.

Néhány nappal ezelőtt némelyekre nézve közülünk talán veszély percei voltak. De ezen túl vagyunk. Most a munka napja következik. A munka napja nehezebb, mint a veszélyé, mert a veszély az egyest éri csak, ellenben a munka gyümölcse az egész hazáé.

E munka tekintetében uraim, oly közszellemre van szükség, mely áthatva a szabadság lelkesedésétől, azon meggyőződés által vezéreltessék, hogy a szabadságnak megszilárdulására jogszerű rend és jogszerű nyugalom kell . . .

Végül magasztalólag emlékezett meg az ifjuságról, amelyben a pezsgő vér a férfias komolysággal egyesült, midőn a reformok kivívásáért oly bátran síkra szállott. Aztán felhívta a polgárságot, hogy az újjáalakítás e nagy munkája alatt az ország nyugalmára és békéjére ügyeljen.

Kossuth után Batthyány szólt röviden. Igéretet — úgymond — nem tesz, hanem azt őszintén mondhatja, hogy minden munkásságát kizárólag fontos feladatának a teljesítésére fogja fordítani. De, hogy eredményt érjen el: szüksége van a nemzet bizalmára. Ezt kéri csupán.

Ezután Kossuth emelt még egyszer szót és a legnagyobb elismeréssel adózott István főhercegnek, a ki nádori méltóságát is kész volt kockára tenni, csakhogy a nemzet kívánságai teljesítenek.

Pozsony városának az egész szabadságharcban talán ez volt a legszebb napja. Még a zárkózottabb németajkú polgárság is kivette részét a közörömből; idegen nyelven bár, de azért hazafias érzéstől

megdobbanó szívvel éltette a magyar nemzet újjászületésének kezdeményezőit.

Másnap a küldöttség az országgyűlésnek számolt be bécsi útjáról. A tett jelentés alapján viszont az országgyűlés egy nyilatkozatban tudatta e hírt a nemzettel. E kiáltványszerű nyilatkozat többi közt így hangzott:

... „Azon országos választmány, mely az alsó és felső táblának az országgyűlési teendők tárgyában egy akarattal megállapított felirata ő felsége elé leendő terjesztése végett Bécsbe felküldetett, a legnagyobb sikerrel járt el hivatásában.

Márczius hó 16-án a küldöttség a fenséges nádornak vezérlete alatt ő felsége koronás királyunk által kegyelmesen fogadtatván, a nemzet hő kivárait



Jósika Samu báró.

magában foglaló felírást a trónnak zsámolyához letette. Mely alkalommal kijelentette ő felsége, hogy folytonosan atyai szívén viselvén a trónja alatt álló népeknek boldogságát, az általa különösen kedvelt magyar nemzet óhajátását mielőbb sikeresíteni óhajtja.

És még azon a naponta nádorhoz intézett kegyelmes leirata szerint meggyezvén abban, hogy a magyar beldolgoknak önállóság leendő kormányzása végett egy független felelős magyar miniszterium haladéktalanul összeszerkesztessék és aktivitásba lépjen, e czélból a nádort, mint törvényeink értelmében királyi helytartót felhatalmazni méltóztatott, hogy gróf Batthyány Lajost a törvények értelmében

független magyar miniszterium elnökévé kinevezvén, a gróf minisztertársait belátása szerint akként s oly számmal tegye legfelsőbb királyi megerősítés végett javaslatba, a mint azt a miniszterium feladatához s minisztertársai törvények utján meghatározandó hatásköréhez és felelősségéhez képest szükségesnek itéli. A nemzetnek képviseleti táblája, elfogulatlanul tekintve vissza a történetekre, akként van meggyőződve, hogy mindazon összes sérelmeknek, melyek e nemzet alkotmányán százezrekon ejtettek, alapoka, valamint szinte a nemzet alkotmányos szabadsága kifejlésének, az összes nép anyagi és szellemi hátramaradásának egyedüli akadályá abban fekszik, hogy a nemzet nem független magyar felelős miniszterium által kormányoztatott eddigelé.

Egy szabad, alkotmányos országban ugy a törvényhozó, mint a végrehajtó hatalomnak szoros összhangzásban kell lennie. Mindkettőt csak oly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik a nemzet többsége akaratának kifolyásai.

Hazánkban már a törvényhozói hatalom nem gyakoroltatott mindig az összes nemzet érdekében.

Országgyűlésünk csak a nemzet egy részének képviselője.

A végrehajtó hatalom pedig a nemzetet kívül álló idegen elemekre lévén bízva, a megalkotott korszerű törvényeknek jótékony hatását a végrehajtásban többnyire meghiusítja.

Ezeknél fogva a kk. és rr. a teendők elsejének tartják, mely minden más alkotmányos törekvéseinknek szilárd alapját képezendi, a végrehajtó hatalomnak akkénti átalakítását, hogy ez az összes nemzet többsége akaratából legyen kénytelen meríteni minden erejét.

Ugy vannak a kk. és rr. meggyőződve, hogy minden idegen hatalomtól független felelős magyar miniszterium az, mely békés átalakulásunknak, az összes nép boldogságának lehetőségét foglalja magában, és midőn az ekkép alakítandó miniszterium elnökévé gróf Batthyány Lajos neveztetett ki; azon miniszterium alakításával megbízott, mely által a nádor mint a királynak távollétében, törvényes teljhatalmú helytartója az országot a haza szívéből, Budapestről kormányozandja.

A képviseleti tábla egyrésztől alkotmányos szabadságunk kifejlését most már a miniszterium hatáskörének és felelősségének törvény által minél előbb leendő meghatározása által garantizolva lenni látja, míg más résztől a törvényhozói hatalomnak, az országgyűlésnek oly összeszerkesztését látja szükségesnek, mely képviseleti alapra fektetve, az összes magyar nemzet többsége akaratának erőteljes, méltó organuma legyen. Melyért is jelen országgyűlést nem tartja hivatva lenni arra, hogy mindazon törvények részletes kidolgozásába és megállapításába ereszkedjék, melyek a nemzet boldogságának felvirágzására általában szükségesek. Sőt úgy van meggyőződve, hogy törvény által meghatározván az alapokat, melyeken a képviseleti rendszer szerint néhány hónap alatt Pesten tartandó országgyűlés alakíttassék, mindazon törvényeknek alkotását, melyek az ország belbékéjének és a nemzeti szabadságnak biztosítása végett rögtöni intézkedést nem kívánnak: az ezen Pesten tartandó nemzeti gyűlésre halaszsa. Ennek folytán halaszthatlannak tartja még ez országgyűlésen:

1. Az új kormányzási rendszernek, a felelős miniszteriumnak törvény általi körülírását és megállapítását.

2. A Pesten rövid idő alatt tartandó országgyűlésnek képviselői alpra fektetett szerkesztési módját.

3. A köztelherviselésnek minden közterhekre nézve az ország minden lakosaira egyenlően leendő kiterjesztését és életbeléptetését.

4. Az úrbéri viszonyoknak a magánbirtokosokra nézve közállományi kárpótlás melletti megszüntetését.

5. Az ország belbékéjének és szabadságának fenntartása végett a nemzeti őrseregnek azonnali felállítását.

6. A censura eltörlésével a sajtószabadságnak esküdtzéki intécczióval való biztosítását.



Kaszás nemzetőrök. — (Pettenkofen rajza.)

Az országos karok és rendek kijelentik, hogy mindazon tárgyknak főbb clemében törvény által még ez országgyűlésen néhány rövid nap alatt okvetlenül leendő elintézése után a jelen körülményekben törvényhozói kötelességüket befejezettek lenni gondolják, és meg vannak győződve, hogy addig is, míg a közelebbi országgyűlés Pesten, mint az összes nemzet többsége akaratának képviselői alpra fektetett kifolyása, a haza boldogsága s felvirágzására czélzó részletes törvényeket alkotand, fenséges nádorunknak, mint teljes hatalommal ellátott helytartónak, gróf Batthyány Lajosnak mint miniszterelnöknek s az általa választandó és ő felsége által megerősítendő minisztertársainak személyeikbe fektetett bizalom a haza minden egyes

polgárat lelkesíteni fogja a tulajdon szentségének sérthetetlen megőrzése mellett a közbeke és rend fenntartására."

A nép akarata tehát mégis csak diadalt aratott a eselszövényeken. A magyar nemzet ezélját érte. Alkotmányhoz juttatta a szövetséges osztrák népet, a saját államéletét pedig a szabadság alapján korszerűleg rendezhette be.

Ki hihette volna az öröm ez első mámorában, hogy a tett engedmények csakhamar visszavonatnak és a királyi szó szentségében bízó magyar nemzet ellen máris újabb árulás forraitatik? Ki hihette volna? . . .





A ministerium kinevezéséről szóló kir. kézirat felolvasása a múzeum előtt.

#### IV.

### Az első független magyar ministerium.



bécsi út fényes sikere országszerte a legcsapongóbb örömet fakasztotta. István nádort mindenütt a hála és elismerés magasztalásai közt éltette az ünneplő közönség. Kossuth neve egygyé lett az alkotmányos szabadsággal. Batthyány Lajos gróf kipróbált hazafiságában, szabadelvű gondolkozásában és nemes jellemében mindenki teljes biztosítékát látta, hogy az új kormány képes lesz megvalósítani az újjáalakítás nagy művét.

De velünk örvendeztek, — mint már említettük, — a nemzetiségek is. Nemcsak a szerb, az oláh, a tót; de még Horvátország lakossága is, melynek körében Kossuth és Batthyány neve ekkor még éppen oly népszerű vala, mint akár a magyar alföld rónáján. Az anyaországhoz való ragaszkodás számos jelével tüntettek. A bécsi kamarilla ekkor még nem látta elérkezettnek az időt, hogy közzéjük hajítsa a bujtogató gyujtogató üszkét.

A nemzet tehát a legrózsásabb reménységgel tekintett a jobb jövő felé. Azt hitte, hogy egy szebb, egy boldogabb korszak nyílik meg előtte, mely a zavartalan béke és az alkotmányos szabadság áldá-

sait hozza meg az ország minden lakosa számára. Nem is gyanította akkoron még senki, hogy ez az édes öröm olyan hamar mérhetlen gyászszá fog változni, hogy oly közel vannak a megpróbáltatás szörnyű napjai.

Maga az országgyűlés is megerősödött bizalommal és felfrissült munkakedvvel fogott a szükséges reformok megalkotásához. Minthogy a népképviseltről s annak keresztülviteléről törvényes intézkedés még nem létezett, a rendi országgyűlést feloszlatni és népképviselőt alapján újat összehívni, legalább addig, míg az új kormány meg nem alakul, lehetetlenség volt. Abban állapotok meg tehát, hogy az országgyűlés, mielőtt szétoszlanék, előbb meghozza a parlamentális kormányrendszer életbeléptetéséhez szükséges alapvető törvényeket. De, hogy működésének mégis legalább egy kis demokratikus színezetet adjon: *alkotmányozó gyűlésnek* jelenté ki magát; s a városi és egyházi képviselőknek szintoly szavazati-jogot adott, mint a minővel a megyei követek bírtak,

A tárgyalandó reform-javaslatok előkészítése közben, *márczius 19-én* — érkezett Pozsonyba *Külöczy* Károly városi tanácsos és *Hajnik* Pál ügyvéd vezetése alatt a pesti küldöttség, hogy a márczius 15-iki határozat értelmében a tizenkét pontban foglalt petíciót átadja. Velük jött, a tanszabadságra vonatkozó kérvényével, az egyetemi ifjúság küldöttsége is. A küldöttség mindenekelőtt Kossuthot kereste fel, hogy üdvözölje őt a reformok érdekében kifejtett sikeres működéséért.

Ezután István főhercegnél tisztelegtek, ki felhozta, hogy az ismert előzmények után, a küldöttségnek immár fölösleges Bécsbe fáradnia. A küldöttség a nádor felvilágosító szavai után, el is állott tervezett bécsi útjától.

Az országgyűlés déli 12 órakor fogadta a küldöttséget, de nem az országos, hanem a kerületi ülésen, a melynek elnöksége történetesen épp Széchenyi István grófra esett. A rendek nagy számmal gyűltek össze, hogy részesei legyenek az érdekes és a maga nemében páratlanul álló fogadtatásnak.

A küldöttség az ülésterem elő részében, szemközt az elnöki-székel félkörben állott fel. Az elhelyezkedés után előlépett a küldöttség szónoka: Hajnik Pál, — s mintha nem is a rendekhez, de egyenesen a hazához szólna, — a következő szép beszédben tolmácsolta a főváros kívánságait:

*Fölséges Haza!* Magyarország hiveinek, a minden érdekekben testvéreileg egybeforrott buda-pesti számos lakosságának bizodalma részesíte bennünket azon magas szerencsében, hogy a fölséges haza előtt az ő küldötteik gyanánt megjelen-



Wesselényi Miklós báró.

hessünk. A fölséges haza előtt tudva lesznek a Buda-Pesten legközelebb kifejtett nagyszerű események.

Nagyszerűek azon eseményeknek eredményei is, mert a kifejtett mozgalmak forrongásának közepette a rend, a közbátorság, a törvényhatóságok tekintélye és azoknak rendes működése egy pillanatra sem zavartatott meg. (Éljenzés.) Fölséges uralkodó királyunk és általában az uralkodó-család iránti hűség és bizalom pedig mindenfelé hangosan nyilatkozott.

*Küldetésünk célja:* hogy az egybeforrott összes lakosság által folyó évi márczius 15-ik napján egyértelemmel elfogadott petíciót a fölséges hazának benyujtsuk.

Midőn azt, mint hazánk jövőnd boldogságának és fölvirágzásának egyedüli zálogát a fölséges hazának ezennel hódoló tiszteletünk jelentése mellett tiszteletteljesen bemutatni szerencsén volna; ugyanahhoz még egy, az egyetemi tanuló-ifjuság által készített, s az egyetemi tanárok aláírásai által is ezeknek sajátukká tett kívánatát bátor vagyok csatolni, mely az eddigelő elhanyagolt tanulási és tanítási tárgyakra vonatkozik.

Ezen ifjuság az, mely a márczius 15-én kifejtett mozgalmak közepette dicső elszántsággal és önfeláldozással, — kezet fogva a lakossággal, — odaműködött és működni fog mindaddig, míg a rend helyreállítva nem lesz, hogy a rend, közbátorság és törvényhatóságok tekintélye meg ne zavartassék és a féltelenségek ellen biztosíttassék. Csak az ő megfeszített erejének köszönhetjük, hogy a szabadság diadalnapja a vérengzés színpadává nem változott. Midőn tehát a buda-pesti összes lakosság petícióját az egyetemi ifjuság kívánataival együtt a felséges hazának ezennel benyujtani szerencsém van (*mindakét kérvényt gróf Széchenyi István elnöknek nyújtja át*), egyszersmind küldőim nevében azon magas megtiszteltetést, miszerint a Rendek minket testületileg elfogadni kegyesek voltak, alázatosan köszönve, magunkat és küldőinket magas kegyelmükbe ajánljuk.

Az éljenzéssel fogadott beszéd után Széchenyi István elnök a rendekhez fordult és felkérte őket, hogy nyilatkozzanak: miként óhajtják elintézni a küldöttség két kérvényét. E felhívásra Kossuth, mint Pestmegye követe, állott fel és a rendek részéről a következőkben felelt a küldöttségnek:

A körülmények fontosságánál fogva, a haza szívére: Buda-Pestre nézve két körülményt kell megemlítenem. Egyik az: miszerint a testvér fővárosi lakosság hazafiai hangulata egyike legyen azon biztosítékoknak, hogy a haza alkotmányának átalakulása a közbé, közszabadság és közdicsőség érdekében valósággal végrehajtván, és pedig szerencsésen végrehajtván legyen. A második pedig az, hogy a nemzet kívánatainak előmozdításában a főváros azon készséggel, mellyel nekünk segédkezet nyújt, nyujtson segédkezet elsősben is azon rendnek fönntartására, mely a szabadság kívánatára támaszkodik; mely rend nélkül a munka szerencsés véghezvitele bizonytalan; mely rend lehet egyszersmind megszerzője a nemzet számára azon dicsőségnek, hogy amit más nemzetek polgárvér özönével szerezhetek csak meg: nálunk a békés átalakulás és kasztok privilégiumainak a nemzet és a nép szabadságába átolvasztása polgári vér ontása nélkül történhetik.

E magasztos hivatást látom Buda-Pest lakosaiban összpontosítva. Mindazonáltal annyit megjegyezni el nem mulaszthatok, miszerint tökéletes reményem, hitem és bizodalmam az, hogy azon főhely, mely megyei hatóságának követi-székemet köszönhetem, azon város, melynek polgársága akkor, midőn megyém parancsára követnek jöttek, a bizodalom szavával üdvözölt engemet, tökéletesen méltányolni fogja azon meggyőződésnek a kimondását : miszerint én *Buda-Pest város lakosságát e hazában kimondhatlan nyomatékosnak tartom, de urának soha tartani nem fogom.* E nemzetnek szabadsága van, s minden tagja szabad akar lenni és szót: „nemzet“ valamint semmi kaszt, úgy semmi város magának nem arrogálhatja: a 15 milliónyi magyar teszi egészben a hazát és nemzetet.

A mozgalmak közepette tehát, midőn örömmel értettem részemről, hogy Buda-Pest városának érdemes lakossága osztozott azon érzetben, melylyel mi is lelkesítettünk, midőn a fejedelem trónja előtt felszólaltunk, t. i. a királyi szék iránti hűség érzetében: úgy reményem, osztozik annak érzetében is, hogy *csak a nemzet az, akit illet a nemzet sorsának eldöntése*; s hogy osztozik abban is, hogy ez a nemzet jogainak, hivatásának s rendeltetésének érzetében oly erős, miszerint *mindenkit, kinek ollyas gondolat jutna eszébe, letiporni tudna.* Ezeket kötelességemnek láttam megjegyezni.

Mi a petíciói illeti, — mert a rendkívüli körülményeknél fogva rendkívüli fontosságot tulajdonítok annak, hogy Buda-Pest lakossága kölcsönös hazafiai szeretettől lelkesítette a törvényhozás elébe azon bizalommal járult, melyhez a megnyugvás és remény kötve van, meggyőződve arról, hogy a törvényhozás fölfogván a maga hivatását, megfogja tenni mind azt, mit a nemzet boldogságára és szabadságára nézve szükségesnek érez, — az volna alázatos indítványom:

Hogy a t. RR. a szokott közönséges pillanatokban alkotott formáktól méltóztassanak annyiban eltérni, hogy a részünkről tisztelettel, szeretettel és bizodalommal fogadott küldöttség jelenlétében olvassassék föl a petíció és az egyetemi ifjuság kérelemvele, hogy így éppen a felolvasás által a küldöttség meggyőződnessék arról, hogy — Istennek hála, — a törvényhozó-test eddigi munkálataiban oly szerencsés volt találkozni a nemzet óhajtásaival, miképen a buda-pesti lakosságnak óhajtásaival is. Isten adja, hogy minden további lépésünk is olyan legyen, hogy találkozzék a nemzet kívánásaival.

A dolog tárgyalására nézve azon vélekedésben vagyok, minthogy perczeink fontosak, — s határozatunk az, hogy az országgyűlés a nemzet sorsának intézésére csak azon perczig érzi magát hivatva, amelyben előálland a képviseleti rendszer alapján összehívandó országgyűlés, mely Pestről gyakorolja hatalmát és ennek eszközésében missiónk perczei fontosak, sokat kell kevés órák, pár nap alatt tenni, — a tárgyalás siettetheik az által, hogy fölolvastatás után a petíció adassék ki a választmánynak, mely ha olyat látna benne, mit tüstént formulázni lehet: azt törvénybeigatás végett terjessze a RR. elébe, s a mennyiben a kérelmet formulázni nem lehet, mondaná ki vélekedését. Ez véleményem a dolog tárgyalására nézve.

Erre a kerületi ülés jegyzője, a rendek éber figyelme közt felolvassa a pesti polgárság petícióját és az egyetemi ifjuság kérvényét. A felolvasás befejeztével ismét Kossuth emelt szót és beszédét imigy folytatta:

Egy pár szót lesz még szerencsém szólani. Valóban, ha valaha, most óhajtottam volna, hogy Isten adja meg e perczben azon hangot (*szónok nagyon el volt rekedve*), miszerint leltem örömeinek megfelelő szóval és hanggal fejezhessem ki t. Rendek előtt a mostan vett hirre benső szívbeli örömetem.

Azon szó, mely közértelemmel kimondatott, hogy tudniillik a trón mindaddig biztosítva nincs, míg az összes monarchiának alkotmány nem adatik, a királyt minden uralkodó viszonyaiban alkotmányos institúciók nem környezendik, hatalmas visszhangra talált a szomszédban, és ott is megadta a lökést arra, mi itten történt.

Mi ezen lökés következtében a t. Rendek bizodalmból fölmenvén Bécsbe, nem ok nélkül mondtuk a szabadságban testvéreinknek, ausztriai barátainknak azt: hogy visszük haza a magyar felelős miniszteriumot, mint biztosítékát annak, hogy nekik is rövid nap alatt meg fog adatni. És ime, tisztelt Rendek, Ausztriának felelős miniszteriuma már van.

Már most a fölolvastott petícióra t. barátaink és atyánkfiai, a buda-pesti küldöttség és a t. Rendek annak felolvasásából méltóztattak meggyőződni az iránt: miszerint a fölolvastás tanujele lesz annak, hogy azon irányban vitte az országgyűlés munkálkodását, mint azt a nemzetnek általánosan és különösen Buda-Pest lakosságának óhajtása igényli. Legtöbb a petíciónak pontjai közül részint valósággal el van határozva, részint a részletes munkák tekintetében intézkedések tétettek; s a legtöbb e pontok közül azon teendők közt foglaltatik, mit a tek. RR. ez országgyűlésen elvégezni határoztak.

Csak kettő van, amit megjegyezni kívánok, mielőtt a peticionális választmány véleményét beadná. Egyik az: hogy Pest városa közönsége kimondhatatlan óhajattal várja, hogy az országgyűlés innen a határszélről az ország szívébe tétessék által. Ez a nemzetnek közóhajtása volt, s évek óta keblünk legforróbb vágyai közt ápoltuk.

De azt gondolom, miután a két tábla egyetértőleg elhatározta, hogy a jelen fontos perczek között, midőn a nemzet sorsa fölött hosszasan intézkedni, részletesebb munkába bocsátkozni, a partialis reformokra kiterjeszkedni senki más missióval nem bírhat, csak azok, kiket nem egyes osztályok, hanem az egész nemzet fog képviselőül küldeni. Ezt az országgyűlés kimondván, kimondotta azt is, hogy ezen országgyűlés létele csak néhány napig tarthat, ameddig t. i. azt megteszi, mi a szabadságnak és a vele párosult rendnek tekintetében a jövő országgyűlésnek Pesten leendő összeüléseig okvetlen megkivántatik; s megkivántatik arra, hogy a magyar miniszterium törvény általi hatáskörrel legyen felruházva s a képviselői országgyűlés Pestre összejöhessen. Csak addig tarthat ezen országgyűlés élete.

Ez kevés ideig tarthat csak, s reménylem Pest város közönsége által fogja látni, hogy hasznosabb az országgyűlésnek e kevés időt arra fordítani, hogy bevégezze munkáját itten, mert míg elmennének Pestre, addig az országgyűlést itt bevégezhetjük. Ez által azon örömet készítjük Pest városának, hogy kebelében fogja látni a nemzet képviselőit. Minthogy ezen óhajtatást sok oldalról halljuk, nem volt szükség-telen ezt kinyilatkoztatni.

Mi a petíciónak egyéb tartalmát illeti, én tek. RR. azt is szükségesnek tartom kijelenteni, hogy a miket előre bocsátani szerencsém volt, miszerint missiónk kevés órákra van szorítva, nem gondolom, hogy valamely részletesebb munkáknak kidol-



A szabadságharcz nevezetesebb szereplői.

gozására reá érhetünk. Az pedig feltehető, hogy az országgyűlés mihamarább össze fog hívatni Pestre. Hogy a felelős kormány megállapításánál a szabadság és rend addig is biztosíttassék, míg összejövend az új országgyűlés, intézkednünk kell; s már ezért is nagyobb munkálatokba nem igen ereszkezdhetünk. Ez az én régens-ideám.

Ami különösen az egyetem petícióját illeti: az első pont, hogy a magyar egyetem a bécsitől függetleníttessék, már megtörtént akkor, midőn felelős miniszteriumot nyertünk. E tekintetben a bécsi egyetemnek több beleszólása nincs, csupán csak a szeretet és barátság hangján; beavatkozásról szó sem lehet többé. Hanem, ha szükségesnek tartják a tek. RR. kimondani, hogy az egyetem a nevelési ügyminiszterium hatósága alá tartozik, ezt meg lehet tenni, de nem szükséges.

Ami pedig a petíciónak többi részét illeti: lelkeimből vannak írva a pontok és régi óhajtsaimat tolmácsolják, de azoknak tárgyalására most rá nem érünk, s azért most csak azon teendők lennének, hogy a miniszterium utasíttassék a közelebbi országgyűlésre beadandó törvényjavaslat elkészítésére. Ezen szempontból fogom fel a petíciót anélkül, hogy a peticionális választmánynak véleményét elzárni akarnám. Ezt csupán megnyugtató és kölcsönös bizodalom végett nem tartottam fölöslegesnek elmondani.

Kossuth után még Széchenyi szólt, s a maga részéről is üdvözölte a küldöttséget: a barátságos egyetértést, az országgyűlés iránti bizalmat és a rend további fentartását kötvén szívükre. Ezzel a fogadtatás véget ért.

A küldöttség még márczius 20-án is Pozsonyban maradt. Itt értesült először, hogy Batthyány Lajos gróf kapta a megbízást a miniszterium megalakítására. De már ekkor mindenféle aggodalomkeltő hírek szárnyaltak a közönség közt; így: hogy az új kormány népszerűtlen aulikus főurakból fog összeállíttatni, aztán, hogy a pénzügy, hadügy továbbra is az osztrák kormány fenhatósága alatt marad. A küldöttség tehát felhasználta az alkalmat, hogy Batthyány grófot fölkeresse és kifejezést adjon aggodalmainak. Batthyány azonban megnyugtatta őket, kijelentvén, hogy e hírlélesek túlzottak, s ha a magyar miniszterium csonkán állíttatnék fel, azonnal beadná lemondását.

A küldöttség márczius 21-én távozott Pozsonyból és 22-én számolt eljárásáról. A pesti közönséget, de legkivált a közcsendbi bizottmányt éppenséggel nem elégitette ki az eredmény. Már azt is zokon vették, hogy a küldöttség nem a plénum előtt fogadtatott, hanem csak a kerületi ülésen. De ennél még nagyobb elégedetlenséget szült Kossuth beszédjének ama része, amelyben dorgáló hangon szól a fővárosi mozgalomról, sőt annak eltiprásával fenyegetődzik, ha az esetleg túllépné a korlátokat. Kossuthnak lényegileg igaza volt, mert ez izgalmas és zavaros időkben az országgyűlésnek kétszeresen kellett vigyáznia, hogy működési szabadságát semmiféle illetéktelen külbefolyás meg ne bénítsa; mindazonáltal

figyelmeztető szavai, — talán élesebb kifejezésüknél fogva, — kétség-telenül rossz vért szültek Pesten. Ugy mondják, hogy Nyáry Pál és Kossuth között e miatt támadt az az elhidegülés, a mely a két kiváló férfit az események további folyamán is tartózkodóvá tette egymás iránt.

Ugyanazon időben, míg a pesti küldöttség Pozsonyt járta, az országgyűlés viszont — Keglevich Gábor gróf tárnokmester vezetése alatt, — Pestre küldött megbizottakat, hogy élő szóval is tudassák az ország fővárosával a nemzet óhajainak teljesülését. A két küldöttség útja keresztezte egymást. Az országgyűlés küldöttjei „a közcsendí bizottmány“ ülésén közölték a kivívott örvendetes eredményt. Keglevich gróf rövid szavakkal mondta el idejövételök célját, Szentiványi pedig felolvasta a Karok s Rendek nyilatkozatát a legközelebbi teendőkre nézve.

S noha a pesti közönség a történekről legnagyobbbrészt már előzőleg értesült, mindazonáltal szerte a városban élénk örömet és nagy meglepégedést keltett az országgyűlés e kitüntető figyelme.

Baththyány Lajos grófnak, mint az alakítandó új kormány fejének, legelső gondját a rend fentartása képezte. Attól tartott ugyanis, — s ez az aggodalom nem is volt alaptalan, — hogy a nyolczszázados igaalól feloldozott nép, a szabadság mámorától megittasulva, rendzavarásokra vetemedik. Nyomban miniszterelnökké történt kinevezése után tehát figyelmeztető körlevelet intézett az összes törvényhatóságokhoz. E körlevél, mely az új miniszterelnököknek legelső hivatalos cselekedetét képezi, a következőleg szól:

Tisztelt törvényhatósági elnök úr!

Az események rendkívüli gyorsasága miatt még talán szét sem küldetett k. k. körlevél hiányában a mellékelve olvasható nádor főhercegi kinevező iratra hivatkozva, első és haladéktalan kötelességemnek tartom a törvényhatóságok fejeit, elnökeit és így Önt is, uram Ó felsége nevében a polgári hűség kötelességeire hivatalosan felhívni és megbízni, hogy a közbéke és nyugalom fenntartására minden tekintélyüket, hatásukat, alárendeltjeiket erélyesen felhasználni és minden segédmodot igénybe venni; — a csend és népkedély bujtogatóira és a most még fennálló viszonyok netaláni tapodóira nézve pedig a törvények rendeletét szigoruan alkalmazni siessenek; nehogy ministerium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség organumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások, vagy időelötti követelések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassék.

És még egyfelől törvényes köreiket és hatalmukat a statuspolgárok irányában igénybe veendik, hazafiuilag törekedjenek másfelől a nemzetben a bizodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerző királyi felség s nádor főherceggel, mint szinte a törvényesség organumai iránt is, gerjeszteni és öregbíteni; szóval: polgári

és hivatalos erélyvel eszközölni azt, hogy a hon magához méltólag és boldogságát elősegítőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit.

S mindennek pontos és hűséges teljesültét annál biztosabban várom és reménylem, minthogy valamint én a kormányzat eredményéről felelősséget vállaltam, úgy a törvényhatóságok elnökeit felelősökké teszem mindazon nem remélhető zavarok és botrányokra nézve, melyek az általában nem várt hanyagságból, vagy egykedvüségből származnának.

Pozsony, márczius 17-én 1848.

Hazafiúi üdvözlettel s teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnak kötelezettje :

*Gr. Batthyány Lajos* s. k.  
nemzeti miniszterelnök.

Batthyány e legelső körrendelete némi bepillantást enged a nemes gróf fenkölt gondolatvilágába. A nemzet boldogságába vetett erős hit és a király iránti rendületlen hűség nyilatkozik meg abban.

Gondoskodva ekként a rend fentartásáról, megnyugtatta a kedélyeket: az országgyűlés zavartalanul foghatott hozzá a korszakalkotó reform-törvények megalkotásához.

Bámulatos az fáradhatatlan tevékenység, amit az országgyűlés ezen rövid idő alatt kifejtett. Nap-nap mellett, úgyszólván kora reggeltől késő estig tartottak az ülések. A bizottságok pedig legtöbnyire éjjel dolgoztak, hogy az egyes javaslatokat a tárgyalásra idején előkészítsék. Alig két hét alatt nem kevesebb mint harmincz törvényjavaslatot alkottak meg; oly törvényeket, melyek közül csaknem mindegyik a mai Magyarország alkotmányának is egy-egy alapkövét képezi. A törvények a következők:

- I. törvényczikk: József nádor emléke törvénybe iktattatik.
- II. törvényczikk: István főherczeg Magyarország nádorává választatik.
- III. törvényczikk: Független magyar felelős miniszterium alakításáról.
- IV. törvényczikk: Az országgyűlés évenkénti üléseiről.
- V. törvényczikk: Az országgyűlési követeknek népképviselő alakján választásáról.
- VI. törvényczikk: Az 1836: 26. t.-czikk foganatosításáról (Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegyék, továbbá Kővár vidéke és Zilah városa visszacsatolásáról.)
- VII. törvényczikk: Magyarország és Erdély egyesítéséről.
- VIII. törvényczikk: A közös teherviselésről.

- IX. törvényczikk: Az urbér és az azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről.
- X. törvényczikk: Az összesítésről, legelő elkülönzésről és fajzásról.
- XI. törvényczikk: Azon ügyekről, melyek eddig a földesuri hatóságok által intéztettek.
- XII. törvényczikk: Az urbéri megszüntetett magán uri javadalmak státusadóssággá leendő átváltoztatásáról.
- XIII. törvényczikk: A papi tized megszüntetéséről.
- XIV. törvényczikk: A hitelintézetéről.
- XV. törvényczikk: Az ősiség eltörléséről.
- XVI. törvényczikk: A megyei hatóságok ideiglenes gyakorlásáról.
- XVII. törvényczikk: A megyei tisztiválasztásról.
- XVIII. törvényczikk: A sajtótörvényről.
- XIX. törvényczikk: A magyar egyetemről. (Tanszabadság.)
- XX. törvényczikk: A vallás dolgában. (A vallásegyenlőségről.)
- XXI. törvényczikk: A nemzeti színről és az ország czímeréről.
- XXII. törvényczikk: A nemzeti őrseregről.
- XXIII. törvényczikk: A szabad királyi városokról.
- XXIV. törvényczikk: A községi választásokról.
- XXV. törvényczikk: A Jász-Kun kerületekről.
- XXVI. törvényczikk: A Hajdu kerületről.
- XXVII. törvényczikk: Fiume és Buccari szabad tengeri kereskedési kerületről.
- XXVIII. törvényczikk: A nádori méltósághoz kötött hivatalokról.
- XXIX. törvényczikk: Az ország közhivatalnokairól.
- XXX. törvényczikk: A felelős miniszterségnek a közlekedési tárgyak iránti teendőiről.
- XXXI. törvényczikk: A színházakról.

A megalkotott törvények, amint látjuk, hű kifejezői valának a nemzet törekvéseinek. A 12 pont, néhány nap alatt, mintegy varázslásra, egyszerre megvalósult. Az alkotmányozó országgyűlés, a nemzet óhajtásához képest, felszabadítá a jobbágyságot, eltörülte a dézsmát és a papitizedet, megalkotá a népképviselői országgyűlést, behozta a közös teherviselést, kimondotta Erdélynek Magyarországgal való egyesítését, összefűzte a sajtó bilincseit, törvénybe iktatá a vallásegyenlőséget, szervezte a nemzetőrséget, proklamálta a tanszabadságot, visszahelyezte megillető jogaiba a nemzeti színt és az ország czímerét.

A jobbagység eltörlésével a hűbéri rendszer utolsó maradványa dőlt romba. A nép millióiról hullott le a megszegyenítő rabláncz. A honfentartó és népelem visszanyerte emberi jogait.

De az országgyűlés még ennél is tovább ment. Nemesak szabadságot adott a népnek, de egyúttal bevette azt az alkotmányosság sáncaiba; nemesak egyenlővé tette a pórt egykori földesurával, hanem egyszersmind jogot adott neki, hogy szavazatával hozzászólhasson az ország dolgához is.

A népképviselétről szóló törvény, mely a parlamentáris kormányrendszer maiglan is fennálló alapját képezi, kétségtelenül egyik legbecsebb alkotása az 1848-iki pozsonyi országgyűlésnek. E törvénynyel közel két millió ember jutott választói jogosultsághoz, miáltal a nemzet egyeteme nyert állandó befolyást az államügyek ellenőrzésére. És midőn kimondatott, hogy minden választó egyúttal választható is: ezzel a törvényhozás ajtai is megnyitlak a nép előtt.

A népképviselők száma, Erdélyen kívül, összesen 377-re tétetett. Ebből Horvátország három megyéjére 18, a horvát határörvidékre 8, a szerémi végvidékre 3, a bánági végvidékre szintén 3 képviselő esett. Erdély részére, azon esetre, ha az uniót elfogadja, 66 mandátum hagyatott. S így az összes képviselők száma Erdélyvel együtt 443-ban állapítatott meg. Körülbelül harmincezer lélekre és mintegy ötezer választóra esett egy-egy képviselő.

Természetesen, az országgyűlés működését is a parlamentarismuskak megfelelően kellett szabályozni. A két kamara-rendszer, mint ősi intézmény továbbra is fentartatott; sőt a felsőház belső szervezetéhez egyelőre nem is nyúltak, későbbre tartván fenn annak reformját. De annál nagyobb súlyt fektettek az alsóház korszerű újjáalakítására. Az erre vonatkozó törvény főbb pontjai a következők:

Az országgyűlés évenként tartatik, székhelye: Pest. A népképviselők mandátuma három évre szól. A királynak joga van, új választások kiírásával a törvényhozó-testületet előbb is feloszlatni; de az esetben az új országgyűlés három hónapon belül összehívandó. A képviselőház évről-évre maga választja elnökeit, a főrendiház elnökét és alelnökét azonban a király nevezi ki. Mindkét ház ülései nyilvánosak.

De a reformok között talán mégis a miniszterek működésére vonatkozó törvény volt a legfontosabb. Ez képezte sarokkövét a nemzet szabadságának új államéletében; ennek a törvénynek volt a hivatása, hogy idegen befolyásolások, rosszakaratu tanácsok ellenében megvédel-

mezze az oly nagy küzdelemmel kivívott alkotmányt. A „Független magyar felelős miniszterium alakításáról“ szóló 1848: III. törvénycikk főalapelvét ugyanis az képezi, hogy a király, vagy helytartója a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében csakis a független magyar miniszterium által gyakorolhatja; s bármely rendelete, parancsa, határozata és kinevezése csak úgy érvényes, ha az a Budapesten székelő miniszterek egyike által is aláíratik.

A kegyelmezési jog, a főbb világi és egyházi méltóságok kinevezése, a nemesség, a czimek és rendjelek adományozása továbbra is felségjogok maradtak ugyan, de kimondatott, hogy minden erre



1848–49-iki honvédek és nemzetőrök. (Egykorú rajz.)

vonatkozó kir. kézirat csakis az illető miniszter ellenjegyzése mellett bocsájtható ki.

S hogy a nemzet belügyeibe még félreértésből sem legyen oka, avagy ürügye a bécsi kormánynak beleavatkozni: a pozsonyi országgyűlés féltő gondnal a legapróbb részletekig állapította meg az egyes miniszteriumok hatáskörét. Ez alapvető törvények megalkotása körül kétségtelenül Kossuthé a legnagyobb érdem. Mások is bőszégesen kivették ugyan részüket a korszakos munkából; így Szemere, ki a törvényjavaslatok előkészítésében fejtett ki roppant buzgalmat, így Deák Ferencz, a ki páratlan közjogi ismereteivel irányította az egyes javas-

latok megfelelő helyes szövegezését, aztán Klauzál Gábor, Széchenyi gr., Szentkirályi stb., akik szinten nagy tevékenységet fejtettek ki; — de a reform-javaslatok vezéreszméi mégis csak Kossuthtól eredtek, s legnagyobbbrészt az ő koncepciói szerint formáltattak. Kossuth védelmezte meg azokat, ha a törvényhozás egyik-másik tagja felszólalt ellenük, s midőn gyakorlatias megvalósításukra került a sor, Kossuth lehelt beléjük életet.

Akik eddig Kossuthban csak a merész politikust látták, most kénytelenek voltak elismeréssel adózni fényes *alkotó tehetségének* is. Még gr. Széchenyi István is, — ki mindig oly élesen, annyi szenvedélyvel támadta Kossuthot, — meghajolt előtte és szokatlan tisztelettel beszélt az ujjáalakulás körül szerzett érdemeiről.

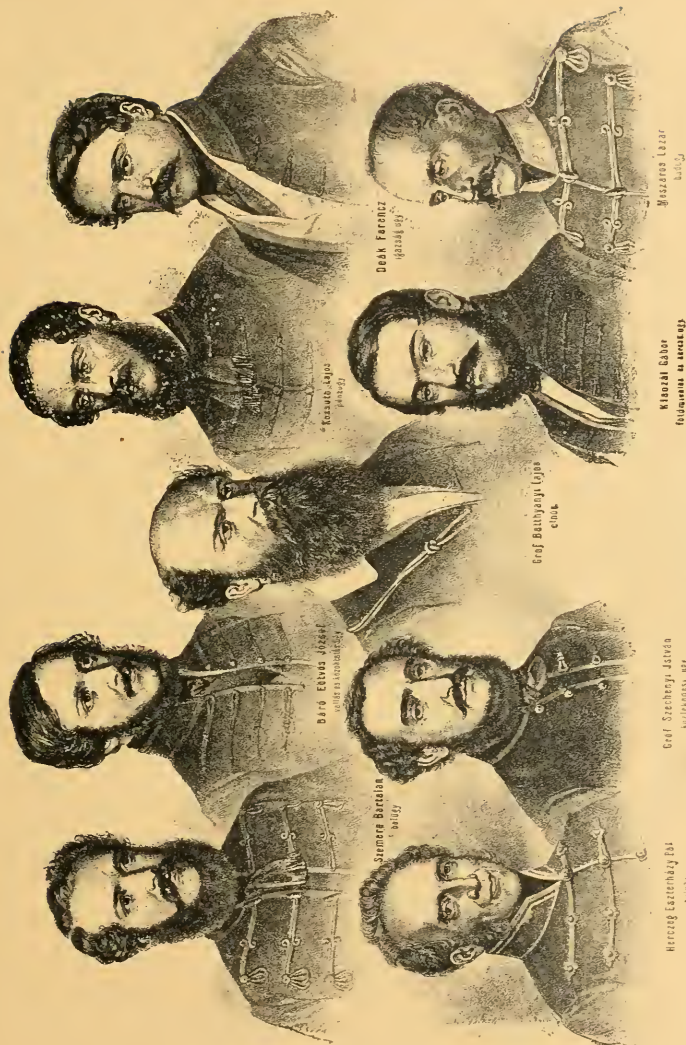
„Bátrabbak, — így szól Kossuthra czélozva egyik hirlapi czikében, amelyet épp a napokban írt, — bátrabbak, merészebbek, kikkel magas láthatatlan hatalmak látszanak szorosb szövetségben lenni, rövid napok alatt oly alapra fektették hazánk jövődjét, melyet — tisztelet, becsület, de igazság is, — velem együtt mi hangya-munkások tán soha, vagy csak generációk után lettünk volna képesek megalakítani.“

De maga Deák Ferencz 1867-ben, tehát már akkor, midőn e két nagy férfiú útjai egészen eltértek egymástól, egy képviselőházi felszólalása alkalmával ekként emlékezett meg Kossuth ezen időbeli működéséről:

... „Magyarország közjogának történetében legfontosabb korszakot képez azon átalakulás, mely 1847—1848-ban tétetett, mert e nélkül a korszak igényei s a fejlődő eszmék hatalma rég elsöpörték volna alkotmányunkat. Ezen átalakulást össze fogja kötni a történelem azon férfiúnak — Kossuthnak — nevével, aki azt 1848-ban megindította és ernyedetlen erélyvel keresztülviute. Daczára a bekövetkezett szerencsétlen eseményeknek, művének azon része fönmaradt és fön fog maradni, míg nemzetünk él és országunk áll, s ahhoz a nemzet emléke és hálája lesz mindig csatolva“ ...

Míg Kossuth és az országgyűlés fáradhatlan buzgósággal munkált a reform-törvények alkotásán: azalatt Batthyány az új kormány helyes összeállítására fordította összes erejét.

Nagy nehézségekkel járt ebbeli fáradozása. Nem azért, mintha kiváló férfiakban, jeles szakerőkben hiány lett volna. Válogathatott bennük. De vigyáznia kellett, hogy az új kormány összeállítása a közvélemény óhajításának is megfelelően, a bécsi udvarnak is tessenék;



DEÁN FERENCZ  
MEZŐSÉNYI

VISSZASZÓ LÁSZLÓ  
BUDAPESTI

\*KARAIKAI JÓZSEF  
KARAIKAI

KISZELI LÁSZLÓ  
BUDAPESTI ÉS NYIRÉNYI

GRÓF BATHYÁNYI LEJŐ  
CHAK

BÁRD EÖTVÖS JÓZSEF  
NYIRÉNYI

GRÓF SZÉCHÉNYI JÓZSEF  
NYIRÉNYI ÉS  
KISZELI

SIMMERE BARTÓKAI  
BUDAPESTI

HERCÉGI EÖTVÖS JÓZSEF  
KISZELI

AZ ELSŐ FÜGGETLEN MAGYAR FELELŐS MINISTERIUM.

ügyelni kellett, hogy a miniszterium kebelében, — egyik, vagy másik tag befolyásának túlsúlyával, — a szükséges összhang meg ne zavartassék. Batthyány, ki a mérsékeltabb irány híve volt, különösen Kossuth heves temperamentumától tartott. Arra természetesen nem is gondolt, hogy Kossuthot mellőzze. Tudta nagyon jól, a bécsi intéző-köröknek is tudomására adta ismételten, hogy Kossuth nélkül, — kinek nevéhez fűződött az újjáalakulás dicsősége, — a miniszterium nem is képzelhető. Batthyány tehát arra törekedett, hogy oly férfiakat nyerjen meg a kabinet számára, akiknek mérsékletével Kossuth túlesapongó hevét, politikai merészségét esetleg ellensúlyozhassa. Ezért birta rá Széchenyi István grófot, továbbá Deák Ferenczet és Eötvös Józsefbárót, hogy vállaljanak tárczát.

Az alsótábla márczius 23-iki ülésén Batthyány gróf végre bemutatatta az első független felelős miniszterium tagjainak névsorát, még pedig a következő összeállításban:

*Batthyány Lajos* gróf tárcza nélkül kormányelnök, *Szemere Bertalan* belügy, *Kossuth Lajos* pénzügy, *Széchenyi István* gróf közlekedésügy, *Eötvös József* báró vallás- és közoktatásügy, *Klauzál Gábor* földművelés, ipar és kereskedelem, *Deák Ferencz* igazságügy, *Mészáros Lázár* hadügyminiszter, s végül *Eszterházy Pál* herczeg az Ausztriával fennálló viszonyokra nézve, illetőleg a király személye körüli miniszter.

Az országgyűlés tetszéssel fogadta az előterjesztett névsort, mely kétségtelenül a magyar közélet legkiválóbbjait foglalta magában. De egyébként is szerencsés volt az összeállítás, mert az új kormány, melynek tagjai közt főurak is foglaltak helyet, ezáltal mintegy külsőleg is kifejezte a nemzet egybeforrását a szabadságban.

A miniszterium tagjai között, már állásánál fogva is, az első helyet Batthyány gróf foglalja el. *Batthyány Lajos* gróf született 1809-ben Pozsonyban. A Batthyány-család egyike a legrégebbeknek hazánkban, eredetét a honfoglaló Őrs vezértől származtatja. A család első ismert őse Renold vitéz, aki 1160 táján élt. A Batthyány nevet György esztergomi várkapitány vette fel, ki 1398-ban kapta adományul Batthyány birtokát. A család 1628-ban a báróságot nyerte, 1630-ban pedig grófi rangra emeltetett. A Batthyányiak hosszú századokon keresztül mindig fényes szerepet vittek hazánk történetében. Többen közülök a báni méltóságig emelkedtek, a család egyik sarja erdélyi püspök volt, egy másik pedig — Batthyány József — esztergomi érsek-bibornok. Legtöbbben zászlósok, főispánok, majdnem valamennyi magas méltóságot viselő nagyrúr, kinek szava súlylyal bírt az ország dolgában.

Ilyen ősi és előkelő főuri családból származott Batthyány Lajos gróf, az első magyar miniszterelnök.

Sajátságos játéka a sorsnak, hogy az, aki később a nemzet meg-síratott vértanúja lett: ifjú korában alig törte a magyar nyelvet. Anyja, aki korán özvegyen maradt, az akkori idők mágnás-szokásainak megfelelőleg egy bécsi nevelőintézetbe adta az alig tíz esztendőös fiút. És hogy ez idegen német környezetben anyanyelvét egészen el nem felejté, az leginkább annak az igénytelen, magyar jobbágyfiúnak köszönhető, akit anyja inas gyanánt melléje adott, s aki később az élet viharában is mindvégig odaadó hű cselédje maradt.

Tizenhat éves koráig tartózkodott Batthyány e bécsi nevelőintézetben, a honnan mint kadét, az Olaszországban táborozó Miklós-huszárok ezredébe lépett, s csakhamar hadnagy lett.

A katonaelet vidám gondatlansága, az olasz égalj varázsa a fiatal huszárhadnagra is megtette hatását. Zajos, pazar életet kezdett folytatni; marékkaal szórva a pénzt és marékkaal szakítva az élet örömeinek pompázó rózsáiból.

Végre is anyja lépett közbe és hazahívta a fiút. Batthyány, — ki ekkor még alig töltötte be 21-ik életévét, — meghajolt az anyai intés előtt; leköszönt tiszti-rangjáról, hazajött és átvette ikervári uradalmának kezelését.

Az új élet, a változott munkakör, vagy talán maga a rég nem látott anyaföld, — csodálatos átalakító hatást tett az ifjú lelkületére. Egyszerre elfordult a léha élettől, megkomolyodott és vasszorgalommal tanulni kezdett. Mindenekelőtt az elhanyagolt édes anyanyelvet sajátította el tökéletesen, aztán a törvénytudományoknak feküdt neki, majd a nemzet történelmét búvárolta át. Eközben, hogy ismereteit azzál is öregbítse, nagyobb utazásokat tett a külföldön. 1834-ben megnősült, oltárhoz vezetvén Zichy Antónia grófnőt, ezt a fennkölt lelkű hölgyet, akinek alig egy évtized múltán oly mérhetlen gyászt, annyi fájdalmat juttatott a haragvó balsors keserű osztályrészül.

Batthyány grófot a családalapítás most már egészen hazájához kötötte. Érdeklődött a közügyek iránt, eljárta a megyegyűlésekre, résztvett a politikai élet mozgalmáiban. 1839-ben már a pozsonyi országgyűlés főrendjei közt látjuk őt, a hol talpraesett felszólalásaival, s szabad-  
elví nözeteivel csakhamar a vezérférfiak sorába küzdötte fel magát.

Kossuthal még az országos iparvédegyesület szervezése alkal-mával ismerkedett meg. Bár társadalmi állásra, nevelésre, sőt jellemre

nézve különböztek is egymástól, mégis volt bennük valami közös vonás. Mindaketten egyaránt buzogtak a liberális reformokért, mindakettő nagy akaraterevével bírt, mindakettő lelkében olthatatlan lánggal égett a haza szerelme. De Batthyány nyugodtabb, mérsékeltebb, békülékenyebb s sokkal dinasztikusabb volt, mint Kossuth, kit gyakran elragadott heve, s aki a nemzet ezredéves jogait fölébe helyezte az uralkodóház érdekeinek. De a közös nagy cél: az alkotmányos reformok kiküzdése egyesítette a két hazafit. Míg Kossuth az alsótáblán harczolt a liberális párt élén, azalatt Batthyány a felsőház ellenzékét vezette csatára. S midőn végre a reformok kiküzdettek, midőn a parlamentális kormányforma alakításához a koronás király beleegyező szava elhangzott: maga Kossuth volt az, aki azt mondta, hogy Batthyány gróf a legméltóbb és legalkalmasabb a miniszterelnöki méltóság betöltésére. S Batthyány csakugyan megfelelt a hozzáfűzött reményeknek. Önfeláldozó buzgalommal töltte be roppant felelősséggel járó állását. Minden erejét megfeszíté, hogy a nemzet és az uralkodóház közötti ellentéteket kiegyenlítse. Lángolóan szerette hazáját, de hű akart maradni királyához is. Ámde ennek összeegyeztetése, a kamarilla ármánya folytán, csakhamar lehetlenné vált. Az uralkodó-család és a nemzet szembe kerültek egymással. Batthyány nem akart részese lenni ez élethalál-harcznak, s midőn a nép kitörő haragja a hitzegésért Lambergen állt bosszút — Batthyány gróf végleg lemondott miniszterelnöki állásáról. De hazaszeretete nem hagyta nyugodni. Ujlag megjelenik az országgyűlésen, hogy még egyszer megkísértse a nemzet és az uralkodó-család kibékítését. Ajánlatára az országgyűlés békekövetséget menezs az előnyomuló Windischgrätz herczeghez, hogy megpróbálja a lehetetlent: az egyezkedést. A küldöttségben részt vesz maga Batthyány is, akit azonban a gőgös és elbizakodott Windischgrätz visszautasít.

Mélyen megszegyenítve tér vissza a nemes gróf a fővárosba, s reményvesztetten borong a haza sorsán. Az országgyűlést immár nem is követi Debreczenbe; pedig ha távozik, talán elkerülhette volna rettenetes sorsát. Windischgrätznek, amint a fővárosba teszi lábát, úgyszólván első teendője, hogy a gyanútlan Batthyány grófot elfogassa. A budai kazamata-börtönbe veti, majd Pozsonyba, Olmützbe, Laibachba hurcoltatja. A világosi gyásznap után ismét visszahozzák Budára és vértörvénysezék elé állítják, a mely 1849. október 5-én bitóra ítéli. Batthyány, hogy a megszegyenítő halálnemet elkerülje, sebet ejt nyakán, mire október 6-án az Ujépület udvarán agyonlövik. Így esett az önkény áldozatául éppen az, ki a szabadságharcz vezéralakjai közül mindvégig leg-

**ESTI LAPOK**

ESTI LAPOK. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**KÖZLEKÉSI LAPOK**

KÖZLEKÉSI LAPOK. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**DEBRECENI VÁROSI ÉRTESÍTŐ**

DEBRECENI VÁROSI ÉRTESÍTŐ. Debrecen, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**Közlésügyi lapok.**

Közlésügyi lapok. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**HONVÉD.**

HONVÉD. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**KOSSUTH HIRLAPJA.**

KOSSUTH HIRLAPJA. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**REPUBLICA.**

REPUBLICA. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**KÖZLÖNY.**

KÖZLÖNY. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**HIVATALOS RENDELET**

HIVATALOS RENDELET. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**FUTÁR.**

FUTÁR. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**MAGYAR HIRLAP.**

MAGYAR HIRLAP. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**FORRADALOM.**

FORRADALOM. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**HAZÁNK.**

HAZÁNK. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE**

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**CHAPULAI**

CHAPULAI. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**FIGYELMEZŐ.**

FIGYELMEZŐ. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

**NÉP BARÁTJA.**

NÉP BARÁTJA. Budapest, 1914. június 24. Szombat.

1. oldal: Hírek, 2. oldal: Beszámoló, 3. oldal: Beszámoló, 4. oldal: Beszámoló.

hívebb tamasza maradt a dinasztjának, aki az utolsó perczig minden lehetőt megkísérlett, hogy a nemzetet az uralkodóházzal kibékítse. Nemes önfeláldozását golyóval hálálták meg. Porladó tetemei ott pihennek a budapesti kerepesi-úti temetőben, abban a díszes mauzoleumban, amelyet közadakozásból a gyászoló nemzet emelt sírja fölé.

*Szemere Bertalan* belügyminiszter. Született 1812. augusztus 27-én Vattán, Borsodmegyében. Tanulmányai befejeztével: 1832-ben Pozsonyba ment, ahol, mint az „országgyűlési ifjuság“ tagja, élénk részt vett azokban a mozgalmakban, amelyek a szabadelvű reformokat szülték. 1836-ban beutazta Európát, s szerzett tapasztalatairól igen érdekes és tanulságos könyvben számolt be. De ezenkívül is gyakran fölkereste magvas tanulmányaival, szellemes dolgozataival az akkori folyóiratokat. Irodalmi munkásságáért a Tudományos Akadémia már 1840-ben tagjai közzé választotta.

Nyomósabb politikai szereplését az 1843-iki országgyűlésen kezdte meg, ahol szülőmegyéjét, Borsodot képviselte. Széleskörű ismereteivel, kiváló szónoki tehetségével csakhamar a diéta vezérlő tagjai közzé küzdötte fel magát. Különösen szervező tehetségét, mely főképp az egyes törvényjavaslatok alkotásánál tűnt ki, becsülték nagyra. Kossuthnak lelkes híve, hű követője maradt csaknem az utolsó napokig.

Szemerét egyik kortársa, Szilágyi Sándor ekként jellemzi: „Kised ember, kedves, de untalan mosolygó vonásokkal. Rendesen Borsodmegye küldte az országgyűlésre. Beszédei szív és ész kifolyásai. Meny-dörögni soha sem hallottam őt, de igen szív- és észhez szólani, melynek húrjait csodálatosan tudta pengetni. Szónoklatában annyi a logikai rend, hogy e tekintetben az első sorából nem hagyhatni ki.“

Szemere az 1847—48-iki reform-országgyűlésen, már mint az ellenzék egyik vezére vitt fényes és döntő szerepet, úgy, hogy az első felelős miniszterium alakításakor a belügyi tárcza vezetése bízott reá.

A Batthyány-miniszterium lemondása után a honvédelmi bizottmánnak lett a tagja, majd mint országos biztos szervezte a honvédelmet, s közbenjárta a Dembinszky és Görgei közötti viszály kiegyenlítésén. A függetlenségi nyilatkozat után Kossuth őt bízta meg az úgynevezett „forradalmi miniszterium“ alakításával, melynek végigiglen elnöke maradt, s egyúttal a belügyi tárczát is vitte.

Midőn hazánk ügye lehanyaglott, midőn a kibontakozásra nem volt remény: mint annyi mások, Szemere is a külföldön keresett menedéket. De távozása előtt, a gondjaira bízott koronát, — nehogy e



Mészáros Lázár, 1848-iki hadügyminisiter.

szent jelvény a bitor ellenség kezébe kerüljön, — a határszélen Orsovánál elásta. Bujdosó útja Törökországba vitte; innen Párisba ment, hol huzamosabb ideig lakott, majd Londonba úzte sorsa. 1865-ben végre kegyelmet nyert, de immár nem vehette hasznát száműzetése feloldásának. Testben-lélekben megtörve tért haza. Fényes elméje elsötétült, lelke világa kialudt, úgy hogy visszatérése után alig három évre 1869. január 18-án magához váltotta a halál.

*Kossuth Lajos* pénzügyminiszter. Kossuth tüne-  
ményszerű életének 1848-ig terjedő részét fentebb  
már vázoltuk. Láttuk, hogy az egyszerű prókátor-fiu  
miként emelkedett a nemzet vezérévé.

Nehéz volna eldönteni, hogy Kossuth nélkül  
lett volna-e bátorsága az elárult nemzetnek fegyver-  
rel védeni jogait, — de annyi tény, hogy a nemzet  
érzelmeinek, vágyainak, törekvéseinek senki sem tu-  
dott a kortársak közül olyan igaz és erőteljes kifeje-  
zést adni, mint éppen Kossuth. Mint ha keze folyvást  
ott nyugodott volna a nemzet szívében, mintha csak  
egészen belátott volna a magyar nép gondolatvilá-  
gába. És ez tette a nemzet vezérévé. Ebből magya-  
rázható meg, hogy az események központja lett,  
hogy egy szavára a nép százezrei indultak véres  
tusára. És ez a határtalan bizalom akkor sem csök-  
kent, midőn már minden elveszett. A népnek a sza-  
badságharc majd mindegyik főbb szereplője ellen  
volt vádló szava, csupán Kossuth állt előtte tisztán.  
Bolyongását a két világrészben féltő szeretettel ki-  
sérte, s csak tőle, csak általa várt szabadulást. S  
Kossuth a nép e törhellen ragaszkodását kétségte-  
lenül meg is érdemelte. Hisz legelső sorban Kossuth  
erélyének köszönhette, hogy a jobbágyság megszé-  
gyenítő bilincsei lehullottak kezeiről, hogy szabad  
polgára lett a szabad hazának.

Ámde Kossuth más tekintetben is magasan ki-  
vált a szabadságharc vezéralakjai közül. Mint pénzü-  
gyminiszter, mint a honvédelmi bizottmány elnöke



A pesti rendőrség jelvénye 1848-ban.

és mint kormányzó egyaránt oly bámulatos munkaerőt és szívósságot fejtett ki, amely páratlanul áll újabb történelmünkben. Ugyszólván semmiből hadseregeket teremtett. Ott volt mindenütt, ahol cselekedni kellett. A csüggedőket lelkesítette, a viszálykodókat kibékíté. A világra szóló küzdelemnek ő volt a lelke, intézője, vezére, mindene.

Tagadhatlan, hogy Kossuth is követett el hibákat. Hiszen gyarló ember volt ő is, mint valamennyien. Talán többször elragadta a szenvedély heve, talán feltámadt lelkében olykor a becsvágy, talán egyszer-



Honvédszászló-szentelés. 1848-ban készült rajz.)

másszor elnézőbb volt mintsem kellett volna, talán nem tudta mindig jól megválasztani embereit, — ez mind lehet. De meg nem tagadható tőle, hogy minden cselekedetén, — lett légyen az jó, avagy hibás, — arany fonalként húzódik keresztül a véghetetlen és lángoló hazaszeretet.

*Széchenyi István* gróf közlekedésügyi miniszter. Született 1791. szeptember 21-én Bécsben. Mint az akkori főúri nemzedék közül a legtöbbben: Széchenyi is a katonai pályára lépett. Az 1809-iki insurrekcióban már mint főhadnagy szerepelt. A háború befejeztével a dzsidások-

hoz, majd a huszárokhoz tették át. De a lángelkű ifjú becsvágyát nem elégítette ki a fegyver-zaj. Kapitányi rangra emelkedett már, mikor egyszerre otthagya a csillogó katonai pályát s mint Batthyány gr., ő is komoly tanulmányokhoz fogott. Eközben nagy utazásokat tett, bekalandozván majdnem egész Európát. Korszakos politikai működését az 1825-iki országgyűlésen kezdte meg. A nemzet épp akkor kezdett ébredezni százados szenderéből. Széchenyi oda állt az ébresztők közé és páratlan buzgalomával, önzetlen áldozatkészséggel csodákat művelt. Az alkotások hosszú sora dicsőíti maiglan is munkásságát.

Kossuth politikai működésével eleintén sehogy sem tudott megbarátkozni. Éles harezot folytatott ellene. Utóbb azonban, midőn látta, hogy Kossuth agitációját siker koronázza, némileg kiengesztelődött iránta, sőt az első miniszteriumban tárczát vállalt vele.

Széchenyinél hatalmasabb szakertőt keresve sem lehetett volna találni a közlekedési ügyek élére. Megállapított tervvel, kész programmal vette át miniszteriumának vezetését. A vasuti vonalaknak egész sorát akarta létesíteni, amint azt „Javaslat a magyar közlekedésügy rendezéséről“ szóló munkájában ritka szakértelemmel kifejté. Ámde a viharos események megakasztották szándékában. A viaskodó nemzetnek immár sem ideje, sem pénze nem volt, hogy a „legnagyobb magyar“ nagyszabásu terveit megvalósítsa.

Széchenyi gróf, — sejtelmes lelkében előre látva a szörnyű örvényt, amely felé a nemzet tervszerűen sodortatik, — megtört reményvel, elborult kedélyvel hagyta el miniszteri székét. Kinzó látományoktól gyötörtetve 1848. szeptember 5-én végleg eltávozott Pestről, s a döblingi ideggyógyintézetben keresett menedékhelyet, amelyet el sem hagyott többé. Néhány év múlva azonban lényegesen javult állapota, sőt 1856-ban annyira visszanyerte szellemének rugékonyságát, hogy ismét érdeklődni kezdett a haza ügyei iránt. Megújítá régi ismeretségeit, dolgozgatott. Ez időben írta „Blick“ című munkáját, amely a Bach-rendszer megsemmisítő kritikáját képezte. Ez a hatalmas röpirat volt a nagy lángelmének utolsó fényes fellobbanása. Csakhamar újlag erőt vett borongó lelkén a kétség, mely napról-napra növekedvén, 1860. ápril 7-én az öngyilkosságba űzte. Tragikus halálának megdöbbenő híre gúszba borította az egész országot. Tetemeit nagy pompával a nagyszombati sírboltba helyezték örök pihenőre. A hálás nemzet emlékéit ércszoborban örökíté meg, amely a „legnagyobb magyar“ egyik legmaradandóbb alkotása: az Akadémia előtt 1880. május 23-án lepleztetett le.

Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter. Született Budán, 1813. szept. 3-án. Tanulmányai befejeztével 1833-ban ügyvédi vizgát tett. Aztán, hogy közigazgatási ismereteit gyarapítsa, Fejérmegye törvényhatóságának szolgálatába lépett, hol jegyző lett. De nem maradt itt sokáig. Lelkében már ekkor hatalmasan lobogott az a költői láng, amely később oly nagybecsű munkák alkotására serkenté. Visszavágyott és visszatért a fővárosba, s az udvari kancelláriánál vállalt, mint fogalmazó hivatalt. Ez időtájt írta „Karthausi“ című



Kossuth-bankó.

bölcselmi regényét, mely ragyogó irányával, mély gondolataival, megkapó érzelmefestésével egyszerre ismertté és népszerűvé tette íróját. Innentől kezdve Eötvös széleskörű irodalmi tevékenységet fejtett ki. Rövid időközök alatt, egymásután jelentek meg „A falu jegyzője,“ „Magyarország 1514-ben,“ a „Nővérek“ stb. című ismert művei; ezenkívül több bájos költeménye és számos egyéb dolgozata a különböző folyóiratokban.

Eötvös nyilvános politikai szereplését az 1843-iki pozsonyi országgyűlésen kezdte meg, ahol a főrendiházban foglalt helyet, s

szónoki tehetségével csakhamar feltűnt. Innentől kezdve élénk részt vett a közélet mozgalmaiban. Batthyány grófnak buzgón segédkezett a felsőházi ellenzék szervezésében. A megyék uralma ellen heves harcot folytatott ugyan, de azért egyik leglelkesebb híve volt a parlamentáris kormányrendszernek.

Az 1848-iki miniszteriumban Batthyány unszolására vállalta el a vallás- és közoktatásügyi tárczát. A zavaros időkben vajmi kevés tér nyíltott működésének. De költői kedélyű természete nem tudta elviselni a háború borzalmaival. Batthyány lemondása után tehát ő is letette tárczáját és visszavonult. Az 1849-iki események után egy ideig külföldön élt, s visszatérve, mint az Akadémia elnöke fejtett ki élénk irodalmi munkásságot. 1861-ben orsz. képviselő lett; az 1867-iki kiegyezés után pedig újra mint vallás- és közoktatásügyi miniszter foglalt helyet az Andrássy-kabinetben. A békés idő áldásait felhasználva, lázas tevékenységet fejtett ki elhanyagolt közoktatásügyünk rendezésére. A népnevelést a haladó kor igényeihez képest egészen átszervezte. Lerakta alapjait a középoktatásnak. Egyáltalán véve, e téren valóságos úttörő munkát végzett, s ezen időbeli működésére ma is hálás kegyelettel gondol a nemzet. Meghalt 1871. február 2-án. Emlékét szintén ércszobor őrzi.

*Klauzál Gábor* földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. Született Pesten, 1804. november 18-án. Egyike az ellenzék azon vezérbajnokainak, kik a legernyedetlenebb szilárdsággal vívtak a régi kormánypárt ellen. Talpig becsületes, magyar ember, — jellemzi egyik életírója, — a kit az országgyűlés megrikatójának neveztek, mert senki sem tudott nálánál jobban szívhez szólni. Klauzál már az 1832-iki országgyűlésen feltűnt, s nevét a Deák Ferenczé mellett emlegették. Sőt az 1844-iki országgyűlésen, midőn Deák nem jelent meg a diétán, Klauzál volt az alsótábla ellenzékének a vezére. Az 1847—48-iki országgyűlésnek nem lehetett tagja, mert Csongrádmegyében, ahol fellépett, a kormány erőszakoskodásai miatt megbukott. De azért a bukás nem kedvetleníté el; sőt ellenkezőleg, még annál buzgóbban működött a reformok érlelésén. A pesti márczius 15-iki eseményeknél vezérszerepet vitt; s hogy a mozgalom oly fényes eredménnyel végződött, Nyáry mellett, Klauzál higgadságának és erélyének köszönhető.

Batthyány grófhoz régi, meghitt barátság fűzte. Kétségtelenül ez is hozzájárult ahhoz, hogy Batthyány bevette a kabinetbe; de Klauzál különösen az iparügyek terén oly ritka szakértelemmel bírt, hogy nála hivatottabb ember e tárczára nem igen akadt volna az országgyűlésen.

De a szabadságharcz kitörése Klauzál szakszerű működésének útját szegte; emellett még betegeskedett is. Batthyány gróf lemondásával tehát ő is letette tárczáját. Visszavonult, s csak 1861-ben lépett ki ismét a politikai küzdőterre, midőn Szeged városa képviselőjévé választotta. Meghalt 1866. augusztus 3-án Szegeden.

*Deák Ferencz* igazságügyminiszter. Született 1803. okt. 17-én a zalamegyei Söjtörön. Középiskolái befejezésével Pestre jött és megszerzte az ügyvédi diplomát. Innét Zalába tért vissza, s eleintén mint ügyész, később mint az árszazék elnöke, majd pedig mint táblabíró szolgálta szülőmegyéjét.

Az országgyűlésre, leköszönő bátyja helyére 1833-ban először Zalamegye küldte. Deák Ferencz alapos törvényismeretével, erős jogérzetével s éles politikai belátásával, úgyszintén keresetlen egyszerű, de meggyőző szónoklataival gyorsan tekintélyre vergődött. Az 1839—40-ki országgyűlésen már mint az alsótábla ellenzékének elismert vezére küzdött a nemzet alkotmányos jogaiért. 1843-ban ismét követte választott, de a közteherviselés kérdéséből támadt erőszakoskodás miatt a mandátumot nem fogadta el s nem is vett részt az országgyűlésen. Deák már akkor annyira népszerű volt, hogy nem akadt ember, ki helyette a zalai követséget elvállalta volna, úgy hogy széke az egész országgyűlésen üresen maradt. Az 1847-iki országgyűlésre egészségi okokból nem vállalt mandátumot; de midőn a nemzet újjáalakulásának nagy kérdései napirendre kerültek, 1848. márcziusban megjelent az alsóházban, s az első felelős független miniszteriumban az igazságügyi tárczát vállalta el. Batthyány gróffal ő is leköszönt, de képviselői állását továbbra is megtartotta, s mint ilyen, tagja volt a Windischgrätzhez küldött békekövetésnek is. Midőn tapasztalta Windischgrätz visszautasító dölyfét, midőn látta, hogy a békés megegyezésre immár nincs remény: megrettenve a harc borzalmaiktól, kehidai birtokára vonult, ahol egész 1854-ig zajtalan visszavonultságban élt.

Amint azonban az önkény hosszú, rémes éjszakája után derengeni kezdett: Deák ismét megjelent a politikai küzdőterren, s népszerűségének s bölcsességének latbavetésével mindent elkövetett, hogy az uralkodóházat a nemzettel kibékítse. Az 1867-iki kiegyezés, mely Deák szellemében és tervei szerint köttetett, végre meghozta a béke olajágát. Deák, — noha egyenesen neki köszönhette az uralkodóház, hogy a nemzet a közelmult iszonyaira a feledés fátyolát borítá, — visszautasított minden czímet, rangot, kitüntetést, amelylyel ismételtlen megkínálták. Élete végeig

**1**

Rozsnyó helyi város pénzümi halálváltja  
egy pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

1. A városi pénzüri által, általánosi magyar bank jegyekkel biztosítotnak. —
2. Hamisítói, a városi halálváltás által fogytatotnak.
3. Visszaváltásunknak határidője, a város által határozottik meg; ennek közzevételétől számítottva 3 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó helyi városa 1848. évi

1848. évi

*[Handwritten signature]*

**3**

Rozsnyó helyi város pénzümi halálváltja  
három pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

1. A városi pénzüri által, általánosi magyar bank jegyekkel biztosítotnak. —
2. Hamisítói, a városi halálváltás által fogytatotnak.
3. Visszaváltásunknak határidője, a város által határozottik meg; ennek közzevételétől számítottva 3 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó helyi városa 1848. évi

1848. évi

*[Handwritten signature]*

**6**

Rozsnyó helyi város pénzümi halálváltja  
hat pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

1. A városi pénzüri által, általánosi magyar bank jegyekkel biztosítotnak. —
2. Hamisítói, a városi halálváltás által fogytatotnak.
3. Visszaváltásunknak határidője, a város által határozottik meg; ennek közzevételétől számítottva 3 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó helyi városa 1848. évi

1848. évi

*[Handwritten signature]*

**100**

Rozsnyó helyi város pénzümi halálváltja  
tíz pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

1. A városi pénzüri által, általánosi magyar bank jegyekkel biztosítotnak. —
2. Hamisítói, a városi halálváltás által fogytatotnak.
3. Visszaváltásunknak határidője, a város által határozottik meg; ennek közzevételétől számítottva 3 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

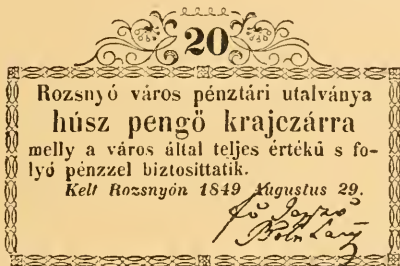
Rozsnyó helyi városa 1848. évi

1848. évi

*[Handwritten signature]*

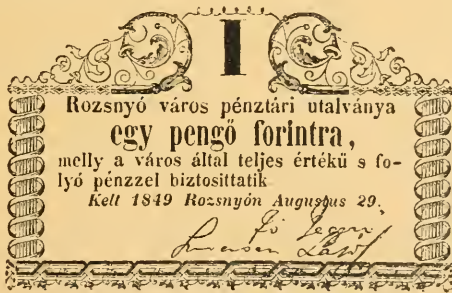
a nemes egyszerűség és a hazafiás önzetlenség mintaképe maradt. Elhunyt 1876. január 28-án. Az országgyűlés a haza körül szerzett érdemeit törvénybe iktatta, az állam pedig szobrot állított emlékének.

*Mészáros Lázár* hadügyminiszter. Született 1796. február 20-án Baján, ahol atyja földbirtokos volt. Katonai pályáját a Bácsmegyében



Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

1812-ben szervezett önkénytes csapatnál kezdte meg. E szabadcsapat feloszlataása után, főhadnagyi rangjának megtartása mellett a 7-ik huszár-ezredbe lépett, ahol 1837-ig szolgált, s ekkor mint őrnagy az 5-ik huszár-ezredbe tétetett át. 1842-ben alezredessé, 1845-ben ezredessé és ezredparancsnokká neveztetett ki.



Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

Az első felelős miniszterium alakításakor Batthyány gróf figyelmét először Kossuth irányította Mészárosra, aki magyaros érzelmeinek az által is kifejezést adott, hogy állandó szorgalmas olvasója maradt a hazai hírlapoknak, katonáskodása alatt is. Kossuthnak, midőn még a „Pesti Hírlap“-ot szerkesztette, feltűnt ez a szokatlan körülmény; s

ebből azt következtette, hogy Mészáros nemcsak liberális gondolkozású ember lehet, de jó hazafi is, aki az osztrák katonai szolgálatban nem vesztette el érzékét a nemzet törekvései iránt.

S Kossuth nem is csalatkozott e feltevésében. Kezdetben nagyon sokan idegenkedtek Mészárostól; azt hitték, nem egyéb megesontosodott osztrák katonánál, de csakhamar annyi jelét adta önfeláldozásának, hogy még azok is, kik máskülönbben nem rokonszenveztek vele, kénytelenek voltak meghajolni tiszta hazafisága előtt.

Mészárost hadügyminiszterré történt kinevezése Olaszországban érte; s midőn Pestre jött, hogy állását elfoglalja, minisztertársai már erős munkában voltak. 1848. június 7-én tábornokká nevezetett ki; egyidejűleg pedig külön kir. kézirattal a magyarországi összes katonaság — függetlenül az osztrák hadügyminisztertől, — kizárólag Mészáros parancsa alá helyzetetett.

A magyar nemzeti hadsereg felállítására körül Mészáros elévülhetlen érdemeket szerzett. Az első tíz honvédszázalójat ő szervezte és indította a harcztérre.

A függetlenségi nyilatkozat után lemondott hadügyminiszteri állásáról. A szabadságharcz vége felé Kossuth Mészárost nevezte ki Görgei helyére fővezérnek; de ez a kinevezés csak papíron maradt, mert Mészáros nem állhatott immár a hadak élére.

Mészáros Lázár nem sok jelét adta ugyan hadvezéri talentumának, mint hadügyminiszter pedig nem birt a kellő erélylyel, hogy a vetélkedő vezérek torzsalkodását megszüntesse; de az elvitathatlan, hogy mindvégig becsületes igyekezettel iparkodott megfelelni nehéz állása nagyarányú követelményeinek.

A világosi fegyverletétel után Dembinszkivel együtt török földre menekült. Sok hányattatás után végre egy nemesszívű angol hölgy Lady Longdale egwoodi birtokán talált zavartalan menedékhelyet, ahol 1858. november 6-án meghalt. Tetemeit az oxfordi grófok sírboltjába helyezték örök nyugovóra.

*Eszterházy Pál* herczeg, az Ausztriával fennálló közös viszonyok és külügyek minisztere. Született 1786. márczius 10-én. Fia a dúsgazdag és művészetkedvelő Miklós herczegnek, aki az úgynevezett „Eszterházy-képtár“-at, — mely jelenleg az ország közkincsét képezi, — alapította.

Eszterházy Pál a diplomáciai pályára lépett. 1810-ben már mint drezdai követ szolgálta az uralkodót, később pedig londoni nagy-

kövétté neveztetett ki. E magas bizalmi állását egész 1842-ig viselte, ekkor leköszönt és hazatért, hogy roppant birtokainak kezelését vegye át. Innentől, noha a zajosabb szerepléstől tartózkodott, tevékeny részt vett a közügyekben. Ama kevés főurak közzé tartozott, kik őszintén



Windischgrätz felfalja a szabadság bajnokait. — (Bécsben megjelent gúnykép.)

rokonszenveztek az alkotmányos reformokkal; a parlamentáris rendszernek pedig, melyet angliai tartózkodása idején gyakorlatilag is megismert, nemcsak híve, de a mágnások között egyik lelkes szószólója is volt. Eszterházy belépése a kabinetbe mindenképen nyereség

volt az új kormányra nézve. Fényes neve és nagy tekintélye egyrészt mintegy biztosítékul szolgált, hogy a főúri körökben nem ébred fel a reakzionárius ösztön az újítások ellen; másrészt azonban senki sem lehetett alkalmasabb az udvari ármányok meghiusítására, mint éppen Eszterházy, aki a diplomáciai sakkjáték furfangjait nemcsak ismerte, de kellő bátorsággal is bírta, hogy az esetleges fondorlatokkal nyíltan szembeszálljon. S Eszterházy rajta is volt, hogy derekasan megfeleljen a hozzáfűzött reményeknek. Hivatásához képest ott állt őrt a nemzet jogaiért a koronás király személyénél. Körültekintő éberségével nem egy készülő ármányt hiúsított meg. Midőn azonban látta, hogy nem is kéz alatt, hanem egész nyíltan törnek a magyarok ellen: 1848. szeptemberben ő is lemondott állásáról.

A szabadságharc leveretése után legtöbbször külföldön tartózkodott, s 1866. május 21-én halt meg Regensburgban.

A miniszterium valamennyi tagja, — mint e rövid életrajz-vázlatokból is látható, — igazi díszét képezte a magyar közéletnek. Súlylyal bíró férfiak, kikben egyaránt meg volt a készültség és az akaraterő, hogy az alkotmányos reformokat gyakorlatilag is keresztülvigyék. Ugy az országgyűlés, mint a közvélemény megnyugvással fogadta tehát a Batthyány gróf által bemutatott miniszteri névsort. Itt-ott hallatszott ugyan a gáncs szava, hogy az új kormány nem eléggé demokratikus, de ezzel a kifogással is hamar elhallgattak.

A közönség, amint az átalakulás ez izgalmas napjaiban természetes is volt, egyáltalán nagy érdeklődéssel kísérte a pozsonyi események folyását. Különösen Pesten volt roppant az érdeklődés. A „közsendi bizottmány,“ — mely ekkor már egész hatalommá nőtt, — nem egyszer a szabad kritika korlátait is túllépve, valósággal beleavatkozott az országgyűlés törvényalkotó működésébe. Külön követségeket menesztett Pozsonyba, követelve ennek, vagy amannak a törvénynek a nép akarata szerinti módosítását. Ez történt a többi közt a sajtótörvény tárgyalásánál is.

A cenzura váratlan és minden átmenet nélküli eltörlése, már az első napokban visszaélésekre szolgált alkalmul. Egyes bujtogatók, a sajtószabadság védelme alatt a meghasonlás magvát kezdték szórni a közönség közé, izgatva nemcsak az országgyűlés, de a tulajdon szentsége ellen is. Kivált a nemzetiségi vidékeken számos ilyféle röpirat forgott immár a nép kezén. Szerb, illyr, tót, oláh írók kezdtek hirtelen előbukkanni az ismeretlenség homályából.

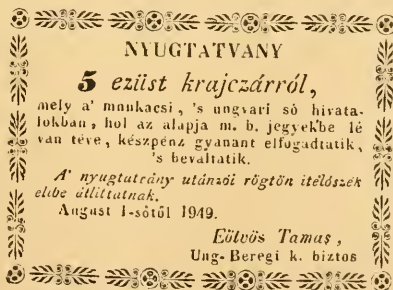
Az országgyűlés, attól tartván, hogy a korlátlan sajtószabadság

különösen a nemzetiségek közt még veszedelemmé fajulhat, védő-gátakat akart emelni a már is jelentkező visszaélések ellen. A sajtótörvény megalkotásánál tehát csak a cenzura végleges eltörlésére fektette a fősúlyt,



A Zichy-uradalom szükségpénze 1849-ben.

egyebekben szigorú megszorításokat óhajtott. A sajtótörvény elkészítésével Szemere Bertalan bizott meg. S Szemere javaslata nagyon is idomult a rendek óhajához. A napilapok megjelenését *húszezer* forint



Ung- és beregmezei sóbankó 1849-ben.

óvadékhoz kötötte. A sajtóvétségeknél pedig olyan hosszú sorát állapította meg, hogy a királytól kezdve az utolsó tisztviselőig, az országgyűléstől a legkisebb hatóságig mindenki védve volt a sajtó esetleges támadása ellenében.

A javaslatnak, főképen a lapok kauciójára vonatkozó része, nagy ingerültséget szült Pesten. A „közcsendi bizottmány“ menten népgyűlést hirdetett, s az összesereglett tömeg jelenlétében nyilvánosan elégette a törvényjavaslat egyik példányát. Aztán megbízta Pulszky Ferenczet, hogy azonnal utazzék Pozsonyba, keresse fel Batthyány gróf miniszterelnököt és adja tudomására a közvélemény felzúdulását a reakcionárius javaslat miatt. A tüntetésnek meglett a kívánt hatása. A sajtótörvény az első tervezetnél tényleg sokkal szelidebb formában került szentesítés alá.

Ekkor különben már több élénken szerkesztett magyar lap szolgált a közönséget. Az ujságok száma a sajtó felszabadításával még növekedett. Számos nagyobb-kisebb lap indult meg, köztük egy pár *köz-társasági* irányú is. Szerkesztők és munkatársak, a harci zaj közepette, persze sűrűn változtak. Némelyik lap e rövid másfél év alatt négy-öt szerkesztőt is cserélt. A távozók rendszerint a csatatérre mentek, hogy a letett író toll helyett karddal szolgálják tovább a hazát. A szabadságharcz ismertebb lapjai ezek voltak:

„*Nemzeti Ujság.*“ A legrégebb magyar lap. Még a század elején Kulcsár István táblabíró alapította. A szabadságharcz idején immár 42-ik évfolyamát futotta. A lap vezére Lipthay Sándor volt, szerkesztője pedig Illuch Oláh János. Legtovább és legkitartóbban Bulyovszky Gyula dolgozott bele.

„*Pesti Hirlap.*“ A szabadelvű ellenzék főorganuma. 1840-ben még Kossuth alapította, kinek távozásával többször változtatott szerkesztőt. 1848. elején Csengery Antal szerkesztette, később báró Kemény Zsigmonddal együttesen vezették a lapot. A „Közlöny“ megindításáig ez volt a kormány hivatalos lapja. Nevesebb munkatársai: Petőfi Sándor, Garay János, Hunfalvi Pál, Szathmáry Károly, Vasvári Pál; utóbb Jósika Miklós báró, Nagy Ignác, Vörösmarty Mihály stb.

„*Budapesti Híradó.*“ 1848 előtt a konzervatív-párt szolgálatában állott. Márczius 15-én azonban komoran letette a régi zászlót, s befejezett tény gyanánt üdvözölte az újításokat. Vida Károly szerkesztette.

„*Márczius tizenötödike.*“ Címe mellett ezt a jelszót viselte a lap homlokán: „Nem kell táblabíró politika.“ Szerkesztője Pálffy Albert volt, legtevékenyebb munkatársa pedig Csernátóy Lajos.

„*Közlöny.*“ Hivatalos lap. 1848. június 8-án a kormány indította meg. A kinevezéseket, rendeleteket stb. közölte. Szerkesztette Gyurmán Adolf.

„Nép barátja.“ Szerkesztették: Arany János és Vas Gereben (Radákovics J.) Irtak bele: Czuczor, Petőfi, Garay és Vajda János stb.

**Szám** **30.**  
 azaz: HARMINCZ KRAJ CZÁROS vez.  
 Aprópenz' szűke miatt S. Patakon forga-  
 lombba tétetik Júl. 5-dikén 1849.  
 's bankóval mindenkor  
 beváltatik.

**Szám** **2**  
 azaz: KÉT KRAJ CZÁROS ezújsben,  
 Aprópenz' szűke miatt MADON forga-  
 lombba tétetik Júl. 17-dikén 1849.  
 's bankóval mindenkor  
 beváltatik.

**Szám** **15.**  
 azaz: TIZENÖT KRAJ CZÁROS vezéü.  
 Aprópenz' szűke miatt S. Patakon for-  
 galombba tétetik Júl. 5-dikén 1849.  
 's bankóval mindenkor  
 beváltatik.

**Szám** *Arany* **I.**  
 UTALVÁNY  
 Figy váltó krajczárra, mely Újhely vá-  
 rásig <sup>1849</sup>vesztéről bármikor bankjegy-  
 SA-re felváltatik.  
**ÚJHELY**  
*Atan Lardifly*

A zemplénnegyvei Hegyalja szűkséggéne 1849-ben.

„Kossuth Hírlapja.“ Mint a címe is mutatja, a Kossuth lapja volt. Ő indította meg a Batthyány-miniszterium lemondása után. Itt jelen-  
 tek meg Kossuth ama lángragyujtó cikkei, amelyek fegyverbe állították  
 a nép ezreit a betörő Jellasics ellen.

„*Életképek*.” Az „*Esti Lapok*” átvételéig Jókai szerkesztette. Az akkori irodalom majdnem valamennyi jelesét munkatársai közé sorozhatta.

„*Munkások Ujsága*.” Szerkesztette Táncsics Mihály. A socialdemokrata irányzatoknak hódolt.

„*Jelenkor*.” Szerkesztette: Helmecezi, később Királyi Pál.

„*Népelem*.” Szerkesztették: Madarász László és Madarász József.

„*Esti Lapok*.” A békepárt törekvéseit szolgálta. A debreczeni országgyűlés alatt Jókai Mór szerkesztette. Munkatársai voltak a többi közt: Kazinczy Gábor, Kovács Lajos, Hunfalvi, stb.

„*Figyelmező*.” Szerkesztette: Vida Károly.

„*Religió*.” Egyházi lap. Szerkesztette: Danielik János.

„*Futár*.” Szerkesztette: Bajza József.

„*Radikal lap*.” Szerkesztette: Mérei.

„*Forradalom*.” Szerkesztői voltak: Hatvani Imre és Magos Ernő.

„*Respublika*.” Szerkesztette: Erdélyi János, főmunkatársa pedig Szokolai István volt. A lap, mint czíme is magyarázza, a köztársasági eszméket képviselte. Szemere Bertalan számos cikket írt bele.

„*Köztársasági Lapok*.” Szerkesztette: Birányi Ákos. Szintén köztársasági irányú lap volt.

„*Charivári*” (Dongó). Az egyetlen számottevő éleztlap a szabadságharcz alatt. Szeremleki adta ki, szerkesztője pedig Lauka Gusztáv volt.

A vidéken szintén több lap indult meg. Az erdélyrészi ujságok közül különösen kettő szolgálta derekasan a nemzet ügyét. Az egyik az „*Ellenőr*”, szerkesztője előbb Kőváry László, később Dózsa Dániel; a másik lap pedig a „*Kolozsvári Híradó*”, amelynek szerkesztését Ócsvai Ferencz vezette. Később egy harmadik lap is támadt Kolozsvárrt: a „*Honvéd*”, melynek Ócsvai vette át a szerkesztését. Ezenkívül megjelent Szegeden: a „*Szegedi Hírlap*” és a „*Tisza-Vidéki Ujság*”, Győrött: a „*Hazánk*”, Debreczenben: „*Alföldi Hírlap*”, „*Debreczen-Nagyváradai Értesítő*”, Komáromban: a „*Komáromi Lapok*”, Csikszeredán: „*Hadi Lapok*” stb.

Néhány német lap is volt. Pesten a „*Pester Zeitung*”, szerkesztője Glatz Eduárd, továbbá az „*Opposition*”, melyet Thownitz Gyula szerkesztett. A „*Pester Zeitung*” a váltakozó kormányokhoz idomította pártállását; szolgálta Kossuth politikáját, de szolgálta Windischgrätzet is, a szerint, ki volt a helyzet ura. Az „*Opposition*” már sokkal kitaróbban küzdött a nemzet ügye mellett. Ápril közepén keletkezett még egy harmadik német lap is, „*Das Junge Ungarn*”, de ez rövid életű volt. A vidéki

német lapok közt különösen kettő érdemel említést: a „*Pressburger Zeitung*“, mely kivált eleintén, derekasan viselte magát, s a „*Siebenbürger Volksfreund*“, ez a nagyszzebeni szász ujság, amely ádáz dühvel tört



Andrássy Gyula gróf 1848-ban. — (Egykoru kép után.)

ellenünk. De megjelent Szebenben egy másik német lap is, a „*Transilvania*“, mely viszont a szabadelvű eszmék mellett küzdött.

Az átalakulás békés irányú lefolyásához kétségtelenül nagyban hozzájárult az akkori magyar sajtó hazafias magatartása. A nemzet egye-

teme hamar beilleszkedett az új rendbe és őszinte örömmel fogadta az újításokat. Pedig egyes társadalmi osztályok valóban nagy és súlyos áldozatokat hoztak a reformokért. Nemcsak ősi kiváltságaikról mondtak le, hanem törzsvagyonuk tetemes részéről is; így: a papság a tizedről, a nemesség az úrbér hasznáról.

Különösen a köznemesség vesztett sokat; némelyik mindenét. A mágnásosztály dús vagyonából könnyebben áldozhatott, maradt még neki elég. Az a kurta-nemes azonban, akinek majdnem összes fekvőségét egy-két jobbágytelek képezte: az urbériség megszüntetésével úgyszólván mindenét elveszté. Joga volt ugyan a kárpótlásra, törvényhozásilag meg is ígértetett neki a váltságösszeg, de ez időtájt nem juthatott egy poltúrához sem. És a köznemesség nemcsak nem zugolódott emiatt, hanem önkényt s örömmel hozta meg az áldozatot. És midőn a harci kürtök megszólaltak: ismét ez a köznemesség volt a legelső, amely a csataterre sietett, hogy vérét ontsa a haza szabadságáért. A kor haladó szelleme, a modern új áramlatok forgataga maholnap előreláthatólag végkép lesöpri a közélet teréről a régi nemességnek még a megmaradott romjait is; de az 1848–49-iki szabadságharc alatt tanúsított páratlan önfeláldozásának dicsőségét nem törülheti el soha.

A föld népe, mely legtöbbet nyert, természetesen túlcsapongó lelkesedéssel fogadta az újításokat. Ámde, legkivált a *magyar köznép*, e mozgalmas napokban is, józanelműségének, becsületességének és hazaszeretetének a legszebb bizonyosságát szolgáltatta. Igaz, hogy a váratlanul jött nagy szabadság egyes helyeken megszilajította a műveletlenebb tömeget; — így Szatmármegyében s Közép-Szolnokmegyében, hol a kisbirtokosság az uradalmak ellen zúdult fel; így Békésben, hol a felszabadult jobbágyság újabb földosztást követelt. De ezek a rendbontások is, nem annyira a földművelő nép kapzsisága, mint inkább régi pörösködések és jogtalannak vélt elbirtoklások miatt támadtak. A nép zöme elég nyugodtan viselkedett.

A pozsonyi alkotmányozó országgyűlés zavartalanul dolgozhatott tehát a reformokon. És dolgozott is kedvvel, szaporán. De hiába terjesztette fel Batthyány gróf egyik törvényjavaslatot a másik után jóváhagyás végett a királyhoz: azok szentesítése rejtélyes módon egyre késett. De napról-napra odáztatott az összminiszterium kinevezése is.

E gyanus és indokolatlan halogatás nyugtalanítani kezdte a tanácskozó rendeket. Az aggodalmat még növelte az a sok különös hír, amely az udvar köréből kiszivárgott. Számos jel azt mutatta, hogy a

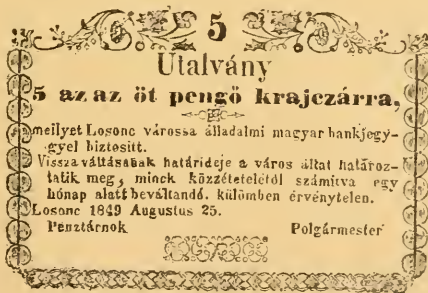
beteges V. Ferdinánd ismét a kamarilla befolyása alá került. S ugyis történt. Lajos főherceg és vele a reakcionárius áramlat tényleg megint túlsúlyra vergődött a Burgban.

A kamarilla, mihelyt érezte, hogy a közvetlen veszély elmúlt:



A zemplénmegyei Hegyalja szükségpénze 1849-ben.

nyomban hozzáállott az újabb fondorlatokhoz, hogy a régi rendszert visszaállítsa. Ausztriában ez könnyebben ment. Ott a hiszékeny népet már a miniszterium alakításánál rászedték. Az új osztrák kormány ugyanis Kolowrat elnöksége alatt, legnagyobbobbrészt az udvari-párt teremt-



Losoncz város szükségpénze 1849-ben.

ményeiből állítattott össze. Az alkotmányosságának csak a külső mázát hagyták meg, de a kormányzat továbbra is reakcionárius maradt. Hiszen még a titkos államtanács is, — melyről a világ azt hitte, hogy Metternich bukásával megszűnt, — tovább folytatta kárhozatos működését, vezetve

es sugallva az elaggott, gyöngye uralkodót. A titkos államtanács egyik tagja, — mint Bécs beavatott köreiből széltiben beszéltek, — mindjárt Batthyány gróf kinevezése után felvetette az eszmét, hogy a követelő magyarokat a nemzetiségekkel, különösen a békétlenkedő horvátokkal kell megtörni. Ezt a tervet egyelőre elejtették ugyan, de nem tettek le róla: sőt kéz alatt már ekkor ki is jelölték azokat a személyeket, — köztük első sorban Jellasicsot, — akiket a nemzetiségek felbujtására alkalmasoknak vélték. A szörnyű árulás tehát, — mely később egész borzalmasságában keresztülvitetett, — már a pozsonyi alkotmányozó országgyűlés reform-tárgyalásai alatt, megbeszélés tárgyát képezte a Burgban.

Nehogy azonban idő előtt felköltsék a magyar nemzet gyanakodását, azt határozták, hogy az alkotmányos reformok életbeléptetését lehetőleg mindaddig húzzák-halasztják, míg az udvar a nyílt fellépésre kellő erőt gyűjthet. S ezzel most már egész tervszerűleg megkezdődött az a kétszínű játék, mely csakhamar oly rettenetes bonyodalmakba sodorta hazánkat.

A jámbor, s a pillanatnyi benyomásoknak engedő Ferdinándot könnyű volt behálózni. Elhitették vele, hogy a magyarok követelésének teljesítésével szétbomlik az egységes birodalom, s ezzel az uralkodó család régi hatalma is meginog. Elhitették vele, hogy a forradalmár magyarok közvetlenül még az ő saját trónusát is veszélytel fenyegetik. Elhitették vele, hogy adott szavát, mely úgylis a forradalom erőszakával csikartatott ki tőle, — ily válságos körülmények közt nem köteles beváltani; sőt a dinastia érdeke egyenesen azt parancsolja, hogy ne is váltsa be. Szomorú dolog, de történeti tény, hogy a kamarillának ezt a felfogását több magyar főúr is támogatta, köztük Apponyi György gróf és Jósika Samu báró. De volt az udvari pártnak egy olyan magyar születésű eszköze is, akit minden rosszra felhasználhattak. Ez Wirkner udvari tanácsos, az előző választások idején a legbuzgóbb kormánypárti kortes, e válságos időkből pedig a magyarországi titkos rendőrség főnöke. Neve megvetés tárgya volt az egész országban.

A hiszékeny uralkodó ekként elámítva és megrettenve, egészen a titkos államtanács hálójába került, s innentől a szegény király a kamarilla öntudatlan eszközénél csakugyan nem volt egyéb.

A pozsonyi rendek aggodalma tehát nagyon jogosult volt. S ezt az aggodalmat még növelte, hogy a szentesítés halogatásának még csak elfogadható okát sem adták. Amint felérkezett egyik vagy másik

törvényjavaslat : egyszerűen félretették és mélységesen hallgattak. Utoljára is, István nádor volt kénytelen Bécsbe utazni, hogy e titokzatos eljárás nyitjára jöjjön. Itt aztán hamar megtudta a legridegebb valóságot. A kamarilla befolyására a király visszavont mindent. Még csak a miniszterek kinevezését sem akarta immár jóváhagyni, nemhogy a többi reform-törvényeket szentesítette volna. Azt mondták az udvarnál, hogy az egyes miniszterek hatáskörét nagyon is tágra szabta az országgyűlés. Ez lazítaná azt a kapcsolatot, mely Magyarországot az örökös tartományokhoz fűzi. S épp ezért a hadügy és pénzügy vezetését semmi szín alatt nem engedhetik megosztani. Maradjon ez csak továbbra is az osztrák központi kormány kezében. Egyébként a többi törvényjavaslatok ellen is vannak aggályaik; így a többi közt, az urbériség eltörlésére vonatkozó törvényjavaslat sem végrehajtható betérjesztett alakjában.

Hiába hozta fel a nádor, hogy az illetén eljárás megingatja a királyi szó szentségébe vetett hitet és aláássa a korona tekintélyét, — nem használt semmit. A nádor igyekezete most már odairányult, hogy legalább foglalják írásba felhozott aggodalmaikat s amint illik, tudassák ezeket az országgyűléssel. Hátha talán mégis sikerül kölcsönös engedékenységgel kiegyenlíteni az ellentéteket. Nagy nehezen ezt megígérték.

A becsületes igyekezetű nádor leverten tért vissza Pozsonyba.

Márczius 28-án este Zsedényi Ede udvari tanácsos csakugyan meghozta Bécsből a nádor által kierőszakolt királyi választ, mely az országgyűlés márczius 29-iki elegendő ülésén olvastatt fel, roppant megütközést, óriási vihart támasztva. A leiratnak már a külső formája is mélyen lealázó volt az országgyűlésre, mert nem a király írta alá, hanem maga Zsedényi, mintha az egész másodrendű, jelentéktelen cancelláriai végzés lett volna. De a leirat belső tartalma még sértőbb, még meglepőbb volt. A király márczius 17-én ünnepélyesen tett és írásba foglalt minden ígéretét visszavonta. E leirat, a többi közt, a következőket foglalta magában :

Ő császári és apostoli királyi Felsege nyilvánított legtisztább szándokának ösvényeit tehát továbbá is állhatatosan követvén, a független felelős magyar miniszterium alakítása iránt készült s folyó hó 23-án kelt felírásukkal királyi jóváhagyása alá bocsátott törvénycikkre nézve, azt rendelte az országosan egybegyűlt Karoknak és Rendeknek — annak külön szakaszait illetőleg — kegyesen válaszoltnai: miszerint az első szakasz e szavakkal: „Ő Felsegének a királynak személye szent és sérthetetlen“ — fejeztessék be, úgy, mint melynek csak első része tartozik jelen törvény köréhez, mely Ő Felsegének az országgyűlése iránti jogaira nem terjeszkehdhet. A 2-ik szakaszt akként kívánja szerkesztetni: „Ő Felsegének az országbóli távollétében a mostani nádor s királyi helytartó főherczeg István az országban és ahhoz kapcsolt részekben sat.“

Az 5-ik szakaszhoz pedig, mely szerint a ministerium székhelye Buda-Pest, — azt kívánja világosan hozzátenni: miszerint Ő Felsége, tanácskozás végett a ministerek akármelyikét, bármikor maga elibe hívni magának fentartja. — Mi a 3-ik, 6-ik és 7-ik szakaszokat illeti, melyek egymással szoros összefüggésben állanak: legfőbb királyi tiszttel járó kötelességei s fejedelmi jussainak és az állodalom épségének fentartása, ugy szintén a rögöntzés veszélyes következményeinek megelőzése végett, kegyesen figyelmezteti az országos KK. és RR.-ket: hogy azon tárgyak, melyek, — az eddig kezelt egyéb közigazgatásiakon kívül, — *jelenleg a magy. kir. udv. cancellaria köréhez tartoznak*, háromfélék legyenek. Az első rendűek ugyanis azok, melyek az egyházi s világi méltóságok, érsekek, püspökök és egyéb főpapok, vagy az ország zászlócai nevezését s a királyi adományozásokat illetik. Ezek iránt Ő Felségének kegyelmes elhatározása abban pontosul, hogy az illető miniszternek előterjesztésére s illetőleg meghallgatásával, e kinevezések s adományozások továbbá is mindenkor egyenesen a koronás fejedelmet illessék.

A másik rendbeli tárgyak a kegyelmezés jogának gyakorlatára, a nemes-ségnek, czimeknek és rendeknek adására (mikre nézve az illető ministereknek fennmarad előterjesztéseket tenni), továbbá az itt tartózkodó honfiaknak magánjogi törvényes viszonyaikra és *a magyar udvari cancellariát, mint törvényes hitellességű helyet* illető mindennemű tárgyalásokra vonatkoznak; melyek iránt ugyan ezt, — figyelmeztve az 1687-iki 8-ik törv. czikkre, — *maga törvényes hatóságában továbbá is megtartani kívánja*. A 3-ik rendbelieket, a magánperlekedésekben formák hiánya miatt kívánt orvoslatok s visszahelyezhető perek képezik; további törvényes rendelkezésig, *szinle a mostani gyakorlatban hagyatni kívánja*.

A királyi kincstár tekintetében végre, a királyi udvar fentartására szükséges s az összes állodalmi költségeknek, melyek az egész birodalom, tehát Magyarország és az ahhoz tartozó részek érdekében is tétetnek, Magyarországot illető arányos részének fedezése iránt Ő Felsége a KK. és RR.-nek nyilvánítani rendelte: hogy az e végre *Magyarországból jelenleg befolyt s kellőleg kimutatandó jövedelmek a birodalmi központi pénztárba továbbá is beszolgáltassanak*, ezeknek minden felebbemelése ellenben országgyűlési egyezkedésnek tárgya legyen; minden vám és pénznemi s kereskedelmi intézkedések pedig az illető német örökös tartományi közigazgatási organumokkai kölcsönös értekezés útján történjenek. — Mikhez képest e szakaszok ujjában szerkesztendőek lesznek.

A 12-ik szakasznak f) alatti pontja a fentebbek szerint levén módosítandó, a honvédelmi ministeriumra nézve kegyesen megjegyeztetni rendelte Ő Felsége, hogy e ministerium hatáskörének mindenekelőtt, az országosan egybegyűlt KK. és RR. által is kedveltnék tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásától, mely a *pragmatica sanctio* által egyesült örökös tartományok közt létezik, — különösen pedig Ő Felségének, mind a *pragmatica sanctio* fentartására, *mind a fegyveres seregnek törvényszerű alkalmazása s a katonai hivatalokrai nevezésekre vonatkozó jussától* — melyet Ő Felsége magának továbbá is fenlart — *kell szükség-képen fellételezve lennie*, ugy mint, melyekhez Ő Felsége nemcsak jussainak szent-ségénél fogva, hanem kedvelt Magyarországra s annak részei bátorsága s boldogítására törekedő atyai szándokához képest is, királyi tiszte s kötelessége szerint állandóan ragaszkodik. A törvény egyéb szakaszaira semmi észrevétel nem forogván

fenn. Egyébiránt Ő császári és apostoli királyi kegyelmével kegyelmesen s állandóan hajlandó marad. — Ő császári és apostoli királyi Felseége által börtönhöz 28-án 1848. Zsedényi Eduárd m. k."



Csányi László.

Igy hangzott a kir. leirat. A hány pont, annyi sérelem; egészében véve pedig nem egyéb, mint a nemzet reformtörekvéseinek teljes megsemmisítése.

A nádor királyi helytartóvá történt kinevezését odamagyarázták, hogy az csupán a főherczeg eddigi méltóságának a megerősítésére vonatkozik és semmiféle újabb hatalomkört nem ruház rá. — Az udvari kancellária továbbra is fentartatik. Az egyházi és világi kinevezések ezután is Bécsben intéztetnek el. — Az összes kincstári jövedelem, úgy, miként eddigelé, folytatólag is a bécsi központi pénztárba leszen fizetendő. — A hadsereg fölötti rendelkezést az uralkodó továbbra is magának tartja fenn. — A külügyi kérdések intézése az udvari kancellária ügykörébe utaltatik.

A magyar miniszterium tehát, e leirat szerint, minden önálló hatáskör nélkül, a helytartótanács színvonalára süllyesztve, egészen a bécsi kormánytól tétetik függővé. A pénzügyminiszter nem lett volna egyéb, mind a bécsi központi állampénztár adóbehajtója; a belügy- és igazságügyminiszternek a kancellária lett volna a felettes hatósága; a hadügyminiszter a bécsi katonai kormánynak maradt volna az alárendeltje. A király személye mellé rendelt miniszter, miután minden hatáskör megvonatott tőle, akár mindjárt letehetette tárczáját.

A leirat felolvasása után elsőnek Batthyány Lajos gróf állott fel és a következőket mondotta:

E királyi válasz az én meggyőződéseim szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz. (*Kiállások minden oldalról: Igaz! Igaz!*) Azért minden további indokolás nélkül arra kérem Ő felségét, hogy hatályos közbenjárása által a királyi válasznak oly módoni átalakítását eszközölje, miszerint beváltassék Ő felségének azon szava: hogy Magyarországnak független felelős miniszteriumot kíván. Mert ha ez nem történik: én mind magam, mint társaim nevében kinyilatkoztatom, hogy a felelős miniszterséget elvállalni így képesek nem vagyunk, s arra magunkat jogosítva nem érezzük.

Batthyány gróf nyugodt, de férfias és nyílt kifejezése után a nádor emelt szót:

A mostani komoly és egyszerű pillanatban, — úgymond, — Magyarország jövője döntetik el. S e pillanatban (a miniszterhez fordulva) méltóságtok hazafiságához azon forró óhajátomat intézem, hogy most azon fontos hivatalról, melyre általam az összes nemzet bizodalma által felhiva vannak, ne mondjanak le. Mert itt ünnepélyesen szavamat adom, hogy mindazon észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek nekem e tárgyban átadni fognak, Ő felségénél nemcsak előterjeszteni, de átinni is fogom. És ettől, ha kell, állásomat is függővé teszem.

A nádor szavait, nagy tetszés közt, zúgó éljenzéssel fogadták az országgyűlés egybegyűlt rendei. Mintha nehéz kő esett volna le aggodó szívuikről, midőn István főherczeg nemes elhatározását hallották. — Batthyány nyomban ki is jelenté, hogy a miniszterium a nádor óhajtása

előtt készséggel meghajol; s lemondását, vagy maradását bécsi közbenjárásának eredményétől teszi függővé.



Kossuth és a honvédsereg vezérei. — (Berlinben rajzolt egykorú kép.)

Ezután a második királyi leirat olvastatott fel, melynek éle a jobbágyság felszabadítása ellen irányult és az volt a veleje, hogy az

urbériség tervezett megszüntetése, a fenyegető felvidéki inség miatt is, nagy károkat fogna okozni a földművelésnek. A törvényjavaslatot tehát, mely alapjában véve különben helyes, fontolják meg ujabban a K.K. és R.R.

Az elegyes ülés után az alsótábla tartotta ülését, mely alkalommal Kossuth, Batthyány grófnál már sokkal erősebb szavakkal jellemezte az udvari körök eljárását.

Midőn az ülés megnyílt, azt kérdezte az elnök: felolvastás-e ujalag a bécsi leirat?

... Azt gondolom, uraim, — szólt Kossuth felállva, — hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk s e felolvasás elég volt arra, hogy minden becsületes magyar határozott véleményt képezzen magának a dologról.

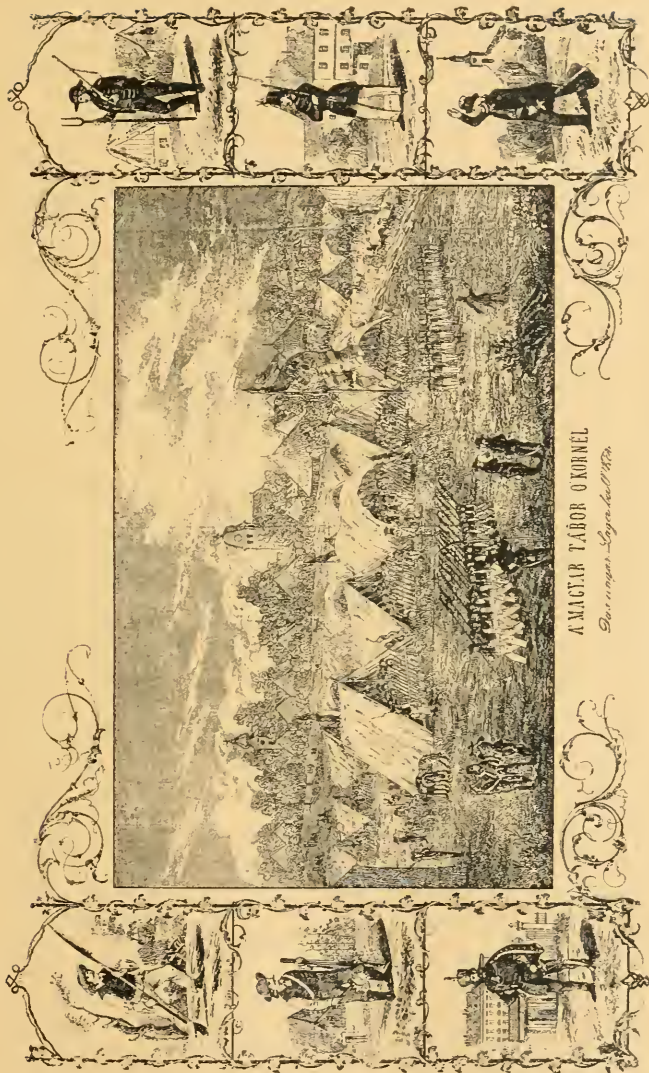
Röviden akarok szólni, — folytatá tovább, — s azon higgadsággal, melyben azon férfias elhatározottság fekszik, hogy akármi történjék bár, de a Bécsben játszott intriguák nem fognak czélt érni Magyarországon.

Megmondom véleményemet mindkét leiratra.

Ami az első leiratot illeti, az országgyűlés hallotta a miniszterek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor e dologhoz saját állását kötötte hozzá. Részletekbe nem bocsájtkozom, de kimondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny és könnyelmű játékdzés a trónnal, a hazával. És kik űzik e játékot? Az egész leiraton átlengő szellem nem más, mint hogy a gyűlöletes bürokrácia cenzul is maradjon meg Bécsben s a magyar független miniszterium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helytartó-tanács. És ez emberek nem gondolnak az ausztriai ház jövőjével, nem gondolnak a polgárvérrel, mely ily eljárás után patakokban folyhat; ugyanazon perczben, midőn a király kimondá, hogy „felelős magyar miniszterium lesz”: előállanak a királyi szó szentségét megnyírβάλni; nem kimélve azon nimbust, azon pictást, melynek a királyi név körül lengeni kell, ha csak azt minden fényétől s tekintélyétől meg nem akarják fosztani, s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszítse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránkozom; s látva, hogy e perczben is, midőn az adott királyi szó szerint Ó felségének más tanácsadója nem lehet Magyarország ügyeire nézve, mint a kinevezett első felelős miniszter, gróf Batthyány; még folyvást Lajos főherczegtől, kinek semmi befolyása nem lehet a magyar dolgokra, kinek erre semmi legkisebb joga sincs, mert nem ül trónon, nem is koronaörökös, nem is nádor, s meg gr. Hardigok, herczeg Windischgrätzek és isten tudja még kinek befolyásától függnek dolgaink.

A legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állnak a dolgok, mikép a megbukott kancellár és azon ember, kit nem akarok nevezni, ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt és báró Jósika erdélyi kancellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar miniszter helyett.

Ezt látva, kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmat helyezek ugyan a főherczeg-nádor férfias elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni ígérte, s remélem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha ez nem történik:



A MAGYAR TÁBOR OKORNEL

*Das Lager von Kornel*

Magyar tábor a szabadságharcz alatt.  
 (Egykoru kép. — Eredetije az orsz. ercklymuzeumban.)

akkor vessenek szamot magokkal, kik e dolgok okozói valának, s én Apponyit, Jósikát, Wirknert hazaárulással vádolva, proszkribáltatni kívánom.

Ami a második leiratot illeti, úgy veszem, hogy az urbéri tartozások megszüntetésének elve a leiratban is sanctionálva van; a mennyiben mégis a földművelés fennakadása, fenyegető éhség s isten tudja minő rémképek miatt újabb tárgyalás alá akarják vettetni a kérdést, kijelentem, hogy erre hajlandó teljességgel nem vagyok, s határozatilag újra kimondatni kívánom, hogy a Rendek most már királyi beleegyezéssel is az urbéri tartozásokat visszavonhatatlanul megszüntessék.

Kossuth e haragos felszólalása hű kifejezését képezte az országgyűlés hangulatának. Csakugyan oly általános és nagy volt az elkeseredés, hogy az ülés után egyesek a legerősebb szavakkal jellemezték az udvari-párt ez alattomos eljárását.

Még az nap este megint ülés volt, a melyen a két királyi leiratra hozott határozatok olvastattak fel. Az első kir. leiratra ekképen szólt a válasz:

A KK. és RR. Öfelségének, koronás királyunknak azon királyi szavát, minélfogva egy felelős független magyar miniszterium alakításában megegyezett, szentnek és sérthetetlennek tekintvén *mindazt, mi ezen királyi szót bármi részben megkérdőjelezhető, a nemzet és a trón irányában*, — ugyanazon bürokrácia maradványai által, mely az ausztriai népek uralkodása alatt egyesült népek jövődjét kockázra tette, — *vakmerőn üzött játéknak egyébcuk nem tekinthetik*; vakmerőnek a kifejezés teljes értelme szerint, mert a királyi adott szó szentsége kétségbe nem hozhatatik a nélkül, hogy a hit maga is a király iránt csorbát ne szenvedjen.

Mindazonáltal bizván ő főhercegségének, a nádornak szilárd, elhatározott kijelentésében: miszerint Ő felségénél eszközölni ígérte, hogy a felelős miniszterium iránti törvény akként hagyassék helyben, mint azt megalkotni a nemzet megnyugtatására szükséges és a kérdésnek ekkénti megoldásához tulajdon állását kötötte hozzá; bizván továbbá, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendnek oly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát, sem hivatását el nem ismerik. A nádor, királyi helytartó által önként nemes lélekkel ajánlott közbenjárásának sikerét a lehető legrovidebb idő alatt elvárják, azon elszánt indulattal, melyet a haza felett lebegő terhes pillanatok igényelnek“ . . .

Az urbériség megszüntetésére vonatkozó második királyi leiratra csak rövid határozatban feleltek a rendek. Azt mondták, hogy miután a leiratból a törvényjavaslat helybenhagyása olvasható ki, annak újabb tárgyalása fölösleges.

István főherceg másnap kora reggel csakugyan Bécsbe utazott, hogy rövid idő alatt immár harmadszor szálljon szembe a reakcióval.

A kamarilla ez újabb cselfogása talán még nagyobb vihart támasztott a közönség körében, mint a rendeknél. A pozsonyi ifjuság a királyi leirat közkézen forgó példányait előbb nyilvánosan megégette,

aztán Zsedényi ellen fordult haragjával. Kérdőre akarta vonni a királyi válasz törvényellenes aláírásáért. Keresték is mindenfelé, több házat egészen a padlásig felkutattak; de Zsedényi, szerencséjére, már ekkor megugrott Pozsonyból.

De még elkeseredettebb volt a hangulat Pesten. Már pusztán az a hír, hogy a király vonakodik megerősíteni a magyar minisztérium kinevezését, végtelen ingerültséget okozott. Szemere Bertalannak és Klauzál Gábornak — akik a nádor megbízásából, mint országos kir. biztosok a rend fentartása végett márcz. 23-ika óta már a fővárosban tartózkodtak, — minden tekintélyüket és összes befolyásukat latba kellett vetniök, hogy ez a fokozódó ingerültség túl ne csapjon a törvényesség korlátain.

A „közcsendű bizottmány“ márczius 27-ikén délután 6 órára gyűlésre hívta össze a népet, hogy a fenyegető veszélylyel szemben még idejekorán állást foglaljon. A népgyűlésen, melyen óriási közönség jelent meg, Petőfi és Vasvári tartottak forradalmi hangú beszédeket. Vasvári azon gyanujának adott kifejezést, hogy Metternich még mindig Bécsben lappang, s ő ármánykodik a magyarok ellen.

... Ez ember, — így szólt a többi közt, — újra Bécsben van, újra szövű titokban egyes szálait a hálónak, melybe nemzetűnket zsákmányul akarja behorgonyozni. De istenemre mondom, ezt tenni most nem sikerűlend. A zarnoki kabinet megbukott, Metternich ennek romjai közt vajudik, s ha úgy akarja, ha bennűnket kényszerít: mi még egyszer megrázandjuk a bűncsarnok oszlopait, mint Sámson az izraelitáknál s Metternich minden fajzatával egyűtt örökre el lesz temetve. E földön bűn nem marad megboszulatlanul . . .

Vasvári szónoklata a kitörésig tűzelte a lázas kedélyeket. A muzeumtér egyik részéből egyszerre csak a francziák forradalmi dala: a „Marseillese“ zűg fel. A riadó leirhatatlan hatást tesz. Akkordjai odakapnak a szívhez, mámorossá teszik az elmét, lángragyujtják a vért. A másik pillanatban már ezer meg ezer ajk harsogja:

— Halál az árulókra! Össze kell hívni a nemzeti konventet, amely ítéletet mondjon a bűnösök felett!

Eközben az égnek emelik ökölre szorított jobbjajkat és átkot szórva kiáltanak halált a nemzet ellenségeinek fejére.

Ugy tetszett, mintha e pillanatban Danton és Marat véres szellemárnya suhant volna végig az üvöltő tömeg fölött.

Nyárinak, kire még legjobban hallgatott a közönség, kellett közbelpni, hogy a népszenvedély ez elementáris kitörése lecsituljon.

Egy jó negyedóra telt el, míg a csönd annyira helyreállott, hogy Irányi felolvashatta a népgyűlés határozataként a „közszendi bizottmány“ következő kiáltványát:

*Hazafiak!*

Európa nagyobb része küzdött és kivívta az utóbbi időben a szabadság és jogegyenlőség elveit.

Magyarország is fellekesült e szent ügyben.

A pesti 12 pont által, s részint az országgyűlés által is ledöntettek azon kórlátok, melyek az ország fiait különszakasztották.

Az urbéri viszonyok megszüntetve, a közös teherviselés meghatározva, a népképviselőt és nemzetőrséget elve kimondva, a sajtó bilincsei összetörve: szabad a föld, szabad az ember, ki e földet lakja, szabad a szellem. Nincs többé nemes és nem nemes, polgár és nem polgár, mindnyájan egyenlő fiai vagyunk Magyarországnak, osztozók annak minden jogaiban és minden terheiben.

A szabadság és jogegyenlőség, a vész pillanataiban egygyéolvadt nemzet közvéleménye és az országgyűlés által egyértelműleg kimondva és elfogadva van. Ezeknek biztosítására nem volt egyéb hátra, mint hogy a nemzet összes ügyei önálló magyar kormány, magyar felelős miniszterium által kezeltessenek.

Ez meg is ígértetett. Ő felsége a magyar király gróf Batthyány Lajost felhatalmazta önálló magyar kormány alakítására.

Jogunk, sőt kötelességünk azt hinni és honfiaink előtt annak hitelt szerezni, hogy amit Ő felsége: V-ik Ferdinánd saját neve aláírásával megerősített, az szent és visszavonhatlan.

Jogunk van követelni, hogy a nemzet minden ügyei a nemzet többsége kifolyásának, a magyar felelős kormánynak kezében legyenek.

Ez volna szabadságunk és függetlenségünk koronája és biztosítóka, s ez, tisztelt hazafiak, most veszélyeztetve van.

A régi országnymorgató rendszer barátjai arra kívánják rábírni felséges királyunkat, hogy a had- és pénzügyet, — tehát a nemzet idegét és véréit, — a nemzeti magyar kormány kezéből kivegye s így királyi szent szavát álmagyarzatok által meghiusítsa.

Mi ezen czél ellen, mely kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyílt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk.

A *pragmatica sanctio*, melyben a nemzetnek s az országló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig csak egyik része volt életben, mely az országló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk függetlenségének biztosításával másik része is teljesezésbe lépjen, a nemzet jogai is biztosítottassanak.

A nemzet véréit áldozta a *pragmatica sanctio* egyik részéért, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.

Azon tanácsosok, kik a jó fejedelemnek a nemzet kívánságaival ellenkezést tanácsolnak, nyíltan kijelentjük, nemcsak a nemzetnek, hanem a dynastiának is ellenségéi, mert a dynastia érdekeivel játszanak.

Így érzünk, és nyilatkozunk mi, s hasonló érelemre számolunk az egész országban.

Éljen a király, éljen a szabadság, éljen a magyar független felelős kormány!

*A rend fenntartására megbízott pestvárosi állandó választmány.*"

E proklamációt, melyet komoran hallgatott végig a nép, aztán kinyomatták sok ezer példányban, s szétszórták az egész országban.



Perczel Mór. — (A tábornok 1848-iki arcképe.)

A népgyűlés hatása alatt Pest ismét forrongó képet öltött. A nép nemzetiszínű zászlók alatt, forradalmi dalokat énekelve járta be az utcákat. A nemzetőrség pedig ujult buzgalommal fogott a fegyvergyakorlatokhoz, hogy — ha szükséges, — karddal is megvédelmezhesse a nemzet jogait.

A közönség forrongását nemcsak állandósította, de még fokozta az a terjengő hír, hogy a főváros már legközelebb ostromállapot alá helyeztetik. Ez izgalmak közepette jutott nyilvánosságra, hogy Lederer tábornok főhadparancsnok a budai lőporatornyból éjjel titokban elszállította a puskaport. A fekete-lobogós hajó harminczegy mázsa lőporral immár Promontor alatt evez.

Iszonyú harag fogta el a közönséget. Most már elhitte, hogy csakugyan árulást forralnak ellene. Rottenbiller egy század nemzetőrrel egy gyorsjáratu gőzhajón gyorsan útnak indult, hogy elfogja a lőporos hajót, ami Promontor alatt szerencsésen sikerült is.

Ezalatt Szemere kérdőre vonta Lederert. A tábornok eleintén tétovázott, majd azt mondta, hogy neki a dologról semmi tudomása sincs: később azonban bevallotta, hogy a lőpor, felsőbb rendeletre, Eszékre vala szállítandó.

A hadtestparancsnok e beismerése csak megerősíté a közönség gyanuját, hogy Bécsben csakugyan valami szörnyű meglepetésre készülnek. S ez a sejtelen nem is volt alapnélküli. Tény, — amint később ki is világlott, hogy a kamarilla, — persze a legnagyobb titokban, — már ekkor kezdte előkészíteni a rácok és a horvátok pártütését, s a lefoglalt puskaapor az alvidéki szerb lázadóknak volt szánva.

Ily riasztó hírek láza közepette, márczius 30-án értesült a pesti közönség a Zsedényi-féle kir. leirat tartalmáról. Az este 10 órakor érkező pozsonyi gőzhajó utasai hozták magukkal.

A gőzhajók érkezését e mozgalmas időkben nap-nap mellett nagy közönség várta, hogy mentől hamarabb értesülhessen a bécsi és pozsonyi eseményekről. Ámbár későre járt már az idő, mégis nyüzsgő csoportok lepték a Duna partját, nyugtalanul várakozva a hajóra, amely tíz órakor végre megérkezett. Az egybegyűlt közönség azonnal megtudta a lesujtó valóságot. Egy jurátus, aki szintén a hajóval jött, mindjárt ott helyben, a legelső utczai-lámpás gyér világánál felolvasta a kir. választ.

A kir. leirat tartalmának hire a villám sebességével terjedt szét a fővárosban, mindenütt a legnagyobb fölháborodást támasztva. Egy félóra alatt már azok is talpon voltak, kik korábban tértek aludni. Sűrű tömegekben gyülemlt a nép a Szabadságtérre, mely csakhamar megtelt rivalgó embersokasággal.

— Fegyverre! El akarnak árulni! — kiáltott egy harsány hang.

Az eldobott szikra egyszerre lángralobbantotta a háborgó szenvedélyeket. Az arcok haragra gyúltak, s mint az ézengés, ezernyi ezer ember ajkán tört ki a harcziáltás:

— Fegyverre! Fegyverre! Le az árulókkal!

A nép már-már áttörte a törvényesség korlátait.

— Félre kell verni a harangokat! Meg kell rohanni a fegyvermagazint! — ordította ismét valaki.

Ez a tűzcsóva még jobban gyujtott.

— Helyes! Helyes! Félre kell verni a harangokat! — zúgta rá, mindinkább nekihevülve a tömeg.

S ha Szemere, Klauzál s Nyáry Pál még idején a helyszínére nem toppannak: a másik perczben már félrevert harangok kongása adja hírül a forradalom nyílt kitörését.

Klauzál vállalkozott rá, hogy a háborgó néptengert lecsillapítja. Szónoklatának minden varázsát kellett elővennie, hogy legalább meg-



Karlóca város pénz-utalványa 1849-ben.

hallgassák. Elmondta, hogy ez utolsó lépésnek még nem érkezett el az ideje, mert az országgyűlés erélyes határozatban felelt a kir. leiratra, a nádor pedig állását kötötte a nemzet kívánságainak teljesítéséhez. A főherczeg már Bécsben is van, a honnan bizonyosan a vívmányokkal fog visszatérni. Várják be tehát nyugodtan a nádor közbenjárásának eredményét.

Majd Szemere szólt, s egyebek közt azt indítványozta, hogy azon esetre, ha a reform-javaslatok visszautasítása miatt a miniszterium csakugyan kénytelen volna lemondani: *ideiglenes kormány* állíttassék fel Pesten. Az erre vonatkozó előmunkálatok megtételére már most fel kell szólítani a megyei és városi hatóságokat, hogy két-két képviselőt

küldjenek a fővárosba. S hogy az eshetőleges meglepetések készen találják a fővárost: mondassék ki, hogy minden épkézláb férfi köteles a nemzetörségbe lépni.

A tömeg helyesléssel fogadta Szemere szavait, s a teendő intézkedések által némileg megnyugtatta, nagy nehezen szétoszlott.

S noha a reform-mozgalom vezetői minden lehető elkövettek a nép lecsillapítására, mindazonáltal maguk is a legnagyobb aggodalommal tekintettek a bizonytalan jövő elé. Már előző nap, — márczius 28-án, — Csányi László lakásán nagy értekezlet volt, ahol mintegy 30—40-en jelentek meg, köztük a két miniszterjelölt: Szemere és Klauzál; továbbá Perczel Mór, Nyáry, Petőfi, Vasvári, stb.

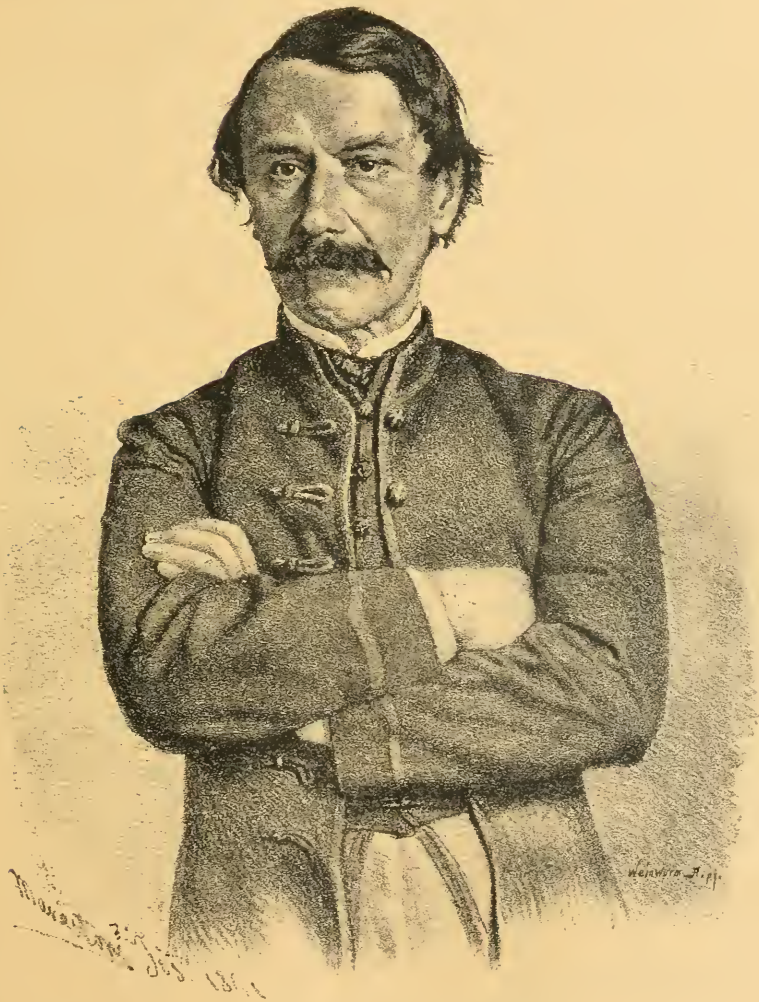
Az értekezlet folyamán Perczel azt az indítványt tette, hogy a város állandó választmányából *Nemzeti konvent* hívassék össze, miután „az országgyűlés nem hű kifejezője a nemzetnek és nem bír elég erővel.“ A túlnyomó többség azonban Perczel indítványát nem fogadta el, hanem abban állapodtak meg, hogy Perczel Mór és Farkas János utazzanak üstént Pozsonyba és ha a miniszterium kinevezésére nincsen remény, be nem várva az országgyűlés végét, hívják Pestre „a jobb embereket“, köztük a nádort is.

A forradalmi hangulat hasonló tünetei mutatkoztak a vidéken is. A reményeiben megcsalatkozott nép mindenfelé a legnagyobb felháborodással fogadta a kamarilla ez újabb cselfogását.

S ez a háborgás, úgy látszik, segítségére volt István nádornak, aki ismét sorra vette a főhercegeket, hogy engedékenységre bírja őket. Eleintén — szokás szerint, — hallani sem akartak a kir. kézirat megmásításáról; a Magyarországból érkező aggasztó hírek azonban mégis puhítólag hatottak rájuk. Látták, minden jel azt mutatta, hogy Magyarországon csakugyan kitör a forradalom, ha tovább makacszkodnak. Hát engedtek; legalább úgy színlelték, hogy engednek, míg elkövetkezik a várt alkalom, hogy ismét elárulják a könnyen hívő nemzetet. Ismételt tanácskozások, megújuló hosszas viták után István főherceget a király következő kéziratával térhetett vissza Pozsonyba:

Kedves öcsém, fenséges főherczeg nádor úr!

A független felelős miniszterium alakítása iránt készült és az országos KK. és RR. által f. hó 23-án kelt felírásukkal királyi jóváhagyásom alá bocsájtott *törvény-cikkre nézve*, f. hó 28-án kelt legfelsőbb válaszmom folytán, királyi jóváhagyásomat atyai szándékomból újabb bizonyosságául az országosan egybegyűlt KK. és RR.-nek azon határozott kijelentéssel kívánom tudniokra adatni; miként a felterjesztett törvénycikk 1. §-a érintett válaszmom értelmében e szavakkal: „szent és sérthetetlen“ végeztessék;



Teleki László gróf. — (1861-iki arczkép.)

a' 2. §. pedig így fejeztessék be: „s ez esetben a mostani nádor es. kir. főherczeg Istvánnak személye hasonlóképp sérthetetlen”; a 3-ik §-t illetőleg, az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak az *illető magyar miniszter ellenjegyzései* melletti kinevezését átruházhatlan apostoli királyi hatóságomhoz számítom; s azt, valamint az ország zászlósainak kinevezését, a kegyelmezés jogának gyakorlását, a nemeseknek, czimeknek s rendeknek osztását is *mindig az illető felelős miniszter ellenjegyzése* mellett, egyenesen magannak fenntartom. Ennek folytában tehát a 18-ik szakasz után külön szakaszban kimondandó lesz: hogy a szemelített s egyenesen magannak tartott tárgyakat a személyem mellé rendelt felelős miniszter a mellette levő álladalmi tanácsosokkal és személyzettel fogja kezelni.

A 6-ik §-t illetőleg pedig arra kívánom a hű KK. és RR-et felszólítani, hogy addig is, míg azon közálladalmi költségek aránya iránt, melyek az összes birodalmat közösen érdeklík, kölcsönös értekezés után a jövő törvényhozás királyi megegyezéssel intézkednék, kir. udvaromnak fentartásához s a közös diplomáciához és a magyar hadsereghez megkívántató különféle katonai testületek ellátására szükséges költségekről leendő beszámítás iránt jóváhagyáson mellett ideiglenes rendelkezés tétessék. Végre a honvédelmi miniszteriumot illetőleg, valamint a honvédelmi szerkezet s a környüállások szükségéhez képesti hadiajánlatok körüli rendelkezést a törvényhozás köréhez, a rendes katonaságnak az országban elhelyezését és béke idejében alkalmazását pedig a királyi helytartónak, a felelős magyar miniszterium után gyakorlandó kormányzáshoz tartozónak elismerem; ugy viszont a hű KK. és RR.-nek királyi házani s a pragmatica sanctióval szentesített birodalmi kapcsolati hű ragaszkodásuktól bizton várom: miként önként átlátandják, hogy a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazása, nem különben a katonai hivatalokrai kinevezések a szükséges birodalmi összhangzás végett egyenesen csak legfelsőbb elhatározásomtól függhetnek, az esetbeni ellenjegyzés tehát a folyvást királyi személyem körül leendő miniszterre leszen bízandó.

S ezek azon észrevételek, melyekhez a felterjesztett törvényczikket alkalmaztatni kívánom.

Bécs, márczius 31., 1848.

*Ferdinand, s. k.*

A nádor tehát becsületesen beváltotta ígérését. Bár konok ellenzésre talált, mégis sikerült legyőznie a félrevezetett király képzelt aggályait. Igaz, hogy ez az újabb leirat is erősen megnyirbálta a miniszterium hatáskörét, mindazonáltal lényegileg mégis az országgyűlés által javasolt álláspontra helyezkedett.

Az országgyűlés tehát, feledve a nemzettel úzótt rüt játékot, megnyugvással fogadta a királyi választ. Maga Kossuth adta ehhez az impulzust, midőn a kir. leirat felolvasása után igen szép és higgadt beszédben magyarázta annak tartalmát.

... Ha egyik-másik kedvenc eszménk — így szólt a többi közt, — nincs is még e perczben biztosítva: de most már van lehetőség azokat kivívni... Vannak mindenféle egyének, — mondá tovább, — kik még egy pár hét előtt az abszolutizmus hívei voltak, most pedig rajtam túlmennek, s én, ki a szabadság elveicéért egy életen

át küzdöttem, szenvedtem, mérsékeltbb vagyok náloknál. De éppen azt hiszem, hogy szavamnak lesz némi hatása, midőn azt kérem, azt remélem, hogy a nemzetben van elég erő valóságáá érelni azt, amit e leiratban bir, tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fekszik a szabadság diadala... Most pedig igyekezzünk befejezni az országgyűlést és várjuk el, hogy a miniszterium teljesítse kötelességét. És én megvagyok győződve, hogy e nemzet nagy és boldog leszen...

Kossuth e szokatlanul mérsékelt és csillapító beszéde végén azt indítványozta, hogy intézzenek köszönő feliratot a királyhoz és kérjék fel az ország mielőbbi látogatására. Hadd győződjék meg a korona felkent viselője személyesen, hogy „hűségünk nem pusztá szó, hanem a magyar férfiasan szilárd és őszinte tud lenni nem csak szabadsága kivívásában, hanem fejedelme iránti hűségében is.“

A király a rendek e feliratára csakugyan megígérte, hogy kész teljesíteni „hű magyarjai“ óhaját. Ápril 10-ikén, — ha csak egészsége engedi, — lejön Pozsonyba és az országgyűlés berekesztése alkalmával személyesen adja át a *szenesített* reform-törvényeket.

A nemzet és az uralkodóház közt ismét helyreállott a megzavart egyetértés. A forrongás lecsillapult és a visszatörlesztért kiáltó haragot felváltotta az édes öröm, mely még nagyobbra nőtt, midőn V. Ferdinánd a miniszterium kinevezéséről szóló kir. kéziratot ápril 7-én István nádor kezéhez megküldötte.

Már a nádorhoz intézett márczius 31-iki kir. levél is általánosan megnyugtató hatást keltett. A fővárosban másnap este már mindenki ismerte tartalmát, mert Klauzál, amint megkapta a leirat másolását: azonnal népgyűlést hivatott össze s a nemzeti muzeum lépcsőzetéről éjjeli 12 óraker lobogó fáklafénynél az összesereglett közönség örömujjongása közt felolvasta azt.

Pozsony lázas érdeklődéssel nézett az óhajta várt király-látogatás elé. A lakosság mindent elkövetett, hogy a fogadtatás mentől szebb, minél nagyszerűbb legyen. A megérkezés napján, — ápril 10-én — az egész város zászlódíszta öltött. A morajló Duna partját hosszú vonalban előzönlötte az ünneplőbe öltözött közönség, hogy szive szerint üdvözölje az oly rég nem látott királyt.

Délután öt óraker, külön hajón végre megérkezett az uralkodó. Fényes kíséret követte. Eljött vele neje is: Mária Anna főhercegasszony, továbbá Ferencz Károly, a trónöröklő főherceg és ennek fia: Ferencz József főherceg.

Ágyudörgés, harangzúgás, a sok ezernyi nép rivalgó éljenzése közt történt a fejedelmi vendégek bevonulása. V. Ferdinánd sápatag

areza — mint egy szemtanu jegyezte fel, — kipirult az örömtől, amint e paratlan, lelkes tüntetést látta.

Másnap, — ápril 11-én, — már korán reggel: nyolcz óraker a rendek elegyes gyűlést tartottak, hogy küldöttséget válaszzanak a király és családja üdvözlésére.

Az országgyűlés küldöttsége István nádor vezetése alatt legelőször a királynál tisztelgett, aki az üdvözlő beszédre a következő magyar beszéddel felelt:

„Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyanak találom, mint mindenkor tapasztaltam; s ezért kívánva kívánom a hű rendeket magam körül látni.“

E rövid, de bizalomteljes választ annal nagyobb örömmel fogadta a küldöttség, mert látta, hogy e szavak a gyermekded király szívéből fakadtak.

A küldöttség ezután a királynét kereste fel. E fogadtatásnál érdekes és történelmi emlékéj jelenet játszódott le. A királyné nem bírta a magyar nyelvet, németül pedig ez ünnepélyes perczekben nem akart beszélni. A küldöttség szónokának üdvözlétére tehát *diák* nyelven válaszolt. A kifogástalan latinsággal elmondott beszéd a következőleg hangzott:

„Quod saepe alios testaber, esse mihi nobilis gentis hungariae erga ma studia longe gratissima, hoc non verbis solum inclitae deputationi huic significo, sed toto etiam pectore sentio. Cupio eam felicem et partae per avos nominis hungarici gloriae seris etiam in nepotibus paren. Atque hoc est, quod cunctis regni ordinibus referri peto.“

Képzelné lehet, mekkora lelkesedéssel fogadta a küldöttség a királyné e sajátos figyelmét a magyar nyelv iránt.

Végül még Ferencz Károly főhercezet keresték fel, aki köztudomásulag egyik legmakacsabb ellenzője volt a reformoknak, de aki ezuttal szintén áradozott a magyar nemzet dicsőítésétől.

„Kedvesen veszem, — így felelt, — az országos rendeknek jeles küldöttsége által nyilvánított üdvözlését. Ugy tartom, hogy minden, amit a nemes lelki nemzet és ennek nemzetisége dicső felvirágozására csak óhajtni lehetett, azon törvényekben, melyek szentesítése ünnepében résztvenni különös nyereségemnek tartom, bőven föllehető. Senki a magyar névnek dicsőségét nálamnál jobban nem kívánhatja. Mit is e jeles küldöttség által az országosan egybegyűlt rendeknek válaszkép jelenteni kérek.“

Délelőtt tíz órára tüzetett ki az országgyűlés ünnepélyes berekesztése.

Már kilencz óraker megkezdődött a rendek és a karok felvonulása a primási palotához. A mit csak vagyon és pompa nyujthat, — az mind ott ragyogott a mágnások díszöltözetén. Az öblös, nehézkes batárok toporzékoló paripáit szines bársonyba öltözött apródok vezették. Ugy tetszett, mintha a demokracia diadalának ez emlékezetes napján a lettűnő lovagkor még egyszer és utoljára bemutatni akarta volna régi fényét és ünnepét.

De a követek, az ifjuság, sőt a közönség is a legszebb, legdiszebb ruháiba öltözött. Ünnepet ült mindenki: a népszabadság diadalának ünnepét.



Osztrák lovasság 1848—49-ben. — (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)

Pont tíz óraker jelent meg a királyi pár, a két főherczeg és zászlós urak által kísérve. A király, ki huszártábornoki egyenruhát viselt, igen boldognak látszott. Mosolyogva intett köszönetet a riadó éljenre, miközben az ülésterem háttérében felállított trónszéken helyet foglalt. A királyné, kinek fejét koronás diadém ékesítette, a két főherczeggel együtt a fejedelmi vendégek részére fentartott külön-karzatra ment. Az ülésterem többi karzatait szintén előkelő s válogatott közönség lepte el.

Az elhelyezkedés után következett a szentesített törvények ünnepélyes átadása. Balthyány Lajos gróf miniszterelnök rövid, de annál lelkesebb szavakkal üdvözölte a királyt, megköszönvén a nemzet íránt tanúsított atyai jóindulatát. Erre a király a nemzetiszín szalaggal átkötött törvényeket átnyújtotta István főhercegnek, aztán így szólt:

„Hű magyar nemzetemnek szivemből óhajtom boldogságát, mert abban talalom magamét is. Amit tehát ennek elérésére tőlem kívánt, nemcsak teljesítettem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel által is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében lel szivem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.”

A lelkesedés és öröm hangos kitörése fogadta a király e szavait. Perezekig tartott az éljen-riadal, amely csak akkor csillapodott le, midőn István főherceg kezdett szólni. A nádor mély, erős, érezes hangon, — mely betöltötte a nagy terem minden zugolyát, — a következő lendületes beszédben köszönte meg a törvények szentesítését:

Felséges királyunk!

Nagyobb örömmel nem tölthette volna el felséged hív magyarjait, mint hogy ezen örökre emlékezetes országgyűlés berekesztésére személyesen körünkben megjelenni méltóztatott.

Egy boldogított, háladatos nép környezi itt felséged királyi székét s a nemzet szive soha forróbb szeretettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme íránt, mint dobog most felségedért, ki a jelen törvények szentesítése által honunk újjáalkotója lett.

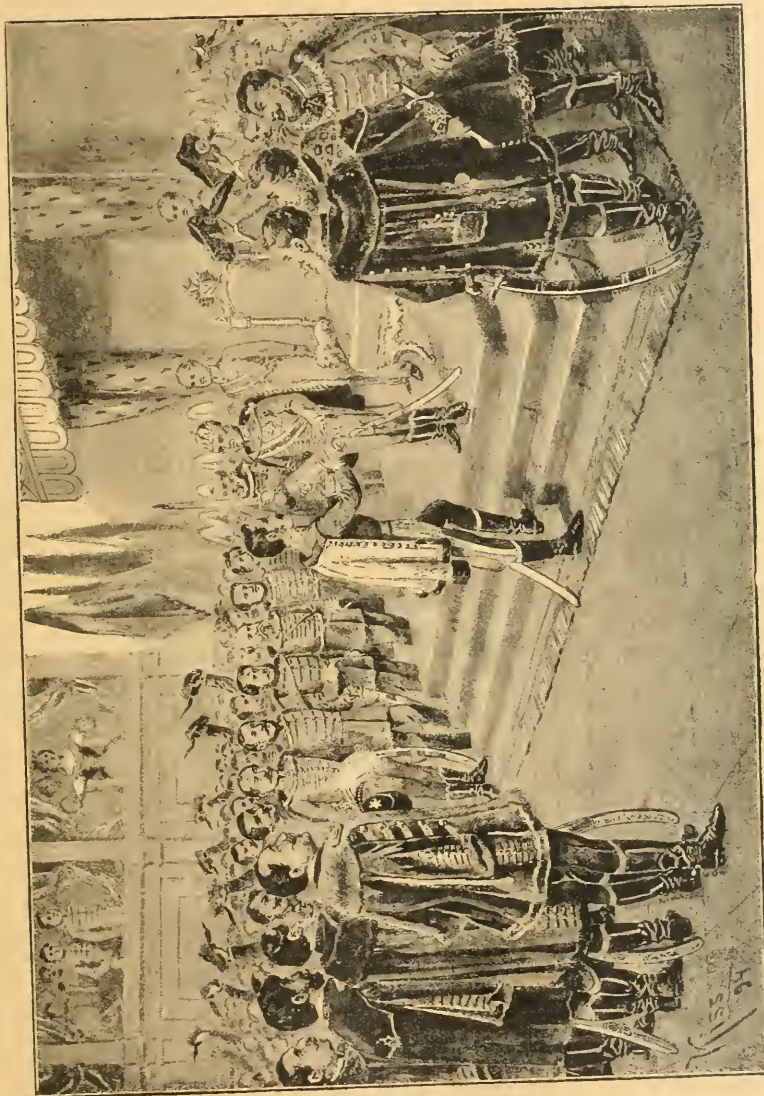
Szegény a nyelv, hogy ezért felségednek illő köszönetet mondhasson; hálánkat tetteink fogják bizonyíthatni. Mert valamint új, életerős alapra fektetett ezen törvények által a magyar alkotmány: úgy biztosabb alapot nyer általunk azon szent frigy is, mely e hazát felségedhez és királyi házához édes kapocszal köti.

Legyen isten áldása felségeden, koszorúzza hir és szerencse fejét, ezt óhajtuk szivünk mélyéből, s magunkat s édes hazánkat felséged királyi kegyelmébe hódolattal ajánljuk.

A nádor e megkapóan szép beszédével az ünnepélyes szertartás véget ért. A király és családja, a rendek harsány éljenzése közt, elhagyta a termet.

Az országgyűlés tagjai most a rendes ülésterembe mentek át, ahol a megalkotott harminczegy törvényczikk felolvasása következett. Felolvastatott a szentesítési záradék is, melyben kijelenti a Fölség:

... „hogy a törvényczikkelyeket ezen levelünkbe szóról-szóra beigtatni és beiratni rendeltük, s azokat összesen s egyenként az azokban foglaltakkal helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeseltük és megerősítettük; biztosítván a hű Karokat és Rendeket a



Az 1848-iki törvények ünnepélyes szentesítése.

felől, hogy minden, a fent beírt törvénycikkelyekben foglaltakat, mind magunk megtartjuk, mind más híveink által megtartatjuk, miként is azokat jelen levelünk ereje és tanúsága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk, helyesljük és megerősítjük.”

Most a nádor emelt szót és a következő bucsubeszédet intézte az országgyűlés egybegyűlt tagjaihoz:

Méltóságos főrendek! Tekintetes karok és rendek!

Urunk királyunk jelen országgyűlést berekesztvén, ezen alkalommal utolszor gyülekeztünk egybe.

Ha visszanzóunk országos tanácskozásainkra, ha ezek eredményeit tekintjük, bátran el lehet mondanunk: hogy a jelen törvényhozás örökre nevezetes fog lenni hazánk évtalpaiban, mert általa nyertük meg azon alapot, amelyen egy új alkotmány dicső temploma emelkedik.

De éppen ezért, mert most saját kezünkbe van letéve nemzetünk sorsa, a törvényhozó testület tagjainak magasztos kötelességei korántsem szűnnek meg, hanem csak változnak; s innen hazatérvén, mindnyájunk hazafias kötelessége őszintén azon törekedni: hogy az itt elért átalakulás, mely viszonyaink legmélyébe hat, az országgyűlés által adott irányban, békésen s így üdvösen menjen át az életbe is.

Egyetértés és méltányosság legyen jelszavunk, nehogy egymás közt meghasonolva, valamiképp akkor játszszuk el az ígért földét, midőn még küszöbét is alig léptük át.

Fogadják most már az országos rendek szives köszönetemet irántami bizalmukért, melyet az országgyűlés folyama alatt sokszor és örömmel tapasztaltam, s melynek édes emlékét keblem megőrzeni.

S midőn ezúttal a törvényhozási elnökségtől végbúcsut veszek, kérem az országos rendeket, hogy azon új pályán, melyet változott viszonyainknál fogva ő felsége élembe tűzött, engem eddig tanusított ragaszkodásukkal kísérni meg ne szünjenek. Én mindnyájuk iránt az maradok, aki eddig voltam.

Végezetül még Zarka János kir. személynök, az alsótábla elnöke szólt, s a rendek nevében meglehangu köszönetet mondott a nádornak a nemzet újjáalakítása körül kifejtett hathatós és önfeláldozó közbenjárásáért.

Ezzel az utolsó rendi országgyűlés véget ért. Az ülésterem, mely annyi nagy és heves vitának volt tanuja, csöndes lett, ajtai bezárultak, hogy sohse nyiljanak meg többé az ország rendei előtt. Pozsony pedig, mely közel két századon keresztül adott székhelyet a magyar országgyűlésnek, szomorkodva látta elszéledni a karokat és rendeket, kik annyi pezsgést, zajt és eleven életet hoztak falai közé.

A miniszterek innen egyenesen Pestre utaztak. Hivatalos működésüket azzal akarták megkezdeni, hogy testületileg bemutassák magukat

az ország fővárosának. Deák Ferencz és Eötvös József báró ápril 13-án, Bathyány, Kossuth és Széchenyi ápril 14-én érkeztek Pestre. Mészáros, a hadügyminiszter még Olaszországban ezredénél volt, Szemere és



Kossuth megérkezése Pestre 1848. ápril 14-én. — (Egykoru eredetije az orsz. ereklyemuzeumban.)

Klauzál pedig a nádor megbízásából, mint biztosok, már az előző hónap végétől a fővárosban időztek.

A főváros lakossága Batthyány és Kossuth érkezését ragadta meg, hogy a nemzet új kormánya iránt szeretetének és ragaszkodásának külső kifejezést is adjon. Nagyszerű fényes fogadtatást rendezett tisztelőkre. Igazi nagy nemzeti ünnep vala ez, megszentelve a hazaszeretel fenségés lelkesedésével.

A hajó, mely a minisztereket hozta, a kedvezőtlen időjárás miatt csak este érkezett meg, noha a programm szerint már délután két órakor Pesten kellett volna lennie. Ennek daczára azonban óriási tömeg várta az érkezőket. A közönség a szeles, hideg és esős időben ott ögycggett egész délután a Dunaparton, csakhogy „éljen“-t kiálthasson a reformkorszak e három nagy vezéralakjának. Ott volt a testvér főváros színe-java: a magisztrátus, a „közesendi bizottmány“, az összes testületek, s a nép ezrei. A nemzetörség teljes diszben szintén kivonult.

Az érkezeteket a hajóállomásnál a közönség nevében Vasvári Pál, e mézajku ifju szónok üdvözölte.

... A budapesti nép nevében jelentem meg önök üdvözlétére, — így kezdte beszédjét. — Nem kaszt, nem párt, nem felekezet bizott meg e feladattal, hanem a nép, amely 160.000 szabad honpolgárból áll . . .

Élénken emlékszünk 1838 márczius 15-ikére, — elként folytatá tovább, — midőn a Duna folyam kitört a türelem medréből s hatalmas árjaival előzönlé egész Buda-Pestet. A zabolázatlan árvíz romba dönté Buda-Pest ószerü épületeinek roskatag falait, hogy azoknak romjain e nagyszerü paloták emelkedjenek, melyek szemek előtt fénytengerben usznak . . . Ez árvíz évtizedes napján az emberek imádkozni szoktak, hogy e vízözöni veszedelem többé meg ne történjék.

Ez idén Buda-Pest lakosai nem imádkoztak, hanem a tény mezejére léptek; kitörtek a türelem medréből s hatalmas hullámaikkal megrázkódtatták az egész Buda-Pestet, mint tiz év előtt a felbőszült Duna.

Ez idén leromboltattak a bécsi bürokracia és abszolutizmus intézményei, földre sujtattak mindazok, mit a zsarnokság 300 éven át épített. Azt hisszük e városban a hatalom szót ezentül csak az említse, ki a nép nevében beszél és csak akkor említse, midőn magáról a népről beszél.

Mi előkészítők az utat, — szólott befejezésül, — hogy ti polgártársaink, tisztelt miniszter urak e romok felett építhessétek fel a szabadság dicső csarnokait. Forradalmi mozgalmaink éppen egy hónapig tartottak, de e nép úgy tudja magát mérsékelni, miszerint ez éjen egészen lecsendesül és holnap már visszatérend a polgári élet magányába. E nép most kezeitekbe tesz egy forradalmi hatalmat s felelősségetekre bizza a nemzet sorsát. Ti egy ujjaszületett, egy hatalmas nemzet előtt fogtok számolni eljárástokról, s ezért a haza szent ügyét figyelmetekbe ajánljuk“ . . .

Az üdvözlő beszédre Batthyány gróf mondott a maga és miniszterársai nevében köszönetet; a legnagyobb elismerés hangján

emlékezvén meg a főváros dicső közreműködéséről a reformok kivívása körül.

De, a nagyszerű tüntetésből kivették méltó részüket a főváros hölgyei is, akik ötventagu küldöttséggel járultak a fogadtatás fényének emeléséhez, s feliratos babérkoszorút nyújtottak át Batthyány grófnak. Bájos, szívdobbantó látvány volt, amint az aranyfőkötős asszonyok és pártás leányok ez angyalserege kipirult arczczal, ragyogó tekintettel üdvözölte a győzedelmes nemzet ünnepelt vezéreit. Batthyány gróf szemében köny csillant meg, Kossuth pedig elragadtatásában homlokon csókolta a küldöttség vezetőjét.

Este az egész főváros fénytengerben úszott. Ismétlődött a márczius 16-iki tündérest, kiegészítve nagyszabású fáklyás-zenével, amelyet az örömtias lakosság az új kormány tiszteletére rendezett.

A miniszterek megérkezésével a nemzet egy másik hő vágya is teljesült: Pest lett a kormány székhelye. Ezzel természetesen a „közcsendi bizottmány”, működése fölöslegessé vált. A bizottság, — melynek oly nevezetes, sőt döntő szerep jutott a reform-mozgalmakban, — ápril 15-én tartotta zárülését. „Miután a felelős nemzeti miniszterium Buda-Pesten átvette az ország kormányát: a közcsendi bizottmány hivatását befejezettnek tekinti s a rend további fenntartását a miniszterium kezébe örömmel leteszi,“ — így szól utolsó jegyzőkönyvében, amely történeti emlékül a nemzeti muzeumban helyeztetett el.

Ápril 10-én a helytartó-tanács, ápril 15-én pedig a m. kir. udvari kancellária oszlott szét. Beadta lemondását Jósika Samu báró, erdélyi kancellár is.

A kormány ápril 16-án kezdte meg hivatalos működését s ezt a következő körrendelettel adta tudomására a törvényhatóságoknak és az ország népének:

Az országgyűlés eloszolván, a hazának közkormányzását a törvények értelmében általvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáraival tudatjuk, felhíva érezzük magunkat kinyilatkoztatni: miként nemcsak közügyeinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni és biztosítani tisztünk levén, ennek érdekében a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét, hatalmunkban álló minden eszközzel védeni és fenntartani kötelességünknek ismerendjük. Minélfogva a törvény nevében a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiui közremunkálást kívánunk, megvárva azon engedelmességet, melylyel a törvényeknek mindenki tartozik.

Eljárásunkrol annak idejében felelni úgy tartjuk kötelességünknek, mint diacsőségünknek.

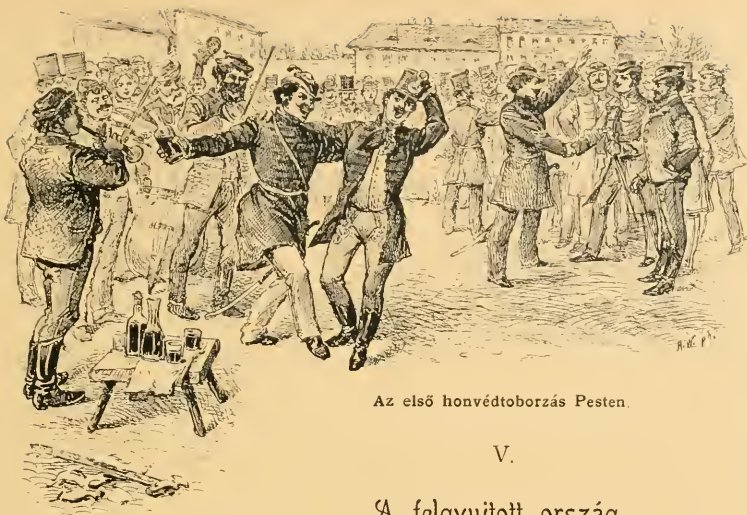
Ápril 18-án István főherczeg érkezett a fővárosba. Fogadtatása talán még nagyszerűbb volt, mint a minisztereké.

A közönség nagyon jól ismerte azt az odaadó s szívós küzdelmet, amit a nádor a nemzet érdekeiért Bécsben kifejtett; tudta, hogy az alkotmányos reformok kivívásában mily nagy része van a népszerű főherczegnek is. E ritka önfeláldozásért tehát a hála és a szeretet ezerféle jeleivel tüntetett mellette.

A nemzet boldogsága tehát teljes volt. Megkapta azt, amire vágyakozott, aminek eléréséért háromszáz esztendő óta annyi drága mártírvér folyt. Végrevalahára valóban önálló és független lett, s államéletét a haladó kor szellemének megfelelően rendezhette be.

S míg a nemzet örömujjongással ünnepelte a kivívott reformokat: azalatt ott fent Bécsben már kikoholták a szörnyű tervet. miként fűzzék ismét rablánczra a könnyenhibó magyart.





Az első honvédtoborzás Pesten.

V.

## A felgyújtott ország.

**K**omoly és nehéz feladat megoldása várt az első független magyar felelős miniszteriumra. Az ország egész államéletét a reformtörvényeknek megfelelően kellett átalakítania. Korszakos, úttörő munka volt ez. S a kormány gyors körültekintéssel és nagy erélyvel fogott az újjáalakításhoz. Megszabta az államigazgatás új kereteit, szervezte az egyes miniszteriumokat; a gyűlöletes adminisztrátori rendszert eltörülvé, a megyék és városok önkormányzatát a jogegyenlőség követelményeihez idomítá. Előkészítette a népképviselői országgyűlést. Gondoskodott a *Részek* (Partium) visszacsatolásáról, mi által a nemzet egy régi sérelme nyert orvoslást.

Még az elmúlt század elején: 1733-ban ugyanis III. Károly önkényűleg és országgyűlés megkérdezése nélkül, Középszolnok-, Krasznai és Zarándmegyét, valamint Kővárvidéket és Zilah városát Magyarországtól elszakította és Erdélyhez csatolta. Azóta ugyyszólván napirenden volt az elszakított Részek ügye. A váltakozó országgyűlések feliratokban és törvénycikkelyekkel egyre követelték a visszacsatolást. De a bécsi udvar, hogy Magyarországot ez által is gyöngítse, mindig talált módot és ürügyet a kérelem megtagadására. Emiatt aztán Erdély és az anyaország között surlódások támadtak, a melyek többször éles összetűzésre is vezettek. Az 1848-iki pozsonyi országgyűlés végre ezt a kérdést is

szerencsésen megoldotta. Az áldatlan villongás megszűnt és a Részek, mintegy bevezetésüül az uniónak, — ápril 23-án véglegesen visszacsatoltattak az anyaországhoz.

A Részek visszacsatolása után, a kormány, hogy a közigazgatás menete kellő összhangba hozassék a központtal: az összes megyék élére hazafiságban kipróbált új főispánokat nevezett ki.

Ez új főispánok, kineveztetésük sorrendje szerint, a következők voltak: *Bolus* János Aradmegye, *Madocsány* Pál Árva, *Justh* József Bars, *Vay* Lajos gr. Borsod, *Wenkheim* Béla báró Békés, *Beöthy* Ödön Bihar, id. *Pázmándy* Dénes Fehér, *Kabos* József Kraszna, *Hesselényi* Miklós báró Középszolnok, *Ráday* Gedeon gr. Nógrád, *Pálffy* József gr. Pozsonymegye, *Ujházy* László Sáros, *Zichy* János gr. Somogy, *Károlyi* György gr. Szathmár, *Karácsonyi* László Torontál, *Révay* Simon báró Turóc, *Bánffy* János báró Zaránd, *Radvánszky* Antal Zólyom, *Szentkirályi* Mór Jászkunkerületi kapitány, *Teleki* Sándor gr. Kővárvidéki kapitány, *Batthyány* Kázmér gr. Baranya, *Andrássy* Gyula gr. Zemplén, *Sztankovánszky* Imre Tolna, *Patay* József Szabolcs, *Kárász* Benjámín Csongrád, *Zay* Károly gr. Nyitra, *Jankovich* László Verőcze, *Csernovics* Péter Temes, *Jankovics* Gyula Pozsega, *Erdődy* János gr. Fiume kormányzója, *Tosoni* Ágost fiumei alkapitány, *Smaich* Bertalan buccari alkapitány, *Zidarich* János Kőrösmegye, *Ĵosipovich* Antal Zágráb, *Szentiványi* Károly Gömör, *Degenfeld* Imre gr. Szabolcs, *Andrássy* Manó gr. Torna, *Návay* Tamás Csanád, *Hunkár* Antal Veszprém, *Károlyi* István gr. Pestmegye, *Jeszenák* János báró Nyitra, id. *Pejacsevich* László Szerém, *Weér* Farkas B. Szolnok, *Kun* Kocsárd gr. Hunyad, *Béldy* Ferenc Doboka, *Kemény* István Alsó-Fehér, *Horváth* János Felső-Fehér, *Bánffy* János gr. Küküllő, id. *Bethlen* Gábor Zaránd, *Szentiványi* Ödön Liptómege főispánja. Ápril 23-ika és jul. 2-ika közt tehát nem kevesebb mint 51 új főispán nevezetett ki, akiknek helyét azonban a későbbi zavaros időkbén kormánybiztosok foglalták el.

A közigazgatás ujjaalakításával egyidejüleg a *nemzetőrségről* szóló törvényt is életbeléptette a kormány.

A márcziusi napok idejében, a pesti ifjuság példájára, nemzetőrcsapatok felállításával, tudvalevőleg a vidéken is a polgárság vette kezébe a rend fentartását. Ámde, ez önkéntes csapatok sok helyütt túllépték hatáskörüket, amiből aztán zavar és viszálykodás támadt. Az országgyűlés tehát, hogy e bajnak elejét vegye, törvényhozásilag intézkedett a nemzetőrség egyöntetű szervezetéről.

A nemzetőrség szervezete főbb vonásaiban a következő volt :

„A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, — így szól a többi közt a *nemzetőrségről* szóló törvény, — az ország polgárainak örökösére bízatik : e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkeznek. a *nemzeti őrsereg* alakítására nézve következők határozatnak :

Mindazon honlakosok, kik a városokban, vagy rendezett tanácsossal ellátott községekben féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul birnak ; vagy ha ily birtokot nem birnak is, de 100 p. frt. évenkénti tiszta jövedelmük



Zsidóüldözés Pozsonyban. — (Egykoru rajz.)

van, 20 éves koruktól 50 éves korukig a nemzetőrségbe beirandók és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.

Mindenkinek szabadságára hagyatik, lovas, vagy gyalog szolgálatot vállalni : a gyalog seregben mindazonáltal szolgálatot tenni kötelesek mindazok is, kik a lovas sereghez nem soroztattak.

A nemzetőrségből kirekesztettek az oly egyének, kik rablás, csalás, gyilkolás és gyújtogatás, vagy hitszegés miatt büntetve voltak.

Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja, a kapitányi rangon felüli tiszteket azonban a honvédelmi miniszter ajánlatára a nádor nevezi ki.

A nemzetország tagjai a magyar rendes katonaság hasonló fokozatú tagjaival egyenlő rangoknak tekintendők, díjazás azonban, míg csak helybeli szolgálatot tesznek, nem húznak; külső szolgálatuk idejére azonban díjuk hasonló lesz a rendes katonaságéhoz, s a törvényhatóságok házi pénztárából fizettetik.

Rendes körülmények közt az őrsereg szolgálata egyedül csak a szükséges rendőrségi intézkedések fenntartására szorítkozik. Ez esetben a szolgálat felvéltva történik.

Rendkívüli esetekben azonban, midőn a megzavart csend és bébe helyreállítására rendkívüli eszközök szükségesek, minden besorozott nemzetőr fegyvert fogni köteles.

Minden nemzetőr szolgálatra saját fegyvereit használhatja. Akinnek nincs fegyvere, az a hatóságtól kap. Az egyenruházatra nézve a honvédelmi miniszter külön rendelettel fog intézkedni."

A nemzetország intézménye sokkal jobban bevált, mintsem hitték volna. A nép, különösen a magyarság, önként és örömmel soroztatta magát a nemzetőrcsapatokba. Kedvvel végezte a fegyvergyakorlatokat, ébren ügyelt a rend fentartására. S midőn ütött a veszély órája: fölkereste a harczterét is, s bátran szembeszállt az ellenséggel. E nemzetőség képezte mintegy előiskoláját, majd anyagát és keretét a későbbi vitéz honvédseregnek. Egyáltalán, e nehéz átmeneti időben, az egész magyar társadalom ritka egyértelműséggel minden lehető elkövetett, hogy a kormány súlyos feladatát megkönnyítse. A közönség hamar beleilleszkedett az új rendbe. A kivított jogokkal nem élt vissza, a törvényes intézkedések előtt tisztelettel hajlott meg. Örült a vívmányoknak és megszilárdult bizalommal tekintett a jövőbe.

De maga a kormány is fokozódó megnyugvással munkált a hon javán. Összes intézkedésein meglátszott, hogy ez az új állapot épen séggel nem tekinti ideiglenesnek, hanem egy zavartalan szebb korszak kezdetének. Erre mutat az is, hogy mihelyt az új közigazgatást működésbe hozta, nyomban az ország anyagi helyzetének a javítására fordítá figyelmét. Külön bizottságokat nevezett ki a hiányzó magánjogi törvények szerkesztésére. Telekkönyvi hivatalokat szervezett. A mezőgazdaság emelése céljából kezdeményező lépéseket tett egy földhitelintézet alapítására. Intézkedett, hogy az ipar és kereskedelem fejlesztésére megfelelő kereskedelmi kamarák állíttassanak fel. Szóval, minden téren a nyugodt és békés haladás alapjait igyekezett lerakni.

Nagyon jól tudta a kormány, hogy Bécsből sanda szemmel nézik a szabad Magyarország önálló berendezkedését, észrevette az egyes nemzetiségek gyanús mozgólódásait is; de azt nem hitte,

hogy a kamarilla újabb szőszegésre meri rábírní az uralkodót és éppen a koronás király leend az, aki az általa szentesített törvényeket megtöri.



A szabadságharcz nevezetesebb szereplői.

Azt gondolta, hogy a nemzetiségi mozgalmak, a közös szabadság kiengesztelő hatása alatt majd elsimulnak maguktól; ha pedig itt, vagy

amott zavar tamadna: maga a király fog sietni hű magyar nemzetének a segedelmére.

Vak bizalom, túltengő loyaltás, mely oly sokszor törbeccalta már a magyart! . . . Így volt most is. Bécsben, már a miniszterium kinevezésekor úgyszólván a legapróbb részletekig megállapították Magyarország leigázásának sötét tervét. Már akkor, midőn a pozsonyi országgyűlés a reform-törvények szentesítése alkalmából oly ujongó lelkesedéssel fogadta a királyi családod, ismétljük, már akkor készen állott minden, hogy hazánk lángbaboríttassék. A törvények szentesítése csak porhintés volt; azok a hízegő, mézes szavak, amelyek Ferencz Károly főherczeg ajkairól elhangzottak, csak a nemzet megtevesztésére voltak szánva, hogy annál készületlenebbül találja a támadás.

Azt mondják, hogy a bécsi udvari könyvtárban még II. Ferdinánd korából egy titkos jegyzőkönyv fekszik, amelyben az van írásba foglalva: miként lehet a legkönnyebben Magyarországot ősi alkotmányától megfosztani.

„Izgattassék föl, — állítólag így hangzik a jegyzőkönyv egyik pontja, — az egyik nemzetiség a másik ellen, egyik vallásfelekezetet a másik ellen. Készíttessék az országban mesterséges lázadás, hogy ez utóbbit elfojtani, ez által az országot meghódítani és a fegyverjogra támaszkodva alkotmányától megfosztani lehessen.“

Ime a módszer, amelyet Magyarország legigázására századok óta használtak. Ezt alkalmazták most is. Már a márcziusi mozgalmak idején titkos ügynökök járták be az országot, hogy zavargásokra bírják a társadalom alsóbb, műveletlen rétegeit. S tetszetős jelszavakkal üzött bujtogatásuk többhelyt sikerre vezetett.

April elején *Pest* utczáin különös plakátokat lehetett olvasni.

„*Kenyeret a népnek!*“ — ezzel kezdődtek a falragaszok és népgyűlésre szólították a főváros szegényeit, „akiknek érdekéről megfeledeztek a reform-mozgalmak vezetői.“

A plakát megjelenésének délutánján csakugyan furcsa alakokkal kezdett megtelni a muzeum előtti térség. A lebujok és csatornák dologtalan népe, a nagyvárosok emberszemetje özönlötte el azt a megszentelt helyet, ahonnan néhány héttel azelőtt a népjog diadalát oly büszkén hirdette az ifjúság.

A gyülevész tömegből rovott előéletű emberek bukkantak elő és beszélni kezdtek a vagyon megosztásáról, a gazdag háziurak lelketlen-ségéről, akiktől meg kell tagadni a házbér fizetését.

A proletárok gyülekezése rémhírként járta be a várost. A kereskedők bojtjaikat kezdték becsukni, a polgárság pedig rohant a városházához, hogy oltalmat kérjen.

A tömeg már-már fenyegető állásba helyezkedett, — írja Degré A. visszaemlékezéseiben, — midőn Nyáry Pál, mint a villám megjelent

Akikre a harc minden körülmények közt számíthat.

(Gúnykép a „Charivári“-ból.)



Tablabiró (Vasvári: Polgárszerkesztő, ugyan miért nem megyünk mi, kik az egész világgal harcot akarunk, a szerbek ellen?

Polgárszerkesztő (Pálffy Albert): Tudja, mivel jobb élni a hazáért, mint halni

a gyűlésen. A lépcső kőparkányára ugrott és dörgő hangon figyelmeztette a népet, hogy ne hallgasson a bujtogatókra, mert ezek a szabadság eszméjének a megbuktatására a bécsi reakció által vannak összevásárolva; s ha a nép reájuk hallgat: önmagát dönti veszélybe. Kijelentette végül,

hogy a bujtogatókat, a kamarilla e bérenceit, azonnal elfogátja, mihelyt még egyszer valahol mutatni merik magukat.

Nyáry gyors és bátor fellépése megtette hatását. A bujtogatók hirtelen eltűntek, a gyülevész tömeg pedig, kivált midőn az elősiető nemzetőrséget is észrevette, lesütött fővel, morogva szétoszlott.

A proletárok e sikertelen gyűlése után egy-két napra azonban újabb, veszedelmes irányu mozgalom indult meg.

A külvárosok egyes félreesőbb helyein: kiskocsmákban, kávémérésekben gyanus külsejű ismeretlen emberek jelentek meg és a *zsidók ellen* kezdtek bujtogatni. Felhozták, hogy a zsidók kapott új jogait a kereszténység még erősebb kizsákmányolására fogják felhasználni: felhozták, hogy a zsidók a társadalomhoz nem akarnak simulni és idegenkednek a magyarosodástól; felhozták, hogy a zsidó vallásu iparosok elnyomják keresztény munkásaikat.

E vádak hitelre találtak és hovatovább szélesebb körben vertek gyökeret. Az antiszemitizmus legelőször abban nyilvánult, hogy a polgárság nem akart a zsidókkal együtt szolgálni a nemzetőrségnél. Az izraelita ifjuság erre külön nemzetőr-csapatot alakított, de a kormány, látván a növekvő ingerültséget, ideiglenesen felmenté őket a szolgálat alól.

Pedig a magyar zsidóság épp ez időtájt annyira igyekezett hozzásimulni a társadalomhoz, hogy még ősrégi vallási szertartásainak a megváltoztatására is hajlandóságot mutatott.

Kunewald tekintélyes izr. kereskedő azt indítványozta, hogy a zsidók a szombat megünneplését tegyék át vasárnapra. A pesti hitközség több előkelő tagja pedig hitsorsosai között aláírás czéljából a következő nyilatkozatot köröztette:

„Mi alulírott mózesvallású magyarok, vallási szertartásainkban a kor igényelte változások életbeléptetése és mindazon szokások eltörlése iránt, mik a zsidalmon kívül elkülönzési vádakát támasztott ellenünk, — szívünk őszinte óhajtását ezennel nyilvánítjuk.“

E nyilatkozatot sorban írták alá; köztük, első sorban az izraelita magyarosító egyesület tagjai.

Az aradi zsidóság ennél még tovább ment. Az általános óhajtás helyett világos pontokba foglalva a vallás-reformra vonatkozó óhajtásait. Az erre vonatkozó felhívás, mely kortörténeti szempontból is érdekes, következőleg szól:

Hogy azon ellenvetés és nem alapnélküli vád, miszerint a zsidók magukat vallási szertartásaikban a többi hitfelekezetektől makacsul elkülönzik, elenyésztelesség, — és hogy vallási institúcióik a társas viszonyok irányában legkisebb ellentétet se

képezhessenek : a zsidó vallásban gyökeres reformok szükségeltetnek. Mindazonáltal nehogy egyesek eltérő meggyőződése erőlszakoltatni láttassék és a jelenleg fennálló községi viszonyokban valamely zavarok támasztassanak, ezen reformok a kölcsönös türelem alapján legcélszerűbben következő módon lennének kiendőők :

1) A Szabbeth (szombat) mint nyugnap vasárnapra tétetnék át, hogy így a zsidók érintkezési viszonyukra nézve más vallású státuszpolgárokkal összhangzásban hozzassanak ; mindazonáltal azok számára, kik a régi rendszerhez tovább is ragaszkodnának, szombaton is isteni tisztelet tartassék.

2) A fennálló, szerfölött célszerűtlen éttörvények, melyek eddigelé társas viszonyainkra gátlólag hatának, szüntetessenek meg.

3) Minthogy a különböző és bizonytalaná váló időszámolás miatt lehetetlen ünnepünket a többi hitfelekezetekkel ugyanazon időben ültetni, ezek, mint többnyire



Gáj Lajos. — (Eredetije a bécsi császári udv. levéltárban.)

csak emlékeztetési jellemet viselőik, a lehető legrövidebb időre redukálándók ; az ugynevezett félünnepek pedig és a böjtnapok, az engesztelő napot kivéve, — egészen eltörölendők lennének.

4) Az isteni tisztelet röviden és hogy az ész is illő áhitattal felfoghassa, mit a száj kimond, élő nyelven szerkesztett imákkal, minden külső jelruhák nélkül és födetlen fővel gyakoroltassék. A régi rendszerhez ragaszkodók azonban az eltörölt ünnepek szokásszerűnti megülését ne háborgattassanak.

5) Minthogy a körümetétkedés a mosaismusnak főfeltételei közé nem számítható, — ami Németországban több helyeken a rabbik által világosan már el is van ismerve, — ezenkívül — emberi érzelemmel és méltósággal össze nem férhető, kimonassák : hogy annak nem teljesítése a zsidó vallás kebelébe felvételében akadályul nem szolgálhat.

6) A bibliában ki levén mondva; hogy a zsidókra nézve vallási alapelvül egyedül a tizparancsolat, mint istentől Mózesnek lett kijelentés kötelező, önként következők: hogy minden egyéb fennálló parancsolatok, vallási szertartások, a Talmud és más behozott szokások érvénytelenek.

Aradon, ápril 24. 1848.

*Az aradi magyar zsidók.*

A bujtogatás azonban, daczára a magyar zsidóság e simulékony-ságának, nem szűnt meg, sőt nagyobb arányokat öltött. Ennek aztán csakhamar sajnálatos következményei lettek.

A főváros iparos-segédei már ápril 15-én kísérletet tettek a zsidó mesteremberek kiűzésére, de a vakmerő tervet, szerencsére, még csirá-jában elfojtotta az éber „közsendi bizottmány.“ Négy nap mulva: ápril 19-én a Terézvárosban már sokkal komolyabb dolog történt. Alkonyatkor egész váratlanul óriási tömeg lepte el a király-uczát és becsmérő szitkok között megrohanta a zsidók üzleteit. Több boltot feltörték es kirabolták, számos védtelen kereskedőt véresre vertek. A nemzetőrség és egy gránátos-század erőlyes közbelépésének volt csak köszönhető, hogy a csőcselék még nagyobb kihágásokra nem vetemedett.

De a vidék sem maradt mentes az antiszemita izgatásoktól. A lakosság ellenszenvének általános okai a vidéken is ugyanazok voltak, mint a fővárosban; de itt hozzájárult még a vérvád megújuló babonája is.

Ápril 5-én *Székesfehérváron* ütött ki a zavargás. A fanatizált tömeg ostrom alá vette a tanácsházat és eddig nem nyugodott, míg az egész zsidóság el nem hagyta a várost. A husvét-ünnepek alatt, ápril 23-án és 24-én egyszerre két helyütt: *Szombathelyen* és *Pozsonyban* tört ki a zsidó-üldözés.

A *pozsonyi* zavargás valóságos vérengzéssé fajult. A fékvesztett tömeg, ápril 23-án vak dühhel rontott a zsidóknak. Üzleteiket, lakásaikat feldúlta és kirabolta; számos házat, amelynek zsidó volt a tulajdonosa, földig rombolt. A keresztények, akik az izraeliták szomszédságában, vagy velük egy fődél alatt laktak, csak feszületek kifüggesztése által kerül-hették ki a hasonló bántalmazást. Katonaság lépett közbe, de a nekibőszült tömeg vakmerően ellenállott, mire borzalmas utczai harc fejlődött ki, amely a félrevert harangok rémes kongása közt csaknem másnap délig tartott, midőn a szomszédos falvakból berendelt lovasság nagynehezen megfékezte a zendülőket. Többen életüket veszítették, igen sokan pedig súlyos sérüléseket szenvedtek,

A „Pesti Hírlap“ ápril 30-iki számában a felháborodás hangján emlékezik meg e kegyetlenkedésről.

„Végre tehát — így ír, — értesítve vagyunk a pozsonyi boldogtalan eseményekről. Irtózatosa azok; az ember feje ég és fellázad kebele, midőn a pozsonyiaknak zsidóelleni harczeitől olvas.

Ah uraim, ne nevezétek azt zsidók elleni harcznak; mert az valósággal nagyon elleni harcz, magyarul mondva: rablás volt.

Szemtanuink vannak, kik oly polgárokat, kiket jó szerint uri-embereknek neveztek, ragadmánynyal terhelkezni láttak az osztály-gyűlölség harczában!

Osztálygyűlölség! Mily bűnös szó: és még ez csak birna értelemmel. De rablás: ez elviselhetetlenül gyalázatos. Pozsony meggyalázta nevünket, megbecstelenítette magát; népe osztálygyűlölet czíme alatt rabolt; s tetteiket örök undorodással fogják hirdetni minden nyelveken.

Ez nem elég. A büntető igazságot példásan ki kell szolgáltatni. Kormánybiztosul Tarnóczy. mint halljuk, oda van küldve már.



Báró Jellasics József.

És a kormánybiztosnak nem kell, nem szabad addig kijönni a bűnnek e földéről, míg elégtételt nem ad a nemzetnek, melynek földé meggyaláztatott.

Merjünk igazságosak lenni!

Ápril 27-én *Szereden* és vidékén, május 2-án pedig *Vágújhelyen* ismétlődött a pozsonyi vandalizmus. *Vágújhelyen* mintegy hatszáz házat dúlt össze a pór nép. E szörnyű pusztításról egy hivatalos jelentés a következőleg emlékezik meg:

„Vág-Ujhelyen rettenetes rablás és vérengzés követtetett el. Nagy sereg nép gyűlt össze a környékből mindenféle fegyverrel. A katonaság nem birt vele. Ennek folytán a belügyminiszter futár által Tarnóczy Lajos kir. biztos urat meghatalmazta a Pozsonyban tanyázó katonaság

egy részét vidékre áttenni, s gyökerében elfojtani a gonosz irányt, ami sikerült is.”

A kormány egyáltalán nagy erélylyel lépett fel e zavargásokkal szemben. A veszélyeztetett helyekre külön kormánybiztosokat küldött, — így Székesfehérvárra Pulszky Ferenczet, Pozsonyba és Vágújhelyre Tarnóczy Kázmért, — akik menten megindították a bűnvizsgálatot a felbujtók és a részesekek ellen. Trencsénmegye területére, ahol szintén forrongott a köznép, statáriumot hirdetett. Szemere belügyminiszter pedig a törvényhatóságokhoz még egy külön körrendeletet is intézett, a melyben az antiszemita zavargások gyors és szigorú megfékezésére utasította őket.

De az antiszemitizmus csak szórványos és múló kitörése volt ez izgalmas napoknak. A kormány, mint láttuk, hamarosan elfojtotta az egészet. A kedélyek lecsillapodtak, a mesterségesen felszított gyűlölködés helyét csakhamar ismét a régi békés hangulat és egyetértés foglalta el.

Ennél sokkal veszedelmesebb és mélyrehatóbb izgatás indult meg a *nemzetiségi vidékeken*. A kamarilla immár az egész vonalon teljes erővel hozzálátott az aknamunkához, hogy rombadöntse a bízó magyar nemzet szabadságát. Titkos emiszáriusok özönlötték el a Kárpátok alját, a Bán-ságot, Erdély havasait és a legvakmerőbb módon kezdtek izgatni a magyar nemzet ellen.

A bécsi Burgból intézték ugyan e titkos hadjáratot ellenünk, de a bujtogatások főhadiszállása mégis Zágráb volt.

A reakció ugyanis Horvátországot választotta működése talajául, a honnan a magyar nemzet elleni támadást a siker legtöbb kilátásával intézhette. Itt kezeügyében állott harczedzett népével a határőrvidék, innen a legkönnyebben lehetett felkelésre birni a szerbeket is.

A kamarilla titkos terve — mint az csakhamar napfényre került, — odairányult tehát, hogy a horvátok felhasználásával zendülésre birja összes nemzetiségeinket; majd közömbösséget színelve csöndesen félreáll és egy darabig szabad folyást enged a viharos eseményeknek. Mikor aztán az egész országot elborítja a polgárháború lángja: a rend helyreállításának ürügye alatt fegyveres erővel beleavatkozik és arra való hivatkozással, hogy a magyar nemzet gyöngye a maga lábán megállani, felfüggeszti az alkotmányt. — Egészen úgy, a miként azt annak idején II. Ferdinánd előírta.

S a kamarilla tényleg jól számított, midőn a horvátokat választá ármányos céljainak eszközéül.

Horvátország földjét, mint azt Béla király Anonymusa is följegyezte, még Árpád hódította meg. S tény, hogy törvénytárunkban Horvátország hosszú időn át „hódított részek“ (partes subjectae) elnevezés alatt szerepelt. Ennek daczára azonban a magyar nemzet soha sem érvényesíté a horvát tartománnyal szemben hódítási jogát, sőt inkább mindenkor úgy tekintette, mint vele *kapcsolatban álló* országot (partes adnexae.) Meghagyta külön helyhatósági jogait, volt külön tartománygyűlése, mely belügyi kérdésekben szabadon működhetett. A horvátok századokon keresztül a legszebb egyetértésben éltek az anyaországgal.



A horvát küldöttség Bécsben. — (Egykoru rajz.)

Együtt küzdöttek-vérzettek, ha a harczy tárogatók megszólaltak ; s midőn elcsitult a háború zivatarja: együtt örvendeztek a béke áldásainak. S ez a testvéries jó viszony az idők folyamán annyira erősbödött, hogy a horvátok, — maguk is tapasztalván az osztrák kormány hatalmi túlkapásait, — még helyhatósági jogaik egyrészét is az anyaországra ruházták. Így, 1790-ben önként felajánlották, hogy országuk adóját a magyar hongyülés szabja meg, s különálló helytartótanácsuk megszüntetésével, Horvátország közigazgatási tekintetben is a magyar kir. helytartótanács alá rendeltessék.

Ez a békés jó viszony csak e század elején: a harminczes években kezdett lazulni, midőn a francia forradalom eszméinek hatása alatt a faj-egyesülés láza fogja el a forrongó népeket. Horvát testvéreink is beleestek ebbe a betegségbe és egy délszláv birodalomról kezdtek álmodozni. *Illyria* nevet adtak ennek az alakítandó új birodalomnak, s alkotórészei gyanánt, — persze Horvátország központtal, — a következő országtesteket szemelték ki: Karinthia, Görtz, Istria, Krajna, Stiria, Szlavonia, Dalmátia, továbbá Ragusa. Bosznia, Hercegovina, Szerbia, Bulgária és *Alsó-Délmagyarország*.

Mínthogy ez az álomország csakis a magyaroktól való teljes elszakadás révén lett volna megalapítható: természetes, hogy az illyrizmus dőre ábrándja után a két testvér-nép közt csakhamar elhidegülés állott be. A százados jó viszonynak vége szakadt, s mind gyakoriabbak lettek az elkeserítő surlódások. Az illyr-mozgalom élén *Gáj* Lajos (szül. 1809. † 1872.) nevezetű horvát újságíró állott; egy igen eszes és agilis férfi, aki roppant tevékenységet fejtett ki az illyr-eszme terjesztése és népszerűsítése érdekében. *Gáj*, mivel azt hitte, hogy ábrándjai megvalósításának útjában csakis a magyarok állanak: eszméi terjesztése közben a legszenvedélyesebben kezdett izgatni hazánk ellen is. Az elvetett magtermő talajra lett és az illyrizmussal együtt csakhamar nagyranőtt a magyarok elleni gyűlölség is. Akadtak ugyan egyes jó hazafiak, mint Draskovich Sándor, Josipovich Antal stb., kik szembeszálltak e tévtanokkal, de intő szavuk hatástalanul hangzott el. Az illyrizmus árja már oly erős volt, hogy elsodort minden józanelműséget.

A bécsi kormánykörök hamar észrevették ezt a veszedelmes mozgalmat, de a helyett, hogy már csirájában elfojtották volna, kéz alatt még dédelgették, hogy ez által is akadályokat gördítsenek a magyar nemzet törekvései elé.

A kamarilla tehát jól számított, midőn működése talajául Horvátországot választá. Tudta, hogy az illyrizmus maszlagával elbódított köznépet mindenre felhasználhatja. Csak a vezetőket kellett megnyernie. S Kulmer báró segélyével, — aki maga is horvát származású volt és játszott a nagy illyristát, — rövid idő alatt ez irányban is egészen célját érte. A horvát-túlzók horogra kerültek, sőt *Gáj* Lajos, a főagitátor az udvari-körökkel lépett egyenes összeköttetésbe.

*Gáj* Lajosnak, nyilván bécsi intésre, az képezte legelső teendőjét, hogy a pesti márcziusi események példájára, egy nagy nemzeti gyűlést toborozzon össze, a hol szintén pontokba foglalva proklamáltassék a

horvátok kívánsága. A márcziusi 15-iki vívmányok híre, mint tudjuk, eleintén Horvátországban kedvező hatást tett. Ezt a hatást akarta a kamarilla mindenekelőtt lerombolni.



Horvát tábor 1848-ban. — (Egykorú rajz.)

A horvát „nemzeti gyűlés“ márczius 25-én Zágrábban csakugyan megtartott. Az illyr-mozgalom összes vezérémberei résztvettek benne: de eljött báró Kulmer is, aki, úgy látszik, titkos intézője volt az egész



Sztratiurovics György.

mozgalomnak és aki később, nyilván ebbéli működése jutalmául, tárcza nélküli miniszterré neveztetett ki.

A gyűlés élénken, zajosan folyt le. Volt több magyar-ellenes beszéd s még több harsány zsívíózás, majd pohárköszöntés lakoma, amelyen Jellasics már horvát bán gyanánt ünnepelettet. A gyűlés eredménye egyébként egy forradalmi hangu határozatban csúcsosodott ki, amely határozat, a pesti példára, szintén pontokba foglalva sorolja el a horvátok kívánságait. E határozat, mely az első lépés volt a nyílt párttűtéshez, a következőleg szól:

*Mit kíván a horvát nemzet?*

1. Jellasics neveztesse ki bánnak.
2. A tartománygyűlés májusra hívassék össze
3. Dalmácia, Szlavonia és a Határőrvidék Horvátországgal egyesítsenek.
4. Nemzeti függetlenség.
5. Felelős független miniszterium.
6. A nemzeti nyelv szabad használata bel- és külügyekben.
7. Zágrábban egyetem álltassék.
8. A szabad nemzeti szellem alapelveinek politikai és értelmi kifejezése.
9. Sajtó-, szólás-, tan- és vallásszabadság.
10. Evenkinti országgyűlés felváltva Zágrábban, Eszéken, Zárában és Fiumében.
11. Népképviselőt egyenlőség alapján.
12. Jogegyenlőség, törvényszéki nyilvánosság, esküdtszék, bírói felelősség.
13. Közös adózás.
14. A robot eltörlése.
15. Nemzeti bank alapítása.
16. Az eddigi magyar kormány kezelése alatt álló nemzeti pénzalap visszaállítása.
17. Nemzetország, az ország kapitányának, kit a tartománygyűlés választ, parancsnoksága alatt.
18. A nemzeti csapatok béke idején otthon maradnak, hazafi tisztoktól nemzeti nyelven vezényeltetnek, az idegen csapatok az országból kiparancsoltnak, a határőrök Olaszországból hazahívatnak.
19. A nemzeti csapatok esküt tesznek le a király, az alkotmány és a nemzeti szabadság iránti hűségre.
20. A politikai foglyok, különösen Tomesco Miklós, szabadon bocsátandók.
21. Társulati, gyülekezési és kérelmi jog.
22. Mindennemű közbűlő vármok eltörlése.
23. A tengeri só szabad bevitel.
24. A közmunka eltörlése az űrvidéken, a községek régi jogainak helyreállítása.
25. Az űrvidéki pénzalap a nemzeti pénzügyminiszter kezelése alá adassék.
26. A határőrnek egyenlő joga és szabadsága legyen az ország egyéb polgáraival.
27. A városok és községek ujraszervezése a szabadság, önkormányzat és szólás-szabadság alapján.

28. A főispán az ősi „Zupán” néven neveztessek és a megyék újra szerveztessek.

29. Mindennemű egyházi és világi hivatalok csupán belföldieknek adassanak.

30. A papi nőtlenség törültessek el, isteni-tiszteleten a nemzeti nyelv használtassék.

E pontok proklamálásával az illyr-párt most már egészen túlsúlyra vergődött. A nagyzás örülete magával ragadta még a mérsékeltabb elemeket is. Az a csekélyszámú magyarbarát horvát, a ki még a régi hűséggel viseltetett az anyaország iránt, a rohamosan növekvő illyr-áramlat által csakhamar végkép lesodortatott a cselekvés teréről. Minden úgy indult, a mint azt a kamarilla kitervelte. A horvátok, ime, maguk



A karlóczai szerb nemzeti gyűlés 1848. máj. 13.

(A szabadságharcz idején Zágrábban készült kép.)

kivánják bánul Jellasichot, akit erre az állásra már előzőleg ügyis kiszemeltek és készletben tartanak. A 30 pont magában foglalja a Magyarországtól való teljes elszakadást; a gyűlés ama határozata pedig, hogy a horvátok kívánságaik teljesítéséért küldöttségileg egyenesen a trónhoz fordulnak: bő alkalmul fog szolgálni a beavatkozásra.

Hogy az egész mozgalmat Bécsből irányították, erre nézve csattanós bizonyítékul szolgál Gáj Lajosnak nyilvánosságra jutott egyik

levele, melyet 1848. márczius 24-én, tehát a „nemzeti gyűlés“ előtti napon János főherceghez intézett.

... „Kötelességszerűleg jelentem, — írja Gáj e levelében, — hogy az itteni viszonyok a dynasztia, az állam és nemzetünk érdekében, vezetésem alatt oly kedvezőleg alakulnak, hogy a nekem adott megbízások szerint a legjobb eredményeket bizton várhatjuk“ . . .

A magyar politikai körök csak most, a zágrábi „nemzeti gyűlés“ után kezdtek komolyabban foglalkozni a horvátországi eseményekkel. Ugy Pesten, mint Pozsonyban ismerték ugyan Gáj üzelmeit, de a reformmozgalmak közepette alig vetettek rá ügyet. Az egész illyrizmust nem tartották egyébként néhány túlzó kisszerű izgatásánál, a melyet egypár jó szóval ártalmatlanná lehet tenni.



Rajasich, karlóczai szerb érsek.

Igy fogja fel a pesti „közcsendi bizottmány“ is, a mely a horvát követelésekre a következő engesztelékeny és lelkes felhívással válaszolt:

Horvátok, szeretett testvéreink!

Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség s szabadság küszöbére léptünk. Amit kivívtunk, a mi javunkra és a tietekre egyaránt vívtuk ki.

A jelszó, mely alatt küzdünk, s ha kell még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magában foglaló függetlenség és szabadság szent neve.

Az ügy közös, a miénk ügy, mint a tiétek. Az ellenség közös: az ausztriai zsarnok bürokrácia. Ez ellen kell hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden népfaj, mely e hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vivhatjuk ki az ország önállóságát, szabadságát.

Barátaink! A jó és balsors között nyolcz századon által híven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai!

Horvátok! Mindenre, ami szent előttetek, kérünk: ne viszálykodjunk! Feledjük a nyelvkülömbőséget, kik a közszabadság érdekében egyek vagyunk.

Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyöngítésünkre, elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálykodást.

Testvérek! egyesüljünk!

Kelt Pesten, 1848. évi márczius 31-én.

*A pestvárosi rendreügyelő bizottmány.*

De a pozsonyi országgyűlés sem látott még ekkor valami nagyobb veszedelmet az illyr-mozgalomban. A márczius 28-iki ülésen került szóba



Knicsanin István, szerb felkelővezér.

a kérdés, amely alkalommal maga Kossuth is sokkal megnyugtatóbbnak látta a helyzetet, mint az tényleg volt.

... Ha — így szolt ez alkalommal a többi közt, — Magyarországnak békés, barátságos viszonyai Horvátországgal megzavartatnak, ez csak két oknak lehet a következése. Első az, hogy Magyarország a szabadság iránt kellő méltánylattal viseltetik; másik az, hogy egyes rossz emberek az ottani népet bujtogatják és az országgyűlést megelőzik abban, hogy a nép felvilágosíttassék. Ugy vagyok értesülve, hogy a magyar országgyűlés lépéseit a horvát nép mindenütt hálával, lelkesedéssel s a hű ragaszkodás nyilatkozataival fogadta. De van ott *néhány egyén*, kik a zavarosban halászni szeretve, készek lennének Horvátország nyugalmát, szabadságát, alkotmányát feláldozni szennyes nagyravágásuknak és más mellékes érzéleiknek . . .

Az országgyűlés elégnék tartotta, hogy a horvát néphez csillapító szótart intéztessek.

Tehát maguk a rendek sem látták még a titkos kezét, mely az illyr-mozgalmat vezeti. Egyáltalán az országgyűlés az újjáalakítás ez első napjaiban oly bizalommal viseltetett összes nemzetiségeink iránt, hogy azt hitte: elegendő lesz a népet új szabadság jogairól felvilágosítani és az, minden bujtogató daczára továbbra nyugodt marad. A zágrábi „nemzeti gyűlés“ határozatához képest a horvátok kívánságait tartalmazó petíciót, Gáj Lajos és Ozegovich Merell vezetése alatt, száztagú küldöttség vitte fel Bécsbe.

Márczius 29-én járultak kérelmükkel a trón elé. Fogadtatásuk igen kegyteljes volt, noha az adott királyi válasz, — nehogy a kamarilla titkos tervei idő előtt dobra ütessenek, — tartózkodólag hangzott. Biztosítást nyertek, hogy nemzetiségük, nyelvük és önkormányzati joguk továbbra is épségben marad; de egyúttal figyelmeztetnek, hogy minden olyatén törekvés, amely a Magyarországgal fönnálló kapocs gyöngítésére irányul, nem találkozhatik a korona helyeslésével. Benyújtott kérelmükre az írásos választ egyébként majd átvehetik Haulik György zágrábi érsektől, mint báni helyettesétől.

Igy folyt le a nyilvános kihallgatás. De magánuton egészen más biztatást kaptak. A küldöttség vezetői már az audiencia előtt több ízben bizalmasan értekeztek Kolowrat és Fiquelmont osztrák miniszterekkel, a kamarilla e két odaadó eszközével. Gáj Lajost pedig még külön kihallgatáson is fogadta János főherceg, de sőt maga Zsófia főhercegné is.

E titkos értekezleteknek és magán kihallgatásoknak csakhamar kipattant a titka. Néhány nap múlva, április 6-án, általános meglepetésre, egy gránicsár ezredes: báró *Jellasich József, Horvát-Szlavonország és Dalmácia bánjául nevezetett ki.* Az új bán egyben vezérőrnagygyá léptettetett elő, s ráadásul még a valóságos belső titkos tanácsosi címet is megkapta.

Jellasich kinevezése *egy nappal előbb* történt a Batthyány-miniszterium megerősítésénél; mindenestre azért, hogy az új bán, akinek kinevezését bizonyára kifogásolta volna a magyar kormány, akadálytalanul foglalhassa el méltóságát.

A kamarilla, Jellasich kinevezésével most már minden további tétovázás nélkül a határozott cselekvés terére lépett. Erre vall azon körülmény is, hogy a törődött Lajos főherceg helyett a fiatalabb Ferencz Károly trónöröklő-főherceg vette át a támadás vezetését.

*Jellasich* József báró, — kinek oly kárhozatos szerep jutott szabadságharcunkban, — horvát szüléktől 1809-ben született. Atyja szintén katona volt és mint altábornagy vonult nyugdíjba; hosszas szolgálata jutalmául a bárói czímet nyervén. A fiatal *Jellasich* e bárói rangon kívül alig örökölt egyebet atyjától. Még neveltetését is ingyenes he-



Kiss Ernő honvédtábornok. — (Egykorú daguerotype-kép után.)

lyen nyerte: a Teréziánumban. Tanulmányai befejezésével a testőrségbe lépett, ahonnan hadnagyi ranggal a rendes sorkatonasághoz tétetett át.

Az 1848-iki események beköszöntésével az első báni ezrednél már mint parancsnokoló ezredes működött.

*Jellasich* József igen eszes s ambiciózus ember volt; külseje megnyerő, társalgása könnyed, fellépése gavalléros. Előszeretettel fog-

lalkozott a költészettel is, s a „Danika” című horvát folyóiratba az illyrizmus dicsőítésére számos politikai irányú verset írt. Népszerűségével csakhamar túlszárnyalta Gájt; s honlétársai máris úgy tekintettek rá, mint az illyr-eszme megvalósítójára.

De Jellasiich az udvari-körök figyelmét is magára vonta. Bejáratos lett a Burgba, s különösen Zsófia főhercezegasszony igen megkedvelte. Ez a magas pártfogás aztán olyan súlyt adott egyéniségének, hogy a horvát pártütés keresztülvitelére az aknamunka megkezdésekor mindjárt őt szemelték ki.

S kétségtelen, hogy erre a hóhéri munkára Jellasiichnál alkalmasabb egyént alig találhattak volna. Díctelen szerepét mesterien játszotta végig. Ugy tett, mintha a horvátok érdekében cselekednék, valójában pedig csakis a bécsi reakciót szolgálta. Elámította honlétársait, például dobta nemzetét az udvari kegy kedvéért. De meg is kapta bő jutalmát. Szabadságharcunk leveretése után grófi rangra emeltetett, Horvátország polgári és katonai bánja lett, s mint az udvar állandó kegyeltje halt meg 1859-ben.

Jellasiich mindjárt a legelső fellépésével a nyílt forradalom terére lépett. Abban a körlevélben ugyanis, amelyben báni kinevezését adja tudomásul a horvátoknak, a többi közt imígy szól:

... A forradalom megrendité és rombadönté a társadalmi élet, a nemzeti és állami viszonyok régi alapjait, nevezetesen pedig a mi viszonyainkat Magyarországgal, ősi szövetséges társunkkal. Miből reánk nézve azon szükségesség folyik, hogy tekintettel a magyar koronával való ősi kapcsolatunkra, mi magunk oda működünk, hogy ahhoz való viszonyunk új, a szabadság, önállóság és egyenlőség szellemének megfelelő, tehát szabad és hős nemzethez méltó alapokra fektetessék; addig pedig *részünkről minden viszony a mostani magyar kormánynyal megszakíttassék.*“

Ez a lázító irat volt Jellasiich előfutárja; ő maga pedig ápril 18-án vonult be nagy ünnepélyességek között Zágrádba, ahol nyomban megkezdte a pártütés rendszeres szervezését.

A zágrábi példaadás, — amint azt a kamarilla jól számítá, — csakhamar megtette felbujtó hatását a magyarországi nemzetiségekre.

A délvideki *szervek* kezdtek mozogni legelőször is.

A mi szerbeinket is izgatta egy titkos vágy, de a mely szintén összeférhetetlen volt az egységes magyar állameszmével. Még 1790-ben bécsi izgatásra, azzal a kérelemmel járultak II. Lipóthoz, hogy hasítsa ki Magyarország testéből Bácsmegyét, meg a temesi bániságot és *Vojvodina* elnevezés alatt kerekítsen ki részükre egy külön szerb tartományt, amelyet, függetlenül a magyar államtól, nemzeti vajdák kormányozzanak.

A politikai viszonyok azonban hirtelen megváltoztak: a szerbekre nem volt többé szükség, s így az udvar kérelmüket mellőzte. A szerb-túlzók azóta gyakran fölelevenítették a Vojvodina álmképét, de minden komolyabb izgatás nélkül.

A kamarilla titkos ügynökei tehát első sorban a Vojvodina eszméjét használták fel a szerbek felizgatására.

Március közepén már itt-ott mozgolódni kezdtek, majd Ujvidé-



Csernovics Péter. — (Barabás rajza.)

ken gyűlésre jöttek össze s a következő 16 pontban foglalták össze kívánásaikat:

I. A szerbek a magyar nemzetiséget és a magyar nyelv diplomaciai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát minden közállodalmi és hazai viszonyokban, Magyarországon szíves készséggel elismerik; de viszont kívánják, hogy a magok nemzetisége is megismertessék és nyelvük szabad használatára a magok tulajdon

ügyeikben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősíttessenek.

II. Vallásuk függetlensége, szabadsága és más keresztény vallásokkal viszonos egyenlősége, szentegyházi, iskolai s egyéb képzőintézetek, valamint köz-, elidegeníthetlen alapítványai és egyéb nemzeti intézetek, nemzeti gyűlekezetek általi szabad rendezése s igazgatása, szintén törvény által megerősíttessék.

III. Jövendőben a püspökségek, az egyházi szabályok által meghatározott egy évi szünetű türesek ne maradhassanak; és így a már rég megürült bácsi püspökség azonnal és még a nemzeti gyűlekezet előtt töltsék be.

IV. A zárdák birtokaikra nézve törvény által biztosíttassanak; elvett birtokaik adassanak vissza; azok rendeltetése, valamint a kezelésmód és nemzeti gyűlekezet hatása alá essenek.

V. Hogy mind az első (consistorium), mind a főlebbviteli bíróságú szent-székekhez (appellatorium) aránylagos számmal és döntő szavazattal ellátott világi óhitű egyének alkalmaztassanak összes dolgokban, melyek, valamint azelőtt is, szerb nyelven lesznek vezetendők.

VI. A keleti hitvallás bármily megtámadás ellen, kiváltképen pedig unio és propaganda ellen, tökéletességgel biztosíttassék s a szentegyházak, melyek erőszakkal, vagy álnokul és ámitással elfoglaltattak, ugyanazon hitvallásuaknak adassanak azonnal vissza.

VII. Nemzeti gyűlekezet minden évi szeptember 13-ik napján, úgyis mint egyházunk új éve napján, esztendőnként felsőbb helyről való engedelem nyerése megszüntetésével, Ujvidéken, mint legnépesebb szerb község helyén, tartassék; és a gyűlekezeti követek választásában részesüljenek mindazok, kik papibért fizetnek.

VIII. A nemzeti gyűlekezet haladék nélkül, még pedig jelen országgyűlés feloszlása előtt, de mindenesetre a jövő országgyűlés összehívása előtt tartatni engedjessék; s abban világi osztályból, 100, egyháziak közül 25, határszélről 50 és pedig ezen utóbbiak közül 20 katonai, 30 polgári egyén, végre a dalmátok közül 10 képviselő részeseüljenek.

IX. A nemzeti gyűlekezet jogosíttassék föl, nemcsak érsek és püspököket, hanem iskolai főigazgatót, s nemzeti elidegeníthetlen és iskolai közalapítványok felett örökösödő segédeket, (assistens) akik mint számoló kezelők egy gyűlekezettől a másikig, ennek számadásukat előterjeszteni kötelesek leendenek, szabadon választani.

X. A gyűlekezeti tanácskozások nyilvánosan tartassanak, hatáskörei és tárgyai pedig, valamint az egész organisációja, melyet az első gyűlekezet kidolgozand, országgyűlésileg törvény által megerősíttessenek.

XI. Érsekkünknek és püspökeinknek országgyűlési szavazat és ülési jog, méltóságaikhoz s hivataloskodási kor szerint, a kath. érsekek és püspökök között adassék meg.

XII. Az 1792. X. és 1844. V. törvényczikk értelmében, szerb nemzetből való egyének, valamint a legfelsőbb és felsőbb, úgy egyéb törvényhatóságokhoz leendő tisztalkalmaztatáskor, illő tekintetbe vétessenek és a mostani körülmények között azok tetteleg alkalmaztassanak.

XIII. A kikindai és tiszamelléki kerületek jogosíttassanak fel, ismeretes érdekeik következtében, üléssel és szavazattal bíró követeket országgyűlésre küldeni.



*Zu haben in Wien Kollow - 321*

Jellachich torzképe.

(Megjelent a bécsi 1848. októberi forradalom idején.)

XIV. A határőrségi egyházi és iskolai dolgok rendezése, valamint iskolai igazgatónak kinevezetése a nemzeti gyűlekezettől függjön, továbbá a határőrvidék politikai tekintetben a többi országrészekkel egyenlő helyzetbe tétessenek, a hűbéri (feudális kötelek, valamint már, a magyar alkotmány úrbéri hatalma volt lakóira nézve is megszüntettetett, reájok nézve is megszüntetessék: hogy ők is földjük iránt tulajdonjogot nyerjenek és minden egyéb szabadságokat és jótéteményeket, melyekben az egész hon részesül, új törvény szerint valósággal élvezhessenek.

XV. A végvidéki katonák, szolgálatok tekintetében, ha csak tettelesen abban vannak és járnak el, a haditörvények alá rendeltessenek; ezen szolgálatok irányában pedig mindazon jogokat, melyeket a magyar nemzeti őrsereg új törvény értelmében élvezni fog: szintén élvezzék; nevezetesen önmaguk tiszteket választhassanak, annyival is inkább, minthogy ezen jogot a nemzet fegyverrel megérdemelvén, azelőtt is gyakorolták, kiváltságai szerint és azokból csak idővel kiesett legyen.

XVI. A róm. kath. hitről más vallásra szabad átmenetről rendelkező 1844-ik évi 3-ik törvényzikk a vegyesházasságok teljes szabadságával együtt az ó-hitűekre is kiterjesztessék. Meggyőződve lévén, hogy dicsőségesen országgló fejedelmünk kegyelme és az őszinte hazai kormány és törvényhozótest nagylelkűleg emez igazságon alapult és mérséklett kívánatainkat meghallgatni és sikeresíteni fogják, a szerbek és többi ó-hitűek jobbágyi hódolattal szent ígéretüket teszik, hogy egész szívükből és lelkükből, vagonaik- és önmaguk feláldozásával, a hon javának előmozdításában törekednek, hogy az alkotmányos király és édes hazánk iránt, érdeműs elődeiket nemcsak utánozni, hanem fölülhaladni fogják.

Kelt Ujvidéken, 1848-ik évi márczius hó 15—27. tartott szerb és egyéb ó-hitű községek gyűlekezetéből.

Az ujvidéki gyűlés összehívói sokkal óvatosabban jártak el, mint a horvátok. Ugy intézték a dolgot, mintha a törvényesség teréről nem akarnának lelépni. Kívánásaikat tehát, — nyilván a kamarilla intésére, — akként formulázták, hogy addig is, míg nyíltan fölléphetnek, a párt-ütés gyanuját elhárítsák magukról. S épp azért, hogy még a külsőségekben is lehetőleg megőrizzék a törvényesség látszatát, azt határozták, hogy nem mennek mindjárt Bécsbe, mint a horvátok, hanem először a magyar országgyűléshez fordulnak. A pozsonyi országgyűlés ápril 8-án a kerületi ülésen fogadta a szerb küldöttséget, a melynek Kosztics Sándor és Sztratimirovics György voltak a vezetői. A küldöttségnek a rendek nevében Kossuth válaszolt. Higgadt és a békülékenyesség szellemétől áthatott beszédjében kijelentette, hogy a kivított szabadság áldása, a haza minden polgárára, vallás- és nyelvkülönbség nélkül egyaránt szétárad; az alkotmányos jogokban tehát épp úgy fognak részesülni az összes nemzetiségek, s így a szerbek is, mint a magyarok. Ami az egyházi-ügyekre vonatkozó panaszait illeti, azokat megvizsgálja a kormány, s lehetőleg orvosolni fogja.

A rendek egyáltalán oly kitüntetéssel és annyi előzékenységgel fogadták a szerb küldötteket, hogy ha csakugyan békés járatban vannak: a legnagyobb meglepéssel kellett volna tűzhelyeikhez visszatérniök.

Ámde, mindjárt az ünnepélyes fogadtatás után elárulták, hogy



Damjanich János honvédtábornok. — (1848-iki arckép után.)

egészen mást forralnak. Magánbeszélgetés közben ugyanis a küldöttség egyik vezetője : Sztratimirovics, hevétől elragadtatva, így kiáltott fel :

— Ha kívánságaink szószerint nem teljesíttetnek : akkor másutt fogjuk keresni azok kielégítését.

Ez a fenyegető elszólás egyszerre megvilágítja a szerb mozgalom rejtett céljait. Kossuth Sztratimirovicsra tekintett és kissé élesebb hangon állítólag így felelt:

— Úgy! Akkor hát döntsön köztünk a kard.

Ezzel a társalgásnak hirtelen vége szakadt, s a küldöttség még az nap visszatért Ujvidékre.

Vannak, kik azt állítják, hogy Kossuthnak ezen érdes válasza üzte volna a szerbeket a forradalom terére. Ez azonban nem való. Már a szerb küldöttség pozsonyi útja előtt köztudomásulag az egész Alvidék annyira alá volt aknázva, hogy a zendülés nyílt kitörése csakis a vezetők intésétől függött. Ugy a Szerémségben, mint a Határőrvidéken csaknem márczius közepe óta a legféktelenebb módon folyt a magyarok elleni izgatás. Az üzelmek kohója Karlóczán volt, főintézője pedig Rajasics József szerb érsek; ugyanazon Rajasics, aki néhány hét előtt, mint a pozsonyi országgyűlés küldöttségének tagja, nemzetiszínű kokárdával a mellén járta Bécsset és a többi magyar hazafiakkal együttesen sürgette az alkotmányos reformokat.

Innen, Karlóczáról került ki az a körlevél is, amely ápril folyamán kézről-kézre járt az Alvidéken, s amely külön Vojvodina alakítására hívja fel a szerbeket. A körlevél a következőkben sorolta fel a rácok forradalmi kívánságait:

1. Nemzeti önállóság és függetlenség a szerbek részére kiszakítandó tartományban.

2. E szerb tartomány alakíttassék: Bácsmegyéből, a sajkások kerületéből, a temesi bánságból, ideértve annak mind a polgári, mind a katonai igazgatás alá tartozó végvidéki kerületeit, továbbá Szerémme gyéből a péterváradi ezred kerületével és végre Baranyamegyéből.

3. Ezen ilykép kikerekített tartomány a szerb nép által saját kebeléből választandó ősi szokás szerint „despot“ czímet viselendő nemzeti főnök által igazgattassék, s Magyarországgal csak az uralkodó azonosságánál fogva maradjon kapcsolatban.

4. Horvát-, Tót- és Dalmátországgal véd- és daczsövetség köttessék.

A karlóczai körlevél megtette kívánt hatását. A templomok, a béke e megszentelt hajlékai a bujtogatás fészkei lőnek. A szerb papság a szószékről hirdette ki a körlevelet, és ajkán az Isten nevével tüzelte a népet a lázadásra. Dúhe első sorban a magyar anyakönyvek ellen irányult. Nyolcz év óta, 1840-től ugyanis, egy erre vonatkozó törvény-

czikk értelmében az egyházi anyakönyveket a nemzetiségi vidékeken is *magyarul* kellett vezetni. Ez a törvényhozási intézkedés mindig szállka volt a szerb papság szemében. Most tehát, midőn érezte, hogy az ud-



1848—49-iki rézpénz.

vari-párt áll a háta mögött, valóságos irtó-háborút indított a magyar anyakönyvek ellen. Majdnem mindenütt ezek megsemmisítésével vezették be a zendülést.



1848-iki ezüstpénz.

Az útmutatás Ujvidékről jött. Itt tépte össze, ápril 20-án, a felbujtogatott nép legelőször a magyar anyakönyveket. Ugyanezen alkalommal papok vezetése mellett, valóságos bucsujárásként egy nagy

küldöttség zarándokolt a közelfekvő Karlóczyára, s arra kérte Rajasicsot, hogy a szerbeket nemzeti gyűlésre hívja össze. Rajasics, — aki akkor már minden tartózkodás nélkül egészen leveté álarczát, — hajlott a törvénytelenes kérésre és május 13-ikára Ujvidékre önhatalmulag csakugyan gyűlést hirdetett.

Ezzel aztán megadatott a jel a nyílt zendülésre. Az egész Alvidéken lángrolobbant a gyűlölség zsarátnokai.

Néhány nap mulva, — ápril 24-én, — *Nagykikindán* már vér folyt. A kincstári földek felosztását követelte a nép. S midőn a kerületi bíró a helyben állomásozó huszárszázad segélyével akart rendet csinálni: a nekivadult tömeg fejszét, kaszát ragadt s vakmerően megtámadta a katonaságot. Véres utczai harc fejlődött. Egy tiszt súlyosan megsebesült, két huszár elesett. A támadás oly erős és heves volt, hogy a huszárság, miután lőszere is elfogyott, kénytelen volt kivonulni a városból. Csak az kellett a dühöngő tömegnek. Mint a tigris, ha vért iszik, szilaj kegyetlenséggel fogott a szörnyű pusztításhoz. A rabokat kiszabadítá börtöneikből, s ezekkel egyesülve, előbb a középületeket rabolta ki, majd az uriházakra kerítette a sort.

— Üssétek agyon az urakat! — Vesszen minden magyar! — üvöltötte a pusztító tömeg a félrevert harangok kongása közt.

A kincstári és kerületi tisztviselők, szerencsére még idejekorán elmenekültek. Csak két városi tanácsos maradt vissza: Csuncsics János és Izákovics Sándor; mindakettő kikindai származású szerb. De a vérszomjas tömeget immár annyira elvakította dűhe, hogy azt sem nézte, kit támad meg. Az elmenekült tisztviselők helyett ezen a két boldogtalan emberen állott rettenetes boszút. Csuncsicsot előbb megcsónkították: orrát levágták, szemeit kiszúrták; aztán a véres holttetemet, fejére csorba fazeekat nyomva, egy vásár-solt ajtajába ültették. Izákovicsot pedig pocsolyába fullasztották: bedugták fejét a büzös ganajlébe s addig tartották ott, míg iszonyatos kínok közt meg nem halt.

E szörnyűségekről egy szemtanú: Samarjai Károly 1848. ápril 30-án a „Pesti Hirlap“-nak hosszabb levélben számol be, a többi közt a következőket írván:

Ápril 24-én délután 3 óraker, — így ír a többi közt, — félreverték a harangok, lőszerek-, kaszák- és villákkal rohant a nép az itteni vagyonosabb lakosokra, halállal, gyűjtogatással és pusztitással fenyegetözve. A rémült lakosok nagy része, sőt az ó-hitűek közül is sokan kerítéseken és sövényeken keresztül menekültek az országútra, és lón minden irányban nagy kivándorlás . . . A városban rémes jajgatások, fenyegetődzések, lövések, szünetnélküli harangkongás és káromkodások valá-

nak hallhatók: „üssétek agyon az urakat, a magyarokat és németeket“, ordíták a felbőszültek.

A szerencsétlen áldozatok között megemlítendő: Csuncsics tanácsos, ki saját pinczéjébe menekült, s a lázadók által felfedeztetvén, először tagjai csonkították meg, aztán teknővel beborították, azon biztatással, hogy majd, ha borát megivák, segítenek rajta. Később szemeit vagdosák ki a szerencsétlennek s agyonverék. A dühös nép még holttestét is verdesé, s meztelenül egy vasárus-bolt ajtajába ülteté,



Hurbán M. József. — (A pánszláv agitátor fiatalkori arcképe.)

orrát levágá s fazék-koronát nyomott fejébe az átmenők rémületére. Hasonló sors érte Izákovics tanácsost is, ki miután családja megmenekült, egy beteg nő szobájában ájulásig veretett, s föleszmélvén, a ház kertjén keresztül futott, de a kerítésen kívül elfogatott, fejét ganajos mocsárba dugták, s úgy mult ki fájdalmas és leírhatlan kínzások közt. Iszonyattal fordul el az ember e borzasztó jelenetekről.

A helységben csak 72 huszár volt, ezek közül ketten megölettek, többen megsebesültek, s látva, hogy ily roppant tömeg ellen lehetetlen harcolniok, a mezőre

vonultak. Ekkor a dühöngők a vagyonosabb polgárok házait pusztíták, nincs a fő-utcán, a piac közelében szoba, melyben még a vaskályhák is szét ne zúztak volna; ablakok, ablakfoglalványok, zongorák, szekrények s mindenféle bútorok nem darabokra, de csaknem porrá zúztak, még a legkisebb könyvet és irományokat is széthasogatták; státuspapírokat, részvényeket s ágyneműket eltépve az utcára szórtak. Sztojánovics főügyésznek a házát egészen földülták, sőt kis gyermekeit is vérszomjasan keresték, hogy agyonverjék.

A kerület házában a tisztviselők minden szobáit feldúlták, okleveleiket és mindennemű irományaikat széttépték, a tanácsteremben mindent összezúztak, még felséges királyunk arczképét is, az asztalon levő keresztet darabokra törték.

A tatárok kegyetlenebbül nem pusztíthattak, Dózsa emberei ezt el nem követték, de a vadállatok sem képesek azt elkövetni, mit a kikindai gyülelésvéznép cselekedett . . . .

Ápril 26-án *Ó-Becsén* történt hasonló kegyetlenkedés. Itt Zákó Istvánt, Bács megye egykori követét, mert a tanácsülésen magyarul szólalt fel, támadta meg a vérszomjas tömeg. Orvul rátörtek házára, összezúzták bútorait, majd őt magát rohanták meg és karóba akarták húzni. Zákó csak nagy nehezen, súlyos baltasszellemmel homlokán, menekedhetett meg a gyilkosok karmai közül.

*Petrovosszllón, Moholon, Szent-Tamáson, Verseczen, Kulpinban, Eleméren*, stb. szintén véres erőszakoskodásokban tört ki a népszenvedély. Hogy T.-Szt.-Miklóson, Pádén és Hegyesen a forrongás túl nem lépte a törvényesség korlátait: az esakis Csutak Kálmán torontálmegyei őrbiztos éberségének vala köszönhető. A magyar anyakönyvek megsemmisítésével kezdődött mindenütt a lázadás, aztán következett a régi tisztviselők elűzése, végül a pusztítás és a rablás.

A kormány, hírért vevén a szerb üzemeknek, tüstént erélyes intézkedéseket tett a zavargások elfojtására. *Csernovics* Péter temes megyei főispánt az egész Bácságra, továbbá Bács és Arad megye területére teljes hatalmú kir. biztossá nevezte ki; gondoskodott továbbá, hogy megfelelő haderő álljon rendelkezésére. Nagy-Kikindát egy ezred Hannover-huszár s két ezred gyalogság szállotta meg.

És itt merül fel a szabadságharcban legelőször *Kiss Ernő*, az aradi vértanú neve.

Ittebei *Kiss Ernő* 1800-ban Temesváron született. Még mint serdülő ifjú a katonai pályára lépett. Huszonegy éves korában már főhadnagy volt a 3-ik sz. dzsidas-ezredben, ahol csakhamar kapitány, majd őrnagy lett. Innen alezredesi ranggal a 10-ik számú huszárezredhez tétetett át. A szerb mozgalmak Új-Pécsen találták, mint a 2 ik számú Hannover-huszárezred parancsnokát. E minőségben szállotta

meg ezredével Nagy-Kikindát, hogy ott a megzavart rendet helyreállítsa. Midőn a nemzet és az uralkodóház közt bekövetkezett a végzetes szakadás: Kiss Ernő esküjéhez híven továbbra is a megtámadott háza védelmében maradt. Több fényes diadalt aratott a pártütő ráczok felett. Egyik legdicsebb fegyverténye: Perlász bevétele, midőn a szerbek el-sánczolt táborát szuronyrohammal szórta szét.

Kiss Ernő a legvagyonosabb nemesemberek sorába tartozott. Eleméren gyönyörű kastélya volt, ellátva minden kényelemmel, telve számos drága műtárggyal. A ráczok úgy álltak rajta bosszút, hogy



Tót küldöttség Ferenc József főherczegnél. — (Prágában készült egykoru kép.)

a kastélyt kirabolták és felgyújtották. Csak füstös romjai maradtak meg ennek a páratlanul álló szép tündérpalotának.

Harczi sikerei elismerésül később tábornokká nevezték ki s mint ilyen egyideig a hadügyminiszteri teendőket is ellátta.

Kiss Ernő, — mint egyik kortársa följegyezte, — középtermetű, elegáns megjelenésű, szép férfi volt. Szemeiből nyíltság és értelem sugárzott. Sokat adott a külcsínre; viselkedésén, életmódjában meglátszott az

igazi úr. A harcztéren bátor, a társaséletben nyájas és előzékeny. Jelleme tiszta mint a színarany, de erős mint az aczél.

Bús sorsa ismeretes. Mert hű volt hazájához: — az aradi várakban 1849. október 6-án kivégeztetett.

Kiss Ernő segélyével Csernovics, a kiküldött kir. biztos úgy Nagy-Kikindán, mint O-Becsén csakhamar rendet csinált. A bujtogatók közül tizenkettő bitóra került, mintegy százan pedig börtönbüntetéssel lakoltak.

Csernovics Péter (szül. 1810. † 1892.) születésére maga is szerb. Arzenius patriarcha családjából származott, a kinek emléke maiglan is nagy tiszteletben áll a szerbeknél. 1844-ben Aradmegyét képviselte az országgyűlésen, ahol szabadelvű nézetei, tiszta hazafisága miatt közbecsülésben részesült. Később Temesmegye főispánja, s mint ilyen *temesi gróf* lett; s ezen minőségében is nemes odaadással szolgálta a haza ügyét. A kormány tehát egyénileg jól választott, midőn a szerb származású, dúsgazdag és népszerű Csernovics Pétert küldötte ki a rácz mozgalmak megfékezésére. S Csernovics minden lehetőt elkövetett, hogy hitfeleit a haza iránti hűségre bírja. Ámde, a szerb nép ekkor már annyira a szenvedélyek uralma alatt állott, hogy békéltető szava hatástalanul hangzott el.

A kormány eltiltotta a május 13-ikára összehívott szerb nemzeti gyűlés megtartását, s új határnapul május 27-ikét tűzte ki. Rajasics azonban nem vette figyelembe a tilalmat. Pásztorlevelet bocsájtott ki, a melyben vakmerő daczczal, szemérmetlen fenhéjázással fordul a magyar miniszterium ellen, s felhívja a szerbeket, hogy az általa hirdetett gyűlésre most már csak azért is mentől tömegesebben jelenjenek meg.

Május 13-án közelről és távolról sok nép sereglet össze Ujvidékre. Még a szomszéd Szerbiából is eljött 4—500 ember; valamennyi tagbaszakadt, erős, marczona alak; fölfegyverkezve pisztolyokkal és handsárokka. Az úgynevezett *szerviánusok* valának ezek, akik később nagy tömegekben tényleges résztvettek a délvidéki harczokban.

Csernovics Péter erélyesen tiltakozott a gyűlés megtartása ellen, kijelentvén, hogy a statariális törvények szerint fog eljárni, ha figyelmeztetésének ellenszegülnek. Ekkor az egész tömeg fölkerekedett, s fenyegetések és szitkok között átvonult Karlóczára, a hol a gyűlés, a kir. biztos ismételt tiltakozása daczára, megtartatott.

A gyűlést, teljes egyházi ornátusban, izgató prédikációval

maga Rajasics érsek nyitotta meg. Utána két udvari papja: Gruics és Katyánszky vette át a bujtogató szót. Minden egyes szavuk a magyarok elleni olthatatlan gyűlöletből izzott. Elmondták a szerbek bevándorlásának történetét; elsírátták utolsó despotájuk: Brankovics György szomorú halálát; hivatkoztak Lipót császártól nyert kiváltságaikra, amiket a magyar zsarnokság elkobozott.

— Elvették despotánkat, — így kiáltott föl a többi közt Gruics, — megfosztották egyházfőnket a patriarchai méltóságtól. Tették e jog-



Gróf Batthyány Kázmér.

fosztásokat pedig azért, mert jól tudták, hogy az egyházi hatóság gyöngé kardot rántani a nemzet védelmére, a patriarcha méltóságától megfosztott érsek, hiányozván tekintélye, mitsem tehet az elnyomott szerb népert. Állítsuk tehát vissza a régi rendet. Válasszunk magunknak patriarchát és despotát, akik majd visszaszerzik kiváltságainkat, s megvédik jogainkat!

A fanatizált tömeg e felhívásra nyomban ott csakugyan kikiáltotta Rajasicsot patriarchának. S Rajasics nemcsak elfogadta a törvénytelenül

felajánlott méltóságot, de a pártütésben még tovább menvén, maga tett indítványt, hogy most már despota, illetőleg vajda is választassék, még pedig a hadsereg köréből. Mindjárt ki is jelölte: Zsivkovics, Jovics és Theodorovics tábornokokat, valamint Suplikáczt István ezredest, akiket egyaránt alkalmasaknak tart a vajdaságra. A választás *Suplikáczt* István ogulini ezredesre esett, akit a gyűlés nagy zsiviózás közt legott szerb vajdává kiáltott ki.

Jellemző az udvar akkori magatartására, hogy Suplikácztot, ki megválasztása idején épp az olaszországi hadcsapatoknál szolgált, nyomban hazabocsájtották; de sőt, nyilván, hogy tekintélye a szerb nép előtt ez által is öregbedjék, ezredesi rangból egyszerre tábornokká neveztetett ki.

A patriarcha és a vajda kikiáltása után, a gyűlés, Gruics indítványára, mindjárt pontokba is foglalta az új szerb vajdaság szervezetét. E pontok a következők:

1) A szerb nemzet az ausztriai ház és a közös magyar korona alatt politikailag szabad és független.

2) A szerb vajdaság alkatrészei: a Szerémség, a határőrvidékkel, Baranya és Bács megyék a sajkások kerületével, az egész temesi bánóság s annak határőrvidéke.

3) A szerb vajdaság szoros politikai szövetségbe lép Horvát-, Tót- és Dalmátországgal olyképen, hogy e viszony feltételei a két fél által a szabadság és egyenlőség alapján dolgoztassanak ki s határozottassanak meg véglegesen.

4) E végre a vajdaság részéről egy nagy obdor, azaz bizottmány választatik, mely a mondott czélon kívül arra is felhatalmaztatik, hogy szükség esetében a nemzeti gyűlést összehívja; a maga kebeléből választmányt nevezzen, mely a nemzet kívánatait és sérelmeit összeszedje s a gyűlésre kidolgozza.

5) A király megkérendő, hogy az oláhok nemzeti szabadságát s egyenlőségét is kijelentse.

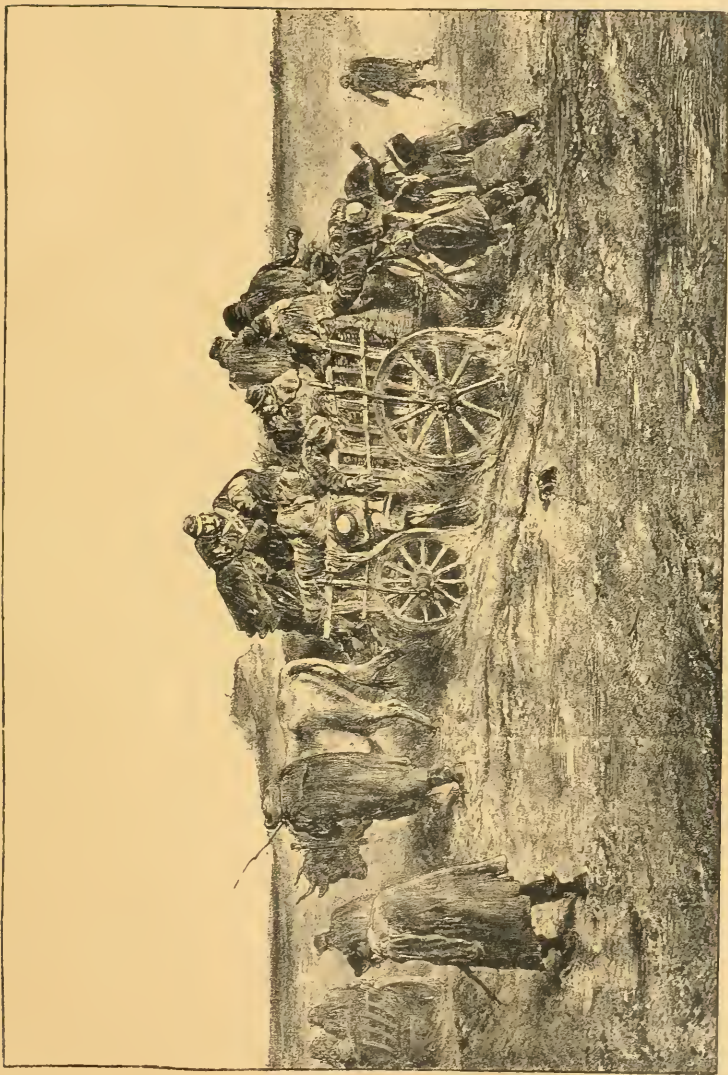
6) Nemzeti ügyben ezentúl az obdor rendelkezvén, a magyar miniszterium által május 27-re kihirdetett egyházi gyűlés nem fog megtartatni.

7) A nemzeti ügy kezelésének költségeit a nagy obdor, a patriarcha egyetértésével, a nemzeti pénztárból fedezze.

8) A nagy bizottmány s a patriarcha küldöttséget nevezend ki, mely a határozatokat ő felsége a király elejébe terjeszse.

9) Ugyanazon obdor a közelebb tartandó horvát országgyűlésre követeket küldend, kik ott a szerb nemzet érdekeit képviseljék.

A gyűlés végén Katyánszki, előre sejtven a véres következményeket, esküre hívta fel a népet. És levett főveggel, jobbját az égre emelve, a fanatizmus hangján dörögte utána a feltüzelt sokaság:



Osztrák sebesültek szállítása. — (Ferdinje a bőszi csász. udv. muzeumban.)

— Esküszünk az egy élő Istenre és minden szentjeire, hogy fegyverünket addig le nem tesszünk, míg ki nem vívjuk a szerb vojvodinát. Átok szálljon fejünkre, gyermekeinkre, házunkra, marháinkra, ha eskünket megszegnök. Isten minket úgy segítsen. Amen.

De a bujtogatás itt meg nem állt; a lángterjedt tovább, tovább... A kamarilla nem elégedett meg a horvátok és a szerbek fellázításával, hanem tüzesóvját odadobta a Kárpátok aljába, a jámbor *tót nép* közé is.

A lázítás eszközüül itt a panszláv eszmét használták fel, mely ez időtájt éppen ismét felszínre került. A panszláv mozgalmat a márcziusi napokban a csehek indították meg, akik a zavaros politikai helyzetet arra akarták felhasználni, hogy az osztrák birodalom egy nagy szláv császársággá alakíttassék át. Ennek az eszmének az érlelésére Prágában Thun Leo gr. elnöklése alatt külön nemzeti bizottság is alakult, amely emisszáriusokkal árasztotta el nemcsak Ausztria szlávlakta tartományait, hanem Magyarországot is. Május 31-én Prágában nagy panszláv-gyűlés is tartatott, a melyre már a mi felvidéki tótjaink is hivatalosak valának.

A bécsi udvar, — mivel az egész mozgalomnak az a látszata volt, hogy az nem az uralkodócsalád, hanem voltakép a német-egység ellen irányul, — nemcsak szemet húnyt e törekvésekre, hanem a cseh-származású Kolowrat utján, kéz alatt még támogatta is azokat.

Ezt a panszláv-mozgalmat ragadta meg a kamarilla tótjaink felbujtására. Itt azonban nem ment olyan könnyen a dolog, mint a szerbeknél, mert a tót lakosság zöme, az ő nyugodt természetével, együgyű kedélyvilágával éppenséggel nem volt fogékony a forradalmi eszmék iránt. Pedig az egész Felvidéket, különösen Nyitra, Turócz, Trencsén, Árva, Liptó, Hont és Gömör megyék területét keresztülkasul barangolták a titkos ügynökök, szidalmazván a magyarokat és hirdetve egy boldog Szlávia feltámadását. A köznép keveset hallgatott izgató szavukra, de annál buzgóbb támogatásban részesültek egyes evangélikus papok és tanítók, így: Hurbán, Stúr, Hodzsa stb. részéről. Valamennyi közt a leg-szenvedélyesebbizgatást *Hurbán* Miloszláv József (szül. 1817. † 1890.) hlobukai ev. lelkész fejtette ki. Hurbán ádáz gyűlölettel viseltetett a magyarok iránt, s a panszlavizmusnak a Felvidéken mindenha egyik legtevékenyebb ágense volt. Közvetlen érintkezésben állott Jellasics báróval, s a prágai panszláv bizottsággal; sőt Oroszországban is voltak összeköttetései.

Midőn a kamarilla a Felvidéken is megindítá aknamunkáját: Hurbán a legnagyobb örömmel állott annak zsoldjába. Azt hitte, hogy



Bárá Hrabovszky János.

(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban őrzött eredeti olajfestmény után.)

Magyarország romjain csakugyan felépülhet a szláv birodalom és Szvatopluk népe ismét visszanyerheti elvesztett régi hatalmát.

Hurbán tehát most már maga állott a felvidéki panszláv-mozgalom élére. Bejárta a falvakat és templomi szószókról Ielkészi talárban a legféktelenebb izgatásokat végezte. S mikor látta, hogy pusztán a panszláv-eszme nem elegendő a népszenvedély felköltésére, más, erősebb eszközhöz folyamodott. Elkezdte rémítgetni a népet, hogy a magyarok immár végkép kiirtják a tótokat: anyanyelvükön ezután tilos lesz a beszéd: ködment, tiszdét, boeskort nem viselhetnek többé. A tót anyák emlőiről letépik a kúsdéket és idegenbe hurezolják.

Hasonló irányú izgatást fejtett ki Stúr Lajos, a pozsonyi ev. liceum tanára, aki „Tatranszki Orol“ című lapjában írásban hirdette ugyanazokat a tévtanokat, amiket Hurbán élőszóval.

E féktelen izgatásoknak mintegy betetőzését képezte a május 10-iki liptó-szent-miklósi nemzeti gyűlés, ahol Hurbán kezdeményezésére a többi közt azt határozták, hogy az „uralkodóház és a törvényes rend érdekében“ tót önkéntes csapatot szerveznek az osztrák kormány segélyére.

— Most van itt az ideje, — kiáltott fel Stúr, — hogy a magyarok által elfoglalt tótok földjét visszavegyük.

— És most van itt az ideje, — tette hozzá ököltre szorított kézzel Hodzsa, — hogy a magyarok kegyetlenkedését megboszuljuk.

A felkelés szervezésére mindjárt „tót nemzeti tanács“-ot is alakítottak, amelynek Hurbán lett az elnöke, a titkára pedig Borik Dániel. Ez a „tót nemzeti tanács“ aztán ilyenféle lázító iratokkal árasztotta el a felvidék szlávajku községeit.

### *A tót nemzeti tanács parancsa.*

. . . . . községre nézve a helybeli hatóság felelősségének terhe alatt a következő utasítások adatnak ki és pedig:

1) Hogy az egész . . . . . község szabadságáért egyszerre felkeljen, és a felfegyverezett nép egy részét saját határan felállítsa, a többi felfegyverezett férfit pedig a mi fő hadi szállásunkra elküldje.

2) Tudomásra hozatik továbbá, hogy harcunk nem a hitért, hanem az elnyomott tót nép szabadságáért folyik; így tehát minden elnyomott népnek nálunk kell jelentkeznie, hanem fegyverzet nélkül senkit sem használhatunk, fegyverzet alatt nemcsak puská, kard értetik, hanem kasza, cséplő és fejsze is, ki tehát nem jöhet karddal vagy puskával: jöjjön kaszával, cséplővel vagy fejszével.

3) A magyar miniszteriumnak minden engedelmesség felmondatik s így sem ujonczot adni, sem pedig a magyar uradalom részére adót fizetnetek nem szabad, hanem azért részünkre katonai segítséget, ugy élelmet, védelmi eszközöket, embereket küldeni kötelességtekké tétetik.



I. Ferencz József. — (1848-iki arckép.)

4) Az elnyomott tótok között megszűnjék minden ellenségeskedés és viszály, békétlenség és egyenetlenség, hanem mindenkinek nyujtsa oda jobbát szabadsága kivívására ; azért ha ezen községben az elnyomott népnek saját hatósága iránt nincs bizalma, mindjárt helyben ujtsanak, és válaszsának meg ilyent olyan férfiakból, kik

az elnyomott tót népnek jót gondolnak, és kiknek jó tudomásuk övéké és kereszté tenni. Ezen hatóságnak esküt kell tennie Ferdinánd császár és királynak, a tót nemzetnek és ennek új hatóságainak. Ez kiadatik mihez tartás végett fő szállásoknak a tót nemzeti tanácstól.

Épen most jutott tudomásunkra, hogy titeket az urak izgatnak, mintha mi a háborút a hit és a katolikusok ellen indítottuk volna meg.

Ne hagyjátok magatokat a báránybőrbe bújtt farkasok által megcsalni; azok nem szólnak igazat, kik titeket már száz és száz év óta csaltak, nyúztak; ők most ezt azért teszik, hogy a tótokat szétválasszani, azután ennek egy részét elnyomni lehessen, és utoljára titeket minden szabadságtól megfosztani és a régi alárendeltségbe juttatni. — Hogy a mi háborunk nincs a katolikusok ellen intézve, bizonyítja az hogy fő tanácsosaink szintén katolikusok, a nép nagy száma szintén a szent katolikus valláshoz tartozik, és köztünk katolikus plébánosok is találhatunk.

Szent előttünk a hit, és mi épen úgy tiszteljük a hitet, mint maguk a hívők. — Ne hidjetez tehát azoknak az izgatóknak, kik titeket csak elárulni, és szabadságtól megfosztani akarnak, hanem hidjetez nekünk, kik régi évektől fogva a tót nemzeti szabadságért harcoltunk. Mi titeket vagyunk, legyetek ti is a miénk.

Kelt Brezován, 1848 . . . . . hó . . . . . napján.

*H. F. Hurban,*  
a nemzeti tanács elnöke.

*Daniel Jaroslav Borik,*  
titkár.

*Ludens Stúr,*  
a nemzeti tanács ülnöke.

A kamarilla azonban nem elégedett meg a tótok, szerbek és a horvátok felbujtásával. A lázítás műve nem volt még teljes. A bércz-koszorúzta *Erdély* még illetetlenül állott. A márcziusi szellő itt is pezsgőbb életet támasztott ugyan, de a havasok alján csend honolt. A román pór méla furulyaszóval kísérette szökdécselő nyáját és áldotta az Istent, hogy barmainak jó legelőt, s családjának nyugalmas otthont adott. Szegény volt, de megelégedett; együgyű tudatlanságában szintúgy mint a tót, távol állott minden forradalmi vágytól.

Ennek a szegény s tudatlan *oláh népnek*, mely sűrű tömegekben lakja *Erdélyt*, kellett még szenvedélyét felszítani, hogy a magyar nemzet leigázása sikeresen keresztülvihető legyen.

Itt az *unió* kérdését használták fel a felbujásra.

*Erdély*, mely mindenha Magyarország elválaszthatlan kiegészítő részét képezte, tudvalevőleg 1538-ban Szapolyai alatt szakadt el hazánktól. Nem akart megválni ősi szabadságától, s inkább elfogadta a török porta védnökségét, mintsem a Habsburg-ház jogára alá hajtja fejét; függetlenül Magyarországtól, de függetlenül az osztrák zsarnokságtól is.

Mihelyt azonban a török félhold fénye homályosulni kezd: a Habsburg-ház azonnal kinyújtja kezét Erdély, „mint Magyarország ősi tagja“ után. I. Lipót 1688-ban már egészen birtokába veszi; ámde, nem csatolja Magyarországhoz, hanem külön kormányoztatja.

Ez időtől kezdve Erdély sorsa is mind szomorúbbá válik. Megvannak ugyan a szabadságlevelei, de azokat immár alig veszi figyelembe az önkénykedő osztrák bürokrácia. Egyik sérelem a másikat követi, végre még az országgyűlések is elmaradnak. Így elerőtlenítve és le-



Honvédtoborzás. (Egykoru rajz.)

igázva a kicsiny Erdély még kevésbé tud ellentállani az osztrák beolvasztási törekvéseknek, mint Magyarország. S ekkor itt is, a Királyhágón túl is felmerül az aggódo honfiak lelkében a régi testvéries viszony felújításának óhaja 1790-ben Erdély rendei már lépéseket is tesznek az egyesülésre. A budai országgyűlés örömmel hajol kérelmükre, s a koronázási hitlevelbe bele is igtatja, hogy „Erdély Magyarország koronájához tartozik, annak elválaszthatlan darabja“ s a Fölség azt „Magyaror-

szág királyának jogán és neve alatt fogja kormányozni a törvények értelmében”: ámde II. Lipót a hitlevél ezen részét, ismételt felterjesztés után is, visszavetette. Maradt tehát minden a régiiben, sőt a bécsi udvar még a viszály magvát is igyekezett elhinteni a két testvérország között.

Végre ismét maga Erdély szállott síkra az egyesülés mellett. 1842-ben az unió tárgyában feliratot intézett a királyhoz, majd külön bizottságot választott az előmunkálatok megtételére; 1846-ban pedig még hangosabban, még határozottabban követelte az egyesülés fogatosítását.

Midőn tehát az 1848-iki események beköszöntöttek: az unió kérdése egészen érett volt már. Ugy Erdélyben, mint Magyarországon belátták, hogy az egyesülés mindkét országrésznek csak hasznára válhatik: mert míg külön-külön alig képesek a bécsi reakcióval megküzdeni: egyesülten és vállvetve bizonyára diadalt aratnak fölötte.

A pesti márczius 15-iki események hírének tehát riadó lelkesedéssel fogadta az erdélyrészi magyarság. Ime, végre megjött az óhajtván várt egyesülés pillanata! Az „unio” örömkialtásától visszhangzottak a hóborított béczekek, a pázsitos völgyek. Még az oláh nép is örült, hogy végre az ő kezéről is lehull a jobbágyság bilincse. S ezen érzelmeinek az első, április 30-iki balázsfalvi román gyűlésen külső kifejezést is adott, midőn üdvözölte az uniót. Csak a *szászok* maradtak hallgatagon, s gyanakodással fogadták az ujjáalakulás hírének.

A *szász-faj* bevándorlása óta mindig elkülönözve állott Erdélyben. A Királyföld, amelyet gazdag városaival és virágzó községeivel elfoglalt, állam volt az államban. Az élelmes faj körülbástyázta magát mindenféle kiváltságokkal, egy rangba furakodott a honalkotó magyar és székely nemzettel, de azért mindig idegenül viselkedett Erdély iránt, amely neki boldog hazát adott. A bécsi kormány rendszerint a szászokat rántotta elő, ha Erdélyben zavart és viszálykodást akart csinálni.

Igy történt most is. Az önző szászok, kik kiváltságaikat feltették, bécsi intésre: Salmen Ferencz báró, Bruchenthal Sámuel, Ranicher Jakab stb. vezetése alatt, egyszerre csak elkezdtek a legszenvedélyesebben izgatni az unió ellen. Az oláh népre vetették ki hálójukat és minden eszközt megragadtak, hogy a műveletlen tömeget elcsábítsák.

„Oláh testvéreink! — így szólunk hozzájuk a szászok egyik titkos felhívásukban — fogjunk kölcsönösen kezét s kössünk egymással szövetséget, mely előtt a felfuvalkodott magyarok kevélysége meghajoljon, s a magyar és székely pusztuljon ki közös hazánkból. Mert

hiszen Erdély nem a magyaroké; e szép ország a ti és a mi örökségünk, kik veletek egyesülni óhajtunk. Üzzük ki a jogtalanul betolakodott magyarokat és székelyeket. Ti számra nézve hatalmasok vagytok, mi hozzátok csatlakozunk és a császár katonái nemcsak föl nem kelnek ellenünk, hanem velünk fognak küzdeni a közös nagy célért. A magyarok a jóságos császárt trónjától akarják megfosztani, hogy maguknak egy független országot alkossanak. Ezt nem tűrhetjük. Fel tehát a császár és közös hazánk védelmére!”

Majd előbukkantak az orosz propaganda ügynökei is, akik meg *Daco-Románia* ábrándképével kezdték bódítani a könnyen hívó népet.

— Magyarországnak, — így lázítottak, — mely a szláv törekvések útjában áll, immár ütött a végórája. A harc küszöbön van. A románok legyenek tehát résen, hogy a leigázott Magyarország romjain, Erdély, Moldova és Oláhország egyesítésével ujolag felépíthessék a régi dicső Dáciát. Így akarja ezt maga a hatalmas czár is, aki kegyelmébe veszi az alakítandó új országot s a saját családjából egy nagyhercezet ad neki királyul.

A nép ez izgatásokra már idegenkedni kezdett az uniótól, de azért még elég nyugodtan viselkedett. Midőn azonban azt látta, hogy nemcsak papja, de egyik püspöke is: *Saguna* András az izgatók pártjára állott: vad ösztönei feltámadtak, s gyűlölettel kezdett eltelni a módosabb székelyek és magyarok iránt. Most már aztán könnyen ment az izgatás. A tévutra vezetett együgyű pór elhitt mindent. Elhitte, hogy a robotot nem törlik el, sőt súlyosbítani fogják; elhitte, hogy maga a császár kívánja a magyarok kiirtását; elhitte, hogy győzelmük esetén a magyar és székely birtokosok földje az oláhság közt fog felosztatni.

A köznép illetén felizgatása után már csak a szervezkedés volt hátra. S *Saguna* püspök, ki már ekkor a pártütés élén állott, erre nézve is megtalálta az alkalmat. Május 14—15-ikére Balázsfalvára papi-gyűlést hirdetett. Ez azonban csak ürügy volt a kormányzék megtévesztésére; mert *Saguna*, papjai révén, voltaképen az oláh népet akarta Balázsválván összehívni.

És terve sikerült is. Május 13-án pópák vezetése alatt mintegy tizenötezer oláh sereglett össze a balázsfalvi mezőkön. Eljöttek az összes főagítatórok is, u. m. Laureani Trebonianus nevelő, Pap Sándor táblai irnok, Barnucz Simon tanár stb. Természetesen ott volt *Saguna* püspök is, udvari papjai kíséretében. De megjelent az egyesült görögkeleti püspök: Lemény János is, hogy lehetőleg ellensúlyozza a túlzók izgatását.

A gyűlés, illetőleg előértekezlet május 14-én vasárnap, fényes istentisztelettel kezdődött. Mise után mindjárt ott a templomban *Barnucz* tartott izgató beszédet a néphez. A gyűlölet hangján emlékezett meg a magyar nemzetről, amely csak bitorolja az oláhok vérrrel szentelt földjét. Majd az unió ellen menydörgött és arra izgatta a népet, hogy annak megvalósítását minden eszközzel hiúsítsa meg. Szidta az úriosztályt, amely igában tartja az oláh népet; dicsérte az osztrák császárt, a kinek mindenüket köszönhetik.

A románoknak volt ez időtájt egy martirjuk is. Mikas-nak hivatta magát, de a valódi neve *Mikes Ferencz* volt; egy eloláhosodott magyar nemes: korcs utód, ki hűtlenné lett nevéhez, őseihez és hazájához; s a ki veszélyes bujtogatásai miatt már az előző évben börtönbe került.

*Barnucz*, beszéde folyamán, hogy nagyobb hatást érjen el, erre a román martirra hívta fel a gyűlés figyelmét, s azt indítványozta, hogy a kormányzót azonnal egy küldöttség keresse fel, amely *Mikas* szabadságra helyezését követelje.

— Ha *Mikas* ki nem adják, tömegesen megyünk a kiszabadítására!  
— kiáltotta az egyik kolompos.

— Ugy van! — szólt rá a tömeg. — Most szabadság van, beszélhet mindenki, a mit akar.

A gyűlésen ott volt az elzárt fiatal *Mikas* atyja is, egy jómódú birtokos, a kiről szél-tiben azt beszéltek, hogy agyoncsigázott jobbágyai zsirján gazdagodott meg.

Az öreg *Mikas*, látva a hatást, amit *Barnucz* szavai előidéztek, maga is hozzá akart járulni a kedélyek felizgatásához. Feltápáskodott tehát a szónoki emelvényre és reszketeg, siránkozó hangon tagolta:

— Románok, testvérek! Ime előttetek áll a zsarnokság igája alatt megtört öreg, a kinek fia a szabadság igéiért kegyetlen rabságban szenved.

Az agg *Mikas* szavai még jobban felizgatták a tömeget.

— Le a zsarnok magyarokkal! Szabadítsuk ki a foglyot! — ordították tajtékzó dühhel.

Másnap, május 15-én megtartották aztán a nagygyűlést, a melyet azonban zárt értekezlet előzött meg. Ez előértekezleten csak a meghívottak, a nép előkelőbbjei: papok, ügyvédek, földbirtokosok vettek részt. Itt volt *Janku Abraham* és *Axente* is, ez a két emberi szörnyeteg, a kiknek kezéhez annyi ártatlanul kiontott magyar vér tapadt. A nép sűrű csoportokban ott rostokolt az Isten szabad ege alatt, a buja mezőkön.

Az értekezlet eredménye egy határozat lett, mely a következő tizenhat pontba tömörítette az erdélyrészi oláhság kívánásait :

*A román nemzet kívánja :*

- 1) Hogy alkotmányos, a többiekkel egyenjogú nemzetnek nyilváníttassék ; évenként nemzeti gyűlést tarthasson s állandó nemzeti bizottmánya legyen.
- 2) Hogy az oláh egyház, minden felekezetesség s az unitus és nem unitus nevezetek eltörlésével, egygyé olvasztatván, minden más ajkuak egyházaitól független legyen s mindazon jogokkal felruháztassék, melyekkel más nemzetiségek élnek.



Saguna András püspök. (Az erdélyrészi oláh mozgalom vezetője.)

Minden évben egyházi zsinat tartassék, melyben polgári rendűek is részt vegyenek. E vegyes zsinat válassza a püspököket. Balázsfalván érsekség állíttassék fel.

- 3) Hogy az urbéri viszonyok és a dézsma, kárpótlás nélkül törültsenek el.
- 4) Hogy minden czéh és külvám szűnjék meg, az ipar és kereskedés teljesen szabad legyen.
- 5) A török kormánnyal s a dunamelléki tartományokkal az erdélyi oláh juhászokra nézve kötött szerződés akként ujittassék meg, hogy a kettős adó megszűnjék.
- 6) Hogy a bányatized törültsék el.

7) A szolás korlátlanul, a nyomtatás minden kezességi összeg nélkül szabad legyen.

8) A népgyűlések s egyesületek semmi módon ne korlátoztassanak.

9) Esküdő bíróság állíttassék fel, s ítélet előtt senki se fogassék el.

10) A végvidéki katonasággal kapcsolatban felállítandó nemzetőrségnek csak román nemzetbeliek alkalmaztassanak tisztségekre.

11) A hajdan románoktól birt s most mások kezén lévő földek amazoknak adassanak vissza. A Királyföldön s egyebütt lakó románok sérelmei orvosoltassanak.

12) A román papok a status által láttassanak el, egyenlőleg a többi felekezetek papjaival.

13) Elemi, tudós, ipar és katonai iskolák a románok számára államköltségen állíttassanak; de a tanárok a nemzet által választassanak.

14) Adót s más közterhet mindenki aránylag viseljen.

15) A szabadság, egyenlőség és testvériség alapján új alkotmány és új büntető törvénykezési rendszer készíttessék.

16) Az unio kérdése mindaddig ne tárgyalassék, míg a román, mint alkotmányos nemzet, nem lesz képviselve az országgyűlésen.

Az ekként összeszerkesztett javaslattal, az értekezlet tagjai, harangzúgás közt, most a város délkeleti részén elterülő kaszálóra vonultak ki, ahol a nagygyűlés tartatott meg.

A pázsitos rét közepén, orosz és osztrák zászlókkal díszítve, szószerket rögtönöztek. A nép tizenkét tömör sorban, csillag-alakulag felállítva, a szószerk körül csoportosult.

A színpadi elrendezkedés után Barnucz lépett a szószerkre, s felolvastván a javaslatot, mindegyik sorhoz külön-külön a következő kérdést intézte:

— Hallottátok-e a román nemzet kívánságait? Hallván és megértvén azokat, — elfogadjátok-e a felolvasott tizenhat pontot?

Sorról sorra egyforma volt az előre betanított válasz:

— Igen, elfogadjuk!

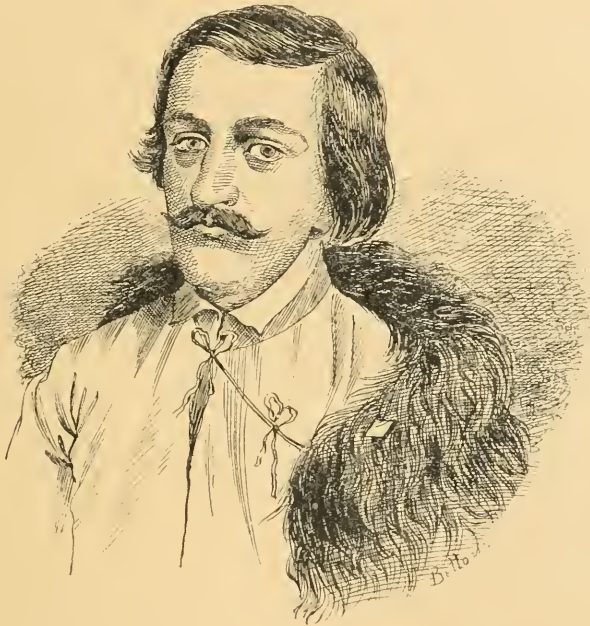
Most egy másik agitátor: Belecescu Miklós szólalt fel és azt indítványozta, hogy e kívánságaikat, kérvénybe foglalva Saguna vezetésével alatt negyventagu küldöttség vigye fel Bécsbe a császárhoz; egyúttal azonban terjeszszék be azokat a magyar országgyűléshez is.

Az összecsődített nép, amely talán azt sem tudta, hogy voltaképpen miről folyik a szó, természetesen ezt az indítványt is vakon elfogadta.

A gyűlés befejezésével Saguna az egybegyűlt tömeget előbb megáldotta, aztán I. Ferdinánd osztrák császár, mint Erdély nagyfejedelemé iránti hűségére eskette fel.

A hazafias érzelmű Lemény János püspök, — ki mindvégig azon buzgólkodott, hogy a gyűlés le ne térjen a törvényesség útjáról, — sajnos, magára maradt. Még azt sem tudta keresztülvinni, hogy az esküformába „I. Ferdinánd császár“ helyett „V. Ferdinánd király“ tétessék.

Este Balázsfalván nagy örömnép volt. A várost kivilágították, a nép előzönlötte a kocsmákat, s vígan pálinkázva, dudaszó mellett járta a kólót.



Janku Ábrahám.

A vezetők még két napig maradtak Balázsfalván. Május 16-án a kérvényeket csinálták meg, s Mikás kiszabadítása iránt tettek lépéseket. Május 17-én pedig egy szervező bizottságot alakítottak. A bizottság, amelynek „román *pacificalo comitè*“ nevet adtak, a következő tagokból állott: elnök Saguna András püspök, alelnök Barnucz Simon tanár; választmányi tagok: Belecescu Miklós tanár, Laureani A. Trebonianus nevelő, Cipariu Thimotheus tanár és Bran János.

Igy ért véget a balázsfalvi oláh gyűlés, mely Erdélyben is elvetette a forradalom magvát.

A horvátországi pártütés, a felbujtogatott nemzetiségek vakmerő fellépése méltó aggodalommal töltötte el a nemzet jobbainak keblét. Most már kétségtelen volt, hogy e veszélyes és összefüggő mozgalmak háta mögött a bécsi reakció áll, mely ismét lánczra akarja verni a magyart.

A kormány megzibbasztott erejéhez mérten minden lehető elkövetett, hogy ártalmatlanná tegye az izgatásokat. Ámde, a csillapító szónál alig állott egyéb eszköz rendelkezésére. Épp ez időben igen kevés katonaság volt az országban; ez is — egy két huszárezred kivételével — egészen idegen. A tisztikar, nyilván felsőbb utasításra nem hogy segédkezet nyújtott volna a kormánynak, de titokban még szította a tüzet.

A magyar ezredeket, a melyek segítségével talán még lehetett volna rendet csinálni, készakarva külföldön tartották. Egy részök az olasz harctéren vérzett, más része pedig Galicziában, Csehországban és Morvában fekdült helyőrségen. Eszterházy herczeg egyre sürgette a magyar katonaság hazaszállítását; de hasztalan, mert az intéző körök mindig találtak valami kibuvót a dolog odázására. Batthyány gr. türelmét vesztve, ápril 24-én még egy kísérletet tett. Utasította Eszterházy herczeget: közölje a hadügyminiszterrel, hogy a kormány, súlyos felelősségének érzetében, maga lesz kénytelen hadcsapatokat szervezni, ha a közbiztonság fentartására szükséges katonaság nem bocsájtatik mielőbb rendelkezésére. Azt felelték: tegyen, amit jónak lát. S a magyar ezredeket tovább is künn tartották.

A látóhatár, a mely néhány hét előtt még olyan ragyogó, olyan derűs volt, lassanként elsötétedett. Mindenfelől villámterhes fekete felhők kezdtek összetornyosulni. Az emberek keblét szorongás fogta el; mintha érezték volna, hogy küszöbön a rettenetes vihar, a mely a nemzet összes szép reményeit megsemmisítéssel fenyegeti.

Különösen a fővárosban nagy lett a nyugtalanság. A közönség növekvő izgalommal fogadta az újabb, meg újabb vészhireket. Az arczokról tünedezni kezdett a mosoly, a közhangulat komorrá változott. Most már kétségtelenné vált, hogy a nemzet előre kitervelt és alattomosan keresztülvitt szörnyű árulással áll szemben, a melyet azonban egyszerű utczai tüntetésekkel nem lehet többé meghiusítani. Ennél hatályosabb és erősebb eszközökre van immár szükség.

E nehéz napokban érkezett Pestre az erdélyi rendek tizen- négytagu küldöttsége, hogy a kormánynál az unió keresztülvitelét megsürgesse.

A küldöttséget, a melynek Wesselényi Miklós báró volt a vezetője, a közönség lelkes ovációkkal fogadta. Az „ellenzéki kör,“ vagy amint magát ujabban nevezte: a „*Radical kör*“ a küldöttség tiszteletére lakomát rendezett. A második fogásnál egyszerre csak felemelkedik az asztalfőn ülő Wesselényi Miklós, s poharat emelve szólni kezd:



Honvédtábor — (Egykorú rajz.)

— Polgártársaim! Fegyverre minden, ki azt csak valamennyire bírja! . . . .

A zsbongás hirtelen elnémul, a teremben mély csend támad. De ez csak egy másodperczig tart. A csatakiáltás szíven ragadja a hallgatókat, s a másik pillanatban már felugrálnak székeikről, odatolongnak Wesselényi köré és kipirult arczczal, fénylő tekintettel visszhangozzák:

— Fegyverre! Fegyverre!

A vak Wesselényi, fájdalom, nem láthatja már a hév tüzétől kigyúlt arcokat, de hallja a megújuló lelkes kiáltást. S az ősz vezér mozdulatlan, sápadt arcát az öröm derüje ragyogja be; úgy tetszik, mintha elhomályosult szemében egy fényes sugár villanna meg. A mint a csönd helyreáll, beszédes ajkán ismét megindul a szó és az egész természet betöltő érczes hangon imígy folytatja:

— Igen, fegyverre testvérek! Használjuk föl a sajtót, a szónak hatalmát, a petíció jogát, igaz ügyünk mellett minden becsületes ember és az egész világ rokonszenvét felkölteni. Tudassuk e hon lakosaival és a föld minden népével az illirek merényének vétkességét és a kamarilla átkos czélatát. Szóljunk magunk az illirek és horvátok jobbjai józanabb eszéhez s helyesebb érzetéhez. Mondjuk meg nekik, minő kétes az út, merre csábítatnak s hogy hasonlíthatatlanul jobb reájok nézve a szabadságot, melyet oly örömet osztunk meg velük, élvezni velünk, s azt együtt összes erővel védve folyvást és biztosan élvezni, mintsem vér és átok béréen vásárolni valamit, minek eredménye nagyon is bizonytalan. Szólítsuk fel tót honfitársainkat a kivított közös szabadság nevében, s mondjuk meg nekik, hogy: habár fajrokonai is azok, kik mi ellenünk törnek: de az ő szabadságuk ellen is törnek azok és reájuk a régi rosszak özönét akarják visszaidézni. És mondjuk a monarchia minden részeinek, melyekre mostan általánosan derült az alkotmányosság napja: miszerint Jellasichek illireivel nemcsak mi ellenünk, hanem szintugy izent ellenük háborút. Azt akarja ő semmivé tenni, miért Bécs nemes fiainak vérok folyt s mit a legjobb király áldásként nyujtott hű népeinek. Járujunk továbbá illő petícióval miniszteriumunkhoz; kérjük meg azt, szólítsa fel jó királyunkat, hogy sem mint magyar király, sem mint többi tartományainak fejedelme ne szenvedje azon egyenesen személye ellen intézett csúfos rágalmat, mintha azt, mit jósága, helyesség-érzete és jót eszközölő hatalma teljességében önkéntesen tett, csak gyalázó kényszerítés következtében tette volna. Ily szellemben, ily czélra szólalunk fel mindenütt és untalan. De tegyünk is amellet, tegyünk mindent, a mit csak a legfeszítetebb áldozat mellett tenni képesek lehetünk. Fegyverre azért! Legyünk szilárdul elhatározva küzdeni ernyedetlen; s ha a sors enyészetet mért reánk, ne korszosodás s lankadság sorvasztó rút halálával múljunk ki a nemzetek közül. Rabigában görnyedni egy nyomoru élet fentarthatásáért gyalázó! Ne engedjük soha, hogy a szolgáltság mirigye nemzetiségünket s szabadságunkat izmonként rothaszsa le rólunk és undor-halált haljunk; lehető legdrágábban eladva s habár mindent, de a becsületet el nem veszelve, szálljunk a dicsők sírjába,

Fegyverre polgártársak! Elszánt ember kevés is sokat tehet. Engem a balsors megfosztott attól, hogy zászlót ragadva fölkereshessem a helyet,



Jeszenák János báró. — (1848 iki arczkép)

hol legtöbb a veszély és legméltóbb a küzdés. De így is nemzetünknek néhány ellenségét fojtandja meg ez izmos két kar, mielőtt honomnak

még szabad földén elvérzendem. Élet vagy enyészet vár-e nemzetünkre? — isten kezében áll; de a mi kezünkben van becsületünk és a nemzet becsülete. Azért éljünk, vagy haljunk, de magyarok és szabadok véglegfelletünkig. Poharamat a független és szabad magyar hazára ürítem! . . . . .

Wesselényi lángragyújtó pohárköszöntője általános és mély benyomást keltett. Szózata, mintha Lehel fujta volna meg csatárahívó kürtjét, végigzúgott az egész országon és felköltötte az ősi harcziokedvet.

Minden körben csak a híres pohárköszöntője általános és mély értelemmel helyeselték azt. Belátta mindenki, hogy egyértelmű volna az öngyilkossággal tovább is összetett kezekkel tétlenül nézni, miként készítik a nemzet számára a máglyát. Üssön hát kardjára a magyar és tanítsa emberségre a pártütöket! Védje meg önmaga fenyegetett hazáját és ősi szabadságát!

E közóhajtásnak a „Radical kör“ adott legelőször külső kifejezést, midőn felhívta a kormányt, hogy rendelje el haladéktalanul a toborzást és a jelentkező önkénytesekből nemzeti hadsereget szervezzen. A „Radical kör“ e történeti nevezetességű felirata, a mely a honvédsereg felállításához az első lökést adta, következőleg hangzik:

Miniszter Urak!

„Veszélyben van a hon, — fel minden, ki magyar, ki polgár!“ — így szólt b. Wesselényi Miklós. Szavai szívünk mélyére hatottak, és meg vagyunk győződve, hogy nagy hazánkfia szeretett nemzetének soha nemesebb szolgálatot nem tőn, mint midőn bennünket lelkes szavaival azon veszélyre figyelmeztetett, melybe az osztrák megbukott bürokrácia, ármányosan felhasználva minden alkalmat, hazánkat dönteni készül.

Tudva van ugyanis — a Bánát és Bácskában minő véres jelenetek merültek fel. A szerbek hazánkbeli több helyeken szakadást proklamáltak és egyesülést Szerbországgal. Az illir izgatók hazaárulással vádolják mindazokat, kik magyar rokonszenvet táplálnak. Szlavonita és horvát testvéreinkhez körlevelet intéznek, melyben őket arra szólítják fel, hogy miniszteriumunkat el ne ismerjék. Magyarországtól elszakadásra izgatnak és megalapítására egy magyar részek és aldunai tartományokból összerakandó illir birodalomnak. Mindent elkövettek, hogy a velük egy valláson levő oláh fajt is részükre elcsábítsák.

És hogy mindezek az osztrák megbukott bürokrácia ármányai következtében történnek, bizonyosságául szolgál az, hogy Jellasic, ki utazó rémeként horvát bánnak kinevezetett, kinyilatkoztatta: hogy ő ellenforradalomnak álland élére. Mert — ugymond — az, mit királyunk a jog és szabadság érdekében tett, tőle kicsikartatott, s hogy ő — Jellasic, — illireivel s százezeren felül intésére váró határhozeivel megmentendi császársját ezen állítólag kényszerű állapotából, s visszaállítandja annak régi hatalmát s a dolgok régi állását.

Kétséget nem szenved, hogy a magyar föld, nemzetiség, szabadság veszélyben van. Kell tehát hogy a vészharang meghúzzassék. Intézkedéseinknek czélszerűen, erőlyesen, rögtön kell megtörténni.

Ezekre nézve legyen szabad azon bizalomteljes ragaszkodásunknál fogva, melylyel önök iránt viseltetünk, hazafias kötelességtől vezéreltetve, igénytelen szót emelnünk.

Tapasztalásból merített régi igaz mondat az: hogy „ki békét akar, harczhoz készüljön.“ Más részről tudva van, hogy slavonita s horvát testvéreink nagyobb része velünk tart, de hogy a bár kisebb, de erőlyesebb, rakonczátlankodó illir-párt által elnyomatik. Őket ily állapotban hagynunk nem szabad, elhagyni menthetetlen hanyagság, bűn volna. De nekünk is minden ellenséges megrohanást visszaverni hazafüi kötelességünk. Ezeknél fogva mi *mindenekelőtt egy hadseregnek felállítását*



1848—49-iki pecsétek.

látjuk elkerülhetetlenül szükségesnek. És mivel országgyűlést most rögtön egybehívni nem lehet, e hadsereget *országos toborzás útján, önkénytesekből* véljük összeállítandónak, melyhez a rögtön rendelkezésünkre állható magyar katonaság hozzá-soroltassék. Szükségesnek tartjuk továbbá: hogy e sereg egyik fontos tényezőjéül *magyarokból tüzérsereg* állíttassék fel; hogy a hon lakosai pénz, élelem és más nem-beli adakozásokra felszólíttassanak, s hogy ezek iránt az intézkedés minél czélsze-rűbben, minél gyorsabban megtörténhessék, a haditanács több szakértő, erőlyes egyénnel szaporíttassék. Czélszerűnek tartjuk továbbá: hogy meg nem nyugodván azon hatásban, melyet a sajtó gyakorolni fog, népszerű emissáriusok küldessenek szét részint közvetlenül a középpontból, részint közvetve a hatóságok részéről, kik a népet nyelvkülönbség nélkül, a dolgok valódi állásáról: arról, mit mi akarunk, s

mit ellenségeink akarnak, fölvilágosítsák. Emissariusok küldessenek különösen az oláh fajhoz is, mielőtt a rácz és illir izgatók részéről lefoglaltatnék.

Oláh testvéreinknek egyik régi sérelmük az, hogy a ráczok s más ajku hitsorsosaik által egyházi ügyeiben elnyomatnak. Miért, tekintve az oláh fajnak a magyarokhoz tanusított hű ragaszkodását, tetemes számát s más ajku hitsorsosaik fölött túlnyomóságot, méltányosnak, igazságosnak tartjuk, hogy mindenhol kellően képviseltessek, különösen pedig: hogy kormányunkban is méltó helyet foglaljon s hogy egyházi ügyeivel egy külön osztály bizassék meg.

Szükségesnek tartjuk végeztetül, hogy a hatóságok vidékeiket éber figyelemben tartsák és az ellenséges érdekekben izgatók ellen jogosan járjanak el. Jellasic pedig, ki mint tisztviselő és polgár egyaránt vétkezett, mint nőlen hivatalnok hivatalától elmozdittassék, a hazán elkövetett árulásért pedig törvény értelmében szigoruan megbüntetessék.

Tegyük ezeket, tisztelt hazafiak! Tegyük mindent, hogy rabszolgaságtól tiszta nemzeti hajónkat e földrázó viharon át a biztos kikötőbe: a szabadság, egyenlőség, testvériség kikötőjébe bevezethessük. Teremtsünk mindenk fölött önkényes sereget elő, melyhez mi minden szellemi és anyagi erőnket a miniszterium rendelkezésére felajánljuk és ha hajdan igaz volt Zrínyi Miklós hősi jelszava: „ne bántsá a magyart!” úgy most is megvagyunk győződve, hogy ha a riadó megfuvatik, a kitüzendő zászló alá százezrek hazafiúi buzgósággal sietendnek és ellenségeink szétzúzatván, a hon, melyet kell hogy megmentünk, meg lesz mentve.

Kelt Pesten, ápril 30. 1848.

A „Radical kör“ határozatából

*Reök István,*  
jegyző.

*Telcki László,*  
elnök.

A kormány, mint említettük, immár maga is belátta, hogy e fenyegető veszedelemmel szemben az országban állomásozó sorkatonaság támogatására komolyan nem számíthat. Még nem vesztette el ugyan reményét, hogy a koronás király elvégre is utját szegi a kamarilla fondorlatainak; de addig is, míg ez megtörténik, csakugyan gondoskodnia kellett a megzavart rend helyreállításáról. A közönség e felbuzdulását annál szívesebben vette, mert maga is komolyan foglalkozott katonailag rendszeresített újabb nemzetőr csapatok felállításának eszméjével. A „Radical kör“ felirata tehát éppen kapóra jött. A minisztertanács beható eszmecsere után elhatározta, hogy kiírja a toborzást. A jelentkező önkéntesekből egyelőre *tíz zászlóaljat és egy üteg tűzértséget* szervez, amelyet katonailag fog felszerelni és begyakoroltatni. A kormány ekkor még talán nem is gyanítá, hogy ugyszólván csak napok kérdése, midőn ezek az újoncz-csapatok szembe kerülnek az uralkodóház edzett hadseregével. Hiszen távol állott a nemzettől minden erőszakos, forradalmi szándék. A kormány csupán rendet akart csinálni és semmi egyebet. S bár, sajnos, volt már reá elegendő ok: a trón iránti hűség ekkor még nem ingott meg.

Meg akarták menteni a lázongó nemzetiségek prédájától Magyarországot, de nemcsak a honalapító magyar faj, hanem az uralkodóház számára is.

A minisztertanács határozatához képest május 16-án csakugyan kiiratott a toborzás. *Battthyány* gróf, mint ideiglenes hadügyminiszter és *Baldacci* Manó báró, a nemzetőri haditanács elnökének aláírásával lelkes kiáltvány bocsájtattot ki, a melyben felhivatik a nép, hogy siessen a veszélyben forgó haza és trón védelmére.



Lemény János, erdélyi gör. kel. püspök 1848-ban.

Hazafiak!

Szeretett magyar hazánk láthatárán veszélyes felhők tornyosulnak, — így kiált fel a szózat.

Minden hazafi szent kötelessége, hazáját bel- és küllellenségek ellen védeni: ezt igényli a természeti jog, ezt parancsolja a törvény.

A törvény parancsolta nemzetőrségen felül szükséges haladéktalanul egy tízezer főből álló rendes nemzetőrség felállítása.

A haza nevében szólíttatnak fel tehát mindazon honlakosok, kik a rendes

nemzetörseregbe, az ország zászlója alá, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére belépni kívánnak, hogy magukat az illető hadfogadó (Werbung) helyeken bejelentésék.

A belépő nemzetőrök három évi szolgálatra kötelezik magukat; az álladalom reszerül fegyverrel s ruházattal láttatnak el, és szolgálati idejük alatt azon fölül, hogy a hitletétel alkalmával foglaló pénzt 20 pfrtot kapnak, köztvitések naponkint 8, tizedesek 16, őrmesterek pedig 24 pengő krajezár díjt fognak az ország pénztárából luzni.

Szükséges, hogy e rendes nemzetörség tisztekkel elláttassék: e végett felhivatnak a rendes sorkatonaságban szolgáló magyar haditisztek és más, a tisztii fokozatra képes hazafiak is, kik e rendes nemzetörségnél főtisztekkül alkalmaztatni kívánnak, hogy magokat a nemzeti örsereg alkotásával és rendezésével megbízott ideiglenes választmány elnökénél, b. Baldacci Manó ezredesnél (Pesten, István főherczeg czimű vendéglőben) jelentsék.

Vége, minthogy az ország rendes nemzetörségi lovas ágyutelepet is állítand fel, az erre képes rendes tüzérségi magyar egyének és hazafiak felszólítatnak: ugyanazon ezredesnél magukat haladéktalanul jelenteni.

A haza bizodalmasan várja fiaitól, hogy a mostani veszélyes körülmények közt, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá minél előbb összesereglegendenek.

Egy másik, hasonlóan lelkes felhívás pedig a sorkatonasághoz intéztetett, a melyben főleg a nyugdíjas tisztek és a kiszolgált altisztek szólítottatnak fel, hogy lépjenek a nemzetörséghez.

... Mindazon még szolgálatban levő vagy nyugalmazott, vagy kilépett magyar tiszt urak, — mondja a többi közt e felhívás, — kik a rendes nemzetőr zászlóaljakba besoroztatni kívánnak, haladék nélkül jelentsék magukat, és pedig az elsőrendűek szokott hivatalos uton, a többi a nemzeti örsereg felállításával megbízott bizottmány ideiglenes elnökénél, báró Baldacci Manó ezredesnél.

Minden kiszolgált katonai egyének őrmestertől lefelé, szintén felszólítatnak, annál is inkább, minthogy velük leginkább az altisztii helyek betöltetni fognak. Hasonló felhívás intéztetik a még szolgálatban levő altisztekhez magyar ezredekben, de csak a mennyiben ezen általtétel hátralevő szolgálati idejökkel megegyeztetethető, vagy egyéb törvényes kötelezettség általlépésüket nem gátolja. Azon nyugalmazott tisztektől, kik a koruknál és egészségi állapotuknál még szolgálni képesek, a haza azt várja, hogy sietni fognak szolgálatukat felajánlani.

A sorkatonaságtól a rendes nemzetörségbe belépő tisztek a hadsereg nélkül meg tartják, és ha önmagok, vagy felsőbb rendeletek meg kívánják, ismét régi testületeikhez előbbi rangviszonyaikba visszahelyeztetnek. Ha a rendes nemzetörségnél szolgálatuk ideje alatt az illető testületekbeni előléptetési sor őket illetné, e részbeni igényük ezen újabb alkalmazásukban tőlük meg nem tagadható.

Azon altisztek és nemzetőrök, kik a rendes nemzetörségbeni szolgálatban elaggottakká lennének, ha közvetlen a sorkatonaságból állaléptek, további ellátásuk tekintetéből a katonai javadalmakra igényt tarthatnak . . .

A toborzás helyéül a következő városok jelöltettek ki: Pest, Pozsony, Kassa, Miskolcz, Nagy-Károly, Nagy-Kálló, Debreczen, Gyula, Szeged, Eger, Jászberény, Kún-Szent-Miklós, Győr, Komárom, Veszprém, Zala-Egerszeg, Szombathely, Székesfehérvár, Kaposvár, Szegszárd és Pécs.

S május 20-án az ország minden részében nagy hévvel megindult a toborzás. Vidám muzsikaszó verte fel a közönséget. Délcegz huszárok, nyalka nemzetőrök járták a verbunkost; s virágos szóval,



Orosz gyalogság 1849-ben. — (Eredetije a bécsi es. udv. könyvtárban.)

szívdobbantó dallal dicsérték el a katona-élet szépségeit. Vajmi kevés kellett a fölavatáshoz. Egy parola, egy kézszorítás és megtörtént a kötés.

De csalogatásra sem volt valami nagy szükség. A fiatalság maga kereste fel a toborzó helyeket, s önként, csupán szíve sugallatát követve, lelkes örömmel ajánlotta fel karját a hon védelmére. Boldog volt, a kinek fejét megérintette a huszárcsákó, aki odaállhatott a vigan lengő trikolor alá. Nemes vetélkedés támadt az egyszerű pórfiu és az uriosztály iskolázott gyermeke közt, hogy melyikök öltheti hamarább magára

a piros zsinóros, kávészínű honvédatillát. És a kik között, még nem régen lebonthatatlanak látszó válaszfal emelkedett: azokat most édes testvérekké avatta fel a haza szent szerelme. A toborzás hívó muzsikája még a zárdák és a szemináriumok csöndes rejtekébe is elhatott. Biharban egy kapucinus szerzetes csapott fel honvédek, a jászói premontrei rend növendékei közül egyszerre hatan cserélték fel a szép fejrreverendát a még szebb honvédatillával.

Pesten, — mely az 1-ső és a 2-ik zászlóaljat szolgáltatta, — a felhívás után mindjárt másnap: márczius 17-én megindult az önkénytes ujonczozás. A hadfogadó-hely a ferenczvárosi tehén-utczában volt, de a verbunkosok csalogató zene mellett ismételten bejárták az egész fővárost. A toborzást a nemzeti muzeumnál kezdték meg. A márcziusi napok ez emlékezetes helyét már a reggeli órákban előzönlötte az egyetemi hallgatóság. Elsőnek egy *Brandl* Károly nevezetű jogász csapott fel. Ez az idegennevű, de magyarszívű lelkes ifju volt tehát a legelső honvéd. Brandl után azután következtek a többiek: a jurátusok, mérnökök, orvosnövendékek, kispapok, stb. A tantermek néhány nap alatt kiürültek; az egyetem kapuit be kellett csukni. Május végén már zászló alatt állott a szükséges kétezer ember.

Hasonló fényes sikerrel zajlott le a toborzás a vidéken is. Szeged a vitéz 3-ik zászlóaljat, Kassa pedig a híressé vált 9-ik zászlóaljat adta. Mindakettő a magyar ifjuság színét-virágát foglalta magában. Ez a két zászlóalj szolgált keretüül a *veres sipkásoknak*, ezeknek a mithoszszerű alakoknak, a kiknek rettenthetlen hősiessége, mint valami csodás legenda ma is ott él a regélő nép ajakán.

A nyugalmazott tiszték közül szintén számosan léptek a nemzetőrségbe.

Az ekként összetoborzott nemzetőrség egészen a rendes sorkatonaság mintájára szervezetett. Hasonló volt hadifegyelme, hasonló felszerelése. Még a vezényszó is csaknem ugyanaz volt, csakhogy természetesen magyarul hangzott. Az egyenruha veres-zsinóros kávébarna attilából, szük kéknadrágból és bakancsból állott; a csákón az ország címere díszlett, a bornyút fekete szíj tartotta. A közlegények 8 pkr., a tizedesek 16 pkr., az őrmesterek pedig 24 pengő krajczár napi-zsoldot húztak.

A tiszték fizetése a következő volt: hadnagy 30 pfrt., főhadnagy 40 pfrt., százados 80 pfrt., őrnagy és zászlóalj-parancsnok 130 pengő forint havonként.

A zászlóaljak élére, az első szervezés alkalmával, őrnagyok állítottak.

Az első tíz zászlóalj, toborzási helye szerint, a következő volt:  
 1-ső zászlóalj Pesten. Parancsnokoló őrnagy: gróf Lázár György.  
 2-ik zászlóalj Pesten. Őrnagy: Cserey Ignác.  
 3-ik zászlóalj Szegeden. Őrnagy: Damjanich János.  
 4-ik zászlóalj Pozsonyban. Őrnagy: Szász János.



Kossuth a nép közt. — (Egykoru kép)

5-ik zászlóalj Győrött. Őrnagy: Horváth Dániel.  
 6-ik zászlóalj Veszprémben. Őrnagy: Szabó Zsigmond.  
 7-ik zászlóalj Szombathelyen. Parancsnokoló őrnagy: Petok Antal.  
 8-ik zászlóalj Pécssett. Őrnagy: Vitalis Ferencz.  
 9-ik zászlóalj Kassán. Őrnagy: Vitalis Sándor.  
 10-ik zászlóalj Debreczenben. Őrnagy: Szemere Pál.

E csapatok eleintén, — megkülönböztetésül a helyi szolgálatra alakult polgárőrségektől — „rendes nemzetőrség”-nek neveztettek. De ez

a csaknem egyforma elnevezés gyakori összetévesztésre szolgált alkal-  
mul. Más, megfelelőbb gyűjtő-nevet kerestek tehát az új magyar sereg  
számára. E fölött aztán a lapokban is élénk eszmecsere indult meg.  
Egyik ezt, a másik azt ajánlotta, de egyik indítvány sem volt jó. Kiss  
Károly akadémiai tag szintén hozzászólt a kérdéshez. Kisfaludy Károly az  
„Élet korai” című költeményéből: „Nem csügged a *honvéd*, tisztjét  
teljesíti.” sort idézve, azt ajánlotta, hogy neveztessek el a rendes nemzetőr:  
„*honvéd*”-nek, az új nemzeti hadsereg pedig „*honvédség*”-nek. Ugyis  
azért alakított, hogy a *hont védje*. Az eszme tetszett; helyeselte a  
közvélemény, elfogadta a kormány; s a névesere csakhamar megtörtént.

Igy születtek az 1848—49-iki honvédek, a magyar dicsőség ez  
örökkön élő félistenei.





Illyr izgatás Horvátországban.

VI.

Az árnyék-király.



látóhatár egészen besötétült A gyűlölség villamai cikáztak végig a komor látóhatáron. Immár minden pillanatban félni lehetett a belháború viharának kitörésétől.

Különösen Horvátországban vált napról-napra fenyegetőbbé a helyzet. Jellasicse kinevezése mámorossá tette az illyr-pártot. Most már biztosra vették, hogy maga az udvar is helyesli felforgató törekvéseiket. Zágráb egészen forradalmi képet öltött. A „Dvorna,” az illyr-párt e korhely-tanyája, főhadiszálláshoz hasonlított. Helyiségei naponként megteltek gyanus alakokkal, akik előbb titokban, később pedig már egész nyíltan a Magyarország ellen viselendő háború esélyeiről tanakodtak. Ezen összejövetelek intézője és hangadója Gáj volt, aki mióta visszatért Bécsből, nem ismert határt az izgatásban.

— Bécsben, — szolt dicsekvő hangon egyik ilyen összejövetelük alkalmával, — számos nagyúr: exczellenciások, méltóságosak könyörögtek, hogy miután koldusokká lettek, mentsem meg őket. Megígértem. Hiszen az árvai, lipiói, trencsényi tótok ugysis csak alkalomra várnak, hogy a magyarok ellen fölkelhessenek. Ki kell irtani az ázsiai arisztokratákat, mert ameddig ezek fognak rajtunk zsarnokoskodni, szabadok nem leszünk.

Ilyféle fenhéjázó beszédekkel bódította Gáj híveit. Nem mondta ki ugyan egyenesen, de sejtetni engedte, hogy háta mögött az udvar

áll; ami egyértelmű volt azzal, hogy a horvát nép a legmagasabb körök kedvére cselekszik, ha Magyarország ellen pártot üt. Ez a hitegetés természetesen még vakmerőbbé tette az illyreket.

Midőn tehát Jellasics elfoglalta a báni-széket, egész Horvátország már alá volt aknázva. Készen állott minden, csak ürügyet kellett keresni a végleges szakításra. S Jellasics rajta volt, hogy ezt az ürügyet megtalálja. Ápril 18-án vonult be hangos ünnepségek közt Zágrábba és már másnap, ápril 19-én Túrmezeje (Turopolya) huszonnégy magyar községét statárium alá helyezte. Túrmezeje, melynek lakossága nagyrészt nemcsak magyarajkú volt, de nemesi kiváltságokkal is birt, mindig szálkát képezett az illyr-párt szemében. Közigazgatásilag Zágráb megyéhez tartozván, gyakran megtörtént, hogy a közgyűléseken leszavazták az illyrek magyarelles indítványait. Jellasics tehát, részint, hogy az illyr-pártnak kedveskedjék, másrészt, hogy a horvátországi magyarság erejét megtörje: ápril 19-én Zágrábmegye alispánjához a következő levelet intézte:

Alispán Úr!

Elhatároztam, hogy mind Turopolya községeinek huszonnégy birája, mind a pokupszkói, poszváiai szabadosok előljárói, különösen a topolovecziek minél előbb jelenjenek meg előttem. Különösen pedig ezen báni parancsinnál fogva tegyen rendelést, hogy a turopolyaiak itt Zágrábban előttem megjelenjenek.

Jelentse pedig mind a turopolyaiaknak, mind a szabadosoknak részemről, hogy én őket, — ha ezen báni parancsinnak nem engedelmessé válnának, — mint lázadókat fogom tekinteni, s velök mint ilyenekkel fogok elbánni.

Továbbá parancsolom, hogy Zágrábmegye területén a rögtönítelő bíróságot tüstént hirdesse ki, azok ellen, akik a király, haza és a nemzetiség pártolói ellen bármilyen módon lázítani merészelnének. Ami ezen báni parancsom kihirdetését és végrehajtását illeti, önt és valamennyi hivatalnokot a legsúlyosabb felelősség alá teszem.

Zágráb, ápril 19. 1848.

Báró Jellasics, bán.

Jellasics ezzel megkezdte erőszakoskodásai hosszú sorozatát. Ápril 20-án újabb kiáltványt bocsájt ki, amelyben a Magyarországgal fennálló kapcsolatot felbontottnak nyilvánítja és szigorúan megparancsolja az összes hatóságoknak, hogy kivüle másnak engedelmessé válni ne merészkedjenek; ápril 25-én Buccarit, mely a fiumei magyar kormányzék főhatósága alá tartozott, önkényűleg Horvátországhoz csatolja; ápril 27-én pedig Horvátország és Szlavónia egész területére kiterjeszti a rögtönítelő bíróságot; belevonván Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyéket is, amelyek pedig a báni táblával csakis jogszolgáltatási viszonyban állottak.

A statárium elrendelése már magában véve is törvénytíprás volt, mert ezt a főbenjáró fontos jogot úgy Magyarországon, mint a Kapcsolt



Lenkey János honvédtábornok.

Részekben csakis a nádor engedélyével gyakorolhatták kivételes és rendkívüli esetekben az egyes törvényhatóságok. Ámde, annak alkalmazása messze túlmélt meg a törvénytíprás határán is; ez már diktátori jogok gyakorlása volt. A statárium ugyanis nem a közbiztonság megbontói, hanem az alkotmányos horvát párt, de főleg Magyarország ellen

irányult. Jellasics erre vonatkozó körrendeletében halált kiált mindazok fejére, akik netalán azt mondják, — amint igaz is volt, — hogy a horvát nép az úrbéri terhek eltörlését a magyar nemzetnek köszönheti; halált arra is, aki horvát létére a magyarokhoz húz. Szóval, bitó alá huzolandó mindaz, aki a magyar állameszme hívéül vallja magát.

E jeladásra aztán egész Horvátországban elkezdődött a legfékeltenebb terrorizmus. Az illyr-párt fokozódó dühvel valóságos irtóháborút indított a magyar nemzettel rokonszenvező horvátok ellen. Elég volt egy elejtett szó, valamelyik illyr-kolompos besugása, hogy a gyanuba kevert egyén statárium elé állíttassék. Ime egy-két példa. Kussevics Aurélt, az ország levéltárnokát, alkotmányos érzelmei miatt rövid úton megfosztották állásától és nyomozó levelet adtak ki ellene. Rosszabbul járt Szivics. Zágrábmegye alispánja. Az árdemes férfiú, — mert Jellasics egyik törvényellenes rendeletét nem akarta végrehajtani, — elfogatott és statárium elé állítva, halálra ítéltetett. A boldogtalan ember csak úgy menekülhetett a bitótól, hogy örültséget színlelt.

Jellasics felforgatta az egész közigazgatást. A régi tisztviselőket mindenütt elesapta és saját híveit ültette a helyükbe. Főispánokat neveztet ki, a közpénzeket magához harácsolta.

Az erőszakoskodás odáig fajult, hogy az emberek „Szlaviani“ felírásu papirczédulákat voltak kénytelenek fővegük mellett viselni. Mert aki nem tűzött ki ilyen megkülönböztető jelvényt: azt mindjárt gyanuba fogták, hogy magyar érzelmű és börtönbe huzolták. A házkutatás, vagyonekobbzás napirenden volt.

Eközben a rágalom és rémítés minden aljas eszköze felhasználtatott, hogy a műveletlen, nyers tömeg lángragyújtott szenvedélye még jobban fokoztassék. Papok ajkáról szélitiben lehetett hallani az eféle predikációkat:

— Magyarok törnek reátok, hogy nyert szabadságtokat tőletek elrabolják. Ez az ázsiai vad csorda meg fogja ölni gyermekeiteket, megbecsteleníti feleségeiteket és leányaitokat; elúzi papjaitokat, hogy a templomokat lutheránus és kálvinista papoknak adja át. Az atyának gyermekével, a férjnek feleségével nem lesz szabad anyanyelvén beszélni, hanem csakis magyarul. Nagy veszedelem jön reátok. Legyetek hát ébren és tartsátok készen fegyvereiteket.

S mindezek az üzelmek Jellasics utasítására, sőt pártfogásával történtek. Maga buzdítá híveit az erőszakoskodásokra. Fölkereste a Dvornát, összeült a legelzülöttebb emberekkel és együtt poharazott velük.

Sütkérezett a népszerűség napfényében, de egyuttal adta a korlátlan hatalmu kényurat. Büntetett és jutalmazott. A kiről észrevette, hogy nem viseltetik rokonszenvvel törekvései iránt: azt a halálba üldözte; de viszont azokat, a kik vak bizalommal követték: dús javadalmazásu állásokba rakta. Gáj Lajos részére, aki a pártütés szervezésében jobbkeze volt, még a *kir. tanácsosi* czímet is kieszközölte az udvarnál.

Zágráb utczáin naponként nagy népcsoportokat lehetett látni, amint papjaik vezetése alatt a báni palotához vonultak, hogy Jellasics előtt



Orosz lovasság. — (Eredetije a bécsi csász. udv. levéltárban.)

kifejazzék hódolatukat. Egy ilyen hódolatnyilvánításról érdekesen emlékezik meg az akkori magyar lapokban egy szemtanu.

Diakovich nevű felső sztubiczai lelkész 4700 földmívessel zarándokolt egy napon Zágrábba, hogy a bánnál a szokásos tisztelgést hivelvel együtt megtegye. Jellasics tábornoki egyenruhában, szertartásos ünnepséggel fogadta az óriási küldöttséget, a melynek nevében Diakovich a bánhoz a következő dicsbeszédet intézte:

— Boldog azon emlő, mely tégedet táplált. Boldog, mert te vagy istentől Messiásként küldve, hogy bennünket valahára a sok százados

magyar igától megszabadíts. Egyedül csak te viheted ezt a nagy célt keresztül. Haladj tovább is a megkezdett úton, mi mindnyájan minden órában készek vagyunk, hogy életünket is érteled áldozzuk!

Erre az üdvözlésre Jellasics pedig így felelt:

— Testvérek! Még nektek soha sem volt ilyen bánatok, mint én, aki anyanyelveteiken szólt volna hozzátok. Mindig idegen ajkuak valának, ezért voltatok ti rabok. Én azonban összetöröm lánczaitokat. De ezt a nagy munkát magam el nem végezhetem, a ti segítségteket várom, s jelenleg nem kívánok egyebet vak engedelmességnél. Csak így érhetem el azt a nagy célt, a melyet kitűztem magam elé. Bízatok bennem: szabadok és szerencsések lesztek.

Ezután a bírák közt pecsétes iratokat osztott ki, a melylyel községeiket felmenti a robot alól. Végül az egész gyülekezet szétszlott a zágrábi csapszékekben, ahol a bán költségén nagy dinomdánomot csaptak. „Honnan veszik erre a pénzt? — sóhajt fel a tudósító, — nem tudom: de az mondatik, hogy a káptalannak van elég.“

De Jellasics nem elégedett meg csupán az izgatás ezen nemével. Bejárta keresztül-kasul az egész tartományt, fölkereste a Határőrvidéket és mindenütt a horvát nép váravárt Megváltója gyanánt ünnepeeltette magát. Utja elé virágok hulltak, de nyomán a vad gyűlölet lángja lobogott fel.

— Köszönöm hódolatotokat, — szokta mondogatni, — de ez kevés a nagy cél elérésére. Tetteket várok tőletek. Öntetek golyót, köszörüljétek kaszáitokat, mert közeledik a percz, midőn a gyűlöletes igát lerázzuk magunkról.

*A magyar kormánynak vajmi nehéz helyzete volt ez üzelmekkel szemben. Láta az eltemető örvényt, amely felé Jellasics sodorni akarja az országot; tudta, hogy csak a legerélyesebb fellépés térítheti őt a törvényesség útjára, — de kezei kötve valának. Tetterejét nemcsak a belzavarok zsibbasztották meg, hanem az udvari-párt folytonos gáncsvetése is. Egyelőre a békülékenység terén maradt. Meg akarta próbálni, hogy kölcsönös felvilágosítással talán mégis jó útra terelhető az izgága bán. István főherczeg tehát, a minisztertanács megbeszélése alapján, ápril végén Jellasicshoz levelet intézett, amelyben bizalmasan felhívja, hogy ha a márcziusi vívmányokban valami sérelmet lát, egyenlítsék ki azt békés úton. Jöjjön tehát mielőbb Pestre és a magyar kormány tagjaival személyesen értekezzék beigtatásáról, a tartománygyűlés összehívásáról s általán véve a horvátok kívánságairól, mert a kormánynak „erős szándéka és törekvése mindenben, mit a törvény, méltányosság és igaz-*

ság megenged, odamunkálkodni, hogy a kölcsönös bizalom Magyar- és Horvátország közt erősödjék.“



Görgei Arthur. — (1848-iki arckép.)

Jellasics daczos levélben válaszolt e bizalmas és jóakarató megkeresésre. Kijelentette, hogy semmi szükség sincs arra, hogy állását e válságos időkben csak egy perczre is elhagyja. „Különben is — írja válaszában, — az 1848-iki törvényekkel nem is annyira Horvátország,

mint az uralkodóház érdekeit látja sértve; s ezeket az érdekeket mint jó katona és hű alattvaló védeni tartozik.“

S e visszautasító levelének mintegy megerősítéseül, annak igazolására, hogy a magyar nemzettel véglegesen szakítani akar: a varasdi szép Dráva-hidat, mely Horvátország földjét Magyarországgal összeköté, karhatalommal széthordatta.

Ezzel természetesen a békés kiegyenlítésnek minden reménye eltűnt. Erélyesebb eszközökre volt szükség. De a magyar kormány még most sem akart letérni a törvényesség útjáról. Azt határozta, hogy egyenesen a koronás királyhoz fordul orvoslásért. A nádor, Batthyány gróf társaságában Bécsbe utazott, s V. Ferdinándtól kihallgatást kérve, nyílt őszinteséggel tárták fel előtte Jellasics túrhetlen viselkedését. A kihallgatásnak két királyi kézirat lőn az eredménye, az egyik a pártütő bánhoz, a másik pedig István főherczeg kir. helytartóhoz intézve.

A Jellasics báróhoz intézett kir. kézirat, amelyben a „kedves“ bán egy kis szelid leczkében részesül, a következőleg hangzott:

Kedves báró Jellasics!

Legszilárdabb és legrendíthetlenebb akaratom a kormányzat egységének fenntartása a Magyarország koronája alatt egyesült országokban, mint azt királyi szavammal és a koronázási esküvel felfogadtam; soha sem fogom engedni, hogy a magyar korona országaiban a törvényes kapcsolat önkényes rendeletek, vagy egyoldalú határozatok által meglazuljon: ennél fogva odautasítom Önt, hogy királyi helytartóm parancsainak és az általam kinevezett magyar felelős miniszteriumomnak, melyet én az 1848-ik évi III. t.-cz. értelménél fogva Magyarország és az ezen-országgal kapcsolatban álló országok törvényes kormányzatával felrubáztam, az igazgatás ágában pontosan engedelmeskedjék és e királyi akaratom teljesítése fölött hivatalos hatáskörében minden tekintetben őrkdjék.

Budapest május 7. 1848.

*Ferdinánd.*

A másik kir. kézirat, — amelylyel István főherczeg felhatalmaztatik, hogy Horvátországba teljhatalmú biztost küldjön ki, — ekként szólt:

Kedves unokafivérem, István főherczeg!

Miután horvát királyságomban több helyütt különválási mozgalmak törnek ki, melyek következeiseiben a Magyarországra fennálló kapocsra és összmonarchiámra nézve felette veszélyesekké válhatnak, ezennel megbízom Főherczegségedet, hogy szükség esetén egy arra alkalmas egyéniséget küldjön mint kir. biztost a szükséges teljhatalommal Horvátországba, hasonló merényletek és szándékoknak teljes erélyesség kifejtése általi elnyomására.

Bécs máj. 6-án 1848.

*Ferdinánd.*



Klapka György 1848-iki arcképe.  
(Eredetije az országos ereklyemuzeumban)

A kormány, kezében a király meghatalmazásával, most már szabadabban mozoghatott. Megvált az alap, amire támaszkodva, a pártitű bán üzelmeinek véget vessen. S eltökélte, hogy véget vet, István nádor, mint a király helytartója, Szemere belügyminiszter ellenjegyzése mellett, május 10-én erőyes hangu rendeletet küldött Jellasicsnak, melyben felhívja, hogy összes törvénytelen rendeleteit tüstént vonja vissza, s erről három nap alatt jelentést tegyen.

... „Mintán Ő felsége koronás királyunk és az 1848: III. törvényezikk által, — így szól a többi közt a nádor rendelete — a végrehajtó hatalomnak a felelős miniszterium általi gyakorlására teljes hatalommal, ugy az országban, mint az ahhoz kapcsolt részekben én ruháztattam fel, a belügyminiszter előterjesztésére rendelem:

1. Önmek mint Horvát-, Tót- és Dalmátországok kinevezett, de be nem iktatott bánjának az alkotmányszerű viszony megváltoztatására vonatkozó körlevelé az alkotmánynyal és törvényekkel ellenkezőnek jelentetik ki.

2. Az ön által jogtalanul kihirdetett és egyoldalú irányban a legfelsőbb szabályokon túlterjesztett rögtönbiróság s az annak folytatában netalán megkezdett vizsgálat és hozott ítélet érvénytelen.

3. Meghagyatik, hogy mind fentebb említett körlevelét, mind a rögtönbiróság iránti rendeletét ellenkező rendelet kibocsájtásával azonnal vonja vissza: s e rendelet vételétől számítot harmadnap alatt emek mikénti teljesítésétől engemet futár által értesítsen.“ . . .

Ugyanezzel kapcsolatosan egy másik rendelet, szintén a belügyminiszter ellenjegyzésével, Horvátország törvényhatóságaihoz intéztetett. E körrendeletben a megyék tudomására hozza a nádor, hogy Jellasics báró minden eddigi intézkedése törvénybe ütköző, tehát semmis. A hatóságok mint annakelőtte, úgy ezután is kizárólag csakis a magyar kormánynak tartoznak engedelmességgel. Egyébként az anyaországgal fennálló törvényes kapcsolat ellen elkövetett merényletek szigorú megvizsgálására és méltó megfenyítésére külön kir. biztos fog kiküldetni.

Másnap, május 11-én a kir. biztos, báró *Hrabovszky* János (szül. 1780. † 1852.) altábornagy és péterváradí főhadparancsnok személyében csakugyan ki is neveztetett. Hrabovszky kinevezésében ezúttal csakis általános megbízást kapott. A horvátországi sorkatonaság és a határőrség alája rendeltetett, működésére nézve szabad kezet nyert; de erősen szívére kötötték, hogy lehetőleg kövessen el mindent a forrongó kedélyek lecsillapítására. Jellasics ellen semmi-

féle kivételes intézkedést nem tett még a kormány. Bevárni akarta a nádor által kitűzött három napot; azt híven, hogy a bán talán mégis csak meggondolja magát és visszavonja törvénytíró ukázat.

Ámde Jellasics daczos kevélységgel, s konok megátalkodott-



A Földvály-testvérek.

Földvály Károly ezredes,  
a váci hős.

Földvály Lajos,  
Eszék várparancsnoka.

Földvály Sándor ezredes,  
a szent-tamási hős.

sággal tovább haladt azon a végzelses úton, amelyet a kamarilla jelölt ki számára. Nemhogy engedelmességre hajlott volna, de még fokozottabb mértékben folytatta bujtogatózásait. Vakmerősége odáig ragadta, hogy István nádor rendeletét *felbontatlanul* visszaküldte.

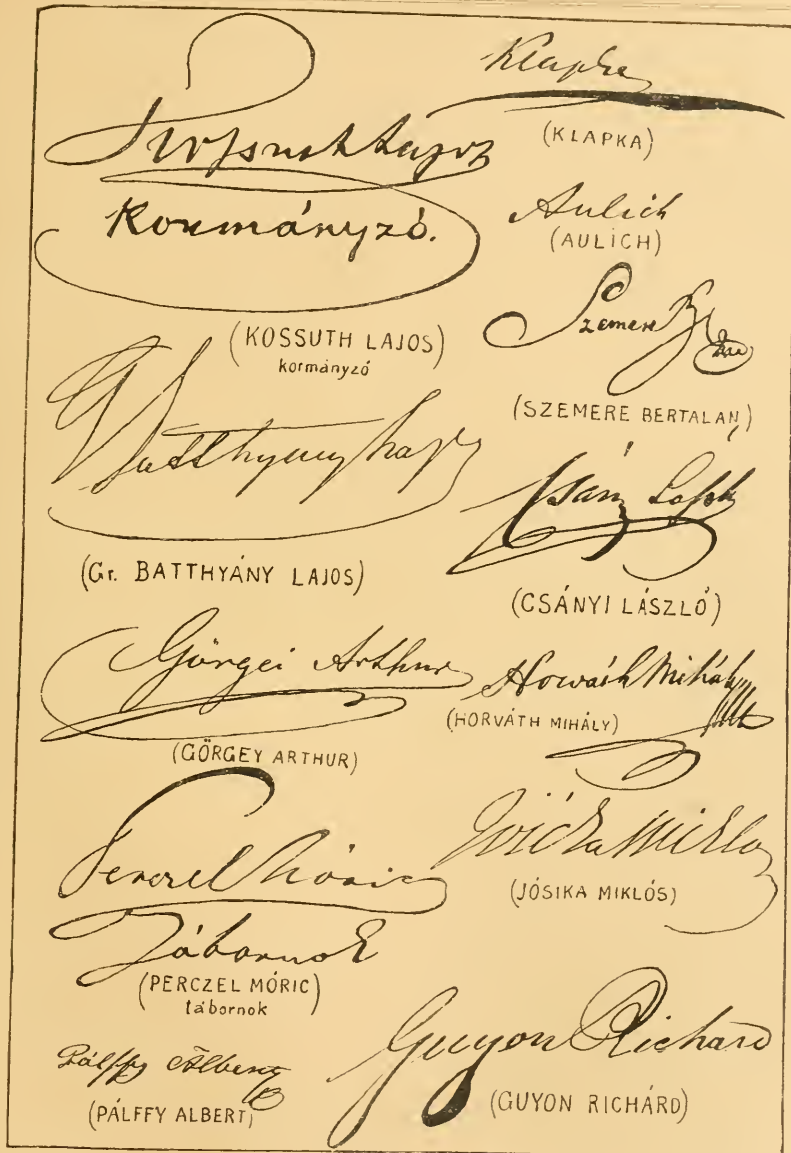
Csaknem hasonló sors érte a törvényhatóságokhoz küldött másik rendeletet is. Jellasics utasítására egyszerűen felretették azt a megyék. Egy 1848-iki szerb lap a zágrábmegyei közgyűlésnek e rendelettel szemben támasztott magatartásáról referálván, a többi közt így ír: „Ezen küldeménnyel (t. i. a nádor körrendeletével) horvát-szlavon nemzetünknek holmi parancsokat osztogatnak, s valami kommisszáriust akarnak reánk tukmálni, akinek. — mint mondják, — a határszél összes vitéz katonasága, a nemzetőrség és Isten tudja még kiesoda, engedelmeskedni köteles. A közgyűlés tagjai előtt ez a felüváltkodottság oly nevelésnek tetszett, hogy mindnyájan, de még a parasztok is hangosan kacagni kezdtek. Hagyjon nekünk békét a miniszterium és a nádor, parancsoljanak ők csak a magyaroknak.“

Ilyen felforgató közszellem, ily durva hang honosult meg, Jellasics példaadására, a horvátok között. A dölyf és az elbizakodottság oly magas fokra hágott, hogy az elvadult közönség már a magyar nemzetvezérfiainak a meggyalázásától sem riadt vissza. Mert ezt tette, midőn a zágrábi Márk-téren István nádor és a miniszterium tagjainak arczképeit, az ittas csöcselék vad üvöltése közt, nyilvánosan megégette.

Jellasics azzal akarta elűtni a hozzáintézett rendeletek hatását, hogy ő lépett fel vádoló gyanánt a magyar kormány ellen. Május 12-én bánii értekezletet hívott össze, amelyből kifolyólag egy panaszos felirat intéztetett a királyhoz.

A három egy királyság — vádaskodik a felirat, — nem engedelmeskedhetik a magyar miniszteriumnak, mert az a szlávok iránt ellenséges elemekből alakult, s „az osztrák monarchia közös mapesából való tökéletes elszakadás magvát hordja magában.“ A bán erélyes rendszabályaira a közbiztonság fentartása végett volt szükség. A magyar kormánynak nincs igaza, midőn a bánt és a horvátokat honárulók, felségsértők és gonosztevők gyanánt akarja megbélyegezni, holott a horvátok, kik közül most is negyvenezen négyezernek Olaszországban, alattvalói hűség dolgában sokkal feljebb állanak a forradalmár magyaroknál. Arra kéri tehát Ő felségét, hogy adjon Jellasicsnak legkorlátlanabb hatalmat, hogy mindazt megtehesse, amit a rend és nyugalom fentartására, valamint a nemzeti érdekek biztosítására szükségesnek vél, mert „ez az egyetlen mód a hazát a féltelenségektől és a fenyegető polgárháborútól megmenteni.“

... „Ha ezen kérésünket, — ezzel az ultimátuszerű fenyegetéssel végződik a felirat, — a magyar ellenfelek meggátolnák, nem marad egyéb hátra, mint a törhetlen jobbágyi hűséghez való változatlan ragaszkodásunkhoz képest nemzeti és



A szabadságharc nevezetesebb szereplőinek kézírása.

politikai létünk megőrzése vegett saját elhatározasunkból mindazon lépéseket megtennünk, melyeket a körülmények szüksége és kényszere parancsolni és az önfenntartás ösztöne sugalni fognak" . . . .

De már erre a magyar kormány hosszúra nyúlt türelem-fónala is elszakadt. Belátta, hogy a féktelenkedő horvátokat csakis úgy térítheti a törvényesség útjára, ha Jellasics kezéből kiesavajja a jogtalanul bitorolt hatalmat. Hrabovszky kir. biztoshoz a nádor újabb rendeletet intézett tehát, hogy Jellasicsot fogja hűtlenségi perbe, fofsza meg báni méltóságától, aztán a törvény szigorának vasvesszejével állítsa helyre a Kapesolt Részek megzavart rendjét.

E rendelet, mely híven felsorolja a Jellasics egész bűnlajstromát, a következőleg hangzott:

*Báró Hrabovszky János  
lótországi és szerémségi főparancsnoknak,*

Miután az 1848. III t. cz. Ő felségének az országbóli távollétében, engem, mint nádort és teljes hatalmu királyi helytartót, a korona egysége és a birodalom kapcsának épségben tartása mellett, a törvény és alkotmányos ösvényen gyakorlandó végrehajtó hatalommal felruházott: a miniszterek meghallgatása után el nem mulasztám, az összes minisztérium alakulása előtt kinevezett báró Jellachich Józsefhez azon parancsot juttatni, miszerint bizonyos határnapig Budán személyesen megjeleni kötelességének ismerje; hogy úgy a tartományi gyűlés iránt, melyen báni méltóságába vala ígandatód, valamint egyéb viszonyok rendezése iránt is, a külön érdekek lehető kielégítésére a szükséges intézkedések eszközöltessenek.

Báró Jellachich József azonban, ki hivatalába ígatva nincs, sem tisztí esküjét még le nem tette, mellőzvé a törvényes parancsot, nemcsak meg nem jelent, hanem az ország és a kapesolt részek közötti viszonyt az ujabban alkotott törvények által megváltozottaknak, megszakadottaknak nyilvánítván, a hatóságoknak és állodalmi tiszteknek szigoruan megparancsolá, hogy kivüle senki mástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészeljenek; sőt a kapesolt részekben a rögtönbíróági jogot kihirdettetvén, ennek körét oly irányban és oly vétségekre is kiterjesztette, melyek a rögtönítélőszék elébe sohasem tartozhatnak; mi által felségi jogba vágni merészkedett.

Ő felsége e tényekről értesülvén, azon vallásosságánál fogva, melyet a törvény és alkotmány iránt mindig tanusított és melyet hű nemzetének esküvel biztosított, nem késebt nevezett bánnak május 7-én kelt sajátkezü legmagasabb leiratának tartalmában szigoruan meghagyni, miszerint parancsaimat és a felelős miniszterek rendeleteit haladéktalanul teljesíteni elengedhetlen kötelességének tekintse.

Ennélfogva t. évi május 10-én kelt rendeletemben az érintett körlevelet, úgy a rögtönbíróági jogot érvénytelennek és megszűntnek nyilatkoztatván, meg-hagytam, hogy mindkettőt azonnal vonja vissza.

Időközben báró Jellachich József, — ki beigtatás hiányában törvényes hatóságot, vagy báni hatalmat nem is gyakorolhat, — ellenszegülését folytatja és részint hivatalos, részint hitelt érdemlő tudósítások szerint, törvénytelenséget törvénytelen-

séggel tetéz. Tudniillik: Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyékben, melyek még a törvényes bánnal is csak felebbezési és országkapitányi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem lévén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és így a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik; a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok és miniszteri rendeletek iránti engedelmség alól felmenteni, sőt épen és egyenesen az engedelmesekek ellen büntetéseket szabni bátorzkodott; az országos kincstár részleteit letartóztatja; a hatóságok pénztáraitól, sőt a korona jövedelmeiről is rendelkezni merészel, és törvényellenesen ezen bitorlásokat Fiume kerületére is kiterjeszteni törekszik. Minthogy pedig ily cselekvések, a mennyiben a helyszinén szerzendő hiteles adatokból és bizonyosságokból valóknak tapasztal-



Jósika Miklós báró. — (1848-iki arckép.)

tatának, a Hármaskönyv I. 14. t.-cz. és az 1723: 9. t.-cz. értelmében hűtlenségi bűnt foglalnának magokban; ennél fogva:

Önnek, mint királyi biztosnak és melleje kir. segédbiztosképen adott kir. tanácsnok Zsitvay Józsefnek rendelem és parancsolom:

*I-ször.* Ő felsége sajátkezü legmagasabb leiratát, mind azt, melyben báró Jellachich Józsefnek az irántam és a magyar miniszterium iránt engedelmség meghagyatik, mind azt, minek alapján a király nevében teljhatalmu biztosképen Ön im kiküldetik, — Horvátországban, Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyében, úgy a határörvidéken: a hatóságokban, a helységekben és illetőleg ezredekben kihirdettetvén, minden alkalmas módon a nép tudomására juttatandja, báró Jellachich József parancsainak teljesítésétől mindenkit eltilt; ellenben az Ön rendeletei iránt engedelmségre mindenkit kötelezend. A rögtönbirósági jogot hirdesse ki, a hatóságokat e biróságok tüsténti szabályszeres alakítására utasítsa;

es ezeket a koronaegyseg, a közrend es a béke erőszakos háborítói ellen gyors es szigoru eljárásra felszólítja.

2-szor. Horvátországban, Szerém-, Verőcze-, Pozsega megyékben, valamint az illető kir. városokban a törvényes hatóságokat helyreállítandja és azokat a kir. helytartói es miniszteri rendeletek teljesítésére es a törvényes engedelmes-ségre kötelezendji.

3-szor. A báró Jellachich József által hivatalokra es tisztségekre tett kineve-zések törvénytelenek; es így érvénytelenek lévén es azoknak nyilvánítván: a törvényesen választott vagy nevezett tisztviselőket ismét hivatalaikba igtatandja.

4-szer. Mindazokat, kik a koronaegység es az országos kapcsolat tetleges felbontásának kísérletében a közrend, a személy es vagyonbátorság megtámadá-sában bujtogatás, vagy erőszak útján résztvettenek es vesznek; személyválogatás nélkül a büntető igazság kezeibe átszolgáltatja.

5-ször. Báró Jellachich Józsefet, ha a fennforgó es említett súlyos vád iránt a helyszínén is teljes bizonytságot szerzett: a királyi ügyigazgatóság előleges kihallgatása mellett, azonnal hűtlenségi (nota infidelitatis) perbe fogassa es katonai tisztségétől felfüggeszse. Azon tényt pedig, miszerint a király es ország elleni hűtlensége miatt bűnvád alá vétetett, minden polgári es katonai hatóság-gokkal közölje, oly meghagyással, miszerint ezek közhírré tenni tartoznak: hogy a ki az ő rendeleteit teljesíti, vagy az én törvényes parancsaimnak az engedel-mességet megtagadni merészelné, mint részes a hűtlenségben, bűntárs gyanánt szintén azon bűnvád alá vonatik. Az eljárás eszközölhetése végett, ezennel Eötvös József kir. ügyigazgatót, Fésűs György királyi ügyvédet es Zerpák Eduárd Horvátországban királyi ügyésztt melléje rendelem.

6-szor. Báró Jellachich József elősorolt merényei által Horvátországban a közállapot rendkívül meg lévén zavarva, helyreállítására rendkívüli eszközöket es hatalmat is szükségel. Ennélfogva Önt apostoli királyunk nevében a polgári es katonai hatóságnak hathatós, úgyszintén a báni hivatalt illető minden hatalom-nak is ideiglenes gyakorlására feljogosítom es megbízom.

7-szer. Különösen felhatalmazom: hogy az ország es Kapcsolt Részeihez tartozó minden örvidékekben, a téveszmékkel csábítgatott valamennyi ezredeket hathatós nyilatkozványban nyelvök es vallásuk iránt a törvény értelmében bizto-sítsa es megnyugtassa. Hogy továbbá, mindazokban, melyek törvényhozási intéz-kedést nem igényelnek, u. m. szabad költözés, az ipar es kereskedés úzésének, a tudományok művelhetésének, az örvonali szolgálat könnyíthetésének es meg-szorításának, az örnapi díjazásnak, a testi büntetés eltörlésének es az álladalmi közmunka megszüntetésének tárgyában mindazon engedélyeket tetleg adhassa es nyilváníthassa, melyek az illetők részéről valóságos jótétemények gyanánt fogadtat-nak es a határőri vitézeket meggyőzni képesek, miképen a magyar nemzet eltökélt szándoka határörvidéki testvéreit, valamint a haza többi polgárait hasonló szeretettel ápolni es szabadságukat, jólétüket előmozdítani. Mindezt azonban a Végek védel-mére szükséges katonai szerkezetnek, módosítással bár, de kellő fenntartása mellett.

Hogy pedig rendeleteimet akadéktalanul végrehajthassa, azoknak engedetlen es állandó fogamatot szerezhessen es a törvényes állapotot minden áron visszaállít-hassa: parancsai alá helyezem es rendelkezésére bízom a Kapcsolt Részekben is







Gracza, 1948-49-iki szahuladgharar. Irodémeté.

## CSIKÓS-GUERILLÁK HARCZA.

Rózsza Sántor esikős-guerillai támadást intéztek a vasasnémetek ellen

Egykoru rajz utan festette. Mullbeck K.



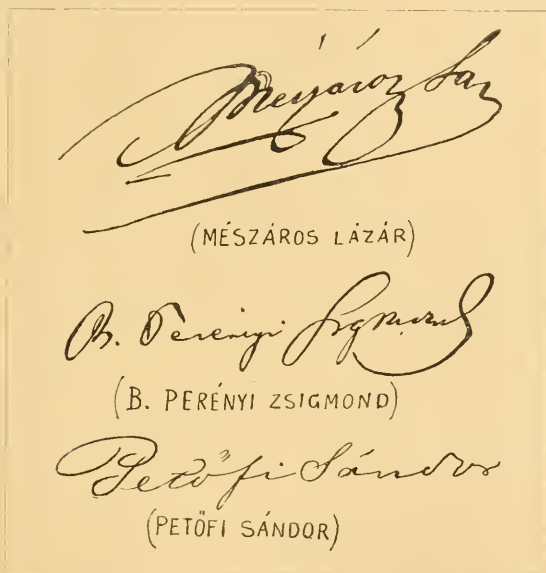
létező és rendezendő nemzeti őrsereget, az ott tanyázó katonaságot és az őrvidek ezredeit, akik felszólításainak a legterhesebb fenyték terhe alatt engedelmeskedni tartoznak. Jelentését az eredményekről időről időre a belügyminiszterhez intézendi.

Kelt Budapesten, máj. 14-én 1848.

Szemere Bertalan s. k.,  
belügyminiszter.

István s. k.,  
nádor és királyi helytartó.

Hrabovszky teendőit az újabb rendelet most már részletesebben körülírta: Fogja bűnperbe Jellasics bárót, foszszza meg báni és



A szabadságharcz nevezetesebb szereplőinek kézírása.

katonai méltóságától, üssön szét az összeesküvő illyrek közt, szerezzen tiszteletet a törvénynek, állítsa vissza a magyar nemzet megrendült uralmát a pártütő tartományban. Legyen kérlelhetetlenül szigorú a bujtogatókkal szemben. de viszont viseltessék elnézéssel a félrevezetett tudatlan köznép iránt: hallgassa meg vélt sérelmeit és lehetőleg orvosolja azokat. A Határőrvidék népének megnyugtatását köti különösen a kir. biztos szívére a rendelet.

A Határőrvidék, mint tudjuk, a mohácsi vész után, a törökök

beütése ellen, védelem céljából szerveztetett; s hosszú sávként félkörben Magyarország délkeleti részén nyult el. Lakosságának zömét a török területtől kivándorlott keresztény szökevények képezték. Az egész két részre, u. m. horvát-szlavon-határőrvidékre és bánági-határőrvidékre oszlott. Az első Horvátország és Szlavónia határán nyult el, a másik pedig Titeltől egész Erdélyig terjedt. Később 1763-ban Erdélyben is alakítottak néhány székely és oláh határőr-ezred.

A Határőrvidék természetesen katonásítva volt. Minden férfi állandóan fegyver alatt állott. A esajkás-ezred, Titel törzshelylyel, az aldunai hadihajóknál még matróz-szolgálatot is tartozott teljesíteni.

Az ozman-hatalom megtörése után a bécsi udvar nemhogy polgárosította volna a Határőrvidéket is, mint azt a nemzet számtalanszor követelte, sőt ellenkezőleg azon munkált, hogy különállása még erősödjék. Harcedzett, marczona népét az osztrák császárok újabb, meg újabb kiváltságokkal halmozták el. De megváltoztatták lassanként eredeti rendeltetését is. Im már nem annyira kifelé őrizték a határt, mint inkább befelé vigyáztak a békétlenkedő magyarokra. Valóságos kész táborhelye lett a kényuralomnak ez a kihalásított földcsáv, melyet Bécsből kormányoztak, s a melynek fegyveres lakosságát bármire fölhasználhatták.

A szabadságharcz idején a Határőrvidék összes fegyverfogható népe mintegy kétszázezer főre rügött. Tehát egy egész nagy hadsereg, mely jó zsoldért kész volt akárkivel szembezállni. Ezekre a graniésárookra támaszkodott a kamarilla, midőn a pártütést ellenünk szervezte. S tényleg úgy Horvátországban, mint az Alvidéken a reakciót a graniésár-tisztek támogatták a legbuzgóbban. A Karlóczán kikiáltott szerb vajda: Suplikacz graniésár-tiszt volt, Jellasics bölesője szintén ott ringott a végvidék zordon hegyei közt. A horvát-szlavon határőrség egészen Jellasics befolyása alá került, aki azzal ijesztgette őket, hogy elvesztik százados kiváltságaikat, ha a magyar uralom fennmarad Horvátországban. A műveletlen vad nép, mely nomád módra házközösségben élt, persze hitelt adott e rémítgetéseknek, s még erősebb bizalommal fordult a mindenható bán felé, aki bizonyára képes lesz megvédelmezni a határőrök féltett jogait is.

Ezért utasított Hrabovszky, hogy csinján bánjon a határőrvidékiekkel, s nyugtassa meg őket a magyar kormány jó szándékairól.

Ámde, a kormánynak ugy ezen, mint egyáltalánvéve a horvát pártütés megtörésére irányuló szándéka hajótörést szenvedett. Jella-

sics immár sem békéltető szóval, sem fenyegetéssel nem volt leterelhető többé a forradalom útjáról. Hrabovszkynak azt üzentette, hogy a császári altábornagygyal szívesen szóba áll, de mint a magyar kormány biztosát nem ereszti át a horvát határon. S Hra-



Gróf Guyon Richárd honvédtábornok.

(Az 1848—49-iki orsz. erekllymuzeumban őrzött egykoru aquarell után.)

bovszky, — aki becsületes igyekezetű ember volt, de erélytelen, — tényleg csakis tábornoki minőségében, biztostársait a határszélen hagyva, bátorkodott Belovárra utazni, ahol Jellasics már várta őt. Mit végeztek, maig sem tudni biztosan, a beavatottak azonban mondták, hogy Jellasics Hrabovszky előtt ez alkalommal Ferencz-

Károly főherczeg egy bizalmas jellegű levelét mutatta fel, a melynek az volt a foglalatja, hogy a bán ne tördődjék a király, vagy a nádor semmiféle rendeletével, hanem a fényezetett uralkodóház érdekében szervezze csak bátran tovább a pártütést.

Hrabovszky tehát — a nádor utasításához képest, kiboesájtván rendeleteit — mint aki jól végezte dolgát, szépen visszajött, Jellasics pedig az izgatás teréről a tettek mezejére lépve, most már egész leplezetlenül nyomban megkezdte *hadikészülődéseit*. Néhány napra a királyi biztos kinevezése után két rendeletet intézett a „Három egyesült királyság” hatóságaihoz, amelyben arra utasítja őket, hogy haladéktalanul kezdjék el a hadiszerek, önkénytesek stb. összeírását. Ez a két rendelet, mely élénken jellemzi Jellasics egész működésének modorát, a következőleg szól:

## 1.

Uraim! A f. évi május 15-én kiadott rendeleteim folytán elkerülhetlen szükségesnek látom önöknek meghagyni: jelesen,

1. hogy azon pénzeket, melyek a beligazgatás károsítása nélkül a had viselése és kitartására fordíthatnak, haladéktalanul jegyeztessék fel;

2. hogy a hadi-adót, melyet a hadi-pénztár beküld, további rendeletemig tartsak vissza;

3. hogy a hatóságuk körében található minden fegyvert, lőporral s az ólommal együtt azonnal összeírni igyekezzenek, s azokat az illető hatóság felügyelete alatt tartsák;

4. hogy mind az önkéntes, mind a nemzeti őrsereg csapatjai számára, melyek rendezését már önöknek meghagytam, a vezérletre alkalmas emberekről gondoskodjanak, s nekem az ily egyéneket tudtul adják;

5. hogy a hadsereg felállítása körül működő választmányt azonnal rendeljenek ki;

6. hogy az iránt: hogyan láttathatnék el a legczélszerűbben önök kerületében élelemmel ezen hadsereg, azaz mennyi buzát, lisztet, szénát és zabot lehetne s mely idő alatt megszerezni, — nekem tudósítást adjanak;

7. hogy egy teljes hatalmú képviselőt, — aki a tartandó közelebbi tartományi gyűlésig, házi és helyi körülményeiről a központi tanácsnak a szükséges értesítéseket megadja, — azonnal küldjenek ki;

8. hogy a raktárakat, amelyek kerületükben találtnak, különösen azokat, amelyek a magyar határ mentén a Száva vizén vannak, foglalják le.

Végre fölszólítom önöket, hogy ezen rendeleteim teljesítéséről, legtovább 8 nap alatt tudósítani el ne mulasszanak.

Vegyék üdvözetemet!

Zágrábban, 1848. máj. 16.

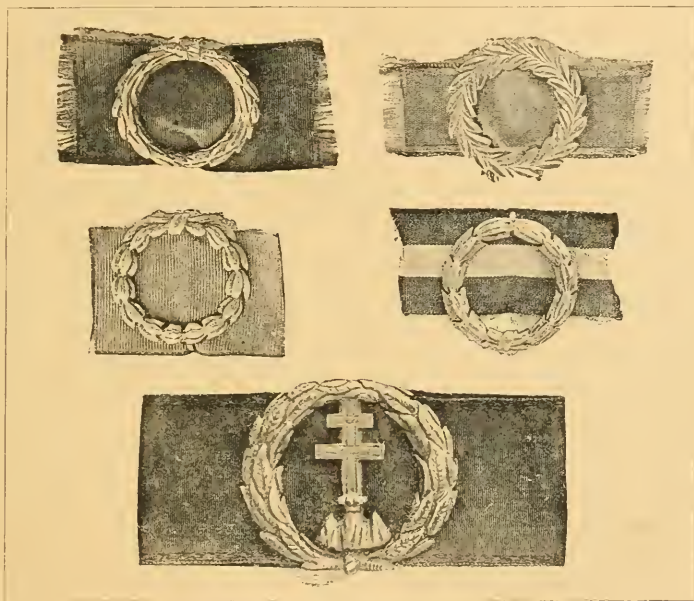
*Jellachich*, bán.

## II.

Uraim!

Mínthogy a mostani időnek rendkívüli körülményei, midőn t. i. önállásunk életéről van komoly szó, s hazánkat napról-napra nagyobb veszély fenyegeti, elkerülhetetlenül szükségessé teszik, hogy mindazon hatalom és erő, melylyel hazánkban birunk, hazánk bátorságául, továbbá jogaink és nemzeti szabadságunk ellen irányzott megrohanások elhárításául készen tartassék.

Ennélfogva felhivom önöket, hogy ezen báni levelem vételével az önkénteseket, kik keblökben taláztatnak és hazájukért fegyvert viselni képesek, mind a gyalogokat, mind a lovasokat azonnal összeírtni rendeljék, s az összeírási ivet



1848—49-iki honvéd-érdemjelek.

legfeljebb f. hó 20-ig ide küldjék át, minden esetre önkényesek csapatait akként tartsák készen, hogy első felszólításomra oda, ahová parancsolni fogom, vonulhassanak.

Szintugy rendelem, hogy az iránt is előkészületeket tegyenek, miszerint a nemzeti hadsereg, vagyis az insurrectio, ha szükséges leendő, ki is vezethetessék. Miről egyszersmind az ilyféle néphadseregbe besorozható egyének száma felől engem mielőbb értesíteni el ne mulasszák.

Vegyék üdvözetemet!

Kelt Zágrábban, 1848. máj. 15.

Jellachich, bán.

Egy kardvágás kellett csak, hogy a Kapesolt Részek és a Magyarország közötti laza kötelék végleg elszakadjon. És Jallasics immár köszöri a kardját, hogy ezt a vágást megtegye. Az Alvidéken a szerbek, Erdélyben az oláhok szintén hozzáfógtak már a fegyverkezéshez. A titkos összeesküvések, nemzetiségi forrongások zavaros ködéből kezdett kibontakozni a háború réme.

A Batthyány-miniszterium helyzete hovatovább súlyosabbá vált. A nemzet újjáalakulásához fűzött sok szép remény eltűnt, mint egy szép álmokép. A reformok békés munkája megszakadt. A tervbevelt alkotások helyett a polgárháború iszonyainak az elhárításáról kellett sietősen gondoskodni.

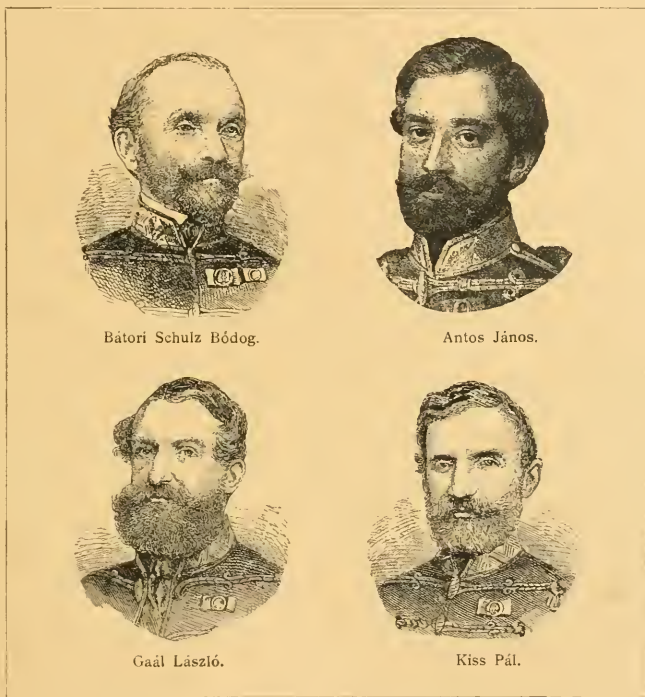
A kormány lázas tevékenységet fejtett ki ebben az irányban is, ámde roppant nehézségekkel küzdött. Minden újabb lépése elé láthatatlan kezek esaknem elháríthatatlan sziklákat gördítének.

A bécsi kormány, melynek vezetését Fiquelmont gyors bukása után Pillersdorf vette át, a lehető legrosszabb indulattal viseltetett a magyar kabinet iránt. Háta mögött a kamarillával, mindent elkövetett, hogy helyzetét súlyosbitsa. Az akadémikusok a pénzügyek terén kezdtek el. Az első komoly vizálya az államadósságok kérdése szolgált alkalmul. Ausztriának mintegy kétszáz milliónyi adóssága volt, amely könnyelmű gazdálkodással még a század elejétől: a franczia háborúk óta halmozódott össze ily roppant összeggé.

A kamarilla mindenekelőtt ezen államadósság egy jelentékeny részét, — ötven millió forintot, — szerette volna Magyarországra áthárítani. István nádor még a pozsonyi országgyűlés berekesztése előtt kapott ez irányban felszólítást, de a márcziusi napok örömmámora elterelte a nemzet figyelmét a reakció e jogtalan követeléséről. Csakhamar újabb sürgető felhívás érkezett Bécsből. A kormány zavarba jött. A közvélemény felzúdult. Köztudomásu volt ugyanis, hogy ez államadósságokból egy poltura sem terhelheti jogosan az országot, a melynek összes államjövödelme — évenként 25—30 millió forint, — esztendőök hosszú sora óta Bécsbe vándorolt. És ezen kivándorló milliókból a nemzet anyagi, vagy kulturális emelésére soha semmi sem fordítottat. Felemésztette a hadsereg, hasznát látta a dédelgetett császárváros. Jól tudták azt Bécsben is, de nem törődtek vele; hisz Magyarország megtörése volt a főczél. Megragadtak erre minden eszközt, nem mellőzték hát ezt sem. Arra számítottak, hogy az ekként támasztott pénzügyi zavarok súlya alatt csakhamar összeroskad a magyar nemzet.

Az államadósság terhe még inkább elzsibbasztja életerejét és hosszú időre megakasztja fejlődését. Örülni fog, hogy élhet, nem-hogy önállóságra törekedjék.

A magyar kormány, kerülni akarván az összetűzést, eleinte kitérő választ adott. Majd újabb sürgetésre azt mondta, hogy az országgyűlés határozata nélkül ilyen óriási közteher elvállalására



A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

nincsen jogositva. Az udvar erre nyomban egy újabb leíráttal válaszolt, melyben kijelenté, hogy méltányolja a felhozott érveket: vár; de a nádor és a kormány tagjai irásban kötelezzék magukat, hogy az országgyűlést lehetőleg reábirják a státusadósságok elvállalásának a megszavazására. A kormány, mivel a kamarilla a királyt toltta előtérbe, kelletlenül bár, aláírta a kivánt iratot, egyúttal azonban kife-

jezte abbéli reményét, hogy ezen készségeért viszont az udvar rajta lesz, hogy Magyarországon a béke meg ne zavartassék.

Azt hitte a kormányunk, hogy ezzel talán mégis megnyeri a bécsi körök hajlandóságát, s vége szakad az áldatlan villongásnak. Dehogy szakadt. A kamarilla kifogyhatatlan volt az újabb meg újabb fondorlatokban. Most a pénzügyet és hadügyet vette elő, s e két legfontosabb tüzecsze fölött továbbra is korlátlan önkényvel akart hatalmaskodni. A feloszlatott császári udvari kamara és a főhadi-tanács örökébe beültették az osztrák miniszterinmot, amely, mintha épen-séggel semmi változás nem történt volna, a legkilyívőbb módon untalan beleavatkozott Magyarország beligazgatásába. Így, az osztrák pénzügyminiszter azt akarta, hogy a magyarországi bányák érzékészlete továbbra is Bécsbe szállíttassék. Ki is adott egy erre vonatkozó rendeletet. A bányatisztek, a vett utasításhoz képest, már utnak is indítottak egy csomó arany- és ezüstrudat, midőn a dolog a magyar kormány értésére esett. Ez már több volt a soknál. Kossuth erélyes lépésre szánta el magát. A szállítmányt visszaparancsolta; a bányavárosok területére pedig, hasonló visszaélések megakadályozása végett, Géczy Péter honti főispánt kormánybiztosnak nevezette ki.

Csaknem hasonló összeütközés támadt az osztrák pénzügyminiszterium és a magyar kormány közt a dohánybeváltás körül. Itt is a Kossuth erélye akadályozta meg a reakció hatalmi túlkapásait.

Egyáltalán mentől fenyegetőbb lett a helyzet: annál inkább előtérbe tolt Kossuth személye. Mintha maga a népek sorsát intéző Gondviselés ragadta volna előbbre, mind előbbre, hogy a bekövetkezendő véres drámánál a szorongatott magyar nemzet ne legyen vezér nélkül.

Batthyány grót, öröklött hajlamainál és lovagias jelleménél fogva oly megingathatatlan hűséggel viseltetett az uralkodó-ház iránt, hogy az utolsó pillanatig folyvást remélt a békés kiegyenlítés lehetőségében. Nem hitte, nem akarta elhinni, hogy a reakció hydrája ott fészkel a trón háta mögött. S hogy a békés megegyezést ne veszélyeztesse: tartózkodott minden erősebb föllépéstől. Járt Bécsset, hol István főherczeggel, hol valamelyik miniszter társával s ott is kérésre fogta a dolgot, ahol követelni lett volna joga. El akarta kerülni a rázkódtatást, még áldozatok árán is.

Ellenben Kossuth csupa erély volt. Ő is minden lehető elkövetett, hogy a jó egyvetérés a nemzet és az uralkodóház között meg ne



Ósztrák tábori posta megtámadása. — (Eredetije a bécsi esísz. udv. muzeumban.)

szakíttassék; de viszont el volt tökéltve, hogy az országot nem engedé a fondorlatok prédáján. A kamarilla jól tudta ezt, s már a miniszterium összeállításánál azon mesterkedett, hogy Kossuthot, mint a reformmozgalmak vezetőjét lehetőleg megbénítsa és elkedvetlenítse. A pénzügyminiszteri tárczát jelölték hát számára, a melynek vitelére, ugy tanulmányainál, mint vérmérsékleténél fogva a legkevésbé látszott alkalmasnak. De esalatkoztak, mert Kossuth lángelméje ezen szakma nehézségeit is csakhamar legyőzte.

Midőn Kossuth a pénzügyminiszteri-tárczát átvette: az államkasszában alig feküdt 400,000 forint. Az udvari-párt készakarva úgy intézte a dolgot, hogy mindjárt az első legszükségesebb kiadásoknál a magyar pénzügy zátonyra kerüljön.

Épp ilyen ellenséges indulatot táplált a magyar kormány iránt a bécsi hadügyminiszterium. Ez sem akarta figyelembe venni a változott viszonyokat, hanem továbbra is kizárólagos rendelkezési ogot formált magának a hadsereg magyarországi része fölött. A főhadparancsnokok, az 1848-iki törvények szentesítése után is, Bécsből várták és Bécsből vették utasításaikat. Ebből aztán újabb nehéz önyodalmak és sajnálatos összeütközések támadtak.

A kormány végre is egyenesen a királyhoz volt kénytelen fordulni panaszával. S a jó öreg Ferdinánd megint kéziratokkal próbált segíteni a bajon. Egyik kéziratával az olasz harezterről haza rendelte Mészáros Lázárt, aki májns végén a honvédelmi ügyek vezetését tényleg át is vette. Egy másik legfelsőbb irat pedig, — mely az osztrák hadügyminiszterium és a magyar kormány közötti viszonyt szabályozza — Latour grófhoz intéztetett. Ez a királyi kézirat a következő:

*Legfelsőbb kabinet-irat Latour gróf osztrák hadügyminiszterhez.*

„Kedves gróf Latour! Hogy hadseregem összes kormányzatában, s az ez iránti rendeletekben a szükséges egybefüggés, egészen az utóbbi magyar országgyűlésen általam megerősített III-dik t. czikkely 6-ik és 8-ik pontjai szerint tovább is fentartassék, meghagyom önnek: hogy minden rendeletekre nézve, melyek összes hadseregemre vonatkoznak, vagy a melyek, a fentebbi tervezet értelmében a magyar seregnek általam külföldöni alkalmazását tárgyazzák, tegye ön magát előlegesen értekezésbe a magyar miniszteriumommal, különösen pedig a magyar hadügyminiszteriummal; miután minden ilyes rendelkezések csupan a magyar hadügyminiszterium útján adathatnak ki a magyar fő hadi parancsnokoknak, kik a magyar katonai ügyek kormányzására nézve egyébként is csupan a magyar miniszterium alatt állanak. Azonban maszról a legelől említett czél elérésére nézve biztosítani kívánván itteni (bécsi) hadügyminiszteremnek az azon rendeletekrőlí tudomást és áttekintést,

melyeket a magyar miniszterium a magyar katonaság kormányzására nézve, törvényes hatáskörén belül kibocsát; felszólítom egyszersmind öcsémet, a főherczeg nádort,



Aulich Lajos honvédtábornok, (1848-iki arckép.)

irányozná oda a maga működését, hogy amennyiben ezen rendeletek, közvetve monarchiám összes hadseregére nézve fennálló intézkedéseket érintenek: az ilyesek

irant itteni hadügyminiszteremmel érintkezés történnék; ellenben a kevésbbé lenyeges rendeletek vele utólagosan közöltessenek. Az itt adott utasítások a katonai határőrvidékre is alkalmazandók, épségben tartván a bán tulajdonosi illetőségeit. Ezekhez képest intézze ön is tüstent a további szükséges teendőket, névszerint pedig Becsben levő magyar miniszteremmel Eszterhazy herczeggel, a szerint bocsátkozzék érintkezésbe.

Kelt Becsben, majus 7-én. 1848.

*Ferdinánd.*

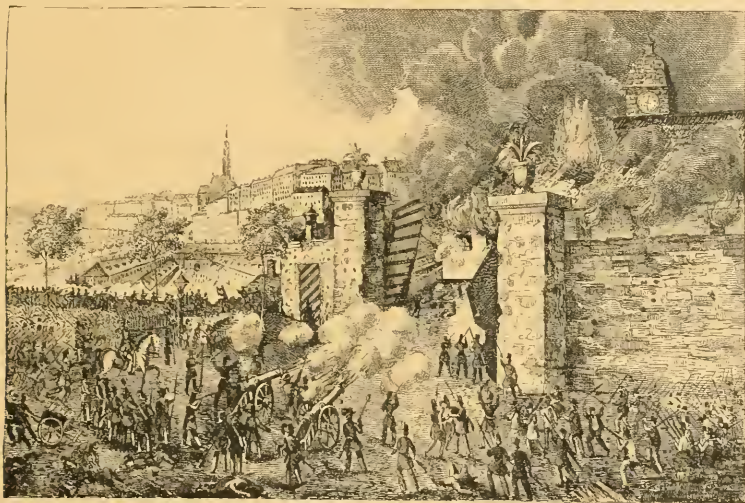
Végül még egy harmadik kir. kézirat a budai, szebeni, tomesvári, péterváradai és zágrábi főhadparancsnokokhoz küldetett, akiknek további miheztartás végett tudomására adja a legfőbb hadur, hogy az országban fekvő összes katonaság ezentúl parancsait és utasításait a magyar hadügyminiszteriumtól fogja kapni: ők is ide tartoznak beküldeni jelentéseiket. E rendelkezés a határőrvidékre is szól.

Azt lehetett himni, hogy a király e parancsa csak megtette hatását. Dehogy! A generális urak továbbra is megmaradtak visszautasító, rideg álláspontjukon. A honvédelmi miniszterium rendeleteit daczos fitymálással fogadták, jelentéseiket továbbra is egyenesen Bécsbe küldték. Nagyon természetes, hogy a szigorú katonai fegyelem mellett ily nyilvánvaló engedetlenségre a maguk elhatározásából nem mertek volna vetemedni. Több mint valószínű tehát, hogy kéz alatt egészen más rendeletet kaptak.

Mindenesetre nagyérdékü részletét képezné a szabadságharcz drámájának azon viszony felderítése, amely az udvari-párt és V. Ferdinánd közt fennállott. Ám, ezt is gondosan betakarták a kutató szemek előtt a titok sűrű fátyolával.

Úgy tetszik azonban, számos jel igazolja, hogy V. Ferdinánd minden testi és szellemi gyöngesége mellett mindvégig szívósan küzdött uralkodói hatalmának a megtartása mellett. Köztudomású, hogy rendkívül vallásos ember volt: s már azért is bizonyára félt az öntudatos esküszegéstől. Rendeleteiből tudjuk, hogy mennyire igyekezett megtartani koronázási hitlevelét. A jó szándéknál azonban nem tudott tovább menni. Hiányzott belőle az erély, hogy szembeszálljon a reakcióval, melynek élén nagybátyja és testvérei állottak. Egyik királyi kéziratot a másik után bocsátotta ki, de úgyszólván egyetlen parancsának sem tudott érvényt szerezni. Az udvari-párt kihasználván gyöngeségét, úgy bánt vele mint egy makranczos gyermekkel. Hagyta játszani a csillogó koronával, de a hatalom gyakorlásától lehetőleg visszatartotta. Midőn valami olyast akart tenni, ami nem volt nyére a reakciónak: elővették

a gyermekszobák mumusát: az ijesztgetést. S ha ennek daczára mégis makaesul ragaszkodott elhatározásához, — szabadjára engedték. Hadd játsza a királyosdit. Megesínálták elmondandó beszédeit, amiket a küldöttségek előtt szépen, lassan fölolvassot ; megszerkesztették a királyi kéziratokat, amiket nagy kedvteléssel bocsájtgatott ki. De mihelyt egy-egy ilyen fontosabb kézirat elhagyta a kabinet-írodát: nyomon követte az ellenintézkedéseket tartalmazó titkos utasítás is az udvari-párt részéről. Csakis így magyarázható meg, hogy Jellasicstól kezdve az utolsó parancsnokig senki sem vette komolyan az öreg király rendeleteit.



Részlet a bécsi forradalomból. — (A Zeughaus megostromlása.)

Igen valószínű, hogy V. Ferdinánd a horvát pártütés s a magyarországi szerb, oláh és tót mozgalmak valódi indító okait soha sem tudta meg. Bizonyára úgy tüntették fel előtte a dolgot, hogy voltaképp a magyarok a forradalmárok, s Jellasics, valamint az elnyomott nemzetiségek csakis azért fogtak fegyvert, hogy a magyarok támadása ellenében a trónt megvédelmezzék. És ez lehet lélektani oka annak, hogy később, midőn a kamarilla szükségesnek látta a nyílt fellépést: az esküjéhez annyira ragaszkodó gyermekéteg király is ellenünk fordult: nyilván azzal a lelkébe plántált tév-

hittel, hogy ha a magyarok megszegték a köteles hűséget, ő is fél van oldva adott szava alól.

Ilyen rüt jätéket üzött a kamarilla V. Ferdinánddal, ezzel a számandó szegény *árnyék-királyllyal*, akinek gyöngé uralkodása oly gyászos nyomokat hagyott történelmünkben.

Hiába utasította tehát V. Ferdinánd a hadtestparancsnokságokat a magyar kormány iránti engedelmességre, — erre vonatkozó rendeletei is hatástalanul hangzottak el.

Kitünt ez mindjárt az összetoborzott első tiz honvéd-zászlóalj felszerelésénél. Jólehet a raktárak tömve voltak heverő anyagkészlettel: a hadtestparancsnokságok jóvoltából a honvédsereg még egy puskához sem juthatott. Köztudomásu volt például, hogy a budai katonai-szertárban tizezer löfegyver fekszik. Midőn azonban Baldacci fölkérte báró Lederer Ignáczt főhadparancsnokot, hogy adja át e fegyvereket a honvédség részére, a tábornok mindenkép ki akart bujni a jogos kérelem teljesítése elől. Előbb azt mondta, hogy felsőbb utasítás nélkül nem intézkedhetik; majd azzal állt elő, hogy a szállongó hir téves: a raktárban nincs semmiféle használható puská.

A katonai-körök rideg zárkozottsága, de főleg Lederer tábornok kétszínü viselkedése természetesen nagy visszatetszést szült.

A közönség e válságos napok alatt különben is folytonos izgalomban élt. Az érkező újabb, meg újabb vész hírek csak növelték idegességét. Oly lázban égtek a kedélyek, hogy már maga a kormány sem kíméltetett. Sajtóban, nyilvános gyülekezeten gyöngeséggel vádolták, erélytelenséget dobtak a szemére.

Az ifjuság régi kedvelt tanyáján: a Pilvax-ban forrongott; utat-módot keresve, mikép bírhatná Lederer bárót engedékenységre. Valakinek az a gondolata támadt, hogy legjobb volna macskazenét adni a tábornoknak. Ez ártatlan tüntetés hatása alatt talán mégis kiszolgáltatja a kért fegyvereket.

Nem sok kellett ebben az izgalmas időben eféle demonstráció keresztülviteléhez. A felbukkanó ötlet csakhamar testet öltött. Május 10-én este tiz óra tájban hirtelen nagy tömeg verődött össze a budavári Szent-György-téren, a hadtestparancsnokság ódon palotája előtt. Egy jeladásra aztán megkezdődött a fülsüketítő macskamuzsika. Ez rozsdás bádofedőket ver össze, az repedt tölökbé fűj, a harmadik nyávog, a negyedik—századik éles füttyöket ereszt meg. Közbe-közbe felhangzik az egetverő rikoltás:

— Le vele! Le az áruló hadtestparancsnokkal! Nem nyugszunk addig, míg ki nem adja az elrejtett puskákat!

Az éktelen hangzavart azonban egyszerre trombitaharsogás, majd puskatűz nyomja el. Innen is, onnan is lovas- és gyalogkatonaság bukkan elő és vad kegyetlenséggel tör a védtelen tömegre. Szörnyű mézszárlás támad: huszan megsebesülnek, három fiatalember életét veszti. A meglepett tüntetők rémülten menekülnek Pestre. Noha már éjfélre jár az idő, a Szabadság-tér gyorsan megtelik közönséggel. A harag, a bosszú kiáltásai hangzanak fel:

— Nem engedjük a védtelen népet mézszárolni! Fegyverre! Menjünk át tömegesen Budára és tanítsuk emberségre a hóhérokat!

Néhány fiatalember a Ferencziek templomába roban és megkondítja a harangokat. Az ingerültség, a zavar még nagyobb fokra hág. Az egész város felriad álmából és az utcára siet. A nemzetőrség már sorakozik, hogy a felbőszült nép kíséretében áttörjön Budára, — midőn hirtelen megjelenik Nyáry Pál, a népharag e bővősszavú lecsillapítója. Gyors közbelépése most sem marad eredmény nélkül. Csak addig eseng türelemért, míg a nádorral beszél. Ezzel kocsiba veti magát és a várba, István főherceghez hajtát. Husz-huszonöt percz múlva csengő szava már ismét ott hangzik a Szabadság-téren. A nádor megbizásából, akinél a nép nevében panaszt emelt, kijelenti, hogy a sajnálatos ügyben haladéktalanul meg fog indíttatni a legszigorúbb vizsgálat, s a bűnösök lakolni fognak. „Erre a tömeg, — mint egy szemtanu följegyezte, — ki nem elégitve bár és határozatlanul, de mégis szétoszlott, ingerült kebellet és bosszus ajakkal.“

A vérengzés ügyében mindjárt másnap csakugyan megindított a büntető eljárás. Zoltán János belügyminiszteri államtitkár vezetése alatt vegyes bizottság küldetett ki, mely nagy erélylyel fogott a nyomozás megejtéséhez. Napokon át folyt a sebesültek, tüntetők és a tanúk kihallgatása. A vizsgálat érdekes dolgoknak jött a nyomára. Így kiderült, hogy a tizezer fegyver, melyet Lederer letagadott, csakugyan raktáron hever. De kiderült az is, hogy a kegyetlenkedést voltaképpen maga a tábornok rendezte, akinek valamiképen tudomására jutott az ítjúság szándéka. A hadtestparancsnokság palotájában és a közeli fegyvertár udvarán elrejtett katonaság, Varchi Lipót és Lippe János hadnagyok vezetése alatt, egyenesen az ő utasítására rohanta meg a kelepcebébe csalt s a távozásra fel sem szólított védtelen közönséget.

A hosszas és beható vizsgálatnak azonban az ismert tényállás megállapításánál egyéb eredménye nem lett. A mérsárlás értelmű szerzői kikerültek a büntetést. Maga Lederer, a vizsgálat elől mindjárt másnap Bécsbe távozott, a honnan vissza sem tért többé.

A kormány Eszterházy hg. utján váltig sürgette megjelenését a bizottság előtt, de a tábornok kihallgatásából nem lett semmi. A vitéz generális nemhogy büntetést kapott volna, de még jutalomban is részesült: néhány hétre a vérengzés után altábornaggyá neveztetett ki.

A közönség, a történetek után, természetesen még nagyobb gyanúval illette az idegen fégyveréseket. De a sorkatonaság, különösen pedig a császári tisztek viselkedése is egyre tűrhetlenebbé vált. A kormányt litymálták, az alakuló honvédsereget gúnynyal illették, a közönséggel csakúgy félvállról beszéltek. Ez a kölcsönös gyűlölködés aztán pünkösd-vasárnapján a Károly-kaszárnyában elhelyezett olasz-zászlóalj és az ugyanott szállásoló honvéd-önkéntesek között újabb véres összeütközésben tört ki.

Az összeütközés közvetlen okozója egy olasz katona volt, a ki ellopta egyik honvéd pénztárczáját. A honvédek a tolvaj katonát elfogták és az őrszobába akarták kíséni. Az olaszok azonban közbeléptek, miből heves dulakodás támadt, mely csakhamar vérengző összeütközéssé fajult. A kaszárnya csöndjét lövések zaja verte föl. A honvéd-önkéntesek segélyére nemzetőrség jött. Erre az olaszok torlaszt emeltek, s kétségbeesetten tovább harcoltak. A küzdelem, az összeesődült közönség rémületére, csaknem reggelig tartott. Mindkét részről számos sebesülés történt. Az olasz katonaság még a saját tisztjei közül is agyonlőtt két hadnagyot. Mérsáros Lázár elszánt közbelépésére nagynehezen végre mégis sikerült lefegyverezni a dühögő olaszokat, akik aztán a komáromi várba szállítottak.

Az eltávozott olasz-zászlóaljat azonban nem magyar katonaság, mint azt sokan hitték, hanem egy *horvát* ezred váltotta fel. Ilyen nagy bizalommal voltak Bécsben irántunk. Ezek a horvát katonák aztán itt az ország fővárosában, a magyarság szemeláttára valóságos illyr-tüntetések rendeztek. Tűrhetlen garázdálkodásaik fölött egy akkori lap ekként jajdul fel:

... „Az eltávozott olasz ezred helyébe feljött illyr katonaság közt irányunkban a legellenségesebb indulat látszik uralkodni. A kaszárnyákban a magyarok ellen gúnydalok énekeltetnek, káromlások szóratnak s Jellasics neve istenítettik. Továbbá az illyr-pártnak köztünk levő emisszáriusai az „arany kéz“ czimű koreszában csaknem naponként

egybejöveteleket tartanak, amelyekben Jellasics nevét zene és zsi-viók közt harsogtatják. A váczai-utczai „Flaskó“ című koresmában pedig borral traktáltatik a katonaság. Szemtanuktól hallottuk, hogy az ittas horvát katonák a szokottnál hangosabban kezdtek garáz-dálkodni, s midőn a magyarokra szórt szitkaik és zajongásaik ellen több vendégek felszólaltak, a dolog majdnem tetleges kitérésre



Jellasics táborából: Illyr önkéntesek. — (Egykoru rajz.)

jött. Nem szeretnők, — jegyzi meg a lap, — ha honunk fővárosában szemeink láttára köszörültetnének a török, melyek létünk átmetszésére szánvák.“ . . . .

Eközben túl a Lajthán nevezetes események történtek. *Bécsben május 15-én újabb forradalom tört ki.* Ez különben nem is volt valami meglepő dolog, mert hiszen a császárváros szintén állandó lázban égett. Vulkánhoz hasonlított, amely külsőleg nyugodtnak látszik

nyugyan, de mélyében ott forrong, sistereg a kitörni készülő láva. A bécsi polgárság hamar átlátta, hogy vérrel megszentelt alkotmányának nem egyebé álezázott abszolútizmusnál.

A reményeiben csalatkozott nép tehát egy új, szélesebb alapokon nyugvó alkotmányt akart, amelynek biztosítékául az urakházának eltörlése mellett az *általános szavazatjogot* követelte. Elég volt egy kis összekoczkodás, mely a polgárörség vezetősége és Pillersdorfi miniszterelnök közt támadt, hogy a forradalom zsarátnoka egész Bécsben újólag lángrollobbanjon. És ismétlődött a márczius 13-iki véres küzdelem. Barrikádok emelkedtek, harcizaj verte fel a város nyugalmit. Pillersdorft meglepték a lakásán: s a baragra gerjedt tömeg nem nyugodott addig, míg a megszeppent miniszter nem teljesíté kívánságait.

A Burgban, persze, nagy lett az ijedtség. Az udvar nem érezte magát többé biztonságban a forradalmi eszmék által hajtott bécsi nép körében. Az uralkodó, általános meglepetésre, másnap egész környezetével együtt elhagyta Bécsét és Innsbruckba költözött.

Ferdinánd hirtelen távozása Bécsből, talán sehol sem keltett olyan óriási feltűnést, mint nálunk. Különösen a kormány fogadta nagy meglepetéssel, sőt aggodalommal a hírt. Azt hitte, hogy ez a rögtönös elutazás az udvar politikájának döntő irányváltozását jelenti. Innsbruck csak állomás, a honnan az uralkodó mihamar véglegesen Prágába távozik, hogy szétzüllő birodalmát a csehek óhajtásához képest szláv alapokra fektesse.

Épp ez időtájt ült össze a frankfurti nemzetgyűlés is, hogy a német-egység megalkotása fölött tanácskozzék. A gyűlésre, — mely a velünk kapcsolatos Ausztria jövőndő sorsáról is határozandó vala, — a magyar kormány, hazánk külön érdekeinek a megvédelmezésére, Pázmándy Dénes és Szalay László személyében szintén küldött képviselőket.

A birodalom német- és szláv-eleme közt tehát a hegemonia fölött erős küzdelem folyt. Bécs a német-egységért rajongott, míg viszont Prága a szláv-eszme mellett tört lándzsát. Az udvar lát-szólagos egykedvűséggel nézte a versengést: nyilván nemcsak a belzavarok miatt, hanem talán azért is, mert mindakét áramlat siker esetén amúgy is a Habsburg-ház jogara alá akarta tömöríteni a népeket.

Midőn azonban Ferdinánd olyan váratlanul elhagyta székhelyét: általános az azt hitték, hogy ez a csehek mesterkedésének a műve. Az



A szabadságharc nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

(Egykoru arcképek után.)

a hír volt ugyanis elterjedve, — s talán nem is egészen alaptalanul, — hogy az újabb forradalmat eseli emisszáriusok szították; s pedig azért, hogy a császárt elidegenítsék a forrongó Bécestől, majd Prágába esalják és ezáltal a panszláv áramlat sodrába kerítsék. Ez pedig nagy veszedelmet jelentett volna a magyar nemzetre nézve. Jelentette volna a prágai panszláv-programm elfogadását, a mely programm tudvalevőleg az alakítandó új szláv császárság keretébe Magyarországot szintén be akarta olvasztani.

A riasztó hírek hatása alatt a gáncs, az elégedetlenség, a vilongás egyszerre megszűnt. Mint a tengeri hajó utasai, ha vihar korbácsolja a haragvó óceánt. — testvéries szeretettel fogott össze az egész magyarság.

A főváros közönsége, hogy a kormány iránt tanusított hűségét külsőleg is kimutassa, május 18-án nemzetiszín zászlók alatt sirú tömegekben vonult Battlyány miniszterelnök lakása elé és bizalmiratot nyújtott át a nemes grófnak.

De maga a kormány is érezte, hogy a változott helyzet egyöntetű, gyors cselekvést követel tőle. A segélyvárás ideje elmúlt; a nemzetnek a saját erejére kell támaszkodnia, ha a menekülés reménye mellett akar szembezállni a tomboló viharral.

S a kormány, most már félretevén minden tétovázást, haladéktalanul megtette intézkedéseit. Eszterházy herczegnek meghagyta, hogy tüstént utazzék a király után, s állandóan maradjon mellette. Elhatározta továbbá, hogy a nádor vezetése alatt Széchenyi István és Eötvös József miniszterekből álló küldöttséget meneszt Innsbruckba, fölkéréndő a királyt, hogy jöjjön hű magyarjai közé és tegye Budapestre székhelyét. Sietősen szerződéseket kötött itthon, Bécsben és Brüsszelben százezer fegyver szállítására. Végül, hogy e válságos nehéz napokban a nemzet képviselői is együtt legyenek, a nádor, mint a király helyettese utján július 2-ikára Pestre összehívta az országgyűlést.

De a kormány a belső béke megőrzése czéljából is olyan lépéseket tett, amelyek megnyugtatólag hatottak a kedélyekre. A Dráva-mentén Eszéknel. — nehogy Jellasics, amint azt forralta, orvul reánk üssön. — Ottlinger vezérőrnagy parancsnoksága alatt ötezer emberből álló figyelő hadtestet állított fel. A lázongó szerbek kétezer emberből álló tábornak állit fel. Mivel azonban a honvédség még nem volt felszerelve, az országban fekvő csekély számu s máskülön-

ben is megbizhatatlan sorkatonaság egyebütt volt lekötve: Batthyány gróf a székely határőrezredekhez szózatot intézett, amelyben felhívja őket, hogy a haza védelmére siessenek a szegedi táborba.



Knezich Károly honvédtábornok. — (Egykoru arczkép.)

. . . „Mert bár a két testvérhonnak egyesülése, — így szól a szép felhívás befejező része. — melyet legforróbb vágyunkként öröklénk őseinktől, mindeddig meg nem történt is, elvileg azonban

elfogadva, s kegyelmes urunk, királyunk változhatlan szavával szentesítve van. Ezért bizva a vitéz székely nemzetnek világszerte elismert rendületlen harcziasságában s magyar testvérei iránti ingadozatlan szeretetében: sietek önöket felszólítani, hogy addig is, míg e rendeletemre fölséges urunk, királyunk jóváhagyását pótlólagosan megnyerném, e levelem vételével tüstént Magyarországra, a Szeged tájékára telepítendő 12,000 fegyveres katonaságból álló táborba siessenek, hol, valamint az átkelő helyeken is, élelmökről és fogadtatásukról már kellőleg gondoskodva van.“ . . .

A kormány. — a király elutazásáról, valamint eddigi intézkedéseiről. — az események komolyságához képest az összes miniszterek aláírásával, következőleg hangzó kiáltványt bocsátotta ki:

### *Hazafiak!*

Éppen most vettük futár által azon tudósítást, hogy felséges királyunk Bécs városát váratlanul elhagyta és útját Insbruck felé vette.

Sietünk ezt a közönséggel tudatni, nehogy a hír más alakban és talán elferdítésekkel terjesztve, okot adjon nyugtalanságra, s eszközül szolgáljon izgasásokra, melyeket a haza jelen körülményei közt kerülni és távoztatni minden honpolgárnak legszentebb kötelessége.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet legforróbb óhajta teljesülne, ha ő felsége, Bécsből távoztával, egyenesen hű magyarjai közé jött volna, hol szentséges személyét buzgó lelkesedéssel környezné azon nép, mely szabadságához és törvényes fejedelméhez szeretetben, hűségben ingadozni soha sem fog.

S nem is késünk a nemzetnek ezen forró óhaját azonnal ő felsége elébe terjeszteni, bizodalmat kérve és remélve a jó királytól azon néphez, mely századokon keresztül e bizodalmat épen a veszélyek legnehezebb óráiban oly igen megérdemelte, s mely azt megcsalni bizonyosan képes nem volna soha. És mivel azon alkotmányos viszony, azon hűség és ragaszkodás, mely nemzetünket törvényes királyunk személyéhez és az uralkodóházhoz köti, változást nem szenvedhet az által, hogy Ő felsége birodalmának valamely más részébe tette által tartózkodási helyét: herczeg Eszterházy Pált, mint ő felsége személyéhez rendelt felelős magyar minisztert utasítottuk, hogy urunkat, királyunkat mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse, s törvényszabta állásában magas személye mellett maradjon.

### *Polgárok!*

Európai események segítették elő hazánkban is az egész nemzet rég óhajtott szabadságának létrehozását; de az egész nemzet egyesült ereje és osztatlan közremunkálása szükséges arra, hogy az európai mozgalmaknak sokféle irányban zavargó rohama veszélybe ne döntse hazánkat, nemzetünket s annak kivívt szabadságát. Mi erőnk és tehetségünk szerint teljesítendjük a reánk bízott kötelességet, de hogy nehéz feladatunkban eljárhassunk: a nemzet buzgó és erélyes támogatására van szükségünk.

Szükségesnek tartottuk az országgyűlésnek minélelőbbi összehívását, s annak határnapjául f. évi július hó 2-ik napját tűztük ki, s azt ő felségéhez is felterjesztettük. De rendkívüli körülményeink között addig is, minden egyes polgárnak szent kötelessége mindent elkövetni, hogy a hazát fenyegethető veszélyek megelőztessenek.

A hazának szent nevében szólítjuk fel tehát a honnak minden polgárát: legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben s a törvényes



Károly Lajos főherceg. — (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)

fejedelem iránti hűségben; legyenek egyetértők, s mellőzve minden viszálykodást, mi erőnket megtörhetné, egy célra egyesülve munkálkodjanak a haza megmentésén.

Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkéntes seregnek, mely iránt a rendelet már kibocsájtott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő.

Felszólítjuk végre, hogy midőn most a hazát vész fenyegeti, *tegyék a haza oltárára vagyonuknak is valamely részét* s adjanak a hon védelmére, kitől egyébként

nem telik, kölcsönkép pénz, vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani.

Bizunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, mely e hazát a legsúlyosabb körülmények között is megmentette; hiszszük, hogy e felszólalásunk nem fog siker nélkül elhangzani.

Budapest, majus 19. 1848.

*Gr. Balhyány Lajos.*

*Deák Ferencz.*

*Szémere Bertalan.*

*Kossuth Lajos.*

*Klanczál Gábor.*

*Gr. Széchenyi István.*

*Bárá Eötvös József.*

István főherczeg pedig a sorkatonasághoz intézett napiparancsot, amelyben felhívja a csapatokat, hogy a polgársággal tartsák fenn a jó viszonyt. s „engedelmeskedjenek a magyar hadi-minisztérium rendeleteinek igazi katonai szellemben: szigoruan és pontosan.“

A király Bécsből való távozása, mint látjuk, riasztó hatással volt magára a kormányra is. Amitől eddig óvakodott: egyszerre megkondítá a vészharangokat.

Ám, a tett óvóintézkedések sikeres keresztülviteléhez pénz kellett. A honvédsereg felszerelése, a fegyverszállítmány átvétele nagy összegeket igényelt. Az állampénztár pedig tudvalevőleg üres vala. Kölcsönről ebben a háborus időben szó sem lehetett. A fizetések teljesítésében fennakadás támadt. Már-már attól lehetett tartani, hogy csakugyan a pénzügyi zavarok miatt fog elsenyedni a nemzet. Kossuth lángeleke azonban megtalálta a szabadulás ösvényét. Elhatározta, hogy függetleníti pénzügyeinket is a kapzsi Bécsből és lerakja az önálló magyar nemzeti bank alapját. Nagyszabású, merész terv volt ez, melynek kivitele éppen most szinte lehetetlennek látszott. De Kossuth, kinek akaratereje, mint a pálma a súly alatt, a veszélyvel együtt nőtt, nem riadt vissza feltornyosuló akadályoktól. Megpróbálta a lehetetlent valósággá varázsolni. Érintkezésbe lépett tehát a kereskedelmi bankkal, a melylyel ismételt beható tanácskozások után az állam nevében a következő szerződést kötötte:

A magyar állam a kereskedelmi banknál öt millió forint értékű aranyat és ezüstöt tesz le. Ezen érczfedezet alapján az államkinestár 12 és félmillió forint értékű papírpénzt bocsájt ki. A papírpénz egy- és kétförintos leend, amelyet a bank, ha a közönség úgy kívánná, arany- és ezüstre beváltani tartozik. Az érczalaphoz a bank csak a beváltás arányáig nyúlhat. E papírpénzből a bank, kezelési költségeinek pótlá-

sául egy milliónyi kamatmentes kölcsönt kap; két és félmillió forint pedig öt százalékos kamattal az ipar és kereskedelem istápolására leszen fordítandó. Ezen kölcsönösszegek biztosítására a banktársaság összes vagyonát leköti. Viszont az állam kötelezettséget vállal, hogy az ekként kibocsájtandó bankjegyeket, még ha azokat az ércalap nem is fődözné egészen, pénztáraiban teljes névértékben kész fizetés gyanánt elfogadja.



Jellasics táborából: Előőrsi szolgálat a Drávnánál. — (Egykoru rajz.)

Az önálló nemzeti bank keretét tehát Kossuth lángelméje immár összeróttta, de hiányzott még annak belső tartalma: az *ércfedezet*. Ezt kellett előteremteni. Arról ez idő szerint szó sem lehetett, hogy maga az állam, mely alig bírta a napi kiadásokat viselni, tegye le az ércalapot. A bányák szűk termése alig jöhetett komoly számításba. Ami csekély aranypénz, ezüstszuszas avagy tallér volt

forgalomban, az is csakhamar eltűnt; a közönség, mely félt a fényesítő pénzügyi válságtól, visszatartotta.

A kormány tehát újólaj a magyar nép csodás hazaszeretetéhez fordult. Felhívta a nemzet jobbjaít: rakják össze az érzalapot, járuljanak adományakkal a szorongatott haza megmentéséhez. Az erre vonatkozó első felhívás, a mely Szemere belügyminiszter aláírásával jelent meg, a következőleg hangzott:

*A megyékhez, városokhoz és kerületekhez.*

Ő felsége királyunk Bécsot elhagyván, Innsbruckba költözött. E szerint rendes székhelyét megváltoztatván, lelkeinkben a jövőndő iránt méltó aggodalom támadhat.

Kivánatos lett volna, hogy jött légyen egyenesen körünkbe, kik hívei lenni nem szüntünk meg. Védelmére és hazánk védelmére nincs és ne legyen drága semmi aldozat. Királyunk és nemzetünk létele válhatlan kapcsolatban van; egyiket megmentvén, mindkettőt megmentettük.

De hazánkat is köröskörül oly irányu és természetű mozgalmak nyugtalanítják, melyek veszélyesekké válhatnak. Ellenséges törekvésekkel találkoznak még kedves honunk anyai keblében is.

Ébren kell lennünk, készen kell lennünk; nyújtunk mindennek békeolaját, de a hadi megtámadás visszaverésére is gyűjtünk magunknak erőt és hatalmat.

Ugy látszik, a vész és veszély titokban készül. Talán nagyobb, mint hisszük, talán kisebb; de épp azért, ugy a nagyobb, mint a kisebb találja készen hazafiai sziveinket.

A koronából egy drágakőnek sem szabad elvesznie. Királyunk itt leljen hű sziveket, ha máshol nem találja. Mindazon népek, melyek századok óta hasonló sorsban osztoznak a magyar szent korona alatt: egyesüljenek most a király felséges személye körül, felhagyva minden visszavonással és összeolvadva a fejedelem iránti hívségünk bebizonyításában.

Hazánkat egészen meg kell tartanunk, a maga teljes épségében, szépségében, termékenységében, hogy legyen méltó földje a nemzet diszljő virágának.

A haza minden igaz fia felszólítatik áldozni a haza oltárára. Nem vár a haza nagy áldozatokat, de megvárja, hogy mindenki becsületesen és lelkiismeretesen teljesítse kötelességét. Pillanatai a hazának drágák, azokhoz most élete és halála van kötve.

Felszólítunk mindenkit, hogy hallja meg a haza és a nemzet esdeklő hangját és ami áldásaiban annak részesült, azokból juttasson a hazának is. Önök fogják kitalálni a legcélszerűbb módot, mi a lelkesedést a polgároknak felébresztvén, sikerre vezet. Szóljanak a szívhez, az észhez: s épp úgy zörgessenek a szegény, mint a dús ajtaján, mert a hazának egyenlőképen fia mindenik.

Különösebben szükséges leend:

1. A hatóság terjedelme és népessége szerint több küldöttséget kinevezni, mely amennyire lehet a hely színén az ajánlatokat átveendi, az ajánljó nevét, lakát és ajánlatát pontosan följegyezvén.

50 forint  
ezüst pénzben

# Kamatos utalvány

1918. évi 40-as  
százaletka

**Ötven forintról ezüst pénzben, három huszart számlva egy forintra,**

melly összeget állományunk kincstárnak föfizetési váltásául Budapest, ezen utalvány átadójának 1874/75-  
szi évi 40-as számláján készpénzben kifizeltük.

Budapest 1874. évi 40-as számláján 1874/75-  
szi évi 40-as számláján

A magyar országos pénzügyminiszter megbízásából

Számla 1185

Popóznárnok

Ellenőrző

50 forintnak egyenértékű 50 Poinnd

számlára az államkassza részéről a Magyar Pénzügyminiszternek átadott 1874/75-  
szi évi 40-as számláján készpénzben kifizeltük.

50 forintnak egyenértékű 50 Poinnd

számlára az államkassza részéről a Magyar Pénzügyminiszternek átadott 1874/75-  
szi évi 40-as számláján készpénzben kifizeltük.

Nyomtatott Lambert és Herkulesz Pénzügy

Kincstári kamatos utalvány.

2. Elfogadtatik készpénz, draga ércz, fegyver, gabonanemű, posztó, vászon és minden, mi könnyen pénzze fordíthatató. Kölcsön is szívesen elfogadtatik, mely esetben a kölcsön vett pénz, vagy áru körülírva kiteendő, eladási bece meghatározandó, s róla mint minden más ajánlatról is átvételi bizonyítvány kiadandó.

3. Az áru lehető jutalmasan, de tüstént adassék el. A begyűlt pénz a törvényhatósági pénztarba teendő, honnan a pénzügyminiszter rendelete szerint fog elszállíttatni. A begyűlt pénzről mind a pénzügyminisztert, mind engem minden 14 napban értesíteni kell.

4. E rendeletem vetele után két nap alatt az állandó bizottmányi ülés megtartandó, melyből a küldöttségek tüstént kiküldessenek. Minden küldöttségnek legalább öt tagból kell állania.

A részletek meghatározását önökre bízom.

Hazánk gazdag. Fiai bírnak áldozni. Századok óta nem volt szentebb kötelességünk a haza és király iránt. Ujra tegyük ragyogóvá a magyar koronát, újra tegyük le alapját a magyar hazának. Ez a cél, ez a feladás, mit nem a nagy, hanem a gyors segedelem által érünk el.

Megvárjuk a haza és nemzet nevében, hogy mindenki szívesen és becsületesen teljesítse hazafiúi kötelességét.

Kelt Buda-Pesten, május 19. 1848.

*Szemere Bertalan.*

belügyminiszter.

Az állam miként azt Szemere ezen lelkesítő szép felhívásában is említi, az egyes adományokat esetleg *kölcsön* gyanánt is kész volt elfogadni. Vonatkozott ez különösen az arany- és ezüstműekre, amiknek értéke fejében az adományozók bizonyos idő múlva beváltandó utalványokat kaptak. E nemzeti kölcsön tervezetét szintén Kossuth csinálta meg; még pedig a következőkben:

1. Az állam két millió pengő forint értékig ötszázalékos kincstári utalványt bocsájt ki.

2. Ezen utalványok kétfélék: 50 fítról szólók és 100 fítosak. Lejáratuk vagy három hónap, vagy félév, vagy egész esztendő. Mindenki olyan utalványt vehet, aminőt akar.

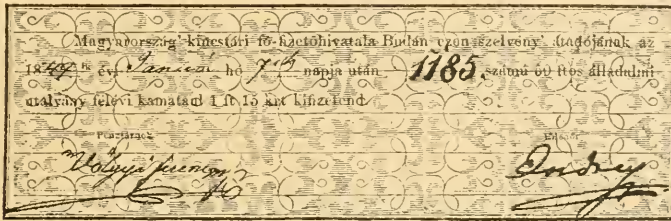
3. Az utalványokra fizetésül akár arany- és ezüstpénz, akár arany- vagy ezüstmű, legyen az óeska avagy törött; sőt forgalomban levő osztrák bankó is elfogadtatik.

4. Az ötven forint alóli ajánlatokról ideiglenes nyugtatók adának ki, amelyek kiadásuk napjától számított hat hónap múlva készpénzzel váltatnak be.

5. A felajánlott arany- és ezüstszerék becsértékét az állami fémhivatalok állapítják meg.

6. A kincstári-utalványoktól 5% kamat jár. Tőke-értékük a lejáratkor, a kamatokkal együtt, az államkincstárnál készpénzben kifizetetik.

Kossuth külön körlevélben is megismertette a kibocsájtandó kamatos kincstári-utalványok természetét; s az ő bűbájos nyelvében szintén adakozásra hívta fel a közönséget.



Kincstári kamatos utalvány szelvénye.

Ami ezután következett: egyik legszebb s legmegkapóbb részét képezi szabadságharcunknak. Ha nem volna történelmi valóság, azt kellene hinnünk, hogy ezeregyébeli tündérmese.

A kormány segélykiáltása riadó visszhangot vert az országban. Behatolt a fényes palotákba, bejutott a szalmafüdeles kunyhókba



1848-iki magyar arany.

és mindenütt megdobbantá a szíveket. Mintha varázslat történt volna, egyszerre valami csodálatos, kimagyarázhatlan érzés fogta el a magyart: odaadni mindenét, ami kedves, ami drága előtte, annak az ezer sebtől vérző, méltatlanul üldözött szegény hazának.

És legott megkezdődött az áldozatkészség bámulatos búcsú-

járása. A gazdag kincsét, aranyát, a szegény termése legjavát hozta el a haza oltárára.

A nemes példával a főváros közönsége járt elől. A fellívások megjelenése után a nemzeti múzeum előtt rögtön népgyűlés tartott. Őriási néptömeg özlölte el a tágas teret. A nemzetőrség lelkesítő zene mellett vonult ki. Lobogók lengtek fel az impozáns lépesőzet két párkányzatán. Az oszlopesarnokot, valamint a lépesőzetet előkelő közönség lepte el.

A népgyűlést rövid, ékes beszéddel Vasvári Pál nyitotta meg, a szenvedő haza nevében adakozásra szólítván a közönséget. Erre előlépett Rottenbiller. Kivette mellényzsebéből drága aranyóráját, lehúzta ujjáról nehéz pecsétgyűrűjét és ezekkel a szavakkal dobta a lábainál fekvő kosárba:

— Midőn a haza szegénységben van, fiainak nem szabad ékszerektől csillogni. Gyűrűm, óram legyen a hazáé. Polgártársak, kövessétek példámat!

Majd jött a díszruhás Kaeskovics. Leoldá türkiszekkel behintett arany-övét és szintén a kosárba helyezte:

— A haza oltárára teszem!

Az elragadtatás moraja züggött végig a térségen.

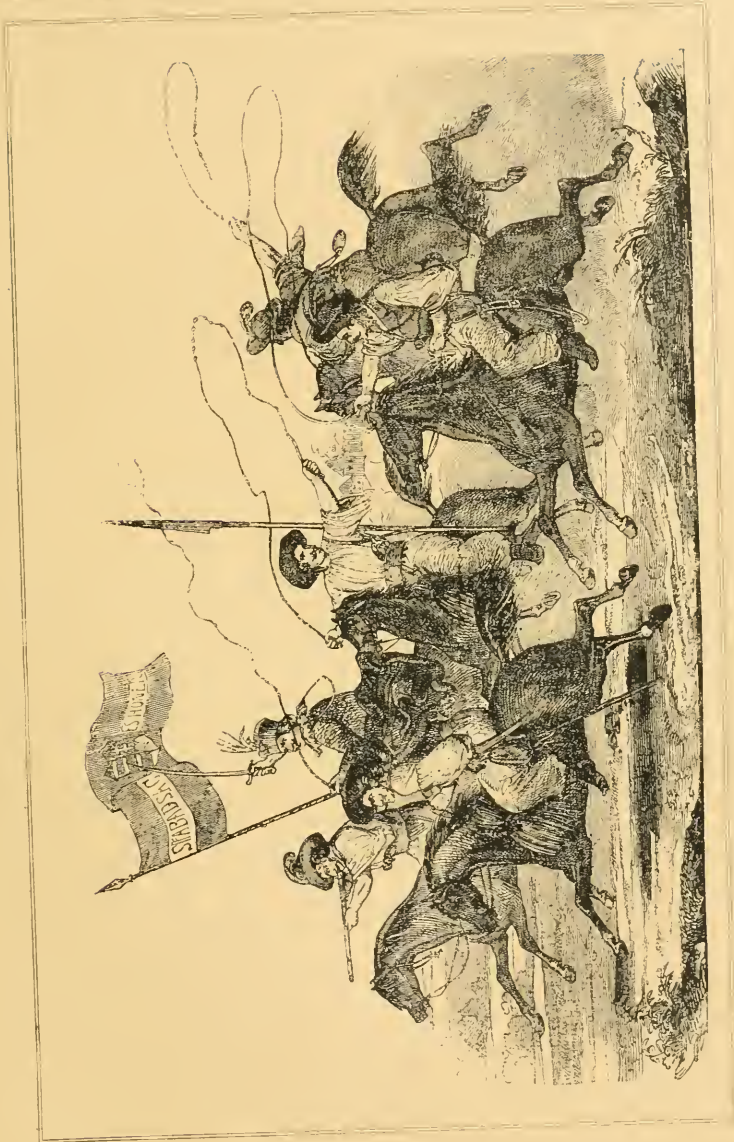
— Éljen Rottenbiller! Éljen Kaeskovics! Kövessük mindnyájan a nemes példaadást! — hangzott fel ezer meg ezer torokból.

A tömeg, mint a megzavart hangyaboly, egyszerre csak megmozdult. A lelkesedés láza remegtette meg az embereket. Nyüzsgés támadt. Mindenki az oszlopesarnok felé igyekezett, hogy mielőbb meghozza szent áldozatát.

És tolult a közönség hosszú, tömött sorban. Ez lánczát, amaz óráját, a harmadik gyűrűjét ajánlotta fel. A nők ékszereiket, fülönfüggőiket tették le. Egy gyermek-leány kivonta szüziés kebléből anyjától maradt drága ereklyéjét: az arany-amulettet és piruló arcczal, remegő kézzel nyujtotta át Rottenbillernek. Egy czéhbeli öreg iparos, ott a helyszínén levagdalta zekéje összes ezüstgombját és azokat adta oda. Egy jurátus, aranyveretű ősi díszkardját hagyta ott.

— Majd szerzek kardot az ellenségtől! — szólt elmenőben.

A bővös kosár rövid negyedóra alatt teli volt. Hoztak egy másik kosarat, majd egy harmadikat: ezek is csakhamar megteltek mindenféle drágasággal. Az emberek, mintha templomból jöttek volna ki, oly felmagasztosult kebellet távoznak a honszerelem e



Csikós-guerillák. — (Egykoru rajz. Bredetije az orosz. eteklyemuzeumban.)

megszentelt áldozatoltártól. Boldog és büszke volt, ki ott hagyhatta legszebb ékszerét.

S erre az egész vonalon, szerte a hazában megindult az adakozás. A pesti nemzeti kaszinó húszezer forintot írt alá, emellett nagyjértékű ezüst asztalterítékét ajándékozta a haza felsegélyezésére. Battyány Lajos és Széchenyi István miniszterek, továbbá gr. Rhédey Ádám, br. Kemény Pál egy-egy mázsa ezüstöt, Wodiáner két nagy láda arany- és ezüstneműt, gróf Zichy Manó ötmázsányi remekművű antik ezüsttárgyat, a gr. Károlyi-család három mázsa aranyat és ezüstöt, Nádasdy Ferencz kalocsai érsek tízezer forint értékű ezüstneműt adtak.

Magánkörben, társaságokban, egyletekben kézzől-kézre keringtek a gyűjtő-ívek. Aki aranyat, ezüstöt nem adhatott: pénzt írt alá. A „Radical-kör” ivén ott találjuk mindjárt legelől Jókai Mórt, aki három éven át havonkénti 5 frt fizetésére kötelezte magát. Petőfi Sándor kedves könyveit adta el, s az érték kapott 30 frtot adta oda. Aztán kisebb-nagyobb összeggel jöttek a többi írók: Vörösmarty Mihály, Bajza József, Fáy András, Sárossy Gyula, Vahott Imre, Vas Gereben, Bulyovszky Gyula stb.

Az egyes hitfelekezetek sem maradtak el. Igy, a pesti izraelita hitközség 50 ezer forint kölcsönt írt alá és imaházának összes ezüstjét a haza oltárára tette; a pesti apáca-zárda még a templom egyetlen drágaköves aranykelyhét is felajánlotta.

A tisztviselői kar szintén kivette a maga részét az áldozatkészségből. A miniszterelnökség személyzete fizetésének három százalékát ajánlotta a hon védelmére; a nemzetőrség központi irodája egy havi díjáról mondott le, a kereskedelmi miniszterium tisztviselői 1000 frtot raktak össze.

A városbáznál, a fémváltó hivatalnál, a budai állampénztárnál egymást érték az ajánlatok. A lapok hasábjai heteken át telvék valának az adományok kimutatásával.

Még most is, egy félszázad múlva, a mai rideg, sivár korban a megilletődés könnye tolul szemünkbe, ha a magyar hazaszeretet e legendaszerű kinyilatkoztatásait olvassuk. Ime, csak egy-két levél:

Egy pécsi honleány, arany nyaklánczának és fülbevalójának beküldése mellett, a következő sorokat intézte a „Pesti Hírlap” szerkesztőségéhez:

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Mélyen érzem szeretett hazánk veszélyét, de érzem azt is, hogy annak megmentésére el nem halasztható tények kívántatnak. Engem az ég a vagyonosak sorá-

ból kihagyott, s így amit a haza szent oltárára letehetek, csak igen csekély. Legyen kérem oly szíves, az idecsatolt arany nyaklánczot s hasonló pár fülbevalót a pénzügyi miniszteriumnak a fentebbi czélra elküldeni. Ezeket kedvelt férjemtől három év előtt jegyajándékol nyertem, de mióta a Mindenható gyermekekkel megáldott, kiket becsü-



Gróf Károlyi István 1848-iki arcképe.

letes honfiaknak felnevelni legkedvesebb feladatam, egyéb ékszereket könnyen nélkülözők, melyeket jelennél soha jobb czélra fordítani szerencsém nem lehet.

Pécsett, május 22. 1848.

*Egy nő.*

Debreczenből egy fiatal leány jegygyűrűjét, a boldog szerelem e drága zálogát tette a haza oltárára. Adományát a következő meghatóan kedves sorok kíséretében küldte be:

Tisztelt szerkesztőség!

Itt küldöm a szeretett hazának egyetlen és legbecsesebb kincsemet: jegygyűrűmet. Völegényem honvédnek állt be, s mielőtt távozott, megfogadtuk egymásnak, hogy majd csak akkor lakodalmazunk, ha édes hazánk túl lesz a veszélyen. S hogy ez mentől hamarabb megtörténjen: én is hozzájárulok e csekély adománnyal. Fogadjak olyan szívesen, a minő örömmel én adom.

Debreczen, 1848. május 24.

*E. Tóth Mariska.*

Egy róm. kath. plébános megtakarított 200 frtjának beküldését ezen levéllel kísérte:

Tiszteit szerkesztőség!

Midőn lapjaiban a felszólítást olvasám, melyben a haza ifju polgárai a honnak védelmére hivatnak fel, szívemet fájdalom tölté el. Agg vagyok; kezeim, melyeket mint az oltárnak szolgálja, csak áldásra emeltem, fegyvert elbirni nem képesek többé, s irigylve a boldogabb ifjakat, kik zászlóink becsületéért fognak küzdhetni, haszontalannak érzem magamat e világon, kinek még azon szerencse sem jutott, hogy a haza javáért küzdhessem. Végre pedig azzal a gondolattal vigasztaltam meg magamat, hogy kiki azt a szolgálatot teljesítse, ami tőle kitelik: így tettem magamban egy határozást, melynek végrehajtójává önt megkérem.

Hosszú éltemen át, melyet egy kis faluban, ha nem ismerve is, mint lelkész, mégis nem hasztalan töltöttem, 200 pfrtot takarítottam meg; csekélység, de mindenem. Én ezt a vakok intézetének szántam; s kis tőkém kedves vala előttem; gondolám, hogy ha majd nem leszek, végakaratom által a jó intézet hasznára gyümölcsözni fog.

De a haza minden előtt. Midőn a haza segélyért kiált hozzánk, gyermekeihez: haboznunk nem szabad. S ennél fogva ime a t. szerkesztőség kezébe teszem le 200 pfrtomat, azon kéréssel, hogy miután öregségem Pestre menetelemet nem engedi: adja által ezen kis tőkét a pénzügyi miniszteriumnak mint kölcsönt azzal, hogy ha a haza sorsa majdan jobbra fordul: e 200 frt legyen a vakok intézeteé.

Megkülönböztetett tisztelettel őszinte polgártársa:

*Egy katolikus lelkész.*

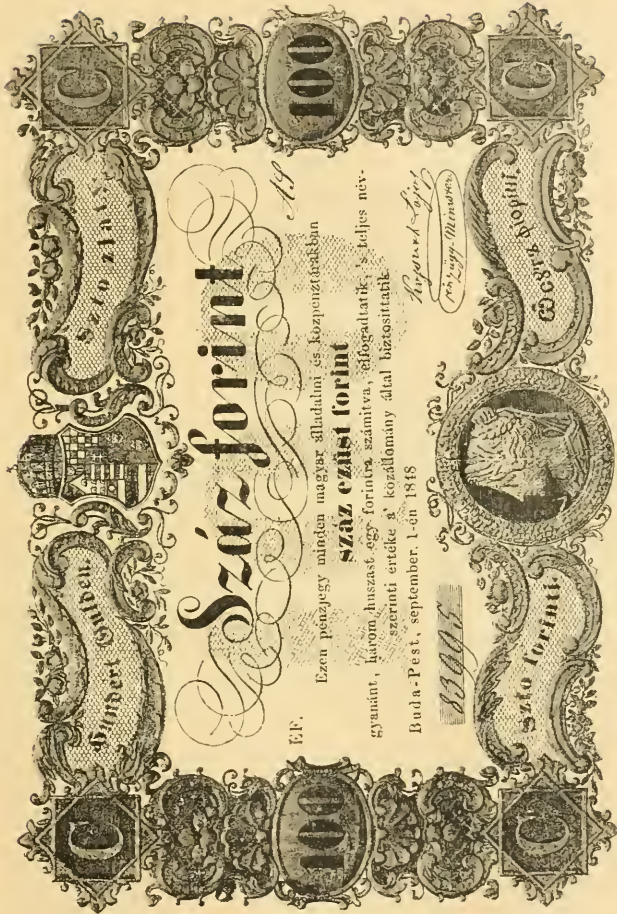
Az ozdi vasgyár munkásai saját körükben gyűjtést rendeztek, s a begyűlt 38 frt 50 kr, elküldését e szép sorokkal kísérték:

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Idecsatolva küldünk édes magyar hazánk segélyezésére mi is egy csekélyke összeget. Nehéz keresményünkből krajczáronként raktuk össze. Bár adhatnánk többet, de mi csak szegény munkások vagyunk. Ám, ha vagyont nem áldozhatunk, felajánljuk a hazának erős, edzett karjainkat és a szabadságért lángoló vérünket; elhatározván, hogy valamennyien beállunk honvédnek.

Ozd, 1848. május 27.

*A vasgyár munkásai.*



1848-iki százforintos magyar bankjegy

Záborszky Lajos pesti polgár a következő lelkes ajánlatot tette:

I. Szerkesztőség!

Hazánk a belügyminiszternek május 19-en kelt értesítése szerint veszélyben van. Ennek fedezésére a rendes források, saját vétünk, saját hibáink nélkül jelenleg elegendenek. Azert a honfiak segítségét és gyámolítását kell igénybe venni, mire pár nap óta a felelős miniszterium tetszötítása után már oly szép és követe-sre méltó példak mutatkoznak, hogy ezen jobbak sorából csak pírulva lehetne kimaradni. Én tehát a következőkre kötelezem magamat:

1-ször ajándokul: az önkénytes honvédelmi seregből egy közlegénynek egy évi keszépénzbeli fizetését magamra vállalom.

2-ször kölcsönbe adom ezüstneműimet, u. m. egy ezüst tálczát, egy ezüst kannát, egy czukortartót, két girondollet, két gyertyatartót, tizenkét ezüstnyelű kést, annyi villát, ugyanannyi kanalat, két sötartót, egy hamvevőt és tizenkét darab késtámlát, összesen mintegy 9—10 font ezüstöt.

Ez nélkülözhető mindenem. Legyen a haza javára szentelve, s rendelkezéék felőle jobb időkig a haza s ennek annyi jeles honfiakból álló felelős miniszteriuma.

Pest, május 25. 1848.

*Záborszky Alajos,*  
polgár.

Ez csak néhány kikapott levél a sok közül. A hazafias áldozatkészség hasonló megnyilatkozásával az akkori lapokban száz meg százszámra találkozunk. Sokan még a nevüket is eltitkolták. Minek oda a név, ahol maga a tett beszél? ! . . .

Voltak olyanok is, még pedig szintén számosan, akik a honvédsereg fölszereléséhez járultak adományaikkal. Erre nézve a nemes példaadás gr. Károlyi Istvántól eredt, aki az ágyu-üteghez szükséges száz darab lovat állította ki. Nyomban akadtak lelkes követői. Így, a többi közt, Egressy Sámuel pesti polgár 100 pár fejéneműt ajánlott fel a honvédség részére: Gyomay János csizmadiamester 50 pár bakkancs, Gyenes István szabó-íparos pedig 20 pár egyenruha ingyenes elkészítésére vállalkozott. Aul József nevű pesti polgár a saját költségén egy honvédet állított: ő adta a foglalópénzt, ő szerelte fel tetől talpig, sőt még a honvéd zsoldjának a fizetésére is kötelezte magát.

A megyék és városok a hatáskörükben eszközlött gyűjtésen kívül, saját alapjaikból még nagyobb kölcsönöket is adtak az államnak. A többi közt: Sopronmegye ötvenezer frtot, Pestmegye negyvenezer frtot. Kecskemét városa nyolczezer forintot ajánlott fel stb.

De a földmives-osztály szívet is megdobbantá a haza esdő kiáltása. Ki buzával, ki rozsszal vagy más egyéb könnyen értékesíthető

terménnyel sietett segélyére. Így, hogy a sok közül csak egy-két jellemző példát említsünk:

*Czepléd* derék népe 400 mérő gabonát, 300 akó bort és 70



Lahner György honvédtábornok. — (Egykoru arczkép.)

mázsa gyapjút gyűjtött össze. *Dömsöd* 100 pozsonyi mérő rozsort adott, ezenkívül a dézsmaváltságra krajezáronként összeszedett 1630 forintját tette a haza oltárára.

Egy szoboszlai szegény özvegyasszony tehenét hajtotta a gyűjtőbizottság elé.

— Hallottam, — szölt félénken, — hogy bajba került az ország, ellenség fenyegeti, segítségre van szüksége. Hát úgy gondoltam, hogy ilyen nagy veszedelemben mindenkinek meg kell tenni a magáét. Nekem nincs egyebem ennél a tehenkénél. Három árvamat táplálja. Ezt hoztam ide. Fogadják el a tekintetes urak. Rólam és gyermekeimről majd csak gondoskodik a memybéli jószágos Isten.

Egy hődmésző-rásárhelyi gazdaember pompás negyedfű csikót adott át a gyűjtő-bizottságnak.

— Hadd legyen azé, — fordult az elnökhöz, — aki az első ellenséget levágja.

Különben, hogy mi mindent hordott össze a nép az áldozatkészség e napjaiban, az Középszolnok megyének a belügyminiszterhez intézett jelentéséből tűnik ki legjobban. Ezen jelentés szerint a megyénél nyolcz nap leforgása alatt a következő adományok folytak be:

Készpénzben 930 fit, 3 gyűrű, 16 ezüstkanál, 1 ezüstpohár, 28 köből búza, 150 veder bor, 2 paripa, 1 kanczaló, 16 db szarvasmarha, 3 db sertés, 7 pisztoly, 50 font ólom, 12 ezüst gomb, 6 végvászón, s 1 ezüstkupakos tajtékpipa.

Ezek természetesen csak egyes esetek, amelyek még így tömörítve is, vajmi halvány képét nyújtják e csodálatos időnek. Mert hiszen alig volt magyar ember, aki valamelyes alakban, anyagi tehetségéhez mérten, de szívének legnemesebb érzelmei szerint, le ne róttá volna honfiúi kötelességét.

Kossuth tehát aggodalom nélkül foghatott a papírpénz kibocsájtásához. Az érczalap a nemzet áldozatkészségéből biztosítva volt. S júniusban már vígan zakatoltak a pénz-sajtók, augusztus elején pedig már ropogós uj magyar bankó forgott a közönség kezén.

A bécsi kormány, — attól tartván, hogy Magyarország kisiklik az osztrák pénzügyi politika szípolyai közül, — boszút forralt. A magyar bankjegyeket kitiltotta az örökös tartományokból. Azt hitte, hogy ezzel megrontja a magyar pénzjegyek hitelképességét.

De a kamarilla ebben is csalatkozott. A nemzet bizalommal fogadta az uj bankókat, mint függetlenségének egyik fontos vívmányát.

A minisztertanács megállapodásához képest, István nádor Eötvös és Széchenyi kíséretében csakugyan Insbruckba utazott, hogy Buda-Pestre hívja a királyt.

V. Ferdinánd május 24-én fogadta a magyar küldötteket. S megújult a régi színjáték. A kihallgatás szívélyes volt, de az udvari-párt ismét olyan óhajtást adott e király szájába, melynek teljesítése Magyarország erejének újabb megszibbasztását vonta volna maga után.

A király Magyarországba való utazását egy erős feltételhez köthette. E feltétel pedig abból állott, hogy a megnyitandó országgyűlés az olaszországi hadsereg számára szavazzon meg negyvenezer ujonczt. A célzat világos volt. A kamarilla ezzel leginkább azt



Honvéd előrs. — (Egykoru kép.)

akarta elérni, hogy az ország fegyverbiró népéből éppen a legjava idegenbe kerüljön, s így aztán a lázongó nemzetiségek segítségével annál könnyebben gúzsba köthesse a magyart.

A küldöttség nehéz helyzetbe került. Gyors-futárt volt kénytelen meneszteni Pestre tanácsért és utbaigazításért.

Az utbaigazítás csakhamar megjött. A magyar kormány a feltételre szintén feltétellel válaszolt. Kijelenté, hogy hajlandó megajánlani a kért negyvenezer ujonczt, ámde előbb Jellasics pártitűtől tüzelmeinek vessen véget az udvar. Rendelje tehát ő felsége Jella-

siesot magához és kényszerítse békére; ha a bán vonakodnék meghajolni parancsa előtt: foszssa meg állásától és nyilatkoztassa ki felségsértőnek, s hazaárulónak.

Eötvös és Széchenyi ebben az értelemben tettek előterjesztést a királynak.

Az udvar, ha csak azt nem akarta, hogy Jellasics báróval való titkos egyetértése kiderüljön, kénytelen volt meghajolni a magyar kormány e jogosult kívánsága előtt. Május 29-én tehát, főképp a szelidlelkű királyné közbenjárására, egy újabb dorgáló kir. kézirat ment Jellasics báróhoz. A király a június 5-ére hirdetett horvát tartomány-gyűlés megtartását betiltá, egyúttal pedig felhívta a bánt, hogy parancsának vétele után számítandó huszonnégy óra alatt Innsbruckban nála személyesen jelentkezék.

A király most már határozott ígéretet is tett, hogy „azomal, mihelyest lehetséges, de mindenestre az országgyűlés megnyitására, esaládjával együtt hű magyarjai körébe jön és hosszabb ideig ott marad.”

A küldöttség abban a hitben, hogy sikeresen oldotta meg feladatát, a legrózsásabb reményekkel tért haza.

De örült V. Ferdinánd is, hogy a rakonezátlankodó bánt az engedelmesség útjára terelve, végre talán mégis nyugodtan és békében uralkodhatik tovább.

Pedig ugyanazon udvari futár, aki a király leiratával Zágrábra indult, állítólag egy másik titkos levelet is vitt, amelyben Károly Lajos főherczeg bátorítja a bánt, hogy ne féljen semmitől, s haladjon csak tovább a megkezdett uton.

Ilyen játékot űztek a szegény árnyék-irálylyal.





A Württemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból.

VII.

Az első ágyulövések.

**A**z ége szakadt az ideges félénkségnek. Az a regeszerü áldozatkészség, mely az önálló nemzeti jegybank megalapítása körül nyilvánult, visszaadta a társadalomnak tünező önbizalmát. A lelkesedés tüzeből az elszántság szikrái pattantak ki. A nemzet, tudatára jutván szunyadó üserejének, most már nyugodtabban tekintett a fenyegető veszély elé.

A közönség felbátorodása a vezérlő férfiakra is buzdító hatást tett. A kormány most még nagyobb erélyvel szállt sikra a nemzet megtámadott szabadságának védelmére. Egy hajszálnyira sem tért le a törvényesség utjáról, a trón iránti hűséget nemcsak hirdette, hanem követte is; mindazonáltal számot vetvén minden eshetőséggel, sietősen készült az önvédelemre. S míg egyrészt a nemzet fellegyverzésére fordítá gondját; másrészt azon munkált, hogy a magyar társadalmat necsak érzelemben, de szerves intézvényekkel is, mielőbb egy nagy egészszé tömörítse. S ez jobbára sikerült is már.

Ámde, a márcziusi reformmozgalmak egyik legfontosabb vívmánya: az *unio*, még megvalósításra várt. Erdély és Magyarország ugyan rég összeforrott már vágyakban és törekvésekben, de a törvény betűje szerint még nem egyesülhetett.

1848. május 30-án azonban a nemzet ez a hő kívánsága is betölt. A kormány ismételt sürgetésére, május 5-én végre kibocsáj-

tatott a király levele, amely Erdélyország rendeit és karait május 29-ére Kolozsvárra országgyűlésre hívja össze. A kir. meghívó egyuttal magában foglalta az országgyűlés munkaprogramját is, amely lényegileg a következőkből állott:

1. Kijelölés a báró Jósika Samu lemondása által megüresedett udvari kancellári méltósagra.

2. A királyi tablai elnök megválasztása.

3. Az Unio feletti tanácskozás.

4. Az urberi viszonyok eltörlese.

5. A közterhek arányos viselésének megszavazása.

6. A románok polgári és vallási állapotának javítása.

7. Sajtótörvények alkotása.

A kir. leirat ezen része kínos meglepetést szült Kolozsvárott. Azt hitték, hogy az országgyűlés kizárólag csakis az unio kimondása végett hívatik össze: s ime, e nagyfontosságú kérdés megoldására a kancellári méltóság betöltése előzi meg. Már pedig, ha csakugyan megtörténik az óhajtott egyesülés: semmiféle kancellárra nincs többé szükség, mert hiszen Erdély kormányzását is a független magyar miniszterium veszi át. A kir. előadások sorrendje nyilvánvalóvá teszi tehát, — így okoskodának, — hogy megint a kamarilla ártotta magát a nemzet ügyeibe, s Bécsben az unio meghüsitésán mesterkednek.

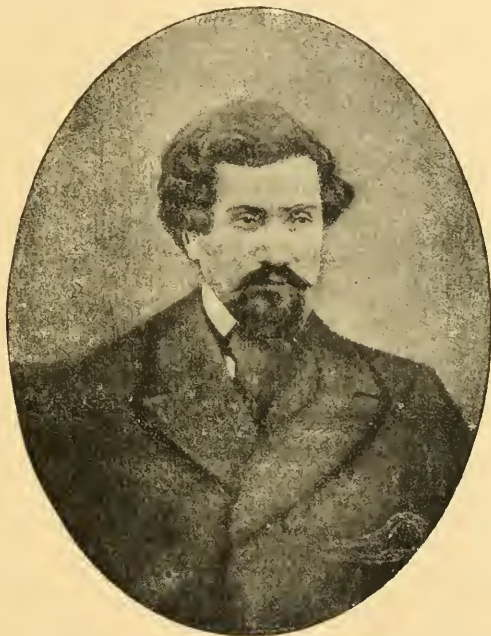
Az is gyanút keltett, hogy az országgyűlés kir. biztosán báró *Puchner* Antal altábornagy, Erdély főhadparancsnoka neveztetett ki.

Az unio híveit azonban az udvari-párt ez újabb fondorkodása nem rettentette meg. Volt egy régebbi törvény: az 1791. XII. t.-cz., a mely jogot ad a Rendeknek, hogy a tanácskozási tárgyak közül, a kir. meghívó sorrendjétől eltérőleg, a fontosabbakat és sürgőseket első helyre tűzhetik. Az unio-párt vezérbajnokai tehát abban állapodtak meg, hogy a böles törvény e kedvezését ezuttal is felhasználják. Azon lesznek, hogy az országgyűlés napirendjére legelső tárgyal az unio kerüljön: ennek proklamálásával aztán a kancellár-jelölés amúgy is fölslegessé válik. De egyébként is lázas tevékenységet fejtettek ki, hogy a tárgyalás sima lefolyásának útját már jó eleve elegyengessék.

Mintha nagy nemzeti ünnepre virradt volna Kolozsvár: oly lelkes örömmel fogadta május 29-ikét, az országgyűlés megnyitásának ez óhajtva várt napját. Az egész város zászlódiszbe öltözött. Az utcákat már kora reggel kokárdás közönség árasztotta el. Az arcokon öröm, az ajkakon „Éljen az unio!” fel-felhangzó kiáltása.

A piacon sorkatonaság, a Monostor-utczában a régi redout előtt pedig, a hol az ülés vala tartandó, nemzetörség volt felállitva.

Az országgyűlés megnyitása ősi szokás szerint, istentisztelettel kezdődött. A Rendek már kilencz órakor a piactéri nagytemplomba gyűltek össze, hogy résztvegyenek az ünnepélyes misén. „Eddig e napon — írja egy szemtanú. — drágábbnál drágább nemzeti öltönyöket látánk, arany és drágakövektől ragyogó kardokat; most



Gaál Sándor, a székely honvédség szervezője. — (Eredetije az orsz. ereklyemuzeumban)

egyszerű fekete magyarban jelentek meg, mintegy hirdetvén, hogy az arisztokratikus gyűlések temetésére gyűltek fel.“

A templomból a rendek egyenesen a monostor-utczai tanács-házba mentek, hogy megtartsák az utolsó erdélyi országgyűlést.

Erdély törvényhozó testülete, mely háromszáz tagot számlált, csak egy táblából állott. Az országgyűlést rendszeren nyilvános értekezlet, vagyis ugynevezett „nemzeti gyűlés“ előzte meg.

Most is úgy történt. A követek, a kir. előadások sorrendjének megbeszélése végett, már előző napon, május 28-án tartottak egy ilyen „nemzeti gyűlést”. Ez alkalommal jegyezte meg Wesselényi, hogy ő az uniónak harmadik helyen való kitűzését tollhíbanak tartja. „Hogy annak nevezhessem — ugymond, — okát abból meritem, mert a tárgy nagyszerűsége is azt igényli.” Többek felszólalására abban egyeztek meg, hogy semmi áron nem engedik az unió leszorítását a napirendről.

A rendek tehát, legjobb reménységgel, de harczkészen gyülekeztek az országgyűlés megnyitására.

Az ülésterem, melynek ridegsége ezelőtt szinte lehangolta a szemlélőt, most szokatlanul eleven és színes képet öltött. A falak Magyarország czímerével valának díszítve, a czímerpajzsok körül nemzeti-szín zászlók: „Éljen a király!” — „Éljen a nádor!” — „Éljen az unió!” stb. felírásokkal. Az elnöki székek szemben levő emelvényen magyaros öltözetben, kokárdásan Erdély legelőkelőbb hölgyei ültek; a többi karzatokat pedig — legelől Székely József vezetése alatt a pesti küldöttség tagjaival, — az ifjuság lepte el. A magyar kormány megbízottja: Perényi Zsigmond báró az ülésteremben foglalt helyet.

A terem csakhamar megtelt a beözönlő követekkel. Egymástután jöttek báró Kemény Dénes, Szász Károly, Pálfi János, Berzenczey, Kemény Domonkos, Weér Farkas, Gaal Dani, Zeyk József, id. Bethlen János, s az erdélyrészi magyarság többi népszerű alakjai.

A szászok is megérkeztek Schmidt Konrád és Roth Ágoston vezetése alatt. A románok részéről Bohoczal Sándor és Lemény János püspök jött el.

Megindító jelenet volt, amikor gróf Teleki Domonkos karján a világtalan Wesselényi Miklós lépett a terembe. Egyszerű fekete magyar ruha fedte daliás alakját. Domborn mellén nagy széles nemzetiszín kokárda. Fejét magasra emelve, lassan haladt a zöldasztal felé. Látva büszke féjhordozását, első pillanatra senki sem hitte volna, hogy villámszóró szeméinek fénye örökre kialudt.

A közönség mély megilletődéssel fogadta a belépőt. A férfiak arca elkomorult, a nők szempilláin a részvét könnye rezdült meg.

Évek óta nem látta e szózatot terem az ünnepektől, akinek mennydörgő szavára oly sokszor megremegett az önkény. Azóta sok súlyos csapás érte. Végigjárta a szenvedések Golgotháját. Börtönt szenvedett, száműzetésben élt, elveszté szemevilágát. S mindezt a hazáért. A bánat, a keserv megviselte külsejét; de lelke érintetlen

maradt. Elveire, érzelmeire most is a régi volt. Ajka csak a népszabadságot dicsőítette, szíve csak a hazáért dobogott.

A közönség elfogódása azonban csak egy-két pillanatig tartott. A komor hangulatot gyorsan elűzte a viszontlátás öröme. És félharsant a szívből fakadó üdvözlés:

— Éljen Wesselényi! Éljen a vezérek vezére! Éljen Erdély legnagyobb fia!



Gróf Bethlen Gergely. — (Egykoru rajz.)

A követek odatolongtak az oly rég nem látott dicső vak ember köré: s boldognak érezte magát, aki vele kezét szoríthatott.

A viszontlátás édes-bús örömének ez akaratlan kitörése csak Puchner báró megérkezésekor csillapult le.

A tábornagy, egy hetven év körüli, őszbevegylő, pirosposzgás arcú férfiú, a trónszerű emelvényen foglalt helyet. Beszéde rövid volt, de roppant hatást keltett. Ami a Habsburg-ház hosszú uralko-

dása alatt eddigelé egyszer sem fordult elő: most századok óta először, magyar szóval nyílt meg az országgyűlés. A kir. biztos V. Ferdinánd nevében magyarul üdvözlé az egybegyűlt Rendekeket; s magyar volt a kir. előadásokat tartalmazó leirat szövege is.

A megnyitás után Puchner, szárnysegédei kíséretében, a következő harsogó éljenzése közt eltávozott. A tanácskozás vezetését Teleki József gróf, kormányzó vette át.

A vitát Kemény Dénes, az ellenzék vezérszónoka nyitotta meg. A napirend kitézéséhez akart szólni, de szavai elvesztek a zajban. A követek székeiről, az összes karzatokról mennydörgésként hangzott:

— Éljen az unió! Az uniót kell első helyre tűzni!

Perezekig tartott a tombolás.

Az elnök végre is kénytelen volt meghajolni a közvélemény e megingathatlan kívánsága előtt, s a holnap ülés napirendjére kitézte az unió tárgyalását.

De a türelmetlenség oly magas fokra hágott, hogy senki sem akart várni másnapig. Pálfi János, Udvarhelyszék követének indítványára tehát nemzeti gyűléssé alakulva, nyomban megkezdték az érdemleges tanácskozást.

Kemény Dénes felolvasta az unióról szóló törvényezikk szövegét. S erre megkezdődött az előrsi esatározás. Mind a négy erdélyi nemzet nyilatkozott.

A *magyarok* szívvel-lélekkel üdvözölték az uniót.

A *székelyek* azt óhajtották, hogy a törvényjavaslat tárgyalása előtt a székely határőrség nemzetőr-csapatokká alakíttassék át.

A *szászok* a törvényjavaslat kiosztását kérték, hogy a követek előbb tanulmányozhassák a kérdést.

A *románok* részéről Bohoczai Sándor, Hátszeg város követe szólt és azt kívánta, hogy a törvényezikkbe az oláh nemzet jog-egyenlősége is vétessék fél.

A javaslat részére biztosítva volt ugyan a számszerű többség, de Wesselényi és elvtársai azt óhajtották, hogy az unió minden kikötés nélkül, egyhangulag legyen kimondva.

A déli harangszót rég elhúzták, s a vita még egyre tartott. A kedélyeket izgatottság kezdte megszállani. Az elnök tehát délután öt óráig felfüggeszté az ülést, azzal, hogy ekkor még egyszer nyilatkozzék minden nemzet. Az unio hívei azt remélték, hogy a szünet alatt a nemzetiségek talán mégis mást gondolnak.

A délutáni ülés még nagyobb érdeklődés mellett nyílt meg. A magyarok újabb nyilatkozatára nem is volt immár szükség. A székelyek követelésével szintén hamar tisztába jöttek. A románokkal is sikerült nagy nehezen megértetni kívánságuk fölösleges voltát. A szászok azonban nem tágitottak. Most már elhagyva az



Határőrvideki katona. (Zágrábban készült 1848-iki rajz.)

óvatos kitérést, egész nyíltan kijelentették, hogy az uniót csak az esetben hajlandók megszavazni, ha előbb nyelvök, földterületük és önkormányzatuk épségben-tartása biztosítottik. Ha kérelmük nem talál meghallgatásra: úgy óvást fognak emelni a törvénycikk ellen.

Ámbár köztudomásu volt, hogy az önző szászok éppenséggel nem rokonszenveznek az unióval, sőt titokban még izgatnak eliene: a magyarság mindazonáltal csatát próbált.

A zászlót. — írja Kövály László, aki mind hírlaptudósító mind végig jelen volt a történeti nevezetességű tanácskozásokon, — most is Wesselényi lobogtatta elől. Utána Zeyk József jött. Mindkét szónok remekelt. Végigfűtván a hazaszeretet, testvériség legédesebben zengő húrjain, esdőleg kérték a szászokat, hogy álljanak el követeléseiktől, ne akadályozzák az unió egyhangú kimondását. Igéretet tettek, hogy a jövő hónap elején megnyitandó országgyűlésen pártolni fogják összes kívánságaikat, csak most ne makaeszkodjanak.

Igézetes szó, komoly fogadás mit sem használt. A szászok ismételen kijelentették, hogy nem állhatnak el követeléseiktől.

Erre Szász Károly, az enyedi kollegium nagyhirű jogtanára, később államtitkár, emelt szót.

Bealkonyodott már. A terem közepén elnyúló asztalon néhány gyertya szórta halovány fényét. Az asztal jobboldalán végig a magyar követek, a baloldalon a szászok; mind csak állva. A karzatok hallgatósága visszafojtott lélegzettel várta a történendőket.

Szász Károly nyugodtan, esőndesen fogott beszédéhez. Eleintén ő is kérésre fogta a dolgot. Ámde hiába. A szászok továbbra is makaeskodtak.

A szónok hangja egyszerre emelkedni kezdett. A belső hév mind erősebben esendült meg szavaiban. Midőn látta, hogy kérése hatástalanul hangzik el, a szenvedélytől reszkető kezekkel ütötte fel az asztalon fekvő történetkönyv azon lapját, a hol megvagyon írva, hogy a földönfutó szászokat Geyza magyar király csak könyörületből telepíté Erdélybe. Majd felhozta, hogy kiváltságaiak szintén egy magyar királynak: II. Andrásnak köszönhetik. Sőt, még tovább menvén, szemükre lobbantá, hogy azon földet, amit a magyaroktól nyertek, most el akarják szakasztani, s azt a pénzt, amit ez az áldott föld terem, a magyarok elleni ármánykodásra használják. „Szenvedély-sngallta szavai, — jegyzi meg Kövály, — csontot-velőt ráztak. A hallgatóság arczán mély fájdalom. Valami megható volt e jelenetben.“

A szónok egy perczre megszakította beszédjét. A síri csöndben minden tekintet a szász követek felé irányult, akik mint a bűnbánó gyermek, fejlesztve állottak ott, de ajkukra immár nem jött tiltakozó hang.

Erre aztán oly elemi erővel tört ki a visszafojtott érzelmek árja, hogy Szász Károly be sem fejezhette szónoklatát. Kendő-, kalaplobogtatás közt ezren mennydörögték:

— Unió! Unió! Ki van mondva az unió!

Ily izgalmak közepette zajlott le a folytatólagos második nemzeti gyűlés, amely az unió-párt teljes győzedelmével végződött. Másnap, május 30-án aztán az *országos gyűlés* tartatott meg.



Gróf Vécsey Károly honvédtábornok. — (Egykoru aquarell után.)

mely most már döntőleg vala határozandó az unióról. A karzatok ismét zsufolásig megteltek hallgatósággal, a monostor-utcát ujlag óriási tömeg özönlötte el.

Az ülés megnyitvatván, az első szónok *Wesselényi* volt. Rövid

beszédet tartott. Annak kijelentése után, hogy az unió tárgyalandó legelőbb, ekként folytatta:

— Az unió üdvös voltát hosszas szónoklattal bizonyíthatni még akkor is fölösleges lenne, ha idő volna rá; mennyivel inkább az most, midőn minden percz tenni, sürgősen tenni parancsol. Nem akarom hát a drága időt hosszas beszéddel elrabolni. Csak annyit legyen szabad mondanom, miképen boldognak érzem magamat, hogy nekem jutott osztályrészül a szerenese, hogy oly magasztos ügyben, melyért fiatalkorom első éveitől küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre nyelhető balzsammal, — mely valóban nagyobbszerű küzdelmeknek is méltó bére lehet, — én emelhetem fel a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom fél a Rendeket, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal: nekünk unió kell az 1848: VII-ik törvényezikk szerint . . .

Wesselényi megállt, mintegy várva a feleletet. És megújult a tegnapi szívemelő jelenet.

— Ugy van! Ugy van! Nekünk unió kell! — zúgta utána a karzat és az ülésterem.

— Ezen örömrivalgás, a hon óhajtásának e mennydörgő kifejezése, — fejezte be rövid szünet után a vak szónok beszédjét, — sokkal ékesebb és szívrehatóbban szól az unió mellett, mint a hogy én támogathatnám indítványomat. Azért még egyszer csak azt kiáltom: éljen és örökké létezzék az unió!

Az éljen-riadal megújul és perczekig tart.

Most *Szász* Károly áll fel. Szintén röviden szól:

— Miután mindenki lobogtatja kendőjét, minden követ zörgeti a kardját, ebből világos, hogy Rendek és közönség egyvértelenben vannak. Kérem tehát elnöki kijelentését az uniónak.

A helyeslés moraja zúg fel minden oldalon.

*Kemény* Domokos kér még egy-két percznyi figyelmet.

— Már nem mint Erdély, hanem mint Magyarhon polgára, szóklok. S csak arra akarom kérni a Rendeket, hogy ha az unió mellett nem is, de ellene engedjenek szót emelni, ha valaki azt óhajtaná. Ne mondhassa senki, hogy a netaláni ellenvéleményt elfojtottuk.

*Kemény* a szászokra czélt, akiket helyeslő nyilatkozatra akart bírni.

A felhívás megtette hatását, mert a szászok soraiból egyszerre csak felemelkedik *Róth* Ágoston, Brassó követe. Nagy mozgás támad. És *Róth* a legéberebb figyelem közt beszélni kezd:



Gábor Áron honvédekkel toborz Kézdi-Vásárhelyen. — (Nagy Lázár olajfestménye után.)

— Látván, — ugymond, — miszerint a nemes magyar és székely nemzet Erdélynek Magyarországgal való egyesülését, nem mondom általános szavazattöbbséggel, hanem a leglelkesebb, a legihlettebb egyetértéssel, leghőbb nemzeti óhajításuknak nyilvánították ünnepélyessen; megtontolván továbbá, hogy a jelen országgyűlés által ez ügyben hozandó törvényjavaslat csak ő felsége, szeretett fejedelmünk és királyunk legfelsőbb akaratának hozzájárulásával váland kötelező törvényt; s végül tekintetbe vevén, hogy Erdély a magyar korona tagja: az *uniót a pragmatica sanctio fentartása mellett, küldőim nevében partolom.*

Erre valamennyi százsz követ feláll és az elnöki szék felé fordulva, így szól:

— Csatlakozunk a brassói követ kijelentéséhez.

Ami ezután történt: azt lehetetlen esetelni. Az öröm és a lelkesedés oly égrengető vihara tört ki, amelynek párfját hiába keresnök Erdély krónikáiban. A rend felbomlik. A karzati közönség, felugrálva helyeiről, az ülésterembe tolul. Egy nagy gomolylyá olvad össze az egész. Az arcok kipirulva, a szemek lázas tűzben. Emberek, kik eddig soha sem látták egymást, összeölelkeznek, s esőket váltva, adnak örömüknek kifejezést.

Urházi, az „Unió-zsebkönyv“ szerkesztője kezébe ragadja a pesti küldöttség nagy nemzetiszín selyemlobogóját, meghajtja a király képe előtt és a trón aranyos karfájához tűzi. Berzenczey, Marosszék követe pedig felszakítja az ülésterem utczára nyíló ablakát s harsány hangon kiáltja:

— Polgártársak! Az unió egyhangulag ki van mondva. A szászok is mellette nyilatkoztak. A győzelem teljes. Éljen Magyarország! Éljen az unió!

Az utczán nyüzsgő roppant tömeg felkapja az éljenzést, amely, mint a mennydörgés, csakhamar végigzúg az egész városon.

A nép felhangzó rivalgása összevegyül az ülésterem örömszavával: s fennt és lennt, tizezer ajkról, de egy érzéstől fakadva, együttesen hangzik:

— Éljen Magyarország! Éljen az unió!

Egy jó félóra beletelik, míg szóhoz juthat Kemény Domokos, ki remek rögtönzésben üdvözli az uniót, mint egy boldogabb kor-szak hajnalhasadását. Majd felhívja Erdély nemzetiségeit, hogy most már tartózkodjanak a rosszra vezető bujtogatásoktól, örüljenek mindnyájan együtt az egyesülés áldásainak.

Kemény végső megjegyzésével a szászok ismét találva érzik magukat. Nyomban feláll *Schmidt* Konrád, a nagyszebeni követ, s fajrokonai nevében tiltakozik az izgatás gyanúja ellen.



Az osztrák hadsereg főbb szereplői. — (Egykoru arcképek után.)

— Nálunk is azt beszélték, — így szól a többi közt, — hogy a magyarok közt a szász nemzet veszélyben van. Én nem hittem. Bizonyosága az, hogy jelenleg itt vagyok. Ne higgyenek tehát a ma-

gyavok sem rosszat a szászokról, akik, igaz, féltékenyen őrzik jogukat, de hű fiai a hazának. Felszólalásomat azzal végzem, amivel Wesselényi: Éljen és virágozzék az mió!

A kiengesztelődés a szászok iránt most már teljes.

— Éljen Schmidt! Éljenek a hazafias szász testvérek! — hangzik a terem minden oldaláról.

E kitérő mozzanat után gr. *Teleki József* kormányzó kér szót:

— Tekintetes Károk és Rendek! Azt hiszem, most már ehnökileg is kimondhatom, hogy az Unió összes akarattal ezennel elfogadva.

Újlag fellengzik a riadó taps, a szünni nem akaró éljenzés. Eközben a közönség látni akarja Schmidt Konrádot és Lemény Jánost, a hazafias érzelmű román püspököt. Mindaketten lemennek a nép közé. Schmidtet a tömeg vállaira kapja, s úgy hordozza körül. Az öreg, roskatag Leménynek széket hoznak, s arra ültetik. A püspök hálásan köszöni a rokonszenvet, mely személyében hitsorsosait éri.

Egy fiatalember „*Unió vagy halál!*“ felirású trikolorral a kezében odamegy a püspökhöz s így szól hozzá:

— Atyám! Áldd meg ezt a zászlót, mint az mió jelképét.

A fiatalember eközben letérdel és a földre hajtja a lobogót.

A galambösz aggastyán lassan fölemelkedik. Tekintetét égnek fordítja, reszkető kezét a zászló fölé emeli, s ez az ihletteljes fohász száll a magasságba ajkairól:

— Legyen Isten szent áldása az unión és a hazán. Amen.

A körülállók szemébe a meghatottság könnye gyűl. Gyorsan lekapják fővegeiket, s mintha templomban volnának, rebegik az agg püspök után:

— Amen . . . Amen . . .

Délután még egy rövid ülésre jöttek össze a Rendek, a mely alkalommal az unió elfogadására vonatkozó határozatot hitelesítették, s a királyhoz intézendő felírás szövegét állapították meg. Erdély rendei, a többi közt ily meggyőzően szép szavakkal kérik a Felséget az mió-törvényczikk szentesítésére:

. . . „Magyarhonnak kétfelé szakadása volt a legnagyobb csapás a magyar nemzetén; s míg az erősb testvér nem tudott alkotmányos élete mellett elég erőt kifejtteni, Erdély csak senyvedt és napról-napra hanyatlott.

Ennek érzete szülte bennünk a két hon egygyéalakítása iránti vágyat; egyedül e két hon egyesítése által látván mind alkotmányos szabadságunkat biztosítva, mind pedig felséged trónját kemény és ingatlan alapokra helyezve, S ezen óhajta-

sunk az újabb időben, midőn Magyarhon széles és szilárd alapokra helyezé alkotmányát, csak újabb táplálékot nyert.

A legnagyobb öröm dagasztá tehát keblünket, midőn Magyarhon a f. évi 7-ik törvényczikkelyt fölajánlá, látván, hogy testvérünk minket is részesíteni kíván azon javadalmakban, melyeket Fölséged kegyessége által nyert. S a legnagyobb háladatosság Fölséged irányában, midőn látók, hogy Fölséged ezen törvényczikkelyt szentesíteni kegyeskedett.



Bónis Samu kormánybiztos. — (Egykoru rajz.)

Ugy tekintjük mi ezen Fölséged által szentesített törvényczikkelyt, mint a jelen általunk most fölterjesztett törvényczikk szentesítésének biztosítékát: mert a magyar korona tagjai vagyunk, s hazánk egész boldogságát abban helyezzük, hogy a magyar király és erdélyi fejedelem a Fölséged személyében egyesül; s megadta már nekünk Fölséged mint magyar király azt, a miért most ugyancsak Fölségednél, mint erdélyi fejedelemnél esedezünk.

Magyarhon fölött viharteljes fellegek tornyosulnak, mi forrón öhajtunk résztvenni azoknak csozlatásában. Ámde, csak összesített erővel lehetővé remélni a fenyegető zivatar legyőzését és Fölséged trónja megszilárdítását.

Könyörgünk annak okáért Fölségednek: méltóztatnék a Magyarország és Erdély egybealakulásáról szóló törvényczikket haladék nélkül szentesíteni, s oly rendelést adni magyar miniszteriumának, hogy Erdély kormányát átvegye“ . . .

A Rendek kötéle utat is használtak, hogy az unió-törvény mentől előbb szentesítést nyerjen. Egy példányban Puchner bárónak, a kir. biztósnaak kézbesítették, aki azt a szokásos régi módon terjesztette fel. A másik hitelesített példány pedig, a felirattal együtt, Pálfi József és Weér Farkas követek által Buda-Pestre küldetett, hogy a szentesítés a magyar kormány segélyével eszközöltessék.

Kolozsvár örömmámorban úszott. Az ifjuság az ülésterem zászlóit lehozta, s ezernyi ezer ember csatlakozása mellett a városban körmenetet tartott. „A házak ablakaiból lengetett zászlók, a monostor-utca zászlóival, — írja egy szemtanu, — egy vitorlás-hajókkal megrakott tengerszorozshoz hasonlita.“

Az unió győzelmének emlékére, a hid-utczát, a hol Wesselényi szállása volt, *Wesselényi-utczának*, a monostor-utczát pedig, ahol az egyesülés kimondatott, *unio-utczának* nevezte el a lelkesült közönség.

A nemzeti ünnepet általános kivilágítás és nagyszabásu fáklyászene fejezte be.

Batthyány miniszterelnök, a két erdélyi követtel maga ment Innsbruckba, hogy az egyesüléshez a felség jóváhagyását kinyerje, ami szerencsésen sikerült is. Junius 10-én a király aláírta az unió-törvényczikket, amely a szentesítési záradékkal együtt a következőleg hangzott:

#### *Az erdélyi 1848-iki I-ső törvényczikk.*

*Magyarország és Erdély egygyéalakulásáról.*

A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában tolyó 1848-ik évben hozott VII-ik törvényczikkelyét Erdélyország hő rokonérzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyéalakulását a *pragmatica sanctio*nban szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tevén; ennek következtében, valamint a testvér Magyarhóban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbeléptetve van; ugyanaz, ugyanazon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve, nemzet, nyelv és valláskülönbség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik, s az evvel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilvánítatnak.

Az említett VII-ik törvényczikkely alkalmazásául következő meghatározások tétetnek:



3-ik szakaszába esuszott szamitasbeli vétség helyrehozásával az ugyanott kimondott vezereszméhez kepest az erdélyi szavazatok nem 60, hanem 73.

## 2. §.

Királyi kormányzó gr. Teleki József, s ennek meg nem jelenhetése esetében országos Elnök b. Kemény Ferencz elnöklete alatt: Thoroczkai Miklós gróf főispán, Balazsy Jozsef főkirálybíró, Lemény János fogarasi püspök, id. Bethlen János gróf, Josika Miklós báró, Kemény Domonkos báró, Teleki Domokos gróf, Horvath István királyi hivatalosok. — Kemény Denes báró, Zeyk József, Weér Farkas. ifj. Bethlen János gróf, Palfi János, Mikó Mihály, Berde Mózes, Schmidt Konrád, Gooz Károly, Róth Illés, Löw Vilmos, Gyergyai Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Szász Károly, Teleki László gróf, Demeter József, Hankó Dániel, Bohoczai Sándor követek, — Saguna András g. n. e. püspök és Debreczeni Márton kincstári tanácsos személyeikben egy országos bizottmány nevezetik ki, mely bizottmány a teljes egygyéalakulás reszletei iránt a magyar miniszteriumot fel fogja világosítani, Erdély érdekeinek Magyarországba illesztésén közremunkálni és a közelebbi közös hongyülésre a miniszterium által e tárgyban előterjesztendő törvényjavaslatra anyagot nyujtani.

## 3. §.

Erdélyben a közigazgatás és igazságszolgáltatás folyama és személyzeti szerkezete, a közelebbi közös hongyülés általi elrendezésig, jelen helyzetben marad. Az udvari Cancellaria funkciója ellenben teljesen megszűnend és azon hatóság, melyet Ő felsége folyó 1848. évi magyarországi III-ik törvénycikk értelmében Nádor Ő fenségére és a magyar miniszteriumra ruházni kegyeskedett, Erdélyre is kiterjedend mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és általán az igazgatás minden ágaira nézve.

## 4. §.

A közigazgatásnak a miniszteri Felelősséggel összhangzásba hozatala tekintetéből a folyó 1848-ik évi magyarországi XXIX. törvénycikkelyvel összhangzásban a törvény utjan kivüli elmozdithatlanság a kormányi kinevezéstől függő közhivatalok körül csak az igazság szolgáltatására rendelt bírói hivatalokra szorittatik.

## *Szentesítés.*

Mi tehát kegyelmesen meghallgatván és kegyelmesen elfogadván említett Hiveinknek fennevezett Erdély örökös Nagy-Fejedelemségünk három nemzete Karainak és Rendjeinek az említett módon törvényes alakban bemutatott Törvénycikkét, ezen Levelünkbe szóról-szóra beiktatni és beiratni rendeltük és azt és egyenként az abban foglaltakat helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájok császári, királyi és fejedelmi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeslettük és kegyelmesen megerősítettük: biztosítván az említett Karokat és Rendeket a felől, hogy az erdélyi Nagy-Fejedelemség Törvényei sorába beigtatott ezen Törvénycikket, mind Magunk megtartjuk, mind pedig minden más Hiveink által megtartatjuk, miként is aztat

jelen levelünk ereje és tanúsága szerint elfogadjuk, helyben hagyjuk, helyeseljük és megerősítjük

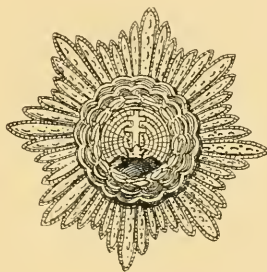
Kelt Insbruckban, Szent Jakab hava tizennegyedik napján, az Úrnak Ezer-nyolczszáznegyvennyolczadik, Országlásunk pedig tizennegyedik évében.

*B. Apor Lázár s. k.*

*Ferdinánd s. k.*

*Czák Károly s. k.*

Az egyesülés formailag is megtörténnén, — a reformtörvények hatálya természetesen Erdélyre is kiterjedt. Junius 17-én végleg feloszlott az erdélyi kancellária is. Az átalakulás műve gyorsan és simán folyt le. A bérczes ország hamar beleilleszkedett az új rendbe. Az unió kimondása után néhány nappal Kolozsvár utczáin már megzendült a verbunkosok szívdobbantó muzsikája. Folyt a toborzás, gyűlt a honvéd. S csakhamar harcra készen állott a 11-ik és 12-ik zászlóalj, amely Erdély fiatalságának a legjavát foglalta magában.



Elsőrendü vitézségi honvéd-érdemrend.

Az unió kikiáltásának híre junius 1-én érkezett Budapestre, s általános nagy örömet keltett. A főváros közönsége e napon amugy is szinte sugárzott a boldogságtól. Nevezetes esemény szemtanuja volt. Amit alig mert remélni: a *helyőrség összes csapatai*, a budai vérmezőn, a miniszterek, tábornokok jelenlétében, ünnepélyes *esküt tettek az alkotmányra*.

A ritka ünnepség lefolyását a „Pesti Hirlap“ tudósítója így beszéli el:

... „Reggel nyolcz óra után már temérdek nép hullámozott a budai vérmezőn, az ünnepély helyén. a hol az egész Buda-Pesten tanyázó sorkatonaság összegyűlt s a hova a nemzetőrség is megjelent. Tíz órakor megjött a hadügyminiszter is, riadó éljenkiáltások közt. a

haditanács tagjaitól és néhány tábornoktól környezve, kiknek jelenlétében a felállított sorok előtt egy rövid szemle-lovaglást tartott. Ez alatt megérkezett a miniszterelnök: gróf Batthyány Széchenyi gróffal, a nemzetőrség és a nép öröнкиáltásai közt. A miniszterelnököt a tábori szent mise szolgáltatására felállított sátorból eléje jövő tábori főlelkész fogadta. Most megkezdődött, az evégre felállított sátor alatt, a tábori szent mise, a három miniszter, a haditanács, a tábornagyok, számos polgári és katonai tisztviselő, díszes hölgykoszorú és nagy néptömeg buzgó kíséretében. Ennek végeztével legelőbb is a Turszkynevet viselő magyar gyalog-ezred négyoszögbe állítva, a középben a hadügyniszter rövid, lelkes szavakban elmondá a leteendő eskü foglalatját és célját, — s felhívá őket az eskütételre; amit derék vitézeink, az előttük szakaszonként olvasott esküforma szerint hangos szavakban tisztjeik után teljesítének. Ezen eskü szerint kötelezik magukat: a fejedelem iránti hűségre, az alkotmány védelmére, a polgári törvényes hatóságok iránti engedelmességre, ellenségeink megtorlására, vérökkel is. Az esküt rendre a többiek is tették, a még itt tanyázó német és olasz katonák saját nyelvükön. Minden egyes csapat eskü-letételt éljennel üdvözlé az örömittas sokaság. Bevégződvén az eskületétel, a miniszterek és tábornokok szemlélt tartottak az előttük ellépő sorkatonaság és nemzetőrség felett. . . .

A tudósító, valószínűleg, hogy a közhangulatot ne zavarja, hallgatással siklik át a fölesketés egy kínos jelenete fölött, a mely a fényes ünnepséget csaknem elrontotta. A Ceccopiori-ezred olasz legénysége ugyanis, — állítólag a tiszték felbujtására, — megtagadta az esküt. Már-már botránytól lehetett tartani, midőn Mészáros Lázár, neszét vevén a dolognak, hirtelen az ezred homlokzata elé lovagol, s olasz nyelven oly hatásos beszédet intéz a makacskodókhoz, hogy végre mégis leteszik az esküt.

Az egész jelenet, szerencsére annyira gyorsan játszódott le, hogy a közönség észre sem vette.

Az ünnepség után az ezredek harsogó zeneszóval vonultak kaszányáikba, a közönség pedig derűs hangulatban oszlott szét. Örült az új közjogi vívmánynak: s örömet még növelte az a csalóka remény, hogy ezzel a bécsi katonai köröknek ügyünk iránt tanúsított ellenszenvé is megtörik talán. Este aztán megjött az unió kimondásának híre is, a melyet Katona Miklós hozott Kolozsvárról.

Ilyen két nagy esemény egy napon! A hír, mint a napfény, egyszerre szétáradt az egész fővárosban. A nép öröme a mámorig



Gáspár András honvédtábornok. — (Egykoru olajfestmény után.)

főkezelt. Azt hitte, hogy a sorkatonaság hűségesküjével és Erdély visszaesatolásával most már el van háritva minden veszedelem.

A nemzeti színházban az előadást fel kellett függeszteni. A kolozsvári ifjuság aranyrojtos szép selyemzászlóját, melyet az unió örömeire küldött fővárosi testvéreinek, a betóduló fiatalság magával hozta és a közönség tapsvihara közt itt bontotta ki először. „Az örömszajnak. — jegyzi meg egy akkori lap, — nem volt határa, még a hellen istenek is ingadozának a függönyön.“

Másnap megújultak a lelkes tüntetések. Délután népgyűlés, este pedig kivilágítás volt az unió megünnepeelésére, még a Petőfi bűvös lantja is megzendült. E csapongó öröm hatása alatt írta meg a „Két ország ölekezése“ című gyönyörű költeményét, amely csakhamar olyan népszerű lett, mint Nemzeti dala. A költő ily ódaszerű ihlettel üdvözli az uniót:

És az idő eljött, bár nem hamar,  
De nem is későn még, midőn  
A szent imádság meghallgatva lőn,  
Midőn egygyé lett mind a két magyar! . . .  
Ki eddig a porban hevertél,  
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!  
Oh nemzetemnek drága szép testvére,  
Simulj, simulj testvéred kebelére,  
A melyben a szív most oly édesen ver,  
Légy üdvözölve százszor, százezerszer!

Együtt vagyunk és együtt maradunk!  
Nincs Isten és nincs ördög, aki  
Ismét széjjel birná szakítani  
Ölekező karunk.  
Egy volt a bölcsőnk, koporsónk is egy lesz,  
Ha majd leszállunk a holt nemzetekhez . . .  
De én nem félek többé a haláltul;  
Viselje bármilyen csalárdul  
A változékony sors magát,  
Sebet kapunk talán, de nem halált.

Jöhetsz most már, jöhetsz vihar,  
Nem rettegjük már haragod.  
Két ország egygyé olvadt  
Kétélű kard lett a magyar,  
Mely jobbra is vág, balra is vág,  
És jobbra-balra majd érzik csapását!

A miniszterium pedig, — mintegy válaszul az unió elfogadását tudató átiratra, — lelkes hangú üdvözetet intézett Erdély rendeihez az elismerés meleg szavaival köszöntvén őket nagy elhatározásukért:



Dessewffy Arisztid honvédtábornok. — (1848-iki arckép.)

... „Erdélynek Magyarországgal való egyesülése, — így szól a többi közt az üdvözet, — forró örömmel tölté el lelkünket. Boldogítóbb és egyúttal fontosabb események híre nem juthatott el hozzánk.“

Míg hajdan e két hon egy vala, mindnyájunkat nagyság, fény és nemzeti dicsőség környezett. A mely nap elszakadtunk egymástól, azon nap kezdünk gyengülni, aljasulni, és szolgaságba jutni. Egyesült erőnkön megtört a hódítók hatalma, szétvalasztva egyenként rabokká lettünk, s eltűntünk az önálló nemzetek sorából.

Minket Isten, közös verkötelek, s nemzeti multunk testvérekké parancsol lenni, nemcsak szomszédokká, mint eddigelé voltunk. Mi Erdélynek és Magyarországának minden lakosai több vagyunk egymásnak. Testvérek vagyunk, kik szeretik egymást, közös boldogságot akarnak, s egyik a másiknak a javáért elni kíván és halni tartozik. Az unió e nemzeti testvériségnek újabb, nyilvános elismerése Európa színe előtt. Mit a vér egyesített, ezredéves közös történet örömei, és fájdalmai szentesítettek: — azt ma örökké megtartandónak nyíltan bevalljuk a világ előtt.

Es e két honnak és népeinek egyesülése még többet is jelent. Jelenti azt, hogy mi ismét, mint egykoron közös erővel és buzgósággal azon törekvendünk, hogy Magyarország nagy és boldog legyen, s népe hatalmassá és dicsővé váljék.

Ez legyen első és legszebb gyümölcse háromszázados elszakadásunk utáni testveri egyesülésünknek“ . . .

Míg mikor zivataros éjszakán a gomolygó viharfelhőkből egy pillanatra előbukkan a holdfény, — olyan volt ez az öröm. Éppen hogy felvillant, rövid néhány napig tartott csak, aztán köröskörül megint sötét lett minden.

Még jóformán be sem zárultak a kolozsvári országház kapui, midőn a szászok és románok részéről máris megindult az újabb aknamunka. Hamar kitént, hogy csak színlelték az unióhoz való csatlakozást. Nem tiltakoztak ugyan ellene, de keblük ádáz gyűlölettől lángolt. Míg egyik kezükkel hűséget esküvének a honalkotó magyarnak, addig a másik kezükben gyilkot szorongattak.

A kamarilla, amely a frigykötés örömmappjai alatt nem mert ármánykodni, ismét mozgósította ügynökeit. Új eselt eszelt ki: meg akarta akadályozni az unióról szóló törvényezikk szentesítését. Egy szász és egy oláh küldöttséget menesztett tehát Insbruckba, hogy siralmas panaszaikkal járuljanak a trón elé s kérjék ő felségét: ne hagyja jóvá az uniót, amely megfosztja őket jogaiktól és nemzetiségüktől.

A küldöttségek megérkezése alkalmával szerencsére épp Insbruckban tartózkodott Batthyány miniszterelnök, aki utját szegte a kamarilla mesterkedésének. A küldöttségek fogadtatása tehát igen kimért és hideg volt. A *szászok* panaszára a következőket felelte a király:

— Miután erdélyi nagyfejedelemségennek Magyarországgal való egybekapcsolása az erdélyi rendek által valamennyi szász követ hozzájárulásával egyhangulag határoztatott el; ez által pedig Erdélyben levő szász alattvalóimnak sem nemzetisége, sem szabadalmi veszélyeztetve

nincsenek, sőt inkább megszilárdulnak és megerősítettek, — örvendek önöknek nyilváníthatni, hogy aggodalmaik alaptalanok. És én önöket azzal bocsájtom hazájukba útnak, hogy én hív szászaimat, valamint eddig, úgy ezután is jogaikban és szabadságaikban oltalmazni fogom. akiket királyi kegyemről és jóindulatomról biztosítok.



Gróf Károlyi György. — (Egykoru arczkép.)

A román küldöttség a balázsfalvi gyűlés határozataival járult a trón elé, s ezek teljesítését kérte. A király válasza szintén visszautasító volt:

— Minthogy római hitű alattvalóim által a balázsfalvi nemzeti

gyűlésen szerkesztett folyamodványnak érdeme. — így szólt a király, — az erdélyi országgyűlésen egyhangulag elhatároztatott — örvendek itt levő küldöket biztosíthatni, hogy az illető törvényezők által, — a mely különbség nélkül nemzetiség, nyelv és vallásra nézve, minden erdélyi lakosnak ugyanazon jogokat és szabadságot adja, — kívánatainknak a legnagyobb részben elég tétetett, s jövődő boldogságuk csupán e törvény végrehajtásától függ. Egyébiránt tántoríthatlan hűségük iránt nyilvánított érzésüket kedvesen fogadom és önöket királyi kegyem és indulatom felől biztosítom.

A panaszosok elkésereedve, esalódottan jöttek haza. De a bujtotásnak még sem szakadt vége. Salmennek, a szászok grótiának és Sagunának, a románok püspökének gondja volt rá, hogy a zsarátnok el ne hamvadjon. Újabb, meg újabb hitegetésekkel folyvást elesztgették azt.

— Csak ne tágítsunk. — így mennydörgött egyik prédikációja alkalmával Saguna. — kívánságaink előbb-utóbb teljesülni fognak. A császár jó, de a magyarok megfélemlítették. Ott vannak azonban a kegyes főherczegek, akik jól ismerik bajainkat, s nem hagyják el a hű román népet.

Az eféle biztatások, a püspök ajkairól hangoztatva, természetesen nem maradtak hatás nélkül. Az insbrucki rideg fogadtatás hamar feledve lőn, a szivekben ismét feléledt a győzelem reménye. És elkezdődött újólág a titkos gyülekezés templomok zárt ajtai mögött, a hegyvidék rejtett völgyeiben. És elővette vándorbotját Janku (voltagep: *Jánk*) Ábrahám, ez a fanatikus és sötétlelkű ügyvédsegéd, hogy Dáczia kivívására toborozza össze a havasok mócezeit.

A kormány, hogy a megújuló izgatásoknak elejét vegye, báró Vay Miklós személyében, külön kir. biztost volt kénytelen küldeni Erdélybe. Vay Miklós (sz. 1802. † 1894.) jun. 19-én foglalta el állását, de a rohamosan növekvő áradattal már nem tudott megbirkózni.

Hasonló, sőt ennél sokkal válságosabb volt a helyzet *Horvátországban*. Jellasics immár az uralkodó nyílt parancsszavának is ellenszegült. A király, mint tudjuk, a törvénytelenül összehívott horvát országgyűlés betiltása mellett a pártütő bánt Insbruckba maga elé idézte. Jellasics ügyet sem vetett e kir. rendeletekre. Insbruckba nem ment el, a tartománygyűlést pedig jun. 5-én csak azért is megtartotta.

A gyűlés, — amely mindenekelőtt Jellasicsot a báni méltóságba vala beiktatandó, — szabad ég alatt, a zágrábi Katarina-téren tartatott meg: persze, a külső hatás minden eszközének a felhasználás

nálásával. A házak fellobogózva. A mozsár-ágyúk lövésre készen. A katonaság cserlevelű csákokkal, diszörségül kivezényelve.

A teret roppant sokaság lepte el. Közepütt: emelvényen a követek és deputációk foglaltak helyet. lent pedig köröskörül a bámész tömeg tolongott. A küldöttségek közt ott volt Rajasics karlóczai érsek is, ötven délvidéki szerb élén.

A gyűlést Lentulaj Inre, Varasdmegye adminisztrátora, egy dühös illir, nyitotta meg. Ezután a bán kinevezési okmánya olvasgatott fel. miközben Schrott belgrádi püspök vezetése alatt egy küldöttség ment Jellasicsért, hogy őt a beiktatásra meghívja.



Beniczky Lajos honvédezerede. — (Egykoru aquarell után)

Jellasics. — ki vidéki körutjából. nagy zajjal előtte való nap tért csak vissza, — harangzúgás, ágyúdörgés közt érkezett a gyűlés színhelyére, ahol áradozó dicsőítéssel Lentulaj fogadta. Most aztán az eskü következett, amelyet Jellasics. a karlóczai érsek Rajasics kezébe tett le; az Istenre való hivatkozással fogadást tevén, hogy Horvátország épsége és szabadsága fölött ébren fog őrködni, s azt minden támadás ellen megvédi. A nevezetes eseményt ágyúdörgés adta tudomására a zsvivózó közönségnek. „Annyit ágyúznak e napon, — jegyzi meg egy szentanű. — hogy elég lett volna egy csata eldöntésére.“

Az eskütétel után, amint az szokásban volt, Jellasics beiktató-beszédet tartott. Nagy pathoszszal, a hatást keresve szólt. Látszott a hanghordozásán, a taglejtésein, hogy nagy gonddal előre készült rá.

— Eskütételem által. — mondá a többi közt. — újra szentesítvék az uralkodó és az önök iránti kötelességeim, melyek előttem különben is szentek voltak, s azok maradnak a jövőben is. Végtelen örömem, hogy én lehetek az első, ki önöknek a szabadságot kihirdethetem... Nem mint kiváltságos rendek, hanem mint a nép szabad képviselői jelentek meg itt önök. Ezen szabadság hozta ide a határörvidék képviselőit is. Ezentúl nemcsak ők, de mi is valamennyien a hon védői leendünk. Feladatunk igen nehéz. Azért jöttetek ide, hogy e fölött értekezettek, mert ennek megoldásától függ jövődünk. A király és családja iránti viszonyunk s a magyarokkal fenforgó viszályunk teszük legfőbb tárgyait gondoskodásunknak. Változhatlan hűség a királyhoz, ősi erénye népünknek: ez lelkesít minket is. Állásunk a magyarok irányában három oldalú: mint volt a multban, van a jelenben és lesz a jövőben. A multak a történet lapjaira tartoznak; állásunk jövője pedig a jelen gyűlés feladatát képezi. Azért e felett egyelőre nem akarok bővebben nyilatkozni. Minthogy azonban Magyarország koronája hazánké is, a kapcsolatot avval fenn kell tartanunk. De, testvérek, mi nem akarunk egy életnélküli aranykorona alattvalói maradni. A kölesönös viszonyt tehát a jövőben csak úgy kívánjuk fentartani, hogy *a magyar korona főséges dynasztiánkkal összekötte legyen*. Elosztatni a magyarok iránti gyűlölséget törvényhozási és igazgatási szempontból is, a jelen gyűlésnek leendő feladata. A mai korszellem szerint a fejedelem és nép, állodalmak és nemzetek közti viszonyoknak, a szabadság, testvériség és egyenlőség elveire kell alapíttatniok. Ezen alpra akarjuk mi is fektetni viszonyainkat a magyarokkal, mivel harcban velök örökké csak nem maradhatunk. A nyolczszázéves barátság a vizsály békés megoldását javasolja. Ellenben ha a magyarok minket és honunkban létező rokonainkat (a ráczokat) elnyomni akarnák, tudják meg, hogy *mi készek vagyunk fegyverrel is bebizonyítani*, hogy elmúltak azon idők, midőn egy nép más nép felett uralkodott. *Felre tehát a magyar önkénytel!* Azt mi márczius előtt sem ismerték el: most pedig megtörtük és eltöröltük. Mi csak oly kormánynak hódolhatunk, mely minket alkotmányunk alapelvei szerint igazgat. Azért *a mostani magyar kormánynak, mely a királylyal semmi törvényes kapcsolatban nem áll, sőt azt magától egészen függővé tette s a birodalmat alapjaiban megrendítette, magunkat alája nem*



A szabadságharc nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

*vetetjük.* Az ellenem rendelt vizsgálat és gyanúsítások taglalásába nem bocsátkozom. Hogy a *pragmatica sanctio* ellen törekedem és az oroszszal szövetezem, ismeretes koholmányok. A mi azonban szláv törekvéseinket illeti, nyíltan ki kell mondanunk: a mi rokonszenvünk csak a szláv nemzetiségekre terjed, de nem a kormányaikra. Mi ezen kölesönös vonzalomban találjuk nemzetiségünk legerősebb biztosítékát. — A lefolyt magyar országgyűlésen alkotott törvényeket önök elbírálására bízom. — Csak egy esik szívemnek fájdalmasan: az, hogy dalmata testvéreinket itt nem láthatom. De bízom hazafiságukban, hogy ők is azon lesznek, hogy e régi kapcsolat, mely most közöttünk csak szóban él, a valóságban életbe lépjen. Higyjétek, hogy örökké hű leendek hazámhoz s királyomhoz!

A szabadság szóvirágaitól pompázó beszéd természetesen élénk hatást tett. Égrengető zsiviózás kísérte majd mindegyik erőteljesebb kifejezését. De legnagyobb volt az ujjongás, midőn Jellasics egész leplezetlenül felmondta az engedelmességet a magyar kormánynak. Háromszor felemelték a levegőbe, Rajasics pedig „az elnyomott népek reménye és dicsősége“ gyanánt üdvözölte őt. S hogy az „elnyomott népek reménye“ a fegyveres erő fölött is parancsnokolhasson: egy füst alatt a „Háromegy királyság“ főkapitányának is kikiáltották. Még egy hatásos szinpadí jelenet volt hátra. Jellasics egy trónszerű aranyozott székre ült, s így széken ülve, mint valami római imperator vitette magát a Márk-templomba, a hol a zengi püspök horvát nyelven „*Te deum*“-ot tartott.

A „*Völkerbund*“ czimű lap a következőleg emlékszik meg Jellasics zágrábi bevonulásáról és a beiktatás külsőségeiről:

„A bán Zágrábba tartott menete igen nagyszerű volt. Kulmer báró vezetése alatt a kapcsolt részek országos küldöttsége a bánt ünnepélyesen meghívta. Következett a menetel. Elöl a bandériumok, következett a papság és a mágnások. Aztán jöttek a megyék és hatóságok képviselői, báni ékszerek hordói és a *bán lóháton*, nemzeti öltönyben.

Másnap szabad ég alatt a katariniai-téren megnyitott Lentulai Imre varasdi helyettes által a horvát-tót tartománygyűlés. A báni kinevezés és esküforma felolvastatott horvát nyelven. Ekkor álgúyk és zsiviók közt elhozott Jellasics. Boldogságát nem kinevezésének, hanem annak tulajdonítá, hogy a nép bizalmát bírhatja. A kinevezési leirat nemzeti nyelven újra felolvastatott. Ófelsége és a bán neveit mindig hangos zsiviók kísérték. Ezután letevő báni esküjét, melyet a karloviczi görög nem egyesült érsek mondott el előtte. Arcza, hangja arra mutatott, hogy igazán érezi azt, mit ajkai kifejeztek. Még a Márk-egyházba is elvitetett széken a bán. Kendőlobogtatás, virágdobás, zsiviók, népdalok, véghetlenig terjedtek.“ . . .

Ami az ünnepség külsőségeit illeti, kétségtelenül sikerülten zajlott le; de alapjában véve még sem vala egyéb üres szemfényvesztésnél. Mert hiszen a beiktatás egyetlen törvényes kelléke sem tartatott be. Nem küldetett ki kir. biztos, akinek hivatalos közreműködése nélkül pedig a báni-szek jogszerűen el nem foglalható. Hiányoztak az országnagyok. Az öt főispán közül egy sem jött el. Az ülést is csak egy főispáni helyettes: egy adminisztrátor nyitotta meg. Törvénytelen volt az eskütorma, amelyet Jellasics, Magyarország minden említése nélkül, maga szerkesztett. De sőt törvénytelen volt a bán



A bátor nemzetőrök. — (Gúnykép a bécsi forradalmak idejéből.)

esküvése is, mert azt nem az idegen és szerb hitű Rajasics, hanem a r. kath. zágrábi püspök: Haulik kezébe kellett volna letennie.

Ámde, Jellasics mindezekkel nem törődött. Neki nem a törvényszabta kellékekre volt szüksége, hanem a beiktatás kapcsán rendezett külső zajra, hangos tüntetésekre. Hadd lássák az udvarnál, mily határtalan az ő népszerűsége.

Másnap ismét ülés volt, hogy most már érdemben a további teendőik fölött tanácskozzanak. Az elnöki-tisztet ezúttal már maga

a bán vitte. A gyűlés mindenekelőtt köszönetet mondott Jellasics kineveztetéseért az uralkodónak. Az erre vonatkozó indítványt Kukuljevics, a bán egyik bizalmasa tette.

— Szavazzunk köszönetet, — így szólt Kukuljevics, — ő felségének, hogy a nemzet választottját nevezte ki bánunkká. De miután a királyi leiratban nem tétetik említés, hogy bánunk a szlavoniai és dalmáciai haderőnek is parancsnokává lett, — holott ez úgy volt hajdan s csak a horvát hűségért kardéllal és vérrel fizető I. Lipót vette el a bán és a nemzet ezen jogát, — kérni kell ő felségét, hogy Szlavoniát és Dalmáciát is a bán fővezérlete alá helyezze. Ne feledjünk még egy körülményt, mely ezzel kapcsolatban áll. Kérdem: mi köszönetet nyert a bán a rend és az uralkodóház érdekében tett erélyes fellépéseért? Jutalma: lenézés, gyanúsítás, fenyegetés. Éppen a szabadság megalapításának perceiben kellett hallanunk, hogy ellene a főherceg-nádor s a miniszterek felléptek. De ő érezve méltóságát, nem ismerte el a jogtalan parancsolókat. Ezért megérdemli, hogy a nemzet által *istenítették*. Nyilatkoztassuk ki tehát, hogy ha ő felsége a bán minden lépését és rendeletét megerősíteni nem akarná: akkor mi magunkat minden méltatlanság ellen, jöjjön az bárhonnán, védeni fogjuk.

Kukuljevics kifakadásai közben a tisztelt gyülekezetet annyira elragadta a dicsvágy, hogy Jellasics, — ha egy-két józanabb elme mérséklőleg közbe nem lép, — ott nyomban *alkirálylyá* proklamáltatik.

Hosszas és zajos vita fejlett ki ezután, amely csaknem szakadásra vezetett a horvát és a szerb testvérek között. A Szerémség birtoklása fölött czivódtak össze. Rajasics a szerb vajdaság számára foglalta le a Szerémséget, a horvátok ellenben azt akarták, hogy a bán főnnhatósága alá tartozzék. A szóharcznak, mely hovatovább hevesebb lett, Georgovics vetett véget.

— Ne vitatkozzunk most ilyen kérdések felett, — vágott a czivakodók szavába. — Ráérünk még ennek az eldöntésére. Fogjunk baráti kezet és egyesüljünk! Egyesüljünk azon elv zászlója alatt, hogy mi szerbek, horvátok, bosnyákok és hercegovinaiak egy törzsből származunk. Most tömörüljünk a közös ellenség ellen. S majd csak akkor, ha egyesült erővel kivívtuk a győzelmet, csináljuk meg a testvéries osztályt.

Ez hatott. A kitörni készülő vihar minden nagyobb kártevés nélkül szerencsésen elvonult. Most aztán gyorsan végeztek. Abban állapodtak meg, hogy követeléseikkel még egyszer a trón elé járulnak. S

miután a horvátok és szerbek sérelme egy forrásból fakad: a két küldöttség együtt menjen Innsbruckba. A horvátokat vezesse maga a bán, a szerb küldöttséget pedig Rajasics érsek.

Ebben az értelemben mondta ki Jellasics a határozatot.



Lázár Vilmos honvédezredes. — (Egykoru rajz.)

— Most pedig — e szavakkal végezte elnöki kijelentését, — oszoljunk szét a hazában. Menjen mindenki a maga helyére, mert a népet, éppen most, midőn nagy események előestéjén állunk.

magára nem hagyhatjuk. Induljatok tehát testvéreim kedves hazánk minden vidékére. Oktassátok a népet, szilárdítsátok annak buzgóságát és kitartását. Addig én is teljesíteni fogom nehéz kötelességemet. A küldöttséggel együtt a trón eléjébe járulok, hogy előadjam panaszainkat, de egyúttal, hogy hűségünkről és ragaszkodásunkról újabb bizonyosságot tegyek.

E rövid bucsuztatójával Jellasics, a tartománygyűlés tanácskozását az innsbrucki küldöttség visszaérkezéseig felfüggeszté.

Batthyány gróf, mielőtt híret vette, hogy a király csakugyan maga elé idézte a párttűt bánt, azonnal Innsbruckba utazott. Jelen akart lenni a dorgálásnál. Másrészt azt hitte, hogy az uralkodó közvetlen közelében talán mégis csak sikerül a horvát-ügyet valahogyan elintézni. Jellasicsnak azonban, mint láttuk, a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a király parancsa előtt meghajoljon.

Ily nyilvánvaló engedetlenséggel szemben már a korona tekintélyének a megóvása is azt követelte volna, hogy Jellasics a legszigorúbb elbánásban részesüljön. Az udvarnál azonban más volt a hangulat. Ott a bán makranczosságát olybá vették, hogy az nem a trón, hanem a magyar kormány ellen van irányozva. Ez pedig az udvari-párt előtt még érdem-számba ment.

De mintha maga az öreg király is más szemmel nézte volna immár az eseményeket. Úgy tetszett, hogy az a csekély hajlandóság is, amit a magyarok iránt érez, szünőfélben van. Szívében a bizalmatlanság vert fészket. Úgyünk iránt hidegülni kezdett. A kamarilla mesterien végezte ezt a dolgát is.

Midőn tehát Batthyány gróf a parancs-szegő bán megfenyítését sürgette, nemcsak a főhercegeknél, hanem magánál a királynál is merev ellenzésre talált.

A miniszterelnök végre is a kabinet-kérdést volt kénytelen felvetni. Erre mégis meghökkentek; jól tudván, hogy ha ebben az ügyben miniszterválság áll be: az egész magyar nemzet fegyvert ragad. Ez pedig rombadönthette volna a kamarilla összes terveit. Azt határozták tehát, hogy a játék egy ideig, — csak addig, míg kardjukra ütve nyíltan léphetnek fel, — még folytatandó. A király látszólag hadd teljesítse a magyar kormány kívánságait. Ferencz Károly főherceg pedig, úgy mint eddigelé, gondoskodjék az ellenintézkedések megtételéről.

Batthyány gróf, június 10-én nagynehezen kézhezkapta a bán megfenyítésére vonatkozó rendeleteket, a melyeknek foganatosítása azonban két feltételhez kötött. Az egyik feltétel az volt, hogy ha

Jellasics időközben mégis jelentkeznek: az ellene szóló rendelet publikálva ne legyen; másik pedig, hogy a miniszterelnök, mindjárt az országgyűlés kezdetén, maga indítványozza az olaszországi hadsereg megerősítésére szolgáló negyvenezer újoncz megajánlását.

Az egyik kir. irat, — mely a horvátokhoz és a szlavorokhoz intézett szózat alakjában jelent meg, — lényegileg azonos volt a nádor által kibocsájtott rendelettel.



Rajasics érsek a szerbek közt. — (Egykoru rajz.)

A király elmondja, mily fájdalmasan érinti, hogy a horvát nép a magyar kormány iránti engedelmisséget megtagadta. Noha „egyedül a magyar koronához való csatlakozásuknak köszönhetik, hogy alkotmányos szabadságuk, mint a többi szláv népeké, az idők folyamán el nem vészett.“ Figyelmezteti őket, hogy a magyar ország-

gyűlés által hozott reformok nemesak érintetlenül hagyják szabadságukat, sőt növelik azt. Majd rátér az izgatásokra, s ezek kapcsán Jellasics viselt dolgaira, aztán így folytatja :

... „Kedvelt öcsénk, főszege főherceg István, Magyarország nádorának és magyar miniszteriumunknak első gondja az vala, miszerint báró Jellachichot szólítsa fel, hogy ő a ti nemzetiségtek, jogaitok és szabadságatok biztosítása tekintetéből, tegye magát velök kölcsönös egyetértésbe, hogy így az egyéb teendő között, a ti tartomány-gyűlések is minél előbb összehívassék, hol a törvények valának kihirdetendők, melyeknek áldását tőletek megvonni nem akartuk, s erre a bán vala hivatalába beiktatandó, mely beiktatás nélkül, ő törvényes tisztviselőnek nem tekintethetik.

A bán ellen vád van emelve, hogy ő ezen felszólításnak, ámbár az ismételve megtétezt, sőt tulajdon világos parancsunk által arra, hogy kir. helytartónk és magyar miniszteriumunk rendeleteinek hódoljon, még meg is ítetett és kötelességévé tétetett, épen nem engedelmeskedett, s ez által benneteket a fejetlenség veszedelmének martalékává tett.

Sőt az még nem elég, hogy a bán csak maga nem engedelmeskedett, hanem a mint mondják, még a törvényhatóságokat is felhívta, hogy ők is hasonlóképen engedelmeskedjenek; és mind ezeket, mind a népet erőszakos eszközök által a magyar korona elleni ellenséges lépésekre kényszerítette . . . .

Álhírek által netalán tévutra vezérelt alattvalóink sorsán atyailag aggódván, megkísérlettük az utolsó lépést, mielőtt ezen vádakat meghallgatnók, a vádolttnak maga igazolására személyes alkalmat adánk, midőn őket az általa királyi meg-egyezésünk nélkül, mit a törvény kíván meg, f. évi június 5-ikére kihirdetett tartománygyűlésnek visszahívására saját kezünkkel irt parancsunkban felszólítottuk, s neki a horvátországi zavarok tekintetéből, hogy udvarunknál személyesen megjelenjék, megparancsoltuk.

Jellachich azonban sem ezen parancsunknak, sem előbbi rendeleteinknek nem engedelmeskedett és sem a tartománygyűlést vissza nem hívta, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelent.

Miután az ellene emelt vádakhöz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünk helyreállítása és a törvények fenntartása tekintetéből belső titkos tanácsos és altábornagyunkat, báró Hrabovszky János hívünket kir. biztosul kiküldendünk, hogy ezen törvényellenes eljárását vizsgálja meg: báró Jellachich Józsefet, netalán létező büntérsaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa és ötet, míg csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságától s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le; titeket szigoruan intvén, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magatokat, melyek koronánktóli szakadásra czéloznak, — a törvényhatóságoknak pedig hasonló büntetés alatt megparancsolva, hogy Jellachich báróval vagy netalán létező vádtérsaival, a hivatalos érintkezést azonnal szakaszszak és királyi biztosunk rendeleteinek engedelmeskedjenek.

Horvátok és szlavoniták! Királyi szavunk kezeskedik nemzetiségtek és szabadságtokról s igazságos kívánataitok megadásáról. Ne adjatok tehát hitelt azon

ámító balsuttogásoknak, melyek által benneteket jogellenes czélok kivételére tántorítani, hazátokat pedig rabszolgaságra s végtelen nyomorra juttatni akarják.

Hallgassatok királytok jóakaró szavára, mely hozzátok szól; hallgassatok királytok szavára, ki nemzetiségeteket és jogaitokat királyi hatalmával mindenkor védelmezni fogja, de a ki szinte szilárdul elszánt, magyar koronájának és a törvényeinek tekintetét, akármiféle megtámadás ellen, egész erejével fentartani.



Nagy Sándor honvédtábornok. — (Egykoru aquarelle után.)

Tartsátok tehát magatokat szorosan a törvényes engedelmességhez s nekünk tartozott hűséghez; ne áraszzatok hazátokra, magatokra és gyermekeitekre engedetlenségek által inséget és nyomort; mutassátok meg ezen megnehezült időkben, hogy ti főnséges házunknak még mindig a régi hivei vagytok . . .

Egy másik szózat pedig a *határőrökhöz* intéztetett, akiknek maga a király adja tudomásukra, hogy ezután Hrabovszkynak tartoznak

engedelmességgel, mert Jellasics ellen engedetlensége és pártütése miatt bünvádi eljárás indítatott. Aztán jóakaró hangon arra figyelmezteti őket, hogy a magyar kormány iránt, — amely ügyüket szívében viseli, kiváltságaikat nem bántja, — viseltessenek bizalommal és hűséggel.

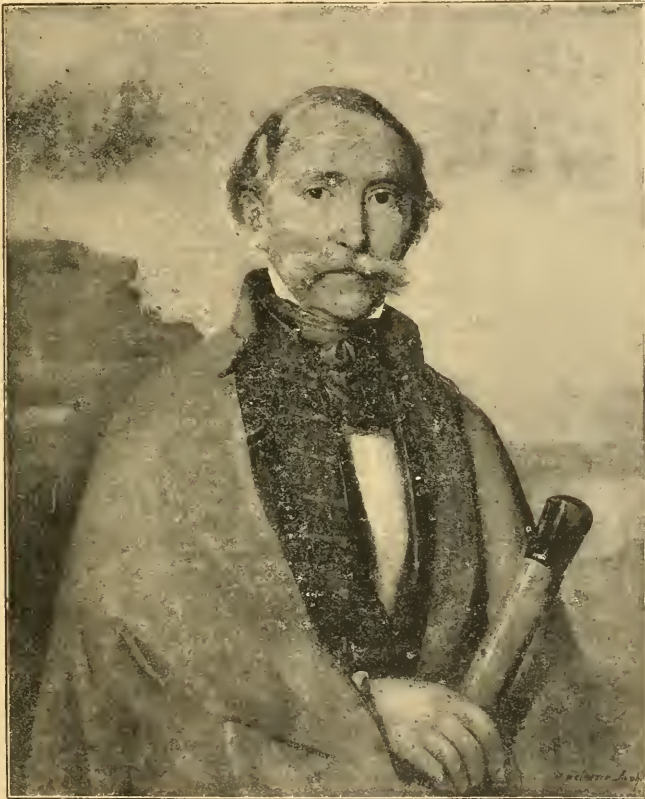
A kormány aggóató érdeklődéssel várta Batthyány gróf innsbrucki küldetésének eredményét. Főleg a horvát-kérdés okozott mind nagyobb gondot. A megoldás eszközeire nézve a miniszterium tagjai közt talán volt nézeteltérés, de abban, — mint Horváth Mihály is írja — valamennyien megegyeztek, hogy a növekvő bonyodalmat tovább tétlenül nézni nem szabad. A míg tehát Batthyány Innsbruckban járt: a kormány a békés kiegyenlítésnek egy új, célravezetőbb módját eszelte ki. A terv az volt, hogy az uralkodóház valamelyik tagja, — olyan, aki eddig semlegesen viselkedék, — menjen el Zágrádba, s ott maga, személyesen, élő szóval világosítsa fél a népet Jellasics üzenéseiről. Erre a feladatra pedig legalkalmasabbnak látszott János főherceg, aki a határöröknél, még a francia háború óta, némi esekély népszerűséggel is bírt. A minisztertanács e megállapodásáról nyomban értesítettett Batthyány, akit egyúttal arra is felkértek, hogy közölje e tervet János főherceggel.

A hazatérő miniszterelnököt Salzburgban érte a sürgöny. Az eszme neki is tetszett. Még onnan Salzburgból azonnal utasította Eszterházy herceget, hogy a békéltetés ez új módjához eszközölje ki a király beleegyezését; maga pedig egyenesen Bécsbe utazott, s ott fölkeresvén János főherceget, előadta neki a magyar kormány szándékát. A főherceg szokatlan előzékenységgel fogadta a miniszterelnököt s kijelenté, hogy a félajánlott tisztet, — ha az uralkodónak nem leendő kifogása ellene, — hajlandó elfogadni.

Batthyány gróf. abban a reményben, hogy a horvát-kérdés János főherceg küldetésével talán mégis békés elintézésst nyer, a Jellasics ellen kibocsájtott rendeletek nyilvános közzétételét nem tartotta időszerűnek. Az erre vonatkozó okmányokat, Zsedényi Ede útján, elküldte tehát Bartal udvari tanácsosnak Bécsbe, hogy további intézkedésig helyezze el azokat a magyar külügyminiszterium levéltárába. Az okmányok közül azonban a két „Szózat“, amiknek tartalmát fentebb vázoltuk, megfoghatatlan módon napvilágot látott. Junius 18-iki számában szószerint hozta a hivatalos „Közlöny“, utána pedig a többi lap. Ez a körülmény akkor sok találgatásra, még több gyanúsításra szolgáltatott alkalmat: sőt később, midőn ügyünk lehanyaglott, a vérbíróság Batthyány gróf ellen még vádul is tel-

használta. Pedig a legvalószínűbb, hogy a közzétételnek a kamarilla ejtette valamikép módját: nyilván azzal a rejtett szándékkal, hogy János főherczeg küldetését már eleve megfusítsa.

Bármiként esett a közlés: tény, hogy a magyar közönség. —



Boczkó Dániel aradi kormánybiztos. (Egykoru arczkép.)

amely Jellasics fékezhetlensége miatt már türelmét kezdé veszteni, — élénk örömmel és osztatlan megalégedéssel olvasta a kir. leiratokat. A horvátok ellenben, leverve, a harag szilaj kitérésével

fogadták azokat. Jellasics, a küldöttséggel már Innsbruck felé járt, midőn a rendeletek tartalma Zágrábban köztudomású lett.

Roppant zavar és ijedelem támadt az illyr-táborban. Kukuljevics a tartománygyűlést még az nap rendkívüli ülésre hívta össze, amely roppant izgatottság közt folyt le. A leghevesebb kifakadásokkal illeték nemcsak a magyar kormányt, de magát az uralkodót is. Sőt olyan is akadt, aki a király detronizálását indítványozta. Egy másik azzal állt elő, hogy egyenesen Oroszországhoz forduljanak oltalomért. Zűr-zavaros vita, éktelen szidalmak után végre abban egyeztek meg, hogy gyorsfutár által, — mint a felvett jegyzőkönyv mondja, — „ő felségéhez *ultimátum* küldessék, amelyben férfiasan és határozottan kívánatodik, hogy a diéső, derék, ellenségeitől alaptalanul és aljas módon rágalmazott bán nemcsak rögtön minden méltóságába és hivatalába visszahelyeztessék, hanem ezenfelül neki az egész horvát-szlavon örvidék főparancsnoksága is átadassék: a főltség pedig a horvát országgyűlés által *eléjeszabott* (vorgelegten) kívánságokba egyezzzék bele és azokat hagyja jóvá“ . . .

Ezután tiztagu bizottságot választottak, amely a bán elmozdítás esetén, Horvátország ügyeit diktatori hatalommal intézze.

Amde, egészen fölösleges volt a horvát tartománygyűlésnek ez a nagy börzenkedése, mert Jellasics bárót éppenséggel semmi veszedelem nem fenyegette. Sőt ellenkezőleg: a kitüntetések egész sora várt reá. A tiroliak fáklvászenével lepték meg; Ferencz Károly főherczeg pedig, *akinél szállta volt*, estélyt adott a tiszteletére. „Midőn Zsófia főherczegasszony meglátta a bánt — így dicsekedett az innsbrucki fogadtatás után a zágrábi horvát lap — annyira ellágyult, hogy halovány arczán könnyek gördülének alá.“

Eszterházy herczeg, a király személye körüli miniszter rendkívül kényes helyzetbe jutott. Látta, hogy az egész udvar leplezetlen örömmel fogadja úgy a horvát, mint a szerb küldöttséget. A bán, mint valami fejedelmi vendég, állandó ünneplések központja: s Ferencz Károly főherczeg zárt ajtók mögött ismételten tanácskozik vele. Attól lehetett tartani, hogy ily előzmények után, a pártütők még jutalomban főgnak részesülni, nemhogy dorgálást kapjanak.

S mindez talán így is történik, ha Eszterházy herczeg közbe nem lép. erélyesen követelvén, hogy a küldöttségek addig ne bocsájtassanak a trón elé, amig Jellasics üzelmei miatt legalább komoly feddésben nem részesül.

Eszterházy herczeg követelése éppenséggel nem volt inyére a

király tanácsosainak, de a látszat kedvéért végre mégis beleegyeztek. Hadd lássa a dőre magyar, hogy az udvar minden lehető megtesz a belháború meggátolására. Ha ezek daczára mégis lángborul az ország, — ők mossák kezeiket. És a szemfényvesztő komédiának egy újabb jelenete játszódott le.

Jellasics — június 19-én, — bűnbánó arcczal jelent meg a király előtt. Ugy látszik, hogy az agg Ferdinánd ezúttal nehéznek találta szerepét, mert a kihallgatásra neje'n kívül, odahívta Ferencz Károly főherceget is. De hivatalos minőségben, mint a magyar kormány képviselője, megjelent Eszterházy herceg is.

Jellasics mentetetni kezdte magát eddigi elmaradásáért.



Haynau Gyula. — (Eredetije a bécsi cs. udv. könyvtárban.)

— Nem az engedetlenség tartott vissza, — szól alázatos hangon, — hanem a felséges uralkodóház iránti kötelesség teljesítése...

A király be sem várva a további mentetetődzést, egy darabka papirost vett elő, s halk hangon, a harag minden jele nélkül a köyetkező szavakat olvasta le róla:

— Nyíltan meg kell önnek mondanom, hogy az ön ellenszegülése parancsaim iránt engem mélyen sértett. E miatt báró Hrabovszkyt a vizsgálat megejtésére kiküldöttem. De én mégis a békés kiegyenlítést óhajtom, mire nézve magyar miniszteriumom nagybátyámnak, János főhercegnek közbenjárását indítványozta. Használja ezt ön a Magyar- és Horvátország közötti kapcsolatnak általam szilárdul elhatározott fenntartására.

Ennyiből állott a király pirongatása.

Eszterházy beszélt el később, hogy midőn a király a dorgálás felolvasába fogott, Jellasics ajkain gúnyos mosoly villant meg, majd Ferencz Károly felé emelte tekintetét, aki biztatólag intett neki.

A feddés után a küldöttségek fogadtatása következett.

Előbb a horvátok jöttek, akiket természetesen Jellasics vezetett, de most már kevélyen, daczosan, szinte akarattal megcsörrentve a kardját. A bán, néhány bevezető szóval, a horvát tartománygyűlés feliratát nyújtotta át, amely a horvátok újabb kívánságait foglalta magában. A kívánságok, — amelyek, mint a falánk ember étvágya evés közben, folyvást nőttek, — ezúttal a következők valának:

1. A horvát nemzet a létező magyar kormányt el nem ismerheti: Ő felsége tehát kéri, hogy annak minden, Horvát-, Tóth- és Dalmátországra vonatkozó rendeleteit semmisítse meg, s ezen országoknak a bán elnöklete alatt külön felelős kormányt adjon.

2. A hadi, kereskedelmi és pénzügyek kezelése a bécsi miniszterium alatt maradjon, melyhez az említett országok részéről ama kormányágak mindenikében egy-egy felelős állami tanácsos nevezetessék ki.

3. Hivatalos nyelv kirekesztőleg a szláv legyen.

4. Minden belügy az egyesült országok gyűlésén, a külügy pedig az ausztriai középponti országgyűlésen tárgyalassék.

5. Dalmátia-, Horvát- és Tótországgal tényleg egyesíttessék.

6. A Magyarországon lakó nemzetekkel az eddigi barátságos viszony a *pragmatica sanctio* értelmében s a szabadság, egyenlőség és testvériség alapján ezután is fentartassék. Ennek gyakorlati végrehajtását azonban a horvátok csak akkor fogják meghatározhatni, midőn ezen kérelmeikre kedvező választ nyerendének, s Magyarország állása az összes monarchia irányában világosabban fog kitűnni.

7. Minden politikai s igazságügyi tisztviselőt a király jóváhagyása mellett a bán nevezzen ki.

8. A perek felebbezés után se vitessenek, mint eddig, Magyarországra, hanem az egyesült országok számára külön törvényszék állíttassék fel.

9. Verőcze, Pozsega és Szerém vármegyék a gradiskai, bródi és pétervárad határőrvidékkel, Alsó-Szlavónia nevezés alatt, úgy szintén a flumei, buccari és vinodoli kerületek Horvátország kiegészítő részei gyanánt tekintessenek.

10. A horvát nemzet mind ezen kívánságok kieszközlésére báró Kulmer Ferenczet a király személye mellé a maga képviselőjének választotta.

A király, a nélkül, hogy egy arczizma mozdult volna meg, szemeit föl sem emelve, a kezeügyében levő iratról egész egykedvűen a következő választ olvasta fel:

„Miután a június 5-ikére az én jóváhagyásom nélkül kihirdetett tartománygyűlést törvénytelennek nyilvánítottam, önöket követekül el nem fogadhatom; egyzersmind pedig önöknek a magyar koronám elleni törekvésük miatt, mely koronához

Horvátország 700 év óta tartozik, neheztelésemet nyilvánítom. Erősen el vagyok határozva, a most érintett kapcsolatot fenntartani, s mindakét ország egyetértését előmozdítani óhajtom, annival inkább, mert határőreim vitézsége megérdemli teljes elismerésemet. Nagybátyám, János főherceg e részben a közbenjárást magára vállalta, s önök a szónokuk által nyilvánított hűség érzelmeit az által fogják bebizonyítani, ha ezen egyetértés létesítését részükről is erőteljesen előmozdítják."



Maderspach Sándor honvédőrnagy.

A horvát küldöttség azon tagjai, akik nem voltak beavatva a játékba, meglepetten fogadták ezt a nem várt elutasító és rideg választ. Jellasics azonban nyugodtan, sőt közönnnyel hallgatta azt végig; s mély bókollással távozott a trónteremből, hogy helyet adjon a szerb küldöttségnek.

A küldöttség, amelynek vezetője és szónoka Rajasics volt, a karlóczai gyűlés határozatainak megerősítését kérte az uralkodótól. Nevezetesen az iránt esdekelt, „hogy ő felsége Rajasics Józsefnek szerb patriarchává és Suplikácز Istvánnak szerb vajdává történt

választását hagyja jóvá: továbbá engedje meg, hogy a Szerémség, Bánság, kikindai kerület, Bánesmegye ó-becsei kerülete, a esajkások kerülete, végül Baranyavármegye. — mint a melyeket állítólag hajdan a ráczok az ozmanoktól foglaltak vissza, — a szerb vajda kormányzása alá adassék.”

Ezen kérelemre az uralkodó, ugyanazon egykedvűséggel, mint a horvát küldötségeknek, a következő feleletet adta:

„En azon törvénytelen gyülekezetnek, mely Karlóczán összecsoportosuló szerb jövevényekkel együtt az 1790-iki Declatorium ellenére tartott, sem választásait, sem határozatait meg nem erősíthetem. Görög nem egyesült alattvalóimnak azonban minden törvényes uton felterjesztett törvényes kívánságait teljesíteni kész vagyok. A magyar országgyűlés, a magyar miniszterium és a ti törvényes nemzeti gyűléstek azon utak, melyek által a kívánságaitokat előmbe terjeszthetitek. Hűségtek és ragaszkodástok felől nyilvánított érzelmeiteket egyébként tetszéssel fogadom.“

Ia az udvar, a koronás király ezen válaszaik értelmében jár vala el: a véres belharcz minden valószínűség szerint elmarad. A nemzetiségek talán egy ideig még békétlenkednek, de végre is jobb meggyőződésre jutván, lassan-lassan helyreáll közöttük a csend. És a nagyvlelkű magyar feledve a viszályt, bizonyára testvéries szeretettel öleli keblére eltévelyedett honfitársait. És a béke áldásának verőfénye ragyogta volna be a négy folyam közeit.

Hiszen a magyar nemzet még most is, közvetlenül az insbrucki árulás után, a békülékenység jobbát nyujtá a pártütők felé. A „Közlöny“-ben ugyanis egyidejűleg a fogadtatás leírásával, a következő hivatalos kijelentés jelent meg:

„A magyar miniszterium ujjolag is kinyilatkoztatja, hogy a horvátoknak minden törvényes és méltányos kívánatait teljesíteni: s a mik hatáskörét fölülmulják, azok iránt közeledő országgyűlés eleibe kedvező javaslatokat terjeszteni, addig is az igazságos kiegyenlítést megkísérteni kész. Részéről azonban semmit, mi az ország és a korona integritásának fenntartása, mi a honvédelem és a csend, rend és a közbátorság és a törvények szentségének biztosítására megkívánatik, sem el nem mulaszthat, sem el nem halaszthat, sem függőben nem tarthat; s a legfőbb kötelességének ismeri, akként intézkedni, hogy a törvény és a magyar korona jogai és becsülete minden esetre megvédve legyen.“

A magyar kormány tehát békét akart. Békét, méltányos engedmények árán is. Az udvarnál azonban másképp gondolkoztak. Ott el voltak határozva, hogy a kevély szittya-fajt, mindenáron, — ha

másképp nem megy, hát vér, pusztulás, a belháború iszonyainak árán. — járomba török.

A búcsukihallgatás alkalmával, Ferencz Károly főherceg a tisztelgő horvát-küldöttséget e szavakkal bocsájtotta útra:

— Csak haladjatok a megkezdett úton. Szívem veletek van s nálatok marad!

A két küldöttség tehát, a király dorgálásai daczára, győzelemittasan tért haza.



Az alibunári ütközet. — (Damjanich győzelme a szerbek felett. — Egykoru rajz.)

Zágrábban, — mihelyt az insbrucki időzés részletei nyilvánosságra jutottak, — a daczos haragot ujjongó öröm váltotta fel. Az ijedség hatása alatt összehívott tartománygyűlés oktan határozatai egyszerre feledve lőnek. A jun. 10-iki kir. szózat, — amelynek tartalmát különben sem hivatalosan, hanem csak hírlapokból tudták meg, — elveszté minden hatását.

A bán előbb Bécsbe ment János főherceghez, s csak azután jött Zágrábba, ahol diadalmi pompával fogadták.

Jellasics nyomban összehívta a tartománygyűlést, hogy ins-

brucki útjának eredményéről jeletést tegyen. De ez csak ürügy volt. Az összehívás alkalmával egészen más czél lebegett szeméi előtt. Felelni akart a király feddésére. S felelt is; még pedig úgy, hogy *kikiáltatta magát Horvátország és Slavonia díktátorává.*

A gyűlésen szóbakerült János főherczeg küldetése is. A többség tudni sem akart békülésről.

— Hagyjuk, ne ellenkezzünk. — szólalt fel Gáj. — legalább időt nyerünk a teljes felfegyverkezésre. Aztán. — tette hozzá rejtélyes mosolylyal, — nem is kell nekünk félni a fenséges főherczegtől. Biztosíthatok mindenkit, hogy épp oly melegen rokonszenvezik törekvéseinkkel, mint az udvar többi méltóságai.

És Gájnak. — aki tudvalevőleg már a márcziusi mozgalmak idején levelezésben állott a főherczeggel, — tökéletesen igaza volt. A magas békéltető egy hajóban evezett a kamarilla többi tagjaival. Persze, a magyar kormány, amelynek figyelmét ezer más baj kötötte le, ekkor még nem tudta ezt.

A tartománygyűlés, Gáj felvilágosítására, végre kimondta, hogy az alkudozásokba belemegy, de csak ezen három föltétel alatt: *először,* hogy a június 10-iki kir. rendeletek hivatalosan semmisítenek meg;

*másodszor,* hogy a horvát országgyűlés törvényessége kir. leirattal ismertessék el; s végül

*harmadszor,* hogy a szerbek kívánságai a horvátok sérelmeivel együttesen tárgyaltassanak.

Egyben azt is elhatározták, hogy az alkudozások ideje alatt az egész horvát nemzet serényen fegyverkezzék és készüljön a döntő háborúra.

Vajjon képzelhető-e, hogy Jellasics, az udvar dédelgetett kegyeltje ily fenhéjazó daczczal ujjat mert volna húzni magával a koronás királylyal is, — ha erre külön ntasítása nincs?

Vajjon képzelhető-e, hogy V. Ferdinánd belső környezete eltűri vala az uralkodó felkent személyének ekkora megalázását, — ha mindez nem előleges beleegyezésével történik?

És vajjon képzelhető-e, hogy a magyarországi nemzetiségek, — épp akkor, midőn új szabadság-jogok birtokába jutnak, — a király akarata ellenére, kikötni merészkednek a túlsúlyban levő, tömör és erős magyar nemzettel, — ha legfelsőbb helyről támogatásban nem részesülnek?

A felvilágosító válasz e kérdésekre egyébként nem sokáig késett. Megadta csakhamar maga a kamarilla, amely az insbrucki színjáték után a homályból kilépve, mind merészebben kezdett dolgozni. Épp akkoron fojtotta el Windischgrätz a prágai forradalmat; úgy tetszett, hogy Bécsben is nyugodtabbak a kedélyek. A kamarillának egyszerre megnőtt a bátorsága; azt hitte, hogy most már megbirkózhatik a magyarokkal.

Megkezdte tehát a nyílt, a kihívó támadást. Egyszerre csak Bécsből hivatalos megkeresés érkezik, amelyben az osztrák kormány röviden felhívja a magyar miniszteriumot, hogy igyekezzék a horvátokkal mielőbb „minden áron“ kiegyezni, mert „különben ők kénytelenek lesznek Magyarországra irányában *a semlegességet fölmondani*.“

Néhány nap múlva aztán híre jön, hogy ez a kétes értékű semlegesség voltaképp már föl is mondatott, mert *az osztrák kormány 150000 forint hadisegélyt küldött Jellasicsnak*. Ez még nem volt elég. Erre fogja magát Latour hadügyminiszter és ráír Kossuthra, hogy azt az összeget az osztrák kincstárnak haladéktalanul térítse vissza; egyúttal pedig figyelmezteti, hogy a horvát katonaság további pontos ellátásáról gondoskodni kötelességének tartsa.

A magyar kormány gondoskodjék a lázadó Jellasics szükségleteinek fedezéséről!! . . . A magyar kormány lássa el zsolddal azt a katonaságot, amely megtámadásunkra készül! . . .

Ez már több volt a közönséges, megszokott támadásnál; vérégsértő gúnyolódás vala ez, amelyet egy becsületérző nép sem szokott büntetlenül elszenvedni.

A felháborodás moraja zúgott végig az országon. A fővárosban izgatott lefolyású népgyűlés volt, amely a bécsi beavatkozás parancsoló visszantását sürgette.

Nem volt különben szükség erre a figyelmeztetésre, mert a magyar kormány szintén mélyen érezte a helyzet lealázó voltát. Megfelelt az magáért, úgy, amint azt honfíúi kötelessége és a nemzet sértett méltósága követelte.

Az osztrák kormány első átiratára, amelyben a semlegesség felmondásával fenyegetődzik, a miniszterium válasza lényegileg a következő volt:

. . . „A magyar miniszterium figyelmezteti az osztrák kormányt, hogy semlegessége felmondásának csak akkor volna értelme, ha a bécsi kormány egyúttal felmondta volna az engedelmisséget az osztrák császárnak is, aki egyszersmind magyar király. Mert különben, míg a két korona ugyanazon fejedelem fején egyesül,

az osztrák császár önmaga ellen háborút nem viselhetvén, miniszteriuma sem mondhatja fel a magyar királynak a neutralitást.

Emlékezetébe hozza a magyar miniszterium a bécsi kormánynak, hogy a Magyarországhoz kapcsolt tartományokban a horvátok, benn a hazában pedig a szerbek részéről pártütés, lázadás van, s nem jogszerű háború. Továbbá arra is figyelmezteti a bécsi kormányt, hogy a magyar király, ki egyszersmind Ausztriának is császára, ama pártütést nemcsak kárhóztatta, hanem mivel elszakadást czéloz a magyar koronától, melynek épségét fenntartani ő felségét eskü kötelezi, a kormánya ellen intézett ezen pártütést felségsértésnek nyilatkoztatta.

Midőn tehát az osztrák miniszterium a magyar királynak ezen eskü szerinti, törvényes intézkedése ellen a semlegességet felmondja, más szóval háborút üzen: ennek csak úgy lehet értelme, ha az osztrák miniszterium a magyar királyt urának többé el nem ismeri s a pártütésben részt venni szándékozik.

Mínt hogy tehát az osztrák miniszterium, míg császárájának hive, békét, háborút, neutralitást, mind csak császára nevében intézhet; ez pedig egy személyben magyar király is lévén, azok pártjára kik ellene fellázadnak, józanul nem allhat: a magyar kormány mindezekre nézve tehát az osztrák miniszteriumtól egyenes, világos nyilatkozatot kíván.

A magyar kormány kijelenti még, hogy ezen semlegesség felmondásának okát csak azon elidegenedésben találhatja, melyet az osztrák miniszterium részéről hazánk pénz- és hadügyeinek önálló kormányzása iránt már számos jelenetekben tapasztalt. Mire nézve határozottan kijelenti, hogy a magyar kir. korona önállóságából s nemzetünk törvényes jogai és szabadságaiból senkinek, semmi áron egy hajszálnyit sem fog engedni: úgy hazánk önállóságának, jogainak és szabadságainak bármi tekintetben való csorbitására intézett törekvésekről végkép és határozottan le kell mondania.

Mindezekről a magyar kormány azon hozzáadással értesíti a bécsi miniszteriumot, hogy a kapcsolt országok minden méltányos kívánatainak a kielégítésére hajlandó; de egyszersmind a rend és a törvény iránti engedelmség helyreállítására is elhatározva lévén, a bécsi miniszterium ebbeli figyelmeztetésére szüksége nincsen. S valamint tudja azt, hogy a horvát pártütés, kivált ha az ily neutralitást rejlő pártolás kilátásával szítogattatik, a birodalomra kétségkívül veszélythozó lészen: úgy bizonyos az is, hogy e veszély elhárítására nem az a czélirányos mód, hogy a pártütés minden jog és törvény ellenére gyámolítottassék, hanem az, hogy az osztrák kormány is igyekezzék azon kir. korona épségének és jogainak a fenntartására, mely azon fejedelem homlokát ékesíti, ki a bécsi miniszteriumnak is ura, császára.

A fejedelem egységénél fogva a magyar miniszterium fel nem tehetvén, vagy helyesebben nem akarván feltenni, hogy az osztrák miniszterium e minősíthetlen nyilatkozata a császár képviselőjének, János főherczegnek megegyezésével történt legyen: egyszersmind István főherczeget is megkérte, hogy János főherczeggel hasonló érintkezésbe bocsájtkozzék, nem kételkedvén, hogy a két főherczeg, kik mint a fejedelem képviselői, a császár és király egységét ez idő szerint magokban egyesítik, az ügyet akként fogják elintézni, mint azt a jog, törvény, *pragmatica sanctio* s az ő felsége iránti hűségük kívánja. . . .

Az osztrák hadügyminiszter azon megkeresésére pedig, amelyben a magyar kormánytól Jellasics számára pénz és az előlegezett 150,000 forint megtérítését követeli, Kossuth, mint pénzügyminiszter válaszolt, de már érdekesebb, keményebb hangon.



Schweidel József honvédtábornok. — (Egykoru rajz.)

... A magyar pénzügyminiszterium, — irta a többi közt, — nagyon ismeri és tudja kötelességeit, s már ezért is a magyar korona hatósága alá tartozó országok és tartományok kormányzásában idegen avatkozást nem fog tűrni. Mihelyt Horvátország a törvény iránti engedelmességre visszatér, annak minden szükségletét tudja, fogja is fedezni a magyar kormány, de hogy fegyverben álló ellensége ellátásáról gondoskodják, megfoghatlan követelés.

Ha az osztrák miniszterium, a mint ezt a magyar kormány fájdalommal látja, a magyar korona ellen pártot ütött lázadóknak segélyezésére pénzt küld: azt a magyar kormány nem csak meg nem térítheti, hanem az ilyenül segélyezést a király elleni pártütés gyamolításának kénytelen tekinteni.

A hadügyminiszter airta egy újabb tájékoztató adat azon ellenséges indultára nevére, melyel az osztrák miniszteriumnak a Magyarországon s kapcsolt részeiben és a határövidéken levő katonaságnak akár ellátásába, akár más néven nevezendő dolgaiba még folyton tapasztalható avatkozása ellen a magyar kormány ünnepélyesen tiltakozik s a vele közlött jegyzéket, ha kellőleg fel nem világosítottatik: Magyarország törvényes önállása és épsége megtámadásának tekintendi ...

E jegyzékváltás után a két kormány közt még nagyobb ür támadt. A kívánatos jó viszony helyére a nyílt ellenségeskedés lépett. Az osztrák miniszterium most már egészen a kamarilla szolgálatába szegődött, s az eddiginél még ádázabb gyűlölettel tört folyton-folyvást ellenünk.

Hiába való volt tehát minden: erélyes szó, békés törekvés, az uralkodó ismételt közbelépése, — a belháború borzalmait nem kerülhette el a nemzet. A márcziusi kikelet szabadságfájának zsenge plántáját vérrel kellett megöntöznünk.

S a vér már folyt. Itt is, ott is láng csapott fel, — rémes hírnöke gyanánt a közeledő tüztengernek. A bánági végvidék szerb táborhelylvé változott. A római földsánczok rejtekéből vad szerzesánok handzsárja villant elő. Karlócánál már dörögtek az ágyúk. A halál megkezdte szörnyű aratását, olesó lett az emberélet.

Harczizaj tölté be a levegőt. Dobpergés, trombitaharsogás hangzott mindenfelől. Az ujoncz honvédcsapatok egymásután vonultak a csatatérre. Az egész nemzet megmozdult, csak a hivatásos magyar katonák maradtak távol. Idegen országrészekben vesztegeltek, midőn pedig idehaza oly nagy szükség lett volna edzett karjaikra.

A magyar kormány hasztalan sürgette a Galicziában és Csehországban fekvő magyar huszárság hazarendelését. A bécsi hadügyminiszter nem hogy meghajolt volna e jogos és törvényes kívánság előtt, sőt az egyes ezredeket még messzebb helyezte az ország határszélétől. Így a Württemberg-huszárok is beljebb: Mariampolba kerültek.

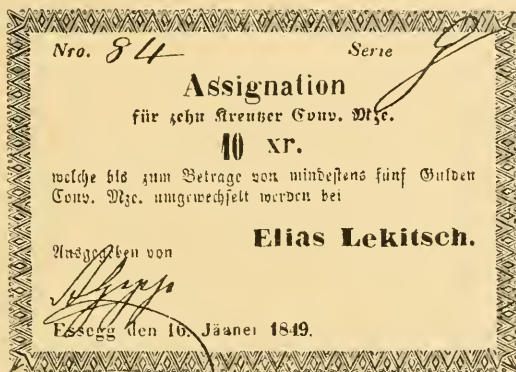
Csakhogy a kamarilla nem számolt a hazaszeretettel, ezzel a csodás érzellemmel, amely megdobbantja a szívet a katona-mundér alatt is, s amelyet még növel a távolság.

Azok az egyszerű, jó fiúk, akiknek bölcsője ott ringott a déli-bábos alföldön, egyszer csak hírét veszik az otthoni eseményeknek.

Kezükbe magyar lap téved valamikép, amelyből kibetűzik, hogy veszedelem fenyegeti a hazát. Majd elolvassák a Talpra magyart, ezt a vérpezsdítő riadót, amely úgy hangzik fülükbe, mintha édes anyjuk hazahívó esengését hallanák. Arczuk elkomorodik, kezük ökölre szorul.

— Sehogy sincs az rendjén, — mondogatják egymás közt, hogy minket itt tartsanak, mikor odahaza baj van. Ezen segíteni kell.

Aztán összesűgnak. Éjjelenként, mikor már az egész Mariampol lepihen: a 2-ik huszárszázad legénysége közt különös mozgás támad. Harsányi, a kis őrmester, ezzel is, azzal is titokteljes szót vált, mintha nehéz, hosszú útra készülének.



Eszék város pénztulványa 1849-ben.

A tisztikarból csak Fiáth Pompejus, egy fürge, szemes főhadnagy veszi észre az óvatos készülődést. S noha könnyen kitalálja, miről van szó: hallgat, nem árulja el őket. Hisz az ő szive is csak úgy vérzik, mint azoké a hallgatag fiuké, hogy nem mehet veszélyben forgó véreinek a védelmére.

Május 28-án éjjel, csöndben, halkan egyszerre csak fölnyergel az egész század. A lovak patáit, hogy dübörgésük ne legyen hallható, posztódarabokkal kötözik be. Százharminczegy Würtemberg-husár teljes hadifelszereléssel áll meg Fiáth Pompejus lakása előtt. Harsányi őrmester, a mozgalom vezetője, bemegy és elmondja vakmerő tervüket; aztán a század nevében arra kéri Fiáthot, hogy jöjjön velük s álljon az élükre.

— Baj lesz ebből fiuk meglássátok. — szólt szelíden a főhadnagy. — Térjétek vissza, azt tanácslom, míg nem késő.

— Számot vetettünk mi mindennel, — válaszol elszántan Harsányi. — Ha a főhadnagy úr nem akar minket hazavezetni, indulunk magunk. De megyünk, ha száz halált halunk is. Megyünk, hogy segítségére lehessünk megtámadott édes hazánknak.

Fiáth le van győzve. A honszeretet bűvös deleje, mely oly elemi erővel vonza szülőföldjük felé a derék vitézeket, megérinté az ő szívet is. Nem képes tovább ellentállani. Gyorsan felkötí kardját, elővezeteti nyerges paripáját és a század élére áll. Néhány másodpercz múlva már az éj sötétje fedi el a tovarobogó századot.

Szökésüket azonban hamar észreveszik. Még jóformán Mariampol határán sínesenek túl, midőn híre fut vakmerő vállalkozásuknak. Az egész helyőrség felriad. A tábornok kétségbe van esve, hogy az ő vaskeze alatt eshetik meg ilyesmi. Hátha valamikép elsimítható volna még a dolog, mielőtt Bécsben megtudnák. Nyomban lóra ülteti a szökevény század kapitányát: *Lenkey* Jánost, s azzal az utasítással küldi a menekülők után, hogy szép szóval bírja rá őket a visszatérésre.

Lenkey szerencsésen utoléri a századot. A huszárok, anint kapitányuk alakja kibontakozik a porfelhőkől harsány éljenzésbe törnek ki.

— Köszönöm a rokonszenvet — szólalt meg Lenkey, — de nem azért jöttem, hogy veletek menjek. hanem, hogy visszatérésre bírjalak benneteket.

A huszárok egyszerre elkomolyodtak.

— Ne hozzatok szégyent a fejemre, — fogta kérlelésre a százados — jöjjetek vissza. A tábornok ígésétét bírom, hogy egyiteknek sem lesz bántódása.

— Az volna a szégyen, ha ezek után visszatérnénk, — felelte bátor, csengő hangon Harsányi őrmester. — Nem mernénk apánk, testvéreink szemébe nézni, hogy akkor, midőn ők vérzettek, szenvedtek a hazáért, mi itt a polyákok közt a lábainkat lógáztuk. Bizony jobb lesz, ha a kapitány úr is velünk jön. Nagy szükség van ám mostan otthon az ilyen emberekre, mint a százados úr.

Az őrmester őszinte, keresetlen szavai mélyhatást tettek Lenkeyre. Jobbjával eltakarta homlokát, mintha azok jelentőségén tünődne.

— Nem lehet fiaim, nem lehet, — mondta szomorú hangon. — Esküm tart. tisztí szavam tart.

— Ha nem lehet, hát majd elviszszük erővel, — pattant föl Bodó János közvitéz, s elővonta pisztolyát. — Dehogy hagyjuk visszatérni a mi jó kapitányunkat.

— Jól van, megyek, de kérlek szépen, kötözzetek meg. — mondta most már elérékenyülve Lenkey.



Kmetty György honvédtábornok. - (Eredetije az orsz. ereklyemuzeumban)

Erre Fiáth főhadnagy lovának egy szökkenésével mellette terem és megkötözi — ölelé karjaival.

— Nem úgy! — szabadkozik Lenkey. — Itt a kardom. A határig foglyotok vagyok. Otthon aztán, ha az Isten is úgy akarja, vezetlek benneteket akár a pokol kapui ellen is.

S Lenkey csakugyan leoldá kardját és átadta Harsányi őrmes-

ternek. Szíve bár őt is haza vónzotta, még sem akarta, hogy valamikor a szökés vádjával illethessék. Jött mint fógoly, kényszer alatt. Csakhogy édes kényszer volt az.

S most aztán mint a szélvihar megindult a század. Három napig jöttek járatlan utakon ezer veszély, tengemnyi szenvedés közt. Atúszttak az áradó Dniszteren, meghágták a Kárpátok meredékeit, míg végre május 31-én átlépték a magyar határt.

— Állj! — vezényelte Fiáth, amint a határjelző oszlopot megpillantotta.

A század megállott.

— Itthon vagyunk, fiúk! — kiáltotta azután örömteljes hangon. Aki akarja, megcsókolhatja a haza földjét.

Nem kellett azt kétszer mondania.

Az elesigázott legények, akik negyvennyolcz órán folyvást a nyeregben ültek, villámgyorsasággal pattantak le lovaikról. És egyik a másik után, — az egész század, — szent áhitattal, mintha feszület volna, esókolja meg a szikes talajt; — részét, határát az oly rég nem látott édes hazai földnek.

A maga egyszerűségében is lélekiemelő szép jelenet volt ez.

Most már Lenkey vette át a század vezetését. Legelső teendője az volt, hogy érkezésükről külön futár által azonnal értesítette Máramarosmegye viczispánját.

A század május 31-én érkezett Máramaros-Szigetre. Bevonulásuk valóságos diadalmenethez hasonlított. Az örömjongó közönség nem tudott betelni ünneplésükkal. Fogadtatásukról egy máramaros-szigeti levél ekként emlékezik meg:

... „Máramaros-Szigeten ma rendkívüli esemény adta elő magát. Galicziából a württembergi huszár-ezrednek 131 főből álló százada, Lenkey János kapitány és Fiáth Pompejus főhadnagy vezérlete alatt, körünkbe érkeztek . .

Pogány alispán már előre mindenféle rendeleteket megtőn a szives elfogadásra. Az itt fekvő lengyel katonatisztségnek pedig megmondattott, hogy ezen magyar legények iránt a megye fog most rendelkezni, s nem ők, kik huszárainkat Galicziába visszaküldeni akarták.

Roppant örömmel fogadtatának. Az egész város elejökbe ment. A nemzetőrség felállítatott. A tanulóság megjelent. Zászlókkal és örömrivalgásokkal fogadtattak. Elszállásolásuk végett veszekedtek a lakosok egymás közt. A megyeháza előtt felállott az egész század. Lenkey lelkes beszédben felszólítja a hatóságot, rendelkezék felőlük, míg a miniszterium sorsuk felett határozand. Kivánta, állítsák oda, hol veszély van.

Este pompás lakoma rendeztetett a derék század számára. Maguk az urak

szolgáltak a legényeknek. Lelkes beszédek tartattak. Mindenben a honszeretet forró érzelmei nyilvánultak.

Megható volt a huszárokra, kik e szökés után kemény büntetést várhattak, ily fogadtatás. Kirántották a nemzeti zászlót a deákok kezéből s rázták és sorban fogdosták, csókolták. Midőn a város alatt a zászlók eléjük vitettek, egy közvitéznek a lova azoktól megijedvén, megveregette lovát és ezt mondta:

— Szokjál már egyszer, ha muszka ló vagy is, e zászlóhoz, mert e zászló alatt kell ezután vivnunk, ha élünk.

Rég vala Máramaros-Szigetnek ily szép örömnappa, mint ez.<sup>4</sup>

A huszárszázad büntetésből a csataterre: a rácok ellen küldetett. Ámde nem fenyték volt ez neki, hanem a legszebb jutalom. Hiszen azért jöttek a messze idegenből, hogy a hazáért onthassák



Hauslab Ferencz osztrák altábornagy.

vérüket. És ott küzdöttek, csatáztak a római sánczoknál. A legénységnek több, mint fele elesett. Maga Fiáth Pompejus is, aug. 8-án a szent-tamási véres ütközetben szenvedett hősi halált. Lenkey János (sz. 1810. † 1849.) ezredes, majd tábornok lett. A világosi gyásznap után ő is börtönbe került, ahol az önkénynél könyörületesebb halál mentette meg a bitó elől.

A Württemberg-huszárok vakmerősége nagy riadalmat okozott Bécsben. Mindenféle szigorú óvintézkedést tettek, hogy hasonló esetek ne ismétlődjenek. De a hazaszeretet erősebb volt a hadiregulánál. A szökéseket nem lehetett többé megakadályozni. Csakhamar jöttek a Koburg-huszárok is. Szeptemberben aztán Csehországból kisebb-nagyobb csapatokban hazatért csaknem az egész Nádor-huszárezred is.

A *Nádor-huszárezred* a csehországi forrongások idején hosszabb

ideig Praga alatt táborozott. Itt értesült, részint hírlapokból, részint magánlevelek útján, a magyarországi zavaros eseményekről.

Az ezred valódi gyöngyöt képezte a hadsereg lovasságának. Legénysége színmagyar, csaknem valamennyi Jász-Kunság szülötte. Harczelőtt, deli szép férfiak, akiknek rettenthetlen bátorságáról legendák keringtek.

A tábortüzeknél, késő éjszakákon, midőn egyedül lehettek, egyebről sem folyt közöttük a szó, mint a haza nehéz sorsáról. S képzeletük elszállt hegyvölgyön át, a messze, messze távolba. És látták szüleiket ezer veszélytől környezve; s látták a nádfedeles lakóházat, az édes otthont, a melyet talán fel is dúlt már az ádáz ellenség. S szívük megtelt olthatatlan honvágygyal, lelkük halálos keserőséggel, hogy itt kell tétlen vesztegelniök, mikor Magyarországon olyan nagy a baj. Csak egy intés kellett, — és az egész ezred, mint a fürgeteg keresztültör mindenben, s száguld haza.

Csaknem hasonló volt a tisztikar hangulata is. A zöm ugyan tartózkodóan viselkedett; de Sréter Lajos, Virágh Gedeon és Dessewffy Dénes vezetése alatt volt egy csoport, amely elég nyíltan mert kifejezést adni honfi aggodalmainak.

Ily aggályok közt érte őket a király hazahívó rendelete, amelyet a lapokból ismertek meg. De hiába lesték annak kihirdetését: az intéző körök tudomást sem vettek róla. Néhány napi türelmetlen várakozás után végre felkérték ezredesüket, hogy hirdesse ki és foganatosítsa a rendeletet. Az ezredes azonban a parancsnokoló tábornokra: Windischgrätz herczegre utalt.

Másnap a tisztikar kihallgatására jelentkezett Windischgrätznél. A tábornok, ki már eleve értesült szándékukról, szokatlan nyájas-sággal fogadta őket. Kijelentette, hogy mennyire szereti ő ezt a vitéz ezredet, amely a prágai zavarok lecsillapításánál is oly derekasan viselte magát. Ily előzmények után reméli, hogy az ezred, melyre még szüksége van, továbbra is keze alatt marad. Magyarországon különben is — úgymond — már helyreállott a béke s a rácz zendülés csirájában el van fojtva.

A tisztiek sokkal jobban ismerték a magyarországi eseményeket, hogysém Windischgrätz hitegetésének felültek volna. Abban egyeztek meg tehát, hogy tömegesen leteszik rangjukat, s mint magánemberek térnek haza.

Elhatározásuk azonban valamikép Windischgrätz fülébe jutott, aki néhány nap mulva ismét magához rendelte a tisztikart. S most



Pölsenberg Ernő honvédtábornok. — (Egykoru festmény után.)

feltevéen minden udvariaskodást, szigorú, katonás modorban adta tudomásukra, hogy háborús időben a kötelességtudó katona nem szokott kvietálni: s ha egyikük-másikuk mégis le akarna köszönni, előre is kijelenti, hogy óhajtása nem fog teljesülni, mert tisztekre szüksége van az ezrednek is.

A tisztek búsan, lehangolva távoztak a tábornoktól.

— Nem bocsájtottatok bennünket egyedül, — sügta össze, — majd megvünk hát tömegesen.

Csöndben, óvatosan legott hozzáfogtak a készülődésekhez. Fölkeresték a tábortüzeket, szoba elegyedtek a legényességgel: ébrentartva elszántságát, élesztve hazaszeretetét.

A merész terv azonban egy közbejött véletlen folytán csaknem egészen dugába dőlt. A magyar kormány a külföldön fekvő magyar ezredékhez megbizottakat küldött, hogy a katonaságot tájékoztassák az otthoni eseményekről. Néhány tiszt, — köztük Windischgrätz hadsegédének az öcsese, — éppen a Sréter táborában időzött, midőn egy ilyen emisszárius toppant közéjük. A tisztek rögtön gyanították az idegen kilétét, s szemhunyorításokkal óvatosságra intették. A jövevény szerenesére még idejekorán észrevette e néma figyelmeztetést, s közönyös dolgokról kezdett beszélni. De a táborban való őgyelgése mégis gyanút keltett, s attól lehetett tartani, hogy igazolásra szorítják. Dessewffy tehát módját ejtette, hogy az emisszárius minden baj nélkül tovább utazhassék. Az ügynök a biechoviczi vasuti állomásról, hová kocsis ment, Dessewffynek köszönő levelet írt, amelyben, — elég meggondolatlanul, — a kettőjük közt megbeszélt szökési tervről is tett említést. A levél azonban a visszatérő bérkocsis féledékenységből, avagy rosszakaratából valamikép Windischgrätz herczeg kezébe jutott.

Dessewffy Dénest, Windischgrätz parancsára, még azon éjjel elfogták. Az eset természetesen roppant izgatottságot keltett a huszároknál, akik azt hitték, hogy készülődésük egészen fölfedeztetett, s most már nem mehetnek haza; de sőt kemény büntetést kapnak.

Be sem várva tehát a további fejleményeket: *Balla* Endre tizedes mindjárt másnap éjjel hetedmagával megszökött a táborból. A kis csapat szerenesésen elérte a magyar határt, s a vakmerő vitézek a Hunyadi-huszárok közé osztattak be.

A fogoly Dessewffy haditörvényszék elé került, de bizonyítékok hiányából fölmentetett.

Windischgrätz herczeg, hogy a további szökési kísérleteknek

egyszersmindenkorra utját vágta, a legszigorúbb rendszabályokhoz nyúlt. Az összes helyőrségek, — különösen a Magyarországra vezető útvonalon, — figyelmeztetést kaptak, hogy résen legyenek. Magát az ezredet pedig, még beljebb: Rahonicz felé vezényeltette.

E nagy elővigyázat daczára azonban október 4-én *Sréter* Lajos kapitány és *Dessewffy* Dénes hadnagy vezetése alatt újabban egy egész század nádor-huszárral kísérelte meg a hazatérést.

Csodás menekülésükről Virág Lajos nádor-huszárral naplószerű feljegyzéseiben a többi közt így emlékszik meg:

Október 4. Korán megérkezve stácziókra, négy közel eső faluba lettünk elhelyezve. A négy falunak mellékutai egy keresztnél folytak be a főútba; e keresztlőn kijelölve a szakaszok találkozási helyéül, éji tíz órakor. Tábori jelünk egy „füttentés” volt, s jelszavunk: „A haza minden előtt.”

Mint legtávolabb esőnek, az indulást *Dessewffy*nek kellett kezdeni.

A kis termetű, de lelkesült *Beliczay* tizedes által összehivatá embereit még naplemente előtt s röviden, néhány szóval, de igen érzékenyen bucsút vett tőlük; végszavaira maig is emlékszem:

— Nem hívlak magammal benneteket — úgymond — mert tudom, hogy nem sikerülés esetében jutalmatok és jutalmam a főbelövetés lesz; nekem mindemellett mennem kell, Isten veletek!

— Mi is megyünk, mi is el akarunk menni! — kiáltotta erre egy szívvel-lélekkel az egész szakasz.

— Gondoljátok talán, hogy feladatunk valami könnyű lesz? — szólott hozzájuk újra *Dessewffy*, nem annyira lebeszélni, mint ismételten próbára tenni akarván ismert határozottságukat. — Akkor nagyon csalatkoztok. El kell készülnie minden rosszra. Mi csak megkísértjük a hazamenetelt; nagy kérdés azonban, ha vajjon csak egy is közülünk megláthatja-e a haza határát?! Elleneink fegyverein kívül meg kell küzdenünk nemcsak a fáradsággal, de az álmatlanság-, éhség-, szomjúsággal is.

— Egyik sem fog ki rajtunk! — volt reá a rövid s majdnem általános válasz.

Erre ünnepélyesen megesketi őket *Dessewffy*, hogy a fegyelmet magok közt fentartani szoros kötelességüknek ismerik, a veszélyben egymást támogatandják s föllebbvalóik parancsainak engedelmeskedni fognak, egész addig, míg a célzt érve, hazájok másképp rendelkezik fölöttük. Az uti előkészületek gyors megtételére intvén ezután őket, hazabocsátá mind, tudatván velök az összehívó jeladást s megjelölvén a helyet, honnan indulandók lesznek.

Tíz óra közelgett, hosszas tanakodás, készülődésre nem volt idő.

Kis idő mulva különböző irányban hallatszott egy-egy kis füttentés. Válaszoltunk reá s intézkedett *Sréter*, hogy minden vonalban egy pár ember közelítse meg őket, részint hogy kalauzál szolgáljanak a sötét éjben, s elővigyázatul másrészt, nehogy idegen katonaság által lepettessünk meg.

Az összegyűlt csapat ezután *Sréter* egy szívvel-lélekkel vezéréül választván,

ez Dessewffyre az első csapat vezetését, Szentpétery zászlótartóra pedig a fegyelem fenntartását bízta.

Azon országot, melyen előre kellett haladnunk, Rakoniecz kerített városon vezetett keresztül; e várost kikerülnünk balra ugy, mint jobbra, csaknem lehetetlen volt.

Mielőtt az itt fekvő katonaság jöttünkről tudósíthatnának, kellett e helyet nemcsak megközelítenünk, de azon túl is haladnunk, hogy biztosabban folytathassuk utunkat.

A sötét éj azonban a sebes haladásra sehogy sem volt alkalmas; kalauzolatásunkat egy közel eső faluig kenytelenek voltunk lovaink s a széles országútra bízni.

A falutól kezdve egy cseh polgart avattunk fel vezetőnké, akarátja ellenére; s utmutatása mellett sikerült elérnünk Rakonieczot még virradat előtt. Kapuit — nem éppen nagy örömünkre zarva találtuk; azon reménnyel azonban, hogy a magasabb katonai hatóság menettervünkkel még nem ismertette meg őket, zörgettünk oly modorban, mint kiknek küldetésük sürgetős, s ezt szóval is nyilvántani siettünk a tizedes úrnak, kit az őr tudósított megjelenésünkről.

Egyenruhánk megtette a kellő hatást, be és kijutottunk szerencsésen onnan, hova csak valamivel később is aligha lett volna tanácsos kívánczoznunk.

Október 5. Rögtönözve levén indulásunk, egész eddig, — lehet mondani — majdnem minden terv nélkül jöttünk, mulasztásunkat helyrehozni azonban nagyon is szükség volt; mi okból Dessewffynek szerencsére magával hozott nagy térképét — podgyászaink közül kikutatva, kezdtük búvárlani azt.

Rakonicztól kezdve, kalauz segítségével, mezei utakon kerültük ki a szomszédos falukat, városokat, s a Beraun folyón kompon átkelve, lakonyatra Zebrák-ba értünk.

Zebrák a pilsen-prágai nagy országút központját képezi, csekély távolságra egyik ugy mint a másik főhelytől; innen tehát nekünk sietve kellett távoznunk. Késő éjjel egy falut értünk.

Október 6. Majdnem egész délig háborítatlanul haladhattunk előre.

Délután körülbelül két óratájban egy falu tűnt fel a láthatáron, s közeledésünkkel félrevert harangzúgás ütötte meg füleinket. Tűznek híret sem láttuk sehol; helyesen e szerint csakis azt következtethettük e furcsa fogadtatásból, hogy az, a szomszédos katonaság intézkedése folytán, értesítésére szolgáló jeladás ellenünk, s ép ez okból itt fegyveres erő jelenlététől nincs mit tartanunk.

A faluba berohanni, az előőrsöket kiállítani, a harangozást megszüntetve a lakosságot összetereelni: pillanat műve volt.

Ebédünk, vacsoránk ez ideig ehetetlen fekete kenyér és pálinka volt, s úgy ezt, mint a lovaink számára szükséges szénát és abrakot is mindenütt készpénzzel fizettük. Büntetésül a falu, ellenséges szándékáért, ez élelmi czikkek kiállítására köteleztetett. Többtől tartva, e csekélységet sietve teremtették elő s mi indultunk.

Este telé, erdő közt, egy falura bukkantunk. Lovaink végkép ki voltak merülve — egyet már hátra is hagyunk — Király Pál közemberét, ki azóta a vezetéklovak egyikén jött velünk; — tovább mennünk pihentetés nélkül lehetetlen volt.

Zab és széna-szerzéssel nem kellett töltenünk az időt, a hátrahagyott falu kiharangozta azt számunkra; etethettünk.

Szerencsére kantározunk már, midőn a végőrön álló, Szabó nevezetű huszár, hozzánk vágatva jelenti: hogy az erdőből nagyon megközelített bennünket a gyalogság s körül leszünk véve, ha nem sietünk.

Nem késtünk egy pillanatot sem: mindemelt a faluból kivezető út lőtávokra hozott össze bennünket. El nem vágatván utunkat a gyalogság, sortüzet adott ránk, minek áldozatjálón: podgyászos lovunk, a podgyász közt térképünk s néhány csákó.

A magyar huszárt jellemző s eredetiségében föltüntető egy eseményről, lehetetlen itt meg nem emlékezmem.

A gyalogság tüzelési szándékát látván két veterán huszár: Tóth János és Szabó János, egyike Sréter, másika Dessewffy mellé ugratott ki a sorból, fedezőleg.

A „Charivári“-ból. — (Andrássy Manó gróf rajzaiból.)



— Szorítsd! Aki lelke van annak a sovány angol kanczának. Az az átkozott majom (Andrássy Manó gróf) nagyon megüli, még odább illan vele; pedig az ó-becsei táborban jó hasznát vehetik ám.

— Engedelmet kérek, kapitány ur — mond az első — hogy helyemet elhagytam. Én nem lennék oly nagy kár; de ki vezetné haza az én bajtársaimat, ha az urakat találná a golyó?

A gondviselés örködött fölöttük, áldozatkészségének nem lett áldozatja egyik sem.

Helyzetünk komolyságára e napi események után akaratlanul figyelmessé kellett lennünk s beláttuk, hogy csak sulyosbodni fog az mindaddig, míg a Moldván át nem jutunk, s a tervezett irányban nem haladunk.

A Moldva partjára siettünk tehát, hogy ha csak lehet, még ez este átkelhessünk.

A kompartiment volt, s kiabálásainkra golyózáppal felelt belőle egy vadászesapat. A folyam partján lejebb vonultunk.

Október 7. Kípihentettük lovainkat, hogy az atuszást megbírják.

A partra lueskosan átérkezők, a folyam közepén úszók, a vízbe ugratni akarok s a meredeken leereszkedők vajmi nagyszerű látványt nyújtottak ez alkalommal.

Atuszatásunk Moldauthem és Budweis közt történt; ott, hol a meredek hegység s vad vidék miatt, — hihetőleg, — legkevésbé várták elleneink, s reá elkeszülve nem is voltak.

Késő este egy falut értünk el. Mindinkább sötétedett bár, de még kivehető volt, hogy e helység megkerülhetését jobbról egy kopár hegy, balról terjedelmes posvány gatolja.

Főlöskézes kerülővel időnkét pazarolni, lovainkat fárasztani célunk nem volt, s e körülményre csakis akkor gondoltunk, midőn a falu alá küldött két huszárunk azon hírrel tért vissza, hogy benn katonaság van.

Jobbra tértünk le, a kopár hegy felé.

Néhány száz lépésnyire egyszerre nagy lángvonal villant fel előttünk a sötétben, mit puskaropogás s golyózáppal követett.

E sortűz oly közelről intéztetett reánk, hogy eredménytelen nem lehetett, a nagy sötétség daczára sem; Győrfi tizedest és Orosz nevű közembert elvesztettük, három huszár könnyű sebet kapott.

Most csakis két út közt választhatunk: a posványon vagy a katonasággal megrakott falun át. Dessewffy és Szentpétery ez utóbbit javaslaék. Sréter, ép oly bátor katona, de korosabb és higgadtabb társainál, nem volt barátja a koczkázató merényleteknek, míg más úton közvetíthető volt a célra juthatás, s a posvány megkerülése, vagy átázolását indítványozta.

Még nem határoztunk, midőn lóháton egy fiatal, e tájon lakó legény ért közelünkbe s felvilágosított bennünket, hogy az nem posvány, hanem tó, s rajta egy gát vezet keresztül, melyen szekerek járnak át.

Vezetése alatt szerencsésen át is jutottunk, s egy közeli erdőben pihentünk meg.

Október 8. Tizenhat órai folytonos menet után elértük Alsó-Ausztria határát.

Ez utunk nem annyira veszélyes, mint terhes volt; mennyiben sok helyen egyenkint, lovainkat kantárszáron vezetve haladhattunk csak át a meredek helyeken.

Október 9. Alsó-Ausztriában valamivel biztosabban érezhettük magunkat, mennyiben tudomásunkkal volt, hogy a katonaság nagyobb része Deés körül van összpontosítva. Hátunk mögött eseti azonban most már Schwarzbach, s előttünk állt Srems; e két hely kissé mérsékelte elbizakodottságunkat. Srems főképp, hova — csak ma nyert értesülésünk szerint — kevésse elelőtt érkezett ép a mi elfogatásunkra egy dragonys-század.

Déltájban egy faluba értünk, (nevét elfeledtem). A korcsmáros ép két süldő teldarabolásával foglalkozott.

A nyulpecsenyétől elriasztva, öt napja rágódtunk már száraz rozsz kenyéren, s ittuk reá a rozsz krumplipálkát. Étvágyunkat a két süldő látása a legfelsőbb

fokra csigázta. Megvettük s el is fogyasztottuk az utolsó falatig, s rendeltünk hozzá minden huszárra egy itcze sört.

Lakoma végeztével — mert méltán nevezhetjük annak az átélt napok után — két közember jelentkezett egyik tizedesnél, s kívánczott a tisztkekhez vezetni általa.

— Köszönjük hozzánk való szíveségét a tiszt uraknak magunk és bajtársaink nevében, — szólott az idősebb, — s kérjük, ne költsenek reánk annyit; megélünk mi vizen és kenyéren is, csak lovaink számára legyen abrak.

— Szó sincs róla, András! — szólította nevén Sréter az illetőt. — A fakó porciójának meg kell lenni, török vagy szakad. Hisz huszár ló nélkül, s ló huszár nélkül nem ér egy fabatkát, ez régi dolog! Hanem ma épen mindkettőre szükségünk lesz ám András! Srems-ben készen várnak bennünket a dragonyosok.

— Tőlük el nem szalad az én szegény fakóm, azt tudom! — válaszolt a vén huszár; — csak hozzájuk birjon szaladni, a többire majd csak megalkuszunk; s azt hiszem, szegény fakóm se bánna, ha kicserélném.



Aradi fogoly faragánya. — (Eredetije az 1848—49-ki orsz. ereklye-muzeumban.)

E rövid szóváltás után folytattuk utunkat.

Áthaladva egy közbeneső falun, már messziről láttuk Srems alatt a fehér-köpenyes előörst, mint szintén közeledésünkkel, midőn vágatva futott befelé hirt vinni.

Srems menettervünknek egyik főbb pontja volt, melyen keresztül kellett hatolnunk bármi áron, ha csak 4—5 mértföld távolságot nem akartunk veszteni.

A város alatt összeszedtük kis csapatunkat, s fölhozott pisztolylyal, s kivont karddal, zárt sorban, ügetve vonultunk be a városba, készen minden eshetőségre.

A város népessége ablakok- s háztetőkről nézte a dráma kifejlődését.

Már messzire behatoltunk s kezdtünk cselvetéstől tartani, midőn majdnem egyszerre, szemközt s egy oldalutczában tűntek föl elleneink.

Ez utóbbiaknak rendeltetésük lett volna bennünket hátba fogni, mikor őket túlhaladtuk.

Sreter kereszthuzast tett tervükön: nehanyad magával megállt az utca torkolatán, Dessewffyt utalván a szemközt jövők fogadására.

— Habt Acht! man wird attaquiren! — hangzott Dessewffly csendő hangja.

Ugyanekkor az atelleni oldalon:

— Rechts um, kehrt euch! úgy, hogy a „Marsch!“ szót, a két vezénylő majdnem egyszerre mondta ki.

S mentünk egymás után; hanem ők futottak elől.

Csekely tavolsagra üdözven elleneinket, megálltunk, Sretert tudósítandók a kedvező fordulatot vett körülményről.

Ugyanekkor vérteseink is megálltak, s újra farkasszemet néztünk. Kis idő múlva azonban, a mint meggyőződtek felőle, hogy nem az övéik kerülnek hátunkba, hanem a mi csapatunk erősödik Sreter csatlakozásával, robogva vágattak el tovább az országúton, s mi követtük őket.

Ezen üldözés tarthatott mintegy negyed óráig; egész addig t. i., míg vérteseink mellékútra találva, eszélyesb dolognak találták letérni azon előlünk, s utunk szabad lőn.

O k t ó b e r 10. Egy falu korcs-májának tágas udvarán pihentettük meg lovainkat a hajnal előtti kis időköz alatt; s virradattal, jó drágán fogadott kalauz vezetése mellett folytattuk utunkat.

Éjjel Znaim, morva városhoz közel fekvő egyik falu alatt ütöttünk tábor; láttuk az ott kiütött tűzvész, s tisztán hallottuk a dobpergést, trombita-harsogást, mely a katonaságot volt felármázandó az oltáshoz.

O k t ó b e r 11. Délben értünk csak falut; itt hallottuk meg a közelebbi bécsi eseményeket is.

A lakosság kijött hozzánk a falu alá, s jól tartottak minden jóval; közülök kivált később egy vad kinézésű férfi, s tisztjeinkkel kívánt beszélni.

— A helység papja, — úgymond, — kevéssel érkezésünk után indult el, s tart tőle, hogy nem a legjobb szándékkal. Ne késsünk soká, ő csempész, ismeri jól a tajékot, a titkos utakat, s ha elfogadjuk, éjjel átvezet bennünket a határon.

Menetervünk szerint Hochenau-n át kellett haladnunk, s e végvárost, mint a hír szárnyalt, egy zászlóalj horvát és egy század vadász katona tartja elfoglalva. A városon túl March nevezetű határszéli folyam vonul el, melyen szintén keresztül kellene jutnunk; de hídját őrzik hihetőleg, s gázlóját nem ismerjük. Mind e nehézségeket csakis ily jártas egyén által küzdhetjük le, s a csempész nyílt, férfias arca, komoly határozottsága bizalmat keltett bennünk.

Elindultunk, s vezetőnk tanácsára Hochenaut késő alkonyatnál korábban nem közelítettük meg.

A hold világánál három, távol eső nagy nyárfára mutatott csempészünk.

— Ön most bemegegyek, — úgymond, — a városba, kissé körültekinteni; ha kányasivítást hallanak az urak, az bajt fog jelenteni, s ez esetben tartsanak ama három nyárfának, ott legkönnyebben átszathatják a March folyót; ha pedig ezen vonalban — a város közepe felé mutatott — látnak majd fenn, „magasan egy lámpafényt: az a város és hidoni átkelhetés biztonságát jelzi; s ekkor csendesen vonuljanak át a városon, a hid felé.

Vezetőnk távozott, s mi azon helyt maradva, vártuk a jeladást.



Gróf Zichy Jenő elfogatása. — (Eredetije az 1848–49-iki orsz. ereklye-muzeumban.)

Rosszat sejtve már-már kezdtük veszíteni türelmünket, midőn a lámpafény feltűnt a magasban.

Lassan, csendesen indultunk. A város alatt találkoztunk csempészünkkel, ki reánk várt.

— A városban csakugyan van — ugymond — mintegy 300 főre menő katonaság, s értesítve is vannak jöttünkről; de holnapra várnak bennünket. A mai napra elszállásoltatta őket parancsnokuk, s a híd őrsége hat emberből áll.

Azonnal készen lettünk tervünkkel, s ki is osztottuk a parancsot embereinknek, kinek-kinek szerepe szerint.

Az őrházat megrohanni, az öröket lefegyverezni, a hidoni átmenetet gátló lánczot szétszakítani annyira pillanat műve volt, hogy mi magunk is csak akkor kezdtük sajnálni, hogy a híd őrségét is magunkkal nem hoztuk foglyul, midőn a túlparton talált szt.-jánosi baltás nemzetőröknek már kiadtuk a híd széjjelszedésére a parancsot.

Most mondhattuk csak el: hogy hazánkban vagyunk!

S e szónak mily varázshatása lőn! Mint borult földre a legelfásultabb kedélyű is, hálaimát rebegve, hogy szülőföldjét ismét láthatja; örömkönyes szemmel, hogy ölelte csókolta a bajtárs bajtársát, ki vele együtt a keserű kenyeret ette, a szt.-jánosi nemzetőrt, ki szintén azon hazának szülöttje, s kedves lovát, mely őt oly távolról hozta.

Mindezt látni lehetett, de leírni nem.

Szent-Jánostól kezdve egész Pozsonyig utunk valóságos pompamenet volt. Faluról-falura zeneszóval kísért a vidék nemzetőrsége, s Malaczkán tiszteletünk s megérkezésünk öröme nagy lakomát rendeztek.

Néhány napra ezután Csillag (Stern), egy zsidó születésű fiatal huszártizedes 85 emberrel kísérlette meg a szökést. De vakmerő vállalkozása balul ütött ki, mert a csapatot — tizennégy ember kivételével — elfogták és lefegyverezték. Csillag valami módon szintén megmenekült, s hazaérkezvén, a Hunyadi huszárok közé állt. Az elfogott 74 huszár halálra ítéltetett, Németh József ezredes azonban nem írta alá a szörnyű ítéletet. A huszárok vesszőfutással megmenekedtek a haláltól; de a hazáját szerető, becsületes ezredes rangjától felfüggesztve, Therezienstadtba internáltatott.

Az óvóintézkedéseket erre megkétszerezték; sőt az egész ezred statárium alá helyeztetett. De ez sem használt. Okt. 21-én Virágh Gedeon és Hollán Hugó főhadnagyok vezetése alatt Auschauból ismét 211 nádor-huszár indult útnak.

Az indulás napján báró Vernier őrnagy a tisztikar részére éppen ebédet adott, amelyre Virágh is hivatalos volt. Virágh, hogy elhárítsa magáról a gyanút, elfogadta a meghívást. Ebéd után a tiszték, szivarozva, beszélgetve a sétaterre mentek, midőn egyszerre Görbe nevű tizedes lóháton, hadifelszereléssel, sebes vágatva megjelenik s Virágh elé léptetve, szól:

— Jelentem alásan főhadnagy úr, az éles töltések ki vannak osztva, s a negyedik szakasz készen áll az indulásra.

Ugyanekkor más irányból egy Kovács nevű huszár vágat elő, s a második szakaszból hasonló jelentést tesz Virághnak.

A tiszték megdöbbenve néztek egymásra. Vernier őrnagy első perczen nem tudja mitévő legyen. Azonban csakhamar visszatér lelekjelenléte, s a haragtól reszketve rival az őrré, ki ott a közelben kardosan föl s alá járkal:

— Te bamba! nem látod, hogy Virágh főhadnagy úr szökni akar?! Tedd kötelességedet és löj!

— Van eszembe, — feleli a huszár elmosolyodva, — hiszen én is velük megyek. S ezzel lóra pattan s vágat Virágh után.

Virágh összeszedvén huszárjait, még egyszer visszatért Auschauba, hogy az ottaniakat is magához vegye.

Vernier báró épp ablakánál állt, midőn a szakasz elvonult. Elkeseredetten, szemrehányóan kiáltá Virágh után:

— Hát ez a jutalma az én huszonkilencz évi szolgálatomnak?

— Nagyon sajnálom őrnagy úr, — fordult vissza Virágh, — de én előbb magyarnak születtem, s csak azután álltam be katonának.

A két huszár-század mérhetlen veszélyekkel küzdve tört magának utat hazafelé. Keresztülúszattak az őrvényes Moldván, Königsseggnél gyalogság állta útjokat, Lusnicznál körülkerítették őket. Többhelyt valóságos csatákat kellett vívniök. De páratlan vitézségök, csodás kitartásuk legyőzött minden akadályt. Nyolcz napi bolygás, harc, szenvedés után végre mégis beteljesedett szívüök legedesebb vágya: október 29-én Szokolczánál átlépték a magyar határt.

Az ismétlődő szökeések hírére a bécsi hadügyminiszterium tombolt dühében. Egyenes rendeletére az ezred maradványát csaknem ostrom alá helyezték. A régi törzstisztek helyére újakat tettek; a fegyelmet a legnagyobb fokig szigorították. Minden tíz legényre egy külön vasasnémet ügyelt fel; két huszárnak magyarul nem volt szabad együtt beszélni.

De lehet-e megtiltani, hogy a madár ne epekedjék fészke után? Lehet-e megakadályozni, hogy a szív ne dobogjon a hazáért?

És ha sárkányok őrzik őket és ha ezer halál vár reájok, még sem maradtak volna veszteg. Újra meg újra egész a szabadságharcz lezajlásáig folyvást kísérleteket tettek a hazatérésre. Többeknek sikerült, soknak nem. Udvardi tizedes 114 embert vezetett haza. Negyvenkét huszár polgári ruhában, leberetvált bajszszal, gyalog, álutakon közelítette meg a határt. Közel száznegyven mérföldet tettek meg a derék fluk, hogy a hazának életüket felajánlhassák. 1849. junius 7-én, tehát a szabadságharcz végnapjaiban néhány altisz vezetése alatt még egy század nádor-huszár kelt útra. Már-már a czélnál voltak, midőn Marlburg alatt egy egész brigád vette őket körül. Rettenetes csata fejlődött. A huszárszázad háromszor tett kétségbeesett kísérletet, hogy talán keresztülvághatja magát. Mind hiába. A tulnyomó erő előtt megtört hősiességük. A vitéz huszárszázad fogságba esett.

A foglyok, — beszéli Frey — lefegyvereztetvén, hadi törvényészek elé állítottak. A haditörvényészek ítélete megtizedelésre szólt. Tíz ember jelöltetett ki a halálra. A katonai kormányzó azonban odaszéldítette az ítéletet, hogy a tíz emberből csak három végeztessék ki. Huzzanak sorsot életükre; a három fekete golyó jelenti a halált. Az elítélteket egy terembe vezették. Büszkén, bátran viselkedtek, csak halovány arczuk árulta el rettenetes lelkiállapotukat. Aztán egymásután az urnához léptek. A sors kegyetlen játéka, hogy a fekete golyók épp a három legfiatalabb huszár kezében akadtak meg. Rögtön leveztették őket a kaszárnya udvarára. Néhány perc mulva hármás kiáltás hallatszott: „Éljen Magyarország! — s erre három lövés dördült el. A teremben levő foglyok fájdalommal, megindultan

tekintettek egymásra, aztán, mintha visszhangot vert volna szíveikben az elvertettek utolsó óhaja, esküre emelt kézzel mennydörögtek: „Éljen a hazai Éljen Magyarorszag!”

Ezután Szecsey őrmester vezetése alatt meg egy század tett kísérletet a hazamenekülésre. De ezek poroszföldre kerültek, ahol lefegyverezték őket.

Kilencz izben tört magának utat a dicső Nádor-ezred, hogy a nemzet szabadságharczaban résztvehessen.

Oh edes, istenítő hazaszeretet, van-e nálad fenségesebb érzelem a világon?!...

A kormány lázas tevékenységgel folytatta a honvédelem szervezését. Mack József (szül. 1820. † 1868.), a későbbi buzgó ezredes vezetése alatt újabb tüzér-ütegeket állított; a honvéd-zászlóaljok kereteit pedig alkalmas vezetőikkel igyekezett minél gyorsabban betölteni. A hivatalos lap június havi folyama egyremásra hozza a tiszti-kinevezéseket. Lázár György, Kosztolányi Mór, Ivánka Imre, Dobai, Görgei Artúr, Klapka, Perczel Miklós, Ihász Dániel, Kri-vácsy József, Rohonczy Lipót, Máriássy stb. mind ez időtájt, csaknem egyszerre léptek a honvédsereg kötelékébe.

Ezek közül különösen kettőnek jutott nagy és döntő szerep szabadságharczunkban. Az egyik *Görgei* Artúr, a ki június 15-én az 5-ik zászlóaljhoz századosnak neveztetett ki; a másik pedig *Klapka* György, aki ugyanekkor, szintén századosi ranggal, a 6-ik zászlóaljhoz osztatott be.

*Görgei* Artúr, régi nemes család sarja, született a szepesmegyei Toporezon 1818. január 3-án. Három fitestvére volt, Guidó bányász, Ármin, a szabadságharcz alatt őrnagy, s István, 48-ban honvéd-százados, most kir. közjegyző.

A fiú első nevelése anyjuk, egy igen művelt lelkű nő felügyelete alatt történt, aki a szellemi képzés mellett a testi nevelésre is nagy súlyt fektetett. E czélből a Salzman rendszere szerint kora edzéssel erősíté őket. A cipőt harisnya nélkül hordták, télen-nyáron egyaránt könnyű, vékony kabátkában jártak, ruganyos matracz helyett kőkemény szalmazsákon aludtak. Meztelen nyakukat, mellüket, karjaikat megbarnítá a nap heve. pirosra marta a tél hidege.

Igy megedzve, duzzadó életerővel került *Artúr* a kézmárki, majd a löcsei iskolába, hol gyors felfogású, éles eszével csakhamar kitűnt. Tizennégy éves korában már a retorikát hallgatta Eperjesen. Innen a tulni utász-iskolába ment, hogy hajlamát követve, a katonai pályára képezze magát. Itt is szokatlanul gyors előmenetelt tett.

Tanárai, tekintettel kiváló tehetségeire, kivételképp megengedték, hogy a három évi tanfolyamot két év alatt végezhesse el.

Ezután a magyar testőrséghez jutott. Öt évet töltött Bécsben, miközben, a hadi tanulmányok mellett, saját jószántából az egyetemen az állatgyógyászatot is hallgatta. A testőrségtől főhadnagyi ranggal a Nádor-huszárokhoz osztatott be, de nem maradt itt sokáig. Ezredesével valami vizsállya támadt, mely nem az ő óhajtása szerint intéztetett el. Emiatt aztán azzal az eltökélt szándékkal, hogy a polgári életben tör magának pályát, 1845-ben kilépett a hadseregből.



Kossuth a táborban. - (Egykoru festmény után.)

Prágába ment, hogy az ottani egyetemen a vegytanári oklevelet megszerezhesse; ami sikerült is. Erre megnősült (egy elszázi nőt vezetvén oltárhoz) és hazajött az ősi fészekbe: Toporezra. Itt érte a szabadságharcz. S az első honvédzászlóaljok szervezése alkalmával, mint amnyi mások. Görgei is főljánlá szolgálatát a magyar kormánynak, amely századosi ranggal az 5-ik zászlóaljhoz osztotta be. Első állomáshelye Győr volt, ahol az ujoncz-esapatok első kiképzésében vett részt. Augusztusban a kormány nagyobb mennyiségű gyutacs beszerzése czéljából Bécs-Ujhelybe és Prágába küldte. Meg-

biztatását olyan sikeresen végezte el, hogy visszatérése után őrnaggyá és a tiszánimemi mozgó nemzetőrség parancsnokává nevezte ki a kormány. Jellasics beütése kora Csepel-sziget védelmét bízták rá.

Nagy zavarok ideje volt. Jellasics martalócz hada feltartóztatlanul közeledett a főváros felé. A pesti közönség egy részét páni félelem fogta el, a másik rész komor lemondással készült a végcsatára. Sokan gyors békekötést ajánlottak.

E zűrzavar közepette híre fut, hogy Görgei, Zichy Jenő (Eugen) grófot az ellenséggel való czimborálás gyanúja alatt elfogatta, haditörvényszék elé állítá és szept. 30-án felakasztatta. A közönséget meglepte, majd felbátorította az a vaserély, a honarúlnak ez a merész és könyörtelen megtorlása. Az igénytelen őrnagy neve egyszerre ismeretes lett. A kormány figyelme is feléje irányult. Kossuth pártfogásába vette.

Innentől kezdve Görgei szédítő gyorsasággal balad fölfelé. A schwechati esata után már mint tábornok áll az elesapott Móga hadtestének élén. Roppant akarateréje minden téren érvényesülni kezd és döntőleg hat a hadviselés további menetére. Csakhamar a hadak élére áll. majd diktátor lesz, miglen Világosnál minden felétel nélkül leteszi az orosz előtt a fegyvert.

Görgei jellemrajzát. még az ötvenes évek elején, egy névtelen kortársa. — aki úgy látszik, közléről ismerte, — a következő erőteljes vonásokkal eseteli:

... „Görgei kitaró ember, mint Laudon, szerencsés hadaiban, mint Wellington.

Görgeit katonái *nem* szerették, de félték tőle és féltessenek tartották. Mint Napoleon, szerette ő is magát saját teremtményeivel körülvenni.

Hiusága igen sok, s épen azért könnyen sérthető volt. Sértett hiusága ösztönzé őt önfeladási machinációra, mint Szapolyait hajdan szövetkezni a törökökkel.

Angol ítélők Görgeit hivatásszerű katonának nevezték. S helyesen, mert ő semmi egyéb nem volt, mint katona „ex professo,“ ki fegyverrel akarja kivívni szerencséjét, hírét, nevét. Kardja élén mocskot egy félvilágért nem túrne el, — bukjék bár a hon, bukjék bár az ügy, melyért küzd.

... E jellemvonások derítenek fényt Kossuthtal való versengésére.

Ha, mint a porosz Frigyes Vilmos, a koncentrált erőnek ő lett volna a vezére, ha nem állott volna előtte Kossuth, talán máskép intézte volna tetteit. De így? Akará, hogy Kossuth is elmöndhassa az apostolával: „vicisti Galilae!“

De mint katona a legjelesebb tábornokok hírét érdemelte ki magának. De ha csupán katonai-érdem számára építenénk pantheont, Miltiadestől Moreauig a legjobb stratégisták szobrai sem szégyelhetnék meg magukat társaságában.



A szabadságharc nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

Rendesen egyszerű, kopott orngyi egyenruhában jart. Rövid haját, szemüveget hordott, de esaköt soha. Vihar, meleg egyiránt érte arcját, mely annak edzett kifejezést, teljes zárt kölesönze.

Gyönyörű paripakat tartott, mint ritka ügyes lovas. S a legsötétebb éjben elment megtekinteni az előörsöket. Szigorú katona volt. Katonáit szolgálati hibaiert rangkülönbötség nélkül halállal bünteté, de rangkülönbötség nélkül jutalmazta. Fegyelem és rend páratlan volt táborában.

Kar, hogy a hírt, — e megjegyzéssel végződik a jellemvázlat, — amelyet mint katona hadi hír magasra emelése által kivívott, mint ember bemocskitá.“ . . .

A világosi fegyverletétel után Klagenfurtban nyert menedéket, ahol a koronázásig maradt. Itt írta meg 1852-ben „Mein Leben und Wirken in Ungarn“ című kötkötetes emlékiratát, amelyben végzetes működését igyekszik mentetgni. 1867 után hazajött, s néhány évig egy téglagyár igazgatását vitte. Később Visegrádra vonult, hol zárkózott magányában ma is él.

*Klapka György* 1820. ápril 7-én született Temesváron, hol atyja polgármester volt. Szülei, mihelyt Szegeden megszerezte a szükséges előismeretet, a karánsebesi katonai iskolába adták, amelynek befejeztével, mint hadapród, a tüzérséghez vétetett fel. Innen hadnagyi ranggal a magyar nemes testörséghez került, s folytatván tanulmányait, kitünő eredménnyel tette le a hadmérnöki vizsgát. Ámde még sem maradt a hadseregnél. Tehetségei kifejtésére nem találván kellő tért, elkedvetlenedett. Midőn tehát a németbánati határőrezredhez főhadnagynak nevezték ki, 1847 végén letette tiszti rangját. Éppen egy nagyobb külföldi útra készült, midőn a pesti márcziusi események híret vette. Itthon maradt és a legelső közt volt, akik a haza szolgálatába léptek.

Klapka első küldetése politikai természetű volt. A kormány a székeky népfelkelés szervezésével bizta meg. Rövid időre azonban tisztán katonai megbizatást nyert és ettől fogvást állandóan a csatamezőn találjuk, mint a szabadságharcz nagytehetségű, babérkoszorus bajnokát, aki mint Komárom hős védője, legutoljára tette le kardját, melyet hazája védelmére rántott ki.

„Klapka, — írja egy kortársa, — lassu a tervelésben, de vilámgyors a kivételben. Magyar Wellington, hős, büszke; de hideg és pontos, mint ez az angol hadvezér. Alkata nem magas, de nemes állású. Arca barna, szabályos, fekete bajuszszal és szakállal, szemei ragyogók és tüzesek. Arczjátéka, testmozdulata a magyar jelleg bélyegét hordozta magán.“

Klapka, a komáromi vár megadása után a külföldre ment. Első megállóhelye Hamburg volt, a honnan csakhamar Londonba költözött. Itt írta meg 1850-ben Emlékiratait, eredetileg angolul; de könyve, mely a szabadságharcnak egyik nagybecsű forrásmunkáját képezi, német fordításban is megjelent.



Bayer József táborkari főnök. -- (Egykoru olajfestmény után.)

Kévéssel ezután Genfben telepedett le és az emigrációnak egyik legtevékenyebb vezére volt. Mint a „Magyar Nemzeti Igazgatóság“ tagja, Kossuth Lajossal és Teleki László gróffal együtt munkált a letiprott Magyarország felszabadításán. A magyar emigráció reményei azonban, Cavour váratlan halálával, épp a megvalósulás küszöbén rombadőltek.

Klapka ekkor végleg otthagyta Olaszországot és Párisban kere-

sett új munkakört. Itt ismerkedett meg D'Arbouin Inezzel, egy bájos francia hölgygyel, akit oltárhoz is vezetett.

De nem sokáig élvezhette a családi élet édes nyugalalmát. Hon-szerető lelke nem tudott abba belenyugodni, hogy hazája, melynek szabadságáért annyi dicsőséggel küzdött, az önkény járma alatt szenvedjen. A porosz-osztrák háború kiütésekor (1866-ban) Bismarck felszólítására, Berlinbe sietett és ott egy magyar legió szervezéséhez fogott. A legió, — a melynek az lett volna a feladata, hogy a porosz fegyverek támogatásával felkelésre bírja a magyar nemzetet, — a hadjárat utolsó napjaiban már át is lépte a határt, de az időközben kötött fegyverszünet megsemmisítette Klapkának ezt a reményét is.

A königráizi csatavesztés után a nemzet és az uralkodócsalád közt megtörténvén a kibékülés: Klapka is visszatérhetett hazájába, amelyet hosszú tizenkilenc évig nem látott. Kezdetben, mint orsz. képviselő, tevékeny részt vett a parlament munkájában. A meddő párt-harcok azonban csakhamar kedvét szegték: letette mandátumát és a magánéletbe vonult vissza. Idejének javarészét ezután külföldön, főképp Franciaországban, családja körében töltötte; de gyakran, majdnem minden évben, többször huzamosabb időre, hazalátogatott. Egy ilyen látogatása alkalmával érte itt Budapesten, 1892. május 17-én a halál. Temetése az egész ország igaz és mély részvéte mellett május 20-án volt. Földi maradványai a kerepesi-uti sírkertben pihennek.

Említettük, hogy a kamarilla az insbrucki színjáték után kilépett tartózkodó állásából. Azt hitte, hogy immár itt az ideje, midőn a belharc furiáit szabadon eresztheti. Mig az osztrák kormány útján ürügyet keresett a nyílt beavatkozásra: azalatt ügynökei által siettetie a lázadás kitörését. Terve az volt, hogy mindenekelőtt az Alvidéket borítja lángba; s csak azután, ha a szerbek, s esetleg az oláhok megkezdették a támadást, zúdítja az országra Jellasics martalócz hadait. A szorongatott magyarság bizonyára képtelen lesz kétfelé, sőt esetleg háromfelé védekezni, s így Jellasics annál könnyebben győzhet. S a kamarilla legott hozzáfogott sötét tervének a kiviteléhez.

A karlóczai gyűlés, mint tudjuk, a szerb mozgalom vezetését „nemzeti választmány“, úgynevezett „*obdor*“ kezeire biza. Ennek az *obdor*-nak egy Sztratimirovics György nevű huszonnyolcz éves fiatalember volt az elnöke; ugyanazon Sztratimirovics, aki a márcziusi mozgalmak idején a szerb küldöttséget Pozsonyba vezette, s aki ott Kossuth Lajossal éles szóváltásba elegyedett.

Sztratimirovicsban a szerb vajdaság eszméje egyik legfanatikusabb apostolatát bírta, aki e dőre álomkép megvalósítása érdekében lázas tevékenységet fejtett ki. Azelőtt huszárhadnagy volt, s így némi hadismeretekkel is dicsekedett. Rajasicscsal együtt szították a délvidéki lázadást; de míg az érsek annak inkább csak a politikai részét vezette; azalatt ő a felkelés katonai szervezése körül buzgólkodik.

A kamarilla, Rajasicsek és fanatikus embert haaználta fel az Alvidék lángbaborítására. Sztratimirovics, hallgatván az ösztökélő szóra, már június 3-án bocsájtott ki mint az obdor elnöke egy harciashangú kiáltványt, amelyben *fegyverre szólítja* a szerb népet a magyarok ellen, „akik már közelegnek elnyomatásukra.“

... Fegyverre testvérek! Vegyétek el, — így kiált fel, — először is az ágyúkat, választások meg vezéreiteket és seregljeteke Ujvidékre, s egyesült erővel tegyüek semmivé ellenségeinket... nehogy titeket is felakaszszanak s úgy kinozzanak mint a becseieket és a kikindaiaikat . . .

A tűzcsóva gyújtott. A Bánság népe vasvillával, kaszával, puskával fölfegyverkezve, sűrű rajokban nyomult Ujvidék alá. Csakhamar összegyűlt mintegy tíz tízenötezer ember. Arra a hirre azonban, hogy magyar katonaság készül megszállni Karlóczát, az egész gyűlevész tömeg a patriarcha székhelyére vonult, hogy „a szent várost“ megvédje a fenyegető támadás ellen.

De Sztratimirovics felhívásának ama része sem maradt teljesítettlenül, a melyben a katonai raktárak kifosztására hívja fel véreiket. Az első ilyféle betörés Titelen történt. Egy szerb csapat, támogatva a helybeli csajkásoktól, június 6-án megrohanta a fegyvertárt s nyolcz ágyú és egy csomó puska elrablásával a római sánczokba vonult. Jellemző, hogy a helyőrség tétlenül nézte végig ezt a garázdálkodást; sőt az ezredes kivételével, az egész tisztikar a lázadókhöz pártolt.

Csaknem hasonló eset fordult elő Fehértemplomban, ebben a sokat szenvedett, hazafias városkában. Sztratimirovics egyik barangoló csapata jun. 22-én táborn ut a város alatt, s rövidesen beüzen a helyőrség parancsnokának: Dreihann alezredesnek, hogy a szertárban levő 3 ágyút, 30 mázsa lőport és 215 darab fegyvert haladéktalanul adja át, századával pedig csatlakozzék a szerbekhez. A városban 1200 főnyi, elég jól fegyverzett nemzetőrség is tanyáz, amely égve a harci vágytól, vissza akarja verni a ráczokat. Az ezredes azonban ennek daczára, a legcsekélyebb ellenállás nélkül, maga viszi át a követelt hadiszereket a

szerbek táborába. A szorongatott lakosság élére ekkor egy egyszerű százados: Maderspach Sándor áll s visszavonulásra készíti a támadókat.

Egyáltalán a rendes hadsereg tisztikara, — csekély kivétellel, — itt az alvidéken is kezdettől fogva a legodaadóbb támogatásban részesíté a lázadókat. A temesvári főhadparancsnokságtól, melynek élén Piret báró állt, kéz alatt még fegyvereket is kaptak. S ez időtájt merül fel először szabadságharcunkban a Haynau sötét alakja. Ez a kegyetlen véreb, ki ekkor osztályparancsnok volt Temesvárott, a legszenvedélyesebb dühhel lázított a magyarok ellen. Később Olaszországba helyezték át, hol hajmeresztő kegyetlenségei miatt a „bresciai hiéna“ elnevezést kapta; azonban csakhamar visszakerült, hogy a rémuralom ezerszer megátkozott hóhérja legyen.

A kamarilla meglegedetten szemlélte a dolgok folyását. Az öreg király nem tudta mitévő legyen. A csajkásokhoz és a határőrökhöz — jun. 16-án — újabb csillapító szózatot intéz, amelyben sajnálkozását fejezi ki, hogy jun. 10-iki nyilatkozata ellenére „a közzéjük lopódzott lázítóknak hitelt adtak és a *császári vagyont*: nyolcz ágyút eltulajdonítani vakmerősködtek, s lakhelyeiket elhagyva, felebbvalóik ellen nyílt lázadásra keltek.“ Arra inti tehát őket, hogy az elharácsolts nyolcz ágyút tüstént szállítsák vissza, s aztán békével térjenek haza.

Persze, ez a kiáltvány sem használt semmit. De nem is használhatott, mert a szerb küldöttség Innsbruckba érkezete után, mindjárt másnap, titkos küldetéssel egy külön udvari futár indult Karlóczára, hogy felkeresse Sztratimirovicot. Azt mondják, hogy a futár Ferencz Károly egy levelét hozta a felkelő-vezérnek. Mi volt a levél tartalma, — nem tudni. De az tény, hogy a futár megérkezése után, még szélesebb körben, még nagyobb erővel tört ki a lázadás.

Néhány nappal a titeli ágyurablás után, — junius 10-én, — Hrabovszkyhoz, a péterváradi hadparancsnokhoz, a karlóczai táborból egy küldöttség állít be, s arra kéri, hogy a magyarok támadásai ellenében vegye őket oltalmába, egyúttal pedig a csajkás-zászlóaljat bocsássa a szerb nemzeti bizottság (obdor) rendelkezésére.

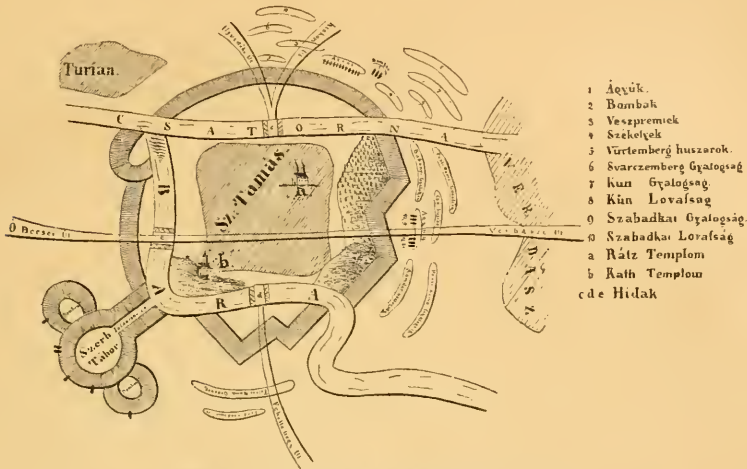
Hrabovszky, — aki mint kiküldött kir. biztos, ezúttal a bánásági határőrség lecsillapítására fordítja figyelmét, — katonás őszinteséggel felel e vakmerő követelésre.

— Nem látom helyét — úgymond, — a kért oltalomnak, mert éppen a szerbek azok, akik a közbékét zavarják. Mihelyt önök, az engedelmesség útjára térve, megszűnnek nyugtalankodni: a csend is azonnal helyreáll.

— Mi azt hittük, — felelte a küldöttség egyik tagja, — hogy a tábornagy úr is híven szolgálja a császárt . . .

— Én a magam kötelességét jól ismerem, — vágott közbe Hrabovszky, — s éppen a császár parancsait teljesítem, midőn a magyar miniszterium felsőbbségét elismerem és rendeleteit végrehajtom.

— De a császár iránti hűség azt kívánja, — jegyezte meg erre egész kihívóan a küldöttség vezetője, — hogy míg a szerb nemzet kebeléből deputáció jár a császárnál, hogy ő felségét régi szabadalmaink



**SZ. TAMÁSI SANCZOLAT,**  
es ennek meglamadására felállított Magyar rendes Katonaság  
es Nemzeti Őrsereg Augustus 10 1848.

A szerb tábor Szent-Tamásnál.

helyreállítására és újabb kívánságaink teljesítésére kérjük: a tábornagy úr a magyarok hadikészülődéseit tiltsa el, biztosaiknak önkényes intézkedéseit pedig hiusítsa meg.

Hrabovszky, aki máskülönben higgadt, csöndes ember volt, erre a leczkértetésre kijött türelméből és haragosan kiáltá :

— Ami szabadalmaikat illeti, én azokat nem ismerem. De különben is Magyarországon szerb nemzetről mit sem tudok. Vagy önök megtudják mutatni — s ezzel Ausztria-Magyarország térképére mutat, —

hol van itt Szerbia, vagy a szerb nemzet följegyezve? Én nem látok szerb nemzetet sehol, a meddig Magyarország és Ausztria terjed, s ennél fogva meg sem védelmezhetem. Odaát, a Száván túl van egy Szerbia, s aki szerb akar lenni, menjen oda.

Ezzel hátat fordítván a küldöttségnek, átment a másik terembe.

A szerbeknek tehát már a nevét is megtagadják! — kiáltották a távozó Hrabovszky után a küldöttség tagjai s boszút lihegve hagyták ott Péterváradot.

A karlóczai táborban Hrabovszky egyszerre a leggyűlöltebb ember lett. Ők arra számítottak, hogy a hadparancsnok részéről támogatásban fognak részesülni; s ime, a császári főtiszt, kardjára ütve, még a nemzetiségüket is megesúfolja. Az obdor nyomban összeült, s hosszú panaszlevelében a legképtelenebb vádakát emelte Hrabovszky ellen az udvarnál.

Jó ürügy volt ez azonban arra is, hogy a szerbek boszúvágya még erősebben felköltessék. Az obdor tehát, a panaszlevelén kívül, még egy újabb kiáltványt is bocsjított ki, amelyben, elpanaszolva a péterváradai küldöttség visszautasítását, a többi közt ezeket mondja:

... Ily módon jutalmazza meg egy császári tábornok a szerb népet azon vérért, a melyet Francia-, Olasz-, Porosz- és Oroszországban az osztrák trónért ontott, s jelenleg is ont az olasz harcmezőn.

Testvérek, szerbek!

A német és a cseh, a morva és a lengyel, s sléziai és az olasz, a magyar és az erdélyi; — szóval, minden nemzet talál a maga számára nevet Ausztria térképén és a magyar törvénykönyvben. A te számodra, szegény szerb nép még csak az sem létezik! Ilyen tehát a ti sorsotok! Ez tehát a nyerevény, melyet nektek a tizenkilencedik század, a nemzetek ez aranykora hozott?! . . .

Ezt nem szabad eltűrnünk! Ezen változtatnunk kell, ha kiömlő vérünk árán is! . . .

Ezután általános felkelésre tüzei a népet. „Ne legyen egy szerb sem, — ugymond, — aki megtámadott nemzetisége védelmére fegyvert ne fogna.“ Erre az egész Alvidék lángba borult. A római sánczoknál, Perlasz mellett Karlóczán nagy, fenyegető táborok verődtek össze. A Bánság áldott földjét fegyveres bandák csatangolták be; rémületbe ejtve az itt-ott szétszórtan élő magyarságot.

Hrabovszkyt végtelenül bántotta, hogy az ő alkotmányhű nyilatkozatai ily lelkiismeretlen módon zsákmányoltatnak ki. Atüzent tehát Karlóczára Sztratimirovieshoz, hogy küldjenek hozzá egy másik bizott-



Gróf Dembinszky Henrik.

ságot, amelylyel, az izgalmak lecsillapítására irányuló teendők felől, szívesen bocsájtkozik újabb, higgadt tárgyalásokba.

Ez az engedékenység azonban olaj volt a lobogó tűzre. Sztratimirovics fenhéjazó göggel azt felelte, hogy a törtétek után, nem állanak többé szóba a hadparancsnokkal; sőt ha továbbra is a magyarokkal tart, ostromzár alá veszik Péterváradot.

Sztratimirovics kihívó, daczos üzenete elpattantotta a hűrt. A végig sértett Hrabovszky kénytelen volt kardjára apellálni, ha csak azt nem akarta, hogy köznevetség tárgya legyen. Elhatározta tehát, hogy fegyveres kézzel zabolazza meg a lázadókat és szétveri a karlóczai táborn.

Junius 12-én pittymalatkor Stein Miksa százados vezetése alatt egy zászlóalj gyalogságból, egy félszázad lovasságból és egy ágyúüteg-ből álló haderő indult meg Karlócza ellen.

Karlócza szőlőkkel, gyümölcsösökkel beültetett hegyek közt, a Dunára hajló völgyben fekszik. Kicsiny, de ódon város; százados szék-helye a szerb patriarcháknak. Péterváradról egy jól gondozott országút vezet a városba. Ezen az úton haladt csöndes, lassú menetben a támadó sereg.

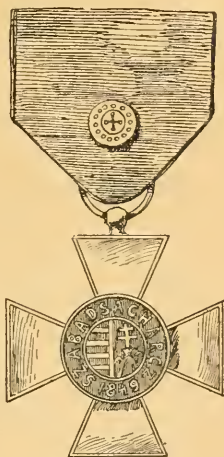
A szerb felkelők a Fruska-Góra lábainál elterülő tágas mezőn éppen gyakorlathoz fogtak, midőn a közelgő magyar sereg fegyverei a hajnali biborfényben megcsillantak. Roppant zavar és ijedség keletkezett; nem hitték, hogy Hrabovszky támadólag mer ellenük fellépni. Eleintén minden ellentállás nélkül a hegyek közé akartak menekülni, Sztratimirovics azonban nagy nehezen mégis rávette őket a védekezésre. Hirtelen megszállották a keskeny Dunahidat, amely a péterváradi országútát a várossal köti össze. Innen a hidról, továbbá az országút mentén elterülő bokrok rejtekéből élénk tüzeléssel fogadták a magyar csapatokat. De erre megszólalnak az ágyúk, s a kartácstűz fedezete alatt a városba nyomulnak csapataink. Véres s makass utczai harcz fejlik ki ezután. A szerbek a házak ablakaiból, a padláslyukakból, a kerítések mögül lövöldöznek.

Egy ellenséges golyó mellen kapja Weinhengst hadnagyot, amint csapata élén bátran tör előre. A hadnagy szívéhez kap, összeesik. De a halálos seb nem fáj neki, halovány arczát a megdicsőülés deríti fel, s elhaló hangon rebegik ajkai:

— Büszkeségemnek tartom, hogy első kaptam sebet a haza védelmében . . .

Ez a szepességi hős fiú volt a szabadságharcz legelső halottja.

Délben egy kis szünet áll be. Három óra tájt azonban ismét megújul a harc és tart egész estig. Sztratimirovics mintegy ötszáz felkelővel a patriarcha várkastélyába vonul, a kapukat eltorlaszolja, s onnan védi magát. De a Don-Miguelek ezt is megostromolják. Erre a harc véget ér. A szerbek felhasználva az esthomályt, rémülten menekülnek Kamenicz felé, s Mária-Schnee mellett ütik fel bomlott táborukat. Stein, a vezérlő százados, hetven fogolylyal s egy szerb zászlóval tér vissza győzelmes csapata élén Péterváradra. A szerbek halottakban és súlyos sebesültekben mintegy háromszáz embert vesztek. A mieink közül egy tiszt, Weinhengst hadnagy és 6 közember esett el.



Vitézségi honvéd-érem

Igy folyt le az 1848—49-iki szabadságharc ez első komoly és számottevő csatája.

Maga Hrabovszky, június 25-én kelt hivatalos jelentésében, a támadás okát és a csata lefolyását a következőkben mondja el:

„Karlovicz városában tartott egyik gyűlésben a magyar korona alatti határon belül letelepedett szerb származású, görög óhitű egyházi hívek számára patriarcha és vajda választáltak. Ezen választások legfelsőbb helybenhagyása eszközésével küldöttség bízott meg, mi alatt a Karloviczon visszamaradt választmányak az illy nemzet érdekei feletti tanácskozás tétetett kötelességül.

Ezen választmány, vagy miként magát később nevezé: „szerb központi bizottmány” nem sokára a péterváradi ezred, a csajkás zászlóalj, Szerémmegye fanatizált lakosaiból és a belopódzott szerbekből alakult, mindig növekvő népcsoporttal véteté magát körül.

Jóllehet mindig öfelsége iránti hűséget és hódolatot szájukon hordozva, a bizottmány csakhamar vakmerő törvénysértésekre vetemedett. Az illyr nemzeti vallási-alap pénztárát erőszakosan felnyitatta, községi és egyházi pénztárakhoz nyúlt, a dunahajózást megszakítá, a kir. postát feltartóztatá, hivatalos küldeményeket és leveleket feltört és megsemmisített. Valóságos ellenséges intézkedésekkel Pétervárad ellen előcsapatok állítottak ki s a karloviczi táborba 5—6 ezer fegyverest gyűjtöttek össze.

Miután a főparancsnok altábornagy b. Hrabovszky ismételt, azonban egyaránt sikertelen intéseket megkísérelt volna; nem maradt egyéb hátra, mint katonai erőyes fellépés által ily törvényellenes merényleteknek illő korlátokat vetni.

E végett a Don Miguel gyalogezred hét századából, Estei Ferencz Ferdinánd egy századából, a péterváradi honvéd (Landwehr) egy századából, a császári huszárak 46 főnyi egy szárnyából és egy hatfontos ágyütegéből, — egy alig 1100 főből álló mozgó sereg Pétervárad felől, a karloviczi bizottmány által még mult éjjel elrendelt előcsapati állás ellen indítottat, azonban azt elhagyatva találta.

További előhaladáskor a mozgó sereg főiszsége legelől lovagolt, az illyr nyelvet bíró tiszt mint szónok kész volt előre nyargalni, mihelyest valaki mutatkozik. Rögtön a legelső házak megett rejtte állott csapatok a mozgó sereget megrohanták és magára a szónokra tüzeltek. Ily körülmények közt az előcsapat két ágyuja számára rés nyitattott és a felkelők kartácscsal az útról elűzettek.

További előhaladás végett azon kunyhóknak, melyek a karloviczi vámkorlátón kívüli dűlön utczáz képeznek, át kellett vizsgáltatniok. Zárva találttattak. A lakások egészen üresen, hanem legtöbbjének padlása ellenségesen védve és a nádtetőkről a sövényezeten át a közelgő seregre élénk tüzelés fejledezett. Itt egy nő esett el szuronyok alatt, midőn éppen tisztekre löni készült. Egy férfi, gyermekét balkarján tartva, a seregre tüzelvén, lekaszaboltatott, azonban a gyerek — 3 éves fiú, — a megsebesültekkel Péterváradra vitetett, hol egy asszonyosság ápolása alatt volt, miglen anyja visszakivánta.

A nyomorú kunyhók a háztetőkről tüzelések által lángbaborultak, pusztítás és rablás alá eső tárgyak bennök nem léteztek.

A városba tizennégy gránát dobatott, melyek némely helyütt gyujtottak, anélkül, hogy nagyobb kárt okoztak volna. A bizottmány és seregei szökve hagyták el a várost.

Elégelvén az okozott ijedséget, a mozgó sereg a vár irányában veendő alkalmas állásba visszavonulási parancsot vett, ezen komoly, egyébiránt az ellenség által előidézett katonai fellépésnek eredményét bevárándó, mely — hála a jobb belátásnak, — el sem maradt.

A mozgó seregnek egy halottja és 7 sebesültje volt; Weinhengst hadnagy osztálya élen egy háztetőről fejeje intézett lövés által súlyosan megsebesült.

Az ellenség vesztesége tetemes volt, mert határozottan tudni, hogy csupán Karlóczán 15 eltakarítottat. Egy szerb színű zászló tőlük elvétellett. Csataközben

valamennyi körülfekvő helységben a vészharangok meghuzattak, mire az illyr-feleketek több csapatokban veszélyben forgó karloviczi testvérei segítségére siettek.“

Ekként szól a hivatalos jelentés, melyből kitűnik, hogy Hrabovszky sokkal kiméletebben járt el a lázadókkal szemben, mintsem azt megérdemelték.

Az izgalom közepette, junius derekán, ugyszólván észrevétlenül zajlottak le az országgyűlési képviselőválasztások. A lapok csak elvéve röviden emlékeztek meg az eredményről. Pedig több helyütt, így Dédesen, Kis-Szebenben, Ujvidéken, Vág-Vecsén stb. az alkotmányos jog ez első gyakorlása véres verekedésre ragadta a köznépet. De hát kit érdekelt akkor egy-két bevett fej?! . . . A kortes-zajt elnémította az ágyúk dörgése.

A lázadás a Bánságból csakhamar átcsapott Erdélybe, majd a felvidékre. Aztán jött Jellasics, utána az osztrák, végül az orosz.

A kamarilla célját érte.

Óriási csatamezővé lett az ország. Vérpatakok öntözték a letarolt mezőt. Égő városok és falvak gomolygó lángja füsté pirosra a komor égboltot. A pusztulás démona suhogtatta fekete szárnyait fölöttünk. Gyász és siralom költözött hideg tűzhelyünkre.

És irgalomnak Istene, — mindez miért?

Mert a nemzet szabad és önálló akart maradni.

(Vége az első kötetnek.)









DB  
935  
GE  
köt.1

Gracza, György  
Az 1848-49-iki Magyar  
szabadságharcz története

PLEASE DO NOT REMOVE  
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

---

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

---

